

FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

CONTEXTANALYSE VAN EEN MONDIALE GOLF VAN TERRORISME.

CASESTUDIE: OPKOMST EN VERVAL VAN HET JIHADITERRORISME

Teun Van de Voorde

Promotor: Prof. Dr. Rik Coolsaet

Academiejaar 2009-2010

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad
doctor in de Politieke Wetenschappen

Toen de aanslagen van 11 september plaatsvonden, keek ik als student in de Politieke Wetenschappen met stijgende interesse toe hoe commentatoren en beleidsmensen het failliet van de mondialisering aankondigden, en men niets minder leek te verwachten dan een totale herschikking van de wereldorde zoals we die kenden. De wereld is blijven draaien, maar voor mezelf kan ik er niet om heen dat 9/11 weldegelijk die ‘transformerende impact’ had op mijn persoonlijke leefwereld. Wat volgde immers, was een projectaanvraag van Rik Coolsaet en mezelf bij het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen, en de goedkeuring om in februari 2004 van start te gaan met ons onderzoek naar de ‘grondoorzaken van grootschalige golven van terrorisme’.

Het is, zoals dat bij sommigen gaat, een verhaal van vallen en opstaan geworden, waarbij metaforen met bergen, bomen, bossen en lange, donkere tunnels zich opdringen. De positieve keerzijde daarvan, is dat de weg tussen 2004 en vandaag een bijzonder leerrijk traject heeft opgeleverd, zowel op het professionele als persoonlijke vlak. In die context wil ik nadrukkelijk enkele welgemeende woorden van dank formuleren. De steun die ik de voorbije jaren mocht ontvangen, was massaal en reikte letterlijk van Gent, New York, Montréal tot in Bangkok. Niet iedereen die me hier voor de geest schiet, zal hier met naam en toenaam vermeld worden.

In de professionele sfeer gaat mijn dank uiteraard in de eerste plaats uit naar Rik Coolsaet, die me het vertrouwen schonk door me bij dit ambitieuze onderzoeksproject te betrekken, en die nadien nooit dat vertrouwen liet zakken – ook niet wanneer doelstellingen inkrimpten, of twijfels rezen bij de aanpak of invalshoek. De leerrijke discussies op elk van die keerpunten, maar vooral het grenzeloze krediet dat hij als promotor is blijven schenken, zal niet licht vergeten worden.

Edwin Bakker wil ik hier oprecht bedanken voor de aangename samenwerking bij het opzetten van het informele netwerk van terrorismeonderzoekers in het verlengde van het Politicologenetmaal van mei 2005. Ik heb het altijd beschouwd als een bijzonder nuttige verwezenlijking, en in het licht van de aard en staat van de ‘terrorismestudies’ hoop ik van harte dat terrorismeonderzoekers – al dan niet onder impuls van Edwin – mekaar in die ongedwongen sfeer kunnen blijven ontmoeten.

De vakgroep Politieke Wetenschappen aan de UGent verdient collectief mijn dank, en wel omdat ik altijd enig gevoel van trots heb ervaren om deel te mogen uitmaken van zo’n mooie en warme ploeg. Meer in het bijzonder gaat dank uit naar collega’s An Schrijvers, Dries Lesage, Jan Orbie, Kristof Steyvers, Merijn Vandeneede, Sara Van Belle, Tine Boucké, Tine Vandervelden en Thijs Van de Graaf voor tal van bijzonder fijne, soms confronterende babbels, de morele steun en jawel, de vriendschap. Thijs verdient daarbij een bijzondere vermelding: met kleine tips voor het structureren van documenten heeft hij me onwaarschijnlijk vooruit geholpen. Kristof: zonder u lag dit doctoraat hier misschien niet. Ik ben aan het overdrijven, maar deze professor heeft mij, en daarmee het project, er op enkele doorslaggevende vlakken ‘doorgesleurd’. Heel erg bedankt dus om me die paar

cruciale inzichten van kennistheoretische en methodologische aard bij te brengen. Het zaligmakende gevoel dat me daarbij overviel (eureka!), is ook uw deel. Wie ik tot slot niet wil vergeten, zijn Luc, Nicole en Tania. Dank u zeer om de beslommeringen van praktische aard in goede banen te leiden, evenzeer bedankt voor het geduld en jullie immere bereidwilligheid tot hulp.

Zoals gezegd, kan ik hier onmogelijk alle mensen in de persoonlijke sfeer opnoemen, die me de voorbije jaren met raad en daad hebben bijgestaan. Heel wat mensen hebben me – niet zelden zonder dat ze het wisten – een stevig hart onder de riem gestoken. Dat gezegd zijnde, heb ik het mijn omgeving niet altijd even makkelijk gemaakt. Merci aan diegenen die op sommige momenten het ‘D-woord’ nog durfden uitspreken.

Wie ik hier wel met naam en toenaam wil en moet vermelden, zijn een paar mensen uit mijn directe omgeving. In de eerste plaats is er de mama, die naar goede gewoonte, en met de nodige flair en naturel, voor rots in de branding gespeeld heeft – toch zeker wat de voorbije paar maanden betreft. Hans, omdat die het diezelfde periode zo goed als zonder lief moest stellen, maar altijd klaar stond om me op te vangen waar nodig. Mijn broers Jos en Jesse, die eerste omdat hij het van zeer dicht heeft mogen meemaken en mij, net als Thijs, onwaarschijnlijk vooruitgeholpen heeft met enkele kleine tips van technische aard. Jesse beschikt over een brede schouder en heeft stevige knuffels in de aanbieding, zo heb ik ontdekt. Dank daarvoor: het deed bij momenten heel veel deugd.

Mijn allerlaatste woorden van dank gaan in het bijzonder uit naar twee mensen, die me bij de laatste loodjes geholpen hebben. Rik wil ik nogmaals bedanken, o.m. voor zijn kritische blik en de grondige becommentariëringen bij de draftteksten. Grote dank gaat ten slotte uit naar Helena Schoeters, die alle teksten grondig nagelezen en ze taalsgewijs gecorrigeerd heeft. Onnauwkeurigheden, zij het inhoudelijk, vormelijk of taalkundig, zijn uiteraard geheel op mijn rekening te schrijven. In die optiek moet ik er nog op wijzen dat hierna geopteerd is voor de Nederlandse schrijfwijze van Arabische termen, voor zover die voorkomen in lijst van Nederlandse woorden.¹ Groepsnamen zijn overgenomen uit de literatuur, en daarbij is het principe van consistentie gehanteerd.

De cirkel is rond, of toch bijna. Rest mij nog u een boeiend leeservaring toe te wensen. Ik kijk alvast uit naar de verdediging om voorliggende scriptie nader toe te lichten.

Teun Van de Voorde
Gent, februari 2010

¹ Taaluniversum, Woordenlijst Nederlandse Taal – Officiële spelling, via:
<http://woordenlijst.org/>

AFP	Armed Forces of the Philippines
AIAI	Al Ittihad Al Islami
AQAP	Al Qaeda on the Arabian Peninsula
AQ(L)IM	Al Qaeda Organisatie in the (Lands of the) Islamic Maghreb
ASG	Abu Sayyaf (Group)
CAR	Committee for Advice and Reform
CPA	Coalition Provisional Authority
CSIS	Center for Strategic and International Studies
OEF	Operation Enduring Freedom
EIJM	Eritrean Islamic Jihad Movement
FAA	Federal Aviation Federation
FIS	Front Islamique du Salut
GIA	Groupe Islamique Armée
GICM	Groupe Islamique Combattant Marocaine
GSPC	Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat
GWOT	Global War on Terror
ISI	Inter-Services Intelligence
ISI Al Qaeda	Islamic State of Iraq
IIPB	Islamic International Peacekeeping Brigade
JCT	Jamaa Combattante Tunisienne
JI	Jemaah Islamiyya
JTJ	Jamaat Al Tawhid Al Jihad
IAAM	Islamic Alliance of Mujahedin
KMM	Kumpulan Mujahedin Malaysia
KSM	Khalid Sheikh Mohammed
LeT	Laskar e-Taiba
LIFG	Libyan Islamic Fighting Group
MAK	Makhtab e Khidamat Al Mujahedin (Service Bureau)
MIA	Mouvement Islamique Armée
MILF	Moro Islamic Liberation Front
MMI	Maijli Maujahidin Indonesia
MSC	Mujahedin Shura Council
MNLF	Moro National Liberation Front
NIF	National Islamic Front
OEF	Operation Enduring Freedom
PAIC	Popular Arab and Islamic Conference
PULO	Pattani United Liberation Organization
RJF	Reformation and Jihad Front
SPIR	Special Purpose Islamic Regiment
RAS	Riyadus As Saliheen
TSCTI	Trans-Sahara Counterterrorism Initiative
WIF	World Islamic Front
WTC	World Trade Center

DEEL I: Kennistheoretisch luik	1
Hoofdstuk 1: Inleiding en probleemstelling	2
1. 9/11: ‘90 minuten die de wereld op haar grondvesten deed daveren’	2
1.1. 9/11: <i>an act of evil</i>?	3
1.2. 9/11: systemische interpretaties	5
1.2.1. 9/11 als botsing der beschavingen.....	5
1.2.2. 9/11: het <i>guilty America</i> argument.....	6
1.2.3. 9/11: een uitwas van de mondialisering.....	7
1.3. Besluit: situering en relevantie onderzoeksvraag	11
2. Onderzoeksvraag: basisassumpties	12
2.1. Terrorisme: een unieke vorm van geweld	12
2.1.1. Terrorisme: unieke kenmerken.....	13
2.1.2. Belang van de subjectieve dimensie.....	14
2.1.3. De factor ideologie: aanwezigheid van een ‘terreurdoctrine’.....	15
2.2. Internationaal terrorisme: golfdynamiek	17
2.3. Jihaditerrorisme als ‘revolutionair terrorisme’	18
3. Probleemstelling en onderzoekshypotheses	19
3.1. Deel I: kennistheoretische dimensie	19
3.2. Deel II: Empirisch-analytische dimensie	20
 Hoofdstuk 2: Evolutie van het kennisveld	 22
Inleiding	22
1. Controverse: het debat rond <i>root causes</i>	23
2. ‘Terrorismestudies’: evolutie van het kennisveld	25
2.1. 1960-1969: antecedenten van het terrorismeonderzoek	26
2.1.1. Empirische studies.....	27
2.1.2. Normatieve benaderingen.....	31
2.1.3. ‘Pioniers’.....	32
2.1.4. Conflictstudies en hun impact op de terrorismestudies.....	33
2.2. 1970-1979: de <i>takeoff</i> fase	35
2.2.1. Achtergrond: <i>The Age of Terrorism</i>	35

2.2.2.	Paul Wilkinson: klemtoon op conceptuele verfijning.....	38
2.2.3.	Walter Laqueur: klemtoon op historische invalshoek	42
2.2.4.	Martha Crenshaw: een methodologisch kader.....	43
2.2.5.	Betekenis van de <i>takeoff</i> fase voor de terrorismestudies	47
2.3.	1979-1990: stabilisering, gevolgd door crisis	48
2.3.1.	Verschuiving 1: de <i>pocket specialities</i>	50
2.3.2.	Verschuiving 2: dominantie van de ‘toegepaste empirische benadering’	53
2.3.3.	Besluit: crisis sinds halfweg jaren ‘80	57
2.4.	Na 1990: stagnatie van het veld?.....	59
2.4.1.	Achtergrond: <i>The New Age of Terrorism</i>	60
2.4.2.	Religieus terrorisme: een nieuwe, dodelijkere vorm van terrorisme?.....	64
2.4.3.	Kennisevolutie na 9/11	66
2.4.4.	Besluit: ‘terrorismestudies’ sinds de jaren ‘90	67
3.	Status quaestionis: implicaties voor onze onderzoeksstrategie	69
3.1.	Stand van zaken.....	70
3.1.1.	Scheefgegroeide kennisontwikkeling.....	70
3.1.2.	Vertekende kennisontwikkeling.....	71
3.2.	Terrorisme: een contextgebonden fenomeen	72
3.3.	Internationaal terrorisme als golfbeweging	75
3.3.1.	David Rapoport: <i>The Four Waves of Terror</i>	76
3.3.2.	Kanttekeningen.....	78
3.4.	Tot slot.....	80
Hoofdstuk 3: Onderzoeksstrategie. Uitdagingen en beperkingen		81
Inleiding		81
1.	Beperkte theoretische houvast	82
1.1.	Geen ‘ <i>grand theories</i> ’	82
1.2.	Toetsbare hypotheses.....	84
2.	Methodologisch: puzzelwerk.....	85
2.1.	Terrorismestudies: gebrek aan methodologische houvast	85
2.2.	Politieke wetenschappen: de casestrategie.....	87

2.2.1.	Verantwoording.....	87
2.2.2.	Specificatie.....	88
2.2.3.	Types van casestudies.....	89
2.2.4.	Aandachtspunten.....	90
3.	Conceptuele uitdagingen.....	92
3.1.	Terrorisme: een gecontesteerd begrip.....	93
3.1.1.	Illustratie: een korte schets van de evolutie van de term.....	93
3.1.2.	Een arbitraire term	95
3.2.	Standaarddefinities.....	97
3.2.1.	Voorwaarden voor een terrorismedefinitie	97
3.3.	Implicaties voor onderzoekskader.....	102
4.	Datagerelateerde beperkingen	103
4.1.	Verstoorde empirische cyclus	103
4.2.	Kwantitatieve gegevensreeksen en <i>open sources</i>.....	105
4.3.	Implicaties voor onderzoeksofzet	107
5.	Besluit: beperkingen eigen aan verklarend onderzoek naar terrorisme	108
Hoofdstuk 4: Onderzoeksstrategie. Duiding en operationalisering		110
Inleiding		110
1.	Theoretisch.....	110
2.	Methodologisch: structurele en historische afbakening.....	112
2.1.	Verantwoording	112
2.2.	Empirische dimensie: terrorisme als een gefaseerd proces	113
2.3.	Analytische dimensie: beperkte contextanalyse	114
2.3.1.	Katalysatoren of <i>precipitating events</i>	114
2.3.2.	Intermediaire factor: de Al Qaeda doctrine	115
2.4.	Besluit: een geïntegreerd perspectief?.....	116
3.	Conceptueel kader	118
3.1.	Jihaditerrorisme.....	118
3.1.1.	Revolutionair terrorisme.....	119
3.1.2.	Typologie.....	121

3.2. Mondiale golf van jihaditerrorisme	124
4. Datagerelateerde kwesties	125
4.1. <i>Terrorism Knowledge Base (TKB)</i>	125
4.2. <i>Global Terrorism Base (GTD)</i>	126
5. Besluit.....	127
 DEEL II: Empirisch-analytisch luik.....	128
Hoofdstuk 5: Opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme (1992-2001)...	132
1. Aanpak.....	132
1.1. Data voor Al Qaeda: drie à vier aanslagen tussen 1992 en 2001.....	133
1.2. Katalysator: erfenis van de Afghaanse oorlog.....	133
2. Al Qaeda: mondiaal jihadisme	135
2.1. Algemene contouren.....	135
2.1.1. Incidenten voor 1996.....	136
2.1.2. Incidenten na 1996	140
2.2. 7 augustus 1998: de Oost-Afrikaanse operatie.....	143
2.2.1. Genese van het complot	144
2.2.2. Strategische en tactische bijzonderheden.....	146
2.2.3. Reactie: <i>Operation Infinite Reach</i>	147
2.3. Opkomst van Al Qaeda.....	150
2.3.1. Ontstaan van Al Qaeda.....	150
2.3.2. Al Qaeda als voorhoede: uitbouw van een kernorganisatie.....	161
2.3.3. Strategische en tactische evolutie.....	164
2.3.4. Besluit: mondiale ambities	168
3. Uitbouw van een mondiaal jihadinetwerk: hybride tendensen	170
3.1. Case: Egypte	170
3.1.1. Situering	171
3.1.2. De Egyptische Jihad.....	173
3.1.3. Al Gamaa Al Islamiyya (Al Gamaa)	176
3.1.4. Besluit: Egypte	180

3.2. Case: Zuidoost-Azië.....	183
3.2.1. Situering	184
3.2.2. Abu Sayyaf Groep (ASG).....	185
3.2.3. Jemaah Islamiyya (JI)	190
3.2.4. Besluit: Zuidoost-Azië.....	193
4. Lokaal opererende jihadinetwerken	194
4.1. Diaspora van Afghaanse veteranen.....	194
4.2. Verstrengeling van de contacten: contouren.....	196
4.2.1. Noord- en Oost-Afrikaanse clusters.....	197
4.2.2. Zuid-Azië	200
4.2.3. Centraal-Azië	202
4.2.4. Centraal-Europa: Bosnië.....	207
4.3. Intensivering van bestaande conflicten.....	208
4.3.1. Externalisering van de krachten.....	208
4.3.2. Internalisering van de krachten: Algerije.....	210
4.4. Besluit: uitbouw van de mondiale jihadibeweging.....	213
4.4.1. Convergentie op ideologisch en strategisch vlak.....	214
4.4.2. Impact bij lokaal opererende netwerken: <i>glocal terrorism</i>	214
5. Opkomst van het mondiale jihaditerrorisme: structurele tendensen	216
5.1. Organisatorisch: drieledige structuur	217
5.1.1. Mondiale jihadibeweging: drieledige structuur.....	218
5.1.2. Al Qaeda als basis en voorhoede van de mondiale jihadibeweging.....	218
5.2. Strategisch innovatief	220
5.2.1. Mondiaal jihaditerrorisme: de 'Al Qaeda strategie'	220
5.2.2. Uitbouw van mondiaal jihadinetwerk: de 'Al Qaeda methodologie'	221
5.3. Ideologisch: paradigmaverschuiving	222
5.3.1. Ontstaan van de 'Al Qaeda doctrine': graduele paradigmaverschuiving....	223
5.3.2. Mondiale jihadibeweging: graduele en oneven overname.....	224

Hoofdstuk 6: Consolidatie van het mondiaal jihaditerrorisme (2001-2003)	226
1. Aanpak	226
1.1. Data voor Al Qaeda	226
1.2. Katalysator: 9/11 en de <i>Global War on Terror</i>	227
2. De aanslagen van 11 september 2001	228
2.1. 9/11 nader beschouwd	229
2.1.1. Dinsdag 11 september 2001: een summiere chronologie	229
2.1.2. 1999-2001: operationele voorbereiding en sleutelfiguren	230
2.1.3. Tactisch en strategische bijzonderheden	235
2.2. Reacties op en beleidsimpact van 9/11	239
2.2.1. Eerste beleidsreacties	239
2.2.2. Referentiekader: 9/11 als breukmoment	241
2.2.3. Beleidsimpact: Verenigde Staten	243
3. Al Qaeda en mondiaal jihaditerrorisme	249
3.1. Contouren: aanslagen AQ 2001-2003	249
3.1.1. Al Qaeda incidenten in 2002	250
3.1.2. 2003: een nieuw offensief?	251
3.2. Besluit: Al Qaeda in transitie	252
3.2.1. Strategisch: illusie van de alomtegenwoordigheid	253
3.2.2. Organisatorisch: Al Qaeda in transitie	254
4. Toenemende hybridisering?	256
4.1. Zuidoost-Azië: slagkracht en tegenreacties	257
4.1.1. Contouren: Jemaah Islamiyyah	258
4.1.2. Reactie: Zuidoost-Azië als tweede front in de GWOT	261
4.1.3. Besluit	262
4.2. Maghreb: slagkracht en impact van 9/11	264
4.2.1. Situering: Maghreb als terreurgevoelige regio	264
4.2.2. Contouren	265
4.2.3. Maghreb als kernregio voor de mondiale jihadibeweging	268
4.2.4. Besluit: impact 9/11	269

5. Consolidatie van de mondiale jihadibeweging: transitiefase.....	271
5.1. Organisatorisch: fluïde en amorfe beweging.....	272
5.2. Strategisch.....	274
5.2.1. Mondiaal jihaditerrorisme: de 'Al Qaeda standaard'	275
5.2.2. Strategische positie van Al Qaeda?	276
5.3. Consolidatie van de Al Qaeda doctrine: Al Qaeda als <i>maxim</i>	280
5.4. Besluit: GWOT als katalysator	281
 Hoofdstuk 7: Verval van het mondiaal jihaditerrorisme? (vanaf 2003/2004).....	283
1. Aanpak.....	283
1.1. Data voor Al Qaeda.....	283
1.2. Katalysator: GWOT	285
2. Na 2004: <i>wither</i> Al Qaeda?.....	286
2.1. Contouren	286
2.1.1. Al Qaeda: actief in de periferie van de moslimwereld.....	286
2.1.2. Al Qaeda op het Arabisch Schiereiland (AQAP)	287
2.1.3. Al Qaeda in Levant en Egypte	289
2.1.4. Al Qaeda in Irak	290
2.2. Besluit	296
3. Irak: een nieuw jihadifront, een nieuw Afghanistan?	297
3.1. Situering.....	297
3.1.1. De opstand in Irak	298
3.1.2. Abu Musab Al Zarqawi.....	300
3.2. Jihaditerrorisme in Irak.....	302
3.2.1. Overzicht van 'jihadinetwerken'	302
3.2.2. Directe <i>spillover</i> ?	307
3.3. Situering van de jihadicampagne binnen de opstand Irak.....	309
3.3.1. Fasen in de opstand	309
3.3.2. Iraakse moedjahedien: eerder beperkte rol.....	312
3.4. Irak: een nieuw Afghanistan?	317
3.4.1. Operationeel: Irak als <i>training ground</i>	318

3.4.2.	Ambivalente verhouding met Al Qaeda.....	321
3.5.	Besluit: het 'Irakeffect' nader geduid	322
4.	Doelwit Europa	323
4.1.	Contouren: mondiaal jihaditerrorisme.....	324
4.1.1.	Algemene contouren	325
4.1.2.	Madrid (11/03/2004)	327
4.1.3.	Londen (07/07/2005 en 21/07/2005).....	330
4.1.4.	Besluit: jihaditerrorisme in Europa	332
4.2.	Homegrown terrorisme.....	334
4.2.1.	Nieuwe generatie jihaditerroristen?.....	334
4.2.2.	Illustratie: 'self-training'	336
4.3.	Interactie met de mondiale jihadibeweging: Maghreb als kweekgrond?	340
4.3.1.	Jihadinetwerken in de Maghreb: interne en externe verstrengeling	341
4.3.2.	Maghreb: kernzone	343
5.	Verval van de mondiale jihadibeweging?	345
5.1.	Strategisch: leiderloos jihadisme	346
5.1.1.	Sterk Al Qaeda	347
5.1.2.	Verzwakt Al Qaeda	348
5.2.	Ideologisch: Al Qaeda doctrine	349
5.3.	Tot besluit.....	350
BESLUIT		352
Hoofdstuk 8: Besluit.....		353
1.	Inleiding.....	353
2.	Kennistheoretische beschouwingen	354
2.1.	Aanpak.....	355
2.2.	Beperkingen en uitdagingen bij het verklarend onderzoek.....	356
2.2.1.	Beperkte theoretische basis: veralgemeenbaarheid.....	356
2.2.2.	Methodologisch: geïntegreerd kader?.....	357
2.2.3.	Conceptueel: 'revolutionair terrorisme'.....	358

3. Empirische resultaten	359
3.1. Resultaten	360
3.1.1. Mondiaal jihaditerrorisme: Al Qaeda en <i>entrepreneurs</i>	361
3.1.2. Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging	364
3.2. Suggesties voor verder onderzoek	367
3.2.1. Datagerelateerde uitdagingen	368
3.2.2. Conceptuele uitdagingen	369
4. Analytische resultaten.....	370
4.1. Resultaten	370
4.1.1. Opkomst: revolutionaire context.....	371
4.1.2. Verval: dynamische context van actie en reactie.....	373
4.2. Suggesties voor verder onderzoek	378
4.2.1. Rapoport: Jihaditerrorisme als subgolf	379
4.2.2. Rapoport: analogieën met historische golven	383
Bijlage 1: Begrippenlijst: militante strekkingen binnen de islam.....	387
Bijlage 2: Afghanistan	390
Bijlage 3: Irak	393
Bibliografie van geraadpleegde werken.....	395
Monografieën en naslagwerken.....	395
Artikels.....	407
Internetbronnen.....	417

DEEL I: Kennistheoretisch luik
Exploratie van het onderzoeksveld

Hoofdstuk 1: Inleiding en probleemstelling

De grandoorzaken van de mondiale golf van jihaditerrorisme

1. 9/11: '90 minuten die de wereld op haar grondvesten deed daveren'

Toen we begin 2003 de aanvraag voor dit onderzoeksproject naar de 'grandoorzaken' van het mondiaal jihaditerrorisme bij het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen (FWO) indienden, waren de internationale gemeenschap en de academische wereld nog volop aan het bekomen van de diepgaande schokeffecten die de aanslagen van 11 september 2001 (hierna: 9/11) met zich meebrachten. Het is een dag die sindsdien tot het collectieve geheugen van de Amerikanen en de rest van de wereldbevolking behoort.² De gebeurtenissen hadden alle waarnemers verrast, maakten van het fenomeen terrorisme één van de meest acute hedendaagse maatschappelijke problemen, en plaatsten 'veiligheid' en 'terrorisme' aan de top van de mondiale agenda.³ Op academisch niveau was de impact gelijkaardig: *"In the post-9/11 world, the terrorism studies field finds itself at the absolute vortex of national security concerns and intense interest by the international community"*.⁴

Wereldwijd creëerden de epische aanslagen een niet-aflatende golf van verbijstering en ongeloof in pers en media, maar overtuigende verklaringen voor 9/11 waren aanvankelijk schaars.⁵ Thans zijn de aanvallen van 9/11 dan wel tot in de details gedocumenteerd maar lopen de analyses, verklaringen en stellingen erover ver uit elkaar. Dat terwijl de nood aan 'verklaringen', of om het in populaire termen te zeggen: om de grandoorzaken van het terrorisme, of de wortels van het jihaditerrorisme te kennen groot is.

² Zie bv.: Kegley, Charles, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.1

³ Bailes, Alyson, *Terrorism and the International Security Agenda since 2001*. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), *Combating Terrorism and Its Implications for the Security Sector*. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, p.12

Laqueur, Walter, *The Terrorism to Come*. In: *Policy Review*, nr.126, augustus/september 2004, p.49

⁴ Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, cit. op p.16

⁵ Zie bv.: Cronin, Audrey, *Sources of Contemporary Terrorism*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.19

1.1. 9/11: *an act of evil?*

Op 11 september 2001 kijkt de wereld verslagen toe op de grootste terreuractie ooit. Wereldwijd brengen nieuwszenders de verwikkelingen rond de vier gekaapte lijnvliegtuigen als *breaking news* live op het scherm. Miljoenen kijkers zijn getuige van één van de meest tot de verbeelding sprekende gruweldaden in de moderne geschiedenis. Binnen één en hetzelfde etmaal ligt één van de hoogste gebouwen en het economische hart van New York City in puin, is het Amerikaanse militaire bolwerk *par excellence* aangevallen, en is een aanslag op een symbolisch doelwit in het politieke bolwerk Washington DC maar net verijdeld. Er vallen uiteindelijk om en bij de drieduizend doden en een onmogelijk te preciseren aantal gewonden.⁶ Nog dezelfde avond spreekt president George W. Bush de natie toe in een historische verklaring waarin hij naar de aanslagen verwijst als '*evil, despicable acts of terror*', en de zoektocht naar de daders voor geopend verklaart. Hierbij zal geen onderscheid gemaakt worden tussen de 'terroristen en zij die hen onderdak verlenen'.⁷ Wereldleiders en de Verenigde Naties zijn snel om de aanslagen scherp te veroordelen, vanuit alle hoeken in de wereld komen steunbetuigingen. De solidariteit en de politieke wil om onder leiding van de Verenigde Staten de strijd aan te binden met deze terroristen is bijzonder groot (zie ook: Hfdst.6, sectie 2.1.1.). Daags na de aanslagen vertolkt de Franse krant *Le Monde* misschien nog het best de heersende solidariteit en verontwaardiging wanneer ze koppen: "*Nous sommes tous Américains*".⁸

De krantencommentaren worden nog weken beheerst door de horror, de vermisten, de heersende paniek. In de Amerikaanse media klonk de diagnose niet zelden dat de aanslagen onbegrijpelijke, onverklaarbare, kwaadaardige daden van geweld waren, gepleegd door 'irrationele fanatici', 'nihilisten', 'criminelen', en dat ze het werken waren van 'ongeciviliseerden' en 'tegenstanders van de democratische rechtstaat'.⁹ Gezien de omvang van de aanslagen, de symbolische en gedurfde targetkeuze en de uitzonderlijk hoge dodentol, hoeft het niet te verwonderen dat gevoelens als angst en woede deze eerste reacties en interpretaties stuurden. Het probleem evenwel is dat deze denkbeelden onze capaciteit om de aanslagen en het fenomeen van jihaditerrorisme echt te begrijpen in de weg staan.¹⁰

⁶ Voor een uitgebreide chronologie, zie o.m.: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.300-306

Voor een anekdotisch relaas en sfeerbeeld van de heersende paniek en vertwijfeling, zie: Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.357-361

⁷ Statement by the President in His Address to the Nation. Washington DC, 11/09/2001.

Via: http://www.suite101.com/article.cfm/international_relations_new/79736

Zie ook: Tuman, Joseph, *Communicating Terror. The Rhetorical Dimensions of Terrorism*. London, Sage Publications, 2009, pp.135-139

⁸ *Nous sommes tous Américains*. In: *Le Monde*, 13/09/2001, p.1.

⁹ Meer krantencommentaren te vinden via de archieven van: <http://www.september11news.com/>
Zie bv.: Dalby, Simon, *Calling 911: Geopolitics, Security and America's New War*. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, p.76

¹⁰ Howel, Llewellyn, *Is the New Global Terrorism a Clash of Civilisations? Evaluating Terrorism's Multiple Sources*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.197

Stanley Brunn legt die inadequate interpretaties bij de typische '*ad hoc*rac' die bij zowel de media als beleidsmensen heerst. Daarop stelt hij terecht dat de vraag naar 'wat precies gebeurde' en 'waarom' de verantwoordelijkheid is van academici.¹¹ Niet alleen de media of beleidsmensen hadden het evenwel moeilijk om overtuigende verklaringen voor de epische aanvallen te formuleren. Voor academici of terrorisme-experts kwamen de aanslagen van 9/11 of de verwoestende aspiraties van het mondiaal jihaditerrorisme evengoed als een schok en verrassing. De dominante idee was dat de aanslagen zo exceptioneel waren dat met de komst van Bin Laden en de mondiale golf van jihaditerrorisme het geheel aan 'conventionele wijsheden' over terrorisme betekenisloos geworden was. De aanslagen hadden de oude praktijk van het terrorisme naar een nieuw niveau getild, waardoor het internationaal terrorisme een veel grotere bedreiging vormde dan tot nu toe aangenomen werd.¹²

Gelijkaardig aan de beleids- en publieke reacties was het onderliggende sentiment dat minachting en haat voor de Verenigde Staten meer dan gelijk welk ander motief een rol speelden bij de grootschalige aanvallen.¹³ Monocausale verklaringen als dat Mohammed Atta en de zijnen gedreven waren door armoede, een gekrenkt rechtvaardigheidsgevoel of hun fundamentalistische geloofsovertuigingen vindt men in deze sector minder vaak: interpretaties zijn doorgaans gebaseerd op 'clusters' van argumenten, die verschillende verklarende elementen in zich dragen.¹⁴ Voor deze interpretaties geldt dat ze veelzijdig zijn, en niet meteen een klinkklaar antwoord bieden op wat in het nieuwe millennium tot de meest prangende vragen zou gaan behoren: welke gronddoorzaken liggen aan de basis van het fenomeen internationaal terrorisme, of meer specifiek, hoe kunnen we de aanslagen van 11 september en het mondiaal jihaditerrorisme verklaren? Alle interpretaties opsommen, die sinds voor 9/11 geformuleerd zijn, kan hier uiteraard niet de bedoeling zijn. De lijst aan potentiële oorzaken is immers lang. Evenmin willen we deze hier ten gronde interpreteren of becommentariëren. Hierna schuiven we slechts een representatief overzicht van de meest gehoorde (systemische) verklaringen voor 9/11 naar voor, om vervolgens onze probleemstelling te duiden en situeren.

¹¹ Brunn, Stanley, 11 September and Its Aftermath: Introduction. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, p.1

¹² Zie o.m.: Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304

Kegley, Charles, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.1-2

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND, 2002, pp.6-7

¹³ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, pp.161-162

Crenshaw, Martha, Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.160-172

¹⁴ Zie bv.: Heller, Agnes, 9/11, or Modernity and Terror. In: Constellations, volume 9, nr.1, 2002, pp.55-58

1.2. 9/11: systemische interpretaties

In deze sectie volgt een onvolledige, doch representatieve schets van drie van de meer voorkomende, uiteenlopende verklaringskaders, nl. 9/11 en de opkomst van het mondiaal jihaditerrorisme als de ultieme bevestiging van Huntingtons these over de 'botsende beschavingen' tussen het Westen en de Islam (sectie 1.2.1.)¹⁵ Daarna halen we deze interpretatiekaders aan die het Amerikaanse buitenlandbeleid als doorslaggevende verklarende factor aanwijzen (sectie 1.2.2.), en tot slot lichten we de brede hypothesen toe die 9/11 rechtstreeks in verband brengen met de diverse mondialiseringsprocessen (sectie 1.2.3.).

1.2.1. 9/11 als botsing der beschavingen

Eén van de vaker gehoorde argumenten is dat 9/11 het directe gevolg was van de gestegen strijd lust en vormen van verzet binnen de Islam. Al Qaeda wordt hier uitdrukkelijk geïnterpreteerd als een bijzonder virulente manifestie van islamitisch extremisme, islamisme, wahabisme, militante islam of het salafisme.¹⁶ De aanslagen van 11 september worden dan opgevat als de confirmatie van de *clash of civilisations*, dat begin jaren '90 voor het eerst door Samuel Huntington geformuleerd werd.¹⁷

Francis Fukuyama en Bernard Lewis zijn maar twee politicologen die het in het Westen diepgewortelde, historisch gegroeid beeld van de Islam als een essentieel gewelddadige en fanatieke geloofsdoctrine, representeren.¹⁸ Beide vertrekken voor hun interpretatie van 9/11 vanuit de basisgedachte dat bedreigingen als het terrorisme van Al Qaeda fundamenteel cultureel, religieus en systemisch zijn.¹⁹ Fukuyama wijst op het verschil tussen de Islam en andere wereldculturen, of m.b. het feit dat de islamitische cultuur

¹⁵ Huntington, Samuel, The Clash of Civilizations? In: Foreign Affairs, volume 72, nr.3, 1993, pp.22-29

Huntington, Samuel, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York, Simon & Schuster, 1998, 368p.

¹⁶ Taylor, Jonathan, Jasparo, Chris, Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, p.235

Cronin, Audrey, Sources of Contemporary Terrorism. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.35

¹⁷ Huntington, Samuel, The Clash of Civilizations? In: Foreign Affairs, volume 72, nr.3, 1993, pp.22-29

Huntington, Samuel, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York, Simon & Schuster, 1998, 368p.

Over de vergaande invloed van het paradigma op het Amerikaanse veiligheidsdebat, zie: Kaldor, Mary, New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Cambridge, Polity Press, 1999, pp.142-144

Prins, Gwyn, The Four-Stroke Cycle in Security Studies. In: International Affairs, volume 74, nr.5, 1998, pp.794-795

¹⁸ Via: Armstrong, Karen, Was it Inevitable? Islam through History, In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.53

¹⁹ Via: Cronin, Audrey Kurth, Sources of Contemporary Terrorism. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.35

radicale bewegingen voortbrengt, die de westerse manier van leven verwerpen en zich verzetten tegen één van de belangrijkste principes van moderniteit: religieuze tolerantie. Het 'islamo-fascisme' stelt zich per definitie radicaal intolerant en anti-modern op, wat een 'wanhopige *backlash* tegen de moderne wereld' tot gevolg heeft.²⁰ Ook Lewis wijst 'de Islam' als dusdanig met de vinger. Het heet dat de Islam niet anders dan fundamentalisme met zich mee kan brengen, dit doordat een gebrek aan seculariteit gecombineerd geraakt is met een historisch gevoel van vernedering t.o. de westerse wereld. Het resultaat van die anti-westerse gevoelens is een cocktail van woede en haat.²¹

1.2.2. 9/11: het *guilty America* argument

Het argument dat het decennialange imperialistische Amerikaanse buitenlandbeleid aan de basis ligt van 9/11, staat aan de overzijde van voormeld interpretatiekader. Hier klinkt het dat het imperialisme de moslimwereld decennialang consequent benadeeld heeft, waardoor een breed gamma aan anti-westerse gevoelens, en in het bijzonder anti-Amerikanisme, is ontstaan.²² De invulling van deze hypothese loopt nogal uiteen maar ook hier geldt dat elk van de stellingen potentieel verklarende elementen voor de aanslagen van 11 september in zich draagt. Zonder deze uiteraard stuk voor stuk op te sommen, geven we hier enkele van de vaak gehoorde interpretaties mee.

Martha Crenshaw stelt dat we de aanslagen op 11 september nog het best opvatten als de expansie van civiele conflicten naar het internationale systeem en als de culminatie van een diepgeworteld patroon van anti-Amerikanisme op mondiale schaal. Naast de instrumentele rol van extremistische doctrines als motiverende factor voor terrorisme, moeten we het anti-Amerikanisme interpreteren als een duurzame reactie op de Amerikaanse steun aan autoritaire regimes, die de voorbije decennia hun eigen, lokale verzetsbewegingen hardhandig onderdrukt hebben.²³ Meer nog dan staten met een dubieus binnenlandbeleid (cfr. Saoedi-Arabië, Egypte), staan de VS vanwege hun status quo beleid symbool voor oppressie en arrogantie. Zonder de sociale en politieke deprivatie, die vele duizenden moslims gekrenkt en wanhopig achterlaten, zouden dergelijke radicale militante islamistische bewegingen niet ontstaan zijn, of zouden ze niet zo'n grote navolging of slagkracht verkregen hebben.²⁴ Ook Fouad Ajami haalt het Amerikaanse status quo beleid in het Midden-Oosten aan als doorslaggevende factor, maar hij benadrukt daarbij de Amerikaanse militaire aanwezigheid in het Midden-Oosten sinds het einde van de tweede Golfoorlog enerzijds, en het onvermogen om tot een akkoord te

²⁰ Fukuyama, Francis, History and September 11. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.28, 31

²¹ Lewis, Bernard, *The Roots of Muslim Rage*. In: *Policy*, volume 17, nr.4, 2001, pp.24-25

²² Taylor, Jonathan, Jaspar, Chris, Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, pp.220-221

²³ Crenshaw, Martha, Why America? The Globalisation of Civil War. In: *Current History*, december 2001, p.425

²⁴ Crenshaw, Martha, Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.166

komen in de Israëlisch-Palestijnse kwestie anderzijds.²⁵ Bij Anatol Lieven is de redenering gelijklopend. Daar klinkt het dat de diverse mislukkingen van ontwikkeling en een gebrek aan vooruitgang in de moslimwereld de werkelijke betekenis van de aanvallen bevatten: *"It is the pathologies produced by these failures as well as the appearance of Israel and the US as objects of hatred that have produced the phenomenon of modern Islamist extremism."* In deze context is het volgens hem niet onlogisch dat men naar 'revolutionair islamisme' grijpt als laatste toevlucht.²⁶

Naast dat Amerikaanse 'status quo' beleid in de moslimwereld, vormt Chalmer Johnsons' *blowback* hypothese een populaire stelling. Hierbij vat men 9/11 of Osama Bin Laden op als één van de 'onbedoelde effecten van het Amerikaanse buitenlandbeleid en strategieën die verborgen gehouden zijn voor het publiek'. Uiteraard alludeert men hier op de *covert operations* en diverse vormen van geheime steun die tijdens de Koude Oorlog door de Reagan administratie aan de Afghaanse moedjahedien (waaronder o.m. Osama Bin Laden) verstrekt werden.²⁷ Gregory Gause III interpreteert de *blowback* hypothese ruimer: Osama Bin Ladens antipathie voor de VS beschouwt hij niet zozeer als het resultaat van welke variant op de wahabistische indoctrinatie dan ook. De bron van Bin Ladens virulent anti-Amerikanisme valt in tegendeel te situeren bij twee van de meest succesvolle samenwerkingsverbanden tussen de VS en Saoedi-Arabië: het verzet in Afghanistan tegen de Sovjet-Unie tijdens de jaren '80 en de eerste Perzische Golfoorlog begin jaren '90. Door het succes van de jihad in Afghanistan en terugtrekking van het Sovjetleger was Bin Laden ervan overtuigd geraakt dat hij de spirituele kracht en voldoende middelen bezat om een supermacht te verslaan. De daaropvolgende stationering van het Amerikaans leger in de Perzische Golf voorzag hem dan weer in nieuwe bronnen van motivatie en doelwitten.²⁸

1.2.3. 9/11: een uitwas van de mondialisering

Theses die 9/11 en het terrorisme van Al Qaeda opvatten als ultiem toonbeeld van de nefaste effecten van de versnelling in de mondialisering zijn algemener opgevat. Internationaal terrorisme wordt hier geduid als één van de donkere zijden van de mondialisering, als een probleem zonder paspoort, een effect van 'regressieve' mondialisering, als een *grey area phenomenon*, of meer algemeen als 'deel uitmakend van

²⁵ Ajami, Fouad, *The Uneasy Empire. Pax Americana in the Middle East*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.15-17

²⁶ Lieven, Anatol, *The Cold War is Finally Over. The True Significance of the Attacks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, cit. op p.300

²⁷ Via: Taylor, Jonathan, Jasparo, Chris, *Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September*. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, p.229

Zie ook: Johnson, Chalmers, *Blowback*. In: *The Nation*, 15/10/2001.

²⁸ Zie o.m.: Gause III, Gregory, *The Kingdom in the Middle. Saudi Arabia's Double Game*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, 324p [pp.109-122] [p.112]

Zie ook: Crenshaw, Martha, *Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.167-170

een verbrede veiligheidsagenda'.²⁹ De aanslagen van 11 september en de buitengewone dreiging die van de jihadistterroristen uitging, wijst er m.b. op dat de interdependentie een tweesnijdend zwaard is: naast vooruitgang vormt het onvermijdelijk de bron van diepgaande onzekerheden en potentieel destabiliserende krachten op wereldschaal.³⁰ Of om het in de woorden van Charles Kegley te stellen: *".../ ; where once there had been complacent certainty about the stability of global interdependence, there were now pervasive uncertainties and pregnant fears."*³¹

Concentreren we ons binnen het gegeven perspectief op verklaringen en interpretaties voor 11 september, dan zijn daarin ontelbaar veel uiteenlopende thematieken in te onderscheiden. Dat mag logisch genoemd worden: 'mondialisering' is op zich een veelgelaagd proces dat doelt op legio processen zoals de toenemende verwestering, secularisering, democratisering, *consumerism*, vooruitgang op technologisch vlak (cfr. communicatierevolutie), de groei van marktkapitalisme – of meer concreet: de *distortions* en ongelijkheid die deze processen met zich meebrengen.³² In de meest algemene zin interpreteert men het hedendaagse internationale terrorisme als een reactie tegen de Amerikaans geleide mondialisering (cfr. de opkomst van het islamisme), of als een nefast gevolg van de mondialisering, in de zin dat het terrorisme erdoor gefaciliteerd wordt (cfr. de beschikbaarheid van moderne communicatiemiddelen).³³

1.2.3.1. 9/11: gefaciliteerd door de mondialisering

Het basisuitgangspunt bij deze uiteenlopende interpretaties is dat diverse versnellingen in de mondialisering en de toegenomen interdependentie, samen met de bijhorende scheefgegroeide economische en culturele condities, de ontvankelijke omstandigheden voor het terrorisme van Al Qaeda gecreëerd hebben. Het argument is niet nieuw: dankzij de gestegen interdependentie zijn de hedendaagse terroristen slagkrachtiger en is het

²⁹ Zie o.m.: Kaldor, Mary, Terrorism as regressive globalisation. In: OpenDemocracy, 24/09/2003, 7p.

Chalk, Peter, Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security. London, Macmillan Press Ltd., 2000, pp.15-37

Dewitt, David, Introduction: The New Global Order and Challenges of International Security. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security. Oxford, Oxford University Press, 1993, pp.1-2

³⁰ Vrij naar: Hoge, James, Rose, Gideon, Introduction. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.xiii

³¹ Kegley, Charles, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, cit. op p.1

³² Vrij naar de duidingen bij: Keohane, Robert, Nye, Joseph, Introduction. In: Donahue, Johan, Nye, Joseph, Governance in a Globalizing World. Washington DC, Brookings Institution Press, 2000, pp.2-12

Rosenau, James, Distant Proximities. Dynamics beyond Globalisation. Princeton, Princeton University Press, 2003, pp.4-5

³³ Zie bv.: Cronin, Audrey, Behind the Curve: Globalisation and International Terrorism,. In: Brown, Michael, et al, New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security. Cambridge, MIT Press, 2004, pp.448-476

potentieel van de diverse tactieken gevoelig verhoogd.³⁴ Het terrorisme haalt zijn kracht uit de mondialisering en daarmee rijst de vraag of het kan slagen in het ontwrichten van de 'beloftes van de mondialisering'.³⁵ Indien we ons beperken tot deze invalshoek is de lijst van potentiële oorzaken voor 9/11 oneindig. Exemplarisch evenwel zijn termen als 'complex terrorisme', 'catastrofaal terrorisme', 'mass casualty terrorism' of 'superterrorisme'. Het zijn stuk voor stuk termen die reeds vóór de aanvallen in zwang waren, maar volgens diverse experts met 9/11 bevestigd geworden zijn (zie: Hfdst.2, sectie 2.4.1.).

Eén van de dominante premissen van het *New Age of Terrorism* debat is dat internationaal terrorisme een vorm van asymmetrische oorlogsvoering is, en het als dusdanig bestudeerd en bestreden dient te worden.³⁶ De aanslagen van 11 september worden opgevat als de ultieme confirmatie van die zienswijze, en de opvatting dat het internationaal terrorisme een 'vergroot aandeel op het spectrum der conflicten' heeft aangenomen.³⁷ Michael Klare bv. duidt 9/11 als een mondiale aanval tegen de structuur van de moderne westerse maatschappij en als een reflectie van dat nieuwe systeem van oorlogsvoeren. De mondialisering heeft immers de ideale omstandigheden gecreëerd voor een nieuw terrorisme dat 'post-industriële' middelen en tactieken inzet en daarmee een asymmetrische vorm van oorlogsvoering constitueert.³⁸ Bij het gegeven van 'complex terrorisme' is de redenering gelijkaardig. Voor Thomas Homer-Dixon moeten 9/11 en het terrorisme van Al Qaeda niet alleen begrepen worden als een gevolg van de groeiende technische capaciteiten van terrorisme, maar tegelijk als de exploitatie van de interdependentie en de kwetsbaarheden van de moderne maatschappij.³⁹ Peter Chalk, die terrorisme als een *grey area* fenomeen duidt, komt tot een parallelle conclusie. Aan de basis van Al Qaeda's slagkracht liggen diverse inconsistenties en *distorties* in het internationale systeem waardoor terroristen letterlijk in de grijze zones van het systeem aan slagkracht winnen.⁴⁰ Een meer specifieke invulling is de stelling dat falende en/of ineengestorte staten door een nieuwe generatie van terroristen geëxploiteerd worden.⁴¹

³⁴ Zie bv.: Kupperman, Robert, Trent, Darrel, *Terrorism. Threat, Reality, Response*. Stanford, Stanford University Press, 1979, pp.19-20

³⁵ Cronin, Audrey, *Behind the Curve: Globalisation and International Terrorism*. In: Brown, Michael, et al, *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*. Cambridge, MIT Press, 2004, p.471

³⁶ Zie o.m. Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, 176p

³⁷ Zie: Arquilla, John, Ronfeldt, David, Zanini, Michele, *Networks, Netwar, and Information-Age Terrorism*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.43-44

³⁸ Klare, Michael, *Waging Postindustrial Warfare on the Global Battlefield*. In: *Current History*, december 2001, p.433

³⁹ Homer-Dixon, Thomas, *The Rise of Complex Terrorism*. In: *Foreign Policy*, januari/februari 2002, 8p.

⁴⁰ Chalk, Peter, *Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. London, Macmillan Press Ltd., 2000, pp.15-37

⁴¹ Voor een discussie, zie: Von Hippel, Karin, *The Roots of Terrorism: Probing the Myths*. In: Freedman, Lawrence, et al., *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.30-34

Zie ook: Dorff, Robert, *Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned?*. In: *International Studies Perspective*, volume 6, 2005, pp.20-34

Naar aanleiding van 9/11 lezen we bv. bij John Gearson: *"The greatest dangers have been revealed to be the existence of lawless grey areas and regions around the world where literally thousands of activists can be trained unhindered over the number of years, /.../"*.⁴²

1.2.3.2. 9/11: een reactie tegen de mondialisering

Hoewel de concrete invulling bij deze hypothesen evenzeer sterk uiteenloopt, kunnen we voor de stelling van 9/11 als reactie *tegen* de mondialisering, één gemeenschappelijke basispremissie onderscheiden, nl. dat de Amerikaans geleide mondialisering op verzet stuit en dat diverse actoren in reactie daarop alternatieve objectieven zijn gaan formuleren.⁴³ De aanname hierbij is dat de mondialisering voor grote delen van de wereldbevolking economische, socio-politieke en teleurstellingen (*discontents*) met zich meebrengt en dat een nauwe band bestaat tussen de mondialisering en de opkomst van nieuwe vormen en *foci* van revolte.⁴⁴ Al Qaeda's campagne van mondiaal jihaditerrorisme is daar maar één manifestatie van.⁴⁵

Misschien wel het vaakst gehoorde argument is dat 11 september beschouwd moet worden als een direct gevolg van de groeiende strijdbaarheid van diverse vormen van islamitisch verzet, of meer algemeen, gekaderd kan worden binnen het 'islamitisch reveil' dat na het einde van de Koude Oorlog en het bipolaire tijdperk over de hele islamitische wereld voelbaar werd.⁴⁶ Die islamistische bewustvorming en de daarmee gepaard gaande vormen van verzet zien we doorgaans gereflecteerd onder de vorm van de revolutionaire ideologie van het islamisme en geradicaliseerde varianten als het wahabisme, salafisme,

Voor een grondige en genuanceerde analyse, zie: Newman, Edward, *Weak States, State Failure, and Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 19, nr.4, 2007, pp.463-488

⁴² Gearson, John, *The Nature of Modern Terrorism*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, cit. op p.22

⁴³ Cronin, Audrey Kurth, *Sources of Contemporary Terrorism*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.38

⁴⁴ Meer over de invloed van de mondialisering op de 'internationale veiligheid': Chalk, Peter, *Non-Military Security and Global Order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. London, Macmillan Press Ltd., 2000, pp.1-2

Dewitt, David, *Introduction: The New Global Order and Challenges of International Security*. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), *Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security*. Oxford, Oxford University Press, 1993, pp.1-10

Voor een goede schets van de nieuwe kenmerken van deze 'post-Koude Oorlog' conflicten, zie bv.: Kaldor, Mary, *New and Old wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge, Polity Press, 1999, pp.69-89

Rogers, Paul, *Losing Control. Global Security in the Twenty-First Century*. London, Pluto Press, 2000, 164p.

⁴⁵ Klare, Michael, *The New Face of Combat: Terrorism and Irregular Warfare in the 21st Century*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.33

⁴⁶ Zie bv.: Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.9-10, 201

Ismail, Salwa, *Being Muslim: Islam, Islamism and Identity Politics*. In: *Government and Opposition*, volume 39, nr.4, pp.614-631

jihadisme en tal van mengvormen ervan (zie: Bijlage 1).⁴⁷ Deze worden door Olivier Roy expliciet gekaderd als bijproducten van de mondialisering. Geworteld in het 'neofundamentalisme' vormt Al Qaeda één van de meest radicale veruiterlijkingen van de (falende) 'globalisering van de Islam'.⁴⁸ Benjamin Barber verwoordt het in zijn kritische analyse van de relatie tussen mondialisering en fundamentalisme samengebalder: met 11 september zijn we terechtgekomen in het era van *McJihadisme* versus *McWorld*.⁴⁹

1.3. Besluit: situering en relevantie onderzoeksvraag

Hoewel elk van de bovenstaande interpretaties veelbelovende aanknopingspunten aanreikt, biedt geen van hen een sluitende verklaring voor de aanslagen van 11 september, laat staan voor de opkomst van het fenomeen van mondiaal jihaditerrorisme en al helemaal niet voor internationaal terrorisme in het algemeen. De mondialiseringsargumenten, het *guilty* Amerika argument, de these van 9/11 als gevolg van opflakkeringen van fundamentalisme of radicale vormen van de Islam: elk van deze categorieën belicht bepaalde aspecten van de context die aan de basis van 11 september ligt, maar geen van deze interpretatiekaders verklaart de aanvallen met een opsomming van 'oorzaken', doorslaggevende factoren en/of permissieve condities.⁵⁰

Een correcter begrip van terrorisme en zijn oorzaken is intussen niet minder acuut geworden. In een eerste beleidsreactie verklaarde George W. Bush: "*Our war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated.*"⁵¹ Hoewel 'counterterrorism' in se niet het voorwerp van dit onderzoek is, zullen we rekening moeten houden met deze en andere beleidsreacties. Van de *Global War on Terror* (GWOT) kan op zijn minst gesteld worden dat deze ernstige polariserend effecten sorteert. Terroristen zijn van hun kant hun plaats blijven opeisen in de wereldpolitiek. De lijst is schier oneindeloos: naast de voortdurende ongeregelde heden in brandhaarden als Kasjmier of Tsjetsjenië, de blijvende chaos in Irak, Pakistan of Afghanistan, spraakmakende aanslagen op toeristische trekpleisters als Bali (2002) of de Sinaï woestijn (2005-2006), hebben jihaditerroristen in Madrid (maart 2004) en Londen (juli 2005) bewezen dat ook Europa niet immuun is voor jihaditerrorisme.

De stroom van publicaties en commentaren – waarvan er hier slechts een fractie van aan bod kwam – ten spijt, suggereert bovenal de ontoereikendheid van gangbare

⁴⁷ Taylor, Jonathan, Jasparo, Chris, Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, p.235

⁴⁸ Roy, Olivier, De globalisering van de islam. Amsterdam, Van Gennep, 2003, pp.7-8

⁴⁹ Barber, Benjamin, Democracy and Terror in the Era of Jihad vs. McWorld. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.245-262

⁵⁰ Heller, Agnes, 9/11, or Modernity and Terror. In: Constellations, volume 9, nr.1, 2002, p.55

⁵¹ Bush, George, "We Are a Country Awakened to Danger and Called to Defend Freedom". Speech before a Joint-Session of Congress, 20/09/2001

Via: <http://www.september11news.com/PresidentBushSpeech.htm>

verklaringskaders, en dit zowel theoretisch, als empirisch beschouwd. O.i. vergallopeert men zich niet zelden aan de ambitie om de aanslagen van 11 september, en in één adem daarmee samen het jihaditerrorisme en het fenomeen terrorisme, te verklaren. Voorgaande inleiding brengt ons evenzeer bij de vaststelling dat ook wij niet in staat zullen zijn fundamentele verklaringen voor het jihaditerrorisme of 11 september te brengen en dat we in tegendeel bescheiden zullen moeten zijn in onze doelstellingen en aanpak. Walter Laqueur's waarschuwing moet in deze leidraad vormen: *"There should be no illusions about what can be discovered about the origins and character of terrorism: all that can be established is that terrorism is more likely to occur in certain circumstances than in others and that in some conditions it cannot take root at all."*⁵²

2. Onderzoeksvraag: basisassumpties

De ontoereikende stand van zaken inzake het verklarend onderzoek, of beperkingen eigen aan systematische studies naar terrorisme ontnemen ons evenwel niet de ambitie om de aanslagen van 11 september, maar vooral de mondiale golf van jihaditerrorisme op een systematischere wijze te bevatten, te interpreteren en te analyseren. Onze ambitie ligt bij het achterhalen van consistente patronen die samengaan met het ontstaan, evolueren en eventuele verdwijnen van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Niet zozeer de grondoorzaken zelf, maar vooral de manier waarop deze campagne *veroorzaakt werd*, en vervolgens indicaties vertoende van verval, willen we achterhalen.

Het mag duidelijk zijn dat deze eenvoudig klinkende onderzoeksvraag een uiterst complexe materie omvat, die verdere toelichting behoeft en verfijnd dient te worden. Vooraleer we ons buigen over de meer specifieke onderzoeksdoelstellingen en bijhorende onderzoekshypothesen (sectie 3), en vervolgens over de conceptualisering en operationalisering ervan (Hfdst.3 en Hfdst.4), moeten we eerst drie brede basisassumpties duiden die rechtstreeks voortvloeien uit onze vraagstelling die de mondiale golf van jihaditerrorisme als centraal onderzoeksonderwerp naar voor schuift. In de eerste plaats lichten we terrorisme als unieke vorm van politiek geweld toe (sectie 2.1.). Specifieker naar onze onderzoeksvraag toe, interpreteren we het internationaal terrorisme van de jihadibeweging als deelsluitmakend van een bredere golfdynamiek (sectie 2.2.), en vatten we het jihaditerrorisme daarbij op als een vorm van 'revolutionair terrorisme' (sectie 2.3.).

2.1. Terrorisme: een unieke vorm van geweld

Onze vraag naar veroorzaking van de mondiale golf van jihaditerrorisme brengt in de eerste plaats enkele pertinente, algemene aannames met zich mee die verband houden met het verschijnsel 'terrorisme'. De uniciteit van terrorisme en de nood aan geëigende

⁵² Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, cit. op p.148

verklaringskaders wordt uitvoerig toegelicht in volgende hoofdstukken, maar in het licht van de onderzoeksvraag moeten we enkele basisassumpties uitklaren. Hierna geven we een kort overzicht van de basiskenmerken van terrorisme (sectie 2.1.1.), het belang en impact van de subjectieve dimensie (sectie 2.1.2.), en ten slotte de doorslaggevende rol van 'ideologie' bij terreurcampagnes (sectie 2.1.3.).

2.1.1. Terrorismen: unieke kenmerken

Dat het fenomeen terrorisme thans zo slecht begrepen is, heeft veel, zo niet alles te maken met zijn complexe, unieke karakter binnen het spectrum van politiek geweld.⁵³ Aan de basis liggen o.m. zijn dynamische karakter van actie en reactie, en het veranderlijke aanschijn in middelen, doelstellingen, tactieken et cetera..⁵⁴ Hieruit vloeit niettemin een onveranderlijk geheel aan eigenschappen voort dat terrorisme als vorm van politiek geweld onderscheidt van guerrilla, opstanden of rebellieën.⁵⁵ Over de unieke 'essentie' van terrorisme bestaat intussen een zekere consensus in de literatuur. Als vaste terugkerende kenmerken noemt men: de gewelddadige aard, de politieke doelstellingen en de intentie om angst te verspreiden.⁵⁶ Daaraan gerelateerd zijn eigenschappen als het willekeurige en arbitraire karakter, de onvoorspelbaarheid, maar ook de meedogenloosheid en de immoraliteit.⁵⁷

Het unieke situeert zich dan vooral in de effecten die terrorisme met zich meebrengt, of nog: in de curieuze relatie tussen het geweld (*means*) en de diverse doelstellingen (*ends*) die het moet dienen.⁵⁸ Politiek geweld wordt pas als terrorisme gepercipieerd en

⁵³ Zie o.m.: Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.33

Slater, Robert, Stohl, Michael, *Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.2-3

Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.3-6, 133-134

Reich, Walter, *Introduction*. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, p.1

Simon, Jeffrey, *The Terrorist Trap. America's experience with terrorism*. Bloomington, Indiana University Press, 2001, pp.5-6

⁵⁴ Zie o.m.: Hamilton, James, Hamilton, Lawrence, *Dynamics of Terrorism*. In: *International Studies Quarterly*, volume 27, nr.1, 1983, p.39

Crenshaw, Martha, *Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism*. In: Crenshaw, Martha, et al., *Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence*. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, p.6

Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.7

⁵⁵ Merari, Ariel, *Terrorism as a Strategy of Insurgency*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 5, nr.4, 1993, pp.214-217

⁵⁶ Schmid, Alex, Jongman, Albert, *Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature*. Amsterdam, Transaction Books, 1984, p.76

⁵⁷ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.17

⁵⁸ Zie: Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.28-30

Kupperman, Robert, Trent, Darrel, *Terrorism. Threat, Reality, Response*. Stanford, Stanford University Press, 1979, pp.14-15

aangeduid wanneer het voldoet aan het criterium van 'angst verspreiden'. Terrorisme wordt niet als terrorisme getypeerd doordat onschuldige slachtoffers gedood worden, wel door de intentie of opzet om angst te verspreiden o.w.v. politieke doelstellingen.⁵⁹ Geweld wordt op een specifieke manier gebruikt en is gericht op zowel intermediaire resultaten *en route*, als op de uiteindelijke strategische doelstellingen.⁶⁰ Wat de concrete doelstelling van het geweld ook is, met terrorisme heeft men uiteindelijk altijd de intentie om het gedrag van anderen te beïnvloeden, te manipuleren of het af te dwingen.⁶¹ Op zichzelf kan terrorisme weinig bereiken in termen van de geproclameerde politieke doelstellingen, maar, zo stelt David Fromkin terecht, *'it can only aim at obtaining a response that will achieve those goals for it'*. De uniciteit van terrorisme als politieke strategie is dan dat het zijn doelstellingen niet bereikt via de terreurdaad zelf, maar wel door de uiteenlopende reacties erop.⁶²

2.1.2. Belang van de subjectieve dimensie

Terrorisme is een uitzonderlijk druk bediscussieerd onderwerp dat tegelijk erg slecht begrepen is.⁶³ Juist doordat terroristen zich richten op hevige reacties als angst, woede, onbegrip of verdriet is in het diverse opzichten een intuïtief en gevoelsmatig onderwerp. Welke definitie we ook gebruiken, er zullen altijd emotionele of subjectieve elementen in sluipen.⁶⁴ Elke interpretatie van het jihadisticterrorisme bv. is onderhevig aan de impact van de selectieve, sensationele en dramatische eigenheden van 9/11. Meer algemeen wordt het verschijnsel terrorisme na dit soort *spectaculars* stelselmatig uitvergroot, terwijl de complexiteiten van het terrorisme onderbelicht worden.⁶⁵

Wieviorka, Michel, Terrorism in the Context of Academic Research. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.599

⁵⁹ Zie o.m.: Fromkin, David, The Strategy of Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 53, nr.4, 1975, pp.692-693

Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, pp.12-14

Ruby, Charles, The Definition of Terrorism. In: Analyses of Social Issues and Public Policy, volume 2, nr.1, 2002, p.9

Rodin, David, Terrorism without Intention. In: Ethics, volume 114, nr.4, Symposium on Terrorism, War, and Justice, 2004, p.761

⁶⁰ Waldron, Jeremy, Terrorism and the Uses of Terror. In: Journal of Ethics, volume 8, 1, 2004, p.5

⁶¹ Bady, Thomas, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.28-29

⁶² Fromkin, David, The Strategy of Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 53, nr.4, 1975, cit. op p.689

⁶³ Zie o.m.: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.347

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.546

⁶⁴ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.23

⁶⁵ Davis, Paul Bradley, American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.127-149

De subjectieve natuur van terrorisme als onderzoeksonderwerp vloeit evenzeer voort uit zijn dynamische karakter. De context waarbinnen een golf van internationaal terrorisme ontstaat, zich consolideert en ten slotte verdwijnt bestaat niet geheel uit objectieve factoren. In het terreurproces spelen in tegendeel altijd symbolische en perceptuele omstandigheden mee.⁶⁶ De directe sociaal-economische of politieke condities zijn op zich niet doorslaggevend bij de keuze om terrorisme als verzetsstrategie te hanteren: de manier waarop individuen en groepen hun situatie percipiëren speelt evenzeer mee.⁶⁷ Omgekeerd geldt dat grootschalige incidenten van terrorisme (cfr. 9/11) bij het doelpubliek tot vertekende percepties en overdreven reacties leiden.⁶⁸

Het belang van deze subjectieve dimensie kan niet onderschat kan worden. Voor onze onderzoeksopzet betekent het dat de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme niet geheel o.b.v. meetbare factoren bevat kan worden, en dat elke definitie voor terrorisme gecontesteerd blijft.⁶⁹ Terrorisme is een vorm van gedrag, nl. het herhaaldelijk en het intentioneel plegen van geweld met het oog op het verspreiden van angst. Het resultaat, de terreur, is iets wat men voelt en iets waar men op reageert met verbijstering, angst, verdriet of woede.⁷⁰ Meer concreet legt deze dimensie aan elk systematisch en neutraal onderzoek fundamentele beperkingen op. De consequenties zijn verstrekkend: moeilijk meetbare, abstracte en vluchtige factoren zullen hun weerslag hebben op elk onderzoeksniveau en zich o.m. op conceptueel, methodologisch en empirisch niveau laten gevoelen.

2.1.3. De factor ideologie: aanwezigheid van een 'terreurdoctrine'

Zonder een ideologische of politieke drijfveer of motivatie is geen sprake van terrorisme. O.m. Paul Wilkinson meent: *"Every international terrorist movement or group requires an extremist ideology or belief system of some kind to nourish, motivate, justify and mobilise the*

⁶⁶ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.7
Crenshaw, Martha, The Subjective Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological factors in Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.12-46

⁶⁷ Crenshaw, Martha, Questions to Be Answered, Research to Be Done, Knowledge to Be Applied. In: Reich, Walter, (et al.), Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, p.250

⁶⁸ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.23

Voor een meer algemene discussie over het belang van 'perceptie' van terrorisme op beleidsniveau en de publieke opinie, zie bv. Davis, Paul Bradley, American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.127-149

⁶⁹ Zie bv.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.7

⁷⁰ Bady, Thomas, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.24

use of terror violence."⁷¹ Een 'ideologie' kan omschreven worden als '*the beliefs, values, principles, and objectives – however ill-defined or tenuous – by which a group defines its distinctive political identity and aims*'.⁷² Terroristen functioneren buiten de normen en waarden van de maatschappij, maar nemen weldegelijk de moeite om hun gedrag te rationaliseren en geweld te legitimeren.⁷³

Een 'terreurdoctrine' is per definitie een geradicaliseerde, geperverteerde vorm van een bestaande ideologie en moet het gebruik van terrorisme als strategie motiveren en legitimeren.⁷⁴ Op het niveau de terreurbeweging is een ideologie van cruciaal belang: deze bepaalt hoe de groep zichzelf organiseert, welk collectieve acties men gaat ondernemen, hoe de groep zich verhoudt tot de bredere beweging en zelfs de maatschappij.⁷⁵ Een terreurdoctrine mobiliseert de achterban en voorziet in een prisma waardoor terroristen hun eigen acties en die van andere actoren bekijken, en speelt een belangrijke rol bij de selectie van doelwitten en het legitimeren van de 'willekeurigheid' daarbij.⁷⁶

Eén noodzakelijk ingrediënt om golven van terrorisme te begrijpen is een minimum aan kennis over de ideologie die de terroristen motiveert.⁷⁷ De ideologie articuleert en definieert het gevoel van deprivatie, onrechtvaardigheid en verdrukking en bepaalt mee het antwoord op frustratie en woede. In sommige gevallen is de keuze om de strategie te gaan hanteren gebaseerd op een gedetailleerde politieke analyse, maar doorgaans komt het gevoel van frustratie, deprivatie en woede eerst, en de ideologische rationalisering van de gewelddaad pas achteraf.⁷⁸ In deze onthouden we het onderscheid tussen terrorisme

⁷¹ Wilkinson, Paul, Support Mechanisms in International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, cit. op p.95

⁷² Via: Drake, C.J.M., The Role of Ideology in Terrorists' Target Selection. In: Terrorism and Political Violence, volume 10, nr.2, 1998, p.54

⁷³ Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.13

Zie ook: Bady, Thomas, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.26-27

Drake, C.J.M., The Role of Ideology in Terrorists' Target Selection. In: Terrorism and Political Violence, volume 10, nr.2, 1998, p.56

⁷⁴ Gal-Or, Noemi, International Cooperation to Suppress Terrorism. Kent, Croom Helm Ltd., 1985, p.18

⁷⁵ Gentry, Caron, The Relationship Between New Social Movement Theory and Terrorism Studies: the Role of Leadership, Membership, Ideology and Gender. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.278

⁷⁶ Drake, C.J.M., The Role of Ideology in Terrorists' Target Selection. In: Terrorism and Political Violence, volume 10, nr.2, 1998, p.53, 76

⁷⁷ Zie ook: Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.2

Crenshaw, Martha, The Subjective Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological Factors in Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.12

Wilkinson, Paul, Why Modern Terrorism? Differentiating Types and Distinguishing Ideological Motivations. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.106

⁷⁸ Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.76

als 'methode' en terrorisme als 'logica'. Als een methode is terrorisme een gewone vorm van geweld, het is een instrument in een politieke strijd en wordt gehanteerd met politieke doelstellingen voor ogen. Bekeken als een logica is het de uitkomst van een ideologisch proces waarbij actoren op een bepaald moment een conventionele ideologie opzij gezet hebben voor een radicalere variant, die de oorspronkelijke ideeën corrumpert en waarbij de terroristen als zelfgeproclameerde voorhoede verwijderd geraakt zijn van de achterban.⁷⁹

Wat die precieze positie is, of de manier waarop de factor ideologie benaderd moet worden binnen ons onderzoekskader, is echter weinig evident. We beschouwen 'ideologie' alvast als een noodzakelijke, maar daarom nog niet doorslaggevende factor. De eigenlijke beslissing om terrorisme te gaan hanteren kan verklaard worden a.d.h.v. bepaalde elementen binnen de terreurdoctrine, maar tegelijk hangt die keuze evenzeer af van tal van andere factoren (cfr. strategische of omgevingsfactoren).⁸⁰

2.2. Internationaal terrorisme: golfdynamiek

De aanname dat internationaal terrorisme zich binnen het mondiaal systeem in golven voordoet, impliceert dat we terrorisme expliciet en consequent opvatten als een contextgebonden fenomeen en, daarmee samenhangend, dat we het belang van de historische dimensie onderkennen. Terrorismen opvatten als een fenomeen dat zich manifesteert in golven, impliceert immers dat het niet geïnterpreteerd wordt als een spontane of puur expressieve vorm van geweld, maar als een systematische, opzettelijke en bestendige vorm van geweld.⁸¹ Elke korte blik op de literatuur leert ten andere dat terrorisme als vorm van politiek geweld een permanent gegeven in de moderne politieke geschiedenis is. Het fenomeen is niet altijd, of even sterk aanwezig, maar wanneer bepaalde omstandigheden samenvallen, flakkert het op, consolideert het zich, om in gewijzigde omstandigheden te verdwijnen.⁸² Soms lijkt het afwezig of sluimert het, maar in bepaalde ontvankelijke omstandigheden (i.e. de 'oorzaken') wordt het getransformeerd tot een zeer actieve en bedreigende vorm van politiek geweld.⁸³

Meer concreet impliceert onze algemene onderzoeksvraag dat het voorkomen van terrorisme slechts verklaard kan worden wanneer de unieke historische omstandigheden in kaart gebracht zijn.⁸⁴ Elke a-historische interpretatie of benadering die de geschiedenis

⁷⁹ Wieviorka, Michel, *Terrorism in the Context of Academic Research*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.601-602

⁸⁰ Drake, C.J.M., *The Role of Ideology in Terrorists' Target Selection*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 10, nr.2, 1998, p.56

⁸¹ Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.14

⁸² Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.vii

⁸³ Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

⁸⁴ Zie o.m.: Wilkinson, Paul, *Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law*. In: O'Sullivan, Noel, (et al.), *Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence*. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, p.210

van het fenomeen, of specifieke campagnes negeert, zal een beeld schetsen van terrorisme als een mysterieus, bijna mythisch gegeven.⁸⁵ Commentaren op en analyses van de aanslagen van 11 september bv. suggereren niet zelden dat deze compleet uit het niets gekomen waren, benadrukten hoe kwalitatief verschillend ze waren van het 'oude' terrorisme, of interpreteerden ze als een bevestiging dat het 'oude' terrorisme definitief vervangen was door een compleet nieuw terrorisme.⁸⁶

2.3. Jihaditerrorisme als 'revolutionair terrorisme'

Een laatste basisassumptie houdt verband met de aard van het jihaditerrorisme. Afgaand op de manier waarop de mondiale golf van het jihaditerrorisme zich ontplooid heeft, nemen we in navolging van Rik Coolsaet aan dat het terrorisme van Al Qaeda geassocieerd moet worden met vier essentiële ingrediënten: "Eén, het gaat om terreur door groepen die geen instrumenten zijn in handen van staten en dus geen staatsbelangen dienen. Twee, de groepen zijn over de grenzen heen met elkaar verbonden in een wereldwijd opererend terreurnetwerk. Drie, ze houden er hetzelfde ideeëngoed op na, met andere woorden, ze verantwoorden hun terreurdaden vanuit een gezamenlijke universele, revolutionaire ideologie die specifieke en concrete binnenlandse eisen en conflicten overstijgt. Vier, hun daden jagen een schokgolf door de internationale gemeenschap. Deze voelt zich geconfronteerd met een haast ongrijpbare wereldwijde samenzwering. Dat vertaalt zich dan in energieke pogingen tot samenwerking en gezamenlijke afspraken ter bestrijding van dit netwerk, voortgestuwd door retoriek en een aanzienlijke mate van angst en obsessie – die niet in verhouding staan tot het aantal terreurdaden of het aantal slachtoffers."⁸⁷

Die kenmerken sluiten nauw aan bij het meer courant gehanteerde concept van revolutionair terrorisme. In hoofdstuk 4, wanneer we onze centrale noties duiden, verantwoorden we onze aanpak verder, definiëren we 'jihaditerrorisme' grondiger binnen het concept van revolutionair terrorisme, en wijzen we de voordelen van die werkwijze aan (zie o.m.: Hfdst.4, sectie 3.1.1.).

Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

⁸⁵ Davis, Paul Bradley, American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.128

⁸⁶ Zie bv.: Hewitt, Christopher, Understanding Terrorism in America. From the Klan to Al Qaeda. Londen, Routledge, 2003, p.xvii

⁸⁷ Coolsaet, Rik, De mythe Al-Qaeda. Terrorism als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Van Halewyck, 2004, cit. op p.24

3. Probleemstelling en onderzoekshypotheses

In de meest algemene zin willen we het mondiaal jihaditerrorisme te verklaren door het op te vatten als een unieke vorm van politiek geweld en tevens als een contextgebonden fenomeen dat zich in golven manifesteert. Hoe en waarom de mondiale golf van jihaditerrorisme ontstond, zich door de tijd heen ontplooipte en in welke omstandigheden deze tekenen van verval begon te tonen, vormen hierbij de centrale aandachtspunten. Dat alles impliceert tegelijk dat onze onderzoeksinspanningen evenzeer gericht zullen zijn op de kennistheoretische vraag naar de mogelijkheden voor een systematische methodologie voor *verklaringen* van terrorisme, en hier meer specifiek: de mondiale golf van jihaditerrorisme.

Die hier geschetste preliminaire stand van zaken impliceert dat twee complementaire onderzoeksdoelstellingen samen de kern van voorliggende studie uitmaken:

- Deel I. Kennistheoretisch luik. Wat is de stand van zaken op het gebied van het verklarend onderzoek naar terrorisme, en meer concreet: hoe kan het fenomeen verklaard worden? Wat impliceert dat alles voor onze onderzoeksstrategie?
- Deel II. Empirisch-analytisch luik waarmee we in de eerste plaats tegemoet willen komen aan de eis voor een grondigere, systematische uittekening van de mondiale golf van jihaditerrorisme; en waarbij de opkomst (Hfdst.5), consolidatie (Hfdst.6) en eventuele verval van de golf (Hfdst.7) nauwkeuriger binnen de bredere historische context gesitueerd worden.

3.1. Deel I: kennistheoretische dimensie

Onze onderzoeksvraag en basisassumpties brengen ons rechtstreeks bij kennistheoretische vragen aangaande de manier waarop het fenomeen terrorisme verklaard kan worden, hoe het fenomeen op politiekwetenschappelijke wijze bestudeerd moet worden, hoe het getheoretiseerd kan worden en wat de voornaamste beperkingen er aan zijn. In Deel I buigen we ons over de status quaestionis van het verklarend politiekwetenschappelijk onderzoek naar terrorisme (Hfdst.2), de implicaties van de stand van het onderzoek voor onze onderzoeksstrategie (Hfdst.3) en ten slotte de duiding en operationalisering van onze aanpak (Hfdst.4).

We kunnen nu alvast meegeven dat de status quaestionis zal onderstrepen hoezeer het onderzoeksveld geplaagd wordt door een veelheid aan theoretische, methodologische en zelfs puur logische problemen en uitdagingen (Hfdst.2). We stellen o.m. vast dat deze het cumulatieve en comparatieve proces van wetenschappelijke kennisopbouw verhindert hebben – wat evidente moeilijkheden met zich mee zal brengen bij de uitbouw van een solide onderzoeksstrategie. O.m. het gebrek aan theoretische en methodologische houvast en specifieke, datagerelateerde problemen, die elke systematische analyse bemoeilijken, komen aan bod in hoofdstuk 3.

Bijna vier decennia van terrorismestudies levert niettemin interessante invalshoeken en inzichten op die we meenemen bij uitbouw van onze onderzoeksstrategie. Eén zo'n bruikbare, nauw bij onze onderzoeksvraag aansluitende invalshoek is de fascinerende, zij het vrij onderontwikkelde stroming waarbij het fenomeen terrorisme geïnterpreteerd wordt als een 'golf'. De basisassumpties en eigenheden van de te achterhalen 'golfdynamiek', de voor- en nadelen van deze benadering en de concrete conceptuele uitwerking komen aan bod in hoofdstuk 4. Nu reeds moeten we benadrukken dat we nergens pretenderen deze 'golfdynamiek' menen te kunnen veralgemenen naar alle mogelijke vormen en types van terrorisme – niet in het minst omdat voorliggende studie zich beperkt tot de beschrijving en analyse van de opkomst, consolidatie en potentieel verval van één specifieke mondiale golf, nl. het jihaditerrorisme.

3.2. Deel II: Empirisch-analytische dimensie

Onze omstandige status quaestionis kan echter niet kunnen verhullen dat zowel de theoretische als methodologische houvast inzake het verklarende onderzoek naar terrorisme miniem zijn. Voor de concretisering van onze onderzoeksdoelstellingen opteren we grotendeels voor een analytisch-inductieve werkwijze.

Om die reden kunnen we bij de aanpak van onze algemene onderzoeksvraag niet heen om een omstandige empirische duiding van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Willen we het ontstaan (Hfdst.5), de consolidatie (Hfdst.6) en vervolgens het potentiële verval van de golf (Hfdst.7) bevatten, dan moeten we in de eerste plaats gedetailleerd nagaan op welke manier dat gebeurde of welke tendensen zich in elke fase van dat proces aftekenden. Hoewel onze interesse hierbij in de eerste plaats uitgaat naar de kern of mondiale dimensie (beter gekend onder de noemer 'Al Qaeda'), moeten we daarbij rekening houden met gerelateerde en bijkomend processen. Niettemin staat een gesystematiseerde beschrijving voorop. Daarom ook dat we reeds bij de operationalisering van de onderzoeksstrategie (Hfdst.4) enkele analytische ingrepen zullen voorstellen. Zonder hierop verder te kunnen inspelen, kunnen we nu reeds melden dat we de mondiale golf van jihaditerrorisme 'structureel afbakenen', waardoor de campagne expliciet als een gefaseerd proces (opgang, consolidatie, verval) wordt opgevat. Daarnaast bepalen we enkele *precipitating events* of katalysatoren, die ons moeten toelaten deze evoluties binnen de bredere context te situeren (zie: Hfdst.4, luik 2).

In de meest algemene zin, schuiven we voor de 'contextualisering' van onze drie subhypotheses of theoretische postulaten naar voor, die telkens betrekking hebben tot een gegeven fase in het terreurproces. Deze vormen onze leidraad bij de interpretatie van de empirische vaststellingen (zie ook: Hfdst.4, luik 1):

- Voor het ontstaan van terrorisme of de opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme volgen we in Hfdst.5 de stelling dat revolutionair terrorisme '*ontstaat*

wanneer een hoopgevende revolutie mislukt en de passiviteit van de massa samenvalt met de ontevredenheid van de elite'.⁸⁸

- Voor de fase van consolidering, die in Hfdst.6 behandeld wordt, richten we ons explicieter op de dynamische omstandigheden waarin campagnes van revolutionair terrorisme zich bestendigen en verzelfstandigen. De stelling klinkt hier dat *een campagne van internationaal terrorisme zich consolideert wanneer men er met het terroristisch geweld in slaagt een polarisering te veroorzaken, wanneer er m.a.w. heftige en repressieve tegenreacties komen.*
- Voor de neergang of het potentiële verval bouwen we in Hfdst.7 verder op de resultaten van de consolideringsperiode voor de mondiale golf van jihaditerrorisme en blijven we ons concentreren op de dynamische context van actie en reactie. Hier richten we ons op de vraag of een mondiale golf terrorisme verdwijnen kan in een gepolariseerde omgeving.

In hoofdstuk 4, wanneer we de onderzoeksdoelstellingen verfijnen en onze aanpak toelichten, komt dit alles gedetailleerder aan bod. Daartoe moeten we het kennisveld eerst grondiger exploreren. In een volgend hoofdstuk gaan we de kennisevolutie van de 'terrorisbestudies' na; hoofdstuk 3 staat in het teken van de uitdagingen die gepaard gaan met het verklarend onderzoek naar terrorisme.

⁸⁸ Vrij naar: Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.384

Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, p.394

Hoofdstuk 2: Evolutie van het kennisveld

Inleiding

In dit tweede hoofdstuk gaan we de evolutie van het kennisveld na, dit in functie van onze onderzoeksdoelstellingen. Onze focus is primair gericht op de dominante stromingen in het politiekwetenschappelijk onderzoek naar terrorisme, en enkele kennistheoretische vraagstukken die daarmee gepaard gaan. Tevens halen we de voor ons bruikbare benaderingen en relevante inzichten voor het fenomeen aan. Hoewel onze interesse uitgaat naar het meer fundamentele, verklarende onderzoek, stellen we vast dat die inspanningen gaandeweg overvleugeld worden door beleidsgerichte, en bijgevolg studies van descriptieve aard. Vanwege die dominantie, komen dit soort analyses in toenemende mate aan bod in ons overzicht (luik 2). Daarop behandelen we de implicaties van de stand van zaken voor onze onderzoeksdoelstellingen, en puren we uit ons overzicht de bruikbare inzichten, methodes en invalshoeken. M.n. Martha Crenshaws 'causale model van de eerste generatie' en David Rapoport's model van de vier golven van 'modern terrorisme', lichten we verder toe als basis voor onze onderzoeksstrategie (luik 3).⁸⁹

Een allereerste indicatie dat theoretiserend, verklarend onderzoek of studies naar de oorzaken van het fenomeen ondervertegenwoordigd zijn binnen het onderzoeksveld, is de controverse die rond de idee van de *root causes* heerst.⁹⁰ De discussie halen we hier summier aan en achten we illustratief voor de kernproblemen die aan bod komen in dit hoofdstuk, en hoe wij ons opstellen t.a.v. het verklarend onderzoek naar terrorisme.

⁸⁹ Zie: Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, juli 1981, pp.379-399

De notie van 'causaal model van de eerste generatie' is ontleend bij: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.326

Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52

⁹⁰ Zie, o.m. Homer-Dixon, Thomas, We Ignore Misery at Our Peril. In: Toronto Globe and Mail, 26/09/2001, p.1

Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, p.49

1. Controverse: het debat rond *root causes*

Met elke grootschalige aanval van terrorisme gaat telkens weer de roep naar verklaringen gepaard, niet zelden in die mate dat rond het fenomeen terrorisme en zijn 'wortels', grondoorzaken of *root causes* telkens weer een ware *buzz* gaat hangen. Daarmee komt de intuïtieve maar wellicht vrij naïeve overtuiging dat indien men deze *root causes* kent, men de sleutel in handen heeft voor een succesvolle bestrijding en uitroeiing van het terrorisme.⁹¹ Na de aanslagen van 11 september 2001 zien we terecht een meer genuanceerd, zo niet sceptisch debat op gang komen.

Een bijna voor de hand liggend probleem is het concept van *root causes* of 'grondoorzaken' van terrorisme zelf. De notie heeft immers veeleer te maken met politiek discours dan met sociale theorie of terrorismestudies.⁹² Edwin Bakker verduidelijkt één en ander in zijn artikel *Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme*. De drang om diepere oorzaken van terrorisme aan te kunnen wijzen en, belangrijker, aan de slag te gaan om deze oorzaken weg te nemen is groot. Het zijn in de eerste plaats politici die het woord '*root cause*' graag in de mond nemen, voor wie de zoektocht naar dieperliggende oorzaken een *must* is en die suggereren dat die zoektocht concrete resultaten kan opleveren.⁹³ Ook John Horgan meent dat de term misleidend is en wel omdat deze de indruk schept dat terrorisme een eenvoudig en makkelijk op te lossen probleem vormt, terwijl het in realiteit over een uitzonderlijk complex proces gaat. De kritiekloze aanname van voornoemde assumpties leidt dan tot vertekende interpretaties van de natuur van terrorisme.⁹⁴ Maar één gevolg is dat figuren als Osama Bin Laden en diens terreurcampagne mythische proporties aanneemt. De *root cause approach* suggereert immers dat de 'grondoorzaken' voor terrorisme een vaststaand, te achterhalen gegeven vormt, en impliceert dat terroristen passieve pionnen zijn van de sociale, economische en politieke krachten rond hen.⁹⁵

In wat volgt zien we hoe de complexiteit van het fenomeen zelf beperkingen opwerpt bij elke poging om de wortels van terrorisme te identificeren. O.m. conceptuele moeilijkheden (cfr. welk terrorisme?), het dynamische aspect (actie-reactie), vragen omtrent het gegeven 'causaliteit' of diverse subjectieve aspecten (cfr. perceptuele vertekeningen) representeren elk op hun manier fundamentele uitdagingen bij de studie naar terrorisme. Het doet Tore Bjorgo zich in het voorwoord van het naslagwerk *Root Causes of Terrorism* afvragen of het 'mogelijk is de algemene grondoorzaken van de diverse vormen van terrorisme na te gaan'. En daarmee gepaard gaand: "*Is the root cause*

⁹¹ Bjorgo, Tore, Introduction. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.2

⁹² *Ibid.*

⁹³ Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: *Internationale Spectator*, volume 58, nr.11, november 2004, p.542

⁹⁴ Horgan, John, The Social and Psychological Characteristics of Terrorism and Terrorists. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, pp.44-45

⁹⁵ Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.257

approach to reducing terrorism a fruitful and realistic way to deal with this problem?"⁹⁶ Diverse experts besluiten dat 'root cause approach' of het verklarend onderzoek naar terrorisme vrijwel nutteloos, futiel en misplaatst is.⁹⁷

Wij sluiten ons aan bij de groeiende consensus dat terrorisme niet veroorzaakt wordt door één enkele 'grondoorzaak', maar dat het in plaats daarvan een veelzijdig en ingewikkeld proces betreft met tal van diverse beïnvloedende condities.⁹⁸ Met *root causes* of 'grondoorzaken' van terrorisme doelen we dus niet op één enkele factor. Het begrip interpreteren we hier consequent als doelend op een geheel van diverse combinaties van factoren en omstandigheden.⁹⁹ Tegelijk impliceert het dat we 'terrorisme' nergens opvatten als de uitkomst van een structuralistisch opgevatte oorzaak-en-effect relatie, wel eerder als een proces van interactie.¹⁰⁰ Anders gesteld bestaat de *root causes* benadering o.i. niet in het identificeren van welafgelijnde 'oorzaken', wel eerder in het achterhalen van de 'veroorzaking' van de opkomst en verdere evolutie van een gegeven golf van terrorisme.¹⁰¹ Vanwege de controverse en de misverstanden die de notie van *root causes* met zich meebrengt, maar ook omdat wij de mondiale golf van jihaditerrorisme expliciet zullen benaderen als de uitkomst van een dergelijk complex en historisch gegroeid proces, spreken we liever van verklarend onderzoek.

Dat de oorzaken van hét terrorisme onmogelijk achterhaald kunnen, neemt niet weg dat het verschijnsel oorzaken heeft.¹⁰² Hierna zien we dat binnen de literatuur waardevolle inzichten over bepaalde verschijningsvormen of deelaspecten van terrorisme naast mekaar bestaan. Mits in acht name van de kennistheoretische beperkingen is het mogelijk om tot een genuanceerd beeld te komen van factoren die mogelijk een invloed hebben op het ontstaan en evolueren van welbepaalde terreurcampagnes.¹⁰³ Een eerste stap daartoe is na te gaan hoe het kennisveld evolueerde, welke de dominante invalshoeken zijn, en

⁹⁶ Bjorgo, Tore, Preface. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, cit. op p.xvii

⁹⁷ Radu, Michael, *The Futile Search for "Root Causes" of Terrorism*. In: Foreign Policy Research Institute, 23/04/2002

Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the twenty-first century*. New York, Continuum, 2003, p.22

⁹⁸ Zie o.m. Coolsaet, Rik, Introduction. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.1

Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, o.m. op p.257

Lutz, Brenda, Lutz, James, *Global Terrorism*. London, Routledge, 2004, pp.16-17

⁹⁹ Sinai, Joshua, *A Conceptual Framework for Resolving Terrorism's Causes*. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.216

¹⁰⁰ Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.257

¹⁰¹ Zie: Ruggiero, Vincenzo, *Terrorism: Cloning the Enemy*. In: *International Journal of the Sociology of Law*, volume 31, nr.1, 2003, pp.5-6

¹⁰² Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.22

¹⁰³ Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

Vrij naar: Maleckova, Jitka, *Impoverished Terrorists: Stereotype or Reality?* In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.41

binnen dit brede kader deze benaderingen te identificeren die bruikbaar zijn bij de studie naar de oorzaken van terrorisme.

2. **'Terrorismestudies': evolutie van het kennisveld**

Het onderzoeksveld van terrorismestudies blijkt beheerst door een kleine kern van onderzoekers – volgens Alex Schmid en Albert Jongman kunnen rond 1988 slechts 32 'terrorisme-experts' onderscheiden worden, Edna Reid telt er 24.¹⁰⁴ Het zijn deze experts die bijdragen tot het ontstaan van de 'terrorismestudies' enerzijds, en een kritische rol gespeeld hebben bij de expansie van de kennis en de afbakening van specifieke conceptuele en methodologische grenzen anderzijds. Daarnaast zijn er tal van individuele betrachtingen, vaak gericht op specifieke onderwerpen en deelaspecten, die bijgedragen hebben tot het collectieve geheel van kennis over terrorisme als een complex en interdisciplinair sociaal en gedragsfenomeen. Het kennisveld is bijgevolg erg divers en 'geatomiseerd' in omvang. Hierna laten deze individuele en geïsoleerde bijdragen buiten beschouwing. We zijn immers geïnteresseerd in de kennisevolutie van het fenomeen, en beperken ons hierbij tot de dominante stromingen, *mainstream* studies of het *pioneering core research*.¹⁰⁵

Om een preliminair beeld te scheppen kunnen we alvast het algemene basisonderscheid in benaderingen aanhalen: de traditioneel-analytische onderzoeksmethode, de speculatieve benadering en het beleidsgerichte crisismanagement.¹⁰⁶ Vanwege onze onderzoeksdoelstellingen zou onze belangstelling vnl. uit moeten gaan naar de traditioneel-analytische onderzoeksmethode. Niettemin moeten we er rekening mee houden dat in de literatuur niet meteen een bewust of duidelijk onderscheid tussen deze categorieën gemaakt wordt, en dat het zwaartepunt in de *mainstream* literatuur bij beschrijvende en beleidsgerichte studies ligt (zie: sectie 2.3.2.). Daarom laten we hier tevens de minder theoretische invalshoeken aan bod komen.

De evolutie van de 'terrorismestudies' kan uiteraard op tal van manieren benaderd worden. Voor de bevattelijkheid lichten we de kennisevolutie toe a.d.h.v. chronologisch opeenvolgende fasen. Hierbij hanteren we de indeling, die resulteerde uit de meta-analyse van Edna Reid en in 1994 verscheen als *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of*

¹⁰⁴ Via: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, pp.5-6

Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.94

¹⁰⁵ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, 300p. p.5

¹⁰⁶ Banker, Leon, Miller, Bowman, Out-Inventing the Terrorist. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, pp.3-4

Terrorism Research. Zij onderscheidt in de kennisontwikkeling over terrorisme achtereenvolgens:

- 1960-1969: 'antecedenten van terrorismeonderzoek'. In deze fase wordt terrorisme slechts sporadisch en veeleer indirect onderzocht. Het onderzoek naar politiek geweld wordt gedomineerd door de macrotheoretische aanpak.
- 1970-1978: 'takeoff fase' waarbij het aantal publicaties over terrorisme verdubbelt, de mediarapportage en fondsen voor terrorismestudies steil toenemen, samenwerkingsverbanden ontstaan en een groter aantal microstudies ondernomen wordt.
- 1979-1985: 'stabilisatiefase' met een lineaire groei van publicaties, maar waarbij toenemende controverse ontstaat over de inhoud en methodes van de 'terrorismestudies', en parallel daaraan diverse specialisaties binnen het onderzoeksveld ontstaan.
- 1985-1990: voorlopig laatste fase die aanvankelijk gekarakteriseerd is door een crisis, die tot de neergang van het onderzoeksterrein zou kunnen leiden. Kenmerkend is de enorme inkrimping van het aantal publicaties en lidmaatschappen van onderzoeksgroepen, en tegelijk de dalende communicatie tussen de diverse onderzoeksgroepen.¹⁰⁷

De doelstelling van dit luik is tweeledig. Deze opzet moet ons in de eerste plaats toelaten de relevante onderzoeksmethodes, theoretische inzichten en betrouwbare resultaten te identificeren. Daarnaast moet de schets een reflectie bieden van de meer algemene kennistheoretische uitdagingen die inherent deel uitmaken van het onderzoeksveld. Omdat we geïnteresseerd zijn in hun impact op de kennisontwikkeling en de beperkingen die ze ons in een volgend onderzoeksstadium opleggen, worden deze telkens summier geduid.

2.1. 1960-1969: antecedenten van het terrorismeonderzoek

In 1974 stelt Paul Wilkinson: *"After an initial flourish of interest among historians and political scientists in the inter-war period it must be admitted that political terrorism has been a neglected issue of study among political scientists and social scientists generally."*¹⁰⁸ Edna Reids meta-analyse bevestigt dat het het specialisme, of het gerichte onderzoek om het willekeurig gedrag van de terroristen te verklaren, pas van start gaat in de late jaren '60. De periode 1960-1969 duidt ze als 'gekaracteriseerd door sporadische terrorismestudies en een dominantie van macrostudies naar politiek geweld'.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

¹⁰⁸ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, cit. op p.29

¹⁰⁹ Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

Voorbeelden o.m. bij: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.144-146

De brede categorie van macrotheoretische benaderingen valt uiteen in empirische studies (sectie 2.1.1.) en normatieve benaderingen (sectie 2.1.2.). Hoewel elk van deze analyses macrofenomenen als politiek geweld of sociale veranderingen bestuderen, en we nergens terrorisme als centraal gegeven opgenomen zien staan, werkt deze dominante stroming tot op vandaag door bij conclusies over de oorzaken van terrorisme.¹¹⁰ Vroege interpretaties over terrorisme illustreren evenwel meteen dat de verhouding met de ontluikende terrorismestudies onduidelijk, zo niet problematisch is (sectie 2.1.3.). In de besluitende sectie 2.1.4. staan we stil bij deze problematiek, en gaan we specifiek de impact van dit type studies op de 'terrorismestudies' na.

2.1.1. Empirische studies

Binnen de 'empirische onderzoekstraditie' bestaan talloze onderzoeksvragen en benaderingen naast mekaar, maar het uitgangspunt is steeds dat conflicten *binnen* of *tussen* staten comparatief en op empirische wijze bestudeerd moeten worden. Het preciseren van causale verbanden tussen macrofenomenen als sociale verandering en politiek geweld staat centraal. De basisassumptie hierbij is dat brede noties als geweld, revolutie e.d.m. gedefinieerd en gemeten kunnen worden aan de hand van reproductieve en verifieerbare technieken.¹¹¹ Ook in de werkwijze van de diverse studies zien we overeenkomsten. Doorgaans meet men het aantal gevallen (*incidence*) van 'intern geweld' om vervolgens hun natuur te bepalen a.d.h.v. classificaties. De diverse types van politiek geweld als demonstratie, rellen, staatsgreep, guerrilla oorlog of moordaanslagen (*assassinations*) zijn dan als type van revolutie of interne oorlog geassocieerd en geoperationaliseerd.¹¹² 'Terrorisme' zagen we nergens expliciet bestudeerd worden (i.e. opgenomen in de classificaties als type van 'intern geweld'), maar naargelang de vorm en intensiteit ervan, werd het ondergebracht bij één van dergelijke categorieën.

Binnen deze brede onderzoekstraditie kunnen minstens twee, complementaire benaderingen onderscheiden worden: de psychologische invalshoek neemt de analyse van mobiliserende individuele motieven, noden en krachten voor zich, terwijl de groepsconflicttheorieën de structuren van macht, het netwerk van interveniërende groepen en het karakter van het regime op systematische wijze bestuderen.¹¹³

¹¹⁰ Zie: Sloan, Stephen, International Terrorism: Academic Quest, Operational Art and Policy Implications. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, p.2

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.5-7

¹¹¹ Hurwitz, Leon, Contemporary Approaches to Political Stability. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, p.449

¹¹² Zie o.m.: Feierabend, Ivo, Feierabend, Rosalind, Aggressive Behaviour within Politics, 1948-1962: A Cross-National Study. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 10, nr.3, 1966, pp.249-271

¹¹³ Doorgaans worden de twee als rivaliserend beschouwd, maar Kochanek pleit er voor om ze als complementair op te vatten, zie: Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.317-318

2.1.1.1. De sociaal-psychologische benadering

Omdat we deze hypothesen en verklaringen frequent en soms nadrukkelijk zien opduiken in de terrorismeliteratuur staan we het meest uitvoerig stil bij wat Kochanek duidt als de 'reductionistische sociaal-psychologische' benadering. Het al dan niet voorkomen van 'intern geweld' wordt hier geïnterpreteerd als de uitkomst van sociale verandering of moderniseringsprocessen. Deze grondhypothese wordt evenwel pas haalbaar door tevens mediërende 'microveranderingen' in attitudes, waarden en het gedrag van individuen in rekening te brengen.¹¹⁴ De grondoorzaak van revolutie ligt immers bij het 'individueel ongenoegen', frustratie of dissatisfactie die zich in te achterhalen condities cumuleert tot actie door de massa, geweld en revolutie.¹¹⁵ De onderliggende assumptie is dat intern geweld slechts in specifieke omstandigheden plaatsvindt, en dat de perceptie van die omstandigheden van doorslaggevend belang is. Niet het directe verband tussen bepaalde sociale condities en revolutie, wel de manier waarop het bestaande cognitieve en waardesysteem evolueert, wordt bestudeerd.¹¹⁶ Uiteindelijk is deze grondgedachte terug te brengen naar één zelfde basispremissie die in essentie een veralgemening is van Dollard's frustratie-agressie principe. Het voornaamste postulaat is dat agressie altijd het resultaat is van frustratie. Een volgend uitgangspunt is dat die frustratie niet voorkomt in een gezonde maatschappij. Het is pas bij socio-economische moderniseringsprocessen en sociale veranderingen dat frustratie en spanning (*strain*) zich laten gevoelen.¹¹⁷

James Davies is met *Towards a Theory for Revolution* (1962) één van de eersten die een uitgewerkte psychologische theorie voor revolutie en collectief geweld ontwerpt. In het artikel worden de basisgedachten en hypothesen van Plato, Aristoteles, Marx en de Tocqueville over revoluties gesynthetiseerd tot een comprehensieve these; nl. dat revoluties het subjectieve antwoord zijn op een plotse ommekeer na een periode van economische groei.¹¹⁸ De empirische toetsing aan drie specifieke revoluties wijst op één welbepaald patroon: de welgekende J-curve. Deze curve is een weergave van de stijgende verwachtingen (*rising expectations*) gevolgd door frustratie, die voorafgaat aan de onderzochte revolutie. Bij elk van de drie onderzochte revoluties stelt Davies vast dat deze voortkomen uit 'progressieve degradatie', of dat geweld pas zal optreden na een lange periode van objectieve economische en sociale ontwikkeling gevolgd door een scherpe terugval. Het algemene effect van moderniseringsprocessen op de geest en

¹¹⁴ Zie: Huntington, Samuel, *The Change to Change: Modernisation, Development, and Politics*. In: *Comparative Politics*, volume 3, nr.3, 1971, p.310

¹¹⁵ Kochanek, Stanley, *Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change*. In: *Comparative Politics*, volume 5, nr.3, 1973, p.317

¹¹⁶ Eckstein, Harry, *On the Etiology of Internal Wars*. In: *History and Theory*, volume 4, nr.2, 1965, p.149

¹¹⁷ Via: Wilkinson, Paul, *Social Scientific Theory and Civil Violence*. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Westview Press, 1979, p.56

Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.136-137

Zie ook: Gurr, Ted Robert, *Why Men Rebel*. Princeton, Princeton University Press, 1971, p.33

¹¹⁸ Via: Midlarsky, Manus, Tanter, Raymond, *A Theory of Revolution*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 11, nr.3, 1967, p.270

gemoedsgesteltenis (*state of mind*) van de mensen moet dan centraal staan bij elke analyse van collectief geweld en revolutie.¹¹⁹

In dezelfde lijn te situeren, doch methodologisch gezien vooruitstrevender, zijn de analyses van Ivo en Rosalind Feierabend met Betty Nesvold enerzijds, en die van Ted Robert Gurr anderzijds. Het zou ons te ver leiden om op de (inhoudelijke) details in te gaan. Ook hun studies zijn gericht op de identificatie van verfijndere patronen voor Dollard's frustratie-agressie theorie via experimenteel onderzoek. Feierabend, Feierabend en Nesvold zijn geroemd voor hun factoranalyses van multiple regressies, en hun frustratie-index voor predicties van de graad van politiek geweld.¹²⁰ Het is vooral Ted Robert Gurr die vaak aangehaald wordt in de terrorismeliteratuur. Hoewel hij zich voornamelijk geconcentreerd heeft op de duur, doordringendheid (*pervasiveness*), intensiteit, amplitude en totale omvang van interne conflicten, weerklinken zijn conceptuele schema's door in de terrorismeliteratuur.¹²¹ Gurr moeten we m.n. aanhalen omdat hij het gegeven van frustratie-agressie verbindt aan het meer bruikbare concept van 'relatieve deprivatie'.¹²² Dat begrip belichaamt de waargenomen kloof tussen verwachtingen en mogelijkheden, en geeft de toestand van ontevredenheid aan die potentieel voortkomt uit de ongunstige verhouding tussen hoe de 'omstandigheden' echt zijn en hoe ze zouden moeten zijn. Het verwijst naar de individuele of collectieve perceptie van een discrepantie tussen sociale noden en de satisfactie ervan. Nog volgens de basishypothese kan het individuele gevoel van ontevredenheid zich wijd verspreiden; het cumulatieve effect is systemische frustratie die ten slotte uitmondt in collectieve actie, geweld en revolutie.¹²³

2.1.1.2. Charles Tilly: *groepsconflicttheorieën*

De centrale vraag bij 'groepsconflicttheorieën' over politiek geweld is hoe en waarom het binnen een maatschappij tussen bepaalde groepen tot gewelddadige conflicten komt. De basispremissie hier klinkt dat geweld voortvloeit uit de competitie van groepen over (machts)posities en 'gewaardeerde condities' (*valued conditions*) binnen een gegeven maatschappelijke structuur. Een corollarium aan deze premisse is dat gewelddadige

¹¹⁹ Davies, James, Toward a Theory of Revolution. In: American Sociological Review, volume 27, nr.1, 1962, pp.5-6, 17-18

¹²⁰ Zie o.m.: Feierabend, Ivo, Feierabend, Rosalind, Aggressive Behaviour within Politics, 1948-1962: A Cross-National Study. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 10, nr.3, 1966, pp.249-271

Feierabend, Ivo, Feierabend, Rosalind, Nesvold, Betty, The Comparative Study of Revolution and Science. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.393-424

¹²¹ Zie: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.6-7

¹²² Gurr, Ted Robert, The Revolution. Social-Change Nexus: Some Old Theories and New Hypotheses. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.382-386

Gurr, Ted Robert, Why Men Rebel. Princeton, Princeton University Press, 1971, p.33

¹²³ *Ibid.*

Zie ook: Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, p.317

conflicten eigen zijn aan elke maatschappij, en bijgevolg telkens weer terugkeren.¹²⁴ Charles Tilly staat bekend als de grondlegger van de groepsconflicttheorie. Collectief geweld interpreteert hij in de eerste plaats als de uitkomst van of contingent aan de interacties tussen machtshebbers en hun uitdagers. Om revoluties te verklaren moet men zich concentreren op politieke factoren, de doelstellingen van groepen en de opties die groepen hebben om deze te bereiken – niet op psychologische of sociologische noties. Traditionele politieke bekommernissen zoals machtsstructuren, organisatie van het afdwingingsapparaat (*coercion*), oorlogsvoeren, de formatie van coalitie, de legitimiteit van de staat, et cetera, vormen dan de leidraad bij analyses van revolutie.¹²⁵ In de terrorismeliteratuur weerklinkt zijn model in de *interest-oriented approach* en theorieën die terrorisme als een uitvloeisel van bredere sociale bewegingen duiden.¹²⁶

Relevant ook voor het ontstaan van de terrorismestudies is Tilly's pleidooi voor duidelijkere en meer verfijnde concepten. 'Revolutie' is een erg gediversifieerd fenomeen, en kan slechts geïnterpreteerd worden wanneer er rekening gehouden wordt met 'gemeenschappelijke delers'. Wil men tot een verklaring voor revolutie komen dan moeten we aanvaarden dat er meerdere verschillende subtypes bestaan. Belangrijk ook is de erkenning dat er talloze 'interessante gevallen in de marge' bestaan die buiten de gangbare concepten voor revolutie vallen. Over deze types van geweld meldt hij: "*They share some, but not all features of revolution, they are nevertheless important because they display the similarities and connections among superficially separate use of force.*"¹²⁷ Alles in acht genomen betekent deze kijk op de conceptuele problematiek omtrent collectief geweld een zekere opening naar het onderzoek naar terrorisme. Enerzijds omdat de complexiteit van elk type van politiek geweld erkend wordt, anderzijds omdat hiermee gesuggereerd wordt dat specifieke vormen van politiek geweld als een aparte vorm van politiek geweld bestudeerd moeten worden.

¹²⁴ Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.7

Gurr, Ted Robert, The Revolution. Social-Change Nexus: Some Old Theories and New Hypotheses. In Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.372-373

¹²⁵ Tilly, Charles, Does Modernisation Breed Violence? In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, p.447

¹²⁶ Zie: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.7

Vbn. zijn: Gentry, Caron, The Relationship between New Social Movement Theory and Terrorism Studies: The Role of Leadership, Membership, Ideology and Gender. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.274-293

Gunning, Jeroen, Social Movement Theory and the Study of Terrorism. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda. New York, Routledge, 2009, pp.156-178

¹²⁷ Tilly, Charles, Does Modernisation Breed Violence? In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, cit. op p.444

2.1.2. Normatieve benaderingen

Kritiek op de empirische school bleef niet uit. Algemeen gesproken verwerpen critici de claim dat het fenomeen revolutie op basis van een empirische studie in een verklarende en voorspellende theorie gegoten kan worden en verwerpen deze als zijnde 'pseudo-wetenschappelijk'. Het grootste bezwaar is dat met deze verwetenschappelijking van de analyse van revoluties (en bij uitbreiding: collectief geweld) de intrinsieke complexiteit en de kenmerken van het geweld verloren gaan.¹²⁸ De empirische modellen vatten revoluties en collectief geweld immers te statisch op: revolutie is een proces maar wordt doorgaans toch als enkelvoudige gebeurtenis geïnterpreteerd.¹²⁹ Een tweede, vaak gehoorde kritiek is dat het resultaat van analyses louter o.b.v. (meetbare) sociale, economische en psychologische factoren onmogelijk verschijnselen als revolutie of collectief geweld kunnen verklaren. In plaats daarvan pleit men voor een terugkeer naar 'politiek' – weg van de gedragswetenschappelijke dominantie.¹³⁰

Uit deze en andere kritieken ontstaan binnen de macrotheoretische traditie benaderingen die Kochanek aanduidt als 'normatief'.¹³¹ Ook hier staat het verband tussen sociale verandering en revolutie centraal, maar om menselijke gedragingen als geweld te interpreteren, gaat men politieke veranderingen niet louter als een effect, maar evenzeer als een oorzaak benaderen.¹³²

2.1.2.1. Samuel Huntington: theorie van de componentiële verandering

Bij Huntington wordt politieke verandering benaderd als een dynamisch en complex proces. Zijn proposities worden gepuurd uit de 'transitionele benadering' en meer specifiek de theorie van 'componentiële verandering'. Aangenomen wordt dat elk politiek systeem vijf constituerende onderdelen bevat en dat deze voortdurend wijzigen. De veranderingen binnen en tussen systemen vertonen evenwel grote verschillen in omvang, richting en snelheid binnen deze componenten.¹³³ Het zou ons te ver leiden elk van deze hypothesen uit de doeken te doen, zo ook om dieper in te gaan op de resultaten van zijn aanpak. Het volstaat aan te geven dat Huntington politiek geweld en instabiliteit interpreteert als producten van snelle sociale veranderingen en van de snelle opkomst en mobilisatie van nieuwe groepen in het politieke veld, gekoppeld aan de langzame ontwikkeling van politieke instituties. Niet zozeer de percepties of gevoelens van relatieve

¹²⁸ Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, p.316

¹²⁹ *Ibid*, p.138

¹³⁰ Rustow, Dankwart, Modernisation and Comparative Politics: Prospects in Research and Theory. In: Comparative Politics, volume 1, nr.1, 1968, p.39

Huntington, Samuel, The Change to Change: Modernisation, Development, and Politics. In: Comparative Politics, volume 3, nr.3, 1971, p.311, 313-314

¹³¹ Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, p.314

¹³² Huntington, Samuel, The Change to Change: Modernisation, Development, and Politics. In: Comparative Politics, volume 3, nr.3, 1971, pp.284-285

¹³³ Huntington, Samuel, Political Order in Changing Societies. New Haven, Yale University Press, 1968, p.44

deprivatie, maar de achterstand of *lag* van politieke instituties op sociale en economische veranderingen worden hier geanalyseerd als verklarende factor voor politiek geweld. Anders gesteld valt politieke instabiliteit af te leiden uit de graad van modernisering.¹³⁴ Of nog: “*Modernity breeds stability but modernisation breeds instability*”¹³⁵.

Zoals bij de empirici zijn deze specifieke hypotheses en conclusies binnen deze context van minder belang dan de inspanning zelf om het verband tussen macrofenomenen als politieke instabiliteit en sociale en politieke verandering te ontwarren. Hoewel de impact van de snelheid van verandering nooit bewezen is als doorslaggevende determinant voor het niveau van politiek geweld, zullen we deze noties van ‘verandering’ of ‘te snelle veranderingen’ zien opduiken in verklaringen voor politiek geweld en terrorisme meer algemeen.¹³⁶ Huntington slaagt er overigens niet in om tot duidelijkere afgebakende concepten te komen van radicalisme, instabiliteit, geweld, de graad van protest en de tendens tot revolutie of hun relatie met elkaar. Positief aan zijn model is dan weer dat het als samenvatting geldt van de conventionele wijsheid over revolutie en grootschalige sociale verandering, en dat hij zich bewust ver houdt van psychologische verklaringen.¹³⁷

2.1.3. ‘Pioniers’

Tijdens deze aanvangsfase van de terrorismestudies, of de periode vóór 1967, verschijnen publicaties over het onderwerp slechts zeer sporadisch. Er is uiteraard geen sprake van een algemene, *comprehensive* theorie over terrorisme en de uiteenlopende assumpties van de auteurs staan los van mekaar. Opvallend is dat de initiële interpretaties van het fenomeen in niet geringe mate beïnvloed worden door dit type theorieën.¹³⁸

Als we de vroege inspanningen om terrorisme te duiden op een rij zetten, is de impact van de voormelde conflictanalyses niettemin hoogst onduidelijk. Hoewel in de conclusies vaak macrotheoretische bevindingen weerklinken, blijft het overgrote deel van de initiële studies beperkt tot casestudies. In de periode 1960-69 zijn de uitspraken over terrorisme dan veeleer specifiek en niet veralgemeenbaar. Van de pioniers zien we enkel experts als E.V. Walter, Thomas Thornton, Brian Crozier en Felix Gross vaak geciteerd worden. Opmerkelijk aan deze auteurs is dat zij het belang van economische en sociale condities onderstrepen, doch evenzeer benadrukken dat daarbij meer specifieke etnische, politieke of ideologische spanningen in rekening gebracht moeten worden. Gross bv. stelt dat objectieve omstandigheden op zich geen sufficiënte, en misschien zelfs geen noodzakelijke

¹³⁴ *Ibid.*, pp.3-4, 45, 55

¹³⁵ Huntington, Samuel, *The Change to Change: Modernisation, Development, and Politics*. In: *Comparative Politics*, volume 3, nr.3, 1971, cit. op pp.42-43

¹³⁶ Een mooie toepassing vinden we bij Rik Coolsaet. Hij argumenteert dat de huidige mondiale golf van jihaditerrorisme het gevolg is van snelle veranderingen binnen het wereldsysteem in combinatie met specifieke lokale omstandigheden. Zie: Coolsaet, Rik, *De geschiedenis van de wereld van morgen*. Leuven, Van Halewyck, 2008, pp.10-11, 319-326

¹³⁷ Tilly, Charles, *Does Modernisation Breed Violence?*. In: *Comparative Politics*, volume 5, nr.3, 1973, pp.434-436

¹³⁸ Voorbeelden hiervan zijn te vinden bij: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.145-146

condities vormen voor revolutionair geweld en terrorisme.¹³⁹ Walter en Crozier interpreteren terrorisme dan weer als een symbolische daad en wijzen het aanschijn van willekeurigheid aan als het onderscheidend kenmerk bij deze vorm van politiek geweld.¹⁴⁰ Zonder terrorisme als fenomeen te verklaren, worden deze pioniers bovenal onthouden voor een inzicht op heel ander niveau, nl. het cruciale verschil tussen staatsterrorisme en terrorisme gepleegd door niet-statelijke actoren. Walter duidt deze dichotomie als *regime of terror* versus *siege of terrorism*. Thornton plaatst *enforcement terror* tegenover *agitational terror*.¹⁴¹

Niet zozeer deze sporadische studies naar terrorisme, maar de macrotheoretische interpretaties over politiek geweld weerklinken tot op vandaag in verklaringen voor terrorisme, en worden in dat opzicht terecht geduid als de 'antecedenten' voor de terrorismestudies.¹⁴² Wanneer we de verhouding tussen deze conflictstudies en de ontluikende terrorismestudies meer algemeen bekijken, dan moeten we alvast enkele beperkingen van theoretische en methodologische aard aanhalen.

2.1.4. Conflictstudies en hun impact op de terrorismestudies

Wat we hier zullen samengebundeld hebben onder de noemer 'macrostudies' naar politiek geweld, vormt een erg breed veld. De verschillende scholen en stromingen hebben we geduid in de mate waarin en de manier waarop ze bijgedragen hebben tot het ontstaan van de terrorismestudies. De belangrijkste uitkomst van deze macrotheoretische analyses voor politiek geweld ligt o.i. bij hun veralgemenende aanpak. Tot dan toe waren de meeste proposities over revoluties en politiek geweld gebaseerd op historische studies van één bepaalde casus, of toch van een gelimiteerd aantal gevallen. Ondanks voor de hand liggende tekortkomingen, mogen we stellen dat de invloed van het postpositivisme en de gedragswetenschappelijke invalshoek, de sociale wetenschappen – en in deze: de politieke conflicttheorieën – een wetenschappelijker cachet verleend hebben. Vooral de klemtoon op het gebruik van empirische data heeft onmiskenbaar positieve effecten met zich meegebracht. Dankzij de bredere comparatieve invalshoek worden politieke conflicten wetenschappelijker benaderd, ook al omdat het mogelijk wordt

¹³⁹ Via: *Ibid.* pp.144-145

Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.15

¹⁴⁰ Via: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, p.139

Price, Edward, *The Strategy and Tactics of Revolutionary Terrorism*. In: *Comparative Studies in Society and History*, volume 19, nr.1, 1977, p.54

¹⁴¹ Walter, E.V., *Terror and Resistance: A Study Political Violence*. New York, Oxford University Press, 1972, p.7

Thornton, Thomas, *Terror as a Weapon of Political Agitation*. In: Eckstein, Harry, (et al.), *Internal War*. Londen, The Free Press of Glencoe, 1964, p.72

¹⁴² Tijdens de *takeoff fase* was de overname van de macrotheoretische modellen en hun conclusies nog vrij expliciet, zie o.m.: Zinam, Oleg, *Terrorism and Violence in the Light of a Theory of Discontent and Frustration*. In: Livingston, Marius, (et al.), *International Terrorism in the Contemporary World*. London, Greenwood Press, 1978, pp.240-268

Iviansky, Ze'ev, *Individual Terror: Concept and Typology*. In: *Journal of Contemporary History*, volume 12, nr.1, 1977, pp.43-63

veralgemeenbare hypothesen te formuleren en deze op systematische wijze te toetsen.¹⁴³ Anderzijds blijkt juist die veralgemenende aanpak bij de studie naar politiek geweld en revolutie onnoemelijk veel theoretische en methodologische problemen met zich mee te brengen. Het zou ons te ver leiden alle mogelijk kennistheoretische en methodologische problemen van deze benaderingen uit te doeken te doen. In de meest algemene zin onthouden we dat het onderzoeksveld bezet is met partiële, wedijverende en tegenstrijdige theorieën, dat er geen geïntegreerd perspectief bestaat en dat er bijna evenveel verschillende vertrekpunten gehanteerd worden dan dat er onderzoekers zijn.¹⁴⁴ De vraag waarom en in welke omstandigheden groepen tot geweld overgaan, blijft een punt van discussie.¹⁴⁵ In deze context mag het problematisch genoemd worden dat de ongeverifieerde conclusies van dit type studies zonder meer, en op impliciete wijze overgenomen worden. Met het oog op het onderzoek naar terrorisme moeten we daarnaast een meer specifieke problematiek aanhalen, nl. dat de macrotheorieën per definitie te algemeen zijn opgevat om specifieke vormen van politiek geweld, zoals terrorisme, te bevatten en verklaren.¹⁴⁶ Wolin verwoordt het treffend: *"In attempting to scientize the study of revolution, social scientists lose the intrinsic richness and significance of the event; /.../."*¹⁴⁷

Alex Schmid en Alfred Jongman hebben intussen wel vastgesteld dat de relatieve deprivatietheorie van Ted Robert Gurr, meer dan welk ander model in discussies over de oorzaken van terrorisme aangehaald wordt. Dit terwijl Gurr terrorisme niet als vorm van politiek geweld in zijn model opneemt.¹⁴⁸

Paul Wilkinson, Walter Laqueur en Martha Crenshaw stellen zich meer dan terecht de nodige vragen bij de bruikbaarheid van de conflicttheorie als invalshoek voor de studie naar terrorisme. Bij zijn analyse naar revolutionair terrorisme uit 1974 wijst Wilkinson de relatieve deprivatietheorie aan als een veelbelovende piste, maar waarschuwt tegelijk voor de ondoordachte extrapolatie van deze proposities: *"It is a long step, however, from theorising about the conditions for political instability and civil violence in general to a theory of revolutionary terrorism /.../."*¹⁴⁹ Martha Crenshaw heeft er van haar kant altijd

¹⁴³ Eckstein, Harry, On the Etiology of Internal Wars. In: History and Theory, volume 4, nr.2, 1965, p.137, 148

¹⁴⁴ *Ibid.*, pp.136-145

¹⁴⁵ Gurr, Ted Robert, The Revolution. Social-Change Nexus: Some Old Theories and New Hypotheses. In Comparative Politics, vol.5, nr.3, 1973, p.363

Zie ook Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.318-319

Zinam, Oleg, Terrorism and Violence in the Light of a Theory of Discontent and Frustration. In: Livingston, Marius, (et al.), International Terrorism in the Contemporary World. London, Greenwood Press, 1978, p.240

¹⁴⁶ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

¹⁴⁷ Via: Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, cit. op p.316

¹⁴⁸ Via: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.350-351

¹⁴⁹ Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, cit. op p.129

op gewezen dat terrorisme geen vorm van collectief geweld is, en dat de relatie tussen terrorisme en revolutionair geweld, etnisch of nationalistisch geweld of gewelddadig protest verdere exploratie behoeft.¹⁵⁰ Vooral Walter Laqueurs bedenkingen onthouden we: zelfs al mocht er een valide theorie voor politieke instabiliteit en politiek geweld bestaan, dan nog zijn we ver verwijderd van een theorie voor terrorisme. Hij betwijfelt zelfs of een verband bestaat tussen al deze fenomenen, en concludeert dat terrorisme onderzoekers uiteindelijk weinig te zoeken hebben bij de macrotheorieën: “*Terrorism is usually resorted to by small groups of people whose motives may not necessarily be connected with observable “objective” political, economic, social or psychological trends*”.¹⁵¹ Tot slot concluderen ook Robert Slater en Michael Stohl dat deze zeer rijke literatuur slechts in beperkte mate relevant is voor de terrorismestudies. ‘Simplistische overnames’ zijn problematisch voor het kennisveld, omdat deze tot vertekende inzichten kunnen leiden.¹⁵²

2.2. 1970-1979: de *takeoff* fase

Edna Reid situeert de afsplitsing van de terrorismestudies van de macrotheoretische conflictstudies in de periode 1970-78. O.m. de steile toename van het aantal publicaties, de overweldigende media-aandacht, gestegen fondsen voor terrorismestudies, verdiepte samenwerkingsverbanden en een groter aantal microstudies over terrorisme doen besluiten dat het onderzoeksveld in een nieuwe fase, nl. de *takeoff* fase, aanbeland is.¹⁵³ Nog andere studies wijzen uit dat meer dan 99 procent van de opgenomen naslagwerken dateren van na 1968.¹⁵⁴

2.2.1. Achtergrond: *The Age of Terrorism*

Aan de basis van de *takeoff* fase, of het ontstaan en de verzelfstandiging van de terrorismestudies liggen, twee directe aanleidingen. Ten eerste was tegen eind jaren ‘60 een heftig debat op gang gekomen over de invloed van het positivisme en de gedragswetenschappen in de politieke wetenschappen. De macrotheoretische

¹⁵⁰ Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O’Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.350-351

¹⁵¹ Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, cit. op p.144

¹⁵² Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.2

¹⁵³ Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.96

¹⁵⁴ Zie o.m.: Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.2-3

Provizer, Norman, Defining Terrorism. In: Slann, Martin, Schechterman, Bernard, (et al.), Multidimensional Terrorism. Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1987, p.3

Brynjar, Lia, Skjølberg, Katja, Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, p.7

conflicttheorieën zoals tot dan opgevat, worden verweten onontkoombaar reductionistisch, niet-falsifieerbaar, historistisch en ideologisch vertekend te zijn.¹⁵⁵ Het zijn evenwel vooral de gebeurtenissen in de 'echte' wereld die aanspoorden tot meer betrouwbare inzichten omtrent het fenomeen terrorisme. De macrotheoretische analyses over politiek geweld hadden de dramatische proporties die het verschijnsel vanaf eind jaren '60 aanneemt niet voorzien, en boden geen verklaring voor de escalatie van deze vorm van politiek geweld. Spectaculaire incidenten, zoals vliegtuigkapingen, *raids* en gijzelingen zijn schering en inslag, en zowat elk werelddeel wordt getroffen door deze 'nieuwe' vorm van politiek geweld.¹⁵⁶

Terrorisme staat plots in het middelpunt van de belangstelling, maar het ontbreekt commentatoren en beleidsmensen aan verklaringen en beleidsoplossingen. Illustratief voor de consternatie over het terrorisme, is volgende uitspraak van David Fromkin uit 1975: *"True, other ages have suffered from crime and outrage, but what we are experiencing today goes beyond such things. Too small to impose their will by military force, terrorist bands are capable nowadays of causing enough damage to intimidate and blackmail the governments of the world."*¹⁵⁷ Dat de verontrusting er diep in zat, blijkt evenzeer uit het feit dat o.m. Yonah Alexander deze periode omdoopte tot een uniek era, nl. *The Age of Terrorism*.¹⁵⁸ Edward Price die in 1977 de strategieën en tactieken van het 'revolutionair terrorisme' analyseert, suggereert dat de jaren '70 mogelijk het 'decennium van het terroristische paradigma' zijn, en dan m.n. omdat de golf van terrorisme gebaseerd is op een universeel revolutionair paradigma. Dat is erg onrustwekkend, want, zo stelt hij: *"/.../ terrorist tactics may now be expected anywhere, at any time, for any purpose."*¹⁵⁹

Nu de realiteit aanstuurt op meer betrouwbare inzichten over deze terroristen, nemen de terrorismestudies een hoge vlucht.¹⁶⁰ O.m. het gebruik van de term 'terrorismestudies' duidt op de overtuiging dat het fenomeen een unieke vorm van politiek geweld is die een eigen analysekader behoeft.¹⁶¹

¹⁵⁵ Wilkinson, Paul, Social Scientific Theory and Civil Violence. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Westview Press, 1979, p.52

¹⁵⁶ Zie bv. Gurr, Ted, Robert, Some Characteristics of Political Terrorism in the 1960s. In: Stohl, Michael, (et al.), *The Politics of Terrorism*. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.31-58

Voor een schets van het nieuwe repertorium aan tactieken en strategieën, zie o.m.: Jenkins, Brian, *International Terrorism: The Other World War*. Santa Monica, RAND, Report Prepared for the United States Air Force, november 1985, pp.12-14

¹⁵⁷ Fromkin, David, *The Strategy of Terrorism*. In: *Foreign Affairs*, volume 53, nr.4, 1975, cit. op p.683

¹⁵⁸ Zie: Alexander, Yonah, *Terrorism, the Media, and the Police*. In: *Journal of International Affairs*, volume 32, nr.1, 1978, p.101

¹⁵⁹ Price, Edward, *The Strategy and Tactics of Revolutionary Terrorism*. In: *Comparative Studies in Society and History*, volume 19, nr.1, 1977, cit. op p.64

¹⁶⁰ Zie: Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

¹⁶¹ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.35

Het meest zien we casestudies van verschillende terreurgroepen en bewegingen. Hoewel verscheiden in opzet en kwaliteit zijn deze tot op vandaag behulpzaam in het begrijpen van het 'oude' terrorisme. Het nadeel evenwel is dat deze weinig aan systematische comparatieve analyses onderworpen zijn of getoetst zijn aan de theoretische hypothesen.¹⁶² Een aanzienlijk deel van deze literatuur classificeert zichzelf niet als behorend tot de terrorismeliteratuur – juist doordat de focus op het fenomeen 'terrorisme' vervangen is door meer specifieke aandachtspunten binnen de gegeven case.¹⁶³ De macrotheorieën worden in eerste instantie doorgaans quasi geheel verworpen of blijven onaangeraakt als verklaringskader voor het terrorisme – toch wat de gehanteerde methoden betreft. Naast de opmars van casestudies over specifieke types of terreurgroepen, ligt de nadruk in deze aanvangsfase op de zoektocht naar een alomvattende (*comprehensive*) definitie. Daarmee gepaard gaat de prangende nood aan een 'algemene theorie' voor terrorisme, één die het fenomeen in al zijn aspecten interpreteert, verklaart en uiteindelijk voorspelt.¹⁶⁴

Voor een vrij representatieve schets van het verklarend onderzoek naar terrorisme tijdens de *takeoff* fase baseren we ons op drie standaardwerken die onontbeerlijk waren voor de evolutie van het kennisveld, en die thans hun relevantie in diverse opzichten behouden. Dat zijn *Political Terrorism* van Paul Wilkinson (1974), *Terrorism* van Walter Laqueur (1977), en het artikel *The Causes of Terrorism* van Martha Crenshaw (1981). Paul Wilkinson halen we aan als de pleitbezorger van conceptuele verheldering, de differentiatie van politiek terrorisme met andere vormen van geweld, en het gebruik van taxonomieën (sectie 2.2.2).¹⁶⁵ Ook Walter Laqueur verdedigt de uniciteit van het fenomeen terrorisme, maar onderstreept nadrukkelijker het belang van de historische invalshoek (sectie 2.2.3).¹⁶⁶ Martha Crenshaw werkt van haar kant het pleidooi voor een robuust verklaringskader het meest secuur uit (sectie 2.2.4).¹⁶⁷

¹⁶² Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.2

¹⁶³ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.14

¹⁶⁴ Vrij naar: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, p.139

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: *Internationale Spectator*, volume 58, nr.11, november 2004, p.543

¹⁶⁵ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, 160p.

¹⁶⁶ Laqueur, Walter, *Terrorisme*. Baarn, In den Toren, 1978, 278p

Wij baseren ons hierna op de herwerkte editie: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, 267p.

¹⁶⁷ Crenshaw, Martha, *The Causes of Terrorism*. In: *Comparative Politics*, volume 13, nr.4, 1981, pp.379-399

Zie ook: Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.3-25

2.2.2. Paul Wilkinson: klemtoon op conceptuele verfijning

Political Terrorism van Paul Wilkinson (1974) is het eerste standaardwerk dat een theorie voor terrorisme beoogt. Het opent met de gevleugelde woorden: “*The extended essay which follows is primarily concerned with the theoretical and comparative analysis of revolutionary terrorism, /.../*”¹⁶⁸ Wilkinson wordt intussen door velen gezien als één van de grondleggers van de ‘terrorisbestudies’.¹⁶⁹ Zijn bijdrage tot het verklarende onderzoek naar terrorisme is verscheiden en biedt diverse belangrijke inzichten aan. Het meest concreet uitgewerkt is het belang van een duidelijk concept en een typologie voor terrorisme, en komt aan bod in een eerste luik. In het volgende luik halen we enkele invalshoeken aan die hij suggereert voor het verklarend onderzoek naar terrorisme. Tot slot duiden we de bruikbaarheid van zijn vooropgestelde typologie enerzijds, en zijn suggesties voor verklarend onderzoek anderzijds.

2.2.2.1. Conceptuele verfijning

Wil men de opkomst van revolutionair terrorisme verklaren en de condities achterhalen voor het succes of het mislukken ervan, dan moet men het verschijnsel nauwkeurig definiëren opdat het te onderscheiden valt van andere vormen van politiek geweld. Zo’n conceptueel kader blijkt evenwel niet voorhanden. Wilkinson benadrukt daarom dat er gestreefd moet worden naar ‘*a clearer definition of the general characteristics of political terror and terrorism by means of conceptual clarification /.../*’.¹⁷⁰ Een eerste stap daartoe is het uitzetten van een elementaire typologie van de basisvormen van politiek terrorisme. De bestaande categorieën van o.m. Thornton en Walter volstaan evenwel niet als basis voor een adequate typologie. Zij maken slechts het onderscheid tussen terrorisme van bovenaf (resp. *terror*, *enforcement terror* en *regime of terror*) enerzijds, en terrorisme van onderuit (resp. *counter-terror*, *agitational terror* en *siege of terror*) anderzijds.¹⁷¹ Wilkinson stelt in plaats daarvan een meer flexibele typologie voor; één die niet rigide voortbouwt op de dichotomie van statelijk vs. niet-staatelijk geweld, en één die rekening houdt met motieven die verder reiken dan revolutionaire beweegredenen of voortvloeiën uit repressie. Uiteindelijk stelt hij drie brede categorieën voorop: revolutionair, subrevolutionair en repressief terrorisme.¹⁷²

Belangrijker nog is de notie dat ‘terrorisme’ slechts bruikbaar is wanneer de ‘definitionele attributen’ of de unieke basiskenmerken gekend zijn.¹⁷³ Die unieke kenmerken duiden

¹⁶⁸ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, cit. in *preface*.

¹⁶⁹ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.19

¹⁷⁰ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.31, 32-35 – cit. op p.13

¹⁷¹ Walter, E.V., *Terror and Resistance: A Study Political Violence*. New York, Oxford University Press, 1972, p.7

Thornton, Thomas, *Terror as a Weapon of Political Agitation*. In: Eckstein, Harry, (et al.), *Internal War*. Londen, The Free Press of Glencoe, 1964, p.72

¹⁷² Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, pp.36-44

¹⁷³ *Ibid.*, p.31

we al in Hfdst.1 als basisassumpties van voorliggende studie, de definitiekwestie meer algemeen en de problematieken daarrond komen uitvoeriger aan bod in het volgende hoofdstuk (zie: Hfdst.3, luik 3). Belangrijker hier is de vraag die Wilkinson meteen stelt: *"Can we go beyond the essential task of identifying the features of terrorist theories and construct heuristically useful theories or models of revolutionary terrorism?"*.¹⁷⁴

2.2.2.2. Suggesties voor verklarend onderzoek naar terrorisme

In *Political Terrorism* beperkt Wilkinson zijn analyse tot 'revolutionair' en 'subrevolutionair' terrorisme.¹⁷⁵ Hij ambieert bij voorbaat niet meer dan een preliminaire synthese en veralgemening van het onderwerp en koestert geenszins de intentie om een algemene geschiedenis of theorie van terrorisme te formuleren. Bij het introducerend hoofdstuk valt op hoezeer Wilkinson de relatieve deprivatietheorie achter de hand houdt als een veelbelovende piste voor een algemene theorie voor de zes cases van revolutionair en subrevolutionair terrorisme. Nochtans stelt hij tegelijk (en terecht) dat formele proposities van de relatieve deprivatie altijd te vaag en algemeen gesteld worden, waardoor het bijna onmogelijk is deze te valideren. Het ontbreekt de relatieve deprivatietheorie bovendien aan inzichten over de ideologische overtuigingen, vooroordelen en haat die het extreme geweld aanmoedigen.¹⁷⁶

Voor het realiseren van adequate theorieën van terrorisme zijn minstens drie aanvullende aandachtspunten nodig, nl.: (1) De aandacht voor politieke precondities, machtsstructuren en mobilisatieprocessen. Revolutionair geweld wordt dan gezien als het product van conflict over legitimiteit, politieke rechten en toegang tot macht – wat een duidelijke verwijzing betekent naar de groepsconflicttheorieën. (2) Aandacht voor de terroristen zelf, hun rekrutering en inlijving in de terreurgroeperingen, hun persoonlijkheid, overtuigingen en carrières, hun idealisme en overgave. Politiek terrorisme kan immers niet begrepen worden om de context van de ontwikkeling van terroristische ideologieën, geloofsovertuigingen en levensstijlen heen. (3) Terrorisme als oorlog of opstand, waarmee Wilkinson doelt op de literatuur over guerrilla en opstand (*insurgency*), en terrorisme geïnterpreteerd wordt als deeluitmakend van de initiële fase van interne oorlog, en gezien moet worden als voorloper van guerrilla operaties op grotere schaal.¹⁷⁷

Tevens onderschrijft Wilkinson de meer algemene tendens dat het fenomeen terrorisme in zijn context bestudeerd moet worden. De assumptie dat terrorisme onderzocht moet worden als een contextgerelateerd fenomeen, poneert hij later nog explicieter: 'context is alles in de studie naar terrorisme'. Elke specifieke campagne kan maar begrepen worden indien de unieke politieke, historische en culturele context en ideologie en doelstellingen gekend zijn. Hoewel de historische dimensie (te) vaak ontbreekt, is het deze invalshoek die de academische benadering onderscheidt van de journalistieke. Indien men deze

¹⁷⁴ *Ibid.*, cit. op p.43

¹⁷⁵ *Ibid.*, *preface*.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p.129

¹⁷⁷ *Ibid.*, pp.129-135

dimensie verwaarloost, dan zullen de complexiteiten van de hydra – die terrorisme is – immers gesimplificeerd worden. Het gevolg is dat onze inzichten en de beleidsmatige problematiek gevaarlijk vertekend raken.¹⁷⁸ Empirisch onderzoek en systematische contextanalyses zijn evenwel weinig evident, beseft hij reeds in 1974: *“Is it possible to move forward from comparative analysis to useful theoretical models or theories of terrorism? If one had to rely entirely upon data on comparative active terrorist organisations, the difficulties of empirical research and comparative study might well seem too daunting to be worth attempting.”*¹⁷⁹ Het is misschien wel vanwege deze overtuiging dat hij altijd individuele, historische studies is blijven verdedigen als dé bron voor comparatieve analyse en synthese. Casestudies herinneren er ons trouwens aan dat terrorisme als unieke vorm van politiek geweld, als theorie, ideologie of organisatie en praktijk een geschiedenis heeft.¹⁸⁰

Vermeldenswaardig nog is zijn visie op de derde categorie van repressief terrorisme. Deze blijft ononderzocht in het standaardwerk uit 1974, maar Wilkinson zal er in toenemende mate op gaan hameren dat terrorisme nooit ten volle bevat kan worden zolang we geen rekening houden met staatsterreur; of de effecten van het gebruik van macht en geweld door de staat.¹⁸¹ Die zienswijze zal de auteur uiteindelijk bij het belangrijkste (en pertinente) dilemma brengen in de terrorismebestrijding, nl. de moeilijke evenwichtsoefening tussen het garanderen van veiligheid en het bewaren van de democratische vrijheden.¹⁸²

2.2.2.3. Bruikbaarheid?

Zoals gesteld is de bijdrage van Paul Wilkinson tot het verklarende onderzoek naar terrorisme verscheiden en oneven. Voornoemde suggesties en interpretaties zijn waardevol en nemen we mee bij onze studie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme. Deze zijn evenwel vaak preliminair van aard en zijn onvoldoende uitgewerkt waardoor ze uiteindelijk weinig gereproduceerd zijn.

De uitzondering misschien vormt zijn werk naar conceptuele verfijningen van het gegeven terrorisme. Hierbij kunnen we bv. verwijzen naar Richard Shultz' artikel *Conceptualising Political Terrorism: A Typology* uit 1978. Shultz beschouwt Wilkinsons typologie als een enorme vooruitgang ten opzichte van de eerdere pogingen tot classificatie. Het zijn

¹⁷⁸ Wilkinson, Paul, Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law. In: O'Sullivan, Noel, (et al.), Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, p.210

Wilkinson, Paul, Can a State be 'Terrorist'? In: International Affairs, volume 57, nr.3, 1981, p.469

¹⁷⁹ Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.30

¹⁸⁰ *Ibid.*, pp.30-31

Wilkinson, Paul, Terrorist Movements. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, p.101

¹⁸¹ Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, pp.22-23

Zie ook: Wilkinson, Paul, Can a State be 'Terrorist'? In: International Affairs, volume 57, nr.3, 1981, p.467

¹⁸² Wilkinson, Paul, Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response. London, Frank Cass, 2001, 255p.

immers dit soort typologieën die potentieel bijdragen tot theorievorming. Om tot een veralgemeende theorie voor politieke terrorisme te komen, volstaat Wilkinsons driedelige 'flexibele' typologie evenwel niet. Schultz stelt dat we bewuster gebruik dienen te maken van variabelen, die de onderzoeker in staat moeten stellen meer algemene en comparatief hypothesen af te leiden. Zorgvuldig geselecteerde variabelen, gevoelig aan de complexiteit binnen elke categorie van het fenomeen, leidt immers tot een fijnbesnaarde taxonomie waarmee men systematischere en analytisch betrouwbare inzichten over terrorisme verkrijgt. Dit soort taxonomieën is dan niet alleen gericht de differentiatie en categorisering van terrorisme; maar kan nuttig zijn voor de interpretatie van het verschijnsel in al zijn manifestaties, impact, oorzaken, voor het beheersen van de dreiging en het minimaliseren van de effecten. Schultz maakt zich daarom sterk dat via deze benadering *middle-range* theorieën mogelijk worden die politiek terrorisme in zijn verschillende gedaantes verklaren en voorspellen.¹⁸³ Men suggereert echter tegelijk dat we helemaal nog niet zo ver zijn. Zolang concepten niet duidelijker gedefinieerd zijn, de kwaliteit van empirische data over het fenomeen inadequaat blijft, en de kloof tussen theoretische concepten en het veld niet vernauwd wordt, kunnen we geen theorie over terrorisme verwachten.¹⁸⁴

Daarmee zijn we terug bij af: het hanteren van een taxonomie als methodologie 'leidt tot evidente problemen bij theorie-opbouw'. Shultz' vooropgestelde ambities zijn inderdaad nooit bewaarheid geworden. Geen enkele typologie heeft geleid tot een generische definitie.¹⁸⁵ Talloze proposities ten spijt ontbreekt het binnen het kennisveld aan een algemeen aanvaarde typologie of een theoretiserende taxonomie. De inspanningen gericht op het catalogiseren van terrorisme hebben de 'specifieke variabelen' en 'criteria' niet geïdentificeerd en het is bij omschrijvingen gebleven van de manier waarop terrorisme zich op gegeven momenten manifesteert. Daarbij geldt dat er weinig overeenstemming heerst tussen de vooropgestelde classificaties en invalshoeken, en te weinig voortgebouwd wordt op eerder onderzoek.¹⁸⁶ Enkel de aloude tweedeling van Thomas Thornton en E.V. Walter tussen (statelijke) terreur en (niet-statelijk) terrorisme is min of meer aanvaard.¹⁸⁷

¹⁸³ Shultz, Richard, Conceptualising Political Terrorism: A Typology. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, p.7, 9-10, 12-14

¹⁸⁴ Voor een grondigere duiding i.v.m. de analytische beperkingen aan typologieën, zie ook: Flemming, Peter, Stohl, Michael, Schmid, Alex, The Theoretical Utility of Terrorism: Lessons and Opportunities. In: Stohl, Michael, (et al.), The Politics of Terrorism. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.153-157

¹⁸⁵ Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, p.331

¹⁸⁶ Flemming, Peter, Stohl, Michael, Schmid, Alex, The Theoretical Utility of Terrorism: Lessons and Opportunities. In: Stohl, Michael, (et al.), The Politics of Terrorism. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.153-157, 169-170

¹⁸⁷ De dichotomie wordt gebruikelijk gehanteerd, maar ook hier is de consensus niet definitief, maar blijft het een punt van discussie: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.348

2.2.3. Walter Laqueur: klemtoon op historische invalshoek

Van een andere orde is *Terrorisme* (1977) van Walter Laqueur. Deze expert benadert het fenomeen terrorisme ook op comparatieve wijze, maar verschilt gevoelig in aanpak met Wilkinson: doordat hij zich baseert op cases van terrorisme (niet op brede categorieën) ligt klemtoon explicieter op de historische dimensie. Het uitgangspunt is telkens dat terrorisme niet een '*unprecedented phenomenon*' is maar '*as old as the hills*'.¹⁸⁸

Laqueurs stijl blijkt veeleer pragmatisch en voorzichtig, zo niet sceptisch. Hoewel hij de comparatieve invalshoek verdedigt, houdt hij rekening met tal van beperkingen. '*It should be apparent that not everything can be compared with everything else*', vat zijn voornaamste bezwaren samen.¹⁸⁹ Concreter betekent deze kritische houding dat we bij Laqueur zelden meer verwachten moeten dan voorzichtige uitspraken gebaseerd op historische gegevens van één bepaalde of een klein aantal cases. In zijn oeuvre, dat drie decennia omspannt, zijn veralgemenende uitspraken schaars. Laqueur benadert terrorisme uitdrukkelijk als een uniek fenomeen en behandelt daarbij elk geval en elke vorm apart. Als hij al analogieën of overeenkomsten tussen verschillende cases van terrorisme op het spoor is, beperkt hij zich het liefst tot één bepaald type van terrorisme, of tot deeldimensies van het fenomeen. Samengevat klinkt het: "*The endeavour to find a 'general theory' of terrorism, one overall explanation of its roots, is a futile and misguided enterprise. /.../ The search for the roots of terrorism has been too frequently lopsided in its endeavour to discover 'objective conditions', which, it was believed always generate terrorism. Such conditions do exist but they are not the only factors involved.*"¹⁹⁰

Daarbij kunnen we tevens zijn voorbehoud tegenover de overname van macrotheoretische variabelen voor terrorisme herhalen (zie: sectie 2.1.4.). Een nadere analyse van zijn standpunten toont aan dat hij de belangrijkste premissen van de macrotheorieën (cfr. relatieve deprivatie) onderschrijft, maar dat hij kanttekeningen plaatst bij de meetbaarheid van kernfactoren als agressie en fanatisme én de perceptie die mensen hebben van hun leefomstandigheden. In een publicatie uit 2003 gaat hij bv. in tegen het persistente misverstand dat terrorisme veroorzaakt wordt door armoede en stelt expliciet dat terrorisme zich niet zozeer voordoet in barre economische tijden, maar eerder wanneer politiek-economische en sociale trends samenvallen. Bij de terrorismestudies wordt met deze factoren echter onvoldoende of niet rekening gehouden. Deze factoren zijn immers onmogelijk te objectiveren, op te meten en het is bijgevolg bijna onmogelijk om deze systematische te analyseren.¹⁹¹

Bovenal moeten we hem prijzen voor zijn realistische kijk op de mogelijkheden en beperkingen, inherent aan de analyse van het fenomeen terrorisme. Zijn visie hieromtrent

¹⁸⁸ Zie: Laqueur, Walter, *The Terrorism to Come*. In: *Policy Review*, nr.126, augustus/september 2004, p.49

¹⁸⁹ Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, cit. op p.143

¹⁹⁰ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, cit. op p.22

¹⁹¹ *Ibid.* p.18, 24

lezen we in een meer recente publicatie: “*There is no authoritative systematic guide to terrorism and perhaps there never be one, simply because there is not one terrorism but a variety of terrorisms, and what is true for one does not necessarily apply to others.*”¹⁹² Dat hij ernstige kanttekeningen plaatst bij een theorie voor terrorisme betekent nog niet dat hij het verklarend onderzoek afdoet als irrelevant of nutteloos. Om gevallen van terrorisme te begrijpen en verklaren, dienen we ons bewust op de ‘oorzaken’ te concentreren, en niet alle energie te spenderen aan uiterlijke *ad hoc* manifestaties.¹⁹³ Hoewel dat uitgangspunt logisch mag klinken, zien we dat juist zo’n a-historische benaderingen het verklarende onderzoek domineren.

Misschien wel de grootste bijdrage die Laqueur aan de terrorismestudies geleverd heeft, is de overtuigende manier waarop hij de mythes en hardnekkige misverstanden omtrent terrorisme door de jaren heen heeft weten te ontcrachten. Laqueur blijft er o.m. op hameren dat terrorisme een lange geschiedenis heeft, waarbij het telkens een andere vormen aanneemt en waarbij motivaties, strategieën en wapens tot op zekere hoogte wijzigen. Wanneer terroristen, na een periode van afwezigheid, hard toeslaan, maakt die verandering van het fenomeen er nog geen nieuw verschijnsel van. Een blik op de geschiedenis toont dat evoluties in tactiek, strategie of motivaties veeleer beschouwd dienen als de ‘*new rules for an old game*’.¹⁹⁴

2.2.4. Martha Crenshaw: een methodologisch kader

Tijdens de *takeoff fase* is Martha Crenshaw één van de meer productieve terrorismeonderzoekers: na o.m. een baanbrekende studie over het concept van revolutionair terrorisme (1972), en een (kwantitatieve) analyse over de verspreiding en besmettingsgevaar van internationaal terrorisme (1980), verschijnt in 1981 het geprezen *The Causes of Terrorism*.¹⁹⁵

Haar analyses vertrekken uit gelijkaardige basisideeën en assumpties als de hiervoor genoemde auteurs. Net als Wilkinson levert ze de nodige inspanningen voor de conceptualisering van terrorisme. Uit haar proefschrift over het ‘extranormale terroristisch’ geweld van het Algerijnse *Front de Libération Nationale* (FLN) in de antikoloniale strijd tegen de Franse overheerser (1954-1962), vloeit in een latere publicatie het concept van ‘revolutionair terrorisme’ voort. Zowel in aanpak als uitkomst zal *The Concept of Revolutionary Terrorism* (1972) bijzonder nuttig blijken voor de definiëring en operationalisering van jihaditerrorisme (zie: Hfdst.4, sectie 3.1.1.). Met *The Causes of Terrorism* zet Crenshaw daadwerkelijk de moeilijke stap naar het

¹⁹² *Ibid.*, p.8

¹⁹³ *Ibid.*, p.11

¹⁹⁴ Laqueur, Walter, Post-Modern Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 96, nr.5, 1996, pp.24-26

¹⁹⁵ Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, pp.383-396

Midlarsky, Manus, Crenshaw, Martha, Yoshida, Fumihiko, Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism. In: International Studies Quarterly, volume 24, nr.2, 1980, pp.262-298

Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, pp.379-399

veralgemenend theoretiserend onderzoek en, onvermijdelijk, de methodologische problemen die er gepaard mee gaan. Met 1981 als publicatiedatum mag het artikel strikt genomen buiten Reids *takeoff* fase vallen, inhoudelijk gezien wordt de *takeoff* fase van het onderzoek naar terrorisme o.i. zowat gedragen door deze bijdrage. Crenshaw brengt er immers alle belangwekkende thema's (uniciteit, complexiteit van terrorisme) en benaderingen (historisch, gevalstudies, comparatief) in samen. Als dusdanig betreft het een zeldzame poging om een algemeen causaal model te construeren dat de onderzoeker in staat moet stellen de processen van terrorisme te verklaren en testen.¹⁹⁶

Zonder Crenshaws lange staat van dienst als terrorisme expert tot deze ene publicatie te willen herleiden, vraagt het – gezien onze onderzoeksvraag – om een grondige doorlichting. In wat volgt schetsen we de krachtlijnen van het voorgestelde onderzoekskader, lichten we vervolgens de tekortkomingen ervan toe, en situeren we de publicatie tot slot summier binnen haar bredere oeuvre.

2.2.4.1. 'The Causes of Terrorism'

Crenshaws artikel start vanuit gelijklopende overwegingen als Wilkinsons *Political Terrorism* en Laqueurs *Terrorism*: i.e. de bezorgdheid omtrent het gebrek aan theorievorming over de oorzaken van terrorisme. Verwijzend naar de enorme toename in het aantal publicaties over terrorisme, klinkt het: *"However, nowhere among the highly varied treatments does one find a general theoretical analysis of the causes of terrorism, most general accounts are often based on assumptions that are neither explicit nor factually demonstrable."*¹⁹⁷ De meeste proposities ontbreekt het aan logische vergelijkbaarheid, specificatie van het onderlinge verband tussen factoren of een ordening van variabelen in termen van verklarende kracht. Crenshaw toont zich daarbij niet meteen een grote voorstander van de overname van de 'kwantitatieve analyses van collectief geweld' of het onderzoek naar macrotheoretische variabelen voor politiek geweld. Daarvoor staan de geanalyseerde vormen van politiek geweld te ver van het verschijnsel terrorisme, dat een geheel eigen dynamiek heeft. Toch besluit ze: *"Although it is impractical to borrow entire theoretical structures from the literature on political and criminal violence, some propositions can be adapted to the analysis of terrorism."* Tot slot deelt ze het uitgangspunt dat 'ruimere omstandigheden' of 'context' een sleutelrol moeten spelen bij verklaringen voor terrorisme.¹⁹⁸ Daar waar Wilkinson poneert dat 'context alles is in de verklaring voor terrorisme'¹⁹⁹, schuift Crenshaw een meer doordacht model naar voor.

¹⁹⁶ Zie: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, pp.317-329

¹⁹⁷ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, cit. op p.379

¹⁹⁸ *Ibid.* p.380-381 – cit. op p.379

¹⁹⁹ Wilkinson, Paul, Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law. In: O'Sullivan, Noel, (et al.), Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, p.210

Wilkinson, Paul, Can a State be 'Terrorist'? In: International Affairs, volume 57, nr.3, 1981, p.469

Het onderkennen van een theoretische orde van verschillende niveaus en types van oorzaken, staat centraal in de publicatie. De grootste verdienste ligt o.i. dan in het feit dat hierbij een bewuste en consequente inspanning geleverd wordt om analytische schotten te plaatsen tussen diverse facetten van de realiteit. Om te beginnen geeft zij aan hoe de terrorismestudies georganiseerd (moeten) zijn rond drie eenvoudige vragen: nl. waarom terrorisme voorkomt, hoe het proces van terrorisme werkt, en welke de sociale en politieke effecten van terrorisme kunnen zijn.²⁰⁰

Onze onderzoeksvraag situeert zich binnen de eerste cluster aan vraagstellingen. Om terrorisme te verklaren moet men met minstens drie niveaus aan oorzaken rekening houden. Het eerste niveau is de setting van terrorisme die de 'situatieve' variabelen verzamelt. Op een lager gelegen, tweede niveau moet men zich concentreren op de terroristische organisatie waar strategische factoren of de 'redenen' voor terrorisme spelen. Op het individuele niveau ten slotte vinden we verklaringen voor de motivatie en participatie. Idealiter dient men zowel de setting, als de redenen en individuele motivaties in kaart te brengen. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen biedt Crenshaws artikel vooral meerwaarde in de wijze waarop de 'setting' voor terrorisme gerationaliseerd werd. Hierbij raadt zij een conceptueel onderscheid aan tussen minstens drie types oorzaken:²⁰¹

(1) 'Permissieve oorzaken' horen thuis in de categorie van precondities. Het zijn factoren die in de langetermijn samen de aanleiding vormen tot terrorisme. In eerste instantie verwijst Crenshaw naar het onderling verbonden geheel aan factoren die de 'modernisering' uitmaken. M.n. de daarbij horende processen en gestegen complexiteit hebben de maatschappij en economie kwetsbaarder gemaakt voor terrorisme. Daarnaast worden talloze factoren genoemd die samen de moderne trend van aggregatie en gestegen complexiteit uitmaken. Voorbeelden zijn de gestegen urbanisatiegraad, nieuwe transportmiddelen en communicatietechnieken. Daarnaast duidt Crenshaw Gurr's concept van 'sociale facilitatie' als permissieve oorzaak voor terrorisme. O.m. de heersende attitudes en geloofsopvattingen bieden verklaringen voor de opkomst van het verschijnsel.²⁰² Jeffrey Ross voegt later nog twee permissieve oorzaken toe, geografische 'locatie' en het 'type van politiek systeem'. Bij hem vinden we ook een duidelijkere omschrijving voor de notie van permissieve oorzaken. Hij duidt ze als de onderliggende, systemische condities die de aanwezigheid van potentiële oorzaken bemoedigen, structureren en ze verder stimuleren. Permissieve oorzaken staan hier omschreven als de 'noodzakelijke, maar niet doorslaggevende condities' voor terrorisme.²⁰³

(2) 'Directe oorzaken' worden geduid als deze achtergrondcondities die weerstand tegen de staat bemoedigen, en staan verder beschreven als: "*These instigating circumstances go*

²⁰⁰ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.379

²⁰¹ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, pp.379-399

²⁰² *Ibid.*, pp.381-383

²⁰³ Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, pp.320-322

beyond merely creating an environment in which terrorism is possible; they provide motivation and direction for the terrorist movements." De directe oorzaken zijn politieke van aard. Ze verwijzen naar de aanwezigheid van 'grievens', en tegelijk naar de rol van de 'perceptie' of de manier waarop een groep de eigen situatie interpreteert. Haar redenering klinkt welbekend: concrete grievens leiden tot ontstaan van sociale bewegingen, maar niet alle (minderheids)groepen die zich gediscrimineerd voelen maken gebruik van geweld. Een essentieel ingrediënt dat aan de reële deprivatie toegevoegd moet worden, is de perceptie dat de levensomstandigheden niet voldoen aan wat men verwacht of waar men recht op meent te hebben. In navolging van de relatieve deprivatietheorie duidt Crenshaw deze percepties als bepalend voor het verloop van het terrorismeproces duidt deze als 'interveniërende' variabelen.²⁰⁴

(3) Een derde categorie van achtergrondcondities die samen de setting voor terrorisme mee identificeren zijn de *precipitating events*. Deze kunnen we interpreteren als de 'katalysatoren' voor terrorisme. Het zijn gebeurtenissen die onmiddellijk vooraf gaan aan het geweld, en de eerdere percepties en overtuigingen bij terroristen radicaliseren. Hoewel van deze gebeurtenissen verondersteld wordt dat zij de meest onvoorspelbare categorie van oorzaken vormen, voert Crenshaw aan dat er patronen in te onderkennen vallen. In deze verwijst zij o.m. naar de acties die regeringen ondernemen tegen terroristen. Deze zijn vrij voorspelbaar, net zoals de manier waarop terroristen reageren. Historische cases kunnen dit actie-reactie patroon aantonen en bijdragen tot een verklaring voor terrorisme.²⁰⁵

Zo'n conceptuele uittekening van het onderzoekskader alleen volstaat niet, dat beseft ook Crenshaw. Als volgende fundamentele bouwsteen voor een deugdelijk onderzoekskader suggereert ze dat gevalsstudies met elkaar vergeleken moeten worden om in de veroorzaking van terrorisme gemeenschappelijke patronen te onderscheiden van het historisch unieke.²⁰⁶ De oorzaken van terrorisme, hetzij de directe of permissieve, kunnen slechts geïdentificeerd worden wanneer een aantal gevallen van terrorisme op systematische wijze met elkaar vergeleken worden, en de uiteenlopende niveaus en types van oorzaken apart onderzocht worden. Slechts zo'n doorgedreven vergelijking kan tot de identificatie van een causaal patroon en adequate verklaringen leiden. Crenshaw heeft deze krachttoer evenwel nooit ondernomen en blijkt haar model telkens af te zwakken door historische cases te introduceren als illustraties, niet als demonstratie van hypothesen.²⁰⁷

²⁰⁴ Crenshaw, Martha, *The Causes of Terrorism*. In: *Comparative Politics*, volume 13, nr.4, 1981, pp.383-384 – cit. op p.383

²⁰⁵ *Ibid.*, pp.384-385

²⁰⁶ *Ibid.*, p.379

²⁰⁷ Zie bv.: Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.3-25

2.2.4.2. Alternatieve invalshoeken

Uiteindelijk heeft Crenshaw na *The Causes of Terrorism* veeleer in de breedte dan in de diepte gewerkt, en is zij daarbij alternatieve invalshoeken gaan exploreren. In dat opzicht beschouwen wij haar oeuvre als één van de meer complete in de terrorismeliteratuur. Over drie decennia zijn zowat alle grote thema's de revue gepasseerd: van oorzaak tot gevolg, bestrijdingsmethodes maar ook ideologische en personaliteitskwesties. Zowel historisch comparatieve, theoretiserende studies als beleidsgerichte en kwantitatieve empirische studies, maken deel uit van haar werk.²⁰⁸ Vermeldenswaardig is hoe ze terroristisch gedrag uitdrukkelijker doorheen een psychologische lens is gaan bestuderen, of hoe ze zich voor sommige onderzoeksvragen bedient van economisch geïnspireerde modellen.²⁰⁹

Door die interdisciplinariteit valt Martha Crenshaw misschien moeilijk onder te brengen in deze of gene categorie. Toch domineert de politiekwetenschappelijke, verklarende invalshoek. Het belang van de context, historische dimensie en perceptie loopt immers als een rode draad doorheen haar publicaties.

2.2.5. Betekenis van de *takeoff* fase voor de terrorismestudies

Na enkele sporadische casestudies wordt terrorisme vanaf de jaren '70 eindelijk als apart onderzoeksonderwerp bestudeerd. Na de toegenomen mediaraapportage eind jaren '60, neemt ook het aantal wetenschappelijk publicaties steil toe, worden fondsen voor onderzoek verhoogd en samenwerkingsverbanden gesmeed.²¹⁰ Terrorisme als unieke vorm van politiek geweld conceptualiseren, de zoektocht naar een alomvattende (consensus)definitie en een theorie die het verschijnsel kan verklaren en voorspellen, vormen in deze aanvangsfase de voornaamste ambities.²¹¹

²⁰⁸ Zie o.m.: Crenshaw Martha, Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism. In: Crenshaw, Martha, et al, Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.1-37

Crenshaw, Martha, Counterterrorism Policy and the Political Process. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, pp.329-337

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.347-357

Crenshaw, Martha, The Debate over "New" vs. "Old" Terrorism. In: Studies in Global Justice, volume 4, 2008, pp.117-136

²⁰⁹ Crenshaw, Martha, The Subjective Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological factors in Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.12-46

Crenshaw, Martha, The Logic of Terrorism: Terrorist Behaviour as a Product of Strategic Choice. In: Reich, Walter, (et al.), Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.7-24

Crenshaw, Martha, The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century. In: Political Psychology, volume 21, nr.2, 2001, pp.405-420

²¹⁰ Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²¹¹ Zie: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, p.139

Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen zijn de toonaangevende politiekwetenschappelijke bijdragen die Jeffrey Ross duidt als 'causale modellen van de eerste generatie' relevant. Bij deze modellen moeten we evenwel meteen enkele fundamentele kanttekeningen plaatsen. Jeffrey Ross' oordeel is treffend wanneer hij ze duidt als '*descriptively rich, but analytically barren*'. Zo mogelijk nog meer ontmoedigend klinkt zijn algemeen oordeel: "*Merits aside, these works suffer from a series of general problems. Some of these drawbacks are endemic to this type of research, while others are the result of flawed methodologies and unclear conceptions.*"²¹² Ondanks de grootse aspiraties en de steile opgang in publicaties, is een algemene theorie voor terrorisme inderdaad te ambitieus gebleken. Samengevat is geen van de proposities in staat de doorslaggevende oorzakelijke verbanden tussen terrorisme en zijn 'ontvankelijke setting' te identificeren. De specifieke connectie tussen variabelen, of een rangorde die hen een verklarende waarde toekent, blijft onduidelijk en is soms misleidend.²¹³ Omdat basisconcepten en de onderzoekskaders te weinig of onvoldoende uitgewerkt zijn, zullen deze zelden onderling verenigbaar zijn, waardoor cumulatieve kennisopbouw verhinderd geworden is.²¹⁴

Het zwaartepunt van de terrorismestudies gaat bijgevolg geheel ergens anders te komen liggen. Casestudies, die één groepering, ideologische strekking of terroristische campagne tot in de details beschrijven, blijven belangrijk voor de kennisontwikkeling.²¹⁵ Daarnaast gaan ook analyses die geen alomvattende verklaring bieden, maar directe, beschrijvende resultaten en inzichten aanleveren, hun plaats opeisen binnen het kennisveld (zie o.m.: sectie 2.3.1.). De aandacht zal daarmee van de contextfactoren naar de kenmerken of manifestaties van het fenomeen zelf verschuiven.

2.3. 1979-1990: stabilisering, gevolgd door crisis

In de terrorismeliteratuur staan de jaren '70 gekend als *The Age of Terrorism*. Tijdens de jaren '90 zou een gelijkaardig, hevig debat over terrorisme woeden, en uiteindelijk uitmonden in de discussie over *The New Age of Terrorism* (zie o.m.: sectie 2.4.1.). Het decennium tussen die twee 'tijdperken' wordt klaarblijkelijk veel minder als era van terrorisme gepercipieerd. Dat verschil in perceptie mag een paradox genoemd worden wanneer we de cijfers van 1968 tot nu bekijken. Datagegevens voor de jaren '80 wijzen op een sterke toename in het aantal incidenten en van de dodelijkheid van het internationaal

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.543

²¹² Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.319, cit. op p.326, 319

²¹³ Zie o.m.: *Ibid.*, p.319

Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.380

²¹⁴ Over het gebrek aan cumulatieve kennisopbouw, zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.4, 5

Stohl, Michael, Schmid, Alex, The Theoretical Utility of Terrorism: Lessons and Opportunities. In: Stohl, Michael, (et al.), The Politics of Terrorism. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.153-155

²¹⁵ Zie bv.: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, p.141

terrorisme. O.m. het aantal aanslagen met meer dan tien slachtoffers neemt onrustwekkende proporties aan.²¹⁶ In deze sluiten we ons aan bij Rapoport's model dat de opkomst van de mondiale golf van religieus terrorisme eind jaren '70 situeert.²¹⁷ Doordat dit 'religieuze terrorisme' zich aanvankelijk veeleer als een intern of civiel probleem manifesteert, trekt het niet meteen de aandacht van de westerse overheden, de academische wereld, en nog minder die van de media en het publiek, zo stelt Martha Crenshaw. Internationaal terrorisme wordt tijdens de jaren '80 vnl. gezien en bestudeerd als een 'staatsgesponsord' fenomeen, en definieert men als *proxy* of surrogate oorlogsvoering.²¹⁸

Om de evolutie van het kennisveld nauwkeuriger na te gaan, vertrekken we opnieuw van Edna Reids vaststellingen ter zake. Op metaniveau onderscheidt zij voor de periode 1979-1990 twee aparte fasen:

- Fase 3: 1979-1985: 'stabilisatiefase', gekenmerkt door een lineaire groei van publicaties en toenemende specialisatie van en controverse tussen onderzoekers.
- Fase 4: 1985-1990: laatste fase, gekarakteriseerd door crisis, die tot de neergang van het onderzoeksterrein zou kunnen leiden. Indicaties zijn de enorme daling in het aantal publicaties en leden van onderzoeksgroepen, en tegelijk de gelimiteerde communicatie tussen de diverse onderzoekscentra.²¹⁹

Gezien de lineaire groei in het aantal publicaties over terrorisme zou de stabilisatiefase succesvol genoemd kunnen worden. De periode 1985-1990 kenmerkt zich evenwel in een steile daling van het aantal studies waardoor de evolutie van het kennisveld helemaal lijkt te stokken.²²⁰ Ondanks dat schrille contrast op metaniveau behandelen wij beide fasen hier samen en wel omdat zij o.i. inhoudelijk en methodologisch gezien gelijklopend zijn. Vanuit ons perspectief kunnen we Reids derde en vierde fase niet los van mekaar zien: de crisis in de kennisontwikkeling beschouwen we als een rechtstreeks gevolg van de verschuivingen tijdens fase 3. De methodologische en inhoudelijke verschraling tijdens de stabilisatiefase ligt mee aan de basis van de daaropvolgende crisisfase – of de vaststelling

²¹⁶ Zie o.m.: Cordes, Bronnie, Hoffman, Bruce, Jenkins, Brian, (et al.), Trends in International Terrorism, 1982 and 1983. Santa Monica, RAND Report, 1984, pp.18-19
Jenkins, Brian, Future Trends in International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.252

²¹⁷ Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.43

²¹⁸ Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.350

Zie bv.: Jenkins, Brian, Defense Against Terrorism. In: Political Science Quarterly, volume 101, nr.5, 1986, pp.773-774, 778

²¹⁹ Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²²⁰ *Ibid.*

dat het kennisveld van de terrorismestudies scheefgegroeid raakt, en er geen sprake is van een apart, geïnstitutionaliseerd onderzoeksveld.²²¹

Concreter beschouwd, zien we op inhoudelijk en methodologisch vlak zich twee parallelle verschuivingen aftekenen. Enerzijds moeten we wijzen op het ontstaan van de zogenaamde '*pocket specialities*' (sectie 2.3.1.), en anderzijds op de toenemende dominantie van uiteenlopende benaderingen die we hier onder de noemer van de 'toegepaste empirische benaderingen' behandelen (sectie 2.3.2.)²²² Beide mogen we beschouwen als een antwoord op de tekortkomingen van de 'causale modellen' en tegelijk als een reflectie van de acute nood naar crisismanagement en beleidsoplossingen voor de almaar evoluerende terreurdreiging.

2.3.1. Verschuiving 1: de *pocket specialities*

Als uitloper van de conflictstudies wordt terrorisme sinds eind jaren '60 bestudeerd als een unieke vorm van politiek geweld.²²³ Naast de politieke wetenschappen gaan ook andere sociaalwetenschappelijke disciplines terrorisme bestuderen. Dat het tot begin jaren '80 duurt vooraleer o.m. psychologen, sociologen of criminologen terrorisme als onderzoeksonderwerp 'ontdekken' ligt volgens Ariel Merari bij de aard en karakteristieken, die van het verschijnsel een weinig evident onderzoekssujet maken.²²⁴

Avisagh Gordons analyse van dissertaties over terrorisme bevestigt dat quasi elke sociaalwetenschappelijke tak vroeg of laat vanuit de eigen theoretische, methodologische of conceptuele lens het thema terrorisme is gaan bestuderen.²²⁵ *Behavioral and Quantitative Perspectives on Terrorism*, een lijvig naslagwerk geëditeerd door Yonah Alexander en John M. Gleason, mag getuigen van de wens naar systematischer onderzoek naar het fenomeen enerzijds, en de de nood aan interdisciplinaire inzichten anderzijds. Achtereenvolgens komen in het naslagwerk o.m. aan bod: definitionele en typologische benaderingen (o.m. Brian Jenkins), psychologische perspectieven (o.m. Abraham Kaplan), databanken en kwantitatieve analyses (o.m. Edward Mickolus en Edward Heyman).²²⁶ Na politicologen gaan psychologen, sociologen en communicatiewetenschappers, vervolgens ook juristen, criminologen, en nog later (jaren '90) economen en technische experts zich in

²²¹ Zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, 300p. p.7

Gordon, Avishag, Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information. In: Terrorism and Political Violence, volume 11, nr.2, pp.141-142, 149-150

²²² Sloan, Stephen, International Terrorism: Academic Quest, Operational Art and Policy Implications. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, p.2

²²³ Zie: Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.348

²²⁴ Merari, Ariel, Academic Research and Government Policy on Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, 1991, volume 3, nr 1, p.91

²²⁵ Gordon, Avishag, Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information. In: Terrorism and Political Violence, volume 11, nr.2, pp.141-142

²²⁶ Zie: Alexander, Yonah, Gleason, John, (et al.) Behavioural and Quantitative Perspectives On Terrorism. New York, Pergamon Press, 1981, 396p.

toenemende mate buigen over het verschijnsel. De gespecialiseerde onderzoeksthema's of *pocket specialities* binnen het kennisveld zijn intussen ontelbaar. O.m. 'terrorisme en/als communicatie', 'terrorisme als strafrechtelijke misdaad', 'de terroristische persoonlijkheid', of 'terrorisme als moraal-filosofisch vraagstuk' zijn maar enkele van de invalshoeken.²²⁷ Daarnaast is de verdere specialisering van overheidsdiensten, proliferatie van databanken en *think tanks* vermeldenswaardig. Het leidt immers tot het ontstaan van een *pocket speciality* binnen het politiekwetenschappelijk kennisveld. M.b. de stijging en groeiende dominantie van *policy oriented* of beleidsgericht onderzoek – dat hierna aan bod komt – kunnen we als een gevolg van de groeiende specialisering interpreteren.²²⁸

2.3.1.1. Impact op de kennisevolutie

De 'pocketspecialiteiten' zijn te uiteenlopend om de reële impact op de terrorismestudies volkomen te kunnen inschatten. De verfrissende inbreng van diverse benaderingen en onderzoeksposities leveren vaak onverwachte, interessante en bruikbare inzichten op. Net als bij andere sociaalwetenschappelijke onderzoeksonderwerpen is deze kruisbestuiving zelfs van kritisch belang om onze inzichten en kennis over het fenomeen te verhogen, en om vooruitgang te boeken in de kennisontwikkeling. Maar één kloof die op die manier gedicht zou kunnen worden is deze tussen theorie en praktijk, of tussen fundamentele kennis over het fenomeen en de strategische en tactische inzichten.²²⁹ In

²²⁷ De complexe interactie tussen de media en terrorisme werd al in een vroeg stadium vastgesteld, zie bv.: Alexander, Yonah, *Terrorism, the Media, and the Police*. In: *Journal of International Affairs*, volume 32, nr.1, 1978, pp.101-11

Een meer recent voorbeeld vinden we bij: Wittebols, James, *The Politics and Coverage of Terrorism: From Media Images to Public Consciousness*. In: *Communication Theory*, volume 1, nr.3, 1991, pp.253-266

Voor een vroege studie van terrorisme uit juridisch en criminologisch oogpunt, zie bv.: Bassiouni, M. Cherif, (et. al), *International Terrorism and Political Crimes*. Springfield, Charles C. Thomas Publisher, 1975, 594p.

Voor de psychologische invalsoek kunnen we recente studies noemen als: Post, Jerrold, *The Mind of the Terrorist: The Psychology of Terrorism from the IRA to al-Qaeda*. London, Palgrave Macmillan, 2008, 320p.

Horgan, John, Taylor, Max, *A Conceptual Framework for Addressing Psychological Process in the Development of the Terrorist*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 18, nr.4, pp.585-601

Ook moraal-filosofische bijdragen zijn legio, en draaien doorgaans rond conceptuele vraagstukken over 'onschuld', intentie of het definitieprobleem meer algemeen, zie o.m. Coady, C.A.J., *Terrorism and innocence*. In: *The Journal of Ethics*, volume 8, 2004, pp.37-58

Primoratz, Igor, *The Morality of Terrorism*. In: *Journal of Applied Philosophy*, volume 14, nr.3, 1997, pp.221-233

Voor een gekende, economisch geïnspireerde toepassing kunnen we naar Michael Stohl en zijn model van 'expected utility voor staatsterreur verwijzen, dat voor het eerst gepresenteerd werd in: Duvall, Raymond, Stohl, Michael, *Governance by Terror*. In: Stohl, Michael, (et al.), *The Politics of Terrorism*. New York, Marcel Dekker, 1983, pp.179-219.

²²⁸ Gordon, Avishag, *Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 11, nr.2, pp.141-142

Merari, Ariel, *Academic Research and Government Policy on Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, 1991, volume 3, nr 1, p.91

²²⁹ Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, 300p. pp.10-11

het geheel beschouwd en in het licht van de evolutie van het veralgemenend verklarend onderzoek, wijst de opkomst van de *pocket specialities* niettemin op enkele fundamentele kennistheoretische problemen in de ontplooiing van de 'terrorismestudies'.

Bijna onvermijdelijk is dat het ontstaan van de specialismen en de toenemende interdisciplinariteit gepaard gaat met de versnippering van de kennis over terrorisme, in zowel de inspanningen als het begrip.²³⁰ Het gebrek aan coördinatie en organisatie – symptomatisch voor een te lage graad aan communicatie binnen en tussen de disciplines – is dermate schrijnend dat Gordon sterk betwijfelt of we van 'terrorismestudies' als volwaardig onderzoeksveld mogen spreken.²³¹ Maar één probleem dat te relateren valt aan de toenemende specialisering is dat het narratief 'terrorisme' naar de achtergrond verdwijnt. Dit negatieve effect wordt perfect verwoord door Gordon: *"Although terrorism has infiltrated in many disciplines, the terrorism angle is not itself sufficiently emphasized."*²³² Doordat theoretische kennis binnen de specifieke invalshoeken ontbreekt, komt terrorisme maar zijdelings aan bod. Ariel Merari verklaart dit gegeven als volgt: *".../ in contrast to other fields of academic expertise, only a small proportion of the published works on terrorism have been written by devoted students of the subjects, that is, by persons who spend most of their research energy on terrorism, however broadly defined."*²³³ Daarbij stelt hij dat deze analyses schadelijk kunnen zijn voor de kennisontwikkeling over terrorisme. Het gebrek aan theoretische kennis leidt immers vaak tot speculaties en het foutief weergeven van de feiten. Het gevolg is dat conceptuele vertekeningen optreden, dat verkeerde assumpties over terrorisme ontstaan en op termijn gemeengoed worden.²³⁴

Meer algemeen representeren de 'terrorismestudies' terecht een interdisciplinair onderzoeksveld. De keerzijde van de medaille evenwel is dat deze multidisciplinariteit het moeilijk maakt om een tot een 'unificerend geheel van theoretische assumpties' te komen, dat 'de verschillende benaderingen om het fenomeen te begrijpen en analyseren zou kunnen coördineren'.²³⁵ Voor de evolutie van het kennisveld resulteert de opkomst van de *pocketspecialities* o.i. dan in de scheve groei van het kennis- en onderzoeksveld. Het zwaartepunt van de onderzoeksinspanningen is immers verschoven naar mogelijke toepassingsvelden, zonder dat er nog maar sprake is van een geschikt onderzoekskader of een stevige consensus op theoretisch en conceptueel niveau. Anders gesteld schrijdt de

²³⁰ *Ibid.*, p.12

Zie bv. Mockaitis, Thomas, Conclusion: The Future of Terrorism Studies. In: Small Wars & Insurgencies, volume 14, nr.1, 2003, pp.207-212

Avishag, Gordon, The Effect of Database and Website Inconsistency on the Terrorism Field's Delineation. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 27, 2004, p.79

²³¹ Gordon, Avishag, Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information. In: Terrorism and Political Violence, volume 11, nr.2, pp.141-143

²³² *Ibid.*, cit. op p.150

²³³ Merari, Ariel, Academic Research and Government Policy on Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, 1991, volume 3, nr 1, cit. op pp.91-92

²³⁴ *Ibid.*, p.94

²³⁵ Crenshaw, Martha, Terrorism, Strategies, and Grand Strategies. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.78

evolutie van het veld voort, terwijl stevige theoretische fundamenteen en conceptuele bouwstenen ontbreken.

2.3.2. Verschuiving 2: dominantie van de 'toegepaste empirische benadering'

De volgende dynamiek draagt een duidelijkere politiekwetenschappelijke stempel en zal als dusdanig nauwer aansluiten bij onze onderzoeksopzet. Na theoretische studies die gericht zijn op de conceptualisering of verklaring van terrorisme, treedt de 'toegepaste empirische benadering' uitdrukkelijker op de voorgrond. Hoewel onder de noemer vele verschillende invalshoeken naast mekaar bestaan, uiteenlopende onderzoeksvragen en diverse onderzoeksstrategieën gehanteerd worden, moeten we hier de invloed van de macrotheoretische antecedenten onderkennen. Bij dit type analyses vertrekt men doorgaans vanuit het geloof in de bijdrage die de sociale en gedragswetenschappen te leveren hebben in het begrijpen van 'de factoren' die aanleiding geven tot terrorisme en die ons kunnen helpen om te voorspellen waar en wanneer zo'n incidenten zouden kunnen voorvallen.²³⁶ Terrorisme wordt in toenemende mate puur als bedreiging (i.e. bedreigingsanalyse of crisismanagement) of als beleidsonderwerp bestudeerd (i.e. beleidsgerichte benadering). Gemeenschappelijk ook is het gebruik van gegevensreeksen en een pragmatische inslag. Duidingen en beschrijvingen van de manier waarop terrorisme zich manifesteert en als bedreiging evolueert, staan doorgaans centraal als onderzoeksdoelstelling.²³⁷

Na het trio Wilkinson, Laqueur en Crenshaw kunnen we hier verwijzen naar de talloze publicaties die in de loop van de jaren bij het invloedrijke RAND instituut verschenen zijn.²³⁸ Vooral Brian Jenkins en Bruce Hoffman hebben het voortouw genomen in baanbrekend onderzoek naar trends en patronen in de evolutie van terrorisme. Brian Jenkins is vandaag nog verbonden aan het instituut. Hoffman heeft zijn post van directeur bij RAND verruild voor een leerstoel bij het *Security Studies Program* aan de universiteit van Georgetown.²³⁹ Dankzij een niet aflatende stroom aan publicaties blijven ze

²³⁶ Zie bv. Cutter, Jennifer, Webb, Jennifer, *The Geography of U.S. Terrorist Incidents, 1970-2004*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.3, 2009, p.428

²³⁷ I.v.m. het overzicht van descriptieve analyses binnen het onderzoeksveld, zie o.m.: Gurr, Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.143

Crenshaw, Martha, *Current Research on Terrorism: The Academic Perspective*. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.349

Cronin, Audrey Kurth, *How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, pp.9-10

Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.7

²³⁸ RAND *Terrorism and Homeland Security*.

Via: http://www.rand.org/research_areas/terrorism/ (10/01/2010)

²³⁹ Meer info over Bruce Hoffman is o.m. te vinden via:

<http://explore.georgetown.edu/people/brh6/?PageTemplateID=81>

Voor Brian Jenkins: http://www.rand.org/about/people/j/jenkins_brian_michael.html

prominent aanwezig als kennisproducenten. Bovendien getuigt de hoge graad aan citaties naar deze auteurs van een dominantie binnen het veld, niet enkel tijdens de stabilisatie- en crisisfase, maar tot op vandaag.²⁴⁰ In wat volgt lichten we de uitgangspunten en werkwijze toe van wat we hier bundelen onder de 'toegepaste empirische benadering', identificeren we enkele beperkingen en gaan we de impact op de kennisevolutie van terrorisme na.

2.3.2.1. De toegepaste empirische benadering: uitgangspunten en werkwijze

Bij het RAND instituut wordt het fenomeen terrorisme als onderdeel van het programma *Terrorism and Homeland Security* bestudeerd – wat meteen aangeeft dat nadrukkelijk sprake is van een beleidsgerichte inslag.²⁴¹ Die pragmatische aanpak zien we al meteen bij de gehanteerde werkdefinities opduiken. 'Terrorisme' wordt hier uitdrukkelijk en consequent gedefinieerd en benaderd vanuit de 'natuur van de daad', niet vanuit de identiteit van de daders of de aard van de oorzaak.²⁴²

Gemeenschappelijk aan dit type studies is hun empirische invalshoek: een extensieve chronologie van geaccumuleerde data over terroristische incidenten en groeperingen vormt het vertrekpunt. Voor de komst van de huidige gesofistikeerde en meer consistente gecomputeriseerde databanken zijn de reeksen van o.m. Edward Mickolus of *International Terrorism: Attributes of Terrorism Events* (ITERATE) de referentie. Opvolgers daarvan, ITERATE II en III, maken meer kwantitatieve studies mogelijk. ITERATE werd o.a. aangewend voor studies naar diffusiepatronen van internationaal terrorisme, de vergelijking van Amerikaanse beleidsreacties of trendanalyses.²⁴³ Academics doen daarnaast ook beroep op het door hen zelf samengestelde empirische materiaal. Jeffrey Ross en Ted Robert Gurr bv. steunen voor hun studie naar de daling van internationaal terrorisme in de Verenigde Staten en Canada (en het waarom ervan) op eerdere studies naar de historische antecedenten en trends.²⁴⁴ Nog waardevolle datareeksen zijn te vinden bij overheidsdiensten. Hoewel de gegevens sterk geënt worden op de Amerikaanse ervaring met terrorisme, leveren de *File on International Events* (FITE) van de Amerikaanse inlichtingendienst CIA, of het jaarlijkse *Patterns Reports* (tot 2004) van het

Zie ook: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, p.139

²⁴⁰ Edna Reid identificeert deze auteurs, verbonden aan de RAND Corporation, met 62 publicaties sinds de *takeoff* fase als de meest productieve, zie: Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²⁴¹ RAND *Terrorism and Homeland Security*.

Via: http://www.rand.org/research_areas/terrorism/

²⁴² Voor een duiding van de strategische invalshoek en de gehanteerde benadering bij RAND, zie bv.: Jenkins, Brian, Foreword. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.iii-xiv

²⁴³ Meer over de ITERATE software is te vinden bij o.m.: Mickolus, Edward, *How Do We Know We're Winning the War Against Terrorists? Issues in Measurement*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 25, nr.3, 2002, p.160

²⁴⁴ Gurr, Ted Robert, Ross, Jeffrey, *Why Terrorism Subsidies: A Comparative Study of Canada and the United States*. In: *Comparative Politics*, volume 21, nr.4, 1989, pp.405-426

State Department relevante gegevensreeksen aan.²⁴⁵ Bij voormelde auteurs en studies spelen de *RAND Terrorism Chronologies*, die later omgedoopt worden tot de geïntegreerde *Terrorism Knowledge Base* (TKB), een prominente rol. De meer recent geïntroduceerde *Global Terrorism Database* (GTD) van het Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism is grotendeels gebaseerd op de databank van het Pinkerton Global Intelligence Services (PGIS) en wordt thans genoemd als de referentie voor statistisch datamateriaal.²⁴⁶ Ook wij zullen voor onze empirische doelstellingen – niet zonder scepticisme – van deze online *open sources* gebruik maken (zie o.m. Hfdst.4, luik 3).

Afhankelijk van de specifieke onderzoeksthema's zijn talloze hypotheses binnen verschillende analytische kaders aan de gegevensreeksen getoetst, bevestigd dan wel gefalsificeerd geworden. Databanken kunnen aangewend worden in het basisonderzoek naar onderliggende patronen en de oorzaken van terrorisme, zo stelt William Fowler in 1981.²⁴⁷ Terrorism wordt met het oog op praktische beleidsaanbevelingen benaderd als een voortdurend evoluerende, strategische bedreiging.²⁴⁸ Daaruit vloeien zowel kwantitatieve onderzoeksthema's (cfr. de frequentie van de aanvallen, regionale spreiding, onderzoek naar besmettingsgevaar de gehanteerde tactieken, dodelijkheid, keuze van de doelwitten, tactieken) als meer kwalitatieve onderwerpen (cfr. patronen in motivaties, strategie, rol van leiderschapsfiguren, ideologische verschuivingen) uit voort.²⁴⁹ De achterliggende vraag is veelal of er mogelijk 'nieuwe' elementen te onderscheiden vallen, of er kwalitatieve verschuivingen plaatsgevonden hebben en in hoeverre er sprake is van een 'oud' en 'nieuw' terrorisme.²⁵⁰

2.3.2.2. Evaluatie: beperkingen en specifieke impact op de kennisevolutie

Na het verwerpen van de al te structuralistisch opgevatte conflictanalyses tijdens de *takeoff* fase, beschouwen we terugkeer van empirische analyses als een terechte koerswijziging. Mede doordat men gebruik kan maken van consequent verzamelde empirische data over terreurincidenten, wordt het verschijnsel eindelijk op een meer

²⁴⁵ Voor de *Patterns of Global Terrorism* en *Country Reports on Terrorism*, zie: Department of State, Country Reports on Terrorism. Via: <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/>
O.m. door de politieke gevoeligheden van cijfermateriaal (vnl. in het licht van de *Global War on Terror*), laat het State Department de dataverzameling sinds 2004 over aan het National Counterterrorism Center. In plaats van de jaarlijkse *Patterns of Terrorism*, stelt het State Department sindsdien *Country Reports on Terrorism* op, die een overzicht bieden van o.m. het internationaal terrorisme voor een gegeven jaar, of acties die op statelijk niveau wereldwijd ondernomen zijn.

Zie: Raman, B., When terrorism numbers don't add up. In: Asia Times Online, 25/05/2005

²⁴⁶ LaFree, Gary, Dugan, Laura, Introducing the Global Terrorism Database. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 19, nr.2, 2007, pp.181-204

²⁴⁷ Fowler, William Warner, *Terrorism Data Bases: A Comparison of Missions, Methods and Systems*. RAND, Santa Monica, March 1981, p.v

²⁴⁸ Brian, Foreword. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, pp.iii-xiv

²⁴⁹ Voor een opsomming, zie bv. Cordes, Bonnie, Jenkins, Brian, Kellen, Konrad, (et al.), *A Conceptual Framework of Analysing Terrorist Groups*. In: Santa Monica, RAND Corporation, 1985, p.v

²⁵⁰ Zie bv. discussie bij: Lesser, Ian, Introduction. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.1-5

coherente en systematische manier bestudeerd.²⁵¹ In die optiek verkrijgen de terrorismestudies tijdens de eerste helft van de jaren '80 een wetenschappelijker cachet, wat een *boost* betekent voor het onderzoek en bijdraagt tot de stabilisatie van het kennisveld.²⁵² We gaven evenwel eerder aan dat deze toegenomen kwantiteit in publicaties niet noodzakelijk overeenkomt met kwaliteit of toenemende kennis binnen het veld. Nog voor we in sectie 2.3.3. dieper ingaan op de algemene impact van de beleidsgerichte analyses op de kennisontwikkeling van terrorisme, zien we bij de uitgangspunten van deze studies al enkele problemen aan het licht komen.

Ten eerste is de aanpak vaak dermate pragmatisch dat de vertrekpunten amper theoretisch of conceptueel onderbouwd zijn. De houding t.a.v. het definitieprobleem (*supra*), maar ook de kwestie van het analyseren van terrorisme als een puur meetbaar gegeven staan haaks op onze basisassumpties. Het woord 'terrorisme' kan o.i. niet benaderd worden als was het een neutrale, technische term voor een bepaalde categorie van politiek geweld. De term draagt, om het in de woorden van Adrien Guelke te stellen '*a massive emotive punch*'.²⁵³ Maar één gevolg is dat deze empirische analyses voorbijgaan aan het dynamisch proces dat mee aan de basis ligt van een terroristische campagne, en richting geeft aan de daaropvolgende evolutie. Belangrijke dimensies als de historiek, ideologie of motivaties van de terroristen vallen al te veel buiten beeld. Daarbij komt dat datareeksen om verschillende redenen beperkt, arbitrair, instabiel en zelfs onbetrouwbaar in karakter zijn (zie: Hfdst.3, sectie 4.3.).

Meer algemeen zien we binnen het kennisveld causale modellen plaatsruimen voor de beperktere bedreiginganalyses (*threat analyses*). Het gevolg is dat een hinderlijke kloof gegroeid is tussen substantiële argumenten over de oorzaken, processen en effecten van terrorisme enerzijds, en anderzijds de dominantie van deze invalshoek die op zich enkel descripties kan opleveren van de terreurdreiging in al haar vormen en manifestaties.²⁵⁴ Het strekt dan tot de aanbeveling om een zekere terughoudendheid aan de dag te leggen bij de uitkomsten van deze analyses. Deze experts mogen dan de vinger op de wonde leggen inzake de terroristische dreiging, over de redenen of oorzaken voor deze evoluties tast men in het duister. Anders gesteld is de verklarende waarde van dit type analyses laag. Ranstorp bv. wijst er op dat de verschillende niveaus van oorzakelijkheid oneven bestudeerd worden en hun onderlinge relaties onvoldoende uitgeklaard zijn.²⁵⁵ Bakker deelt die mening over de waarde van wat hij liever duidt als 'kwantitatieve studies'. Dit type analyses richt zich op het falsificeren van causale verbanden maar de meeste zorgvuldig onderbouwde conclusies gaan uiteindelijk niet veel verder dan het 'bewijzen' van *common sense* en voegen niet bijzonder veel toe aan de kennis over de oorzaken van

²⁵¹ Sloan, Stephen, International Terrorism: Academic Quest, Operational Art and Policy Implications. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, p.2

²⁵² Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²⁵³ Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, cit. op p.7

²⁵⁴ *Ibid.*, vtn. 237

²⁵⁵ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.8

terrorisme.²⁵⁶ De bocht die men hier neemt, heeft onmiskenbaar waardevolle en praktische inzichten opgeleverd inzake de eigenheid van en de evolutie van het fenomeen, maar o.m. doordat de term zijn automatische associatie met de politiek-maatschappelijke context verloren heeft, blijft een verklaring voor het fenomeen uit.²⁵⁷ Interpretaties, gebaseerd op deze studies leveren daarbij niet zelden een vertekend beeld. Meetbare subthema's als de frequentie, gehanteerde tactieken, dodelijkheid e.d.m. komen nadrukkelijker onder de aandacht – zelfs in die mate dat zij niet zelden verheven worden tot de te verklaren factor. Dit vormt een pertinent kennistheoretisch probleem dat we in sectie 2.4.2. uitvoeriger illustreren en toelichten.

2.3.3. Besluit: crisis sinds halfweg jaren '80

De 'pocketspecialiteiten' en dan vooral de empirische beleidsgerichte crisis- en bedreigingsanalyses domineren de terrorismestudies tijdens zowel stabilisatie- als de daaropvolgende crisisfase. Los van de particuliere verdiensten en specifieke inzichten, stellen we dat deze verschuiving naar toegepast onderzoek bijgedragen heeft tot een verschraling op conceptueel en bijgevolg ook theoretisch niveau. Sinds de stabilisatiefase is steeds minder fundamenteel verklarend onderzoek verricht, bevestigt ook Brian Jenkins. Die stelt dat tijdens het beginstadium van de kennisontwikkeling over terrorisme hoofdzakelijk inspanningen geleverd zijn om de socio-economische omstandigheden en individuele psychologieën te achterhalen die terrorisme produceren. Omdat onderzoekers niet in staat bleken deze *root causes* te identificeren, worden verklarende invalshoeken sinds de vroege jaren '80 grotendeels achterwege gelaten.²⁵⁸

Uiteraard kan de stabilisatie- en crisisfase niet uitsluitend herleid worden tot de besproken evoluties in de *mainstream* literatuur. Ook nu zien we talloze casestudies en gerichte studies (cfr. definitieprobleem) die vanuit diverse invalshoeken bestudeerd worden.²⁵⁹ Indien we rekening houden met meer partiële verklaringskaders en de minder dominerende stromingen, is het stilaan mogelijk om binnen het kennisveld een onderscheid te maken tussen minstens drie grote invalshoeken – afhankelijk van het type variabelen dat het overwicht krijgt:²⁶⁰

²⁵⁶ Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.545

²⁵⁷ Zie o.m.: Guelke, Adrian, The age of terrorism and the international political system. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.2

²⁵⁸ Jenkins, Brian, Terrorism and Beyond: A 21st Century Perspective. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, p.325

²⁵⁹ Zie: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.5

²⁶⁰ Naar: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.217

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, pp.545-546

Post, Jerrold, Ruby, Keven, Shaw, Eric, The Radical Group in Context: 1. An integrated Framework for the Analysis of Group Risk for Terrorism. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.2, 2002, p.74

- *Politieke of structurele theorieën*, die een verklarende waarde toekennen aan omgevingsfactoren. Zo'n structureel, causaal model specificiert de processen waarbij deze vorm van politiek gedrag ontstaat en zich manifesteert. Vaak gehoorde grondoorzaken zijn onderdrukking, armoede of ongelijkheid. Ook het proces van relatieve deprivatie of de opvatting over collectief (politiek) geweld als uitkomst van marginalisering wordt vaak in deze benadering als verklaring opgenomen. Deze theorieën bouwen verder op de causale modellen van de 'eerste generatie' en delen dezelfde kritiek dat dit type verklaringen doorgaans niet gefalsificeerd kan worden, dat relaties in probabilistische termen uitgedrukt zijn en niet voldoen aan de *ceteris paribus* conditie.²⁶¹
- Bij *psychologische en fysiologische theorieën* gaat men op zoek naar determinanten op het niveau van het individu. Men heeft vooral aandacht voor thema's als processen van radicalisering, rekrutering, *peer pressure* processen et cetera. Bij dit type studies neemt men aan dat het wegnemen van eventuele sociaal-politieke oorzaken een zinloos idee is, omdat terrorisme als uitingsvorm van bepaalde ideeën en behoeften nu eenmaal in de mens zit.²⁶²
- *Rationele of organisationele theorieën* draaien rond het concept van de 'rationele keuze' en zoeken a.d.h.v. van kosten-batenanalyses verklaringen voor deelaspecten zoals de participatie in terreurorganisaties of de keuze om terrorisme als verzetsstrategie te gaan hanteren. Terrorisme wordt expliciet bestudeerd als een 'rationele keuze' en verklaringen moeten gezocht worden bij de instrumentele en strategische waarde ervan.²⁶³

Hoewel tot op vandaag in zwang, heeft geen van deze benaderingen een doorbraak kunnen forceren of duidelijkheid gebracht over de grondoorzaken van terrorisme. Het kernprobleem blijft dat er binnen en tussen de benaderingen onenigheid blijft bestaan over het samenspel van diverse factoren.²⁶⁴ Het is dan niet onlogisch dat minder ambitieuze benaderingen het kennisveld gaan overheersen. Met een pragmatischere inslag en gericht op de essentiële aard van het fenomeen leveren de beleidsgerichte studies relevante inzichten op voor de manier waarop terrorisme zich manifesteert, welke tactieken gehanteerd worden, en hoe de bedreiging evolueert doorheen de tijd.

Voor die meer beperkte focus op het fenomeen zelf en zijn meetbare aspecten betaalt de kennisevolutie o.i. echter een zware prijs. Dat vindt ook Walter Laqueur: "*Its earlier*

²⁶¹ Voor een representatief overzicht, zie: Brynjar, Lia, Skolberg, Katja, Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, pp.14-27

²⁶² Voor een representatief overzicht zie: *Ibid.*, pp.8-14

²⁶³ Zie bv.: Stohl, Michael, Expected Utility and State Terrorism. In: Bjorgo, Tore, et al, Root Causes of Terrorism. Myths, reality and ways forward. London, Routledge, 2005, pp.198-214
Crenshaw, Martha, The Logic of Terrorism: Terrorist Behaviour as a Product of Strategic Choice. In: Reich, Walter, (et al.), Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.7-24

²⁶⁴ Zie bv.: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.319
Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.546

*manifestations cannot be ignored, terrorism can be understood only in its historical development, not through facts and figures fed, more or less indiscriminately, into computers.”*²⁶⁵

Meer algemeen kunnen we voorlopig besluiten dat de verdere ontplooiing van de terrorismestudies tijdens de jaren '80 resulteerde in een definitieve scheefgroei van het veld. M.n. het overwicht van descriptieve studies heeft de dynamiek in de evolutie van het kennisveld zo goed als doen stilvallen.²⁶⁶ Een indicatie is Reids analyse die bevestigt dat het kennisveld vanaf 1985 in een crisis terechtkomt. Dit valt o.m. af te leiden uit de enorme daling van het aantal publicaties en de minimale communicatie tussen diverse onderzoeksgroepen. Reid besluit dat deze crisis ernstig genoeg zou kunnen zijn om tot de definitieve neergang van het onderzoeksterrein te kunnen leiden.²⁶⁷

2.4. Na 1990: stagnatie van het veld?

Edna Reid laat haar meta-analyse van de terrorismeliteratuur eindigen in 1990 en suggereert dat de terrorismestudies misschien gedoemd zijn te verdwijnen.²⁶⁸ We beschikken dus niet over geactualiseerde cijfers om die stelling te onderschrijven, dan wel te verwerpen. Desondanks lijken de terrorismestudies vanaf de vroege jaren '90 – in termen van publicaties en vernieuwende invalshoeken – wel degelijk op een laag pitje te staan. De jaren '90 waren verondersteld terrorismevrij te zijn, of i.t.t. andere decennia niet uit te groeien tot een '*era of terrorism*'.²⁶⁹ Het einde van de Koude Oorlog en het bipolaire tijdperk kondigde immers de komst van de 'Nieuwe Wereldorde' aan. Volgens die redenering zouden gewelddadige conflicten vanaf nu vreedzame oplossingen kennen, en internationale samenwerking zou garant staan voor een rechtvaardigere en veiligere wereld.²⁷⁰ Terrorisme leek gedoemd te verdwijnen en daarmee boette ook de studie naar het fenomeen aan belang in.²⁷¹ Vandaag weten we evenwel dat dit optimisme van korte duur was. O.m. de impressie dat zich nieuwe, complexere vormen van politiek geweld

²⁶⁵ Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, cit. op p.217

²⁶⁶ Zie: Cronin, Audrey Kurth, *How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, pp.9-10

²⁶⁷ Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ Zie bv.: Crenshaw, Martha, *Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.165

²⁷⁰ Zie o.m.: Weiss, Thomas, Hayes Holgate, Laura, *Opportunities and Obstacles for Collective Security after the Cold War*. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), *Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security*. Oxford, Oxford University Press, 1993, pp.258-283

²⁷¹ Crenshaw, Martha, *Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.165

aandienden, doet de optimistische houding snel omslaan.²⁷² De historische omwenteling van het einde van het bipolaire tijdperk, samen met kritische evoluties in het wereldsysteem door diverse versnellingen in het mondialiseringsproces blijken juist aan de basis van de opstoot van meer destructieve en grootschaligere vormen van terrorisme te liggen. Het verschijnsel treedt in alle hevigheid terug op de voorgrond en wordt na grootschalige en spraakmakende incidenten (*infra*) vanaf halweg jaren '90 opnieuw erkend als één van de meest voorkomende en gevaarlijkste types van geweld in het gemondialiseerde post-Koude Oorlog tijdperk.²⁷³

Omdat de meer pragmatische, toegepaste aanpak en descriptieve studies het kennisveld blijven beheersen, en ze als dusdanig ook invloed uitoefenen op interpretaties van de huidige mondiale golf van jihaditerrorisme, geeft het de gelegenheid enkele uitkomsten ervan te duiden. Binnen de *mainstream* literatuur zien we de stroming gereflecteerd in *The New Age of Terrorism* debat. In een eerste luik lichten we summier de kern van dat debat toe (sectie 2.4.1.). Vervolgens geven we enkele kritische bedenkingen omtrent de benadering mee, dit a.d.h.v. de manier waarop centrale thema's als de opkomst van het religieus terrorisme en de gestegen letaliteit van het terrorisme geanalyseerd zijn (sectie 2.4.2.), en hoe men de aanslagen van 11 september 2001 geduid heeft (sectie 2.4.3). Tot slot vatten we in sectie 2.4.4. de tendensen in de kennisevolutie na 1990 kort samen.

2.4.1. Achtergrond: *The New Age of Terrorism*

Wij vermoeden dat Reids suggestie van de '*eventual demise of the research field*'²⁷⁴ zich doorgezet zou hebben, mocht terrorisme niet in alle hevigheid terug zijn gekeerd. Leek het onderzoeksveld na het einde van de Koude Oorlog gedoemd te verdwijnen, dan beslisten enkele spectaculaire aanslagen vanaf halweg jaren '90 daar anders over. De interesse is goeddeels te wijten aan het feit dat de westerse wereld in toenemende mate in het vizier komt van erg destructieve, 'nieuwe' vormen van terrorisme, maar ook aan de radicaliteit en inventiviteit van de terroristen zelf.²⁷⁵

O.m. Harvey Kushner stelt dat er een aflossing van de wacht plaatsvindt: een nieuwe generatie van nog gevaarlijkere, en moeilijk grijpbare terroristen staat op, en de Verenigde Staten worden op eigen bodem aangevallen.²⁷⁶ De pers smeert de gewelddaden breed uit, onder de bevolking ontstaat onrust voor deze 'nieuwe' vorm van mondiaal terrorisme en beleidsmakers kunnen niet langer beweren dat het terroristische gevaar geweken is. In Europa is vooral Frankrijk het doelwit van het internationaal terrorisme. Tot dan

²⁷² Zie o.m.: Chalk, Peter, *Non-Military Security and Global Order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. London, Macmillan Press Ltd., 2000, pp.1-2

²⁷³ Representatief hierin zijn bv. de bijdragen in: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, 176p.

²⁷⁴ Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.96

²⁷⁵ Gearson, John, *The Nature of Modern Terrorism*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, p.7

²⁷⁶ Zie: Kushner, Harvey, *The New Terrorism*. In: Kushner, Harvey, (et al.), *The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*. London, Sage Publications, 1998, pp.4-13

onbekende islamitische groeperingen vallen er op regelmatige basis transportsystemen, bedrijven en diplomatische gebouwen aan. De *Groupe Islamique Armée* (GIA) laat het felst van zich horen: in 1994 raakt hun plan bekend om een vliegtuig van Air France te kapen en het te laten invliegen op de Eiffeltoren. Wanneer ze tussen 1995 en 1996 wel slagen in hun opzet, en tientallen bomaanslagen uitvoeren op symbolische doelwitten zoals de Parijse metro, stijgt de bezorgdheid over de opkomst van een 'nieuw' en religieus getint internationaal terrorisme (zie: Hfdst.5, sectie: 4.3.2.). Ook de Verenigde Staten worden getroffen door wat men duidt als 'moslimterroristen': in februari 1993 lanceren zij een eerste offensief tegen de *World Trade Center* (WTC) torens te New York, met vijf dodelijke slachtoffers tot gevolg (zie: Hfdst.5, sectie: 2.1.1.). Twee andere spectaculaire aanvallen die de wereld met verstomming slaan, vinden twee jaar later plaats: in maart 1995 laat de Japanse sekte Aum Shinrikyo saringas ontsnappen in de metro van Tokyo, een maand nadien vallen 168 doden wanneer een bomauto explodeert aan het Alfred P. Murrah overheidsgebouw in Oklahoma City.²⁷⁷ Door terroristische aanvallen op militaire installaties in Riyad (1995), ambassades in Tanzania en Kenia (1998), en het *USS Cole* marineschip in Aden (2000) zullen de Verenigde Staten zichzelf stilaan opnieuw als doelwit nummer één van het mondiale terrorisme gaan zien (zie: Hfdst.5, sectie: 2.1.1.).

Het debat over het hedendaagse terrorisme is gelijkaardig aan de centrale argumenteringen en benaderingen van het *Age of Terrorism* debat (zie: sectie 2.2.1.). De probleemstelling blijft gericht op de evolutie van de dreiging en de vraag of terrorisme als vorm van politiek conflict fundamentele wijzigingen ondergaat. Dankzij de continuïteit in de dataverzameling sinds de jaren '80 en verbeterde technieken in dataverwerking en -analyse, heeft men een intussen een meer betrouwbaar beeld van de evolutie van de kenmerken en patronen in de manifestaties van het fenomeen. Terroristen blijken sinds de jaren '80 inderdaad steeds radicaler te werk te gaan, zijn minder afhankelijk van staatssponsors voor financiering, hebben nieuwe amorfe organisatie modellen ontwikkeld, exploiteren de moderne communicatiemiddelen, en zijn bijgevolg in staat tot campagnes op mondiale schaal. De tactieken en wapens zijn ook efficiënter waardoor het aantal doden per aanslag stijgt.²⁷⁸ Juist vanwege die nieuwe 'verontrustende dimensies', spreekt men van *The New Age of Terrorism*.²⁷⁹

Eén markant inhoudelijk verschil met eerdere studies is dat de 'nieuwe' patronen van terrorisme nu o.m. geïnterpreteerd worden als een gevolg van de opportuniteiten die het post-Koude Oorlog tijdperk aan verzetslieden biedt. Eén uitgangspunt is dat terroristen

²⁷⁷ Zie o.m.: Parachini, John, Comparing Motives and Outcomes of Mass Casualty Terrorism Involving Conventional and Unconventional Weapons. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 24, nr.5, 2001, pp.391-393

Bady, Thomas, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.26

²⁷⁸ Zie o.m.: Hoffman, Bruce, *Terrorism Trends and Prospects*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.7-38

²⁷⁹ Jenkins, Brian, *The New Age of Terrorism*. In: Kamien, David, (et al.), *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook. The definite guide for law enforcement, EMT and all other security professionals*. New York, McGraw-Hill Companies, 2006, pp.117-130

zich 'tactisch hebben aangepast aan het veranderde technologisch spectrum'. Het terrorisme dat men hierbij voorspelt, vertoont een mate van destructie die ongezien is buiten het conventionele oorlogsveld om.²⁸⁰ Het karakter en de manier waarop terrorisme zich manifesteert, stemt niet langer overeen met het beeld dat men tijdens de jaren '80 had. Zo groeit de consensus dat het adagium '*kill one, frighten a thousand*' voor de nieuwe generatie niet meer opgaat: terroristen hanteren wapens en tactieken die zoveel mogelijk slachtoffers moeten maken.²⁸¹ In het licht van de ontluikende trends raken termen als 'superterrorisme', 'catastrofaal terrorisme' of 'massavernietigingsterrorisme' (*mass casualty terrorism*) in zwang.²⁸² Meer concreet wordt terrorisme nu explicieter als een vorm van oorlogsvoeren beschouwd en geïnterpreteerd, zowel in academische als beleidskringen.²⁸³

Opmerkelijk ook is hoe experts zich na spectaculaire voorvallen telkens weer gaan concentreren op manifeste deeldimensies. De gasaanval in Tokio bv. zou de aandacht vestigen op een 'nieuwe patroon' van *mass casualty events* en het potentiële gebruik van chemische, biologische, radiologische en nucleaire wapens (CBRN) of massavernietigingswapens (WMD).²⁸⁴ Dat die visie van het 'nieuwe' allesverwoestende terrorisme ook in beleidskringen in zwang was, blijkt uit de stelling van Daniel Benjamin en Steven Simon in 2000. Beide maakten deel uit van de National Security Council Staff tijdens Bill Clintons tweede ambtstermijn, en beargumenteren dat de 'maximalistische' doelstellingen van terreurnetwerken als Al Qaeda complementair zijn aan het gebruik van WMD. Het tegenargument dat onconventionele wapens zodanig duur, moeilijk te verkrijgen of onpraktisch in gebruik zijn en dat daardoor conventionele middelen geprefereerd blijven worden, gaat volgens hen niet op: "*These terrorists seek to maximise the*

²⁸⁰ Zie bv.: Hoffman, Bruce, *Terrorism Trends and Prospects*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.78 e.v.

Hills, Alice, *Responding to Catastrophic Terrorism*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 25, nr.4, 2002, p.246

²⁸¹ Zie o.m. Hoffman, Bruce, *Terrorism Trends and Prospects*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.10-28

²⁸² Zie bv.: Homer-Dixon, Thomas, *The Rise of Complex Terrorism*. In: *Foreign Policy*, januari/februari 2002, 8p.

Van Leeuwen, Marianne, *Catastrofaal terrorisme en niet-conventionele wapens*. In: *Internationale Spectator*, volume 56, nr.1, januari 2002, pp.3-7

'*Mass casualty terrorism*', zie o.m. bij: Parachini, John, *Comparing Motives and Outcomes of Mass Casualty Terrorism Involving Conventional and Unconventional weapons*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 24, nr.5, 2001, pp.389-406

'*Superterrorisme*', zie o.m. bij: Onwudiwe, Ihekwoaba, *The Globalization of Terrorism*. Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2001, pp.120-122

'*Maximalistic terrorism*' bij: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism*. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.429

'*Megaterrorisme*', via: Laqueur, Walter, *The Terrorism to Come*. In: *Policy Review*, nr.126, augustus/september 2004, p.63

²⁸³ Jenkins, Brian, *Foreword*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.xiii

²⁸⁴ Zie: Lesser, Ian, *Introduction*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, p.2

number of casualties, but the additional horror that attaches to WMD use would provide a premium on their investment."²⁸⁵ Niet alleen wapens in de conventionele zin van het woord, maar ook de moderne communicatiemiddelen zoals het internet, videorecorder en televisie moeten we rekenen onder het nieuwe, asymmetrische arsenaal van de terroristen.²⁸⁶

Zoals aangekondigd moeten we bij dit type van pragmatische studies te allen tijde kritisch blijven: ze leveren vrij betrouwbare descripties over de manifestaties van terrorisme aan, maar dragen vanwege hun aanpak eerder een lage verklarende waarde in zich, of zoals Ranstorp meent 'is het moeilijk om een fundamentele wetenschappelijke betekenis te onderkennen'.²⁸⁷ Een invalshoek die telkens weer het 'nieuwe' onderstreept, kan het fenomeen eenvoudigweg niet ten volle bevatten, en reduceert het telkens tot enkele deeldimensies van het fenomeen.²⁸⁸

Problematisch ook is dat men niet zelden aan het beschrijvende niveau voorbij gaat, dit o.m. door causale verbanden tussen kenmerken te veronderstellen, of verklaringen voor het verschijnsel af te leiden uit de geïdentificeerde eigenschappen.²⁸⁹ De toenemende belangstelling voor de gestegen letaliteit en de opkomst van 'religieus' terrorisme vormt hierin een treffende illustratie (sectie 2.4.2). De gangbare interpretaties van de aanslagen van 11 september illustreren dan weer de meer algemene problematiek en onze vaststelling dat het kennisveld op conceptueel en theoretisch niveau gestagneerd is (sectie 2.4.3).

²⁸⁵ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism*. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, cit. op p.441

Zie ook: Quillen, Chris, *Terrorism with Weapons of Mass Destruction: The Congressional Response*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 13, nr.1, 2001, pp.47-65

²⁸⁶ Representatief zijn o.m. de bijdragen in: Arquilla, John, Ronfeldt, David, (et al.), *Networks and Netwars: The Future of terror, Crime, and Militancy*. Santa Monica, Rand Corporation, 2001, 375p.

²⁸⁷ Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.5

²⁸⁸ Zie: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.vii

Carlton, David, *The Future of Political Substate Violence*. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Westview Press, 1979, p.201

Voor kritische analyses die het 'nieuwe' aan het hedendaags terrorisme in vraag stellen, zie o.m.: Masters, Daniel, *The Origins of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?* In: *Terrorism and Political Violence*, Volume 20, nr.3, 2008, pp.397-401

Crenshaw, Martha, *The Debate over "New" vs. "Old" Terrorism*. In: *Studies in Global Justice*, volume 4, 2008, pp.117-136

Duyvesteyn, Isabelle, *How New is the New Terrorism*. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 27, nr.5, 2004, pp.439-454

²⁸⁹ Jenkins, Brian, *The New Age of Terrorism*. In: Kamien, David, (et al.), *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook. The definite guide for law enforcement, EMT and all other security professionals*. New York, McGraw-Hill Companies, 2006, p.118

2.4.2. Religieus terrorisme: een nieuwe, dodelijkere vorm van terrorisme?

Naast het onderzoek naar de *incidence rate* of patronen in de frequentie van het aantal incidenten van internationaal terrorisme door de tijd heen, worden nu ook de gestage toename van de letaliteit halfweg jaren '80 en de opkomst van het 'religieuze terrorisme' vaker besproken thema's binnen het onderzoeksveld. O.m. Brian Jenkins en Bruce Hoffman zijn nagegaan hoe het aantal incidenten tegen fysieke personen zich verhoudt t.a.v. het aantal aanvallen tegen eigendommen, en in welke mate het gemiddeld aantal doden per opgetekend incident evolueert. De trend van een groeiend aantal slachtoffers per incident wordt sinds halfweg jaren '80 empirisch gestaafd met de gegevens uit de RAND Chronologie.²⁹⁰ Ondanks een sterke afname van het totale aantal incidenten begin jaren '90, bevestigen de opeenvolgende RAND studies, alsook de meer geavanceerde analyses van o.m. Todd Sandler en Walter Enders, de trend van stijgende letaliteit. In vergelijking met de twee voorafgaande decennia tekenen zij een stijging van 17 procent op in de dodelijkheid per incident.²⁹¹ Voor dezelfde periode heeft men daarbij nog een andere trend vastgesteld: de opkomst van het religieus terrorisme. Hoffman bv. noteert in 1995 dat het aandeel van religieus gemotiveerde groeperingen gestegen is van één derde tot 46 procent, dat deze organisaties verantwoordelijk zijn voor een vierde van het aantal aanslagen en voor 58% van de dodelijke slachtoffers.²⁹²

Beide trends zijn intussen algemeen aanvaard als kenmerkende patronen in de evolutie van het hedendaagse, internationaal terrorisme. Het zijn trends die ook wij niet in vraag stellen. Problematisch evenwel is de manier waarop de religieuze dimensie van het nieuwe terrorisme geïnterpreteerd geworden is, en het specifieke belang dat deze toebedeeld wordt. Dat de trend van de stijgende letaliteit samenvalt met de komst van het religieus terrorisme is volgens diverse experts niet toevallig. O.m. Jenkins en Hoffman argumenteren dat fundamentele wijzingen in de terreurdoctrines aan de basis liggen van de verdwenen remmingen en verhoogde radicaliteit. Nog volgens die denkwijze valt de gestegen dodelijkheid wijten aan het religieuze imperatief omdat het nieuwe tegenstellingen en radicalere motivaties voor terrorisme met zich meebrengt. Eén

²⁹⁰ Zie o.m.: Hoffman, Bruce, *Terrorism, Trends and Prospects*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.10-15

²⁹¹ Enders, Walter, Sandler, Todd, *Is Transnational Terrorism Becoming More Threatening?* In: *Journal of Conflict Resolution*, volume 44, nr.3, 2000, p.329

Zie ook: Sandler, Todd, Tschirhart, John, Cauley, Jon, *A Theoretical Analysis of Transnational Terrorism*. In: *The American Political Science Review*, volume 77, nr.1, 1983, pp.36-54

Enders, Walter, Sandler, Todd, *Transnational Terrorism in the Post-Cold War Era*. In: *International Studies Quarterly*, volume 43, nr.1, 1999, pp.145-167

Enders, Walter, Sandler, Todd, *Patterns of Transnational Terrorism, 1970-1999: Alternative Time-Series Estimates*. In: *International Studies Quarterly*, volume 46, nr.2, 2002, pp.145-65

²⁹² Zie: Hoffman, Bruce, *Inside Terrorism*. New York, Columbia University Press, 1998, pp.94-95

Interessante discussies over deze evolutie naar religieus terrorisme zijn o.m. te vinden bij: Juergensmeyer, Mark, (et al.), *Violence and the Sacred in the Modern world*. London, Frank Cass and Company Limited, 1992, 155p.

Juergensmeyer, Mark, *The Worldwide Rise of Religious Nationalism*. In: *Journal of International Affairs*, volume 50, nr.1, 1996, pp.1-12

veruiterlijking immers is het toenemend gebruik van dodelijkere tactieken als de zelfmoordaanslag.²⁹³

Hierin moeten we ons kritisch opstellen. Het samenvallen van de trends van een stijgende letaliteit en de komst van het religieus terrorisme is dan empirisch aangetoond, het causale verband tussen de twee is dat niet.²⁹⁴ Niettemin is de interpretatie over de rol van religie bij het 'nieuwe terrorisme' navenant en wordt deze stelselmatig overdreven. Daniel Masters bv. stelt: *"While such treatment of terrorism is not uncommon, what is uncommon is how these characterisations have become part of the way in which the new terrorism is defined and distinguished from terrorism in other eras."* De religieuze dimensie is intussen verheven tot verklarende factor voor het mondiale terrorisme, in dezelfde lijn als Huntingtons notie van 'beschaving' dat soms is.²⁹⁵ In dit specifieke geval wordt de interpretatie van de gestegen dodelijkheid voor het terrorisme dan niet zelden gereduceerd tot de factor religie, of in dit geval: de Islam.²⁹⁶

Belangrijk om onthouden is dat de empirisch geïdentificeerde trends nog geen voorspelling of extrapolatie toelaten. Zo'n analyse is bovendien geen profetie. Geen enkele analyse is in staat om elk mogelijk scenario, elke tactiek te voorspellen.²⁹⁷ In die optiek sluiten we ons liever aan bij meer genuanceerde en voorzichtige analyses. Jean-François Mayer bv. wijst op de ernstig te nemen 'millenaristische' dreiging, maar tegelijk zwakt hij de invloed die potentieel uitgaat van de religieuze dimensie af. Volgens hem dient een verklaring voor de radicaliteit van het geweld niet alleen gezocht te worden bij de doctrinaire geloofsovertuigingen, maar evengoed bij de omstandigheden waarin het geweld plaatsvindt of de psychologie van de leider: *"What makes it specific is rather the situation in which such groups have to operate in relation to the wider society."*²⁹⁸

²⁹³ Zie o.m.: Hoffman, Bruce, *Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative*. RAND Paper, 1993, p.4

Jenkins, Brian, *The Organisation Men. Anatomy of a Terrorist Attack*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?*. Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.4-7

²⁹⁴ Jenkins, Brian, *The New Age of Terrorism*. In: Kamien, David, (et al.), *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook. The definite guide for law enforcement, EMT and all other security professionals*. New York, McGraw-Hill Companies, 2006, p.118

²⁹⁵ Masters, Daniel, *The Origins of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.3, 2008, p.398-399 – cit. op p.398

²⁹⁶ I.v.m. het gevaar voor reductionisme, zie o.m.: Reich, Walter, *Understanding Terrorist Behaviour: The Limits and Opportunities of Psychological Inquiry*. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, p.267

²⁹⁷ Jenkins, Brian, *The New Age of Terrorism*. In: Kamien, David, (et al.), *The McGraw-Hill Homeland Security Handbook. The definite guide for law enforcement, EMT and all other security professionals*. New York, McGraw-Hill Companies, 2006, p.118

²⁹⁸ Mayer, Jean-François, *Cults, Violence and Religious Terrorism: An International Perspective*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 24, nr.1, 2001, pp.361-363, 373, 363

2.4.3. Kennisevolutie na 9/11

In het inleidende hoofdstuk gaven we al aan dat de terrorismestudies n.a.v. de aanslagen van 11 september een enorme impuls kregen. Geactualiseerde studies bevestigen dat het aantal publicaties – om in te terminologie van Reid te blijven – op ongekennde hoogte komt te liggen.²⁹⁹ Dat betekent nog niet dat de terrorismestudies daarmee op het goede spoor zitten, of dat er vooruitgang heeft plaatsgevonden op kennis theoretisch niveau. Integendeel, zo beweert Ranstorp. De terrorismestudies zijn met de aanslagen gekatapulteerd van de ‘periferie naar het absolute centrum’ van de academische interesse en beleidsbezorgdheid, maar dat is niet gepaard gegaan met enige reflectie over de staat van het kennisveld, besef van de zwakheden of kennis theoretische beperkingen. De ‘opwaardering’ van tal van veiligheidsexperts (cfr. polemologen) en zelfs journalisten tot Al Qaeda of terrorisme-expert, suggereert dat het veld verder scheef getrokken geraakt.³⁰⁰

Andrew Silke stelt enkele interessante patronen vast voor de onderzoeksinspanningen na 9/11. Uiteraard stijgt vooral de interesse in Al Qaeda als terreurorganisatie en het fenomeen van ‘jihaditerrorisme’. Kennis theoretisch beschouwd, blijven statistische, historische of originele studies beperkt, en is er opnieuw een aanmerkelijke stijging in de aandacht voor specifieke onderwerpen als het gebruik van WMD of zelfmoordterrorisme.³⁰¹ De slotsom bij hem en andere experts is dat de ‘volumineuze output’ van studies na de aanslagen van 11 september niet resulteert in een kwalitatieve vooruitgang van het onderzoeksveld, maar dat de ‘oude problemen’ de kennisontwikkeling parten blijven spelen.³⁰²

De aanslagen van 11 september 2001 en Al Qaeda lijken nog het vaakst geïnterpreteerd als een resolute bekrachtiging van de eerder geïdentificeerde trends en voorspellingen van de praktijkgerichte empirische analyses. Binnen het *New Age of Terrorism* debat had

²⁹⁹ Voor geactualiseerde cijfers, zie: Silke, Andrew, *Contemporary Terrorism Studies*. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), *Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda*. New York, Routledge, 2009, pp.34-35

³⁰⁰ Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.4

³⁰¹ Via: Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.18

O.m. de geschiedenis van Al Qaeda en verwante bewegingen, hun organisatievorm, persoonskenmerken en achtergronden van individuele terroristen, de debatten tussen jihadi's over ideologie, strategie en tactiek, de ideologische achtergrond of de politieke en economische situatie in de moslimwereld zijn intussen aan grondig onderzoek onderworpen. Via: Bakker, Edwin, Boer, Leen, Al-Qaida vijf jaar na '9/11'. *Vulkaan of veenbrand?* In: *Internationale Spectator*, volume 60, nr.9, p.419

³⁰² Silke, Andrew, *Contemporary Terrorism Studies*. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), *Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda*. New York, Routledge, 2009, p.37

Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, *Introduction: The Case for Critical Terrorism Studies*. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), *Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda*. New York, Routledge, 2009, p.3

men ons een ‘*newer era of devastation*’ voorspeld.³⁰³ Niet onlogisch dan dat zelfs Martha Crenshaw de aanslagen van 11 september 2001 aanvankelijk interpreteert als een kwalitatief nieuw terrorisme dat bestudeerd moet worden binnen het kader van ‘*terrorism as globalised civil war*’.³⁰⁴ De discussie rond terrorisme werd al langer beïnvloed door theorieën over ‘asymmetrische oorlogsvoering’, maar na de aanslagen van 11 september 2001 raken deze helemaal ingeburgerd. Was de visie van ‘terrorisme als misdaad’ gebruikelijk, dan gaat men het fenomeen sinds de jaren ’90 definitiever als een daad van oorlog interpreteren.³⁰⁵ Ondertussen mogen we spreken van de incorporatie van het ‘oorlogsparadigma’ binnen de terrorismeliteratuur.

Meer algemeen beschouwd zet de pragmatische aanpak die tijdens de stabilisatie- en crisisfase opgang had gemaakt, zich volledig verder. Brian Jenkins vaststelling over de dominantie van het empirisch beleidsgericht onderzoek blijft in dat opzicht actueel: “*The approach to policy and research in the 1990s was an extreme pragmatic one, researchers paid less attention to what might cause terrorism and instead focused on its suppression, on improving intelligence, on increasing security, on identifying effective counterterrorist strategies and on applying new technology.*”³⁰⁶

2.4.4. Besluit: ‘terrorismestudies’ sinds de jaren ’90

Ondanks een sterke toename van het aantal publicaties en onderzoeksinspanningen, zien we onze tussentijdse evaluatie van daarnet bevestigd (sectie 2.3.2.3). Maar één van de onderliggende kernproblemen is dat symptoom, oorzaak en gevolg door mekaar gehaald worden, en dat ongeoorloofde conclusies en generalisaties gemaakt worden.³⁰⁷ Een volgende tekortkoming wordt erkend door de auteurs zelf. Zowel Ian Lesser als Bruce Hoffman halen aan dat nagenoeg elke studie naar terrorisme ‘gelimiteerd in omvang is’ waardoor de ‘*overall nature*’ van de bedreiging niet begrepen wordt.³⁰⁸ Daarbij zet versplintering van de kennis zich door: niet het fenomeen terrorisme als dusdanig, maar enkele deelfacetten en -dimensies worden nadrukkelijk bestudeerd. Studies die enkel de kenmerken van het fenomeen in kaart brengen, hebben daarbij meer oog voor het

³⁰³ Zie bv.: Gearson, John, *The Nature of Modern Terrorism*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, 178p pp.18-20

³⁰⁴ Crenshaw, Martha, *Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.160-172

³⁰⁵ Zie bv.: Schultz, Richard, Vogt, Andreas, *It’s War! Fighting Post-11 September Global Terrorism Through a Doctrine of Preemption*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.1, 2003, pp.3-4

Crenshaw, Martha, *Current Research on Terrorism: The Academic Perspective*. In: O’Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.350

³⁰⁶ Jenkins, Brian Michael, *Terrorism and Beyond: A 21st Century Perspective*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 24, nr.5, 2001, p.325

³⁰⁷ Crenshaw, Martha, *The Politics of Terrorism* [review article]. In: *The American Political Science Review*, volume 73, nr.4, 1979, p.1198

³⁰⁸ Lesser, Ian, *Introduction*. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), *Countering the New Terrorism*. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, p.2

‘nieuwe’ en het uitzonderlijke aan bepaalde gevallen of campagnes van terrorisme.³⁰⁹ Het overwicht van de beleids- en crisisgerichte studies zorgt er dan evenzeer voor dat zowel de historische dimensie als de context waarin terrorisme ontstaat en evolueert, te weinig bestudeerd zijn.³¹⁰

Bij elk verklarend onderzoek naar terrorisme, strekt het dan tot de aanbeveling rekening te houden met minder dominerende benaderingen. Daarnet identificeerden we reeds drie algemene invalshoeken: de politieke of structurele theorieën, psychologische en fysiologische theorieën en ten slotte de rationele of organisationele theorieën (sectie 2.3.3.). Daar kunnen we een vierde, brede en meer algemene invalshoek aan toevoegen: de ‘multicausale benadering’. Deze vatten we op als een hernieuwde betrachting om het fenomeen te verklaren en achten we dus erg relevant voor onze onderzoeksdoelstellingen. De brede categorie van ‘multicausale benaderingen’ duidt op diverse invalshoeken en methodes, die met elkaar gemeen hebben dat men het fenomeen terrorisme uitdrukkelijk erkent als zijnde het resultaat is van uiteenlopende condities en het samenspel van diverse factoren.³¹¹ Het verschil met de causale modellen van de eerste generatie³¹² (cfr. Martha Crenshaw) is dat het verschijnsel bij de losse groep van multicausale studies minder benaderd wordt vanuit (te) brede hypotheses waarin noties als de ‘modernisering’ of ‘relatieve deprivatie’ centraal in staan. Vermeldenswaardig bv. is Tore Bjorgo en zijn inspanning om de caleidoscoop van factoren achter de grandoorzaken van terrorisme op het systemische en internationaal niveau te ontvouwen. O.b.v. een reeks van casestudies isoleerde hij een reeks van systemische precondities en identificeerde een lijst van ‘precipitante’ oorzaken en uitlokkende factoren die terrorisme motiveren en terreurcampagnes verder ondersteunen.³¹³ Collectief beschouwd, voorzien deze factoren in een nuttig multicausaal onderzoekskader voor verder onderzoek en verhogen ze de inzichten bij het *root causes* debat.³¹⁴

³⁰⁹ Zie o.m.: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.vii

³¹⁰ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.2

Onwudiwe, Ihekwoaba, *The Globalization of Terrorism*. Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2001, p.30

³¹¹ Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: *Internationale Spectator*, volume 58, nr.11, november 2004, p.546

³¹² Ross, Jeffrey, *Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model*. In: *Journal of Peace Research*, 1993, volume 30, nr.3, p.326

³¹³ Bjorgo, Tore, *Conclusions*. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, p.2

³¹⁴ Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, pp.8-9

3. Status quaestionis: implicaties voor onze onderzoeksstrategie

Gelijk welke doorlichting van de literatuur leert dat de kennis over terrorisme na bijna vier decennia van onderzoek beperkt gebleven is. Het duiden, begrijpen en verklaren van verschillende vormen van terrorisme is een complexe academische oefening en de diverse aspecten van het onderzoeksveld staan op verschillende manieren nog altijd in het 'embryonale' stadium.³¹⁵ Als we er van uitgaan dat sociaalwetenschappelijk onderzoek maatschappelijke fenomenen verklaart en uiteindelijk voorspelt, en dat de politieke discipline de complexiteit van het reële leven bevat door de bronnen van variatie te ontdekken en die bevindingen reconstrueert tot een 'relevant verhaal'³¹⁶, moeten we onomwonden stellen dat voor het fenomeen terrorisme weinig tot geen degelijke verklaringen voor handen zijn. Adrian Guelke spreekt in dit verband over de '*poverty of general explanations*'.³¹⁷

Ted Robert Gurr sluit zich hierbij aan en stelt het kennisveld omschreven moet worden als 'een opeenstapeling van ononderzochte hypotheses, assumpties en aangenomen waarheden'. Doordat terrorisme in al zijn geledingen te weinig aan systematisch onderzoek onderworpen is, bestaat de literatuur grotendeels bestaat uit naïeve beschrijvingen, speculatief commentaar en ongegronde beleidsvoorschriften. Nog volgens Gurr zijn de gestelde onderzoeksvragen veel interessanter dan de aangebrachte bewijsvoering.³¹⁸ Lia Brynjar en Katja Skjolberg menen dat studies hetzij ideologisch vertekend, puur psychologisch of speculatief van aard zijn, hetzij gebaseerd zijn op onbetrouwbare data en bronnenmateriaal.³¹⁹ Ariel Merari deelt de kritiek dat het veld ontsierd wordt door studies van speculatieve aard. Deze traktaten viseert hij omdat zij niet alleen feitelijke inzichten over de kenmerken van specifieke terreurgroepen of campagnes belemmeren, maar daarbij ook conceptuele vertekeningen en uiteindelijk foute generalisaties opleveren. Het doet ook deze expert besluiten dat het geheel aan algemene academische kennis over terrorisme in toenemende mate verwijderd is van 'de geaccepteerde normen binnen het sociaalwetenschappelijk onderzoek'.³²⁰ Schmid en Jongman duiden het probleem misschien nog het sterkst wanneer ze in 1988 besluiten dat het overgrote deel van het onderzoek 'impressionistisch en oppervlakkig is' en dat vergaande veralgemeningen doorgaans gebaseerd zijn op episodische bewijsvoering en argumentering. Hun eindconclusie klinkt bijzonder negatief: "*There are few areas in the social science literature in which so much is written on the basis of so little research.*"³²¹

³¹⁵ *Ibid.*, p.10

³¹⁶ Zie: Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, p.2

³¹⁷ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.35

³¹⁸ Gurr, Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.142-143, 115

³¹⁹ Brynjar, Lia, Skjolberg, Katja, *Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism*. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, p.7

³²⁰ Merari, Ariel, *Academic Research and Government Policy on Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, 1991, volume 3, nr 1, pp.93-94

³²¹ Via: Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, *Building a Global Terrorism Database*. University of Maryland, Mei 2006, cit. op p.1

Vooraleer we in hoofdstuk 3 de status quaestionis doorlichten in functie van onze onderzoeksdoelstellingen, en vervolgens in hoofdstuk 4 onze onderzoeksstrategie ontvouwen en operationaliseren, vatten we de stand van zaken en de belangrijkste verschuivingen binnen het kennisveld in een volgende sectie kort samen (sectie 3.1.). Rekening houdend met onze basisassumpties springen twee invalshoeken in het oog: m.n. Crenshaws model dat terrorisme uitdrukkelijk in zijn context situeert (sectie 3.2.), en Rapoport die internationaal terrorisme interpreteert als een golfdynamiek (sectie 3.3.). Beide komen uiteraard uitvoeriger aan bod bij de duiding van onze onderzoeksstrategie, hier verduidelijken we alvast de krachtlijnen er van, en geven meteen enkele kanttekeningen mee.

3.1. Stand van zaken

De kennisevolutie over terrorisme, zoals we deze hiervoor geschetst hebben, kunnen we nog samenvatten door te wijzen op twee algemene en fundamentele problemen, nl. dat deze scheefgegroeid geraakt is (sectie 3.1.1.) en dat de kennis op zich ernstige vertekeningen vertoont (sectie 3.1.2.)

3.1.1. Scheefgegroeide kennisontwikkeling

Enkel bij de *takeoff* fase staat fundamenteel verklarend onderzoek voor op meer descriptieve of partiële analyses van het fenomeen. Men ambieert o.m. het realiseren van een '*comprehensive theory*' voor de oorzaken van terrorisme. Hierbij moeten we meteen een *caveat* vermelden. Terugblikkend hebben we het vlak van algemene theorievorming geen echte doorbraak kunnen vaststellen. Intenties om tot een algemene verklaring voor terrorisme te komen blijven schaars en zijn gefragmenteerd.³²² Als er al sprake is van theoretische postulaten, dan gaan die nog het vaakst de definitiekwestie aan of betreft het pogingen tot typologieën.³²³ Wanneer het resulteert in een theorie voor terrorisme, betreft het doorgaans een lijst van een aantal potentiële factoren waarbij het ontbreekt aan de specificatie van de interactie tussen deze factoren.³²⁴

Hoewel we vaak spreken over de 'terrorismestudies' slaat de term nog niet – gezien de kennisontwikkeling – op een volwaardig subveld uit binnen de politieke wetenschappen.

³²² Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.10

Avishag, Gordon, The Effect of Database and Website Inconsistency on the Terrorism Field's Delineation. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 27, 2004, p.79

³²³ Zie o.m.: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, p.139

Hamilton, James, Hamilton, Lawrence, Dynamics of Terrorism. In: International Studies Quarterly, volume 27, nr.1, 1983, p.39

Price, Edward, The Strategy and Tactics of Revolutionary Terrorism. In: Comparative Studies in Society and History, volume 19, nr.1, 1977, p.52

³²⁴ Zie o.m.: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.319

Audrey Cronin vat één van de belangrijkste onderliggende redenen samen: *"Terrorism is considered too policy oriented an area of research in political sciences and it operates in an uncomfortable intersection between disciplines unaccustomed working together."*³²⁵ Bij Schorkopf klinkt het dat we niet kunnen spreken over de 'terrorismestudies' als een aparte academische discipline want deze is *'situated awkwardly between the often clashing ontology's and epistemologies used by different subjects and disciplines'*.³²⁶ Ranstorp spreekt in dat verband over de druk voor een 'beleidsrelevante focus', Cronin wijst op de *'crippling effects'* van de toegepaste natuur van de kennis over terrorisme. Zeker na de aanslagen van 11 september wordt terrorisme hoofdzakelijk als een ernstige strategische bedreiging beschouwd. Dat heeft een nefaste impact op de kritische taak van theorie-opbouw en theorievorming. Het netto-effect is dat de prioriteiten vaak misplaatst zijn.³²⁷ David Brann en Philip Esler vatten het kernprobleem samen en stellen dat politiek geweld te vaak als een 'bedreiging' en onvoldoende als een 'sociaal fenomeen' geïnterpreteerd en bestudeerd wordt.³²⁸

Geen van beide polen op dit continuüm is er in geslaagd adequate inzichten te verkrijgen in de causale processen die tot terrorisme leiden, zoals het zich door de jaren heen gemanifesteerd heeft. Slechts een beperkt aantal studies richt zich op het methodologisch vraagstuk of geschikte onderzoeksmethodes voor terrorisme. Deze basis is fragmentarisch, maar moeten we beschouwen als *'the select en seminal analytical foundations'* van het kennisveld.³²⁹

3.1.2. Vertekende kennisontwikkeling

Problematisch dan is dat in de literatuur talloze 'grondoorzaken' opgeworpen worden, maar dat de causale werking van de ene variabele op de andere nooit aangetoond is. De lijst aan potentiële oorzaken is oneindig en schept moeilijkheden bij elke betrachting om terrorisme te begrijpen. Vooral hun diversiteit maakt het moeilijk, zo niet onmogelijk, om te veralgemenen. De dynamische natuur van de meeste van genoemde condities (cfr. deprivatie, modernisering, educatie) bemoeilijkt dan weer elke poging om ook maar iets te

³²⁵ Cronin, Audrey, Behind the Curve: Globalisation and International Terrorism, pp.448-476. In: Brown, Michael, (et al.), New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security. Cambridge, MIT Press, 2004, cit. op p.475

³²⁶ Via: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, cit. op p.7

³²⁷ *Ibid.*, p.10

Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups. In: International Security, volume 31, nr.1, 2006, pp.9-10

³²⁸ Brannan, David, Esler, Philip, Strindberg, N.T. Anders, Talking to "Terrorists": Towards an Independent Analytical Framework for the Study of Violent Substate Violence. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.1, 2001, p.12

³²⁹ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.5, 10

voorspellen over de toekomst van terrorisme.³³⁰ Ook Brian Jenkins wijst op dat probleem. Toen hij zich in 1988 uitsprak over de 'toekomstige bronnen' van terrorisme, stelt hij dat binnen de literatuur 'geen tekort is aan potentiële oorzaken'. De grootste drijfveren voor terrorisme moet men blijven situeren bij de kenmerken van de 'moderne maatschappij', de afbrokkeling van traditionele autoriteitsstructuren, gestegen kwetsbaarheid door centralisatie of technologische ontwikkelingen. Het precieze verband tussen factoren als armoede, schaarste, inflatie of welke andere socio-economische of politieke indicatoren dan ook en het voorkomen van terrorisme, kan evenwel niet vastgesteld kon worden.³³¹

Frappant wel is hoe verklaringen voor terrorisme tot op vandaag steunen op de macrotheoretische conflicttheorieën, en hoe dit – met uitzondering van de *takeoff* fase – op stilzwijgende wijze gebeurt. O.i. mogen deze antecedenten van het terrorismeonderzoek dan wel waardevolle bouwstenen leveren, de bijna automatische en stilzwijgende overname van de resultaten, zonder rekening te houden met de methodologische en theoretische achtergrond van deze onderzoekskaders beschouwen we op zijn zachtst gesteld als problematisch. Los van methodologische beperkingen die we liever aan bod laten komen in een volgend hoofdstuk, menen we te mogen stellen dat het in deze fase van de ontplooiing van het onderzoeksveld is dat menige assumpties aanvaard geworden zijn als algemene waarheden, die de grond vormen van de vele misverstanden die bestaan omtrent het gegeven terrorisme.³³²

Voor de operationalisering van onze onderzoeksvraag zijn kortom geen uitgebouwde modellen voor handen waarop we kunnen steunen, en resultaten van de bestaande studies moeten we kritisch benaderen. Voor ons onderzoekskader bieden twee invalshoeken belangrijk aanknopingspunten: nl. deze die terrorisme expliciet bestudeert als een contextgebonden fenomeen (sectie 3.2.), en de meer recente stroming waarbij internationaal terrorisme geïnterpreteerd wordt als een golfdynamiek (sectie 3.3.).

3.2. Terrorisme: een contextgebonden fenomeen

Voor al het artikel *The Causes of Terrorism* van Martha Crenshaw lijkt in aanmerking te komen als één van de vertrekpunten voor de uitbouw van onze onderzoeksstrategie. Daar waar Wilkinson poneert dat 'context alles is in de verklaring voor terrorisme', schuift Crenshaw een model naar voor waarbij 'de setting voor terrorisme' gerationaliseerd wordt.³³³ Meer dan bij andere experts, biedt ze methodologische perspectieven om

³³⁰ Zie o.m.: Brynjar, Lia, Skjolberg, Katja, *Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism*. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, p.8

³³¹ Zie: Jenkins, Brian, *Future Trends in International Terrorism*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.249

³³² Zie o.m.: Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.v-vi

³³³ Crenshaw, Martha, *The Causes of Terrorism*. In: *Comparative Politics*, volume 13, nr.4, 1981, pp.379-399

terrorisme in zijn context te analyseren, zo zagen we in sectie 2.2.4. Niettemin moeten we hier reeds enkele pertinente, kritische kanttekeningen plaatsen.

Het artikel uit 1981 mag thans nog altijd één van de vaakst geciteerde publicaties zijn³³⁴, het ontsnapt evenmin aan de kritiek dat het uiteindelijk niet tot een brede, cumulatieve kennisopbouw geleid heeft. Hoewel er vaak naar verwezen wordt, zijn de pogingen om het model te operationaliseren schaars. Eén uitzondering is Jeffrey Ross, die in 1993 een poging onderneemt in *Structural Causes of Oppositional Terrorism: Towards a Causal Model*. De centrale doelstelling is 'to construct a tentative model of the structural causes of terrorism to help researchers to develop and test the relative importance of previously identified causes and their interactions to determine the scope, intensity, and amount of terrorism'.³³⁵ Zijn model is gebaseerd op de belangrijkste aangehaalde structurele oorzaken voor terrorisme én op de indeling van oorzaken zoals die door Crenshaw werd opgesteld in 1981.³³⁶ Belangrijker hier om onthouden is dat deze publicatie o.i. aantoont hoe complex elk causaal model voor terrorisme zal zijn. Dat, op zijn beurt, stelt de haalbaarheid van alomvattende, geïntegreerde onderzoekskaders in vraag. Een gelijkaardige studie vinden we bij Jerrold Post et al. In het vooropgestelde 'geïntegreerde kader voor de analyse van risicogroepen' komt men tot de identificatie van externe factoren, sleutelactoren, *triggering events* en interne groepskenmerken. Het aantal indicatoren binnen deze vier overlappende velden is evenwel zo groot, dat men besluit: "Indeed, the number of indicators is so large, some may well object, as to render the framework impractical and unwieldy." Het kader presenteert dan cumulatief opgebouwde kennis, maar is thans niet geverifieerd a.d.h.v. specifieke cases.³³⁷

Naast het bezwaar dat het onderzoekskaders, zoals o.m. voorgesteld in *Causes*, onwerkbare en te complexe modellen oplevert, roept het op conceptueel niveau grote vragen op. De conceptuele afbakening van de verschillende types en niveaus van oorzaken is onduidelijk –wat logisch genoemd kan worden, gezien het om een 'preliminair model' gaat.³³⁸ Latere publicaties brengen evenwel geen verheldering: Crenshaw wijkt niet zelden af van haar oorspronkelijk terminologie en verklaringskader, en verschillende termen en concepten worden dooreen gehanteerd. In latere publicaties verwijst ze voor de oorzaken van terrorisme bv. zelden nog naar de 'setting', wel eerder naar bredere noties als de 'historische context' of socio-politieke omgeving. In *Terrorism in Context* (1995) bv. herhaalt ze dat de oorzaken van terrorisme in de historische context gezocht

Wilkinson, Paul, Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law. In: O'Sullivan, Noel, (et al.), Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, p.210

³³⁴ Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, pp.543

³³⁵ Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, cit. op pp.317-318

³³⁶ *Ibid.*, pp. 319-326

³³⁷ Post, Jerrold, Ruby, Keven, Shaw, Eric, The Radical Group in Context: 1. An integrated Framework for the Analysis of Group Risk for Terrorism. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.2, 2002, p.98 – cit. op p.98

³³⁸ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.380

moeten worden, maar hierbij hanteert ze niet expliciet het onderscheid in verschillende types en niveaus van oorzaken.³³⁹ De nadruk komt veeleer te liggen bij de individuele percepties, motivaties en de 'rationaliteit' van terrorisme – die ze in *Causes* nog als 'redenen' en niet als 'oorzaak' voor terrorisme duidde.³⁴⁰ Het logische gevolg van dit alles is dat haar uitgangspunten afgezwakt, maar tegelijk genuanceerder geraakt zijn. Niet onterecht stelt zij dat het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk is om bewijs te vinden voor het verband tussen terrorisme en zijn setting. Daarbij wordt nog onderstreept dat al te deterministische verklaringen geen betrouwbare inzichten kunnen opleveren, want dat het verband tussen de setting en terrorisme daarvoor veel te complex is.³⁴¹

Ten slotte laat Crenshaw in *Causes* een belangrijke vraag helemaal open, nl. hoe de niveaus en types van oorzaken in één geïntegreerd verklaringsmodel geanalyseerd kunnen worden. Zelfs al zouden de aangehaalde types en niveaus van oorzaken zorgvuldiger afgebakend zijn, dan nog is het geheel onduidelijk hoe al deze puzzelstukken tot één coherente, verklarende interpretatie samenvallen. Crenshaw stelt in een latere publicatie dat 'het weldegelijk mogelijk is om de analyses op macro- en microniveau met elkaar te integreren'. Het methodologische moeras wordt nog dieper wanneer het even verder (overigens volkomen terecht) klinkt: *"Both causes and consequences can only be understood in terms of interactions among political actors, primarily governments and oppositions, at specific points in history."*³⁴² De vraag naar de manier waarop terrorisme als een dynamisch gegeven, i.e. binnen een kader dat rekening houdt met het element van actie en reactie, onderzocht kan worden, blijft thans één van de moeilijkere vragen binnen de terrorismestudies.³⁴³

Zonder deze thematiek verder te kunnen uitspitten, vatten we de hier aangehaalde kanttekeningen op als indicaties voor de beperkte werkbaarheid, eigen aan ambitieus opgevatte modellen. Hoewel wij geloven dat het mondiaal jihaditerrorisme pas grondig geïnterpreteerd kan worden door het in zijn context te bestuderen, zal onze onderzoeksstrategie, methodologisch gezien, een sterk afgezwakte vorm van Crenshaws model representeren.

³³⁹ Zie bv.: Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.12-19

³⁴⁰ *Ibid.*

Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, pp.385-389

³⁴¹ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.3-5

³⁴² *Ibid.*, cit. op p.5

³⁴³ Zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.14

3.3. Internationaal terrorisme als golfbeweging

De tweede stroming die belangrijke aanknopingspunten biedt voor onze onderzoeksstrategie kwam slechts in de marge van ons overzicht van de kennisontwikkeling aan bod: de minder uitgediepte stroming waarbij internationaal terrorisme geïnterpreteerd wordt als een cyclisch gegeven, of als een 'golf'. In de literatuur keert de notie van 'golf' vaak terug. De term blijkt nog het vaakst gebruikt om te verwijzen naar een opstoot of verhoogde intensiteit van het geweld of wanneer men een brede terreurcampagne vaststelt.³⁴⁴ De opkomst van het 'moderne terrorisme' na 1968 zien we telkens weer geduid als een golf van links terrorisme, en meer recent associeert men *The New Age of Terrorism* met religieus terrorisme.³⁴⁵ Cruciale elementen van een terreurgolf zijn: *".../ its international character; similar activities occur in several countries, driven by a common predominant energy that shapes the participating groups' characteristics and mutual relationships."*³⁴⁶ Anderzijds blijft het een vrij vage, en intuïtief gehanteerde notie die bv. ook gebruikt wordt om fasen van 'expansie' en 'contractie' binnen een land te duiden.³⁴⁷ Niettemin zal voor onze onderzoeksstrategie David Rapoports model van de 'vier moderne golven van terrorisme' vooral op conceptueel vlak aanknopingspunten bieden (zie: Hfdst.4, sectie 3.2.).

Los daarvan is het model voor ons, inhoudelijk gezien, van grote betekenis: we hanteren immers gelijklopende basisassumpties. *The Four Waves of Rebel Terror and September 11* verscheen voor het eerst in de Current History van december 2001. Het werd in licht gewijzigde versie opgenomen in diverse naslagwerken waaronder Charles Kegley's *The New Global Terrorism* (2003). In 2004 verscheen onder de titel *Modern Terror: The Four Waves* in het naslagwerk *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* van Audrey Cronin en J. Ludes.³⁴⁸

Het model kent vooral navolging voor de vier golven die geïdentificeerd worden en de focus op de mondiale ingrediënten in elk van hen. Het moderne terrorisme is beheerst door opeenvolgende, grootschalige golven, nl. het anarchistisch terrorisme (vnf. 1878), het

³⁴⁴ Voor een duiding zie: Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.47

³⁴⁵ Masters, Daniel, *The Origins of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.3, 2008, p.397

³⁴⁶ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.47

³⁴⁷ Zie bv. een studie van zeven golven van terrorisme in de VS bij: Hewitt, Christopher, *Understanding Terrorism in America. From the Klan to Al Qaeda*. Londen, Routledge, 2003, p.1

³⁴⁸ Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*. In: *Current History*, december 2001, pp.419-425

Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52

Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.46-73

postkoloniale terrorisme (na de eerste wereldoorlog), het linkse terrorisme (vnf.1968), en sinds 1979, het religieus terrorisme.³⁴⁹ Intussen is de consensus over de laatste golf groot: de vaak gehanteerde notie van het 'nieuwe terrorisme' bv. komt in grote lijnen overeen met Rapoports beschrijving van de vierde, religieuze golf.³⁵⁰ Een uitgebreide studie van Karen Rasler en Willam Thompson heeft de golfdynamiek, zoals geïdentificeerd door Rapoport, ten andere empirisch bevestigd. Om Rapoports hypothese van de vier golven te testen beperkten de auteurs zich noodgedwongen tot de ITERATE data voor incidenten van internationaal terrorisme tussen 1968-2004. Voor de gegeven tijdsspanne werden tevens het type van organisatie, de gehanteerde tactieken, aantal doden en motivaties nagegaan. De resultaten bevestigden Rapoports interpretatie van opeenvolgende campagnes van mondiaal terrorisme. Of meer specifiek: *'the presence of heterogenous, wave-like behavior that conforms to the Rapoport interpretation as new and old groups/tactics/issues cycle in and out of activity.'*³⁵¹

In wat volgt lichten we de interpretatie van Rapoport iets meer in detail toe (sectie 3.3.1.), gaan na in hoeverre zijn analyse bruikbaar is voor ons, en leveren daarbij enkele kritieken van algemene aard (sectie 3.3.2.).

3.3.1. David Rapoport: *The Four Waves of Terror*

Met zijn studie beschrijft Rapoport het modern terrorisme van de afgelopen 135 jaar en toont er mee aan hoe diep het fenomeen in de moderne cultuur vervat zit. Niet alleen identificeert hij vier golven van modern terrorisme, ook de onderliggende mondiale ingrediënten worden in kaart gebracht.³⁵² Voor de geschiedenis van terrorisme gaat hij overigens nog verder terug in de tijd: het zogenaamde '*rebel terror*' gaat zeker terug tot de eerste eeuw. Hindoeïsme, Judaïsme en de Islam brachten resp. de Thugs, Zeloten en Assassijnen voort. Het betreffen gewelddadige afscheidingsbewegingen die tot op vandaag geduid worden als terreurgroepen. Een gepolitiseerde en geradicaliseerde versie van religie determineerde hier immers de doelstellingen en de gehanteerde tactieken.³⁵³ Daarnaast wijst hij op significante gevallen van 'seculier rebellenterrorisme', dat zich nog voor de aanvang van het 'modern' anarchistische terrorisme ontplooipte. Zo wijst hij op twee grootschalige campagnes die beide in de Verenigde Staten plaatsvonden: deze van

³⁴⁹ Voor een grondige duiding, zie: Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.50-65

³⁵⁰ Masters, Daniel, *The Origins of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?* In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.3, 2008, p.397

³⁵¹ Rasler, Karen, Thompson, William, *Looking for Waves of Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.1, 2009, cit. op p.28

³⁵² Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.36

³⁵³ Zie ook: Rapoport, David, *Fear and Trembling: Terror in Three Religious Traditions*. In: *American Political Science Review*, 1984, volume 78, nr.3, pp.658-677

Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.7-9

Blin, Arnaud, Chaliand, Gérard, *Zélotes et Assassins*. In: Blin, Arnaud, Chaliand, Gérard, (et al.), *Histoire du terrorisme. De l'Antiquité à Al Qaida*. Paris, Bayard, 2004, pp.59-86

The Sons of Liberty en The Ku Klux Klan. Geheel eigen aan het oude rebellenterrorisme is dat – i.t.t. latere, moderne golven – deze tijdsgebonden waren en specifiek voor de VS.³⁵⁴

De eerste grootschalige golf van modern terrorisme vangt aan rond 1880 en staat in het teken van ontstaan van ‘de doctrine van de terreur’. De ‘anarchistische’ golf duurt ongeveer 40 jaar. De antikoloniale golf volgt in de jaren ’20, maar komt pas tot een piek na de tweede wereldoorlog. Nieuwe tactieken maken van terrorisme voor het eerst een succesvolle strategie. In de late jaren ’60 dient zich de ‘nieuw linkse golf’ aan. Deze kenmerkt zich in ‘excessief internationalisme’ en verdwijnt tegen eind jaren ’80.³⁵⁵ De vierde of ‘religieuze golf’ vat aan in 1979. Indien deze het patroon van de vorige golven volgt, zal die nog minstens een decennium aanhouden. De drie eerste golven duurden immers 40 à 45 jaar, m.u.v. de ‘nieuwe linkse golf’ die wat korter was. De duur van de golf stemt duidelijk niet overeen met deze van groeperingen: hoewel sommige terreurnetwerken de duur van een golf overschrijden, verdwijnen de meeste nog voor het einde van een golf. De constante in elke van deze brede golven is ‘revolutie’, met dien verstande dat de revolutionaire doelstellingen voor elke golf uiteenlopen. Terreurcampagnes draaien doorgaans rond nationale zelfdeterminatie, de strijd voor onafhankelijkheid of afscheiding. De revolutionaire toets ligt bij het feit dat de afzonderlijke golven telkens in het teken staan van een reconstructie van de autoriteit of de totale vernietiging van de bestaande orde. Binnen een internationale golf wordt terrorisme op diverse niveaus ingeschakeld als radicale aanval op de heersende status quo.³⁵⁶

Rapoport stelt verder dat de golven gelijkaardige, zij het niet identieke patronen vertonen. Elke golf komt in een specifiek land of regio op, om zich daarna te verspreiden. Van een golf kunnen we pas spreken wanneer een campagne in verschillende landen tot uiting komt: *“Local aims are common in all waves, but the crucial fact is that other states are simultaneously experiencing similar activities.”*³⁵⁷ Samengevat meent Rapoport dat de golven zich onderscheiden door *‘generational-length periods of ideological predominance’*. Daarbij komt dat voor elke periode het terrorisme zich anders zal manifesteren: de verkozen en dominerende tactieken lopen voor elke gegeven periode uiteen.³⁵⁸

³⁵⁴ Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.37-38

³⁵⁵ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.46-60

³⁵⁶ Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.37

³⁵⁷ *Ibid.*, p.38

³⁵⁸ Rasler, Karen, Thompson, William, *Looking for Waves of Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.1, 2009, p.33, 32

3.3.2. Kanttekeningen

Rapoports interpretatie mag uniek genoemd worden in de zin dat hij de nadruk legt op de opeenvolging van golven van mondiaal terrorisme en dus uitgaat van een generationeel aspect. Het algemene beeld van zijn analyse toont een historisch patroon van geweld dat niet onwillekeurig of ongestructureerd tot stand gekomen is. Elke golf heeft een levenscyclus met opeenvolgende expansie- en contractiefasen, die naargelang de operaties en intensiteit van aanvallen door terreurorganisaties beïnvloed worden.³⁵⁹ Het doet dromen van een analytisch model dat één alles genererende dynamiek voor de opkomst, consolidatie en verval van mondiale golven van terrorisme kan ontraadselen. Terwijl in de *mainstream* literatuur zelden verder gekeken wordt dan hedendaagse vormen van terrorisme en de 'nieuwe' facetten ervan, benadrukt Rapoports interpretatie immers de relevantie van de historische invalshoek.³⁶⁰

Ook voorstanders hebben hun bedenkingen bij het model. Rasler en Thompson bv. geloven dat verklaringen voor de opkomst en het verval van terrorisme gelegen zijn in de levenscyclus van golven en van individuele groeperingen. De factoren die bv. de duur van een golf beïnvloeden of bepalen, zijn cruciaal bij elke verklaring en tevens relevant in het kader van het counterterrorismisme. Maar, waarschuwen ze, om een veralgemeende theorie te realiseren moet aan diverse kennistheoretische voorwaarden voldaan zijn. Is de claim dat terrorisme in golven komt correct, zijn de golven accuraat afgebakend en onweerlegbaar gevalideerd? Hun studie bevestigt de golfdynamiek zoals gepresenteerd door Rapoport, maar het ontbreekt de onderzoeker methodes om de systemische invloeden – oorlogen, inspiraties, versnellingen in de mondialisering, veranderende technologieën – te preciseren. Hun besluit klinkt inmiddels welbekend: *"It is not difficult to present attractive hypotheses. It is another matter entirely to find ways of substantiating them."*³⁶¹

De beperkingen, eigen aan het onderzoek naar het fenomeen terrorisme, en de huidige stand van zaken indachtig, doen ook ons besluiten dat zo'n brede opzet te ambitieus is. Binnen ons onderzoekskader bestuderen we enkel de evolutie van de (sub)golf van jihaditerrorisme, die we in hoofdstuk 4 als onderdeel van Rapoports vierde golf zullen duiden (sectie 3.2.). O.w.v. de historische dimensie en suggestie van een cyclische dynamiek schrijven we ons in in de onderzoeksstroming, zij slechts partieel en met het nodige voorbehoud. Straks behandelen we de concrete toepassingen zoals de duiding van onze centrale notie van de mondiale golf van jihaditerrorisme, hier geven we tot besluit nog kort enkele kanttekeningen van algemene aard mee.

Theoretisch en methodologisch biedt de publicatie met het oog op onze onderzoeksdoelstelling nauwelijks houvast. Daarvoor ligt onze specifieke

³⁵⁹ *Ibid.*, p.30, 32

³⁶⁰ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.11

³⁶¹ Rasler, Karen, Thompson, William, Looking for Waves of Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, volume 21, nr.1, 2009, p.39

onderzoeksvraag niet alleen te ver af van Rapoport's doel van het identificeren van de vier golven, maar tevens lijkt de benadering nog in een preliminair onderzoeksstadium te verkeren – daarvoor heeft de benadering tot nog toe te weinig aandacht en opvolging gekregen.³⁶² Waarom juist ideologie en tactieken als basis dienen om golven van mondiaal terrorisme van mekaar te onderscheiden, laat Rapoport open voor discussie. Niet onlogisch dan dat academici het niet eens raken over hoeveel golven er geweest zijn, en welke criteria gehanteerd moeten worden om golven te identificeren.³⁶³ Hoewel de analyse van Rasler en Thompson de meeste stellingen van Rapoport (7 van de 8) empirisch bevestigen, kunnen we de golven niet klakkeloos overnemen, laat staan de directe politieke redenen of de 'mondiale ingrediënten' die als verklaring naar voor geschoven zijn.³⁶⁴

Jeffrey Kaplan toont in het artikel *The Fifth Wave: The New Tribalism?* uit 1997 dat er voortgebouwd kan worden op Rapoport's model, maar suggereert dat er rekening gehouden moet worden met lacunae. Hoewel Rapoport's analyse in vele opzichten overtuigend is, schuift Kaplan de these van een vijfde golf naar voor. Met het Ugandese *Lord's Resistance Army* (LRA) als paradigmatisch voorbeeld meent hij dat '*Fifth Wave Movements*' niet helemaal tot de vierde, religieuze golf van terrorisme gerekend, en evenmin geïnterpreteerd kunnen worden. Deze zijn immers '*localistisch*' (i.p.v. internationalistisch) georiënteerd, en manifest intens etnisch, raciaal of tribaal mythisch.³⁶⁵ Onderliggende kritiek is dan dat de efficiëntie van de vier golventheorie steunt op de ongeverifieerde aanname van een mondiale *zeitgeist* die vorm geeft aan individuele terreurbewegingen. Dat betekent tegelijk dat het model te algemeen en statisch is opgevat om rekenschap te geven van de context waarin individuele terreurbewegingen ontstaan.³⁶⁶

³⁶² In 2004 verklaart Rapoport dat de notie '*unfamiliar*' blijft en dat deze meer aandacht verdient, zie: Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.47

³⁶³ Rasler, Karen, Thompson, William, *Looking for Waves of Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.1, 2009, p.30

³⁶⁴ Rik Coolsaet bv. hanteert een gelijkaardige invalshoek, maar identificeert als tweede golf de 'vergeten golf van panfascistisch terrorisme' i.p.v. de post-koloniale golf, zie: Coolsaet, Rik, *De mythe Al-Qaeda. Terrorismen als symptoom van een zieke samenleving*. Leuven, Van Halewyck, 2004, pp.49-51, 58

³⁶⁵ Kaplan, Jeffrey, *The Fifth Wave: The New Tribalism?* In: *Terrorism and Political Violence*, 2007, volume 19, nr.4, pp.545-546

³⁶⁶ *Ibid.*, p.546

Rasler, Karen, Thompson, William, *Looking for Waves of Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.1, 2009, p.39

3.4. Tot slot

Tot slot willen we nogmaals benadrukken dat noch ons overzicht van de kennisevolutie over terrorisme, noch de geïdentificeerde aanknopingspunten exhaustief zijn opgevat. Voornoemde studies, maar oneindig veel onvermelde casestudies of analyses van specifieke deelfacetten zullen – elk op hun manier – waardevolle inzichten aanreiken over het fenomeen terrorisme, het jihaditerrorisme, dan wel inzicht bieden in de manier waarop wij deze kunnen benaderen. Anderzijds moeten we oppassen voor wat Walter Laqueur aanduidt als de ‘mythologie van terrorisme’. Op verschillende momenten en manieren zijn assumpties, ongeverifieerde assumpties en vertekeningen in onze conventionele kennis over het verschijnsel geslopen. Voor elke analist is het noodzakelijk om waarheid van mythologie te onderscheiden, en oog te hebben voor essentiële feiten.³⁶⁷

Daarom ook dat het ontwerpen van een robuust onderzoekskader hierna onze belangrijkste opgave vormt. In een volgend hoofdstuk gaan we de specifieke beperkingen na waarmee wij te maken te zullen hebben op theoretisch, methodologisch en conceptueel vlak. Ook enkele typische datagerelateerde problemen worden daarbij geduid. Een vierde hoofdstuk staat in het teken van onze onderzoeksstrategie en welke aanpak we meer concreet zullen hanteren.

³⁶⁷ Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.219

Hoofdstuk 3: Onderzoeksstrategie. Uitdagingen en beperkingen

Inleiding

Stond in voorgaand hoofdstuk de kennisontwikkeling *an sich* centraal, dan bekijken we de stand van zaken nu in functie van onze onderzoeksdoelstellingen. Doorheen ons overzicht van de evolutie van de kennisontwikkeling hebben we voor de afzonderlijke fases in de kennisontwikkeling afdoend aandacht besteed aan puur kennistheoretische kwesties zoals de verschuiving naar toegepaste studies, of het gebrek aan besef van de beperkte reikwijdte van deze onderzoekskaders. Tegelijk wijst ons overzicht uit dat terrorisme een hoogst complex fenomeen is waarbij vele meetbare en niet-meetbare factoren in rekenschap zullen moeten gebracht worden.

Voor onze algemene onderzoeksvraag, die gericht is op de systematische interpretatie van de mondiale golf van jihaditerrorisme, is die uitkomst niet meteen bemoedigend. In deze fase van het onderzoek achten we het van kritiek belang deze uitdagingen en beperkingen te identificeren en te erkennen. Zij brengen ons immers bij een realistisch en haalbaar onderzoekskader. Van dichterbij bekeken leert de status quaestionis dat het kennisveld geplaagd wordt door tal van theoretische, methodologische, conceptuele en zelfs puur logische problemen. De manier waarop deze kwesties de uitbouw van een solide onderzoeksstrategie bemoeilijken staat hier centraal. Onze hoofdvraag naar de grondoorzaken van terrorisme verkrijgt daarmee uitdrukkelijk een bijkomende, kennistheoretische dimensie, nl. de vraag hoe het fenomeen op politiekwetenschappelijke wijze bestudeerd moet worden, hoe het getheoretiseerd kan worden en welke de voornaamste beperkingen zijn. Elk van de hierna aangehaalde clusters van problemen mogen dan geformuleerd zijn in termen van uitdagingen, tegelijk biedt de discussie een oprechte gelegenheid om de ontwikkeling van het kennisveld beter te begrijpen en concreter te duiden.³⁶⁸

In dit derde hoofdstuk tasten we af welke onderzoeksstrategie geschikt is voor een accurate duiding, interpretatie en analyse van de mondiale golf van jihaditerrorisme. We blijken geconfronteerd te worden met een ontelbaar aantal problemen en beperkingen die eigen zijn aan het fenomeen en waarvan de één al fundamenteler zal blijken dan de ander. Deze kwesties vallen uiteen in vier clusters van uitdagingen, m.b. beperkingen op

³⁶⁸ Vrij naar Peters, B.Guy, Comparative Politics. Theory and Methods. New York, Palgrave, 1998, p.216

theoretisch (luik 1), methodologisch en conceptuele niveau (luik 2 en 3) en ten slotte een cruciaal vraagstuk van praktische aard, nl. de datagerelateerde problematiek (luik 4).

1. Beperkte theoretische houvast

Met de term 'theoretisch perspectief' doelen we op een kader waarbij een geheel aan gedeclareerde assumpties aansluiting vindt bij een nauw omschreven onderzoeksvraag, en gereflecteerd is in een duidelijke en bruikbare methodologie.³⁶⁹ Het mag duidelijk zijn dat zo'n theoretisch kader ontbreekt bij de terrorismestudies. Welke implicaties het voor onze onderzoeksstrategie inhoudt, komt in volgende twee secties aan bod.

1.1. Geen 'grand theories'

Terugblikkend valt inzake de fundamentele theorievorming rond terrorisme geen echte doorbraak te onderscheiden. Charles Kegley stelt daarover: "*Many rival explanations have been advances but none has managed to command widespread respect*".³⁷⁰ Ons overzicht van de kennisontwikkeling wijst uit dat fundamenteel verklarend onderzoek – of het bereiken van een '*comprehensive theory*' – enkel tijdens de *takeoff* periode domineert op andere types van onderzoek. Hierbij vermeldde we meteen een belangrijk *caveat*: de resultaten van deze studies wijken sterk van mekaar af, en belangrijker, er ontstaat geen consensus over de te volgen aanpak. De studie naar terrorisme wordt dan wijdverspreid beschouwd als een theoretisch 'verarmd' veld dat nood heeft aan een bredere theoretische basis, precisie en cumulativiteit van de bevindingen.³⁷¹ Het ontbreken van een basisinventaris of meer geavanceerde benaderingen in het onderzoek, zo ook het gebrek aan perspectieven voor verder onderzoek noemt Ranstorp als de meest kritieke, missende ingrediënten. Tegelijk ondermijnt het uitblijven van zo'n doorbraak de geloofwaardigheid van het veld.³⁷²

Verklaringen voor de teleurstellende stand van zaken vallen o.m. bij de complexe aard van het verschijnsel als onderzoeksonderwerp te situeren. Procesmatige en dynamische fenomenen als terrorisme in een uniforme verklaring of één enkele eenvormige theorie

³⁶⁹ Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. London, Sage Publications, 1998, p.7

³⁷⁰ Kegley, Charles, *International Terrorism: Characteristics, Causes and Controls*. New York, Palgrave MacMillan, 1990, cit op pp.109-110

Zie ook: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, p.141

³⁷¹ Crenshaw, Martha, *Current Research on Terrorism: The Academic Perspective*. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.347

³⁷² Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: Ranstorp, Magnus, et al., *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.4

gieten, is vanuit sociaalwetenschappelijk perspectief zelfs onwenselijk.³⁷³ Laten we niet vergeten dat in de humane en sociale wetenschappen het '*Verstehen*' voorgaat op het '*Erklären*': een pure focus op causaliteit of causale verbanden is niet anders dan misplaatst.³⁷⁴ Deterministische schema's waarin één welbepaalde factor noodzakelijkerwijs tot de verwachte uitkomst leidt, moeten vermeden worden. De ketting aan oorzaken die een golf van terrorisme doet ontstaan, is te complex om van één specifieke set van condities te stellen dat zij altijd tot hetzelfde resultaat zullen leiden. Met het oog op onze probleemstelling en uitgangspunten, kan het niet genoeg benadrukt worden dat het directe en specifieke verband tussen de context en terrorisme onmogelijk te achterhalen valt, en dat aspiraties op dat vlak beter getemperd worden.³⁷⁵ We beogen verklaringen te vinden in de processen en de relaties die tot internationaal terrorisme geleid hebben, het beïnvloeden en het mee vorm geven. Het is dan niet de 'causaliteit' (*causality*) waarop we ons concentreren, wel de 'veroorzaking' (*causation*).³⁷⁶

Onderliggend aan het gebrek aan adequate theorieën is het typische, maar moeilijk te overbruggen spanningsveld, nl. dat tussen veralgemening en detaillering. Enerzijds koestert elke sociaalwetenschappelijke onderzoeker de ambitie om tot veralgemeende, zelfs voorspellende uitspraken te komen.³⁷⁷ Van terrorisme is echter geweten dat het onvoorspelbaar is omdat het zich in multiple contexten manifesteert die telkens dynamisch opgevat moeten worden. Er bestaan overeenkomsten in het voorkomen van terrorisme maar elk geval blijft tot op zekere hoogte uniek.³⁷⁸ Anderzijds kunnen te detaillistische omschrijvingen niet bijdragen tot de theorievorming voor terrorisme. Het is een problematiek die ook voor ons maar moeilijk te overstijgen valt. Voor welke benadering we ook opteren, telkens weer zullen we geconfronteerd worden met fundamentele *tradeoffs* tussen de respectieve verdiensten van complexiteit en veralgemening.³⁷⁹

³⁷³ Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, pp.218

Zie ook: Gibbs, Jack, *Conceptualisation of Terrorism*. In: *American Sociological Review*, volume 54, nr.3, 1989, p.335

Reich, Walter, *Understanding Terrorist Behaviour: The Limits and Opportunities of Psychological Inquiry*, pp.261-279. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.261-279

³⁷⁴ Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. London, Sage Publications, 1998, p.67

³⁷⁵ Zie o.m.: Sederberg, Peter, *Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.4

Cronin, Audrey, *Sources of Contemporary Terrorism*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.22

³⁷⁶ Ruggiero, Vincenzo, *Terrorism: Cloning the Enemy*. In: *International Journal of the Sociology of Law*, volume 31, nr.1, 2003, pp.5-6

³⁷⁷ Vrij naar: Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. London, Sage Publications, 1998, pp.67-68

³⁷⁸ Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.24

³⁷⁹ Zie: Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, p.5

1.2. Toetsbare hypotheses

De functie van een 'theoretisch perspectief' reikt evenwel verder dan het aanleveren van *grand theories*. Gezien het groot aantal functies waaraan een theorie zou moeten voldoen, is het zelfs zo dat binnen het politiekwetenschappelijk onderzoek relatief weinig 'sterke theorieën' of paradigma's te vinden zijn. Theorieën zijn in die context vooral zinvol in het aanleveren van 'toetsbare hypotheses'.³⁸⁰ Het gebrek aan theoretische houvast impliceert in dit stadium van het onderzoek bovenal dat de basis voor deductie smal is, en dat vrijwel alle kennis over terrorisme in vraag gesteld moet worden. Zelfs op het conceptuele niveau – het onderzoeksgebied waar de theoretische inzichten het verst gevorderd zijn – is de houvast die de literatuur biedt miniem.

De meeste experts schuiven inderdaad geen 'alomvattende verklaring' naar voor, maar een lijst van potentiële factoren die aan de basis zouden liggen van terrorisme. We kunnen o.m. verwijzen naar de lijst van tien veralgemeningen die volgens Adrien Guelke de meest voorkomende hypotheses over de 'oorzaken van terrorisme' representeren. Terrorismen zou concomitant zijn aan de moderne maatschappij, liberale democratieën zouden kwetsbaarder zijn, terrorisme zou het product zijn van de democratisering van geweld, het wordt geduid als het wapen van de zwakke, zou een reactie zijn van onvolmaakte staatsrepressie, et cetera. De auteur beseft dat geen van de aangehaalde veralgemeningen een sluitende verklaring biedt over het waarom van terrorisme, want zo stelt hij: *"/.../, while each of the generalisations touches on an aspect of the nature of terrorism in one conception or another, none seems to take us very far towards an explanation of why terrorism occurs, though some provide clues as to the conditions in which it occurs."*³⁸¹ Hoewel conclusies op basis van deze veralgemeningen niet als fundamentele oorzaken geïnterpreteerd mogen worden, kunnen zij wel aanwijzingen bevatten over de condities waarin terrorisme plaatsvindt.³⁸²

Het is in die optiek dat wij voor de uitbouw van onze onderzoeksstrategie onze toevlucht zullen zoeken bij vooraf bepaalde theoretische postulaten die aansluiten bij de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme – een punt dat uiteraard uitvoerig toegelicht wordt bij de operationalisering van onze onderzoeksstrategie (zie: Hfdst.4, sectie 2.3.).

³⁸⁰ Vrij naar: Lorenz, Chris, *De constructie van het verleden. Een inleiding in the theorie van de geschiedenis*. Boom, Amsterdam Meppel, 1998, pp.244-246

³⁸¹ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995 – cit. op p.50

Een meer recente overzicht is te vinden bij: Bjorgo, Tore, *Conclusions*. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, pp.258-261

³⁸² Zie o.m.: Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

2. Methodologisch: puzzelwerk

Gezien de sterke wisselwerking tussen theorie en methodologie, mogen we er van uitgaan dat voornoemde beperkingen ook op dit 'lager gelegen' niveau in de kennisontwikkeling sterk voelbaar zijn. De 'terrorismestudies' beschikken thans niet over een overeengekomen, haalbare onderzoeksmethode, methodologie of analytisch kader.³⁸³ In wat volgt gaan we de teleurstellende stand van zaken voor het verklarend onderzoek naar terrorisme vanuit methodologisch oogpunt na, dit met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen. 'Methodologie' vatten we hier eenvoudigweg op als het geheel aan voorschriften van de manier waarop een onderzoeksonderwerp benaderd en bestudeerd moet worden.³⁸⁴

In wat volgt duiden we de courante invalshoeken binnen de terrorismeliteratuur (sectie 2.1.). Omdat het kennisveld onvoldoende houvast biedt, zoeken we onze toevlucht bij de politieke wetenschappen en m.b. bij de casestrategie. Niet alleen een beschrijving van de onderzoeksstrategie, maar ook een verantwoording van de rationaliteit van de keuze en toepassingen van de methoden dringen zich hierbij op.³⁸⁵ De specificatie ervan, de voor- en nadelen en specifieke aandachtspunten komen achtereenvolgens aan bod in sectie 2.2. t.e.m. sectie 2.2.4. De concretisering en operationalisering van de omschreven onderzoeksstrategie houden we voor hoofdstuk 4.

2.1. Terrorismestudies: gebrek aan methodologische houvast

De status quaestionis van de kennisontwikkeling bevestigt dat er samen met de beperkte evolutie in de theorievorming ook vanuit methodologisch perspectief weinig fundamentele vooruitgang geboekt is sinds de *takeoff* fase. Eén indicatie is dat de meest bruikbare publicaties dateren van eind jaren '70, begin jaren '80.³⁸⁶ Over het geheel bekeken, blijkt dat het verschijnsel telkens weer vanuit verschillende invalshoeken benaderd geworden is en dat het binnen de terrorismestudies ontbreekt aan een

³⁸³ Zie bv.: Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.319

Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.6

Interessante discussies daarover staan o.m. te lezen bij: Brannan, David, Esler, Philip, Strindberg, N.T. Anders, Talking to "Terrorists": Towards an Independent Analytical Framework for the Study of Violent Substate Violence. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.1, 2001, p.3, 4-5
Post, Jerrold, Ruby, Keven, Shaw, Eric, The Radical Group in Context: 1. An integrated Framework for the Analysis of Group Risk for Terrorism. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.2, 2002, p.73, 75

³⁸⁴ Crotty, Michael, The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process. London, Sage Publications, 1998, p.3

³⁸⁵ *Ibid.* p.3, 6

³⁸⁶ Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, pp.546-547

cumulatief en comparatief proces van wetenschappelijke kennisopbouw.³⁸⁷ Thans beschikken we dus niet over duidelijke methodologische richtlijnen. In de conflictstudies en terrorismestudies zijn de aangewende methodologische kaders exceptioneel divers, zo besluit ook Gurr.³⁸⁸

Samen met onze basisassumpties brachten de centrale onderzoeksdoelstellingen ons eerder al bij Martha Crenshaws *Causes of Terrorism* (1981) en David Rapoport's 'vier golven van modern terrorisme' (2001).³⁸⁹ De eerste omdat terrorisme er uitdrukkelijk in zijn context bestudeerd wordt, en de tweede o.w.v. de golfdynamiek en het historisch perspectief. Niettemin dienden we voor die laatste te besluiten dat deze niet meteen methodologisch houvast aanreikte. Hiervoor schoven we veeleer Martha Crenshaws artikel *The Causes of Terrorism* uit 1981 naar voor. Uit haar conceptuele uittekening van een model dat de 'setting voor terrorisme' rationaliseert, onthouden we dat een theoretische ordening van types en niveaus van oorzaken het eerste noodzakelijke ingrediënt vormt voor elke systematische interpretatie van een golf van terrorisme.³⁹⁰ Tegelijk moesten we de vooropgestelde contextanalyse aanduiden als onwerkbaar: deze laat zich immers methodologisch vertalen in een vergelijkende onderzoeksopzet waarbij casestudies de basis vormen. Hoewel we erkennen dat de oorzaken van terrorisme, hetzij directe of permissieve, pas definitief en onweerlegbaar geïdentificeerd kunnen worden wanneer verschillende gevallen van terrorisme systematisch met elkaar vergeleken zijn, zullen wij het in deze bij één geval (i.e. de mondiale golf van jihaditerrorisme) houden. Dat betekent dat we opteren voor een aanpak die niet de meest baanbrekende, dan toch betrouwbare resultaten moet opleveren.

Uiteindelijk roepen beide publicaties, alsook de terrorismestudies in het algemeen, meer vragen op dan ze antwoorden bieden. Met het oog op een robuust(er) onderzoekskader zoeken wij aldus onze toevlucht bij de politieke wetenschappen. M.n. de casestrategie zien we hier als uitkomst om de mondiale golf van jihaditerrorisme op een meer systematische manier te interpreteren en te analyseren.

³⁸⁷ Zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.4, 5

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.347

³⁸⁸ Gurr, Ted Robert, Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.116

³⁸⁹ Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52

Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative politics, volume 13, nr.4, juli 1981, pp.379-399

³⁹⁰ *Ibid.*, p.380

2.2. Politieke wetenschappen: de casestrategie

De keuze om de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme te benaderen als een case moet uiteraard toegelicht worden. In wat volgt verantwoorden we die keuze (sectie 2.2.1.), specificeren we de casestrategie (sectie 2.2.2.), gaan na welke diverse analytische doelstellingen deze dienen (sectie 2.2.3.) en welke punten onze aandacht verdienen, specifiek met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen (sectie 2.2.4.).

2.2.1. Verantwoording

B. Peters wijst op twee voordelen van de gevalstudie als methode. Ten eerste dwingt de methode tot de aanvaarding van complexiteit en de multiële veroorzaking als een cruciaal element binnen de analyse; eerder dan deze als last bij voorbaat te elimineren. Een volgend opmerkelijk voordeel is dat de strategie een expliciete betrachting inhoudt om de bevindingen te situeren binnen een welbepaald historisch en cultureel milieu. Ten gevolge van deze 'inbedding' (*embeddedness*) geeft de casestudie een kijk op een reeks van gebeurtenissen die tot een bepaalde uitkomst geleid hebben, in plaats van alleen maar rekening te houden met dat gevolg (in casu: 'mondiaal jihaditerrorisme'). Hoewel cases niet altijd de beste basis bieden tot veralgemeningen, dragen ze meer dan andere onderzoeksstrategieën bij tot een beter begrip van politieke processen.³⁹¹ Nog een voorstander van de casestrategie is Randy Stoecker. Gelijkaardige argumenten worden aangehaald om aan te tonen dat casestudies het meest geschikt zijn om causale processen te duiden, en bijgevolg de best mogelijk basis bieden voor de verklaring van specifieke en complexe situaties. Doordat er rekening gehouden wordt met zowel historische als idiosyncratische processen, wordt het mogelijk om o.b.v. degelijk uitgevoerde casestudies 'onverklaarde variaties' binnen een ruimer geheel te duiden. Casestudies stellen de onderzoeker zo in staat om variabelen te ontdekken die anders verloren gaan, of processen te identificeren die 'onverklaarde variaties' duiden. Ze kunnen met andere woorden aangewend worden om de 'idiosyncrasieën te theoretiseren'.³⁹² Ten slotte wordt van casestudies ook verwacht dat ze reductionisme, deterministische uitgangspunten of tunnelvisies vermijden of toch verminderen.³⁹³

Piet Verschuren ziet in deze voordelen voldoende grond om de onderzoeksmethode niet te duiden als 'casestudie' maar als 'caseresearch'. Ook wij benaderen voor wat volgt de casestudie liever als een volwaardige methodologische invalshoek en onderzoeksstrategie in plaats van de courante visie die de casestudie puur beschouwt als de studie van één (of enkele) objecten.³⁹⁴ Maar wat houdt de zogenaamde 'casestrategie' dan concreet in?

³⁹¹ Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, p.141

³⁹² Stoecker Randy, *Evaluating and Rethinking the Case Study*. In: *The Sociological Review*, volume 39, nr.1, 1991, pp.93-95, 109

³⁹³ Verschuren, Piet, *Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities*. In: *International Journal of Social Research Methodology*, 2003, volume 6, nr.3, pp.128-130

³⁹⁴ *Ibid.*, pp 121-122, 137

2.2.2. Specificatie

Voor de 'casestudie' bestaat geen vaste definitie, maar meestal wordt verwezen naar de geschiktheid om fenomenen te bestuderen die uiterst complex zijn en/of ingebed zijn in hun context. Stoecker meent: *"I believe we should reserve the term 'case study' for those research projects which attempt to explain wholistically the dynamics of a certain historical period of a particular social unit."*³⁹⁵ Mitchell hanteert de term casestudie dan weer voor deze methodes die sociale data zo organiseren 'dat het unitaire karakter van het bestudeerde object intact blijft'. Bij deze definitie ligt de nadruk op het holistische karakter en het feit dat een casestudie de 'gedetailleerde analyse' inhoudt van een gebeurtenis (of een reeks gebeurtenissen) waarvan de analist gelooft dat zij de veruiterlijking zijn van enkele geïdentificeerde algemene theoretische principes.³⁹⁶ George en Bennet delen die mening en definiëren een case studie uiteindelijk als een *'well-defined aspect of a historical episode that the investigator selects for analysis, rather than a historical event itself'*. Een case is volgens hen een voorbeeld van een *'class of events'*.³⁹⁷

Deze uiteenlopende definities voor de 'casestudie' wijzen er op dat geen vaste methodologische richtlijnen voor de 'casestrategie' voor handen zijn. Het enige wat we met zekerheid kunnen stellen is dat de casestrategie het label van 'multimethodologische' benadering verdient, en dat statistische dataverzameling uitgesloten is.³⁹⁸ Met een specificatie van de casestudie als het beschrijvende materiaal dat een observator verzamelde 'op basis gelijk welke beschikbare methodes', komen we niet bepaald vooruit.³⁹⁹ Zowel de manier waarop men bevindingen het best verzamelt als verwerkt staat nauwelijks beschreven. Treffend wel bij Mitchells betoog is dat de casestudie de basis moet vormen voor de 'logische inferentie van theoretische principes'. Hij laat evenwel in het midden welke methodes daarbij aangewend dienen. Ten slotte klinkt het: *"What is important is not the content of the case study as such but the use to which the data are put to support theoretical conclusions."*⁴⁰⁰

Deze ambigüiteiten maken de casestrategie niet meteen aantrekkelijk als onderzoeksmethode, zo erkent ook Piet Verschuren.⁴⁰¹ Willen we een deugdelijk onderzoekskader dan moeten we alvast enkele eigenheden en aandachtspunten bij de 'casestrategie' kenbaar maken. M.n. de aanduiding van welk type casestudie, de verantwoording van de selectie van onze case en de manier waarop we de deze zullen

³⁹⁵ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, cit. op pp.96-97

³⁹⁶ Mitchell, Clyde, Case and Situation Analysis. In: Sociological Review, volume 31, nr.2, 1983, pp.190-191

³⁹⁷ George, Alexander, Bennett, Andrew, Case studies and Theory Development in Social Studies. Cambridge, MIT Press, 2005, cit. op pp.17-18

³⁹⁸ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, p.97

³⁹⁹ Mitchell, Clyde, Case and Situation Analysis. In: Sociological Review, volume 31, nr.2, 1983, p.190

⁴⁰⁰ *Ibid.*, pp.190-191 – cit. op p.191

⁴⁰¹ Verschuren, Piet, Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities. In: International Journal of Social Research Methodology, 2003, volume 6, nr.3, pp.122-128

afbakenen, verduidelijken onze onderzoeksstrategie voor de studie van de mondiale golf van jihaditerrorisme.

2.2.3. Types van casestudies

Op inhoudelijk en analytisch niveau bestaan uiteenlopende types van casestudies naast mekaar. M.n. de manier waarop en mate waarin gevalsstudies tot theorieopbouw kunnen bijdragen, is erg divers.⁴⁰² Willen we strategisch de correcte keuzes maken binnen het onderzoekskader, dan strekt het alvast tot de aanbeveling deze verschillende types en hun ongelijke bijdrage tot theorievorming te kennen. Bennet en George benadrukken immers dat elke onderzoeker duidelijk moet aangeven in hoeverre men met een gegeven casestudie theorieopbouw nastreeft.⁴⁰³

Doorgaans worden vijf verschillende types van casestudies onderscheiden, dit naargelang hun bijdrage in theorieopbouw. Hoewel de benamingen licht uiteen lopen, lopen de indelingen van Harry Eckstein en Arend Lijphart gelijk. Zij onderscheiden: (1) De a-theoretische of configuratief-idiografische studie waarbij het verzamelde materiaal descriptief van aard is. Deze studies voorzien in degelijke beschrijvingen die eventueel gebruikt kunnen worden bij latere theorieopbouwende studies. Op zichzelf hebben deze studies geen theoretische bijdrage te leveren. (2) Bij de gedisciplineerd-configuratieve studie identificeert de analist patronen in termen van algemene theoretische postulaten. Doordat de nadruk gelegen is op de interpretatie van een historisch belangrijke case, dragen deze analyses slechts in beperkte mate bij tot theoretische ontwikkeling. (3) Heuristische of hypothesegenererende casestudies zijn doelbewust zo opgevat om theorieën te ontwikkelen. Ze zijn minder begaan met de algehele configuratie, dan met potentieel veralgemeenbare relaties tussen factoren. De hoofdbedoeling is om op analytisch inductieve wijze nieuwe variabelen, hypothesen en causale mechanismen te identificeren. Eens deze getoetst, kunnen ze bijdragen tot theoretische veralgemeningen. Over deze 'potentieel veralgemeenbare relaties' stelt Eckstein nog dat deze niet zomaar opduiken, maar dat de onderzoeker er doelbewust naar op zoek gaat.⁴⁰⁴ Bennet en George voegen toe dat deviante gevallen bijzonder nuttig zijn voor heuristische doeleinden omdat men er relevante additionele variabelen mee kan ontdekken. Deviante cases zwakken originele proposities af, maar suggereren tegelijk aangepaste, versterkte hypothesen en hebben daardoor een belangrijke theoretische bijdrage te leveren. De validiteit van de aangepaste proposities is evenwel pas gevestigd eens bijkomende comparatieve analyses gedaan zijn.⁴⁰⁵ Lijphart besluit dat hypothesegenererende en deviante casestudies erg waardevol kunnen zijn voor theorieopbouw; respectievelijk omdat ze

⁴⁰² Lijphart, Arend, *Comparative Politics and the Comparative Method*. In: *The American Political Science Review*, 1971, volume 65, nr.3, pp.691 e.v.

⁴⁰³ George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, p.76

⁴⁰⁴ Eckstein, Harry, *Case Study and Theory in Political Science*. In: Greenstein, Fred, Polsby, Nelso, (et al.), *Handbook of Political Science*. Reading, Addison-Wesley Educational Publishers, 1975, p.99

⁴⁰⁵ George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, pp.74-76

hypothese genererend, dan wel theorieverfijnd optreden.⁴⁰⁶ (5) Een theorietestende studie is een analyse binnen het kader van gevestigde veralgemeningen. Deze moet de validiteit en het bereik van één of meerdere, concurrerende theorieën bepalen. (6) De casestudie kan ten slotte als waarschijnlijkheidsprobaat opgevat worden. Dit type preliminaire studies wordt uitgevoerd binnen relatief ongetoetste theorieën en hypotheses en moet bepalen of er verder, meer intensief onderzoek gerechtvaardigd is.⁴⁰⁷

Vooraleer we in hoofdstuk4 (luik 2) de analytische doelstelling van onze casestudie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme duiden, moeten we bij bovenstaande typologie nog een pertinente opmerking te formuleren. Volgens Gluckman kan zo'n indeling nog het best opgevat worden als een continuüm waarbij de graad aan complexiteit wisselt naargelang de doelstellingen van een casestudie en de manier waarop de bevindingen verzameld en aangewend worden.⁴⁰⁸

2.2.4. Aandachtspunten

Naast de duiding van de analytische doelstellingen van een case, meldt men in de literatuur verschillende basisvoorwaarden die vervuld moeten zijn voor een deugdelijke caseresearch. Een bewuste invulling van deze aandachtspunten maakt immers integraal deel uit van elk onderzoeksproces.⁴⁰⁹ In deze benadrukt men o.m. het doorslaggevende belang van de selectie van cases en de manier waarop zij begrensd worden.

2.2.4.1. Selectie, representativiteit en veralgemeenbaarheid

Het selecteren van een case is verre van een neutrale keuze, waardoor men vaak waarschuwt voor het gevaar van vertekening – vandaar dat we enige duiding van de selectie van de mondiale golf van jihaditerrorisme als enige case dienen toe te lichten. In eerste instantie sluiten we ons aan bij Peeters wanneer die stelt dat een onderzoeker nooit willekeurig te werk gaat: *“He or she will be attracted to the case because the issues it represents are interesting.”*⁴¹⁰ Bennet en George duiden de selectie dan weer als een opportunistisch maar tegelijk gestructureerd proces. Een case wordt bewust geselecteerd op een bepaalde uitkomst, i.e. de afhankelijke variabele. Het vaak geciteerde probleem van vertekening (*case selection bias*) is echter minder problematisch dan doorgaans

⁴⁰⁶ Lijphart, Arend, Comparative Politics and the Comparative Method. In: The American Political Science Review, 1971, volume 65, nr.3, pp.691-693

⁴⁰⁷ Typologie samengesteld o.b.v.: *Ibid.*

Eckstein, Harry, Case Study and Theory in Political Science. In: Greenstein, Fred, Polsby, Nelso, (et al.), Handbook of Political Science. Reading, Addison-Wesley Educational Publishers, 1975, p.99

Mitchell, Clyde, Case and Situation Analysis. In: Sociological Review, volume 31, nr.2, 1983, pp.195-197

George, Alexander, Bennett, Andrew, Case studies and Theory Development in Social Studies. Cambridge, MIT Press, 2005, pp.74-76

Peters, B.Guy, Comparative Politics. Theory and Methods. New York, Palgrave, 1998, pp.147-151

⁴⁰⁸ Via: Mitchell, Clyde, Case and Situation Analysis. In: Sociological Review, volume 31, nr.2, 1983, p.193

⁴⁰⁹ George, Alexander, Bennett, Andrew, Case studies and Theory Development in Social Studies. Cambridge, MIT Press, 2005, p.83

⁴¹⁰ Peters, B.Guy, Comparative Politics. Theory and Methods. New York, Palgrave, 1998, p.139

aangenomen wordt. Vertekening treedt juist minder op bij de casestrategie dan bij statistische of formele modellen, zo argumenteren Bennet en George. Het probleem ligt niet zozeer bij de selectie zelf, maar veeleer bij het feit dat geïdentificeerde variabelen niet sluitend geduid kunnen als noodzakelijke of doorslaggevende condities voor de geselecteerde uitkomst.⁴¹¹

Het 'gebrek aan representativiteit' brengt ons dan bij één van de belangrijke kritieken op theoretiserend caseresearch, m.n. de vraag naar veralgemeenbaarheid of externe validiteit van de resultaten verkregen op basis van een klein aantal cases (*Small N*), en in dit geval: één casestudie ($N=1$).⁴¹² Mitchell argumenteert dat statistische deductie uitgesloten is, maar dat de causale of logische gevolgtrekking veralgemeningen mogelijk maakt. 'Logische inferentie' verwijst naar het proces waarbij de analist coherente verbanden legt tussen de relevante karakteristieken. Extrapolatie van resultaten van de ene naar de andere case of veralgemenende uitspraken zijn dus mogelijk, maar dan alleen wanneer de gevalstudie in kwestie een de hoge graad aan interne validiteit bezit.⁴¹³ Daarbij moet erkend worden dat de resultaten van een casestudy veralgemeend worden naar theoretische proposities, niet naar bredere populaties (cfr. analytische generalisatie) of niet universeel aanvaardbaar kunnen zijn (cfr. statistische generalisatie).⁴¹⁴ De rol van theorie is bijgevolg van elementair belang. Onze status quaestionis wijst evenwel uit dat de terrorismestudies niet kunnen buigen op een sterke theorieontwikkeling. Dit alles in acht genomen, mag het duidelijk zijn dat we hoe dan ook bescheiden zullen moeten blijven.

2.2.4.2. Grenzen

Nog een belangrijk aandachtspunt is de nood aan een consequente en strakke afbakening van het voorwerp van onderzoek, in dit geval 'golven van terrorisme'. Dat mag logisch klinken, maar is gezien onze onderzoeksdoelstellingen absoluut geen evidentie. We wensen na te gaan hoe en waarom de mondiale golf van jihaditerrorisme ontstond, zich door de tijd heen ontplooipte en in welke omstandigheden het tekenen van verval begon te vertonen. Dat doen we a.d.h.v. een casestudie van de golf van jihaditerrorisme. Onze studie naar het terrorisme is bijgevolg uitdrukkelijk gestructureerd als een proces, en niet geconstrueerd rond individuele gebeurtenissen of beslissingen. Het gevolg is dat onze vaststellingen onderling verbonden zijn en dat we rekening moeten houden met veranderingen op zowel de afhankelijke als onafhankelijke variabelen⁴¹⁵, of beter, met interactie tussen onnoemelijk veel uiteenlopende factoren op diverse niveaus.

⁴¹¹ George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, p.83, 23

⁴¹² Verschuren, Piet, *Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities*. In: *International Journal of Social Research Methodology*, 2003, volume 6, nr.3, p.134

⁴¹³ Mitchell, Clyde, *Case and Situation Analysis*. In: *Sociological Review*, volume 31, nr.2, 1983, pp.189-190, 200

⁴¹⁴ Verschuren, Piet, *Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities*. In: *International Journal of Social Research Methodology*, 2003, volume 6, nr.3, p.134

⁴¹⁵ Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, pp.151-152

Verhelderend is Peeters opmerking dat een case uiteindelijk altijd een reconstructie is, en dat het aan de onderzoeker is om de grenzen ervan vast te leggen.⁴¹⁶ Een *conditio sine qua non* is dan dat we over een deugdelijk conceptueel kader beschikken waarin de case onderzocht kan worden. Meer concreet geldt evenzeer dat de notie van 'golf' van internationaal terrorisme duidelijk analytisch begrensd moet zijn. Voor de afbakening van de case, gaan we in volgend hoofdstuk meer concreet Stoeckers advies opvolgen dat een casestudie zowel structureel, als historisch afgebakend kan worden. 'Structurele bakens' gaan het niveau en de omvang van het onderzochte fenomeen aan; 'historische bakens' worden gevormd door 'gebeurtenissen' of momenten van transitie. Deze transities zijn theoretisch gedefinieerd en moeten bepaald worden door de analist⁴¹⁷ - wat we uitvoeriger zullen toelichten bij de methodologische opzet van onze onderzoeksstrategie (zie: Hfst.4, luik 2).

3. Conceptuele uitdagingen

Vinden we in de terrorismeliteratuur slechts in beperkte mate houvast op theoretisch en methodologisch vlak, dan zou dat voor ons conceptueel kader helemaal anders kunnen uitdraaien. De hoeveelheid inkt die sinds de *takeoff* fase gevloeid is over conceptuele kwesties als het definitieprobleem of typologieën voor terrorisme, staat immers in schril contrast met de relatieve afwezigheid van theorievorming of methodologische vooruitgang. Niettemin zijn er ook op conceptueel vlak onnoemelijk veel barrières te overwinnen, en dienen we ons bewust te zijn van cruciale beperkingen van diverse aard. De definitie van terrorisme wordt zowel in de academische sfeer als in beleidskringen, en soms zelfs op journalistiek niveau in vraag gesteld. Indien we ons louter beperken tot de discussie op academisch niveau, of tot de analytische component van het definitieprobleem zien we ons geconfronteerd met een hoogst controversieel onderwerp.⁴¹⁸

⁴¹⁶ *Ibid.*, p.146

⁴¹⁷ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, p.104, 109

⁴¹⁸ Zie o.m.: Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, p.1

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.348

Silke, Andrew, Contemporary Terrorism Studies. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda. New York, Routledge, 2009, p.36

Gearty, Conor, Introduction. In: Gearty, Conor, (et al.), Terrorism. Aldershot, Dartmouth, 1996, p.xi
Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.77

Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.8

Ruby, Charles, The Definition of Terrorism. In: Analyses of Social Issues and Public Policy, volume 2, nr.1, 2002, pp.9-14

Hier gaat onze aandacht uit naar enkele karakteristieke controverses en beperkingen (sectie 3.1.). Vervolgens benaderen we het vanuit academisch standpunt en bekijken we hoe 'terrorisme' doorgaans als analytisch en 'neutraal' gegeven opgevat wordt (sectie 3.2). In een derde sectie lichten we de implicaties voor onze onderzoeksstrategie toe. De eigenlijke operationalisering of duiding van onze centrale noties laten we in hoofdstuk 4 aan bod komen.

3.1. Terrorisme: een gecontesteerd begrip

Binnen de sociale wetenschappen vindt men weinig concepten waar geen contestatie over bestaat. Begrippen, termen, concepten, definities zijn steeds bepaald en gekleurd door de definiërende agens, degene die op een bepaald moment in de positie is een interpretatie te geven voor een bepaald fenomeen.⁴¹⁹ In deze geldt evenwel: *"Terrorism is an abstract phenomenon of which there can be no real essence which can be discovered and described. Definitions serve as agreements on the way concepts should be used. /.../ The correct definition should be the one which is constantly used by all users. In the field of terrorism, there is no such agreement about any single definition."*⁴²⁰

Nagenoeg elke monografie of essay over terrorisme begint met een toelichting over de moeilijkheden omtrent de definiëring van het fenomeen. Hoewel er reeds ontzettend veel aandacht besteed werd aan het onderwerp, vindt men – zowel op academisch als beleidsniveau – geen consensus over de manier waarop het fenomeen gedefinieerd moet worden.⁴²¹ Eén en ander heeft te maken met interpretatieve verschuivingen (sectie 3.1.1.). Meer algemeen betekent het dat we terrorisme moeten beschouwen als een arbitraire term (sectie 3.1.2.).

3.1.1. Illustratie: een korte schets van de evolutie van de term

Een kort overzicht van de manier waarop de term door de geschiedenis heen evolueerde, draagt misschien niet meteen bij tot een operationaliseerbaar begrip, maar is illustratief voor enkele van de typische moeilijkheden hieromtrent.

Letterlijk beschouwd stamt het woord terrorisme rechtstreeks af van het Latijnse *terrere* en betekent het zoveel als angst aanjagen.⁴²² De Franse Jakobijnen en revolutionairen als

Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, p.329

⁴¹⁹ Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, p.6

Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.3

⁴²⁰ Grob-Fitzgibbon, Benjamin, What is Terrorism? Redefining a Phenomenon in Time of War. In: Peace & Change, volume 30, nr.2, 2005, cit. op p.234

⁴²¹ *Ibid.*, vtn.422

⁴²² Voor een etymologische duiding, zie: Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.64-67

Maximilien Robespierre duiden zichzelf met hun '*regime de la terreur*' (1793-1794) als 'terroristen'. De term raakt meer verspreid en verkrijgt een meer negatieve invulling wanneer Edmund Burke deze hanteert bij zijn polemieken tegen de Franse Revolutie.⁴²³ Tegen het einde van de 19^e eeuw wordt deze meer voorbehouden voor politieke daden van geweld, gepleegd door niet-statelijke actoren. Deze betekenisverschuiving zien we vastgelegd in de besluiten van bijeenkomsten te Rome (1898) en St.-Petersburg (1904), conferenties die overigens de nadruk leggen op de bestrijding van aanslagen tegen staatshoofden.⁴²⁴ Misschien het meest definiërende moment voor de formalisering van de term terrorisme was de Volkenbond Conferentie van 1937: het blijft tot nog toe de enige poging om tot een alomvattende (*comprehensive*) en internationaal aanvaarde definitie te komen voor terrorisme. Op deze *Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism* stipuleerde men terrorisme als 'criminele daden tegen de staat'.⁴²⁵ De term terrorisme was immers tijdens de jaren '30 aangewend voor een nu vergeten golf van politieke moorden die culmineerde in Marseille in 1934 met het doden van de koning van Joegoslavië en de Franse minister van Buitenlandse Zaken. Het was vooral de internationale dimensie van de aanval die de krachtdadige reactie teweeggebracht had.⁴²⁶

Sindsdien interpreteert men terrorisme doorgaans als politiek geweld van onderuit – geweld van bovenaf is men gaan duiden onder de noemer 'terreur'.⁴²⁷ Dat de associatie tussen de 19de eeuwse anarchisten en onze interpretatie van terrorisme tot op vandaag doorleeft in het duiden van niet-statelijk geweld, is op zijn minst opmerkelijk. Aangezien het merendeel van de literatuur afstamt uit de periode na 1968 valt er veel te zeggen over de evoluerende interpretatie en de '*history of usage*' ervan.⁴²⁸

⁴²³ Zie o.m.: Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.6

⁴²⁴ Meer over deze historische conferenties bij: Bach Jensen, Richard, *The United States, International Policing and the War against Anarchist Terrorism, 1900-1914*. In: *Terrorism and Political Violence*, Vol.13, nr.1, spring 2001, pp.15-20

⁴²⁵ Zie o.m.: Cassese, Antonio, *The International Community's "Legal" Response to Terrorism*. In: *International and Comparative Law Quarterly*, volume 38, nr.3, 1989, pp.591-592

Teichman, Jenny, *How to Define Terrorism*. In: *Philosophy*, volume 64, nr.250, 1989, p.508

Dugard, John, *International Terrorism: Problems of Definition*. In: *International Affairs*, volume 50, nr.1, 1974, pp.68-70

⁴²⁶ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.3-5

Coolsaet, Rik, *De mythe Al-Qaeda. Terrorismen als symptoom van een zieke samenleving*. Leuven, Van Halewyck, 2004, pp.49-51

⁴²⁷ Zie o.m.: Wilkinson, Paul, *Can a State be "Terrorist"?* In: *International Affairs*, volume 57, nr.3, 1981, p.467

Gearson, John, *The Nature of Modern Terrorism*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, p.11

⁴²⁸ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.3-5

Zie ook: Crenshaw, Martha, *Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in Context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.7-11

3.1.2. Een arbitraire term

Elke historische schets bevestigt dat terrorisme beschouwd moet worden als een fenomeen dat fluctueert in de tijd en ruimte – wat wij tegelijk beschouwen als een indicatie dat elk concept voor terrorisme onmogelijk rechtlijnig afgebakend kan zijn. De grenzen van terrorismedefinities zijn niet alleen onduidelijk, maar vaak ook erg gecontesteerd. Naast de veranderlijke manifestaties van het fenomeen, moeten we tevens wijzen op de historische constellatie waarbinnen het terrorisme plaatsvindt. Ook de gegeven historische context beïnvloedt onze conceptie van het verschijnsel.⁴²⁹ De eenduidigheid van de term terrorisme heeft anders gesteld te lijden onder de ‘politiek van het definiëren’. Doordat negatieve politieke connotaties nooit volledig afwezig zijn, houdt terrorisme – als label – altijd morele implicaties in. Het is een afkeurende term voor uiteenlopende fenomenen zonder dat men precies definieert wat men onder terroristisch gedrag begrijpt. Het ‘labelen’ van terroristen is veelal willekeurig en werkt niet zelden onderdrukkend, net zoals sommige vormen van macht dat zijn.⁴³⁰

Irving Horowitz wijst ons bv. op de subtile doch verstrekkende verschuiving in het politieke taalgebruik sinds de jaren ‘70. Opmerkelijk is dat het zachtere ‘*alleged assassinations*’ als courante term in toenemende mate vervangen is door de pejoratieve term ‘terrorisme’.⁴³¹ Guelke wijst in dat verband op het veranderende ideologische klimaat t.a.v. politiek geweld. Het feit dat men de periode ervaart als een *age of terrorism* heeft volgens hem evenveel te maken met de gewijzigde context als met vermeende veranderingen in het patroon van het geweld.⁴³² Werd een terrorist tijdens de jaren ‘60-’70 nog door sommigen verdedigd als vrijheidsstrijder, dan lijkt vanaf de jaren ‘80 geen enkel motief meer te volstaan voor het plegen van politieke gewelddaden. Hoe valt het anders te verklaren dat een Yasser Arafat of Nelson Mandela het ene decennium bestempeld wordt als terrorist, om het volgende als vrijheidsstrijders ingehaald te worden?⁴³³ Wat het de beleidsmakers, publiek of onderzoekers zo moeilijk maakt, kan samengevat worden als ‘*one man’s terrorist, is another’s freedom fighter*’.⁴³⁴ Dat deze slagzin meer is dan een boutade wordt dagelijks geïllustreerd door de opeenvolgende cycli van geweld sinds maart 2003 in Irak (zie: Hfdst.7, sectie 3.3.1.). Interpreteren we deze als een gerechtvaardigde opstand tegen de Amerikaanse bezetter of moeten we de brutale

⁴²⁹ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

⁴³⁰ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.3-5

⁴³¹ Horowitz, Irving, The Routinization of Terrorism and Its Unanticipated Consequences. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, p.38

⁴³² Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.49, zie ook: pp.132-134

⁴³³ Zie: Weiss, Peter, Terrorism, Counterterrorism and International Law. In: Arab Studies, Quarterly, volume 24, nr.2&3, 2002, p.11

⁴³⁴ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.22

Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.219

Whittaker, David, Terrorists and Terrorism in the Contemporary World. London, Routledge, 2004, p.4

gewelddaden interpreteren als een vorm van terrorisme? Tegen de achtergrond van extensief geweld is het duiden van terrorisme inderdaad bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk.⁴³⁵

Gezien de uiteenlopende connotaties en verholen assumpties blijkt 'terrorisme' in die mate elastisch dat er virtueel geen limiet staat op de manier waarop eenieder het invult.⁴³⁶ Vooral het retorische gebruik van de term heeft deze vervormd.⁴³⁷ In die zin is het niet overdreven om te stellen dat het hanteren van de term terrorisme vaker de rol vervult van ideologisch wapen dan van analytisch gegeven. Greg Bankoff stelt bij zijn onderzoek naar de regionale spreiding van terrorisme vast dat we – zeker sinds de aanslagen van 11 september – moeten spreken over een 'westers discours' naar terrorisme toe. O.m. de predispositie dat terrorisme vooral het Westen treft en het werk is van 'moslimterroristen' blijkt empirisch niet vol te houden. Terrorismen wordt disproportioneel in verband gebracht met één gebied (het Midden-Oosten) en reflecteert de antagonistische relatie tussen het Westen en de Islam. De moderne terrorist wordt in de ogen van westerlingen intussen voor alles gezien als een 'crimineel'.⁴³⁹ De afwezigheid van een expliciete definitie leidt er toe dat stigmatiseren voorgaat op het begrijpen van de objectieven, de ideologie of maatschappelijke krachten die aan de basis van het geweld liggen.⁴⁴⁰ Whitbecks argument vat de kwestie treffend samen: *"The word terrorism is so subjective as to be devoid of all meaning but, at the same time, extremely dangerous because people tend to believe that it does have meaning and use and abuse [the term] by infusing it with whatever they hate as a way of avoiding rational thought and discussion and excusing their own outrageous behaviour."*⁴⁴¹

⁴³⁵ M.n. het onderscheid met 'guerrilla oorlogen' ligt moeilijk, zie b.v.: Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.45 e.v.

⁴³⁶ Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.1, 182

Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, pp.329-340

Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.6, 226

⁴³⁷ Rodin, David, Terrorism without Intention. In: Ethics, volume 114, 2004, p.752

⁴³⁸ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.3-5

Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.6-7

⁴³⁹ Bankoff, Gregg, Regions of Risk: Western Discourses on Terrorism and the Significance of Islam. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.422, 420, 419

Paul Davis komt bij zijn studie naar de (doorgaans a-historische) Amerikaanse perceptie van terrorisme tot een gelijkaardige conclusie. Zie: Davis, Paul Bradley, American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.146-147

⁴⁴⁰ Onwudiwe, Ihekwoaba, The Globalization of Terrorism. Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2001, p.11

⁴⁴¹ Via: Keely, Robert, Trying to Define Terrorism. In: Middle East Policy, volume 9, nr.1, 2002, cit. op p.34

Het resultaat is dat er vrij veel onenigheid bestaat die niet direct opgelost kan worden en dat terrorisme intussen een inherent subjectief fenomeen blijft.⁴⁴² Uiteraard zou het overdreven zijn te besluiten dat de gangbare interpretaties of het officiële discours over terrorisme volledig gelijk te schakelen zijn met de definities die gehanteerd worden voor academische doeleinden. Wel zijn deze connotaties een eerste indicatie van de moeilijkheden die gepaard gaan bij het definiëren van terrorisme als concept.

3.2. Standaarddefinities

Het kan evenwel niet de bedoeling zijn te starten met een complete herdefiniëring. Beschikken we immers niet over de 'consensusdefinitie' van Schmid en Jongman? In dit standaardwerk werden begin jaren '80 ruim honderd academische en officiële definities bijeengebracht en geanalyseerd. Het onderzoek van 109 (westerse) academische en officiële definities besluit dat er 'geen ware of correcte definitie' bestaat maar dat een consensusdefinitie op basis van de meest terugkerende elementen wel mogelijk is. Terrorisme blijkt omschreven te worden door te wijzen op de gewelddadige aard (in 83,5% van de onderzochte definities), de politieke doelstellingen (in 65%) en de intentie om angst te verspreiden onder een doelpopulatie (in 51%).⁴⁴³ We sluiten ons tevens aan bij de basiskenmerken zoals o.m. Paul Wilkinson ze uit de empirie afleidde. We onthouden m.n. het niet-discriminatoire karakter en bijhorende kenmerken als de onvoorspelbaarheid, het arbitraire, de meedogenloze vernielzucht en de amorele natuur.⁴⁴⁴

3.2.1. Voorwaarden voor een terrorismedefinitie

Deze 'basiskenmerken' worden in de literatuur vrij algemeen aanvaard en beschouwen we als uitgangspunt voor de interpretatie van terrorisme (zie: Hfdst.1, sectie 2.1.1.). Academische standaarddefinities zijn nuttig in die zin dat zij de aard van het fenomeen karakteriseren, maar blijken in de praktijk weinig bruikbaar. Men argumenteert dat het concept daartoe te 'leeg' of 'hol' is.⁴⁴⁵ Dit type standaarddefinities roept meteen enkele pertinente vragen op, die tegelijk de voorwaarden inhouden voor een deugdelijk concept

⁴⁴² Kegley, Charles, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.6-10

Voor interessante discussies over de 'relevante morele aspecten' van terrorisme, zie o.m. Rodin, David, Terrorism without Intention. In: Ethics, volume 114, nr.4, 2004, pp.752-771

Coady, C.A.J., The Morality of Terrorism. In: Philosophy, volume 60, nr.231, 1985, pp.47-69

⁴⁴³ Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, p.76

⁴⁴⁴ Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.17

⁴⁴⁵ Zie o.m.: Ruggiero, Vincenzo, Terrorism: Cloning the Enemy. In: International Journal of the Sociology of Law, 2003, p.3

Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.25-27

Guelke trekt in dat verband de 'testing usage' van standaarddefinities in vraag, zie: Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.31

voor terrorisme.⁴⁴⁶ Bij de operationalisering van onze centrale noties in hoofdstuk 4 zullen we met minstens drie fundamentele voorwaarden rekening moeten houden.

3.2.1.1. Voorwaarde 1: differentiatie met andere vormen van politiek geweld

De differentiatie met andere vormen van conflict is essentieel om tot een beter begrip te komen van de oorsprong van terrorisme, de beïnvloedende factoren en uiteindelijk de manier waarop het bestreden kan worden.⁴⁴⁷ Standaarddefinities zijn in hun eenvoud ruim opgevat waardoor men in principe zelfs de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki, of de vernietiging van Dresden tijdens de tweede wereldoorlog zou kunnen aanduiden als terroristisch.⁴⁴⁸ Wanneer de term op nagenoeg alle vormen van politiek geweld kan slaan, of hoe lager de discriminatoire kracht van het concept, hoe meer kans er is dat afwijkende informatie verzameld wordt en uiteindelijk een vertekend beeld verworven wordt.⁴⁴⁹ De proliferatie van termen als opstand, guerrilla, protest, gewapend geweld of rebellie en terrorisme is indicatief voor het dilemma in het onderscheiden van terrorisme met politiek geweld in het algemeen.⁴⁵⁰

Wij haalden in Hfdst.1 het gegeven van het doelbewust zaaien van angst en paniek al eerder aan als het element dat terrorisme onderscheidt van andere vormen van politiek geweld. Hoewel het verspreiden van angst als één van de drie basiselementen opgenomen wordt bij basisconcepten voor terrorisme, meent Waldron dat de betekenis van 'terreur' onvoldoende deel uitmaakt van de meeste noties.⁴⁵¹ Eng opgevatte basisconcepten werken in tegendeel de verwarring tussen de doelstelling (*ends*) en de middelen (*means*) bij terrorisme in de hand.⁴⁵² Juist deze eigenschap maakt dat gevallen van terrorisme vaak beschreven of geïnterpreteerd worden als onbegrijpelijke, zinloze of kwaadaardige daden van geweld, of dat ze als 'misdad tegen de menselijkheid' omschreven worden. Als extranormale vorm van geweld corrupteert het verschijnsel zelfs de vooropgestelde

⁴⁴⁶ Voor een grondigere uitwerking van deze thematiek, zie o.m.: Keely, Robert, Trying to Define Terrorism. In: Middle East Policy, volume 9, nr.1, 2002, pp.33-39

Van de Voorde, Teun, Terrorism in the context of academisch onderzoek: Een leeg concept? In: Ethiek en Maatschappij, volume 9, nr.3, pp.34-49

⁴⁴⁷ Merari, Ariel, Terrorism as a Strategy of Insurgency. In: Terrorism and Political Violence, volume 5, nr.4, 1993, pp.214-217

Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.27-28

Ook op juridisch vlak is het cruciaal om te kunnen onderscheiden tussen legitieme verzetscampagnes en terrorisme, zie bv.: Mohsen, Ashraf, Challenges of the Terrorist Phenomenon in the Twenty-First Century. In: Das, Dilip, Kratoski, Peter, (et al.), Meeting the Challenges of Global Terrorism. Prevention, Control, and Recovery. Lanham, Lexington Books, 2003, pp.121-123

⁴⁴⁸ Stern, Jessica, The Ultimate Terrorists. Cambridge, Harvard University Press, 2001, p.14

⁴⁴⁹ Sartori, Giovanni, Concept Misformation in Comparative Politics. In: The American Political Science Review, volume 64, nr.4, 1970, p.1039

⁴⁵⁰ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.12

⁴⁵¹ Goodin, Robert, What's Wrong With Terrorism?. Cambridge, Polity Press, 2006, pp.45-49, 103

⁴⁵² Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.30-31

politieke doelstellingen.⁴⁵³ Omdat met politiek geweld altijd belangrijke doelstellingen gemoeid zijn, mogen we niet veronderstellen we dat ons oordeel louter o.b.v. het gehanteerde middel kunnen vellen. In geval van terrorisme gebeurt dit juist wel omdat de afstand tussen doelstelling en het daartoe gehanteerde middel zo groot is.⁴⁵⁴ In extreme gevallen zoals de aanslagen van 11 september 2001 waarbij de doelstellingen obscuur en utopisch lijken, komt de strategie op zijn minst irrationeel over. De aanslagen lijken in dat opzicht geen enkel nut te hebben, de manier van handelen kan geen substantiële of tastbare doelen bereiken.

Elke studie zal uitwijzen dat terrorisme op diverse wijzen aangewend wordt en dat het daarbij een 'variëteit aan doelstellingen' dient.⁴⁵⁵ Terrorisme representeert geen eendimensionaal type van gedrag maar manifesteert zich op diverse manieren, en staat o.w.v. de brede agenda omschreven als '*multifaceted*'.⁴⁵⁶ Het onderscheid tussen primaire, secundaire, en soms zelfs tertiaire doelen is in dat geval behulpzaam. Primaire doelen zitten vervat in de ondersteunende ideologie en staan meestal in het teken van het omverwerpen van de staat, het willen veranderen van de bronnen van de macht. Secundaire doelen hebben veeleer te maken met de aandacht die terroristen hopen te verkrijgen voor hun zaak en de indirecte invloed die ze op de publieke opinie willen uitoefenen. Tertiaire doelen kunnen samengevat worden als de concrete effecten die zij hebben op de werking van het systeem dat ze aanvallen.⁴⁵⁷ Als een vorm van georganiseerd informeel geweld is het terrorisme uniek door de beïnvloeding en intimidatie van een publiek voorop te stellen, eerder dan de eliminatie van de vijand. Het directe target/slachtoffer van de terroristische activiteiten is slechts zelden het hoofddoelwit. De uniciteit van de strategie is er in gelegen dat terroristen mikken op de reacties die er op volgen.⁴⁵⁸ Het punt is dat zulke daden slechts selectief en voorspelbaar zijn in de denkwereld van de terrorist, en voor het slachtoffer en doelpubliek een subjectieve ervaring is. De kracht van terrorisme is juist dat het door deze kenmerken gepercipieerd wordt als een arbitraire, onbegrijpelijke, onaanvaardbare en onverwachtse daad.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.28-30

⁴⁵⁴ *Ibid.*

Sederberg, Peter, *Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.77

⁴⁵⁵ Zie o.m.: Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.92-96

⁴⁵⁶ Zie o.m.: Slater, Robert, Stohl, Michael, *Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.6

⁴⁵⁷ Horowitz, Irving, *The Routinization of Terrorism and Its Unanticipated Consequences*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence*. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.49-50

⁴⁵⁸ Fromkin, David, *The Strategy of Terrorism*. In: *Foreign Affairs*, volume 53, nr.4, 1975, pp.692-693

⁴⁵⁹ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, pp.12-14

Een zinvolle definitie moet het feit dat terrorisme strategisch gebruik maakt van terreur als een centraal kenmerk opnemen.⁴⁶⁰ Meer concreet dient een definitie te stoelen op criteria die verband houden met de effecten van angst of terreur.⁴⁶¹ De keerzijde dan is dat de vraag naar de uitzonderlijkheid van terrorisme altijd normatieve oordelen inhoudt.⁴⁶² De toepassing van de term blijft ambigu omdat terrorisme daar begint waar 'legitiem' geweld eindigt en de grens met het moreel aanvaardbare binnen een gegeven maatschappij doorbroken wordt. Zolang de term slaat op gewelddadig gedrag dat in de ogen van de gebruiker van de term onaanvaardbaar is, blijft de bruikbaarheid ervan echter eerder in de propagandistische sfeer, dan wel in de academische. Het theoretiseren van terrorisme is nooit een waardevrije activiteit, zo stelt o.m. Paul Wilkinson. Eén van de grootste uitdagingen is een conceptueel kader te ontwikkelen waarbij waardeoordelen kenbaar gemaakt worden.⁴⁶³ Daarom gaan er beter van uit dat elke terrorismedefinitie onvermijdelijk een evaluatie van normatieve aspecten inhoudt, en dat ook onze definitie oordelen in zich zal dragen over zowel het middel als de doelstellingen.

3.2.1.2. Voorwaarde 2: differentiatie tussen 'terrorismes'

Een eenvoudige basisdefinitie zal ons anderzijds niet in staat stellen te differentiëren tussen types van terrorisme, of onderkennen dat de ene terreurcampagne de andere niet is. De aanslagen in het kader van de intifada(s) door organisaties als HAMAS of Hezbollah hebben, los van voornoemde basiskenmerken, weinig uitstaans met aanslagen zoals die in Madrid (2003), Bali (2002), Londen of Sharm El Sheikh (beide 2005). Het zal steeds noodzakelijk zijn verder te specificeren. Om tegemoet te komen aan deze verzuchtingen is vaak geprobeerd om tot een generische typologie van terrorisme te komen (zie: Hfdst.2, sectie 2.2.2.3). Als meest elementaire typologieën kunnen we steunen op het basisonderscheid tussen terrorisme van bovenuit (staatsterrorisme, *enforcement terror*) en terrorisme van onderuit (*agitational terror*, terrorisme) en het verschil tussen binnenlands terrorisme (*domestic terrorism*) en internationaal terrorisme. Gebruikelijk wordt het staatsterrorisme aangeduid door terreur, met terrorisme doelt men in de regel op het geweld van substatelijke en niet-statelijke actoren.⁴⁶⁴

Dat basisdefinities reductionistisch van aard zijn wordt doorgaans erkend en daarom gaat de term veelal gepaard met voorvoegsels als internationaal, revolutionair, nationalistisch, religieus, anarchistisch of nihilistisch. Deze noties moeten de verschillende types van terrorisme duiden en benadrukken waarin het ene terrorisme verschilt van het andere. Het voordeel van die werkwijze is dat door de toevoeging van allerhande prefixen terrorisme nauwer afgebakend wordt aan de hand van speciale kenmerken, dit zonder

⁴⁶⁰ Goodin, Robert, *What's Wrong With Terrorism?*. Cambridge, Polity Press, 2006, p.185, 1

⁴⁶¹ Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.27-31

⁴⁶² Goodin, Robert, *What's Wrong With Terrorism?*. Cambridge, Polity Press, 2006, p.31

⁴⁶³ Wilkinson, Paul, *Terrorist Movements*. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Westview Press, 1979, p.101

⁴⁶⁴ Zie o.m.: Wilkinson, Paul, *Can a State be 'Terrorist'?* In: *International Affairs*, volume 57, nr.3, 1981, p.467

Gearson, John, *The Nature of Modern Terrorism*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, p.11

terrorisme zelf nog te moeten preciseren. Paradoxaal genoeg betekent dit tegelijk een nadeel in het interpreteren van terrorisme. Terrorisme representeert zelden een zuivere of homogene categorie van empirische gebeurtenissen.⁴⁶⁵ Voorvoegsels als internationaal, links, nationalistisch, etnisch, islamitisch, religieus, et cetera worden immers steevast een grotere verklarende waarde toegedicht dan in se van hen uitgaat. Het gevolg is dat de gangbare prefixen meer verhullen dan ze onthullen.⁴⁶⁶ Kenschetsend alweer is het hedendaags gebruik van de term 'religieus terrorisme' en het verband tussen de gestegen dodelijkheid of de gestegen radicaliteit van terrorisme (zie ook: Hfdst.2, sectie: 2.4.2). Problematisch in deze is dat religie, doorgaans 'de Islam', als enige verklarende factor niet anders dan misleidend is en niet zelden tot controversiële standpunten en waarheden leidt. Het stigmatiserende effect van die vereenzelviging tussen de Islam en terrorisme bv. mag niet onderschat worden. Voor de operationalisering van onze centrale noties betekent het dat we zorgvuldig te werk moeten gaan en ons steeds kritisch dienen op te stellen.

3.2.1.3. Voorwaarde 3: contextgebondenheid

Semantisch gezien evolueert het begrip 'terrorisme' mee met zowel de manifestaties van het geweld, en op een subtielere manier met de algehele tijdsgeest, zo zagen we in sectie 3.1. Het benadrukt nog maar eens de contextgebondenheid van het fenomeen. Die intrinsieke contextgebondenheid impliceert tevens dat terrorisme niet – zoals het basisconcept laat uitschijnen – strikt kan gedefinieerd worden.⁴⁶⁷

Schmid wijst er op dat enig bewustzijn van de context belangrijk is voor het vastleggen van duidelijke grenzen van het bereik van die definitie. Dit bewustzijn moet volgens hem de onderzoeker redden van het zinloze streven naar het construeren van een universele terrorismedefinitie voor alle tijden en alle situaties. Het behoedt ons niet alleen voor de zoektocht naar een universele definitie maar maakt tegelijk de limieten van het bereik van de definitie duidelijk.⁴⁶⁸ Eén van de belangrijkste uitdagingen op operationeel niveau is dan dat we binnen de grenzen van het onderzoeksveld concepten dienen te hanteren die rekening houden met de context waarbinnen terrorisme plaatsvindt. Dat terwijl diverse experts juist aanraden terrorisme te gaan omschrijven o.b.v. zijn objectieve kwaliteiten.⁴⁶⁹ Anders gesteld worden we geconfronteerd met de tweespalt tussen een contesteerbaar begrip enerzijds, en anderzijds een voor ons weinig bruikbaar analytisch gegeven. We

⁴⁶⁵ Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, et al, Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.349

⁴⁶⁶ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.30-31

⁴⁶⁷ Zie o.m.: Gearson, John, The Nature of Modern Terrorism. In: Freedman, Lawrence, (et al.), Superterrorism. Policy Responses. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, p.10

Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.6-7

⁴⁶⁸ Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.15-16

⁴⁶⁹ Zie b.v.: Jenkins, Brian, Foreword. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), Countering the New Terrorism. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.iii-xiv

onthouden in deze dat definities nooit de ‘ontdekking’ van een of ander transcendentiaal ideaal inhouden, maar dat zij historische tijdvakken en ook intellectuele posities of persoonlijke standpunten reflecteren. Het lijkt ons bijgevolg aangeraden om elke definitie voor terrorisme te beschouwen als een middel tot interpretatie, niet als een verworven waarheid.⁴⁷⁰

3.3. Implicaties voor onderzoekskader

Omdat wij volgens de geplogenheden van de casestrategie werken, moeten we stellen dat ons conceptueel design fundamenteeler zal zijn dan het technische. De kracht van analytische inductie als methode is immers afhankelijk van het actief zoeken naar data en het is hierbij dat concepten de voornaamste leidraad vormen.⁴⁷¹ Afhankelijk van de conceptualisering van centrale noties als ‘jihaditerrorisme’ of ‘mondiale golf van jihaditerrorisme’ zal het empirisch veld anders geconstrueerd worden.⁴⁷²

De uniciteit van terrorisme, het bestaan van diverse *terrorismes* en de contextgebondenheid van het verschijnsel moeten erkend worden. Een waarde vrij en geheel objectief concept kan binnen de opzet van ons onderzoek niet verwacht worden – vandaar dat we bij de operationalisering van het onderzoeksdesign op conceptueel niveau resoluut opteren voor ‘werkdefinities’. Het betreffen een ‘*enumeratieve*’ definities waarbij we de conceptuele connotaties kenbaar maken en we ons baseren op het beschikbare empirische materiaal.⁴⁷³ Het formuleren van een universele definitie vormt aldus niet de ambitie, wel eerder het omzetten van onze centrale noties in werkbare analytische gegevens.

⁴⁷⁰ Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.3-5

Onwudiwe, Ihekwoaba, *The Globalization of Terrorism*. Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2001, pp.31-32

⁴⁷¹ Billiet, Jaak, Cycli in het empirisch onderzoek. In: Billiet, Jaak, Waeghe, Hans, (et al.), *Een samenleving onderzocht*. Antwerpen, De Boeck, 2003, p.50

⁴⁷² Zie: Schmid, Alex, Jongman, Albert, *Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature*. Amsterdam, Transaction Books, 1984, p.6

⁴⁷³ De term ‘*enumerative definition*’ is ontleend bij: Gibbs, Jack, *Conceptualisation of Terrorism*. In: *American Sociological Review*, volume 54, nr.3, 1989, p.334

De noodzaak voor duidelijke ‘conceptuele connotaties’ werd bepleit door Martha Crenshaw, zie: Crenshaw, Martha Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 16, nr.3, 1972, p.383

Paul Wilkinson wijst op de nood aan ‘*definitional attributes*’, zie: Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.31

4. Datagerelateerde beperkingen

Het vooropgestelde onderzoeksdesign voor de interpretatie en analyse van de mondiale golf van jihaditerrorisme stelt ons op operationeel niveau naast de voormelde theoretische, methodologische en conceptuele uitdagingen ten slotte nog voor een fundamentele beperking van meer praktische aard. Uit ons overzicht van de evolutie van de kennisontwikkeling kwam het niet geheel expliciet aan bod, maar terrorismeonderzoek wordt evenzeer gehinderd door enkele karakteristieke, datagerelateerde beperkingen. Meer gerichte analyses op metaniveau wijzen bv. uit dat de beschikbare statistische data veelal van bedenkelijke kwaliteit is⁴⁷⁴ of het bronnenmateriaal meer algemeen onvoldoende aansluiting vindt op specifieke onderzoeksvragen⁴⁷⁵ – wat mee aan de basis ligt van de teleurstellende kennisevolutie.

Wat houdt die datagerelateerde problematiek inzake terrorismeonderzoek juist in en welke beperkende invloed gaat er van uit? Zonder het thema grondig te kunnen uitspitten en becommentariëren, kunnen we ons met het oog op onze onderzoeksopzet beperken tot twee brede vaststellingen. Eigen aan het kwalitatieve bronnenmateriaal is de verstoorde empirische cyclus, die we in sectie 4.1. toelichten. In een tweede sectie buigen we ons over de kwantitatieve gegevensreeksen. De mate waarin deze *open sources* (algemeen beschouwd) bruikbaar zijn, staat centraal in sectie 4.2.

4.1. Verstoorde empirische cyclus

Een algemene indicatie van de dataproblematiek binnen het terrorismeonderzoek is wat Edna Reid duidt als de ‘verstoorde empirische cyclus’. Zij stelt bij haar meta-onderzoek naar de evolutie van de kennisontwikkeling over terrorisme vast dat het bestaande (kwalitatief) bronnenmateriaal ontoereikend is om die vooruitgang te verzekeren. Andrew Silke, die een gelijkaardige analyse uitvoerde, sluit zich hierbij aan. Uit hun conclusies kunnen we enkele algemene en onderling verbonden beperkingen puren.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ Zie bv. Cutter, Jennifer, Webb, Jennifer, *The Geography of U.S. Terrorist Incidents, 1970-2004*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.3, 2009, p.430

Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, *Building a Global Terrorism Database*. University of Maryland, Mei 2006, p.1

Gurr, Ted Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.117-118, 144-145

⁴⁷⁵ Slater, Robert, Stohl, Michael, *Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.6-7

Meer specifiek vormen de uiteenlopende definities bij de verschillende databanken een probleem, zie: Reid, Edna, *Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research*. In: *Information Processing & Management*, volume 33, nr.1, 1997, p.98

⁴⁷⁶ *Ibid.*, pp.101-102

Silke, Andrew, *Contemporary Terrorism Studies*. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), *Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda*. New York, Routledge, 2009, pp.34-48

De stroom van informatie bij wetenschappelijk onderzoek moet normaalgesproken een systeem vormen waarbinnen kennis gecreëerd, verwerkt, gepubliceerd en verspreid wordt en dan weer teruggestuurd wordt in een systeem dat verdere creatie, verwerking, publicaties en verspreiding te stimuleren. De 'terrorismestudies' blijken in tegendeel te evolueren binnen een relatief gesloten en circulair systeem dat omschreven kan worden als 'een statische omgeving waarin dezelfde hypotheses, definities en theorieën voortdurend geanalyseerd, geassimileerd, gepubliceerd, geciteerd en uiteindelijk terug in het systeem gestuurd worden'.⁴⁷⁷

Eén en ander heeft te maken met het feit dat de 'onderzoeksgemeenschap' erg klein is: voor de gegeven periode kunnen slechts 24 academici aangewezen worden als 'terrorisme-expert' in de zin dat zij over enige tijdsspanne minstens tien publicaties over het onderwerp aangeleverd hebben. Deze kleine groep is kritiek voor de kennisontwikkeling, de conceptuele en methodologische afbakening van het kennisveld.⁴⁷⁸ De negatieve zijde aan hun dominantie is dat hun ideeën telkens weer herhaald en opgenomen wordt in nieuwe publicaties. Slechts een heel kleine minderheid van onderzoek levert dan nieuwe informatie op. Hierdoor is het kennisveld vertekend geraakt: het wordt in vergaande mate beïnvloed door maar enkele 'kennisproducenten' en men steunt op een beperkt aantal types van data en analyses.⁴⁷⁹ Gelijkaardige studies wijzen uit dat het overgrote deel van de output tot stand komt o.b.v. secundaire data-analyse en interviews.⁴⁸⁰ Problematisch ook is de overdreven afhankelijkheid van mediarapportage over terrorisme als primaire bron.⁴⁸¹

De 'markt' van het terrorisme-onderzoek die zich sinds eind jaren '60 gevormd heeft is bijgevolg onevenwichtig in de kwaliteit van de publicaties. Ook het met de regelmaat van de klok (i.e. bij een nieuwe golf van spectaculaire incidenten) verschijnen van tendentieuze en speculatieve traktaten blijft het onderzoeksdomein een troebel en subjectief aanschijn geven.⁴⁸²

⁴⁷⁷ *Ibid.*

⁴⁷⁸ Zie ook: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.4, 6

⁴⁷⁹ Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.191

⁴⁸⁰ Silke, Andrew, Contemporary Terrorism Studies. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda. New York, Routledge, 2009, p.37

⁴⁸¹ LaFree, Gary, Dugan, Laura, Introducing the Global Terrorism Database. In: Terrorism and Political Violence, Volume 19, nr.2, 2007, pp.188

Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, p.98

⁴⁸² Zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.5

4.2. Kwantitatieve gegevensreeksen en *open sources*

Kwantitatieve gegevensreeksen kunnen een uitkomst bieden voor systematischere en meer originele studies. Voor onze studie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme, hebben we o.m. gebruik gemaakt van *open sources* als de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) en de *Global Terrorism Database* (GTD).⁴⁸³ De manier waarop we deze aanwenden, en de voor- en nadelen van deze databanken, komen aan bod in hoofdstuk 4 (luik 4), hier plaatsen we enkele algemene kanttekeningen bij het kwantificeren van terrorisme en het gebruik van datareeksen.

Vooreerst moeten we er op wijzen dat het verschijnsel terrorisme slechts in beperkte mate meetbaar is. Het belang van de 'subjectieve dimensie' nemen we niet voor niets aan als basisassumptie bij voorliggende scriptie. Zoveel wijzen ook de gebreken van de meer pragmatische, empirische studies uit. In hoofdstuk 2 zagen we al hoe deze per definitie slechts een partieel beeld opleveren, en ze ons niet zelden misleidende interpretaties opleveren. Brian Jenkins, die zich voor zijn analyses goeddeels op cijfermateriaal baseert, merkt bv. op dat chronologieën nuttig zijn, maar dat resultaten vaak totaal in tegenspraak zijn met de perceptie van het bredere publiek of de reactie van overheden tegenover het probleem.⁴⁸⁴ Eén welgekende paradox is dat de impact van terrorisme vaak overschat wordt, terwijl er op andere momenten in de geschiedenis – wanneer de cijfers juist in de richting wijzen van een stijgend aantal incidenten – weinig reactie komt op het terroristische geweld, of het amper als een dreiging gepercipieerd wordt.⁴⁸⁵ Eén van de meer fundamentele moeilijkheden bij het systematische onderzoek naar terrorisme is de vraag naar de meetbaarheid van het verschijnsel. Zo blijkt er twijfel te heersen over hoe het over hoe het fenomeen *precies* gemeten kan worden.⁴⁸⁶ Doorgaans vormt een individueel incident van terrorisme de analyse-eenheid maar databanken variëren naargelang het type terrorisme ze documenteren (internationaal vs. binnenlands terrorisme) en de reikwijdte die ze bij hun dataverzameling voorop stellen (aantal incidenten, variabelen en tijdsframe).⁴⁸⁷ Het onderliggend probleem uiteindelijk is dat geen universeel aanvaarde definitie voor het fenomeen bestaat, en dat databanken

⁴⁸³ Global Terrorism Database (GTD) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/>

Terrorism Knowledge Base (TKB) via: <http://tkb.org/> (28/03/2008)

⁴⁸⁴ Via: Alexander, Yonah, Gleason, John, (et al.), *Behavioral and Quantitative Perspectives On Terrorism*. New York, Pergamon Press, 1981, p.7

⁴⁸⁵ Zie o.m.: Laqueur, Walter, *Reflections on Terrorism*. In: *Foreign Affairs*, Fall 1986, volume 65, nr.1, pp.86-100

Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, pp.6-9

Coolsaet, Rik, Van de Voorde Teun: brug tussen perceptie en realiteit. In: *Vrede en Veiligheid*, volume 35, nr.2, pp.109-107

Coolsaet, Rik, Van de Voorde, Teun, *Jihadi Terrorism: Perception and Reality in Perspective*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.13-24

⁴⁸⁶ Een meer uitgebreide en interessante analyse van het probleem is te vinden bij: Mickolus, Edward, *How Do We Know We're Winning the War Against Terrorists? Issues in Measurement*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 25, nr.3, 2002, pp.151-160

⁴⁸⁷ Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, *Building a Global Terrorism Database*. University of Maryland, mei 2006, p.26

bijgevolg inconsistenties vertonen in o.m. de incidenten die zij al dan niet opnemen in hun gegevensreeksen.⁴⁸⁸ Het gevolg is dat de databanken onderling sterk uiteenlopen en dat de data moeilijk te vergelijken is, o.m. doordat databanken als PGIS, TKB en ITERATE verschillen in structuur. Dugan en LaFree stellen hierbij nog dat relatief weinig onderzoek verricht is naar dit soort inconsistenties. De vraag of deze databanken weldegelijk dezelfde gebeurtenissen meten blijft aldus onbeantwoord en daarnaast blijft het onduidelijk hoe en waarom precies de opgenomen data tussen de databanken uiteenloopt.⁴⁸⁹

De bruikbaarheid van gegevensreeksen wordt evenzeer beperkt door tekortkomingen aan de gegevensreeksen zelf. De beschikbare statistische data is doorgaans van lage kwaliteit. John Woolly wijst er op dat gegevensreeksen vaak samengesteld zijn o.b.v. berichten afkomstig uit de media. Bij dit type '*media-based event counts*' moet altijd rekening gehouden moet worden met vertekeningen en tekortkomingen.⁴⁹⁰ Bij de introductie van de GTD in 2006 zien we LaFree en Dugan gelijkaardige argumenten aanhalen. Ze wijzen er op dat dit type van *open source material* idealiter afkomstig is van officiële beleidsbronnen, maar in de praktijk systematisch gebaseerd is op mediaberichtgeving. Het eerste type informatie is verdacht o.w.v. politieke redenen en is vaak onevenwichtig – terroristen worden immers niet altijd vervolgd waardoor voor sommige incidenten wel gedetailleerde informatie verstrekt wordt, en voor andere dan weer niet.⁴⁹¹ Het gevolg is dat men voor een systematischer dataverzameling aan zelfrapportering gaat doen, en men zich is gaan baseren op de secundaire bronnen zoals mediaberichtgeving, boeken, journalen en andere gepubliceerde documenten. De vertekening in de databanken naar 'nieuwswaardige vormen' van terrorisme is dan maar één van de ambuïgiteiten waarmee we rekening moeten houden.⁴⁹² Meer algemeen besluiten LaFree en Dugan dat bij het verzamelen van gegevens voor datareeksen over terrorisme 'speciale uitdagingen' komen kijken. Een typische moeilijkheid is dat terrorisme niet altijd eenduidig te onderscheiden valt van andere vormen van crimineel gedrag.⁴⁹³

Een onvermijdelijke beperking aan de *open sources* is van technologische en praktische aard. Databanken worden voortdurend bijgewerkt, maar ook de gehanteerde methodes

⁴⁸⁸ Fowler, William Warner, *Terrorism Data Bases: A Comparison of Missions, Methods and Systems*. RAND, Santa Monica, March 1981, p.v

Cutter, Jennifer, Webb, Jennifer, *The Geography of U.S. Terrorist Incidents, 1970-2004*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.3, 2009, p.430

⁴⁸⁹ Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, *Building a Global Terrorism Database*. University of Maryland, mei 2006, p.3, 26-27

⁴⁹⁰ Woolley, John, *Using Media-based Data in Studies of Politics*. In: *American Journal of Political Science*, volume 44, nr.1, January 2000, p.156, 159

Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: *Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, p.6

⁴⁹¹ Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, *Building a Global Terrorism Database*. University of Maryland, Mei 2006, p.5

⁴⁹² Hamilton, James, Hamilton, Lawrence, *Dynamics of Terrorism*. In: *International Studies Quarterly*, volume 27, nr.1, 1983, p.45

⁴⁹³ LaFree, Gary, Dugan, Laura, *Introducing the Global Terrorism Database*. In: *Terrorism and Political Violence*, Volume 19, nr.2, 2007, pp.182-183, 188

en coderingen evolueren.⁴⁹⁴ Ook daardoor heerst een grote instabiliteit in deze databanken, zowel qua formaat en zeker qua inhoud. Dezelfde combinaties van zoektermen (*queries*) leveren op verschillende tijdstippen veelal verschillende resultaten op. De identificatie van langetermijn trends wordt op die manier een precaire onderneming, net omdat men zich baseert op data die geaccumuleerd zijn over een langere tijdspanne.⁴⁹⁵

Ondanks de dramatische expansie van gegevens over terrorisme, blijven studies gebaseerd op *systematisch* empirisch onderzoek en betrouwbare diepte-analyses zeldzaam.⁴⁹⁶ Het mag een indicatie zijn dat binnen de terrorismestudies grote onduidelijkheid blijft bestaan over de manier waarop men informatie dient te verzamelen, analyseren en verspreiden.⁴⁹⁷ De belofte uit 1981 van William Fowler dat de analyse van terrorisme een doorslaggevende vooruitgang zou boeken eens de hoeveelheid (kwantitatieve) informatie over terrorisme zou toenemen, gaat o.i. niet helemaal op.⁴⁹⁸ Het steunen op computertechnologie voor het bijeenbrengen, documenteren, organiseren en verspreiden van empirische data over terrorisme vertelt maar één kant van het complexe verhaal. In geval van onze onderzoeksvragen zijn deze databanken hoe dan ook slechts in beperkte mate bruikbaar.

4.3. Implicaties voor onderzoeksopzet

Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen kunnen we databankgegevens enkel als vertrekpunt aanwenden: om de exacte natuur van de dreiging te begrijpen, duiden en verklaren is het minstens even belangrijk rekening te houden met minder meetbare aspecten zoals de psychologische factoren van fanatisme en agressie (aan de kant van de terroristen), angst (bij publiek) of overtrokken reacties (overheid).⁴⁹⁹ Kwalitatief bronnenmateriaal over terrorisme dient in het licht van de 'verstoorde empirische cyclus' altijd kritisch bekeken te worden. Zo onthouden we dat fundamentele kennisproductie verstoord is doordat dezelfde (veelal ongeverifieerde) ideeën telkens terugkeren en

⁴⁹⁴ Woolley, John, Using Media-based Data in Studies of Politics. In: American Journal of Political Science, volume 44, nr.1, January 2000, p.157

Mickolus, Edward, How Do We Know We're Winning the War Against Terrorists? Issues in Measurement. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.3, 2002, p.153

⁴⁹⁵ Gordon, Avishag, Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information. In: Terrorism and Political Violence, volume 11, nr.2, p.81

⁴⁹⁶ Brynjar, Lia, Skjolberg, Katja, Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, p.7

Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, Building a Global Terrorism Database. University of Maryland, Mei 2006, p.1

⁴⁹⁷ Zie bv.: Seifert, Jeffrey, Data Mining and the Search for Security: Challenges for Connecting the Dots and Databases. In: Government Information Quarterly, volume 21, nr.4, 2004, p.462

⁴⁹⁸ Fowler, William Warner, Terrorism Data Bases: A Comparison of Missions, Methods and Systems. RAND, Santa Monica, March 1981, p.6

⁴⁹⁹ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, p.23

gereproduceerd worden. Een volgende beperking die we meermaals vastgesteld hebben, is dat de literatuur overheerst wordt door een kortetermijn denken.

De datagerelateerde problematiek eigen aan terrorismeonderzoek valt niet te overstijgen. Ons enig verweer hiertegen is een bewuste houding tegenover de beperkingen, inherent aan de verschillende types van bronnenmateriaal. We zullen in alle geval pragmatisch moeten handelen: de gehanteerde methoden, methodologie en theoretische aanpak worden noodgedwongen afgestemd op de data die voorhanden zijn. Voor onze onderzoeksstrategie die steunt op de casestrategie geldt dat we pas efficiënt te werk kunnen gaan wanneer we de kwaliteit en het type van datamateriaal onderscheiden en omschrijven. Zo'n inzicht in de aangewende data verhoogt m.n. de structuur en doet de bevindingen nauwer aansluiten bij de onderzoeksvragen.⁵⁰⁰ In hoofdstuk 4 (luik 4) staan we vnl. stil bij de manier waarop wij *open sources* als de TKB en GTD aanwenden en welke de voornaamste tekortkomingen zijn.

5. Besluit: beperkingen eigen aan verklarend onderzoek naar terrorisme

Vanuit de vraag wat de teleurstellende kennisevoluitie voor terrorisme zou kunnen verklaren kwamen we uit bij diverse beperkingen van theoretische, methodologische, conceptuele en praktische aard. Aan de basis daarvan lag de vraag hoe een fenomeen als terrorisme op politiekwetenschappelijke wijze onderzocht kan worden, welke de voornaamste beperkingen zijn en welke implicaties dat inhoudt voor onze onderzoeksstrategie. In de meest algemene zin bevestigt ons niet-exhaustief overzicht van fundamentele beperkingen eigen aan het verklarend onderzoek naar terrorisme dat onze aspiraties getemperd moeten worden.

We kunnen niet pretenderen de hier geïdentificeerde theoretische, methodologische en datagerelateerde spanningsvelden te omzeilen, laat staan ze te overstijgen. Sociaalwetenschappelijke verklaringen voor geweld zijn immers doorgaans niet falsifieerbaar, waardoor geïdentificeerde relaties altijd uitgedrukt dienen te worden in probabilistische in plaats van deterministische termen.⁵⁰¹ Bij het politiekwetenschappelijk onderzoek naar complexe onderwerpen als terrorisme moet ten alle tijden de *ceteris paribus* voorwaarde verondersteld worden. Eventuele veralgemeningen over oorzaken van het mondiaal jihaditerrorisme zullen per definitie een weergave zijn van noodzakelijke maar niet doorslaggevende condities en oorzaken.⁵⁰²

Rekening houdend met de voormelde beperkingen wordt het nu hoog tijd om de onderzoeksstrategie en centrale noties in functie van onze centrale onderzoeksvraag te

⁵⁰⁰ George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, p.86, 89

⁵⁰¹ Zie: Lewy, Guenter, *Historical Data in Comparative Political Analysis. A Note on Some Problems of Theory*. In: *Comparative Politics*, volume 1, nr.1, 1968, pp.108-109

⁵⁰² Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.77

concretiseren en operationaliseren. Achtereenvolgens duiden we in volgend hoofdstuk de centrale onderzoekshypotheses (luik 1), de keuze voor een gedisciplineerd-configuratieve casestudie en de analytische doelstellingen ervan (luik 2), en de conceptualisering van onze centrale noties (luik 3). Tot slot verduidelijken we onze aanpak a.d.h.v. het datamateriaal waarop we onze casestudie baseren (luik 4).

Hoofdstuk 4: Onderzoeksstrategie. Duiding en operationalisering

Inleiding

In dit vierde hoofdstuk staan de concrete duiding en operationalisering van onze onderzoeksstrategie, of de wijze waarop centrale noties empirisch waarneembaar en meetbaar gemaakt worden binnen het omschreven onderzoekskader centraal.⁵⁰³ Uit vorige hoofdstukken mocht evenwel blijken dat het ontwikkelen van een onderzoeksstrategie, gericht op het interpreteren en verklaren van de mondiale golf van jihaditerrorisme, een weinig evidente aangelegenheid is en altijd diverse uitdagingen en beperkingen met zich mee brengt.

Eenvoudig gesteld richten we ons op een haalbare onderzoeksstrategie, die ons in staat stelt de huidige mondiale golf van jihaditerrorisme accuraat duiden, interpreteren en te analyseren. In dit laatste hoofdstuk van Deel I verfijnen we de onderzoeksdoelstellingen, concretiseren we onze aanpak en stellen aldus de afbakening van ons onderzoeksveld definitiever op punt. Een eerst luik is gericht op de duiding van onze theoretische subhypotheses. In een tweede, methodologisch luik preciseren we de keuze voor een gedisciplineerd-configuratieve casestudie, en lichten we de empirische en analytische doelstellingen toe. Vervolgens komt de cruciale taak van de operationalisering van de centrale noties aan bod. Tot slot duiden we een beperkingen van praktische aard, eigen aan de datagerelateerde problematiek toe. Hierbij schetsen we m.n. kort de moeilijkheden i.v.m. het gebruik van *open sources*.

1. Theoretisch

De uitvoerige status quaestionis (Hfdst.2) en de analyse van de beperkingen eigen aan politiekwetenschappelijk verklarend onderzoek naar terrorisme (Hfdst.3), dwingen ons tot een verfijning van onze onderzoeksvraag, doelstellingen en ambities. Concreter ligt onze ambitie bij het achterhalen van consistent patronen die samengaan met het ontstaan,

⁵⁰³ Zie: Waege, Hans, Operationaliseren. In: Billiet, Jaak, Waege, Hans, (et al.), Een samenleving onderzocht. Antwerpen, De Boeck, 2003, pp.87-88

evolueren en ten slotte verdwijnen van deze grootschalige campagne of mondiale golf van terrorisme. Niet zozeer de grondoorzaken zelf, maar vooral de manier waarop deze campagne *veroorzaakt* is, zich kon consolideren en vervolgens indicaties is gaan vertonen van verval, willen we achterhalen.

Tot zover blijven we bij onze oorspronkelijke uitgangspunten. Als unieke vorm van politiek geweld blijven we terrorisme als een contextgebonden fenomeen benaderen dat zich in golven manifesteert. Aan de basis van het fenomeen liggen specifieke grondoorzaken en het zijn deze die we willen achterhalen. Het identificeren van een 'alles genererende dynamiek' is een aantrekkelijk en interessant idee, maar de haalbaarheid ervan moeten we in vraag stellen. Uit onze omstandige status quaestionis blijkt dat zowel de theoretische als methodologische houvast inzake het verklarende onderzoek naar terrorisme te miniem zijn om 'terrorisme' binnen zo'n veralgemenende aanpak grondig te kunnen duiden, laat staan te interpreteren en analyseren. Voor de concretisering van onze onderzoeksdoelstellingen opteren we grotendeels voor een analytisch-inductieve werkwijze, die in de hierna volgende secties geconcretiseerd wordt.

Met het oog op onze contextanalyse van de mondiale golf van jihaditerrorisme, schuiven we drie theoretische subhypothesen naar voor, die onze algemene leidraad vormen bij de interpretatie van de empirische vaststellingen:

- Voor het ontstaan van terrorisme of de opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme volgen we de stelling van o.m. Martha Crenshaw dat revolutionair terrorisme *'ontstaat wanneer een hoopgevende revolutie mislukt en de passiviteit van de massa samenvalt met de ontevredenheid van de elite'*.⁵⁰⁴
- Voor consolideringsfase richten we ons explicieter op de dynamische omstandigheden waarin campagnes van revolutionair terrorisme zich bestendigen en verzelfstandigen. De stelling klinkt hier dat *een campagne van internationaal terrorisme zich consolideert wanneer men er met het terroristisch geweld in slaagt een polarisering te veroorzaken, wanneer er m.a.w. heftige en repressieve tegenreacties komen*.
- Voor de neergang of het potentiële verval bouwen we verder op de resultaten van subhypothese 2. Hier luidt de vraag of een mondiale golf terrorisme verdwijnen kan in een gepolariseerde omgeving.

Met deze hypothesen vatten we de golf of campagne van mondiaal jihaditerrorisme expliciet op als een gefaseerd proces (ontstaan, consolidatie, verval), dat we situeren in de bredere revolutionaire context van actie en reactie. We richten ons ook duidelijk op de *veroorzaking* van terrorisme, niet op de identificatie van directe causale verbanden in het opkomen, consolideren of verdwijnen van grootschalige golven van internationaal terrorisme. In het licht van de teleurstellende stand van zaken, gelden deze hypothesen slechts als uitgangspunt en blijven onze ambities bescheiden in opzet. Concreter

⁵⁰⁴ Vrij naar: Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.384

Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, p.394

gesproken gaan we in navolging van o.m. Bjorgo en Laqueur ons blikveld straks vernauwen, en de meer directe factoren aanwijzen die voor de gegeven case vervat zitten in deze hypothesen.⁵⁰⁵ Voor onze beperkte contextanalyse impliceert het dat we de *precipitating events* of katalysatoren waarrond we onze data configureren hierna moeten duiden (zie: sectie 2.3.2.). Conceptueel gesproken definiëren we het jihaditerrorisme als een vorm van revolutionair terrorisme (zie: sectie 3.1.1.).

2. Methodologisch: structurele en historische afbakening

In het methodologische luik van voorgaand hoofdstuk werd de casestrategie aangeduid als onze algemene onderzoeksmethode. Twee van de grondvoorwaarden, eigen aan de strategie, worden in sectie 2.1. geduid: nl. de afbakening en de precisering van de analytische doelstelling(en) van onze casestudie. In de daaropvolgende sectie 2.2. lichten we de structurele afbakening van de case toe, of duiden we meer concreet de empirische dimensie van onze studie. In sectie 2.3. zien we hoe de analytische dimensie van onze aanpak zich methodologisch vertaalt in een beperkte contextanalyse. Hier wijzen we de concrete katalysatoren aan waar rond we de verzamelde data gaan configureren (sectie 2.3.2.), en duiden we de positie van de factor ideologie aan in het geheel (sectie 2.3.3.). Tot besluit vragen we ons in sectie 2.4. af in hoever we hiermee tegemoet komen aan de eis van een geïntegreerd perspectief.

2.1. Verantwoording

Inzake de analytische doelstellingen van casestudies onderscheidden we minstens vijf types maar besloten dat zo'n indeling het best opgevat kon worden als een continuüm waarbij 'de graad aan complexiteit wisselt naargelang de doelstellingen van een casestudie en de manier waarop de bevindingen verzameld en aangewend zijn' (zie: Hfdst.3, sectie 2.2.3). Onze casestudie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme strekt zich uit over dat spectrum van analytische doelstellingen, in de zin dat onze studie opgevat is als een 'gedisciplineerde configuratieve studie', maar enige elementen in zich draagt van een heuristisch gevalstudie.⁵⁰⁶ Deel II vatten we meer concreet op als een grondige studie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme, waarbij de nadruk in de eerste plaats ligt op een correcte duiding, maar die ons tevens inzichten moet opleveren over de context waarbinnen deze evoluties plaatsgrijpen. Daartoe moeten we de case, of de context waarbinnen we het jihaditerrorisme evolueert, zorgvuldig afbakenen. Volgens de geplogenheden van de casestrategie gaan structurele bakens het 'niveau en de omvang' van het onderzocht fenomeen aan. Historische bakens worden gevormd door

⁵⁰⁵ Zie: Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005, p.262

Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.144

⁵⁰⁶ Zie o.m.: George, Alexander, Bennett, Andrew, Case studies and Theory Development in Social Studies. Cambridge, MIT Press, 2005, pp.74-75

Peters, B.Guy, Comparative Politics. Theory and Methods. New York, Palgrave, 1998, pp.148-149

‘gebeurtenissen of momenten van transitie’. Deze zijn theoretisch gedefinieerd en vooraf bepaald door de analist.⁵⁰⁷

In sectie 2.2. concretiseren we de de structurele afbakening door de mondiale golf van jihaditerrorisme als een gefaseerd proces op te vatten (de empirische dimensie), sectie 2.3. staat in het teken van de historische afbakening, of de context waarbinnen we de golf bestudeerd zal worden (de analytische dimensie).

2.2. Empirische dimensie: terrorisme als een gefaseerd proces

Onze eerste bekommernis is het correct in beeld brengen van de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Daartoe bakenen we de golf structureel af. Die gaat het niveau en de omvang van het onderzocht fenomeen aan,⁵⁰⁸ en duiden we hierna aan als de ‘contouren’ van het mondiaal jihaditerrorisme. Ook al omdat we de dynamiek van het terroristisch *proces* van actie en reactie willen bewaren en toch enige systematisering willen bewaren, valt binnen onze onderzoeksofzet de golf van jihaditerrorisme in drie fasen uiteen, nl. opgang, consolidatie en het eventuele verval ervan. Alvorens we de golfbeweging duiden als een gefaseerd proces, moeten we een belangrijke voorafgaande opmerking maken. We kunnen niet ontkomen aan de kritiek dat elke afbakening in de tijd en ruimte aanvechtbaar is. Zoals altijd bij het aflijnen van tijdsspannes zal een gedeelte van onze redenering ambigu, soms contradictoir, onzinnig of simpelweg verkeerd lijken.⁵⁰⁹

Aangezien we Al Qaeda en de mondiaal opererende jihadi’s aanwijzen als de drijvende kracht achter deze golf van jihaditerrorisme, of ze verder duiden als het speerpunt van de mondiale jihadibeweging, baseren we ons voor de chronologische tijdsindeling op hun terreuractiviteiten. Onze vertrekpunten zijn de chronologische gegevensreeksen over het terrorisme van Al Qaeda zoals gedocumenteerd in de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) en de *Global Terrorism Database* (GTD).⁵¹⁰ De opgang of opkomst van een golf situeren we tussen 1992 en 2001 en omschrijven we als de fase waarin de eerste paar aanslagen plaatsgrijpen, zonder dat er van een angstpsychose sprake is. De consolideringsfase laten we aanvangen met de piek van het mondiaal jihaditerrorisme of het culminatiepunt van de opgangsfase, nl. de aanslagen van 11 september 2001, en vatten we op als de korte overgangsperiode waarbij de golf van terrorisme zich nadrukkelijker manifesteert en de jihadibeweging een grotere navolging lijkt te krijgen. Het terrorisme is in deze fase het meest efficiënt in het verspreiden van angst, en lokt vergaande beleidsmaatregelen uit. Rond 2003/2004 zien we het aantal aanslagen van Al Qaeda gevoelig dalen en zien we indicaties van een versplinterde jihadibeweging. In Hfdst.7 gaan we na of de mondiale jihadibeweging daarmee zijn verval heeft ingezet.

⁵⁰⁷ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, p.104, 109

⁵⁰⁸ *Ibid.*

⁵⁰⁹ Landes, David, Tilly, Charles, (et al.), History as Social Science. The Behavioral and Social Science Survey. Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1971, p.3

⁵¹⁰ Global Terrorism Database (GTD) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/>
Terrorism Knowledge Base (TKB) via: <http://tkb.org/> (28/03/2008)

In hoofdstuk 5 t.e.m. 7 van voorliggende scriptie hebben we aldus een chronologie voor ogen waarbij de gekende incidenten van mondiaal jihaditerrorisme het vertrekpunt vormen. De structurele kenmerken die de fasen van mekaar onderscheiden, zoeken we hier o.m. op organisatorisch vlak, strategisch en tactisch niveau.

2.3. Analytische dimensie: beperkte contextanalyse

Tegelijk moet dat beeld ons analytische opzichten opleveren over de context waarbinnen de mondiale golf van jihaditerrorisme zich ontplooië. Daartoe bakenen we de golf historisch af. Historische afbakeningen worden omschreven als 'gebeurtenissen of momenten van transitie', die theoretisch gedefinieerd zijn en vooraf bepaald door de analist.⁵¹¹ Hierbij komen de hiervoor geformuleerde theoretische hypothesen in beeld, die ons bij elk van de opeenvolgende fasen van terreurproces expliciet de vraag doen stellen in welke omstandigheden het jihaditerrorisme aantrekkelijk werd als strategie, of welke de omstandigheden waren waarin het jihaditerrorisme zich op mondiale schaal ging ontplooiën, en vervolgens tekenen van verval begon te vertonen. De 'omstandigheden' of 'ontvankelijke setting' blijven echter erg abstracte en ruime begrippen, en voor de operationalisering ervan moet een differentiatie gemaakt worden tussen verschillende niveaus van oorzaken, zo zagen we eerder.⁵¹² We maken hierna dan ook duidelijker hoe we de *veroorzaking* van de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme opvatten.

Zoals gesteld leunen we aan bij o.m. Bjorgo die stelt dat de '*root cause approach*' pas nuttig is wanneer men zich concentreert op de meer onmiddellijke oorzaken en omstandigheden die specifieke campagnes van terrorisme motiveren en faciliteren.⁵¹³ Daarom schuiven een sterk vereenvoudigde en afgezwakte versie van Martha Crenshaws model naar voor. Enerzijds configureren we de verkregen gegevens voor elk van de opeenvolgende fasen rond één vooraf bepaalde katalysator of een geheel aan *precipitating events*, anderzijds nemen we ideologie op als een intermediaire factor bij het proces van opkomst en de verdere verspreiding van het jihaditerrorisme.

2.3.1. Katalysatoren of *precipitating events*

De opheldering van de specifieke band tussen het voorkomen van terrorisme en de historische setting, eist dat zowel sociale, politieke als economische condities in kaart gebracht zijn.⁵¹⁴ Vertrekkend vanuit onze subhypothesen en ons baserend op de werkdefinitie van jihaditerrorisme als revolutionair terrorisme (zie: sectie 3.1.1.), gaan we ons richten op de revolutionaire context waarbinnen deze golf zich ontplooië. Hierbij

⁵¹¹ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, p.104, 109

⁵¹² Zie: Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.380

⁵¹³ Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005, p.262

⁵¹⁴ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

beperken we ons evenwel telkens tot één voorafbepaalde bepaalde katalysator of een geheel aan *precipitating events*.⁵¹⁵ De permissieve oorzaken en precondities die de opportuniteiten voor het tot het jihaditerrorisme op langere termijn creëren – hetgeen wij omschreven als de ‘grondoorzaken’ – beschouwen we als belangrijke achtergrondcondities, maar nemen we vanwege de eerder vermelde kennistheoretische problemen niet expliciet op binnen ons analytisch kader.⁵¹⁶

De katalysatoren of de specifieke politieke context waarbinnen we de jihaditerrorisme gaan interpreteren, zijn voor elk van de opeenvolgende fasen vooraf en a.d.h.v. de theoretische postulaten bepaald. We duiden ze telkens uitvoeriger in Deel II maar we kunnen nu alvast meegeven dat we de opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme expliciet bestuderen in het verlengde van de Afghaanse oorlog (zie: Hfdst.5, sectie 1.2). De consolidatie en het potentiële verval van de golf worden nadrukkelijker binnen een dynamische context van actie en reactie bestudeerd. M.n. de aanslagen van 11 september en de effecten van de *Global War on Terror* (GWOT) worden mee opgenomen in de analyse van de verdere evolutie van het jihaditerrorisme (zie: Hfdst.6 en Hfdst.7, sectie 1.2.).

2.3.2. Intermediaire factor: de Al Qaeda doctrine

De factor ideologie hebben we in hoofdstuk 1 (sectie 2.1.3.) als basisassumptie aangewezen. Hoewel de kennis over het geloofssysteem of de terreurdoctrine aangewezen wordt als een noodzakelijk ingrediënt voor een beter begrip van terrorisme, blijft de kennis op dat vlak ondermaats, zo stellen o.m. Robert Slater en Michael Stohl in 1988.⁵¹⁷ Ook de precieze positie of de manier waarop de factor ideologie benaderd moet worden, blijkt echter weinig evident. Net als onze andere aandachtspunten, is de aanwezigheid van een radicale ideologie een noodzakelijk gegeven, maar op zichzelf niet van doorslaggevende aard. We kunnen de zich ontplooiende ‘jihadidoctrine’ immers niet beschouwen als de enige informatiebron voor motivaties, redenen of manifestaties van terrorisme en zeker niet als directe oorzaak van een terreurcampagne.⁵¹⁸

⁵¹⁵ Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005, p.262

⁵¹⁶ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, pp.681-683

Voor een meer algemene betekenis van ‘precondities’ voor politiek geweld, zie: Eckstein, Harry, On the Etiology of Internal Wars. In: History and Theory, volume 4, nr.2, 1965, p.143

⁵¹⁷ Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, p.2

⁵¹⁸ Vrij naar: Drake, C.J.M., The Role of Ideology in Terrorists’ Target Selection. In: Terrorism and Political Violence, volume 10, nr.2, 1998, p.56

Crenshaw, Martha, Questions to Be Answered, Research to Be Done, Knowledge to Be Applied. In: Reich, Walter, (et al.), Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.254-255

Omdat een ideologie in voortdurende interactie staat met, en een reflectie vormt van de historische setting waaruit het terrorisme in de eerste plaats ontstond,⁵¹⁹ en daarmee ook bijdraagt tot de perceptie van de omstandigheden van de context, beschouwen we de factor ideologie als een intermedierende factor.

De manier waarop deze factor benaderd moet worden, is hiermee niet geheel uitgeklaard. Bij de duiding van de ideologie zelf komt men immers al te vaak op zijsporen terecht. Dit is logisch, aangezien de ideologie die de terroristen aanhangen, in de eerste plaats voortkomt uit een groter, universeel gedachtegoed. Hoewel we erkennen dat het gedachtegoed zoals het gepropageerd wordt door Al Qaeda ontsproten is aan de bredere verzetsideologie van het islamisme, beperken we ons tot wat we duiden als 'Al Qaeda doctrine'.⁵²⁰ Hierbij is het dus niet zozeer de 'ideologie' als dusdanig die het voorwerp vormt van analyse, wel brengen we de geradicaliseerde ideeën en overtuigingen in beeld.⁵²¹ Doorheen het terreurproces, of de ontplooiing van de golf, besteden we aandacht aan enkele van de basisprincipes en doelstellingen, alsook aan de manier waarop dat radicale gedachtegoed in interactie staat tot de evoluerende context.

2.4. Besluit: een geïntegreerd perspectief?

Bij elk onderzoek naar de oorzaken van terrorisme komen we in aanraking met diverse analyseniveaus. Deze zijn te onderscheiden naargelang de onderzoeksvragen en factoren die de onderzoeker in zijn analytisch kader opneemt. Ted Robert Gurr onderscheidt vijf verschillende niveaus bij de verklarende studie naar terrorisme: globale en regionale analyses van terrorisme, het nationale niveau waarbij een vergelijking in de tijd en tussen landen voorop staat, de comparatieve analyse van terreurgroepen, de analyse van incidenten en ten slotte de studie van het individuele niveau.⁵²² Brynjar en Skjolberg houden het bij drie analyseniveaus: het individuele of groepsniveau waarbij vooral gezocht wordt naar psychologische verklaringen; het maatschappelijke of nationale niveau waarbij men causale processen tracht te identificeren tussen bepaalde historische, culturele en sociopolitieke kenmerken en terrorisme; verklaringen op systemisch of internationaal niveau ten slotte zijn gericht op het achterhalen van causale relaties tussen kenmerken van het internationaal systeem en de relaties tussen staten enerzijds, en het voorvallen van internationaal terrorisme anderzijds.⁵²³

⁵¹⁹ Gentry, Caron, *The Relationship Between New Social Movement Theory and Terrorism Studies: the Role of Leadership, Membership, Ideology and Gender*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.2, 2004, p.278

⁵²⁰ Voor een bondig overzicht en begrippenlijst van de uiteenlopende strekkingen binnen de militante islam, zie: Bijlage 1.

⁵²¹ Termen ontleend bij: Crenshaw, Martha, *Questions to Be Answered, Research to Be Done, Knowledge to Be Applied*. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.254-255

⁵²² Gurr, Ted Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.119-141

⁵²³ Brynjar, Lia, Skjolberg, Katja, *Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism*. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, p.8

Wat vele experts zich terecht afvragen, is of een geïntegreerd model waarin macro- en microniveaus binnen één theoretisch kader geanalyseerd wel mogelijk is.⁵²⁴ Ook wij achten een geïntegreerd perspectief onhaalbaar en gaan niet met alle niveaus rekening kunnen houden. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen zou het zwaartepunt idealiter bij de externe, maatschappelijke factoren moeten liggen. Een al te deterministisch model (i.e. puur op macroniveau) valt evenwel te vermijden.⁵²⁵ Gezien ons onderzoeksdesign en onze basisassumpies vatten we de mondiale golf van terrorisme op als het gevolg van het unieke samenspel tussen de eigenheden van terrorisme als vorm van politiek geweld, de 'setting' van terrorisme (hier beperkt tot *precipitating events*) en de ideologische 'onderbouw'. Die elementen apart zullen geen adequaat antwoord bieden op de vraag hoe en waarom de campagne tot stand komt en verder evolueert. Daarbij komt dat het afzonderlijk bestuderen, of analytisch afbakenen van de verscheidene facetten de realiteit enig geweld aandoet. Het is niet mogelijk elke van de verschillende factoren strikt afzonderlijk te bestuderen, ook al omdat oorzaak, gevolg en effect veelal door mekaar lopen. Terrorismen vatten we immers op als een dynamisch proces, waarbij effecten diffuus zijn en evolueren door de tijd. Het geweld zelf beïnvloedt het toekomstige terrorisme, en ook de reacties die er tegenovergesteld worden.⁵²⁶

Eén van de grotere uitdagingen is dan om specifieke interactie tussen actie en reactie op systematische wijze te bevatten. Hoewel het ons sterkt in de keuze voor de casestrategie, is dit een gepast moment om nogmaals de grenzen van onze onderzoeksstrategie te benadrukken. We erkennen de fundamentele kennistheoretische beperkingen en problemen van methodologische aard, maar deze zijn met de voorgestelde analytische ingrepen nog niet omzeild, laat staan overstegen. Net als alle voormelde inspanningen voor verklaringen van terrorisme, zullen we binnen de grenzen van het voorgestelde onderzoekskader niet in staat zijn het relatieve belang van factoren definitief uit te klaren, evenmin zal deze brede aanpak ons brengen bij een hiërarchische ordening van variabelen in termen van hun verklaringskracht, of een definitieve specificatie van onderlinge verband tussen variabelen. Eventuele resultaten over oorzaken van het jihaditerrorisme zullen per definitie een weergave zijn van noodzakelijke maar op zich niet doorslaggevende condities en oorzaken.⁵²⁷

Zie ook: Cronin, Audrey, Sources of Contemporary Terrorism. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.23 e.v.

⁵²⁴ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.5

⁵²⁵ Zie o.m.: Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.78

⁵²⁶ Zie o.m.: Crenshaw, Martha, Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, p.6

⁵²⁷ Zie: Lewy, Guenter, Historical Data in Comparative Political Analysis. A Note on Some Problems of Theory. In: Comparative Politics, volume 1, nr.1, 1968, pp.108-109

3. Conceptueel kader

Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen en basisassumpties besloten we dat een eenduidige begripsinvulling uitgesloten is. Daarom opteren we voor analytisch-inductief bepaalde werkdefinities (zie: Hfdst.3, sectie 3.3.). In deze moeten we ons Schmid en Jongmans waarschuwing herinneren: *"The problem is on our view not one of comprehensiveness or degree of detail of definition. The problem is which general framework is chosen for definition."*⁵²⁸ Afhankelijk van welk kader gebruikt wordt, staan bepaalde aspecten van terrorisme in de kijker, terwijl andere buiten beeld vallen. Peter Sederbergs stelling is gelijkkluidend: *"The lack of consensus on what exactly is being studied makes it difficult to integrate analyses that have construed the problem differently, /.../ different definitions construe the relevant empirical field differently"*.⁵²⁹ Het belang van het conceptuele kader waarin de case onderzocht wordt, kan niet onderschat worden. De afbakening van onze definities bepaalt immers tegelijk de theoretische en empirische afbakening van het onderzoeksveld.

De doelstelling hier is om in functie van de centrale vraagstelling tot hanteerbare begrippen te komen. Uit Hfdst.3 onthouden we dat een definitie voor terrorisme op zijn minst moet voldoen aan de noodzaak om het fenomeen als een unieke vorm van politiek geweld te duiden. Anderzijds schuilt daarin telkens een gevaar van reductie en overmatig vereenvoudigen van het fenomeen. Bij het bepalen van een werkdefinitie en invalshoek kiezen wij ervoor een zeker bewustzijn van de context in de breedste zin van het woord voorop te stellen. Het behoedt ons voor de zoektocht naar een universele definitie en maakt tegelijk de expliciete limieten van het bereik van de centrale noties duidelijk.⁵³⁰

In sectie 3.1. conceptualiseren we een werkdefinitie voor jihaditerrorisme, en baseren we ons hierbij op het meer courant gehanteerde concept van 'revolutionair terrorisme' (sectie 3.1.1.). Vervolgens stellen we een basistypologie van jihaditerrorisme voor (sectie 3.1.2.). Mede doordat de onduidelijkheid hoe dan ook groot blijft, steunen we verder op de metafoor van 'mondiale golf van jihaditerrorisme'. De duiding van het jihaditerrorisme als een 'subgolf' binnen Rapoport's vierde, mondiale golf van terrorisme komt aan bod in sectie 3.2.

3.1. Jihaditerrorisme

De term 'jihaditerrorisme' is na de aanslagen van 11 september in toenemende mate ingeburgerd in de literatuur. De Nederlandse Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) hanteert de term 'jihadistisch terrorisme' en omschrijft het als: *"Het plegen van of dreigen met op mensenlevens gericht geweld of het aanrichten van ernstige*

⁵²⁸ Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, cit. op p.8

⁵²⁹ Sederberg, Peter, Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, cit. op p.77

⁵³⁰ Schmid, Alex, (ed.), Political terrorism. A research guide to concepts, theories, data bases and literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.15-16

*maatschappijontwrichtende zaakschade, met als doel om het in het kader van de gewelddadige jihad maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen en politieke besluitvorming te beïnvloeden.”*⁵³¹ Nuttiger hier zijn academische duidingen, zoals o.m. bij Paul Pillar: *“Jihadi terrorism is the variety of international terrorism that draws on extreme interpretations of Islam for its rationale, its ideology and, to varying degrees, its motivation, and whose focus is not limited to any one national and or ethnic milieu.”*⁵³²

Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen moeten we de term nauwkeuriger preciseren. Meer concreet betreft onze aanpak een samenspel tussen deductie en inductie. Deductief omdat we ons aansluiten bij het basisconcept zoals dat sinds 1988 bepaald werd door Smid en Jongman. Zich baserend op 109 (westerse) academische definities van terrorisme, kwamen zij uit bij drie, telkens terugkerende elementen: nl. geweld, politieke doelstellingen en de intentie om angst en terreur te verspreiden bij een doelpopulatie.⁵³³ Deze beschouwen we als absoluut noodzakelijke ingrediënten van onze interpretatie van jihaditerrorisme. We moeten ons evenwel behoeden voor een al te reductionistisch concept.⁵³⁴ Om tot een werkbare onderzoekstool te komen, verruimen we die standaarddefinitie en specificeren we het jihaditerrorisme.

3.1.1. Revolutionair terrorisme

De differentiatie van terrorisme met andere vormen van geweld vormt een eerste fundamentele basisvoorwaarde. Het is immers vooral hierin dat klassieke en zeker operationele definities falen en van terrorisme een ‘leeg’ of ‘onbruikbaar’ concept maken.⁵³⁵ Dimensies die in ons onderzoekskader niet mogen ontbreken, zijn het mondiale karakter (zowel in slagkracht, aanhang als organisatie) en de ideologische dimensie (radicaal, utopisch, universalistisch wereldbeeld). De terroristen die wij bestuderen refereren aan een politiek-religieuze overtuiging en betonen de wil om gelijk welke actie te ondernemen om dat doel te bereiken, zo stelden we bij de basisassumpties in Hfdst.1 (sectie 2.3.).⁵³⁶

⁵³¹ Algemene Inlichting- en Veiligheidsdienst. Jaarverslag AIVD 2007. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p.16

Zie ook: Algemene Inlichting- en Veiligheidsdienst. Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radical islam tegen de democratische rechtsorde. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004, 61p.

⁵³² Pillar, Paul, A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era. Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.7

⁵³³ Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, pp.5-6

⁵³⁴ Zie o.m. Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, p.330, 334

⁵³⁵ Zie o.m.: Merari, Ariel, Terrorism as a Strategy of Insurgency. In: Terrorism and Political Violence, volume 5, nr.4, 1993, pp.214-217

Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.27-28

⁵³⁶ Zie ook: Coolsaet, Rik, De mythe Al-Qaeda. Terrorism als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Van Halewyck, 2004, p.24

Het jihaditerrorisme dat vandaag met Al Qaeda wordt geassocieerd, leunt op die manier nauw aan bij wat men eind jaren '70 aanduidde als revolutionair terrorisme – een variant van internationaal terrorisme, gericht op het tot stand brengen van 'een politieke revolutie'. Het betreft een vorm van terrorisme waarbij de doelstellingen zich niet beperken tot een afscheiding van het politieke bestel, maar men zich richt op het grijpen van de politieke macht en het realiseren van diepgaande veranderingen van het politieke bestel. Als dusdanig wordt terrorisme aangewend als strategie om transformaties en wijzigingen in de heersende status quo tot stand te brengen. Men hanteert het om regionale, continentale of zelfs wereldwijde verandering te realiseren, en daarmee overstijgt het de particuliere drijfveren van substatelijke groepen.⁵³⁷ Paul Wilkinson omschrijft het m.b. als een type van politiek terrorisme dat geen individuele personen aangaat, maar door een schijnbaar coherente groep gepleegd wordt. Een volgend essentieel ingrediënt is een revolutionaire ideologie die zowel de revolutie verantwoordt, als een legitimatie biedt voor de terreurdaden die tot de destructie van het bestaande systeem moeten leiden. Als derde kenmerk noemt hij de aanwezigheid van een sterke leidersfiguur, die in staat is mensen te mobiliseren. Ten slotte is revolutionair terrorisme er altijd op gericht alternatieve institutionele structuren te installeren.⁵³⁸ Martha Crenshaws samenvatting van de basiscomponenten voor een definitie van het concept revolutionair terrorisme is uitgebreider, maar in essentie gelijklopend. Rekening houdend met deze definities, alsook de door ons omschreven voorwaarden, en ten slotte afgaand op de huidige mondiale golf van jihaditerrorisme, komen we tot volgende lijst van conceptuele connotaties:

- De mondiale jihadibeweging hanteert terrorisme als voornaamste strategie om de bestaande orde omver te werpen
- Dat jihaditerrorisme uit zich in daden van sociaal en moreel onaanvaardbaar geweld, hetgeen tevens af te leiden valt uit een consistent patroon van symbolische doelwittenkeuzes
- De terreurcampagne is er op gericht om psychologische effecten bij specifieke doelgroepen tot stand te brengen en tegelijk het politiek gedrag en attitudes bij deze uiteenlopende doelgroepen beïnvloeden⁵³⁹
- Binnen de mondiale jihadibeweging bestaan talloze netwerken en groeperingen naast mekaar. Deze houden er hetzelfde utopistisch ideeëngoed op na. Terreurdaden worden m.a.w. gelegitimeerd vanuit een gezamenlijke universele, revolutionaire ideologie die specifieke en concrete binnenlandse eisen en conflicten overstijgt

⁵³⁷ Zie o.m.: Thornton, Thomas, *Terror as a Weapon of Political Agitation*. In: Eckstein, Harry, (et al.), *Internal War*. Londen, The Free Press of Glencoe, 1964, pp.71-99

Price, Edward, *The Strategy and Tactics of Revolutionary Terrorism*. In: *Comparative Studies in Society and History*, volume 19, nr.1, 1977, pp.52-66

Gibbs, Jack, *Conceptualisation of Terrorism*. In: *American Sociological Review*, volume 54, nr.3, 1989, p.239

Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.56-58

⁵³⁸ Wilkinson, Paul, *Political Terrorism*. Londen, MacMillan Press Ltd., 1974, p.37

⁵³⁹ Crenshaw, Martha Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 16, nr.3, 1972, p.384

Aldus opgevat zijn bepaalde essentiële elementen van de definitie situationele constanten. Het geweld zelf wordt geïnterpreteerd als deel uitmakend van de revolutie of opstand, niet als het uniek instrument of het enige voorwerp van analyse.⁵⁴⁰ De definitie laat ons toe om de bredere revolutionaire context waarbinnen het jihaditerrorisme plaatsvindt te bestuderen, en te begrijpen hoe de campagne binnen bredere politieke strategieën en conflicten past.⁵⁴¹ Een volgend, onmiskenbaar pluspunt is dat zulk een zienswijze de analyse van één geïsoleerd incident of bepaald aspect aan de gewelddaad uitsluit.⁵⁴² Daarnaast voldoet deze definitie aan de eis van afbakening van het onderzoeksveld ('welk terrorisme').⁵⁴³ Ten slotte worden ook andere, vrij typische problemen inzake het conceptualiseren van terrorisme omzeild. Zo stelt een contextgebonden definitie terrorisme niet voor als een statisch gegeven, maar laat het ruimte voor de tactische en strategische evoluties die mogelijk plaatsvinden.⁵⁴⁴

3.1.2. Typologie

Deze algemene typering van jihaditerrorisme als revolutionair terrorisme bakent het empirische veld af en stuurt onze analyse, maar volstaat niet als basis voor de systematische duiding en interpretatie van de golf. De dragers van het jihaditerrorisme (de 'mondiale jihadibeweging') herleiden tot een eenvormige en ongedifferentieerde groep militanten zonder verschillen in activiteiten en retoriek, is overigens hoogst misleidend.⁵⁴⁵ Het is een gegeven dat in Deel II veelvuldig en grondiger aan bod komt, maar hier kunnen we o.m. verwijzen naar Paul Pillar die stelt dat jihaditerrorisme per definitie opvat moet worden als een divers fenomeen dat vele verschillende vormen aanneemt, zich op diverse wijzen manifesteert en uiteenlopende gradaties inhoudt van focus op de nationale of etnische achtergrond.⁵⁴⁶ Willen we de contouren van het jihaditerrorisme op een systematische manier duiden, de belangrijkste tendensen duiden

⁵⁴⁰ *Ibid.*

⁵⁴¹ Zie: Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, p.48

⁵⁴² Crenshaw, Martha Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 16, nr.3, 1972, p.384

⁵⁴³ Zie: Merari, Ariel, *Terrorism as a Strategy of Insurgency*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 5, nr.4, 1993, pp.214-217

Sederberg, Peter, *Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.27-28

⁵⁴⁴ Zie o.m.: Bjorgo, Tore, *Introduction*. In: Bjorgo, Tore, et al, *Root Causes of Terrorism. Myths, reality and ways forward*. London, Routledge, 2005, p.3

⁵⁴⁵ In de academische literatuur wordt de heterogeniteit van de 'mondiale jihadibeweging' bij nagenoeg alle experts benadrukt, zie: Pillar, Paul, *A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.7, 11

Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, zie o.m. pp.31-32

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, zie o.m. pp.5-6, 244-245

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, zie o.m. p.27

⁵⁴⁶ Pillar, Paul, *A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era*. Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.7, 11

en historische aanknopingspunten interpreteren, dan is het essentieel om notie te hebben van de operationele en conceptuele variaties.⁵⁴⁷

De hierna gehanteerde basistypologie voorziet slechts in een '*a baseline for analysing contemporary jihadi activism, but does not pretend to account for the full range of variation that can be observed*'.⁵⁴⁸ Als we onze onderzoekshypotheses nader bekijken, zijn we het best gebaat bij met een indeling naargelang de uiteenlopende (geproclameerde) doelstellingen van de diverse groeperingen binnen de jihadibeweging. 'Doelstellingen' interpreteren we hier als de 'primaire' doelstellingen of de geproclameerde en algemene doelen.⁵⁴⁹ Andere mogelijke categorisering, vb. naargelang geografie, profilering, structuur van de organisaties of graad van activiteit, laten we buiten beschouwing.

De meest rudimentaire typologie voor de mondiale jihadibeweging maakt het onderscheid tussen mondiale jihadi's enerzijds, en lokale jihadinetwerken anderzijds. Daartussen situeert zich een hybride vorm, i.e. lokale en regionale opererende maar mondiaal georiënteerde netwerken. We verwijzen voor wat volgt naar deze jihadigroeperingen als resp. 'mondiale of transnationale jihadi's', 'lokaal opererende of binnenlandse' en 'hybride jihadinetwerken'.⁵⁵⁰

3.1.1.1. Mondiale jihadi's en Al Qaeda

Dit type groeperingen stelt de mondiale jihad voorop en streeft naar de wereldwijde hereniging van de *umma* of het herstel van het kalifaat. Hierbij richten ze zich met een wereldwijde terreurcampagne tegen het Westen en gecorrumpeerde moslimstaten zoals Saoedi-Arabië of Egypte (zie o.m.: Hfdst.5, sectie 5.3.1.). Aldus sluiten deze terroristen zich in activiteiten en doelstellingen het nauwst aan bij de duiding van jihaditerrorisme als van revolutionair terrorisme. De bekendste exponent is uiteraard Al Qaeda, dat als wereldomspannend terreurnetwerk zowat vereenzelvigd wordt met de mondiale jihadibeweging. Toch moeten we hier meteen op een paradox wijzen. Als 'organisatie' zal blijken dat Al Qaeda, en bij uitbreiding groeperingen van 'ware mondialisten' dan de meest radicale factie, toch een heel kleine minderheid binnen de bredere mondiale jihadibeweging uitmaakt.⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.25

⁵⁴⁸ Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, cit. op p.48

⁵⁴⁹ Horowitz, Irving, *The Routinization of Terrorism and Its Unanticipated Consequences*. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence*. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.49-50

⁵⁵⁰ Zie o.m.: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.2

Algemene Inlichting- en Veiligheidsdienst. Jaarverslag AIVD 2007. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, pp.15-16

Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.42

⁵⁵¹ Zie o.m.: Roy, Olivier, *Al-Qaeda: A True Global Movement*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.109

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.22

Dat onderstreept alvast twee belangrijke gegevens. Ten eerste zullen we uitdrukkelijk het onderscheid moeten maken tussen Al Qaeda als 'organisatie', en Al Qaeda als 'proces' of de representatie van een doctrine.⁵⁵² Ten tweede volstaat een analyse van het 'Al Qaeda terrorisme' niet. Om de contouren van het mondiaal jihaditerrorisme en de dynamiek binnen de beweging grondiger te bevatten, zullen we ons evenzeer moeten buigen over de activiteiten van hybride en zelfs lokaal opererende netwerken.

3.1.1.2. Hybride jihadinetwerken

In de meest algemene zin kunnen we deze hybride groepering omschrijven als lokaal geënte, maar tegelijk mondiaal georiënteerde jihadinetwerken. Doorgaans zijn het splintergroeperingen van nationaal-religieuze militante bewegingen die een islamo-nationalistische project geleidelijk zijn gaan combineren met de agenda van de mondiale jihad.⁵⁵³ In Deel II richten we ons vnl. op de verhouding tussen dit type strijders en de evolutie van de mondiale jihadibeweging. Uiteraard vertonen particuliere netwerken in de diverse regio's grote verschillen qua organisatie en ideologie, en is hun engagement naar de mondiale jihad toe oneven in graad en manifestaties. Hier houden we het erbij dat bij deze netwerken de invloed van Al Qaeda te onderkennen valt, en dat zij omgekeerd de golf van het mondiaal jihaditerrorisme mee bepalen.⁵⁵⁴

Voor dit type groeperingen geldt dat er grote variaties bestaan in geografie, specifieke doelstellingen en handelswijzen; en dat voor elke opeenvolgende fase andere dynamieken te ontwaren vallen. We gaan in deze geen exhaustieve aanpak hanteren, maar ons beperken tot enkele van de leidende groeperingen, en voor zover zij relevant zijn voor de duiding van de mondiale golf van jihaditerrorisme.

3.1.1.3. Lokaal opererende of binnenlandse jihadinetwerken

Lokaal opererende groepen voeren doorgaans een islamitische gewapende strijd tegen het eigen niet-islamitische bestel of trachten bezette gebieden te 'heroveren' met het oog op een vereniging van de *umma*. Onder de vlag van de jihad streven deze organisaties en bewegingen in concreto islamo-nationalistische doelstellingen na, wat een enorme diversiteit aan lokale invullingen, doelstellingen en activiteiten tot gevolg heeft.⁵⁵⁵

⁵⁵² Zie o.m.: Zie o.m.: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.29, 31

Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.7

⁵⁵³ Vrij naar: Algemene Inlichting- en Veiligheidsdienst. Jaarverslag AIVD 2007. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p.15

Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.42

⁵⁵⁴ Zie bv. de definitie van Paul Pillar: Pillar, Paul, *A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era*. Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.7

⁵⁵⁵ Vrij naar: Algemene Inlichting- en Veiligheidsdienst. Jaarverslag AIVD 2007. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p.16

Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.42

Van dit type groeperingen mogen we stellen dat ze minder aan bod zullen komen, maar ook hier geldt dat bepaalde lokale netwerken – afhankelijk van fase tot fase – een impact hebben op de koers van de mondiale jihadibeweging. Sommige van deze, in oorsprong islamistische militante organisaties, gaan hun campagne gradueel kaderen binnen een (op hun maat gesneden) discours van de jihad. In Deel II (Hfdst.5) zien we dat deze evolutie gepaard gaat met de opkomst van de mondiale jihadibeweging en zich tegen eind jaren '90 voluit manifesteert. Gezien onze veralgemenende aanpak, kan het niet de bedoeling zijn al deze groeperingen in kaart te brengen, laat staan telkens een diepte-analyse van hun particuliere historische achtergrond, methodes en/of precieze doelstellingen te schetsen.

3.2. Mondiale golf van jihaditerrorisme

Tot slot moeten we nog de notie van 'mondiale golf van jihaditerrorisme' duiden. In hoofdstuk 2 (sectie 3.2.2.) haalden we Rapoports invulling aan waarbij 'een golf van terrorisme' omschreven staat als een *'cycle of activity in a given time period – a cycle characterised by expansion and contraction phases'*. Cruciaal is het 'internationale karakter', dat we moeten opvatten als: *"/.../ similar activities occur in several countries, driven by a common predominant energy that shapes the participating groups' characteristics and mutual relationships."*⁵⁵⁶

We besloten dat de duiding vrij vaag is en veeleer als een metafoor lijkt te fungeren. Rasler en Thompson omschrijven een golf als: *"A build-up of surface water caused primarily by wind. Below the wave is a mass of water of varying temperature and visibility. The waves that may look different than the body of water that immediately below."*⁵⁵⁷ Met het oog op de beschreven problematiek, levert het hanteren van deze metafoor ons geen definitie of welomlijnd concept aan voor de notie van 'golf', maar biedt het wel diverse voordelen. De metafoor weet m.n. de heterogeniteit van elke gegeven golf te capteren. Met de term erkennen we de diversiteit van terreurgroepen, netwerken en organisaties, alsook de verschillende strategieën, tactieken en doelstellingen binnen een gegeven golf van terrorisme. Nog volgens Rasler en Thompsons interpretatie impliceert het gebruik van de notie dat bepaalde groepen 'saillant' zullen zijn.⁵⁵⁸

Concreter beschouwd vatten we de hedendaagse mondiale golf van jihaditerrorisme op als een subgolf binnen Rapoports vierde, religieuze golf. Hiermee geven we aan dat we de jihadicampagne vanaf 1992 als 'saillant' of dominant binnen de religieuze golf beschouwen. Tegelijk erkennen we dat naast de jihadi's tal van andere types van 'religieuze' en niet-religieuze terroristen en organisaties vandaag de dag actief blijven. Op een lager niveau, of voor de mondiale subgolf van jihaditerrorisme zelf, geldt dat we terreurorganisaties als Al Qaeda aanduiden als bepalend voor de evolutie van de golf,

⁵⁵⁶ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.47

⁵⁵⁷ Rasler, Karen, Thompson, William, *Looking for Waves of Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.1, pp.28-41, 2009, cit. op p.30

⁵⁵⁸ *Ibid.*, p.30

maar dat zij lang niet de enige zijn die deel uitmaken van de terreurgolf of er invloed op uitoefenen. Vanwege onze onderzoeksofzet gaan we ons niettemin concentreren op de dominante of meer 'saillante' groeperingen en actoren die bepalend zijn voor de koers en evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme.

4. Datagerelateerde kwesties

Tot besluit lichten we nog kort een meer praktische, datagerelateerd probleem toe. In Hfdst.4 (luik 4) beschreven we die problematiek meer algemeen, en besloten we dat de beperkingen die voortvloeien uit o.m. de verstoorde empirische cyclus niet geheel overstegen kunnen worden, en dat we ons in alle geval bewust moeten zijn van deze beperkingen en andere vertekeningen binnen het veld. Vanwege de onderzoeksdoelstellingen komt de vooropgestelde onderzoeksstrategie grotendeels neer op een grondige literatuurstudie. Het vertrekpunt voor de schets van de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme wordt gevormd door de contouren of de activiteiten van het jihaditerrorisme. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van twee *open sources*: de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) en de *Global Terrorism Database* (GTD). De typische beperkingen, eigen aan databanken kwamen aan bod in hoofdstuk 3 (sectie 4.2. en 4.3.), hier duiden we enkele, meer specifieke moeilijkheden die optraden bij het gebruik van de TKB (sectie 4.1.) en de GTD (sectie 4.2.).

4.1. *Terrorism Knowledge Base* (TKB)

Aanvankelijk steunden we voor de dataverzameling op de gegevens zoals die in de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) teruggevonden konden worden. De TKB werd als *open source* of online raadpleegbare databank door het National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT)⁵⁵⁹ i.s.m. RAND in 2004 ter beschikking gesteld. De data ging terug tot 1968 en bevatte in totaal 29.000 incident profielen, 900 groepsprofielen, en 1.200 biografieën van leiders. Daarnaast bestond de mogelijkheid om de data te analyseren, o.m. a.d.h.v. interactieve kaarten, statistische samenvattingen en diverse grafische *tools*. Eind maart 2008 wordt de TKB evenwel offline gehaald door het MIPT, dat zich gaat profileren als 'trainingspartner' van het US Department of Homeland Security. De central missie van het MIPT is nu: *"/.../ to enhance the public safety through training, professional development and education under the MIPT's Homeland Security National Training Program Cooperative Agreement."*⁵⁶⁰

Een jaar eerder was de betaversie van de *Global Terrorism Base* (GTD) gelanceerd, dus bleven we beschikken over *open source* data voor incidenten van jihaditerrorisme.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ Zie bv.: Houghton, Brian, *Terrorism Knowledge Base: A Eulogy* (2004-2008). In: *Perspectives on Terrorism*, volume II, nr.7.

⁵⁶⁰ MIPT. About us, via: <http://www.mipt.org/about> (17/01/2010)

⁵⁶¹ Zie: LaFree, Gary, Dugan, Laura, *Introducing the Global Terrorism Database*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 19, nr.2, 2007, pp.181-204

Sowieso steunen we slechts op beperkte mate op kwantitatieve gegevens, en zijn we voor de dataverzameling niet afhankelijk van databanken alleen. Niettemin stelt het offline halen van de TKB ons voor de nodige problemen. In de eerste plaats was de TKB – ondanks de typische beperkingen aan dit type van informatie – uniek in zijn vorm en functioneren. De TKB voorzag niet enkel in data, maar fuseerde een brede waaier aan gegevens over de incidenten, leiders, dan wel terreurorganisaties.⁵⁶² Problematisch is het feit dat de door ons aangehaalde TKB informatie niet langer geraadpleegd of gecontroleerd kan worden. Dat is overigens een opmerking die voor alle internetbronnen geldt, vandaar dat we ons zo vaak als mogelijk gebaseerd hebben op ‘papierbronnen’, die al dan niet op het wereldwijde web raadpleegbaar zijn. Voor de schets van de contouren van de mondiale jihadibeweging hebben we enkel nog voor algemene tendensen de TKB informatie aangehaald, in geval we toch nog verwijzen naar deze informatie (cfr. lijst van met Al Qaeda geassocieerde terreurgroepen, groepsprofielen,...), dan hebben we deze geverifieerd a.d.h.v. bijkomende bronnen.

4.2. Global Terrorism Base (GTD)

In mei 2007 wordt de betaversie van de Global Terrorism Database gelanceerd. Er is vijf jaar aan gewerkt en het moet de grootste *open source* voor incidenten van terrorisme worden. De databank is ontwikkeld door START, The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, en wordt gefinancierd door het Department of Homeland Security. O.b.v. de data van Pinkerton Global Intelligence Service, en een nieuw ontworpen, vast coderingsstelsel, biedt de GTD in de aanvangsfase informatie aan van om en bij de 70.000 incidenten voor de periode 1970-2004.⁵⁶³ Intussen zijn de gegevens geupdated t.e.m. 2007.

Omdat we gegevensreeksen slechts gebruiken met een zeer specifiek en beperkt doel (i.e. het schetsen van de contouren van het jihaditerrorisme), zijn onze ervaringen met de GTD gelijklopend aan het gebruik van de TKB. Op zich biedt de GTD als ‘*terrorism event data base*’ minder types van informatie aan dan TKB en zijn ook minder onderzoeksfuncties beschikbaar. Dat stelt ons niet meteen voor problemen, aangezien wij de GTD enkel aanwenden voor het nagaan van incidenten van jihaditerrorisme. In die optiek hebben we evenwel diverse lacunae vastgesteld. Zo ontbreken er gegevens voor het jaar 1993 en vonden we bepaalde, goed gedocumenteerde incidenten van mondiaal jihaditerrorisme nergens terug.⁵⁶⁴ In die optiek moeten we nogmaals onderstrepen dat deze *online sources*

⁵⁶² Zie bv.: Houghton, Brian, Terrorism Knowledge Base: A Eulogy (2004-2008). In: Perspectives on Terrorism, volume II, nr.7.

⁵⁶³ Zie: LaFree, Gary, Dugan, Laura, Introducing the Global Terrorism Database. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.2, 2007, pp.181-204

Zie ook: Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, Building a Global Terrorism Database. University of Maryland, mei 2006, 199p.

⁵⁶⁴ Voor het Egyptische Al Gamaa dat in 1992 een terreurcampagne lanceert, staan bv. geen incidenten genoteerd voor het jaar 1993, de eerste aanslagen op de WTC torens hebben we evenmin teruggevonden. Ook de aanslag in Djerba in 2002 is een incident van mondiaal jihaditerrorisme dat in de literatuur gedocumenteerd staat, maar niet voorkomt in de GTD databank.

slechts als vertrekpunt aangewend zijn, en we deze – voor zover mogelijk en waar nodig - geverifieerd hebben a.d.h.v. bijkomend bronnenmateriaal.

5. Besluit

Nu onze aanpak grondig gesitueerd en geduid is vanuit de status quaestionis van de kennisontwikkeling naar terrorisme toe, moeten we besluiten dat we onze aspiraties ter zake best bescheiden houden. In het licht van tal van beperkingen bij het onderzoek naar terrorisme opteren we voor een aanpak, die misschien niet de meest baanbrekende, dan toch betrouwbare resultaten moet opleveren. Een exacte determinatie van oorzaak en gevolg, of het relatieve belang van de diverse in ons onderzoeksmodel opgenomen factoren, stellen we niet voorop. Onze resultaten over de evolutie van het mondiaal jihaditerrorisme zijn per definitie een weergave van noodzakelijke, maar op zich niet doorslaggevende condities en factoren.

DEEL II: Empirisch-analytisch luik

Contextanalyse van de mondiale golf van jihaditerrorisme

Deel II. Empirisch-analytische duiding van de mondiale golf van jihaditerrorisme

Inleiding

In het vorige, kennistheoretisch luik stond de afbakening van het onderzoeksveld en duiding van onze onderzoeksstrategie centraal. In dit deel wordt deze in de praktijk omgezet. Methodologisch gesproken stellen we een gedisciplineerd-configuratieve casestudie voor die ons moet toelaten een analytisch narratief te construeren voor de structurele evoluties en tendensen (zie: Hfdst.4, sectie 2). Meer concreet streven we naar betrouwbare feitenkennis over jihaditerrorisme, om vervolgens de vastgestelde tendensen binnen de gegeven context te situeren. Het betreft een grondige duiding van het *niveau* en de *omvang* die het fenomeen aannam, of een feitelijke beschrijving en een eerste interpretatie van de gebeurtenissen en evoluties terzake.⁵⁶⁵ Onze belangrijkste achtergrondconditie is het besef dat het ontstaan en evolueren van een mondiale golf van terrorisme altijd een erg complex en dynamisch proces is waarbij effecten diffuus zijn en doorheen de tijd evolueren.⁵⁶⁶ Vandaar dat we opteren voor een systematische, doch pragmatische en flexibele aanpak, die gebouwd is rond twee analytische ingrepen: een gefaseerde aanpak enerzijds, en het hanteren van een (basis)typologie voor jihaditerrorisme anderzijds. De verantwoording voor beide ingrepen staat in hoofdstuk 4 toegelicht, hier volstaat het te stellen dat beide indelingen praktischer werken en een analytisch duidelijker beeld opleveren.

Toch moeten we benadrukken dat het in kaart brengen van de mondiale golf van jihaditerrorisme allerm minst evident is. Zo ontkomen we niet aan de kritiek dat elke afbakening in de tijd en ruimte aanvechtbaar is, en moeten we erkennen dat de afgebakende fases geen exacte, scherp afgelijnde fases vormen, maar afhankelijk van de gestelde vragen dooreenlopen.⁵⁶⁷ Een volgende moeilijkheid is dat de duiding en analyse van het jihaditerrorisme en de mondiale jihadibeweging hoe dan ook een dubieuze aangelegenheid is. Hierbij moeten we o.m. wijzen op de heterogene en complexe

⁵⁶⁵ Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, pp.108-109

⁵⁶⁶ Zie o.m.: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, (et al.), Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.7

Crenshaw, Martha, Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, p.6

⁵⁶⁷ Zie: Landes, David, Tilly, Charles, (et al.), History as Social Science. The Behavioral and Social Science Survey. Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1971, p.3

eigenheid van de mondiale jihadibeweging.⁵⁶⁸ Voor wat volgt kunnen we ons bv. niet beperken tot alleen de activiteiten of de structuur van Al Qaeda als organisatie, maar moeten we Al Qaeda evenzeer als ‘proces’ of speerpunt van de mondiale jihadibeweging duiden en interpreteren.⁵⁶⁹ Anderzijds kan het niet de bedoeling zijn alle mogelijke activiteiten van gelijkgestemde jihadinetwerken en groepen binnen onze analyse op te nemen.

De belangrijkste aanknopingspunten voor onze beschrijving en duiding van de mondiale golf van jihaditerrorisme zijn de katalysatoren die we vooraf o.b.v. van onze theoretische postulaten bepalen. Een meer concreet vertrekpunt wordt gevormd door de gekende incidenten van jihaditerrorisme zoals ze door de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) en de *Global Terrorism Database* (GTD) opgetekend zijn, in de eerste plaats voor Al Qaeda en daarnaast voor de netwerken die ‘geassocieerd’ worden met Al Qaeda (*infra*). Met het oog op het identificeren van structurele tendensen concentreren we ons op de relevante organisatorische, tactische en strategische evoluties enerzijds, en op de ideologische verschuivingen binnen de mondiale jihadibeweging anderzijds. Het brede beeld dat we verkrijgen, moet ons toelaten om de opkomst en potentiële verval van de golf systematischer te duiden en te interpreteren. Met dit empirisch-analytische luik vertrekken we aldus een ‘incident gebaseerde’ chronologie van het jihaditerrorisme, waarbij we ons niet beperken tot een feitelijke weergave van de incidenten, maar tegelijk een beeld schetsen van de omvang van het probleem binnen de afgebakende revolutionaire context van actie en reactie.

Het spreekt voor zich dat onze interesse vooral uitgaat naar de activiteiten van de ‘mondiale jihadi’s’ en hun impact op de koers van de mondiale jihadibeweging. In het licht van onze onderzoeksdoelstellingen moeten we in hoofdstuk 5 een brede impact hanteren. We wensen immers een tunnelvisie te vermijden en de opkomst van het jihaditerrorisme

⁵⁶⁸ In de academische literatuur wordt de heterogeniteit van de ‘mondiale jihadibeweging’ bij nagenoeg alle experts benadrukt, zie o.m.: Pillar, Paul, *A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.7, 11

Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, zie o.m. pp.31-32

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, zie o.m. pp.5-6, 235, 244-245

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, zie o.m. op p.27

Voor een heldere duiding van het militante jihadisme binnen de bredere en evenzeer gevarieerde beweging van het islamisme, zie o.m.: Ayoub, Mohammed, *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, pp.1-22

⁵⁶⁹ Zie o.m.: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.29, 31

Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.7

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.5

te situeren binnen de context van een gefaalde revolutie.⁵⁷⁰ Hier houden we het meest rekening met de diverse types van netwerken en groeperingen, actief binnen de opkomende mondiale jihadibeweging en maken expliciet het onderscheid tussen de drie types van jihadi's. Vanaf hoofdstuk 6, of na de aanslagen van 11 september 2001, bestuderen we het jihaditerrorisme veeleer als een dynamisch gegeven en kunnen we ons grotendeels beperken tot de activiteiten van de mondiale jihadi's. Vanwege de complexe aard van de mondiale jihadibeweging houden we de basistypologie niettemin in het achterhoofd. Deze blijft hoe dan ook belangrijk om de complexe historiek te erkennen en variaties binnen de golf van het mondiaal jihaditerrorisme te bevatten.

⁵⁷⁰ De notie van 'tunnelvisie' is ontleend bij: Verschuren, Piet, Case study as a research strategy: some ambiguities and opportunities. In: International Journal of Social Research Methodology, 2003, volume 6, nr.3, p.128

Hoofdstuk 5: Opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme (1992-2001)

1. Aanpak

Hoofdstuk 5 staat in het teken van de opkomst, het ontstaan of de opgang van de mondiale golf van jihaditerrorisme. De opgangfase voor een golf van terrorisme duiden we als de fase waarin de eerste aanslagen plaatsvinden, zonder dat er van een angstpsychose sprake is. Als er vanuit het beleid al gereageerd wordt, dan kadert dit niet binnen een welomlijnd pakket van maatregelen maar zijn de reacties veeleer *ad hoc* van aard en impact.⁵⁷¹ Hier ligt het in onze intentie om in de eerste plaats het niveau en de omvang van het mondiaal jihaditerrorisme tijdens deze opkomstfase grondig in kaart te brengen en te interpreteren. We vertrekken daarbij vanuit een chronologie van relevante incidenten om tot een accurate beschrijving te komen van de evoluties die samen deel uitmaken van het terreurproces. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen configureren we deze gegevens daarbij rond één concrete katalysator, i.e. de erfenis van de oorlog in Afghanistan en de diaspora van Afghaanse veteranen. Het betreft kortom een systematische inspanning om tot een nauwkeurig beeld en interpretatie te komen van de contouren van de terreurgolf en de evolutie van de mondiale jihadibeweging.

Een voorafgaande opmerking is dat gebeurtenissen *post factum* altijd meer op doelgerichtheid wijzen dan op het moment zelf beseft wordt. Wat we voor deze opgangfase verwachten te krijgen is een versnipperd beeld van gebeurtenissen, die op het moment zelf nog niet aaneengeknoopt werden. Onze aanpak mag er dan één zijn die een tunnelvisie wenst te vermijden⁵⁷², toch moeten we ons hoeden om ons al te veel te laten leiden door de achteraf gekende feiten. Mede daardoor is het nodig om voor deze eerste fase vrij gedetailleerd in te gaan op het empirische feitenmateriaal over de

⁵⁷¹ Voor een schets van het algemene terrorismebestrijdingsbeleid dat vanaf 1995 onder het presidentschap van Bill Clinton gevoerd is, zie: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism*. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.442-443

Een uitgebreider overzicht van de beleidsmaatregelen tussen 1993 en 2001 is na te lezen te lezen in: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, pp.73-107. Via: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>
Een meer algemene duiding over het beleid voor 9/11, is te vinden bij: Crenshaw, Martha, *Counterterrorism Policy and the Political Process*. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 24, nr.5, 2001, pp.329-337

⁵⁷² De notie van 'tunnelvisie' is ontleend bij: Verschuren, Piet, *Case study as a research strategy: some ambiguities and opportunities*. In: *International Journal of Social Research Methodology*, 2003, volume 6, nr.3, p.128

gedocumenteerde 'jihadinetwerken' die met Al Qaeda geassocieerd worden of deel uitmaken van de mondiale jihadibeweging. Juist daarom ook dat we ons in dit hoofdstuk bedienen van de rudimentaire basistypologie van jihadinetwerken. Een bijkomende opmerking moeten we nog formuleren voor 'Al Qaeda incidenten' die vóór 1998 plaatsvinden. Als opkomend leider van een mondiaal jihadinetwerk laat Bin Laden voor het eerst nadrukkelijk van zich horen in 1996 met zijn oorlogsverklaring aan de Verenigde Staten. Straks zien we hoe Al Qaeda eind jaren '80 opgericht wordt als een uiterst geheim legioen of regiment. Als terreurorganisatie zal Al Qaeda pas naam vestigen wanneer het in 1998 met twee gelijktijdige aanslagen op Amerikaanse ambassades in Oost-Afrika de mondiale campagne lanceert. Niettemin moeten we rekening houden met incidenten die *achteraf* aan de terreurorganisatie gelinkt zijn. Wij documenteren ze hier als 'voorlopers' van het mondiaal jihaditerrorisme.⁵⁷³

1.1. Data voor Al Qaeda: drie à vier aanslagen tussen 1992 en 2001

De *Global Terrorism Database* (GTD) tekent tussen 1998 en 2007 een totaal van 94 aanslagen op naam van Al Qaeda, slechts drie daarvan vinden plaats voor 2001. Voor de periode 1992 tot 2001 telt de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) vier Al Qaeda aanslagen.⁵⁷⁴ Het zijn deze incidenten die een eerste beeld scheppen van de contouren die de mondiale golf van jihaditerrorisme in de aanvangsfase aanneemt – we lichten ze dan ook uitvoeriger toe in een volgende sectie. Omwille van de onvolkomenheden eigen aan dit type bronnen, gelden deze uitsluitend als uitgangspunt en combineren we ze met andere, beschikbare informatie. Na het in kaart brengen van de gekende terreuractiviteiten van Al Qaeda, vormen de activiteiten van hybride groepen en lokaal opererende jihadinetwerken een volgend aandachtspunt (resp. luik 3 en 4). Voor de evoluties bij deze jihadinetwerken gaan we op een gelijkaardige manier te werk.

1.2. Katalysator: erfenis van de Afghaanse oorlog

Een volgende richtlijn bij de duiding en interpretatie van de gebeurtenissen is onze eerste subhypothese, nl. de stelling dat terrorisme ontstaat wanneer een hoopgevende revolutie mislukt en de passiviteit van de massa samenvalt met de ontevredenheid van de elite.⁵⁷⁵ Voor het ontstaan van de golf van het mondiaal jihaditerrorisme betekent het dat we de verkregen data configureren en interpreteren vanuit de erfenis van de Afghaanse oorlog. De opkomst van de mondiale jihadibeweging schetsen we binnen deze revolutionaire

⁵⁷³ Fawaz Gerges spreekt in dat verband over 'protojihadistische' incidenten, zie: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.80

⁵⁷⁴ GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jps?groupID=6> (28/03/2008)

⁵⁷⁵ Zie o.m.: Crenshaw, Martha Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 16, nr.3, 1972, p.394

Crenshaw, Martha, *The Causes of Terrorism*. In: *Comparative Politics*, volume 13, nr.4, 1981, p.384

context, die we hier opvatten als noodzakelijke, maar op zichzelf niet doorslaggevende *precipitating events*.

Experts zijn het er over eens: de Afghaanse oorlog en overwinning op het machtige Sovjetleger plantte het zaad voor het mondiaal jihadisme en de radicalisering van de 'Afghaanse Arabieren'.⁵⁷⁶ Een chronologie van relevante gebeurtenissen kan nagelezen worden in bijlage 2. Niettemin geven we hier al mee dat de Sovjet-Unie zich na een bezetting van een klein decennium vanaf mei 1988 gradueel begint terug te trekken, om in 1989 het land definitief te verlaten.⁵⁷⁷ Het gevolg is dat in de grensstreek tussen Pakistan en Afghanistan een brede basis van doorgewinterde strijders achterblijft. Deze zijn niet van plan de strijd te staken. Samengevat verdwijnt met de terugtrekking van het Sovjetleger uit Afghanistan (1989) en de inname van Kaboel door de Taliban (1994) de legitimiteit van de Afghaanse jihad. Niet zo voor een kleine radicale minderheid die de voortzetting van de heilige oorlog propageert.⁵⁷⁸ Het is binnen die context dat we het ontstaan van Al Qaeda, eerst als kernorganisatie, en vervolgens als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, situeren.

Die ontplooiing van Al Qaeda als 'proces' of speerpunt van de mondiale jihadibeweging situeert zich veeleer binnen de context van de Afghaanse diaspora of de internationalisering van de jihadistrijders die er op volgde. De heilige strijders vormen sinds begin jaren '90 een 'gedemobiliseerd' leger van enkele duizenden geharde strijders, ervaren in guerrilla en conventionele oorlogstechnieken, elk zonder paspoort, op de vlucht of op zoek naar een plaats om te vechten. Als heilige strijder staan ze klaar om te vechten voor iedereen die hen steunt, hen aan papieren helpt.⁵⁷⁹ Tegelijk zijn deze 'Afghaanse veteranen' door de decennialange strijd compleet afgesneden geraakt van de sociale realiteit en zijn ze vastgeroest in de sektarische religieuze logica die het Afghaanse conflict aangenomen had.⁵⁸⁰ Zonder enige effectieve uitlaatklep voor hun religieuze ijver, trekken de meesten dan ook weg uit Afghanistan en keren terug naar huis met een geëxalteerd gevoel van religieuze ambities en een fanatiek engagement voor de islamitische doelstellingen, gewapend met expertise en ervaring in zowel guerrilla als conventionele

⁵⁷⁶ Uit: Tonessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.543

⁵⁷⁷ Een overzichtelijke schets van de vier opeenvolgende fasen in het conflict is te vinden bij: Shultz, Richard, Dew, Andrea, Insurgents, Terrorists, and Militias. The Warriors of Contemporary Combat. New York, Columbia University Press, 2006, pp.168-176

Voor een meer uitgebreide weergave van het conflict, zie: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.202-233

⁵⁷⁸ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.41

⁵⁷⁹ Zie o.m.: Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.300

Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, pp.175-182

Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.52-54

Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.3, 7, 10-11

Roy, Olivier, De globalisering van de islam. Amsterdam, Van Gennep, 2003, pp.173-174

⁵⁸⁰ Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.300

strijdtactieken.⁵⁸¹ Onrustige gebieden, van de Kaukasus, de Ferganavallei, Kasjmier tot Bosnië, werken als een magneet op deze voormalige moedjahedien, die als *rebels without a cause* niet altijd welkom zijn in hun Arabische thuislanden.⁵⁸²

Het gevolg is dat zich tegen eind jaren '90 een 'Arabisch-Afghaanse' legioen ontplooit dat in sterke interactie staat met de opkomende mondiale jihadibeweging en waarbij Al Qaeda zich tot het speerpunt weet op te werpen. De oorlog in Afghanistan als katalysator voor de mondiale golf van jihaditerrorisme, levert ons dus twee pertinente aandachtspunten op, nl. het ontstaan van Al Qaeda als terreurorganisatie enerzijds, en impact van de diaspora van de Afghaanse veteranen anderzijds. Het ontstaan van Al Qaeda binnen de schoot van de jihad in Afghanistan komt aan bod in luik 2. Het oneven effect van de diaspora wordt duidelijk wanneer we de opkomst van het mondiale jihadinetwerk gedetailleerder schetsen. In luik 3 en 4 komen resp. de opkomst van hybride en lokaal opererende jihadinetwerken aan bod, telkens met de nodige aandacht voor de reële impact van Afghaanse veteranen en interactie met de opkomende kern van de mondiale jihadibeweging.

2. Al Qaeda: mondiaal jihadisme

Om de evoluties te identificeren die samen deel uitmaken van de opkomst van het mondiaal jihaditerrorisme, bieden we bij de algemene contouren een chronologie van deze incidenten aan die aan Al Qaeda toegekend zijn (sectie 2.1.). Bij wijze van illustratie voor de werking van het opkomende Al Qaeda schetsen we vervolgens gedetailleerder het eerste grootschalige complot dat unaniem aan Al Qaeda en Osama Bin Laden wordt toegeschreven: de aanslagen in Kenia en Tanzania in augustus 1998 (hierna: Oost-Afrikaans operatie of complot, zie: sectie 2.2.). Ten slotte situeren we het ontstaan van Al Qaeda (als organisatie) explicieter in het verlengde van de oorlog in Afghanistan (sectie 2.3.). Hierbij duiden we de organisatorische structuur, enkele van de strategische en tactische innovaties en de ontplooiing van een universele ideologie voor de opkomende mondiale jihadibeweging.

2.1. Algemene contouren

Uiteraard is de opdracht om een chronologie op te stellen van deze incidenten waarvoor de 'mondiale jihadi's' verantwoordelijk zijn, allerm minst rechtlijnig. Zelfs wanneer we ons toespitsen op de aanslagen van Al Qaeda lopen de gegevens uiteen. Voor de periode tussen 1992 en 2001 tekent de TKB vier incidenten op naam van Al Qaeda op. De GTD

⁵⁸¹ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.156

⁵⁸² Zie o.m.: Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.299

Chalk, Peter, *The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s*. In: *Australian Journal of International Affairs*, 1999, volume 53, nr.2, p.156

situeert de eerste aanslag van Al Qaeda pas in 1998 en komt uit bij drie incidenten.⁵⁸³ Bijkomende bronnen bekijken het ruimer, o.m. door tal van verijdelde complotten of incidenten, waarbij indicaties voor de betrokkenheid van Osama Bin Laden bestaan, in rekening te brengen.

Nagenoeg alle experts situeren het ontstaan van Al Qaeda als coherente terreurorganisatie na 1996, rond de periode dat Bin Laden zijn toevlucht in Afghanistan zoekt.⁵⁸⁴ Voor het type 'prominente' incidenten vóór 1996, die wij straks opnemen in onze chronologie, onthouden we dat er 'substantieel maar geen direct bewijs' bestaat voor Osama Bin Ladens betrokkenheid. De National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (hierna: 9/11 Commissie) verklaart daarover: *"What is clear is that these plots were major benchmarks in the evolving Islamist threat to the United States and foreshadowed later attacks that were indisputably carried out by al Qaeda under Bin Laden's direction."*⁵⁸⁵

2.1.1. Incidenten voor 1996

In Saoedi-Arabië, de Hoorn van Afrika en de Verenigde Staten zelf worden zowel *harde* als *zachte* doelwitten gevisieerd. Opmerkelijk is dat de aanvallen telkens onmiskenbaar gericht zijn tegen het Westen, en dan vooral de VS. Afhankelijk van incident tot incident is het onduidelijk in hoeverre het embryonale Al Qaeda daadwerkelijk betrokken was.⁵⁸⁶ Het blijken desondanks relevante incidenten die de verdere evolutie van de mondiale golf mee bepaald hebben. We nemen ze als dusdanig op in onze chronologie.

2.1.1.1. Saoedi-Arabië

De TKB situeert de eerste aanslag van Al Qaeda eind 1995. Tijdens het middaggebed ontploft op 13 november 1995 in Riyad een autobom nabij een snackbar in een gebouw van de Saoedische Nationale Garde. Er vallen minstens 7 slachtoffers en meer dan 60 gewonden. Onder hen een groot aantal Amerikaanse militairen, gezien de afdeling onder leiding staat van het Amerikaanse leger. De aanslag wordt opgeëist door maar liefst vijf verschillende obscure groeperingen, die allen ijveren voor de terugtrekking van buitenlandse troepen.⁵⁸⁷ De GTD duidt de dader (*perpetrator*) van deze aanslag intussen

⁵⁸³ GTD Advanced Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida, 3 incidents between 1998 and 2001.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jps?groupID=6> (28/03/2008)

⁵⁸⁴ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.59 e.v.

Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.43-46

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.10

⁵⁸⁵ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, Overview of the Enemy. Staff Statement No.15, 16/05/2004, cit. op p.6

Via: http://govinfo.library.unt.edu/911/staff_statements/staff_statement_15.pdf

⁵⁸⁶ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.59

⁵⁸⁷ Al-Qaeda Attacked Military Target (Nov.13, 1995, Saudi Arabia).

Via: <http://tkb.org/Incident.jsp?incID=7885> (28/03/2008)

aan als 'onbekend'.⁵⁸⁸ De Saoedische overheid is snel om de verdachten onder de uit Afghanistan teruggekeerde veteranen te zoeken. Vier mannen worden gearresteerd en bekennen, zeer waarschijnlijk na gefolterd te zijn. Drie van de verdachten hadden een verleden in Afghanistan, één had ook deelgenomen aan de strijd in Bosnië. In hun publieke bekentenissen verklaren ze dat ze beïnvloed geraakt waren door Bin Ladens speeches en die van andere prominente dissidenten. Bin Laden heeft van zijn kant de verantwoordelijkheid nooit opgeëist, maar heeft de daders wel herhaaldelijk 'helden' genoemd. Wat de connectie ook is, Prins Turki noemt de aanval als de eerste Al Qaeda aanval op Saoedische bodem.⁵⁸⁹

In juni 1996 wordt Saoedi-Arabië opnieuw getroffen door een grootschalige terreuraanval. Dan verwoest een bijzonder krachtige explosie nagenoeg compleet de Khobar Towers in Dahrhan. Het residentiële wooncomplex herbergt in hoofdzaak personeel van de Amerikaanse luchtmacht (USAF). Er komen 19 mensen om en meer dan 500 raken gewond. Een onderzoeksteam van meer dan honderd agenten en ondersteuningspersoneel wordt de volgende dag vanuit de VS richting Saoedi-Arabië gestuurd.⁵⁹⁰ Desondanks lijkt thans geen enkele bron met zekerheid te kunnen stellen wie verantwoordelijk geacht moet worden voor één van de dodelijkste aanvallen ooit in Saoedi-Arabië. Hoewel inlichtingendiensten telkens weer Al Qaeda met de vinger wijzen, zijn er eveneens sterke aanwijzingen dat Iran verantwoordelijk zou zijn.⁵⁹¹ Bij de GTD schrijft men de aanval op naam van Hezbollah.⁵⁹² Washington besluit uiteindelijk dat de daders getraind waren in Iran – een claim die men in Riyad ontkent en die de relatie tussen de twee bondgenoten verzuurt.⁵⁹³

2.1.1.2. *Hoorn van Afrika*

Diverse bronnen brengen Al Qaeda of Osama Bin Laden in verband met tal van incidenten die nog eerder plaatsvonden. O.m. Gilles Kepel, Kenneth Katzman of de 9/11 Onderzoekscommissie situeren het eerste front dat door Al Qaeda tegen de Amerikanen geopend werd in de Hoorn van Afrika.⁵⁹⁴ De aanval in Aden eind december 1992, gericht

Zie ook: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.60

⁵⁸⁸ GTD Incident Summary: Riyadh, 13/11/1995.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=199511130005>

⁵⁸⁹ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.211-212

⁵⁹⁰ *Ibid.*, p.237

⁵⁹¹ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, America and the New Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.432

⁵⁹² GTD Incident Summary: Dhahran, 25/06/1996.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=199606250006>

⁵⁹³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.60

Zie ook: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.176

⁵⁹⁴ Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.4

tegen een Amerikaans konvooi op weg naar Somalië, wordt genoemd als eerste wapenfeit van dit vermeende Al Qaeda offensief in de Hoorn van Afrika. Nabij twee westerse hotels, die met regelmaat gefrequentieerd worden door Amerikaanse militairen, ontploffen enkele krachtige bommen. In de GTD worden voor beide aanslagen zes slachtoffers geteld, en staan de bomaanslagen op naam van 'moslimmilitanten'.⁵⁹⁵ De 9/11 Commissie legt de verantwoordelijkheid bij Al Qaeda, o.m. op basis van de geldstroom die het State Department tussen Osama Bin Laden en de Jemenitische terroristen gedetecteerd had.⁵⁹⁶

De spectaculaire vuurgevechten en het neerhalen van twee *Black Hawk* helikopters een jaar later missen hun effect niet: de gruweldood van 18 Amerikaanse mariniers in Mogadishu, zou de buitenlandse koers van de Clinton administratie resoluut doen wijzigen. Begin 1994 halen de Amerikanen hun soldaten definitief weg uit de internationale vredesmissie, en unilateralisme gaat het buitenlandbeleid van de VS kenmerken.⁵⁹⁷ Het incident dat de geschiedenis ingaat als *Black Hawk Down* stond in de TKB op naam van Al Itihaad Al Islam (AIAI), een Somalische militie die tijdens de jaren '80 opgericht was door Afghaanse strijders, tegen midden jaren '90 een duizendtal strijders in de rangen had, en sindsdien geassocieerd wordt met Al Qaeda.⁵⁹⁸

Jason Burke interpreteert deze incidenten als de eerste aanwijzing van '*the emerging modus operandi of instigating and facilitating rather than directly funding militancy and terrorism*' door Bin Laden.⁵⁹⁹ Hoewel men de directe betrokkenheid van Bin Laden nooit heeft kunnen vaststellen, zou de in 1992 gelanceerde VN Operatie *Restore Hope* mede ondermijnd geworden zijn door figuren die dicht bij diens ontlukende organisatie staan. Als aanstokers van het fiasco in Mogadishu worden veteranen uit de Afghaanse oorlog en prominente leden van de Egyptische Jihad factie o.l.v. Ayman Al Zawahiri, thans de tweede man binnen Al Qaeda, genoemd.⁶⁰⁰ Bij RAND voegt men er aan toe dat de precieze connectie tussen de Somalische jihadi's en Al Qaeda onduidelijk blijft. Men besluit dat er

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.59-60

Kepel, Gilles, Jihad. The trail of political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.317

⁵⁹⁵ GTD Incident Summary: Aden, 29/12/1992

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199212290002> en <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199212290003>

⁵⁹⁶ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.59-60, pp.108-109

⁵⁹⁷ Een grondige duiding van de gebeurtenissen en de gevolgen er van, staat o.m. te lezen bij: Shultz, Richard, Dew, Andrea, Insurgents, Terrorists, and Militias. The Warriors of Contemporary Combat. New York, Columbia University Press, 2006, pp.2-11

I.v.m. het verlies aan geloofwaardigheid van de VN en de terugkeer naar het unilateralisme, zie o.m.: Coolsaet, Rik, De geschiedenis van de wereld van morgen. Leuven, Van Halewyck, 2008, pp.62-63

⁵⁹⁸ Group Profile: Al-Itihaad Al-Islami (AIAI). Via: <http://tkb.org/Group.jsp?groupID=4329> (28/03/2008)

Zie ook: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.131-133

Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.27-29

⁵⁹⁹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, cit. op p.129

⁶⁰⁰ Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.12-14

‘geen definitief bewijs’ is dat de Somalische jihadi’s daadwerkelijk een rol gespeeld hebben in het faciliteren van Al Qaeda’s operaties en plannen in de regio.⁶⁰¹ Belangrijk wel is het potentieel voor mondiale jihadi’s om deze gefaalde staat en grijze zone aan te wenden als transitzone voor materiaal en militanten bij voornoemde en komende terreuractiviteiten. Ook de kans dat jihadi’s er sinds de vroege jaren ’90 trainingskampen opgezet hebben, wordt groot geacht.⁶⁰²

2.1.1.3. Verenigde Staten

Van een heel andere orde zijn de eerste aanval op het *World Trade Center* (WTC) in februari 1993 en het vrijdelde Bojinka complot eind 1995. Ook hier geldt dat het misleidend zou zijn ze toe te schrijven aan Al Qaeda.⁶⁰³ Beide complotten gelden intussen als typevoorbeelden van internationale acties, die op basis van *creative out of the box thinking*, of vanuit de basis, tot stand kwamen.⁶⁰⁴ De activiteiten van de voornaamste betrokkenen, Ramzi Yousef en Khalid Shaikh Mohammed, vertellen ons tevens hoe dit type jihadi’s te werk ging voor 1996.⁶⁰⁵

Als bij wonder vallen er slechts zes doden te betreuren wanneer op 26 februari 1993 in de kelders van de WTC toren een bijzonder krachtige bomauto tot ontploffing gebracht wordt.⁶⁰⁶ Kort na de gebeurtenissen worden drie radicale moslims voor hun vermeende betrokkenheid gearresteerd. Dat brengt de onderzoekers bij de Farouq moskee in Brooklyn, die geleid wordt door de halfblinde sjeik Omar Al Rahman. Daarom legt men de verantwoordelijkheid voor de aanslag aanvankelijk bij Al Gamaa Al Islamiyya, een gedecentraliseerde organisatie die sinds eind jaren ’70 in Egypte actief is en waarvan Al Rahman de spirituele leider is (zie: sectie 3.1.3.).⁶⁰⁷ Het operationele brein en de bestuurder van de wagen met explosieven, Ramzi Ahmed Yousef, blijft tot 1995 op vrije voeten.⁶⁰⁸ Belangrijker dan onomstotelijk bewijzen dat hij gestuurd was door Bin Laden of de precieze connectie met Al Qaeda uit te klaren, is het feit dat hij als een typisch product van de opleidingskampen in Afghanistan gehandeld heeft. Volgens het FBI ging hij bij de

⁶⁰¹ Zie: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.132-133

⁶⁰² Zie bv.: Von Hippel, Karin, *The Roots of Terrorism: Probing the Myths*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.31-33

⁶⁰³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.59

⁶⁰⁴ Hoffman, Bruce, *Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 25, nr.5, 2002, p.309

⁶⁰⁵ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.94

⁶⁰⁶ Group Profile: Al-Gama’a Al-Islamiyya (GAI).

Via: <http://tkb.org/Group.jsp?groupID=3760> (28/03/2008)

Meer bij: Zie ook, Parachini, John, *Comparing Motives and Outcomes of Mass Casualty Terrorism Involving Conventional and Unconventional Weapons*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 24, nr.5, 2001, pp.391-392

⁶⁰⁷ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.70

⁶⁰⁸ *Ibid.*, pp.147-148

Meer over ‘The Ramzi Yousef Group’ bij: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O’Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.439-440

voorbereiding en uitvoering bijzonder professioneel te werk. Door bv. de bom in de zuidelijke hoek van de garage te plaatsen, geloofde Yousef dat de ineenstorting van de ene toren het hele complex neer zou halen. De bedoeling was om niet minder dan 250.000 doden te maken – een dodentol dat het leed van de Palestijnen moest compenseren.⁶⁰⁹

Juist doordat Yousef als een terroristisch *entrepreneur*, of autonoom handelde, komen Bin Laden of Al Qaeda tijdens het onderzoek of de juridische zittingen over de eerste WTC aanslag nooit onder de radar.⁶¹⁰ Jason Burke gelooft evenmin dat Bin Laden een rol van betekenis speelde bij deze episode. Wat de eerste aanval op de WTC torens betreft spreekt hij liever van *operational hubs*. Dankzij zijn persoonlijk uitgebreid netwerk, ervaring en ambities was Yousef in staat de nodige mensen, fondsen en accommodaties voor de aanslag te voorzien.⁶¹¹ Wanneer Yousef in februari 1995 voor zijn aandeel in het Bojinka complot eindelijk gearresteerd raakt in Islamabad, wordt men zich voor het eerst het bewust van het cruciale belang van Afghanistan en Pakistan, en de dreiging van een nieuw type 'religieuze' terroristen.⁶¹² Yousef zal nadien vaak in één adem genoemd worden met zijn beruchte oom Khalid Sheikh Mohammed. Deze komt in 2003 in handen van de Amerikanen, die hem stevast voorstellen als de belangrijkste gevangene op Guantanamo. In een volgende fase zien we hoe en waarom hij door de 9/11 Commissie geduid wordt als één van de *subordinate commanders* van Al Qaeda.⁶¹³

2.1.2. Incidenten na 1996

De eerste grootschalige, gecoördineerde actie waarbij alle bronnen unaniem in de richting van Osama Bin Laden wijzen, doet zich voor in de zomer van 1998. Op 7 augustus slaan twee aparte zelfmoordcommando's met een luttel verschil van vijf minuten toe op de Amerikaanse ambassade in Nairobi (Kenia) en Dar Es Salaam (Tanzania). In Nairobi vallen 224 doden en meer dan 5.000 gewonden, in Dar Es Salaam telt men elf dodelijke slachtoffers en 85 gewonden.⁶¹⁴ De toegepaste *modus operandi* van gelijktijdig opererende zelfmoordcommando's, de symbolische targetkeuze en het hoge aantal slachtoffers doen voor het eerst een schokgolf door de wereld gaan. De genese van het complot vertelt ons meer over de manier waarop Al Qaeda en de mondiale jihadi's op dat moment opereren, vandaar dat een volgende sectie volledig besteed is aan de Oost-Afrikaanse cel en operatie. Hier onthouden we hoe de betoonde slagkracht en het

⁶⁰⁹ Via: Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.177-178

⁶¹⁰ Zie: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.72-73

⁶¹¹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.94

⁶¹² *Ibid.*, p.101

Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.242

⁶¹³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.145 e.v.

Zie ook: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.233

⁶¹⁴ GTD Incident Summary: Nairobi, 07/08/1998.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199808070002> en

GTD Incident Summary: Dar es Salaam, 07/08/1998.

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199808070003>

destructieve potentieel Al Qaeda eindelijk op de kaart zet als één van de gevaarlijkste en meest potente terreurorganisaties ter wereld. Osama Bin Laden zal door een rechtbank in New York op 5 november 1998 bij verstek formeel veroordeeld worden voor zijn betrokkenheid.⁶¹⁵ Een jaar later (07/06/1999) staat hij op de FBI lijst van de tien meest gezochte criminelen voor '*murder of U.S. nationals outside the United States; conspiracy to murder U.S. nationals outside the United States; attack on a federal facility resulting in death*'.⁶¹⁶

Ook bij een volgende aanslag, die tegen de *USS Cole* in Aden op 12 oktober 2000, is grote overeenstemming over de verantwoordelijkheid van Bin Laden. Zowel in de TKB als GTD staat de aanval gedocumenteerd op naam van Al Qaeda. Wanneer de Amerikaanse torpedojager in de haven aanlegt, sturen terroristen er een kleinere aanlegboot op af en brengen deze tot ontploffing. Minstens 17 mariniers komen om, 39 raken gewond.⁶¹⁷ Het plan blijkt minutieus voorbereid te zijn. Bij RAND schat men dat de 'operationele planningscyclus', i.e. alle stappen van planning tot uitvoering, niet minder dan vijf jaar omspant.⁶¹⁸ Het onderzoek verloopt moeizaam en lange tijd blijft het exacte mechanisme van het complot onduidelijk. De zorgvuldige voorbereiding en surveillance of het werken in kleine cellen doet evenwel denken aan de *modus operandi* die in de Afghaanse kampen aangeleerd werd.⁶¹⁹ Bin Ladens betrokkenheid komt in 2002 en 2003 uiteindelijk aan het licht, wanneer twee Jeminitische Al Qaeda leden gevat worden.⁶²⁰

Andere bronnen, o.m. de 9/11 Commissie, brengen Al Qaeda en Bin Laden ten slotte nog in verband met het vrijdelde 'Millennium Plot'. In de overgang naar het nieuwe millennium moesten zowel Amman als Los Angeles het toneel vormen van een reeks grootschalige, gelijktijdige bomaanslagen – o.m. tegen de lokale luchthavens en westerse hotelketens. De intussen gekende actoren blijken allen opgeleid en getraind in het beruchte trainingskamp Khaldan (Afghanistan) van 'meester ronselaar' Abu Zubaydah. Die wordt beschouwd als spilfiguur in het opkomende Al Qaeda en als loyale bondgenoot van Bin Laden. Naast beheerder van het opleidingskampen duidt men hem als expert in het orkestreren van complexe acties onder complete geheimhouding.⁶²¹ Hoewel de betrokkenheid van Bin Laden bij de Millennium complotten tot op vandaag 'vermoed wordt maar niet vaststaat',

⁶¹⁵ Ball, Desmond, *Desperately Seeking Bin Laden: The Intelligence Dimension of the War Against Terrorism*. Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, p.61

⁶¹⁶ FBI Ten Most Wanted Fugitives.

Via: <http://www.fbi.gov/wanted/topten/fugitives/laden.htm>

⁶¹⁷ GTD Incident Summary: Aden, 10/12/2000

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=200010120001>

⁶¹⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, Rand Corporation, 2006, p.64

⁶¹⁹ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.192-194
Bearden, Milton, *Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, p.94

⁶²⁰ Zie: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, pp.192-193

⁶²¹ Corbin, Jane, *Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden*. Antwerpen, Manteau, 2002, p.80

vertonen 'de details van het complot het moderne gezicht van het mondiale islamitische terrorisme en hoe het functioneert', aldus het Amerikaanse FBI.⁶²²

Voor het complot in Los Angeles wordt Ahmed Ressam gerekruteerd, een militant met Algerijnse achtergrond. Interessant aan zijn verhaal is hoe hij met valse of gestolen papieren relatief ongehinderd kan reizen tussen Frankrijk, Pakistan, de Verenigde Staten en Canada.⁶²³ In Montréal ontmoet hij Fateh Kamel en Abderraouf Hannachi, beide Afghanistan veteranen en geassocieerd met de Groupe Islamique Armée (GIA). Via hen komt Ressam in maart 1998 bij Zubaydah in het Afghaanse Khaldan kamp terecht. Samen met nog een andere Algerijn, Haider Abu Doha, ontwerpt hij het plan voor de operatie in Amerika en begin 1999 wordt het plan voorgelegd aan en goedgekeurd door Zubaydah.⁶²⁴ Het Jordaanse luik van het Millennium plot vertoont gelijkaardige elementen als de Canadese component. Het plan gaat terug tot 1996 en uiteindelijk zijn slechts een handvol mensen op de hoogte van de details van het plan.⁶²⁵ Zonder er al te diep op in te kunnen ingaan, moeten we verwijzen naar Raed Hijazi. Deze Palestijn wordt geboren in Californië, brengt zijn jeugd door in het Midden-Oosten maar reist op regelmatige basis heen en weer tussen de Verenigde Staten, Afghanistan en het Midden-Oosten. Ergens onderweg raakt hij gerekruteerd door Hoshar, en doorloopt hij een training in het Khaldan kamp. Daar leert hij guerrilla technieken en worden de plannen beraamd. Eind 1998 leggen Hoshar en Hijazi hun plannen voor aan Zubaydah: eerst zouden ze vier doelwitten aanvallen (o.m. SAS Radisson hotel in Amman), om vervolgens de lokale luchthaven en enkele religieuze en culturele sites te treffen. De Jordaanse veiligheidsdiensten waren echter alert, brachten Washington op de hoogte en arresteerden tijdig zestien verdachten, onder hen Hoshar.⁶²⁶

Degenen die bij het plot betrokken waren, handelden ook hier dus op eigen initiatief. Deze *freelancers of terrorist entrepreneurs* waren geen lid bij gevestigde of gekende islamitische groeperingen.⁶²⁷ Opmerkelijk is de opkomst van tal van autonoom opererende jihadi's die het initiatief, de wil én daadkracht betonen om hoogsymbolische, buitenlandse doelwitten aan te vallen. Doorgaans gaat het over militanten die over zekere technische vaardigheden beschikken en handig zijn in het opzetten van dekmantels, vnl. onder de vorm van legitieme zaakvoerder. Deze *entrepreneurs* hebben zich expert betoond in het bewaren van de operationele veiligheid door het uitoefenen van een indrukwekkende graad aan compartimentalisatie.⁶²⁸ De voorbereiding van de vooropgestelde, complexe

⁶²² Via: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.179

⁶²³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.177-178

⁶²⁴ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp.185-187

⁶²⁵ *Ibid.*, pp.187-188

⁶²⁶ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.297

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.174-175

⁶²⁷ *Ibid.* p.145

Zie ook: Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, p.309

⁶²⁸ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, America and the New Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.440

operaties vindt plaats in slapercellen, die niet enkel in de Hoorn van Afrika ondergebracht zijn (cfr. Oost-Afrikaanse operatie), maar ook in de Verenigde Staten of Canada (cfr. WTC I, Millennium complot).⁶²⁹ Experts achten het hoogst onwaarschijnlijk dat deze militanten Bin Laden ooit in persoon ontmoetten, of dat zij directe orders van hem opvolgden. Frappant is wel dat zij in contact komen met de harde kern van het opkomende Al Qaeda (cfr. Zubaydah), en dat zij op die manier de hulp verkrijgen die ze zoeken. De betrokkenheid van Bin Laden ligt dan bij de steun die hij rechtstreeks of onrechtstreeks biedt in de vorm van training, fondsen of – naarmate plannen voor operaties concretiseren – de toestemming om de operaties in zijn naam uit te voeren.⁶³⁰ Deze incidenten onderstrepen kortom de bereidheid van Bin Laden en zijn naaste medewerkers om relatief onafhankelijke terroristen te steunen bij hun acties.⁶³¹ Bin Laden blijkt evenwel meer dan de ‘financier’ of ‘bankier’ van het internationaal terrorisme te zijn. Zoveel blijkt wanneer hij zijn terreurorganisatie Al Qaeda in de zomer van 1998 met twee, bijzonder dodelijke en tegen de VS gerichte aanslagen stevig op de kaart zet.

2.2. 7 augustus 1998: de Oost-Afrikaanse operatie

Op vrijdag 7 augustus 1998 gaat een schok doorheen de wereld wanneer twee krachtige bommen nagenoeg gelijktijdig bij de Amerikaanse ambassades in twee Afrikaanse landen ontploffen. Iets voor 10u40 ontploft eerst een krachtige autobom aan het ambassadegebouw in Nairobi (Kenia). Nog geen tien minuten later gebeurt hetzelfde bij de ambassade in Dar Es Salaam (Tanzania). In totaal laten naar schatting 235 mensen het leven, het gewondental loopt op tot meer dan 4.000.⁶³² In een telefoonbericht aan de in Londen gevestigde krant Al Hayat eist het obscure ‘Army of Liberation of the Islamic Holy Lands’ de verantwoordelijkheid op. Waren bij vorige incidenten de meningen nog verdeeld, dan wijst hier iedereen snel in de richting van Al Qaeda en Osama Bin Laden. Bij GTD zijn beide incidenten zelfs de eersten die voor Al Qaeda opgetekend staan.⁶³³

Intussen kunnen we Al Qaeda’s Oost-Afrikaanse operatie opvatten als de allereerste *wake up call* van de jihadistterroristen naar de Verenigde Staten en het Westen toe.⁶³⁴ De genese van het complot vertelt ons meer over de manier waarop Al Qaeda en de mondiale jihadi’s

⁶²⁹ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.298

⁶³⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. *Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.179
National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.175

⁶³¹ Burke, Jason, Al-Qaeda. *Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.133

⁶³² National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.70

Voor een meer gedetailleerde duiding, zie: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.267-269

⁶³³ GTD Incident Summary: Nairobi, 07/08/1998.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199808070002>

GTD Incident Summary: Dar es Salaam, 07/08/1998.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199808070003>

⁶³⁴ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.268

tegen het eind van de jaren '90 opereren en komt in een volgende sectie aan bod (sectie 2.2.1.). Meer specifiek gaat onze aandacht vrij uitvoerig naar de werking van de Oost-Afrikaanse cel die de acties voorbereidde en uitvoerde. De Oost-Afrikaanse operatie laat tevens een licht schijnen op de strategische en tactische bijzonderheden van dit mondiale offensief (sectie 2.2.2.). Tot slot duiden we voor de volledigheid kort de beleidsreacties vanuit Amerikaanse hoek (sectie 2.2.3.).

2.2.1. Genese van het complot

In oktober 2001 worden Mohammed Al Owali, Kalfan Khamis Mohammed, Mohammed Odeh en Wadi Al Hage voor hun aandeel tot levenslang veroordeeld door een rechtbank in New York. Dankzij hun getuigenissen is het ingenieuze complot tot in detail bekend en hebben we meer zicht verkregen over de manier waarop Al Qaeda als organisatie t.t.v. Bin Ladens verblijf in Soedan functioneerde.⁶³⁵

Bij de planning en uitvoering van de bomaanslagen zouden een tiental militanten betrokken zijn. Dat team vormt een zorgvuldig samengesteld amalgaam van gelijkgestemde individuen die men van hogerop samengebracht had voor een specifieke missie.⁶³⁶ Jane Corbin onderscheidt hierbij drie types: (1) 'Lokale leden' die aan de basis van de hiërarchie staan en niet op de hoogte zijn van alle details van het plan. (2) 'Slapers' en 'specialisten' die naar Oost-Afrika uitgestuurd zijn om er te wonen en werken. Zij zijn doorgaans al enige tijd lid van Al Qaeda, hebben een training doorlopen en vormen de spil van de operatie. (3) 'Martelaars' worden door het Al Qaeda kader pas op het laatste moment ter plekke gestuurd. Zij hebben een zware indoctrinatie ondergaan en staan in voor de uitvoering van het complot.⁶³⁷

Intussen zijn er steeds meer aanwijzingen dat Bin Laden en zijn belangrijkste adjudanten al rond 1992 besloten hadden om hun toenmalige basis in Soedan te breiden naar de Hoorn van Afrika, Somalië en dan verder naar Oost-Afrika.⁶³⁸ De rol van de vooruitgestuurde 'slapers' loopt uiteen. Abu Ubaidah Al Banshiri wordt genoemd als sleutelfiguur in de operatie. Hij staat aan het hoofd van het militaire comité van Al Qaeda en wordt naar Kenia gezonden om er een lokale slapercel op te richten. In 1996 beleeft het plan een tijdelijke terugval wanneer Al Banshiri bij een ongeval op het Victoriameer verdrinkt. Fazul Mohammed, afkomstig uit de Comoren, vervangt Al Bashiri. Hij moet het netwerk ter plaatse verder uitbouwen en versterken.⁶³⁹ Ook de naam van 'meester ronselaar' en beheerder van het Khaldan kamp Abu Zubaydah valt herhaaldelijk. O.m. voor de assemblage, het vervoer en de bijna gelijktijdige detonatie van twee gigantische

⁶³⁵ *Ibid.*, p.293

⁶³⁶ Via: Griset, Pamala, Mahan, Sue, *Terrorism in Perspective*. London, Sage Publications, 2003, p.195

⁶³⁷ Indeling, zie: Corbin, Jane, *Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden*. Antwerpen, Manteau, 2002, p.80

⁶³⁸ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.170

⁶³⁹ Corbin, Jane, *Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden*. Antwerpen, Manteau, 2002, pp.75-76

vrachtwagenbommen en voor de financiële transacties zou hij betrouwbare en kundige militanten geselecteerd en opgeleid hebben.⁶⁴⁰

Wadi Al Hage wordt door het Al Qaeda kader als betaalmeester bij het complot betrokken. Zijn levensloop maakt veel duidelijk over de subtiële manier waarop kernleden van het opkomende Al Qaeda te werk gaan. Deze tot Amerikaan genaturaliseerde Libanees studeert en werkt in de Verenigde Staten maar voegt zich in 1979 bij de duizenden moedjahedien in Afghanistan. In 1985 keert hij terug naar de Verenigde Staten, maar blijft trouw aan de idee van de jihad. In 1991 neemt hij in New York City de leiding over de lokale afdeling van het Al Kifah Refugee Center.⁶⁴¹ Hier legt hij contacten met gelijkgestemden, o.m. met Marwan Salama, die later betrokken blijkt bij de eerste WTC aanval in 1993. Maar Al Hages relaties gaan verder: in 1992 vervoegt hij zich met zijn gezin bij Bin Laden in Khartoem die hem benoemt tot zijn secretaris. Als 'zakenman' reist Al Hage de hele wereld vrijelijk en buiten verdenking van militante praktijken rond. Wanneer hij zich in 1994 in Nairobi vestigt, is dat ter voorbereiding van de aanslagen in 1998: hij krijgt er als *on site manager* de supervisie over de logistiek van de Keniaanse cel.⁶⁴² Rond 1997 komt hij in het vizier van de inlichtingendiensten, en ziet hij zich verplicht uit te wijken naar de Verenigde Staten. Hij gaat er als imam een vrij onopvallend leven leiden. Groot is de schok bij zijn Amerikaanse kennissen wanneer hij enkele maanden later gearresteerd wordt – zijn entourage zamelt zelfs geld in voor de opgelegde borgsom. Op zijn persoonlijke computer zijn evenwel bezwarende documenten teruggevonden waarin het bestaan van de 'Oost-Afrikaanse cel' bevestigd wordt. Op 15 september 1998 getuigt Al Hage voor de Grand Jury. Daar ontkent hij eerst in contact te staan met mensen in de onmiddellijke omgeving van Bin Laden. Naast een veroordeling voor samenzwering met het oog op het doden van Amerikanen, wordt hij tevens bestraft voor meined.⁶⁴³

Mohammed Sadiq Odeh is nog een specialist, betrokken bij de voorbereiding van de operatie. Deze Jordaniër was door zijn ervaring in Somalië tijdens de vroege jaren '90 hoog opgeklommen binnen de rangen van Al Qaeda. Als bommenexpert zou hij mee verantwoordelijk zijn voor de anti-Amerikaanse acties begin jaren '90. Rond 1994 wordt hij uitgestuurd naar Kenia. In Mombassa zet hij een vissersbedrijf op, trouwt met een lokaal meisje en wacht zijn orders af. Zijn bedrijf vormt het perfecte voorwendsel voor zijn veelvuldige afwezigheid en de continue verplaatsingen van boten langs de kust. Odeh slaagt er op die manier in de explosieven en het ontstekingsmechanisme voor de autobom vanuit Tanzania over te brengen.⁶⁴⁴ Ook spilfiguur Ali Mohammed is vermeldenswaardig.

⁶⁴⁰ *Ibid.*, p.78, 80

⁶⁴¹ Meer over het Al Khifa 'vluchtelingencentrum', zie bv.: Cooley, John, *Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism*. Sterling, Pluto Press, 1999, p.86

⁶⁴² National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, pp.68-69

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.64

⁶⁴³ Jacquard, Roland, *In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk*. Amsterdam, Van Gennep, 2002, pp.130-137

⁶⁴⁴ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.268

Als Egyptische Amerikaan genoot hij midden jaren '80 een opleiding bij de *Special Forces* van het Amerikaans leger en beschikte als dusdanig over een brede expertise in bewakingstechnieken en het opzetten van operationele cellen. Het is vanwege deze ervaring dat hij in Afghaanse kampen als trainer in aanraking komt met Ayman Al Zawahiri en het tot vertrouwenspersoon van Bin Laden schopt. In Nairobi zal hij optreden als de verantwoordelijke voor het verkennen van potentiële doelwitten en het ontwerpen van plannen.⁶⁴⁵

Eén voorbeeld van een martelaar is de Saoedi Mohammed Al Owthali. Aan het FBI verklaart hij nadien hoe hij midden jaren '90 in verschillende kampen in Afghanistan terecht komt, in september 1996 Bin Laden ontmoet en hem herhaaldelijke keren om een missie vraagt. Omdat hij in kamp Khaldan bijzonder goed om kan met explosieven en automatische wapens doet men hem een 'cursus voor gevorderden' doorlopen. D.i. een intensievere opleiding in technieken voor vliegtuigkapingen, het bestormen van gebouwen, ontvoeringen, moordaanslagen en het verzamelen van kritieke informatie.⁶⁴⁶ Daarnaast krijgt hij speciale instructies inzake 'de werking en management' van een cel, en doet ervaring op aan de zijde van de Taliban. Al Owthali weet dat Bin Laden hem een martelaarsmissie zal opdragen en neemt in juni een videoboodschap op. Op 7 augustus 1998 brengt hij samen met een andere, jonge Saoedi (enkel gekend als 'Azzam') bij de Amerikaanse ambassade te Nairobi een Toyota pick-up truck tot ontploffing. Azzam komt om maar Al Owthali beslist op het laatste moment de bomauto te verlaten en wordt snel na de aanslag gearresteerd.⁶⁴⁷

2.2.2. Strategische en tactische bijzonderheden

Tot 1998 hadden Al Qaeda en een handvol *freelance* jihaditerroristen al enkele gevoelige prikken uitgedeeld, maar het was pas met de Oost-Afrikaanse operatie dat duidelijk werd in hoeverre deze jihadi's de Verenigde Staten wilden treffen. Deze eerste grootschalige aanval draagt alle keurmerken van wat later bekend zou raken als de 'Al Qaeda standaard', of aanslagen die het destructief potentieel en de enorme slagkracht van de mondiale jihadibeweging moeten demonstreren. De zogenaamde 'Al Qaeda standaard' gaan we pas grondiger duiden wanneer de mondiale golf van jihaditerrorisme met de aanslagen van 11 september piekt en de mondiale jihadibeweging zich lijkt te gaan consolideren (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.1.). Niettemin geldt de Oost-Afrikaanse operatie als één van de eerste duidelijke manifestaties ervan.

⁶⁴⁵ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.68

⁶⁴⁶ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.258

⁶⁴⁷ Zie: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp.143-145, 155-157

Corbin, Jane, Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden. Antwerpen, Manteau, 2002, pp.79-80

Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.278-279

Tactisch bekeken verraste m.n. de nieuwe en riskante strategie van het inzetten van meerdere, gelijktijdige zelfmoordcommando's. Gezien de toegenomen kans op mislukking of detectie moet aan de operatie een bijzonder nauwkeurige planning vooraf gegaan zijn. De Oost-Afrikaanse operatie geldt intussen inderdaad als het klassieke voorbeeld van de nauwgezette manier waarop Al Qaeda zijn grootschalige aanslagen voorbereidt en plant. O.m. het inzetten van slapercellen en een intensieve voorbereidingscyclus van maar liefst vijf jaar onderstreept de ambitie van de jihadi's om hun grandioos opgezette operaties te doen slagen.⁶⁴⁸ Diverse bronnen, o.m. het officiële rapport van de 9/11 Commissie, geven aan dat deze 'slapercellen' de aanslagen rond 1994 zijn beginnen plannen, en dat zij aan Bin Laden of zijn luitenanten surveillance rapporten overbrachten met diagrammen en operationele schema's. Samen met zijn belangrijkste militaire adjudanten – Al Banshiri en Mohammed Atef – zou Bin Laden deze rapporten consequent opvolgen en verder beslissen over de strategische en tactische details van het Oost-Afrikaanse offensief.⁶⁴⁹

Niet alleen de grootschaligheid, de opmerkelijke graad aan coördinatie, technologisch vernuft of het hoge dodental waren verontrustend, maar evenzeer de brutaliteit en de wil van Al Qaeda om het geweld op dergelijke schaal te doen escaleren. Desondanks was de operatie verre van perfect, en nagenoeg elk deel van de operatie verraadt Al Qaeda's onervarenheid.⁶⁵⁰ In de moslimwereld kan Al Qaeda met de aanval bovendien op weinig bijval rekenen. De willekeurigheid van de aanval en het feit dat het overgrote deel van de slachtoffers lokale moslims waren, stond in schril contrast met de verklaring van Bin Laden dat de bomaanslagen aan de Amerikanen een proeve gaven van de wreedheden die moslims decennialang al moeten ondergaan. Het effect was wijdverspreide woede en afkeuring, niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook in de moslimwereld.⁶⁵¹

2.2.3. Reactie: *Operation Infinite Reach*

Uit het rapport van de 9/11 Commissie blijkt meermaals dat tal van inlichtingendiensten de bedreiging die uitging van Al Qaeda onderschatten. Tot 1996 had nauwelijks iemand van Bin Laden gehoord.⁶⁵² Dat hij als inspirator en financier optrad bij diverse aanslagen, was maar heel geleidelijk aan duidelijk geworden na voornoemde aanslagen. Met de Oost-Afrikaanse operatie wordt hij eindelijk erkend als de organisator van het 'nieuwe' terrorisme en klimt hij op in de prioriteitenlijst van te bestrijden bedreigingen.⁶⁵³ De Clinton administratie voelt zich gedwongen krachtdadig en snel op te treden. Wat volgt op de Oost-Afrikaanse operatie zijn een reeks snel genomen beslissingen die bijna uitsluitend gericht zijn op de liquidatie van Bin Laden en zijn handlangers.⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, Rand Corporation, 2006, p.64

⁶⁴⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.68

⁶⁵⁰ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.271

⁶⁵¹ *Ibid.*, p.271

⁶⁵² Zie o.m.: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.10

⁶⁵³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.108

⁶⁵⁴ *Ibid.*, p.116

Nauwelijks acht uur na de bomaanslagen is een team van FBI agenten onderweg naar Kenia. Uiteindelijk werken bijna 500 agenten en onderzoekers aan de twee cases. Het is de grootste overzeese inzet in de geschiedenis van het bureau.⁶⁵⁵ Wanneer men het vermoeden dat Bin Laden achter de aanslagen zit, bevestigd ziet, herleidt het Pentagon de discussie over de manier van optreden tot één optie, nl. de inzet van *Tomahawk* kruisraketten.⁶⁵⁶ *Operation Infinite Reach* wordt door het Pentagon ontworpen als een bijna chirurgisch en proportioneel antwoord op de terreuraanval. De twee bomaanslagen op Amerikaanse ambassades in Afrikaanse hoofdsteden zullen beantwoord worden door krachtdadige reacties in twee (moslim)landen die deze terroristen herbergen, Afghanistan en Soedan.⁶⁵⁷

Over de eerste reeks van doelwitten in Afghanistan raakt men het snel eens: o.m. gerichte aanvallen tegen Bin Ladens woonplaats (Tarnak Farms) en het kamp in Khost, waar volgens inlichtingen diverse terroristenleiders een ontmoeting planden, moeten de dood van Bin Laden verzekeren. Voor het afvuren van raketten op kritieke infrastructuur in Soedan is meer discussie. Het argument dat het vernietigen van een looierij Osama Bin Laden financieel zou verzwakken en dat het bombarderen van de geneesmiddelenfabriek in Al Sifa hem de kans zou ontnemen te beschikken over chemische wapens, haalt het van de sceptici die de efficiëntie van dergelijke militaire acties in twijfel trekken. Op 20 augustus 1998 geeft het Witte Huis groen licht: acht kampen in Afghanistan worden aangevallen, in Soedan beperkt men zich tot de geneesmiddelenfabriek in Al Sifa.⁶⁵⁸ Minstens vijf cellen en trainingskampen in het Al Badr complex nabij Khost worden ontmanteld, en volgens de Taliban komen in de kampen ongeveer 20 strijders om. Bin Laden blijft evenwel ongedeerd en de geviseerde moslimlanden blijven voornamelijk achter met *collateral damage*. Het resultaat van de haastige aanval in Soedan was dat het land één van haar grootste fabrieken kwijt was. In Al Sifa werden meer dan 300 mensen te werk gesteld en meer dan de helft van de medicijnen van het land geproduceerd. Bin Laden blijkt uiteindelijk geen enkel uitstaans met de farmaceutische productie in Al Sifa te hebben.⁶⁵⁹

De kruisrakettenaanvallen onderstrepen bovenal de ontoereikendheid van de Amerikaanse inlichtingendiensten en de onbeduidendheid van militaire reacties op dit type bedreigingen.⁶⁶⁰ Ook de 9/11 Commissie bevestigt formeel het falen van de actie: Al

⁶⁵⁵ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.274

⁶⁵⁶ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.116

⁶⁵⁷ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.285

⁶⁵⁸ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.116

⁶⁵⁹ Zie o.m.: Cooley, John, *Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism*. Sterling, Pluto Press, 1999, pp.217-218

Jacquard, Roland, *In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk*. Amsterdam, Van Gennep, 2002, pp.70-71

Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.80

⁶⁶⁰ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.285

Qaeda's kern bleef al bij al intact.⁶⁶¹ Op een dieper gelegen niveau was *Operation Infinite Reach* hoogst contraproductief te noemen. In de moslimwereld percipieerde men de militaire acties als even illegitiem als Al Qaeda's operatie in Oost-Afrika zelf. Het is mede door dit soort van 'Amerikaanse arrogantie' dat Bin Laden een iconische status kon verwerven. Ghazi Salahuddin, de toenmalige Soedanese minister van informatie, verklaart in dat verband: "*I know the guy [Bin Laden], he is not that mighty. He is being pumped up. I can understand that in the context of trying to personify terrorism. But [in the process] America has created a hero out of him.*"⁶⁶² De erfenis van *Operation Infinite Reach* is dan dat het Osama Bin Laden bevestigt als een symbolische verzetsfiguur, niet enkel in de moslimwereld maar overal waar de Verenigde Staten zichzelf met hun overweldigende militaire aanwezigheid onpopulair gemaakt hebben.⁶⁶³

Burke licht die stelling overtuigend toe. Door twee islamitische staten, Afghanistan en Soedan, tegelijk aan te vallen, speelden de Amerikanen juist in de kaart van Bin Laden en zijn gepolariseerd wereldidee, of paradoxaal genoeg: dat van een wereld van 'botsende beschavingen'. Voor aspirant activisten betekende het offensief bovenal dat ze met Bin Laden - iemand waar ze voordien nog nooit van gehoord hadden - eindelijk een leider hadden gevonden die in opstand kwam tegen de 'Grote Satan'. Lokale groepen zagen van hun kant symbolische en materiële voordelen in een alliantie met zijn organisatie.⁶⁶⁴ Uit het rapport van de 9/11 Commissie mag blijken dat de administratie zelf de onvolkomenheden beseftte van de acties. De ervaring van de militaire acties en de wereldwijde kritiek die er op volgde, ontlokt in dat verband een wel een erg negatief commentaar van National Security Advisor James Steinberg: "*/.../ attacks in Afghanistan offered little benefits, lots of blowback against [a] bomb-happy U.S.*"⁶⁶⁵

Zonder grondiger op deze problematiek in te kunnen gaan, onthouden we dat de grootste onduidelijkheid heerste over hoe men dit nieuwe internationaal terrorisme moest bestrijden. In deze geldt dat het counterterrorismebeleid tegen Al Qaeda tussen 1998 en 2001 vorm krijgt, maar *ad hoc* van aard is (cfr. *Operation Infinite Reach*) en dat niet meteen verdere stappen gezet werden om tot een samenhangend pakket van maatregelen te komen tegen Al Qaeda of de ontluikende mondiale jihadibeweging.⁶⁶⁶

⁶⁶¹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.174

⁶⁶² Via: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, cit. op p.277

⁶⁶³ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.285

⁶⁶⁴ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp.162-163

⁶⁶⁵ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, cit. op p.120

⁶⁶⁶ Zie: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.108

De notie '*ad hoc* initiatieven' i.v.m. counterterrorismebeleid is ontleend bij: Crenshaw, Martha, Counterterrorism Policy and the Political Process. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, p.333

2.3. Opkomst van Al Qaeda

In wat volgt duiden we het ontstaan van Al Qaeda als terreurorganisatie gedetailleerder en in de ruimere context van de Afghaanse erfenis. Die ontstaansgeschiedenis valt ruwweg samen te situeren met de omzwervingen van Bin Laden. We zien o.m. dat hij rond 1996, vanaf zijn verblijf in het Afghanistan van de Taliban, zijn ambities eindelijk concretiseert en Al Qaeda als terreurorganisatie en als speerpunt van de mondiale jihadibeweging weet uit te bouwen. Dat zien we gereflecteerd in de organisatorische, strategische en tactische evolutie, en de mondiale ambities van Al Qaeda. Elk van deze dimensies wordt achtereenvolgens besproken in de hierna volgende secties.

2.3.1. Ontstaan van Al Qaeda

Het ontstaan van Al Qaeda, eerst als organisatie en vervolgens als speerpunt van het mondiale terreurnetwerk, hangt nauw samen met het traject van Bin Laden dat hem tijdens de jaren '80 naar de oorlog in Afghanistan brengt, in 1991 naar Soedan voert en in mei 1996 ten slotte weer doet terugkeren naar Afghanistan waar op dat moment de Taliban aan de macht is.⁶⁶⁷ Naast de ervaringen die hij in deze schuilorden opdoet, staan de relaties die hij er smeedt hier centraal. O.m. de invloed van Abdullah Azzam op het ontstaan van Al Qaeda en die van Ayman Al Zawahiri op de verdere evolutie van Al Qaeda als organisatie worden hierna geduid.

2.3.1.1. 1986-1989: Afghanistan – de basis

Nagenoeg elke bron situeert het ontstaan van de organisatie Al Qaeda als een bijproduct, rechtstreeks uitloper of neveneffect van de Afghaanse oorlog die tussen 1979 en 1989 woedde.⁶⁶⁸ Eind jaren '80 wordt binnen de schoot van de Afghaanse jihad Al Qaeda, letterlijk: 'de basis', als kernorganisatie voor de mondiale jihadibeweging opgericht.⁶⁶⁹ De

⁶⁶⁷ Meer gedetailleerde duidingen zijn o.m. te vinden bij: Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, 332p.

Corbin, Jane, Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden. Antwerpen, Manteau, 2002, 285p.

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, 292p.

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.55-67

⁶⁶⁸ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.27

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp.7-9

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, pp.3-4

Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.50

Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.314

Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.9

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.55-57

⁶⁶⁹ Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, pp.2-3

Afghaanse oorlog en het daaropvolgende burgerconflict tijdens de jaren '90 zijn te complex om gedetailleerd uit de doeken doen (zie: Bijlage 2). Voor het ontstaan van Al Qaeda als organisatie kunnen we ons beperken tot de toevloed van buitenlandse vrijwilligers tijdens de jaren '80 enerzijds en de invloed van Abdullah Azzam anderzijds.

- Een legioen aan buitenlandse vrijwilligers

De gebeurtenissen zijn gekend: wanneer de Sovjet-Unie op 24 december 1979 het opstandige Afghanistan binnenvalt, lijkt het er op dat de militaire mammoet een snelle overwinning zal boeken tegen het versplinterde islamitisch verzet. De zeven grote facties bundelen de krachten, en richten daartoe in mei 1983 het *Islamic Alliance of Afghan Mujahedin* (IAAM) (hierna: Afghaanse moedjahedien) op.⁶⁷⁰ Bovendien, en belangrijker voor het ontstaan van Al Qaeda, zal deze alliantie van lokale strijders bijgestaan worden door een almaar aanzwellend legioen van buitenlandse vrijwilligers die uit de hele moslimwereld komen toestromen. Niet onbelangrijke nuances zijn dat deze buitenlandse vrijwilligers (beter gekend als de 'Afghaanse Arabieren') aan de zijde strijden van de Afghaanse moedjahedien, dat er overlappingen tussen de twee bestaan maar dat beide type strijders niet zomaar gelijkgeschakeld kunnen worden. De 'moedjahedien' vormt dan allesbehalve een homogeen blok.⁶⁷¹

De precieze rol van de Afghaanse Arabieren in de tien jaar durende strijd tegen het almachtige Sovjetleger valt hier niet volledig uit te klaren. We houden het er bij dat vanaf de vroege jaren '80 de oproep om deel te nemen aan de Afghaanse jihad alle uithoeken van de islamitische wereld bereikte.⁶⁷² Precieze statistieken ontbreken, maar de instroom in Pakistan en Afghanistan wordt op zo'n 25.000 vrijwilligers geraamd.⁶⁷³ Tegen de tijd dat het Sovjetleger zich terugtrekt zouden in totaal 35.000 jihadi's uit 43 landen aan de 'heilige oorlog' deelgenomen hebben – bijna twee derde is afkomstig uit Arabische landen: ongeveer 15.000 uit Saoedi-Arabië, gevolgd door Jemen, Algerije en Egypte.⁶⁷⁴ Dit legioen aan buitenlandse strijders moet evenzeer beschouwd worden als een heterogene groep. Sommigen waren echte vrijwilligers die naar Afghanistan kwamen met een missie van humanitaire waarde, anderen waren op zoek naar avontuur en roem, nog anderen hadden

Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.7

⁶⁷⁰ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.215

⁶⁷¹ Voor een duiding van het 'Afghaans verzet', zie: Nojomi, Neamatollah, The Rise of the Taliban in Afghanistan. Mass mobilisation, Civil War, and the Future of the Region. New York, Palgrave, 2002, pp.83-94

⁶⁷² Zie o.m.: Bearden, Milton, Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.90

⁶⁷³ Bearden, Milton, Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.87, 90
Schwartz, Benjamin, America's Struggle Against the Wahabi/Neo-Salafi Movement. In: Orbis, volume 51, nr.1, 2007, p.8

⁶⁷⁴ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.215-216

Bij Jane's Intelligence zien we dezelfde verdeling qua afkomst maar schat men de cijfers gevoeliger lager in, zie: Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.175

ernstige psychologische problemen. Gedurende het verloop van de oorlog zouden verschillende Arabische overheden overigens hun gevangenen legen en herrieschoppers naar het front sturen in de hoop dat ze nooit zouden terugkeren.⁶⁷⁵ Op militair vlak bekeken speelden ze op hun best een minieme rol bij de overwinning. Hun grootste bijdrage is eerder van financiële aard. Vooral Arabieren uit de Golfstreek speelden een kritieke rol als fondsenwerfers, o.m. voor humanitaire en bouwprojecten.⁶⁷⁶

Onder de duizenden vrijwilligers bevindt zich de jonge, bemiddelde Saoedi Osama Bin Laden. Na een verblijf in Pakistan vestigt hij zich rond 1980 in Afghanistan.⁶⁷⁷ Aanvankelijk concentreert hij zich op logistieke aangelegenheden als bouwprojecten. Hij trekt o.m. een gebouw op voor de opvang van wezen en weduwen, investeert in wegenwerken en richt bunkersystemen op in het oosten van het land. Wanneer hij en zijn kompanen rond 1987 actiever betrokken raken bij de gevechten, legt hij zich gaandeweg meer toe op militaire kwesties, zoals het rekruteren van vrijwilligers en inrichten van trainingskampen.⁶⁷⁸

- Abdullah Azzam

Voor de ontstaansgeschiedenis van Al Qaeda als organisatie moeten we echter niet zozeer Bin Laden, maar de Palestijn Abdullah Azzam duiden als grondlegger en ideologische 'peetvader' van wat uit zou groeien tot de 'Al Qaeda doctrine'. Azzam draagt zijn leven op aan de jihad,⁶⁷⁹ die hij in navolging van ideologen als Sayyid Qutb en Mohammed Faraj opvat als een heilige oorlog en ziet als de plicht van elke moslim.⁶⁸⁰ Begin jaren '80 was hij naar de Pakistaans-Afghaanse grensstreek getrokken waar hij het *Bureau of Services of Makhtab Al Khadamat* (MAK) oprichtte. Dat fungeert jaren als een verbindingsbureau

⁶⁷⁵ Zie o.m.: Roy, Olivier, *De globalisering van de islam*. Amsterdam, Van Gennep, 2003, pp.173-174

Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.52

⁶⁷⁶ Zie o.m.: Bearden, Milton, *Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, p.87, 90

Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, p.8

⁶⁷⁷ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.55

⁶⁷⁸ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, pp.43-44

Bearden, Milton, *Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.90-91

⁶⁷⁹ Het concept van 'jihad' is binnen de Islam één van de drukst bediscussieerde noties, die op verschillende momenten diverse invullingen gekregen heeft (zie: Bijlage 1). Hier beperken we ons tot diverse interpretaties van de *lesser jihad*, die geconnoteerd is met de gewapende strijd. Als model van oorlog staat de jihad gelijk aan de totale overgave aan de heilige oorlog, en verschilt het met guerrilla of conventionele oorlog, in de zin dat het een ethische en religieuze plicht is, en niet verwijst naar voorgeschreven concepten van tactiek of strategie.

Een bondige samenvatting van de '*multivalence of jihad*', staat bij: Moghdadam, Assaf, *Myth, and Martyrdom: The Shi'a Conception of Jihad*. In: *Terrorism and Political Terrorism*, volume 19, nr.1, pp.126-129

Voor een brede discussie over het concept 'jihad', zie: Peters, Rudolph, *Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader*. Princeton, Markus Wiener, 2005, 222p.

⁶⁸⁰ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, pp.50-51

Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, p.3

voor de rekrutering van vrijwilligers, afkomstig van over de hele Arabische wereld.⁶⁸¹ Hoewel hij militaire ervaring had opgedaan in de Arabisch-Israëlische oorlog van 1967, is hij bovenal een intellectuele en politieke leider met een visie. Zijn credo kan samengevat worden als 'jihad en het geweer alleen, geen onderhandelingen, geen conferenties, geen dialogen'.⁶⁸² Halfweg jaren '80 positioneert hij zich geleidelijk aan als één van de leiders van de buitenlandse vrijwilligers. Wanneer hij een pact met de Afghaanse verzetsleider Rasul Sayyaf sluit, neemt zijn invloed toe. De overeenkomst laat hem immers toe trainingskampen in te richten voor de militaire opleiding en religieuze indoctrinatie van de Arabisch Afghanen. Notoir worden het Al Sadda en Al Farouq kamp. Deze worden immers opgevat als echte militair colleges voor de methodische training van soldaat-vrijwilligers of het aanleveren van kaderleden met expertise van geavanceerde technieken.⁶⁸³

Walter Laqueur meent dat Azzams voornaamste verdienste er in gelegen is dat hij een mystiek wist te creëren rond de onoverwinnelijkheid van de moslimgemeenschap en de voorhoede van jihadi's.⁶⁸⁴ Burke voegt er aan toe dat Azzams internationalisme een kritische nieuwe ontwikkeling betekent en gereflecteerd zou worden in de diversiteit van de achtergrond van vrijwilligers die hij rekruteerde.⁶⁸⁵ Met het vele reizen mobiliseerde hij een generatie van jonge moslims over de hele moslimwereld. Het was zijn strijdlust die als een magneet werkte op *would be* revolutionairen, waaronder Bin Laden.⁶⁸⁶ Hij was degene die de jihad interpreteerde als een gewapende strijd en nam de eerste ideologische stap die de mondiale jihadi's vandaag karakteriseert door in Afghanistan te gaan vechten en er op te wijzen dat nationale grenzen onnatuurlijk en doorheen kolonisatie de *umma* opgedrongen waren.⁶⁸⁷ Azzam dienen we ten slotte te onthouden voor zijn strategische inzichten: de bevrijding van Afghanistan beschouwde hij als een kritiek keerpunt in de moderne wereldgeschiedenis, niet als een doel op zich. De jihad in Afghanistan was slechts een eerste stap naar de komende, ruimere jihad. Anders gesteld staat hij een graduele strategie voor: eerst moest men de overwinning in Afghanistan verzekeren, pas daarna kon men de islamitische revolutie exporteren naar andere gebieden.⁶⁸⁸ Hierin komt hij in botsing met zijn pupil Bin Laden. Diens fanatiek enthousiasme stuurde aan op het onmiddellijk lanceren van de jihad op diverse fronten.⁶⁸⁹

⁶⁸¹ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.55-56

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.69, 71, 95

⁶⁸² Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.95

Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.6

⁶⁸³ Via: *Ibid.*, p.7

⁶⁸⁴ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.50-51

⁶⁸⁵ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.69

⁶⁸⁶ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, pp.7-8

⁶⁸⁷ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.74

⁶⁸⁸ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.51

Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.3

⁶⁸⁹ *Ibid.*, p.9

- Al Qaeda: de basis

Wanneer Mikhail Gorbachev in maart 1985 secretaris-generaal van de Communistische Partij wordt, erkent hij dat het conflict in Afghanistan in een patstelling zit en kondigt hij een exit-strategie aan. De geleidelijke terugtrekking komt er uiteindelijk pas vanaf mei 1988 (zie: Bijlage 2). Zowel Bin Laden als Azzam kijken sinds halfweg jaren '80 verder dan de jihad in Afghanistan en koesteren plannen om het legioen van buitenlandse jihadi's te transformeren tot een potentieel hoofdkwartier dat de voortzetting van de jihad moet verzekeren.⁶⁹⁰ Het strategische dispuut over de te volgen koers zien we duidelijk gereflecteerd in de ontstaansgeschiedenis van Al Qaeda. Het *human capital* was er, nl. het legioen aan Afgaanse Arabieren, weldra Afgaanse veteranen – de vraag was hoe deze ingezet moesten worden.

Met de toevloed van duizenden rekruten, allen gebrand op het bestrijden van de 'vijanden van de islam', had Azzam reeds in 1984 openlijk de oprichting van 'Al Qaeda' verklaard in een publicatie van het Al Jihad magazine (de officiële nieuwsbrief van het MAK). In het artikel bepleit hij de oprichting van een elitekader of een Leninistische voorhoede.⁶⁹¹ Met voortdurende verwijzingen naar de nood aan een voorhoede verwijst Azzam met 'Al Qaeda' dus niet naar organisatie, maar naar een manier van activisme en tactieken voor radicale islamitische bewegingen in Afghanistan en elders in de wereld. Hij gebruikt het woord om er een doelstelling en een functie mee aan te duiden.⁶⁹² Betreffende de strategie voor Afghanistan moest voor alles de macht van de moedjahedien verzekerd worden, dit met het oog op de consolidatie van een geïslamiseerd regime. Vandaar ook dat hij er voor pleitte een langetermijn bondgenootschap aan te gaan met de Afgaanse moedjahedien. Bin Laden ziet in de aanwezigheid van het legioen aan buitenlandse strijders heel andere opportuniteiten. Met het oog op de mondiale jihad is hij meer geneigd deze te centraliseren tot een uiterst geheim 'regiment'. De Afgaanse oorlog moet aangewend worden om alle buitenlandse strijders bijeen te brengen, hen te mobiliseren en te trainen als een mobiele islamitische *blitzkrieg unit*, of een soort van *rapid action force*, dat in de toekomst overal waar nodig ingezet kan worden.⁶⁹³ Tegelijk moet het creëren van zo'n leger de eenheid verzekeren: met het nakende einde van de oorlog in Afghanistan, vreesde hij immers dat nationale en etnische breuklijnen almaar meer aan de oppervlakte zouden komen.⁶⁹⁴

Nadat Azzam op 24 november 1989 in verdachte omstandigheden om het leven komt, krijgt Bin Laden vrij spel om zijn ambities waar te maken. Het onmiddellijke gevolg is dat

⁶⁹⁰ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.56-57

⁶⁹¹ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.9

Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.166

⁶⁹² Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.8

⁶⁹³ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.10

⁶⁹⁴ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.8

hij de onbetwistbare leiding krijgt over het MAK.⁶⁹⁵ Bin Laden wacht de terugtrekking van de Sovjet-Unie niet af en zou zijn geheim regiment tussen 1988 en 1989 in Peshawar bijeenbrengen.⁶⁹⁶ Al Qaeda als organisatie is geboren. Voor de geheime selectie en samenstelling van het beoogde regiment strijders baseert hij zich op een databank van het MAK, die de instroom van buitenlandse vrijwilligers representeerde. Sommigen, zoals Gilles Kepel, geloven dan ook dat Al Qaeda een verwijzing is naar die databank of basis.⁶⁹⁷ Men neemt aan dat slechts een kleine minderheid, de meest radicale factie onder de Afghaanse veteranen, deel gaat uitmaken van deze nieuwe en uiterst geheime militaire organisatie.⁶⁹⁸ Wat er ook van zij, het was wel degelijk op basis hiervan dat de organisatorische kernstructuur van Al Qaeda ontstond, en het was vanuit deze basis dat Bin Laden het komende decennia het potentieel gevoelig zou uitbreiden.

2.3.1.2. 1991-1996: Soedan –Al Qaeda in embryonale fase

Ontmoedigd door het toenemende etnisch geweld en fractiespanningen binnen de coalitie van moedjahedien, trekt Bin Laden na de volledige terugtrekking van het Sovjetleger op 15 februari 1989 naar zijn thuisland Saoedi-Arabië. Net als talloze andere 'Afghaanse veteranen' richt hij zijn pijlen op radicale veranderingen op het thuisfront. In Jeddah ontpopt hij zich als een populaire spreker, zijn opgenomen speeches worden bestsellers.⁶⁹⁹ Volgens de logica van zijn strategische visie betekent de invasie van Irak in Koeweit (augustus 1990) niets minder dan een gelegenheid om zijn regiment van jihadi's in te zetten.⁷⁰⁰ O.m. in het rapport van de 9/11 Commissie staat te lezen dat zich bij het Saoedische koningshuis aanbiedt om hem met zijn regiment de jihad te laten hernemen in Koeweit. In plaats daarvan gaat Riyadh een alliantie aan met de Amerikanen. Na de triomf van de *Operation Desert Storm*, die Saddam Hoessein in 1991 uit Koeweit verdrijft, worden Amerikaanse troepen in het land van de twee heilige moskeeën gestationeerd. Bin Laden heeft er samen met radicale geestelijken een nieuwe *cause* bij. Het meer algemene gevolg van de oorlog en de Amerikaanse politiek daarin is immers dat het 'conflict bestendig wordt en anti-Amerikaanse sentimenten mobiliseert'.⁷⁰¹ Zij die fulmineren tegen de regeling worden echter gearresteerd of uit het land verbannen. Bin Laden wordt halfweg

⁶⁹⁵ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.53

Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.227

⁶⁹⁶ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.8

⁶⁹⁷ Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.315

⁶⁹⁸ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.41

⁶⁹⁹ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.228

⁷⁰⁰ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.146

⁷⁰¹ Zie bv.: Crenshaw, Martha, *Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.165

Meer over de Golfoorlog van 1990-1991 staat o.m. te lezen bij: Halliday, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation*. London, IB Tauris, 2003, pp.77-88

1990 onder huisarrest geplaatst en zijn paspoort wordt geconfisqueerd. In 1994 wordt hem zijn staatsburgerschap ontnomen en bevriest men zijn financiële bezittingen.⁷⁰²

- Bin Laden in ballingschap: 'bankier' van het mondiale terrorisme

Na een korte tussenstop in Pakistan trekt Bin Laden in 1991 noodgedwongen naar Soedan, waar *The Islamic National Salvation Revolutionary Party* van Omar Al Bashir na een militaire coup in 1989 de macht gegrepen had.⁷⁰³ Dat verblijf in Soedan wordt in de eerste plaats gekenmerkt door financiële activiteiten van een terroristenleider in wording. Tussen 1991 en 1996 investeert hij zwaar in de Soedanese economie en bouwt er commerciële en infrastructurele projecten uit. In nauwe samenwerking met het islamitische regime van Omar Al Bashir en partij-ideoloog Hassan Al Turabi, financiert Bin Laden rond 1993 een nieuwe, intrestvrije bank (Al Shamal Islamic Bank) en richt hij een tiental bedrijven op onder de vlag van Wadiq Al Adiq. De groep omvat o.m. handels-, investerings- en transportbedrijven met rekeningen van Londen tot Honk Kong via Nicosië en Dubai. Het blijkt de perfecte dekmantel voor clandestiene activiteiten van Al Qaeda wereldwijd.⁷⁰⁴

Bin Laden kan bezwaarlijk een succesvolle zakenman genoemd worden: zijn bedrijfsimperium mag dan de ideale dekmantel zijn, deze was vanwege de ingenieuze organisatiestructuur nauwelijks te overzien en te besturen.⁷⁰⁵ Onder de banier van Wadi Al Aqiq en dankzij een zelfbedruipend netwerk van sponsoring, legale en illegale fondsenwerving werkt hij zich in deze periode niettemin op tot 'bankier' van het mondiaal jihaditerrorisme. Tussen alle (veelal legitieme) bedrijfsactiviteiten door, wordt Bin Ladens primaire rol binnen de mondiale jihadibeweging stilaan duidelijk: het aanwenden van beschikbare fondsen om de ambities van militanten wereldwijd te helpen realiseren.⁷⁰⁶

Hoewel zijn activiteiten in Soedan in essentie economisch-politiek van aard waren, zou Bin Laden van hieruit besloten hebben om naast Saoedi-Arabië ook buitenlandse symbolen van macht van de Verenigde Staten aan te vallen.⁷⁰⁷ In de eerste helft van de jaren '90 is

⁷⁰² Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.195

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.57

⁷⁰³ *Ibid.*

⁷⁰⁴ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.236

Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.47

Een overzicht van NGO's, financiële steun en samenwerking met terreurorganisaties:

⁷⁰⁵ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.196

⁷⁰⁶ Zie o.m.: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.133

De CIA omschrijft in 1996 Bin Laden als de 'meest belangrijke financiële sponsor van Islamitisch extremisme in de wereld', via: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.246

Over de meer de algemene manier van financiering van de 'mondiale jihad' in die periode, zie ook: Jacquard, Roland, *In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk*. Amsterdam, Van Gennep, 2002, pp.198-208

⁷⁰⁷ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.48

de impact van Bin Laden en zijn regiment van jihadi's evenwel nog altijd beperkt. De meest opvallende aanslagen die voor 1996 plaatsvonden duiden we als het werk van onafhankelijke *'terrorist entrepreneurs'* (cfr. de eerste WTC aanval in 1993). De basis van zijn groep was klein, en Bin Laden was niet meer dan één speler tussen talloze terroristenleiders, of om het in de woorden van de 9/11 Commissie te stellen: *"Still, he was just one among many diverse terrorist barons."*⁷⁰⁸ In het islamitische Soedan van Omar Bashir hebben nog vele andere, meer bekende terreurorganisaties als het Algerijnse GIA, de Libanese Hezbollah of het Palestijnse HAMAS samen met Egyptische, Eritrese, Ethiopische en andere Afrikaanse radicale dissidente militante bewegingen hun toevlucht gezocht en gevonden.⁷⁰⁹ Hun ervaring is gelijklopend aan die van Bin Laden: al dan niet met een verleden in de Afghaanse oorlog, waren deze dissidenten vastbesloten radicale omwentelingen te weeg te brengen in hun thuisland. Elk van hun gewelddadige projecten faalde en bijna uitsluitend in het geïslamiseerde Soedan waren zij nog welkom.⁷¹⁰

- Hassan Al Turabi

Osama Bin Laden is nooit een groot ideoloog of de grootste kenner van de islam geweest. Wat Bin Laden tekort schiet in actuele religieuze kennis maakt hij goed met een vurige ideologische geestdrift, en een diepe vrijgeveige beurs.⁷¹¹ Dat was zo t.t.v. zijn verblijf in Afghanistan, en geldt evenzeer in Soedan. Was het ontstaan van Al Qaeda als organisatie onrechtstreeks te danken aan Abdullah Azzam, dan moeten we in dit stadium van het ontstaan van Al Qaeda als kernorganisatie van een wereldwijd terreurnetwerk Hassan Al Turabi, en vooral Ayman Al Zawahiri vermelden.

Zonder verder al te diep op zijn figuur te kunnen inspelen, moeten we Al Turabi duiden als de leidende figuur binnen het moderne Soedanese islamisme en mag hij gelden als een zuiver voorbeeld van een *selfmade* islamist.⁷¹² Velen beschouwen hem als de architect van de staatsgreep in Soedan die tot het geïslamiseerde regime van Omar Bashir leidde. Belangrijker voor de evolutie van Al Qaeda is zijn visie en streven naar een geünificeerde islamitische geloofsgemeenschap en zijn rol als pleitbezorger van de politieke islam in de hele moslimwereld. I.v.m. Hassan Al Turabi's invloed verklaart Marc Sageman: *"In a sense, al Qaeda the social movement is very much consistent with Turabi's grand vision."*⁷¹³ Zijn *Popular and Islamic Conference* (PAIC) is daar de belichaming van. Het ultieme doel is de

⁷⁰⁸ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, cit. op p.59

Zie ook: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.54

⁷⁰⁹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.132

⁷¹⁰ Bearden, Milton, Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.92

⁷¹¹ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.8

⁷¹² Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.131

⁷¹³ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, cit. op p.41

Voor een grondigere duiding over de rol die Hassan Al Turabi gespeeld kan hebben in de ontwikkeling van Bin Laden en Al Qaeda, zie: Taylor, Max, Elbushra, Mohamed, Research Note: Hassan al-Turabi, Osama bin Laden, and Al Qaeda in Sudan. In: Terrorism and Political Violence, volume 18, nr.3, 2006, pp.449-464

vereniging van soennitische moslims en militante bewegingen wereldwijd. Volgens het rapport van de 9/11 Commissie reikten zijn ambitie zelfs tot het verenigen van sjiïeten en soennieten.⁷¹⁴ Het PAIC, dat in het Westen gepercipieerd wordt als een 'Islamitische Internationale', levert hem de titel van 'profeet van de totale islamisering' op.⁷¹⁵ Een meer genuanceerde interpretatie is dat Al Turabi met het PAIC een alternatief wilde bieden voor de Arabische Liga. Tegelijk was het een platform voor diegenen die de gekant waren tegen de Amerikaanse militaire interventie in Irak (1991) en zich kritisch opstelden t.a.v. Arabisch regimes die dergelijke militaire operaties van buitenlandse overheersers dulden.⁷¹⁶

In Soedan is het vooral deze Al Turabi die Bin Laden als een welgekomen gast behandelt en de twee zouden op vriendschappelijk niveau met elkaar omgaan. Uiteindelijk is zijn impact niet geheel duidelijk, maar mogen we veronderstellen dat zijn visie mee aan de basis ligt van Bin Ladens ambitie om Al Qaeda uit te bouwen als koepelorganisatie en de visie van Al Qaeda als gewapende tak voor het verenigen van de *umma* wereldwijd.

- Ayman Al Zawahiri

Ondanks Bin Ladens ambities bestaat het geheim regiment 'Al Qaeda' tot 1995 uit weinig meer dan een handvol Afghaanse veteranen. Het lijkt alweer één van een enthousiast initiatief dat tot mislukken gedoemd was, mede doordat het ontbrak aan krachtadig leiderschap en een rechtlijnige visie.⁷¹⁷ Veel meer bv. dan een deelname aan praatbarakken als het PAIC, in maart 1995 georganiseerd door Al Turabi's partij National Islamic Front (NIF), kan Bin Laden niet voorleggen. Zijn claims als zou hij duizenden strijders uitgestuurd hebben naar nieuwe fronten als Somalië en Bosnië worden door de meeste experts geduid als 'ongeloofwaardig'.⁷¹⁸

Doorslaggevender voor de evolutie van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, is de invloed van de Egyptische chirurg Ayman Al Zawahiri. Hun 'speciale relatie' stamt uit de Afghaanse strijd. Toen al had Al Zawahiri een meer ontwikkeld denkbeeld en had hij met zijn eigen organisatie Tanzim Al Jihad een reputatie als terroristenleider opgebouwd.⁷¹⁹ Halfweg jaren '80 is Bin Laden laatste een jonge, rijke Saoedi zonder een duidelijk afgelijnde visie en agenda, terwijl Al Zawahiri een geharde Egyptische militant is met concrete ideeën. Via de omweg van Afghanistan stond

⁷¹⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.61

⁷¹⁵ Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, p.63, 66

⁷¹⁶ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.48

⁷¹⁷ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.199

⁷¹⁸ Zie: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.174-175

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.53

⁷¹⁹ Vrij naar: Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.183

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.131

aanvankelijk de destabilisatie en vernietiging van Egypte en de versterking van zijn organisatie Tanzim Al Jihad voorop (zie: sectie 3.1.2.).⁷²⁰

Als geduchte militaire strateeg en meer gesofistikeerde denker, zal hij zich als de betere organisator van de twee tonen. Vooral zijn denkbeeld oefende een enorme invloed uit op Bin Laden, en doet dat volgens de meeste experts tot op vandaag. Hoewel hij thans nog altijd tweede man is van Al Qaeda, en genoemd wordt als het 'brein' van Al Qaeda, vragen diverse experts zich zelfs af wie nu precies controle en invloed uitoefende over wie.⁷²¹ Al Zawahiri's vitale operationele, politieke, conceptuele en ideologische inbreng bij het ontstaan van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jahdibeweging is te verstrekkend om hier ten gronde uit te doeken te doen. De transformatie van Al Zawahiri's denkbeeld en het belang ervan voor het ontstaan van wat wij duiden als de 'Al Qaeda doctrine', komt aan bod in sectie 5.3.1., nu houden we het op de duiding van Nimrod Raphaeli: *"Few individuals have had a more central role in articulating and practicing and practicing terrorism than Ayman Al-Zawahiri."*⁷²²

Relevant hier is dat Al Zawahiri mee aan de basis ligt van Bin Ladens volgende bestemming, Afghanistan. Soedan komt o.m. na een mislukte aanslag op de Egyptische president Hosni Moebarak in 1995 onder druk te staan om Bin Laden uit te wijzen. Hoewel niet Tanzim Al Jihad maar wel Al Gamaa Al Islamiyya achter het complot schuilt, wordt Al Zawahiri met de vinger gewezen.⁷²³ Soedan komt als 'sponsor van het internationaal terrorisme' onder hevige druk te staan en biedt de Verenigde Staten aan om Bin Laden uit te wijzen naar Saoedi-Arabië. Daar was zijn staatsburgerschap intussen ingetrokken en weigert men hem de toegang tot het land.⁷²⁴ Bin Laden, die onderdak blijkt te bieden aan de vermeende terroristen, wordt uiteindelijk verzocht Soedan te verlaten.⁷²⁵

⁷²⁰ Voor een grondigere schets van Al Zawahiri's parcours, zie: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.2-8

⁷²¹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.136

Zie ook: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, p.20

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.78

⁷²² *Ibid.*, cit op p.1

⁷²³ GTD Incident Summary: Addis Abeba, 26/06/1995.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199506260009>

Zie ook: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.102

⁷²⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.63

⁷²⁵ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.217

Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.246

2.3.1.3. Mei 1996: bij de Taliban – Al Qaeda als kernorganisatie

Hoewel Bin Laden al enige tijd een doorn in het oog is voor de Soedaneese overheid, komt de uitwijzing vrij plots en ongelegen. Het vertrek van Bin Laden stuurt een schokgolf doorheen het embryonale Al Qaeda, en houdt een stevige financiële aderlating in. Over de bestemming heerst minder twijfel: enkel Afghanistan vormt nog een optie. Sommige leden worden geïnviteerd om Bin Laden op een later moment te vervoegen in Afghanistan, andere militanten krijgen te horen dat de organisatie hen niet langer kan onderhouden.⁷²⁶ Toch is het daar dat Osama Bin Laden Al Qaeda in drie jaar tijd weet uit te bouwen tot de organisatie die hij voor ogen heeft: een solide terreur 'onderneming' met een hoge graad aan organisatorische coherentie. In Afghanistan zal hij immers de juiste combinatie van anarchie, instabiliteit en een wijdverspreid gevoel van antipathie t.o. het Westen vinden.⁷²⁷ De alliantie met de Taliban zal hem voorzien in een '*sanctuary in which to train and indoctrinate fighters and terrorists, import weapons, forge ties with other jihad groups and leaders, and plot and staff terrorist schemes.*'⁷²⁸

Wanneer hij in er in mei 1996 arriveert, zijn de Afghaanse gastheren geabsorbeerd door de burgeroorlog die in 1992 losgebarsten was. De p.r.-campagne die hij er lanceert (*infra*), trekt wereldwijd de aandacht, maar in Afghanistan zelf zijn politici als Rabbani en militieiders als Hikmatyar, Dostum of Masoud al te zeer door het conflict in beslag genomen om acht te slaan op zijn *Declaration of Jihad* (1996).⁷²⁹ Na nauwelijks twee jaar deelname in de burgeroorlog, verovert de Taliban op 26 september 1996 de hoofdstad Kaboel en consolideert de Taliban de macht in een puriteins, islamitisch emiraat. Met de verovering van Jalalabad begin 1997 komt zo'n 70 procent van het land onder hun jurisdictie (zie: Bijlage 2).

Voor de duiding van de ontstaansgeschiedenis van de mondiale jihadibeweging is m.n. de relatie tussen Al Qaeda en de Taliban relevant. Doorgaans wordt tussen Al Qaeda en de Taliban een symbiotische relatie verondersteld, maar in werkelijkheid was de relatie allerm minst vanzelfsprekend en wordt deze in het begin gekenmerkt door een ambivalente houding.⁷³⁰ De Taliban had Bin Laden niet uitgenodigd en voelde geen enkele verplichting t.o. hem. Bovendien stonden ze onder druk van Saoedi-Arabië, dat één van hun belangrijkste sponsors was. Bin Laden had van zijn kant geen idee of hij de bescherming genoot van deze nieuwe speler op het politieke front.⁷³¹ Hierbij dient te worden

⁷²⁶ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.62-63

Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.222-223

⁷²⁷ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.28

⁷²⁸ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, cit. op p.66

⁷²⁹ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.247-248

⁷³⁰ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.45

⁷³¹ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.226, 229

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.54

onderstreept dat de twee partijen in die begintijden slechts aan de oppervlakte overeenkomsten vertoonden en zij door weinig meer verenigd zijn dan een fundamentalistische, letterlijke interpretatie van de Koran en een paranoïde wereldbeeld.⁷³² Verschillende dynamieken brengen de twee partijen echter dichterbij. O.m. *Operation Infinite Reach*, de dalende steun van Pakistan en de afkeurende houding van de internationale gemeenschap t.o. de autoriteit van de Taliban (cfr. VN Veiligheidsraad resoluties 1333 en 1363⁷³³) drijft de Taliban recht in de armen van Bin Laden, die vanaf 1996 onconditionele financiële en militaire steun biedt. Burke besluit: *"The Taliban were swiftly being inexorably sucked into the broad international movement of international militancy, whether they liked it or not."*⁷³⁴

Was de relatie tussen Bin Laden en mollah Omar aanvankelijk één van wederzijds wantrouwen, dan zien we deze tegen eind jaren '90 volledig omgebogen. Eens hij met de leiders van de Taliban meer hartelijke, zelfs vriendschappelijke relaties ontplooidde, en Al Qaeda's veiligheid verzekerd was, kon hij in het emiraat eindelijk zijn ambitie van een confederatie van verschillende extremistische jihadibewegingen vrijelijker concretiseren.⁷³⁵ Omgekeerd raakt de Taliban beïnvloed door de nieuwe ideologie waarvan Bin Laden de meest prominente spreekbuis was. Mollah Omar keert zich bv. gradueel tegen de Verenigde Staten en verliest zijn interesse in het verkrijgen van een erkenning van zijn regime.⁷³⁶ De verschillende facties gaan zich, net zoals Bin Laden hoopte, verenigen onder de brede banier van salafistisch jihadisme.⁷³⁷

2.3.2. Al Qaeda als voorhoede: uitbouw van een kernorganisatie

Centraal voor de werking, en hier aan de orde, is de harde kern die de basis vormt van Al Qaeda als terreurorganisatie (i.p.v. als mondiaal terreurnetwerk). De uitbouw van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging wordt in luik 3 en 4 toegelicht, hierna beperken we ons tot de versterking van Al Qaeda als basis en kernorganisatie voor de mondiale jihad.

⁷³² Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.156

⁷³³ S/RES/1333 on the Situation in Afghanistan (19/12/2000)

Via:[http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement)

S/RES/1363 on the Situation in Afghanistan (30/07/2001)

Via:[http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement)

Meer uitleg bij: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.295-296

⁷³⁴ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.167-168, 164, cit. op p.171

⁷³⁵ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.54

⁷³⁶ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.256

⁷³⁷ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.174-175

2.3.2.1. Kernorganisatie: leiderschapsstructuur

In zijn pre-9/11 structuur bestaat de kern van Al Qaeda uit een honderdtal gemotiveerde loyale medewerkers uit de hele islamitische wereld, elk beschikkend over een zekere expertise en vooral: gedreven zijn door gelijklopende, radicale idealen. Een substantiële proportie van deze mannen zijn veteranen uit de Afghaanse oorlog of doen ervaring op nieuwe fronten of 'velden van jihad' als Bosnië of Tsjetsjenië op.⁷³⁸ Eerst in Soedan en vervolgens bij de Taliban in Afghanistan weet Bin Laden de basis van het embryonale Al Qaeda (het 'geheime regiment') te transformeren tot de 'voorhoede' die hij voor ogen heeft.⁷³⁹ Het resultaat is een kernorganisatie met een gecentraliseerde en gelaagde leiderschapsstructuur. Bovenaan staat de 'soera' of raad die het beleid formuleert. Aan het hoofd van de 12-koppige raad staat Bin Laden die zich door zijn meest getrouwe medewerkers laat bijstaan in enkele 'consultatieve raden'. Elk van de leden had aan hem een eed van trouw of *bayat* gezworen, onder hen Al Zawahiri en de aanvoerder van de militaire operaties Mohammed Atef. Direct daaronder komen de 'executieve raden' of operationele comités die de implementering van het beleid moeten garanderen. Stond het militaire comité in voor de training en aankoop van wapens, dan werd de financiële raad belast met het beheer van de Wadi Al Aqiq bedrijven. Gelijkaardige comités werden opgericht voor activiteiten op religieus vlak of inzake publicitaire beslissingen.⁷⁴⁰

Om te bevatten wat deze kernorganisatie betekent voor de mondiale jihadibeweging, kunnen we verwijzen naar de analyses van Jason Burke of Xavier Raufer. Hoewel het verleidelijk is Al Qaeda te herleiden tot deze vrij gecentraliseerde commandostructuur, moeten we beseffen dat een al te eenvoudig beeld misleidend kan werken. De idee van Al Qaeda als 'organisatie' moet zelfs gecontesteerd worden.⁷⁴¹ De kracht van Al Qaeda, ligt niet zozeer bij bovenstaande leiderschapsstructuur maar veeleer in de gedecentraliseerde, mondiale coöptatie van diverse figuren en alliantievorming met netwerken op uiteenlopende niveaus en op diverse manieren,⁷⁴² of in de idee van Al Qaeda 'als proces' en speerpunt van de mondiale jihadibeweging. Voor de interpretatie van de opkomst van de mondiale jihadibeweging kunnen we dan niet vasthouden aan dergelijk puur hiërarchisch beeld. Ook de details van sommige van de meeste spraakmakende Al Qaeda aanslagen

⁷³⁸ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.13

De notie van '*fields of jihad*' is afkomstig uit: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism*. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.440

⁷³⁹ Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.11

⁷⁴⁰ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *Overview of the Enemy*. Staff Statement No.15, 16/05/2004, p.2

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.28-29

Gunaratna, Rohan, *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. New York, Colombia University Press, 2002, p.75-78

⁷⁴¹ Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.7

⁷⁴² Raufer, Xavier, *Al Qaeda: A Different Diagnosis*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.6, 2003, pp.391-398

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.194, 207

bevestigen dat we meer gebaat zijn met een complexer en gevarieerder beeld. Herinneren we ons bv. de figuur van Ramzi Yousef die met de aanslag op de WTC torens in 1993 de eerste jihadistterrorist was om de Verenigde Staten op eigen bodem aan te vallen. Nooit is het bewijs geleverd dat de man in contact stond met Bin Laden, die overigens zelf verklaard heeft Yousef niet te kennen. Hoewel zowel deze connectie als Bin Ladens betrokkenheid bij de aanval telkens weer verondersteld wordt, gaat hun relatie allicht niet verder dan enkele brede associatieve linken via gemeenschappelijke kennissen.⁷⁴³

2.3.2.2. *Infrastructuur*

Al Qaeda beleeft tussen 1996 en 2001 een 'gouden tijd', mede doordat men in het Afghanistan van de Taliban deze kernstructuur kon uitbouwen.⁷⁴⁴ Daarnaast kunnen we op een meer praktisch niveau o.m. verwijzen naar de infrastructuur van trainingskampen. Zowel in Soedan als Afghanistan zouden talloze van deze *booth camps* ontdekt worden. Ze blijken tegelijk als transitzones, trainingscentrum en toevluchtsoord aangewend.⁷⁴⁵

In deze fase wordt het dankzij de steun van de Taliban mogelijk deze infrastructuur verder uit te bouwen. We verwezen reeds eerder naar Bin Ladens naaste medewerker Abu Zubaydah als beheerder van het Khaldan kamp. In totaal zou hij zeven kampen beheren, hetzij door trainingsoorden die oorspronkelijk tijdens de oorlog opgezet waren te doen herleven (cfr. Al Badr en Al Farouq kamp), hetzij door nieuwe op te richten. Op deze sites wordt zowel basis- als gevorderde militaire training aangeboden (resp. zes weken en zes maanden), in andere gevallen gaat het over gespecialiseerde vorming zoals het veilig transfereren van geld, het plannen van aanvallen, het selecteren van targets en toevluchtsoorden, efficiënt communiceren of hoe men zich onopvallend kan inmengen in westerse omgevingen.⁷⁴⁶ Naast dat technische advies maakt een ideologische indoctrinatie en religieuze training met een agressieve interpretatie van de jihad intrinsiek deel uit van elke opleiding.⁷⁴⁷

⁷⁴³ *Ibid.*, p.101

Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.178, 236, 246

⁷⁴⁴ Zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.43 e.v.

⁷⁴⁵ Voor een algemene duiding van de diverse 'Al Qaeda trainingskampen', zie o.m.: Burke, Jason, Al-Qaeda. *Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.152-157

Kushner, Harvey, *The New Terrorism*. In: Kushner, Harvey, (et al.), *The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*. London, Sage Publications, 1998, p.12

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *Overview of the Enemy*. Staff Statement No.15, 16/05/2004, pp.9-10

⁷⁴⁶ Zie: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.258

Schultz, Richard, Vogt, Andreas, *It's War! Fighting Post-11 September Global Terrorism through a Doctrine of Preemption*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.1, spring 2003, p.11

Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, pp.4-6

⁷⁴⁷ *Ibid.*, pp.5-6

Zie ook: Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, p.7

Na de aanslagen van 11 september 2001 lijkt het inderdaad wel of Al Qaeda er *en masse* terroristen gekweekt had, en deze jihadi's niet alleen als bommenmakers, maar tevens als ideologische voorhoede het veld instuurde.⁷⁴⁸ Het *human capital* aan Afghaanse veteranen, alsook een nieuwe generatie van jihadi's, leek wel onuitputbaar. Schattingen over het aantal militanten dat tijdens de jaren '90 in de talloze trainingskampen opgeleid en geïndoctrineerd zijn, lopen sterk uiteen. Amerikaanse inlichtingendiensten schatten het aantal strijders hoger in dan de meeste bronnen. Volgens hen ligt het aantal ergens in de grootteorde tussen de 10.000 à 20.000.⁷⁴⁹ De Egyptische diensten ramen het aantal strijders in Al Qaeda kampen tot aan de invasie van het Amerikaans leger in Afghanistan (oktober 2001) op 7.000.⁷⁵⁰

Tijdens de jaren '90 kan Al Qaeda hoe dan ook bogen op een groot reservoir aan voetsoldaten voor de beoogde mondiale jihad. Brian Jenkins besluit dat kwantiteit uiteindelijk in kwaliteit resulteerde en dat Al Qaeda's operationele mogelijkheden er danig door stegen.⁷⁵¹ Hierbij denken we bv. terug aan veelbelovende rekruten als Al Owali (bommenlegger bij Oost-Afrikaanse operatie van 1998) of Hijazi (Millenniumcomplot). Zij beschikten over gespecialiseerde talenten en zijn aldus door het leiderschap uitgelicht en klaargestoomd voor dit type complexe missies.⁷⁵² Al Qaeda's kernstructuur en de infrastructurele uitbouw mag bovenal getuigen van een toenemende professionalisering, die Al Qaeda in staat gaat stellen de doelstellingen van de oorlogsverklaring(en) (*infra*) ten uitvoer te brengen.

2.3.3. Strategische en tactische evolutie

Wat opvalt aan de reeks van incidenten tijdens de jaren '90 is de ambitie van de jihadi's om complexe, hoog symbolische aanslagen te plegen, op een schaal en met een destructief vermogen die nooit eerder vertoond was. Lawrence Wright is treffend in zijn karakterisering van Ramzi Yousef, de bedenker van de eerste aanval op de WTC torens (1993), wiens ambities de natuur van terrorisme radicaal zou veranderen: *".../ his dark and grandiose imagination was the the cocoon in which the movement would transform itself."*⁷⁵³

Binnen het vakjargon kunnen we besluiten dat dit type mondiale jihadi's het 'terrorisme als theater' naar een nieuw niveau tillen. Hiervoor verwijzen we in een eerste sectie naar

⁷⁴⁸ Kushner, Harvey, *The New Terrorism*. In: Kushner, Harvey, (et al.), *The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*. London, Sage Publications, 1998, p.12

⁷⁴⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.67

Katzman, Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*. In: The Library of Congress, *CRS Report for Congress*, 17/08/2008, p.2

⁷⁵⁰ Via: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.57

⁷⁵¹ Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, pp.4-5

⁷⁵² Zie bv. Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.155-156, 188-189

⁷⁵³ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.179

de toenemend complexe operaties als het Oost-Afrikaanse complot. Deze aanvallen laten ons voor eerst de kenmerken van de 'Al Qaeda standaard' zien en lokken reacties uit die op hun beurt strategische en tactische aanpassingen met zich meebrengen. Een volgende sectie illustreert het inzetten van *terrorism as a theatre* evenzeer: nl. de actieve propagandacampagne die door de kern van mondiale jihadi's sinds 1996 gevoerd is.

2.3.3.1. De 'Al Qaeda standaard'

Bin Laden lijkt in toenemende mate betrokken te raken bij het jihaditerrorisme, hetzij als financier, hetzij door toestemming te verlenen om de operatie in naam van Al Qaeda uit te voeren, of door de supervisie van de hele onderneming op zich te nemen.⁷⁵⁴ Vooral na de spectaculaire Oost-Afrikaanse operatie in 1998 worden complexe acties tegen hoogsymbolische westerse doelwitten het handelsmerk van de terreurorganisatie. Operationeel bekeken hanteert men meer riskante strategieën zoals het inzetten van meerdere, gelijktijdige zelfmoordcommando's. M.n. de grootschaligheid, de opmerkelijke graad aan coördinatie, technologisch vernuft en de symbolische timing en targetkeuze waarbij *collateral damage* (i.e. burgerslachtoffers) niet geschuwd wordt, zijn vroege indicaties voor de karakteristieke Al Qaeda standaard, die we in hoofdstuk 6 duiden (sectie 5.2.1.).

Wanneer het bestaan van een lijvig handboek, de *Encyclopedia of Jihad*, ontdekt wordt, lijkt het er sterk op dat nog meer jihadi's voor hun destructieve aanvallen gebruik zullen maken van standaardtechnieken en een voorgeschreven *modus operandi*. Het naslagwerk, dat ergens tussen 1992 en 1993 samengesteld werd, maakt geen vermelding van Al Qaeda, maar zou wel gefinancierd zijn door Bin Laden.⁷⁵⁵ Het bevat een duizendtal pagina's over politieke en militaire aspecten aan de jihad. De tekst voorziet niet alleen in gedetailleerde informatie over een heel assortiment wapens en munitie, maar bevat tevens voorschriften over de manier waarop terroristische en paramilitaire aanvallen gelanceerd dienen te worden.⁷⁵⁶

Het directe effect is dat Al Qaeda meer onder de aandacht van de media komt en deze jihadi's als dusdanig effectiever zijn in het verspreiden van angst en het uitdragen van de gepropageerde ideologie. Tegelijk speelt elke nieuwe terreurdaad – niet alleen van Al Qaeda, maar ook van *entrepeneurs* of gelijkgestemde jihadinetwerken – in op Bin Ladens reputatie als terroristenleider.⁷⁵⁷ De toenemende agressiviteit en grootschaligheid van complexe operaties als het Oost-Afrikaanse complot van 1998 brengen daarnaast

⁷⁵⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.67

⁷⁵⁵ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.9

⁷⁵⁶ Zie o.m.: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.236-237

Stenersen, Anne, The Internet: A Virtual Training Camp? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.217-218

Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, p.305

⁷⁵⁷ Zie: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.5

krachtdadige beleidsreacties teweeg, vnl. gericht op het vernietigen van de operationele structuur van Al Qaeda. Zo dwingt de Amerikaanse *Operation Infinite Reach* Al Qaeda tot organisatorische aanpassingen en een herziening van de doelwittenkeuze. Sloeg de mondiale jihadibeweging voordien toe tegen zogenaamde 'harde' doelwitten (cfr. militaire en diplomatische doelwitten), dan zien we hen geleidelijk aan kiezen voor 'zachtere' targets (burgerdoelwitten).⁷⁵⁸ Het is maar één voorbeeld van hoe de operationele planningscyclus telkens weer aangepast wordt, naargelang veranderende omstandigheden van buitenaf. Zonder verder veel aandacht te kunnen besteden aan deze tactische en operationele dynamiek, zullen we nog vaker verwijzen naar de manier waarop Al Qaeda zich als terreurorganisatie voortdurend heruitvindt en aanpast. Als stelregel klinkt het bij RAND: "*As al-Qaeda morphs and changes organisationally to adjust to arrests and disruptions of planned attacks, so does its operational style*".⁷⁵⁹

Het onderstreept bovenal de veerkracht van Al Qaeda op het gebied van strategische en tactische keuzes. Eén en ander heeft tevens te maken met de flexibiliteit die de organisatie aan de dag legt en die gereflecteerd wordt door de rol van onafhankelijk opererende '*terrorist entrepreneurs*' en het inzetten van autonome 'slapercellen'. Al Qaeda functioneert op verschillende niveaus, waarbij zowel *bottum up* als *top down* krachten aan het werk zijn. Enerzijds zijn er de spectaculaire acties of de *spectaculars* waarbij de specifieke doelstelling en implementatie verzekerd wordt van bovenaf. Anderzijds worden creatieve benaderingen en het '*creative out of the box thinking*' aangemoedigd.⁷⁶⁰ Complexe, sterk gecentraliseerde en van bovenaf gedirigeerde operaties zoals de aanval tegen de Oost-Afrikaanse ambassades in 1998 blijken uiteindelijk eerder uitzondering dan regel. De 9/11 Commissie dicht deze initiatiefnemers en autonoom opererende cellen dan ook een rol van vitaal belang toe: "*Al Qaeda's worldwide terrorist operations relied heavily on the ideas and work of enterprising and strongwilled field commanders who enjoyed considerable autonomy*".⁷⁶¹

2.3.3.2. Propagandamachine: de 'Al Qaeda doctrine'

De terreurincidenten tijdens de opgangfase van het mondiaal jihaditerrorisme zijn de ultieme demonstratie van Al Qaeda's ideologie die geweld aanmoedigt als wraak voor de westerse bezetting van heilige plaatsen in Mekka en Medina. Zoveel wijst de reeks van opeenvolgende verklaringen en fatwa's uit. Een eerste uiteenzetting over de strategie voor de mondiale jihad kan afgeleid worden uit een vroege fatwa die in 1992 door het leiderschap van Al Qaeda naar buiten gebracht wordt. Deze is gericht tegen de 'westerse

⁷⁵⁸ Meer uitleg over AQ's operationele evolutie bij Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.34-55.

⁷⁵⁹ *Ibid.*, cit. op p.63

Zie ook: Hoffman, Bruce, Lessons of 9/11. Santa Monica, RAND Corporation, 08/10/2002, p.7
Testimony submitted for the Committee Record to the United States Joint September 11, 2001 Inquiry Staff of the House and Senate Select Committees on Intelligence.

⁷⁶⁰ *Ibid.*, p.13

⁷⁶¹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, cit. op p.145

bezettters' van islamitische landen.⁷⁶² Beschouwen we de eerste aanslagen als vroege manifestaties van de 'Al Qaeda standaard', dan kunnen we hier vroege indicaties ontwaren van wat we hierna duiden als de 'Al Qaeda doctrine'.

Met een publieke 'oorlogsverklaring' op 23 augustus 1996, gericht tegen de alliantie van Kruisvaarders en Zionisten, en meer specifiek tegen de Verenigde Staten, raken de mondiale ambities van Bin Laden voor het eerst bekend. Vanuit het gebergte in Afghanistan publiceert hij 'Uit de bergen van de Hindu Kush' – voluit getiteld '*Declaration of Jihad Against the Americans Occupying the Land of the Two Sacred Mosques*'. De tekst is bedoeld als een reactie op de aanslag bij het Khobar Towers complex twee maanden voordien en als oproep gericht aan alle gelovige moslims – in het bijzonder deze op het Arabisch schiereiland – om zich in te zetten voor de 'jihad tegen de christelijke legers van de Amerikanen die het land van de twee moskeeën bezetten' en voor de 'verbanning van de heidenen uit het Arabisch schiereiland'.⁷⁶³ Door de oorlog te verklaren aan de Verenigde Staten vanuit een grot in Afghanistan, neemt Bin Laden de rol aan van een vlekkeloze en onverzettelijke, maar primitieve verzetsleider tegen de onmeetbare macht van de seculiere, wetenschappelijke en technologische Goliath.⁷⁶⁴ Bin Ladens zelfuitgeroepen oorlog tegen de christelijk-joodse alliantie onderstreept niettemin dat zijn drijfveren niet zozeer van religieuze aard, maar politiek zijn. De eenvoudige, overkoepelende boodschap is dat de Verenigde Staten een offensieve politiek voeren met het oog op het controleren van islamitische landen in de Perzische Golf en elders, en dat moslims in deze landen op gewelddadige wijze in verzet moeten komen tegen de bezettingen.⁷⁶⁵

Op de declaratie volgen – tot groot ongenoegen van de Taliban – een hele reeks interviews en verklaringen. Meer dan de oorlogsverklaring in 1996 vanuit de desolate Hindu Kush, geven interviews met o.m. The Independent, Al Quds Al Arabi en CNN Bin Laden een wereldwijd forum om zijn visie uiteen te zetten.⁷⁶⁶ Abdel Bari Atwan, journalist bij Al Quds, bezocht Bin Laden op diens uitnodiging in de sterk beveiligde militaire basis in het Afgaanse gebergte (Tora Bora). Nog het meest verbaasd was die over het contrast tussen de sobere en primitieve leefomstandigheden t.o.v. de moderniteit van Bin Ladens

⁷⁶² *Ibid.*, p.59

⁷⁶³ Zie o.m.: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.247-248

Blanchard, Christopher, Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology. In: CRS Report for Congress, 16/11/2004, pp.2-3

Doran, Michael, Somebody Else's Civil War. Ideology, Rage, and the Assault on America. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, p.38

Benjamin, Daniel, Simon, Steven, The Age of Sacred Terror. New York, Random House, 2002, pp.140-142

⁷⁶⁴ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.235

⁷⁶⁵ Pape, Robert, Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. New York, Random House Trade, 2005, p.119

⁷⁶⁶ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.245

Benjamin, Daniel, Simon, Steven, The Age of Sacred Terror. New York, Random House, 2002, pp.147-148

communicatiemiddelen.⁷⁶⁷ Intussen wordt de propagandastrijd ook vanuit het Westen opgevoerd. Bin Laden kan tussen 1994 en 1998 o.m. steunen op *Reform and Advice Bureau* in Londen dat beheerd wordt door Khaled Al Fawwaz, die later gearresteerd wordt voor zijn betrokkenheid bij het Oost-Afrikaanse complot.⁷⁶⁸ De boodschap is telkens dezelfde: de jihadi's zijn in een heilige oorlog verwickeld, gericht op het afsnijden van 'het hoofd van de slang', en alle gelovige moslims wordt opgedragen bij te dragen tot het verdrijven van Amerikaanse troepen uit het Arabische schiereiland.⁷⁶⁹ Samengevat zet Bin Laden in deze reeks van media-optredens en verklaringen de zelfuitgeroepen oorlog met de Verenigde Staten verder uiteen en specificeert hij de te volgen politieke voorschriften voor de hervorming van moslimlanden. Zonder hier al te diep op de ideologische lijn te kunnen inspelen, mag het opmerkelijk genoemd worden dat elk van deze traktaten bijna op een echo leek van Huntingtons theorie van de nakende botsing der beschavingen.⁷⁷⁰

2.3.4. Besluit: mondiale ambities

Zowel de organisatorische, strategische als tactische evoluties en de propagandacampagne wijzen er op dat lokale doelstellingen gradueel plaats ruimen voor mondiale ambities. Voormelde incidenten en de propagandacampagne bevestigen dat het voornaamste doelwit van Al Qaeda het Westen is, en meer specifiek de Verenigde Staten. Ook de uitbouw van een kernorganisatie verradt het eigenlijke doel van Bin Laden: Al Qaeda moet als het speerpunt fungeren van een multinationaal consortium of wereldwijd netwerk waar Bin Laden de onbetwiste leider van is. Pas bij volgende secties gaan we in op die coöptatie van lokale en hybride netwerken en wordt het patroon van expansie doorheen alliantievorming duidelijk. Hier duiden we de formele bevestiging van die ambitie: de oprichting van het Wereld Islamitisch Front (WIF) in februari 1998.⁷⁷¹

Ondanks de virulente mediacampagne raakt Bin Laden pas echt bekend bij het breder publiek in augustus 1998 wanneer zijn organisatie Al Qaeda simultaan twee Amerikaanse ambassades aanvalt.⁷⁷² Die gebeurtenissen vestigen tevens de aandacht op de hernieuwde oorlogsverklaring van Bin Laden en Ayman Al Zawahiri, enkele maanden eerder (23 februari 1998). De 'fatwa' is in de eerste plaats een herhaling van de oorlogsverklaring in 1996, en ziet men als een manoeuvre van Bin Laden om zichzelf en de nieuwe 'merknaam' Al Qaeda te lanceren. De gehanteerde taal is deze keer eenvoudiger en de tekst staat bol

⁷⁶⁷ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.16, 34 - Het relaas van zijn verblijf bij Bin Laden staat op pp.23-37

⁷⁶⁸ *Ibid.*, p.16

⁷⁶⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.59

Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.225

⁷⁷⁰ Blanchard, Christopher, *Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology*. In: CRS Report for Congress, 16/11/2004, p.3

⁷⁷¹ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.47

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.158 e.v.

⁷⁷² Bearden, Milton, *Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, p.93

van profetische metaforen.⁷⁷³ De Verenigde Staten worden nog explicieter genoemd als de te bestrijden vijand. Ook de oproep om deel te nemen aan de jihad klinkt dwingender: “het doden van Amerikanen en hun bondgenoten is een plicht van elke individuele moslim”. Nieuw ook is dat de boodschap niet langer vertrekt vanuit de specifieke woede over de bezetting van Saoedi-Arabië, maar verpakt wordt als een kosmische strijd tussen het goede en kwade.⁷⁷⁴ In diezelfde adem wordt de oprichting aangekondigd van het *International Islamic Front for Jihad Against Jews and Crusaders*, kortweg: Wereld Islamitisch Front (WIF). Dat moest optreden als een hogere raad die zou instaan voor de coördinatie en uitvoering van de mondiale jihad tegen Joden en kruisvaarders, en houdt de fusie in tussen Al Qaeda en minstens vier militante groeperingen.⁷⁷⁵ Bin Laden zelf verklaart dat WIF een representatie is van *‘the first step to pool together the energies and concentrate efforts against the infidels represented in the Jewish-Crusader alliance, thus replacing splinter and subsidiary fronts’*.⁷⁷⁶

De verklaring die samen met de oprichting van het Front de wereld rondgestuurd wordt, is ondertekend door minstens vier islamitische leiders die hiermee hun lidmaatschap bevestigen. Hierbij worden sjeik Mir Hamza van het Pakistaanse Jamiat Al Ulema, Maulana Fazlur Rahman en Abdul Salem Muhammad van de jihad beweging in Bangladesh en Fadi Errahmane Khalil (Pakistaanse Ansar beweging) genoemd. Belangrijkere namen zijn die van Al Zawahiri, leider van de Egyptische Tanzim Al Jihad, en Rifai Taha, leider van de radicale tak van Al Gamaa Al Islamiyya.⁷⁷⁷ Opmerkelijk wel is dat niet Bin Laden het oprichtingscharter in persoon tekent. Het woord Al Qaeda, op dat moment nog hoogst geheim, komt niet in het document voor.⁷⁷⁸ Ook de grotere en op dat moment erg actieve netwerken (cfr. GIA, Al Gamaa Al Islamiyya of Jemaah Islamiyya) maken geen deel uit van de ‘Islamitische Internationale’, volgens Fawaz Gerges omdat zij zich ‘niet aangetrokken voelden tot de idee van een mondiale jihad’. Het WIF heeft dan enkel geradicaliseerde splintergroeperingen, die op zichzelf weinig te betekenen hebben, in de rangen.⁷⁷⁹

Het strekt tot de aanbeveling het oprichtingscharter van het WIF eerder als een intentieverklaring te zien, dan als het daadwerkelijk samenbundelen van de krachten of

⁷⁷³ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *The Age of Sacred Terror*. New York, Random House, 2002, p.150-148

⁷⁷⁴ Een Engelse transcriptie van de fatwa is te vinden bij: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.260-261

⁷⁷⁵ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.159

⁷⁷⁶ Via: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.39

⁷⁷⁷ Zie o.m.: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: *The Making of an Arch-Terrorist*. In: *Terrorism and Political Violence*, Vol.14, nr.4, 2002, p.14

Lawrence, Bruce, (et al.), *Messages to the World. Statements of Osama Bin Laden*. London, Verso, 2005, p.60

Cooley, John, *Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism*. Sterling, Pluto Press, 1999, p.224

Blanchard, Christopher, *Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology*. In: *CRS Report for Congress*, p.3

⁷⁷⁸ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.260

⁷⁷⁹ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.39, 161

als de oprichting van een 'Islamitische Internationale'. Niettemin onderstreept het WIF dat het concept van de mondiale jihad en het inschakelen van terrorisme als strategie tegen de 'verre vijand' nu helemaal op de voorgrond staat bij de doelstellingen en ideologie van Al Qaeda.⁷⁸⁰ De fatwa van 1998 kan tevens begrepen worden als een publieke lancering van een vernieuwd en sterker Al Qaeda, en de presentatie van Bin Laden als de belangrijkste terroristenleider ter wereld. Sinds begin jaren '90 had hij zich tenslotte tot die positie weten op te werken, niet alleen door de interne structuur van Al Qaeda te verstevigen, maar evenzeer door banden te onderhouden en te versterken met terroristen en militanten wereldwijd.⁷⁸¹ Buiten het WIF om was er tijdens de jaren '90 weldegelijk sprake van een toenemende verstrengeling en samenhang binnen de opkomende mondiale jihadibeweging. Meer nog, met de oprichting van het WIF benadrukt Bin Laden zijn verbrede focus en toenadering tot gelijkgezinde politieke en ideologische netwerken, die samen met hem de VS en hun bondgenoten willen aanvallen, op mondiale schaal, overal en wanneer maar mogelijk.⁷⁸²

3. Uitbouw van een mondiaal jihadinetwerk: hybride tendensen

Nu we de opkomst van Al Qaeda als terreurorganisatie en de omstandigheden waarin dat gebeurde, geduid hebben, moeten we nagaan hoe Al Qaeda zich tegen eind jaren '90 kon opwerken als speerpunt van de mondiale jihadibeweging. We verbreden m.a.w. het perspectief en richten ons op de wisselwerking tussen de opkomende mondiale jihadibeweging en de bestaande, lokaal opererende jihadinetwerken. Onze invalshoek en vraagstelling naar de uitbouw van de mondiale jihadibeweging, doet ons het relaas beperken tot de impact van de Afghaanse oorlog en de daaropvolgende diaspora van veteranen. In dit luik bekijken we twee cases, cruciaal voor het zich ontplooiende mondiale jihadinetwerk: Egypte en Zuidoost-Azië.

Egypte wenden we aan als illustratie voor de potentieel radicaliserende impact van Afghaanse veteranen bestaande lokale conflicten en de 'hybridisering' op het gebied van ideologie en strategie (sectie 3.1). Zuidoost-Azië halen we hier aan als exemplarisch voorbeeld van de toenemende verstrengeling van contacten binnen de mondiale jihadibeweging (3.2.).

3.1. Case: Egypte

Actieve vormen van het islamisme zagen voor het eerst het levenslicht in Egypte, en alleen al daardoor biedt de regio elementaire inzichten.⁷⁸³ Die titel van bakermat van de

⁷⁸⁰ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.79

⁷⁸¹ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.67

⁷⁸² Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.54

⁷⁸³ Nedoroscik, Jeffrey, *Extremist Groups in Egypt*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.2, 2002, p.47

politieke islam heeft het in de eerste plaats te danken aan het feit dat enkele van de prominentste islamideologen en grondleggers van het islamisme (cfr. Rashid Rida, Hassan Al Banna, Sayyid Qutb) uit Egypte afkomstig zijn, maar evenzeer aan een lange nationale traditie van politiek activisme (cfr. Moslimbroeders). De geschiedenis en de particulariteiten van dat Egyptisch islamisme of de specifieke politieke context zouden ons te ver leiden.⁷⁸⁴ We onthouden dat Egypte in diverse opzichten een bijzondere plaats inneemt voor de evolutie van de mondiale jihadibeweging, en dan in de eerste plaats omdat het een pioniersrol speelde in de ontwikkeling van de bredere islamistische beweging: militanten wereldwijd zouden het Egyptische voorbeeld nauw bestuderen en kopiëren.⁷⁸⁵

Wij bestuderen de evolutie van het Egyptisch jihadisme met een specifieke vraag en doelstelling voor ogen, m.b. willen we nagaan welke de impact van en wisselwerking tussen en de opkomst van de mondiale jihadibeweging was. Omdat de evolutie van het Egyptische jihadisme cruciaal blijkt te zijn voor de evolutie van zowel de mondiale jihadibeweging in haar geheel, als het ontstaan van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, gaan we de centrale actoren en organisaties hiervan vrij grondig duiden. In wat volgt bespreken we achtereenvolgens de twee belangrijkste spelers, zowel binnen het Egyptische jihadisme als binnen de ontlukende mondiale jihadibeweging: de Egyptische Jihad en de radicale factie Tanzim Al Jihad en Al Gamaa Al Islamiyya (hierna: Al Gamaa).

Om hun positie binnen de mondiale jihadibeweging of de evolutie van hun gewelddadige campagne beter te begrijpen, is enige situering van het Egyptisch activisme en de ontplooiing van de ideologie voor het jihadisme vereist (3.1.1.). Eens we deze rijke achtergrondgeschiedenis summier geduid hebben, kunnen we het ontstaan en de activiteiten van deze jihadinetwerken genuanceerder opvatten (3.1.2. en 3.1.3.).

3.1.1. Situering

In de literatuur situeert men het ontstaan van Tanzim en Al Gamaa eind jaren '70 als een reactie op de dramatische wijzigingen in het binnen- en buitenlandbeleid van toenmalig president Anwar Sadat. O.m. de Camp David Akkoorden met de Israëlische president Menachem Begin in maart 1979, zijn beleid van coöptatie van islamistische elementen en de verstrakking daarvan om de effecten van de Iraanse revolutie in te dijken, worden genoemd als katalysatoren bij het ontstaan van beide bewegingen.⁷⁸⁶ De verdere

⁷⁸⁴ Een overzichtelijke duiding van die verzetsgeschiedenis is o.m. te vinden bij: Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.45-46, 47-48, 49

Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.27-30, 81-87
Ayoob, Mohammed, *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, pp.75-83

Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.27-30, 81-87

⁷⁸⁵ *Ibid.*, p.88

Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 1994, pp.46-47

⁷⁸⁶ Zie o.m.: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.74-76

verharding van het politieke klimaat in Egypte en radicalisering van militanten hangt dan weer nauw samen met het gevoerde beleid van Sadats opvolger Hosni Moebarak die doorgaans een erg repressief beleid voert tegen radicale elementen in de islamistische beweging.⁷⁸⁷

Belangrijk voor onze onderzoeksdoelstellingen is dat Egypte als bakermat van het islamisme tegelijk mee aan de wieg staat van de universele ideologie, die door jihadi's wereldwijd zou overgenomen worden. Zonder hier in detail te kunnen treden, moeten we verwijzen naar het gedachtegoed van Moslimbroeder Sayyid Qutb. Die radicaliseerde een hele generatie van islamistische militanten met de idee van een permanente revolutie en een expansieve definitie van de jihad als een eeuwige oorlog en als de persoonlijke plicht van elke moslim.⁷⁸⁸ Het leidt tot diverse interpretaties, zoals die van Shukri Mustafa, leider van de schimmige beweging Al Takfir Wal Hijra. Mustafa argumenteert dat moslims zich moeten afkeren van het geloofsafvallige Egyptische regime. In afwachting van een sterkere en daadkrachtigere organisatie moeten alle gelovigen zich uit de maatschappij terugtrekken en zich verenigen om in een later stadium tot actie over te gaan. Pas wanneer de gelovigen voldoende slagkracht opgebouwd hebben, kan men overgaan tot het bereiken van het ultieme doel, i.e. de reconstructie van het kalifaat of de restauratie van het gouden tijdperk.⁷⁸⁹ Met een bescheiden aanhang die zich over de hele Maghreb en West-Europa uitstrekt, vatten we de '*takfiri's*' beter op als een panislamitische religieuze sekte of cultbeweging, dan als terreurorganisatie.⁷⁹⁰

Doorslaggevender is de uitwerking van Qutbs en Mustafa's visie door Mohammed Faraj, die we straks duiden als de oprichter en huisideoloog van de Egyptische Al Jihad beweging. Dat zijn visie voor de koers van jihadi's niet te onderschatten valt, wordt onderstreept door Gerges: "*Faraj's call to jihad against the near enemy resonated with most jihadis and informed their rhetoric and action throughout the 1980s and 1990s.*"⁷⁹¹ Zijn theorie en actieplan wordt uitgelijnd in twee publicaties: *Al Jihad: The Forgotten Pillar* en *Al Farida Al Ghaiba (The Absent Obligation)*. De basispremissie is dat elke ware

⁷⁸⁷ Een duiding van het beleid van 'deliberalisering' en vervolgens 'willekeurige repressie' vanwege het Egyptische apparaat, is te vinden bij: Hafez, Mohamed, Wiktorowicz, Quintan, Violence as Contention in the Egyptian Islamic Movement. In: Wiktorowicz, Quintan, (et al.), Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach. Bloomington, Indiana University Press, 2003, pp.61-88

⁷⁸⁸ Zie: Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.4-6

Voor een grondige duiding van Sayyid Qutbs specifieke invloed op het denkbeeld van Osama Bin Laden, zie: Zimmerman, John, Sayyid Qutb's Influence on the 11 September Attacks. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.222-252

⁷⁸⁹ Zie o.m.: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, The Age of Sacred Terror. New York, Random House, 2002, pp.70-71

⁷⁹⁰ Group Profile: Takfir Wa Hijra. Via: <http://tkb.org/Group.jsp?groupID=4477> (28/03/2008)

Zie ook: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.39

Cook, David, The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.1, 2003, pp.32-33

⁷⁹¹ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.11-11

Zie ook: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.36-37

moslim vanuit zijn geloof verplicht is bij te dragen aan de heropleving van de islamitische *umma*; moslimleiders en groepen die zich afgekeerd hebben van de sharia dienen benaderd te worden als apostaten. Tevens is het voor elke ware moslim zondig om samen te werken met een ongelovige heerser. In plaats daarvan is elke moslim verplicht zich toe te leggen op de jihad, waarvan de gewapende strijd de enige acceptabele vorm is. Ibn Taymiyya's fatwa wordt aangehaald om te staven dat de jihad evengoed tegen geloofsafvallige moslims gericht is. Het doel is de purificatie van de *umma* en het doden van moslims is daardoor gelegitimeerd. Terloops wordt nog de graduele benadering van de Moslimbroeders geridiculiseerd en de traditionele oelema wordt omschreven als door het regime omgekochte handlangers.⁷⁹² Faraj introduceert hiermee twee concepten die nieuw zijn bij de interpretatie van de heilige oorlog of jihad: m.n. de jihad als zesde pijler en verplichting voor elke moslim, en de jihad als een perpetuele beweging naar de hereniging van de islamitische *umma*.⁷⁹³

3.1.2. De Egyptische Jihad

3.1.2.1. Jaren '80: cyclus van geweld en repressie

Eind jaren '60 worden er voortdurend verschillende, kleine militante organisaties opgericht, ontmanteld en hervormd. Onder al deze groeperingen bevindt zich de Egyptische Jihad, dat voor het eerst het Egyptisch jihadisme materieel vorm geeft. Anders dan Al Takfir Wal Hijra wordt het niet geleid door charismatische figuren maar door toegewijde revolutionairen.⁷⁹⁴ De Egyptische tak van de Jihadbeweging ontstaat in 1974 onder impuls van Mohammed Faraj en Abbud Abdul Zumur die daarop de operationele vleugel gaan leiden. Sjeik Omar Abdul Rahman wordt spiritueel leider. Ayman Al Zawahiri (op dat moment student aan de medische afdeling van de Universiteit Cairo) stapt eind jaren '70 met zijn obscure groep Tanzim Al Jihad mee in deze Egyptische Jihad.⁷⁹⁵ Deze ondergrondse cel was in 1967 in de geest van de *takfir* beweging en als reactie op de ophanging van Saiyyd Qutb door de 15-jarige Al Zawahiri als ondergrondse cel opgericht.⁷⁹⁶

Beïnvloed door de ideologie van de *takfiri's* blijft de Egyptische Jihad aanvankelijk ondergronds en gaat deze in afwachting van een versterkte organisatie niet operationeel. Begin jaren '80 lanceren ze hun campagne met de moordaanslag op president Sadat (6

⁷⁹² Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *The Age of Sacred Terror*. New York, Random House, 2002, pp.77-78

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.44

⁷⁹³ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.78-79

⁷⁹⁴ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *The Age of Sacred Terror*. New York, Random House, 2002, p.74

⁷⁹⁵ Zie o.m.: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.78

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.138

⁷⁹⁶ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.91

oktober 1981).⁷⁹⁷ Geheel eigen aan het Egyptische activisme, was dat de militanten geïnfiltreerd zaten in het leger en het veiligheidskorps. De voorhoede die de aanslag uitvoert, bestaat uit vier soldaten die tijdens de militaire parade o.l.v. luitenant Khalid Ahmad Islambuli het vuur openen, en met de president nog minstens zes veiligheidsagenten de dood injagen. Gerges duidt het als één van de allereerste acties door een 'protojihadistische' groep.⁷⁹⁸ De moordaanslag blijkt een samenwerkingsverband tussen de Egyptische Jihad en Al Gamaa, en is bedoeld als katalysator voor de bewustwording van de Egyptische moslims voor de corruptie en afvalligheid van het regime. De achterliggende idee was dat de moord op Sadat de massa spontaan in opstand zou doen komen en dat de weg naar de islamitische revolutie vrijgemaakt zou worden.⁷⁹⁹

Met de aanslag tekent de groep evenwel zo goed als zijn eigen doodvonnis. Sadats opvolger Hosni Moebarak voert na de moordaanslag de repressie ongenadig hoog op tegen alle radicale en dissidente elementen in het land. Tegen eind oktober zijn meer dan 3.000 activisten opgesloten, vnl. leden van Al Takfir Wal Hijra, de Egyptische Jihad en Al Gamaa.⁸⁰⁰ Tijdens de jaren '80 zou de Egyptische Jihad nog slechts een handvol weinig succesvolle aanslagen plegen.⁸⁰¹ De Egyptische Jihad groeide misschien nooit uit tot de grootschalige, coherente terreurorganisatie die Al Gamaa was, maar wel tot één van de eerste en meest vastberaden jihadgroepen.⁸⁰²

In de eerste helft van de jaren '80 was Al Zawahiri's houding t.o. geweld nog ambivalent, in de zin dat hij twijfels koesterde over de efficiëntie en de kans op succes van acties zoals de moordaanslag op Sadat. Drie jaar opsluiting zouden hem evenwel harden en radicaliseren, in die mate dat Gerges hem nu als een man op 'wraakmissie' duidt. Met zijn radicale afscheuring Tanzim Al Jihad is hij op niets minder dan de vernietiging van het Egyptische regime uit.⁸⁰³ De aanhoudende repressie en onderdrukking van het Egyptische regime sterken hem evenwel in zijn overtuiging dat dergelijke acties de revolutie zouden doen falen. Achteraf beschouwd lijkt het er op dat Al Zawahiri nu op zoek gaat naar manieren

⁷⁹⁷ GTD Incident Summary: Cairo, 06/10/1981

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=198110060007>

⁷⁹⁸ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.80

⁷⁹⁹ *Ibid.*, p.92

Zie ook: Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.184

⁸⁰⁰ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.78

Voor een meer algemene schets van de cycli van repressie in Egypte, zie bv.: Blaydes, Lisa, Rubin, Lawrence, *Ideological Reorientation and Counterterrorism: Confronting Militant Islam in Egypt*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.4, pp.464-469

⁸⁰¹ GTD Search Results. Perpetrator: Al Jihad, 8 incidents – drie daarvan vinden plaats tijdens de jaren '80, de overige vijf vinden plaats tussen 1991 en 1995.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=511>

⁸⁰² Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.45, 49

⁸⁰³ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.92-93

Zie ook: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.76

om de cyclus van activisme, repressie en verzwakking van de jihadicampagne te doorbreken.⁸⁰⁴

3.1.2.2. Eind jaren '80: Ayman Al Zawahiri neemt over

Al Zawahiri trekt na zijn vrijlating naar Afghanistan en Pakistan en vervolgens naar Soedan.⁸⁰⁵ Uit zijn memoires mag blijken dat hij deze plekken beschouwt als operationele dekmantels en ze tegelijk als opportuniteit ziet voor het verwerven van financiële steun. Het realiseren van de militaire overname in Egypte blijft al die tijd zijn voornaamste doelstelling.⁸⁰⁶ Na de overwinning op het Sovjetleger in 1989 behoudt de radicale kern van Tanzim Al Jihad (Talaat Al Fateh) zijn trainingsbasis in Jalabad (Pakistan). Bij Jane's Intelligence schat men midden jaren '90 het aantal Egyptische jihadi's die vanuit het gebied campagne voeren tegen het Egyptische regime op 200.⁸⁰⁷

Lawrence Wright meent dat de aanslag op de Egyptische ambassade in Islamabad op 19 november 1996 de eerste is onder Al Zawahiri's leiderschap. Twee zelfmoordactivisten doen een bijzonder krachtige bom ontploffen waardoor het gebouw bijna volledig met de grond gelijk gemaakt wordt, en zestien mensen laten het leven.⁸⁰⁸ Het incident onthult waar deze jihadi's voor staan en is op strategisch vlak een voorbode van Al Qaeda's campagne, zowel in doelstellingen als de gehanteerde middelen. De aanslag valt evenwel niet in goede aarde bij Bin Laden, die zich in de nasleep gedwongen ziet Soedan te verlaten. Ook vele van Al Zawahiri's resterende volgelingen keuren de aanslag af. Zowel de dood van onschuldige moslims als het inzetten van zelfmoordterroristen wijst men af.⁸⁰⁹

Geheel in tegenspraak met de ideeën van Faraj keert Al Zawahiri's visie tegen eind jaren '90 om: om het pad naar de islamisering van Egypte te effenen, moet eerst de externe vijand aangepakt worden.⁸¹⁰ Het devies voor de realisering van de doelstellingen van de jihad is een gewelddadige strategie van directe confrontatie met Joden, Israël en het Westen als een eerste, noodzakelijke stap naar het vervolmaken van de doelstellingen van

⁸⁰⁴ Vrij naar: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.94-95

⁸⁰⁵ Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.185

⁸⁰⁶ Meer over zijn verblijf in Afghanistan en Soedan, zie: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, pp.7-8, 11-12

⁸⁰⁷ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: *Jane's Intelligence Review*, volume 7, nr.4, 1995, p.176

⁸⁰⁸ GTD Incident Summary: Islamabad, 19/11/1995.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=199511190001>

Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.217-218

⁸⁰⁹ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.218

⁸¹⁰ Volgens Raphaeli kwam die 'shift in ideological priorities' er tevens door zijn vriendschap, en uiteindelijk, alliantie, met Bin Laden, zie: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, p.20

de jihad en de Islam. Die ontplooiende ideologie mag uniek genoemd worden: hij combineert een salafistische jihadi-ideologie met panislamitisch radicalisme (zie: sectie 5.3.1.).⁸¹¹

3.1.3. Al Gamaa Al Islamiyya (Al Gamaa)

Al Gamaa blijft aanvankelijk meer vasthouden aan het domestieke luik van de agenda, i.e. de islamisering van het Egyptische bestel. Hiervan getuigen ook de data over de incidenten zoals verstrekt door de GTD. Van de 260 aanslagen tussen 1981 en 1998 vindt er één plaats buiten Egypte (i.e. de mislukte aanslag op president Hosni Moebarak in Addis Abeba). Het overgrote deel van die incidenten is gericht tegen binnenlandse doelwitten.⁸¹² Mede onder impuls van teruggekeerde Afghaanse veteranen en het opkomend mondiaal jihaditerrorisme zien we die doelwittenkeuze veranderen rond 1991-92.

Hoewel Al Gamaa hybride kenmerken vertoont in de zin dat een campagne gevoerd wordt tegen zowel Egyptische als westerse doelwitten, moeten we besluiten dat de organisatie slechts kortstondig binnen dat patroon past. De terreurcampagne van Al Gamaa duiden we hier, vnl. omdat we in ons tussentijds besluit de koers van Al Gamaa tegenover die van de Tanzim willen plaatsen. Dat beeld vertelt ons meer over de opkomst van de mondiale jihadibeweging en een typische tweespalt die er in heerst (zie: sectie 3.1.4.). Alvorens tot dat beeld te komen bespreken we in twee opeenvolgende secties summier de graduele evolutie van Al Gamaa als semi-clandestiene organisatie tijdens de jaren '80 naar Al Gamaa's activiteiten als terreurorganisatie tijdens de jaren '90.

3.1.3.1. Jaren '80: radicalisering op ideologisch vlak

De ontstaansgeschiedenis van Al Gamaa onderstreept dat het in de eerste plaats geïnterpreteerd moet worden als een lokaal verzetsnetwerk. Al Gamaa wordt tijdens de vroege jaren '70 opgericht als een verzameling van losse groeperingen en als alternatief voor de Moslimbroeders, die op dat moment verboden zijn – Burke verwijst zelfs naar Al Gamaa als 'de Moslimbroeders onder een andere naam'.⁸¹³ In die geest reikt de semi-clandestiene organisatie in eerste instantie islamitische oplossingen aan voor de heersende socio-economische crisis en voorziet men in faciliteiten en liefdadigheidswerk daar waar het regime tekort schiet.⁸¹⁴ Wanneer de Sadat regering in 1977 de Moslimbroeders onder naam van Al Gamaa oogluikend toestaat deel te nemen aan studentenverkiezingen in de universiteiten, halen de islamisten het met een absolute meerderheid.⁸¹⁵

⁸¹¹ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.50

⁸¹² GTD Search Results. Perpetrator: al-Gama'at al-Islamiyya, 260 incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=357>

⁸¹³ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.137

⁸¹⁴ Zie: Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.81-83

⁸¹⁵ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.137

Door de Camp David akkoorden brokkelt het broze bestand met de Sadat regering evenwel af en gaat het meer radicale Al Gamaa zich naast de socio-economische activiteiten toeleggen op politieke doelstellingen, o.m. door een campagne van geweld tegen het regime te lanceren.⁸¹⁶ Die radicalisering van de militanten valt samen met de terugkeer van sjeik Abdel Omar Rahman naar Egypte in 1981. Deze had al sinds het regime van Gamel Abdel Nasser een reputatie opgebouwd als islamitisch criticus van opeenvolgende regeringen, en wierp zich nu op als voorstander van het gebruik van geweld. Bij zijn terugkeer kroont hij zich tot emir van de diverse opererende terreurnetwerken, maar vooral met Al Gamaa is de band onmiskenbaar.⁸¹⁷ Verder dan dat hij fungeert als spiritueel leider van de jihadi's is er weinig geweten over de precieze betrokkenheid van de sjeik bij terreurincidenten zoals de moordaanslag op Sadat. Walter Laqueur besluit dat hij tijdens de jaren '80 hoe dan ook een rol speelde in het Egyptisch terrorisme en beschouwd moet worden als een invloedrijke sleutelfiguur.⁸¹⁸ Ook Jason Burke benadrukt dat sjeik Abdel Omar Rahman degene was naar wie de jihadi's keken voor spiritueel leiderschap; na de dood van Abdullah Azzam in 1989 zou hij zelfs die rol op mondiaal vlak opnemen.⁸¹⁹

In Egypte zelf blijft de terreurcampagne van Al Gamaa uit tot begin jaren '90: vanwege de repressie zou het jaren duren voor Al Gamaa opnieuw operationeel werd.⁸²⁰ In plaats daarvan zag men tijdens de jaren '80 een hele generatie jihadi's uitwijken, o.m. naar Afghanistan. Al Gamaa's verharde houding zal in die periode minder blijken uit de campagne op Egyptische bodem, wel eerder uit het engagement waarbij zij Egyptische jihadi's in Afghanistan steunen.⁸²¹

3.1.3.2. 1991-1997: radicalisering van de campagne

Op binnenlands vlak was Al Gamaa er tegen de late jaren '80 er in geslaagd het leiderschap te verwerven over tal van kleinere, militante bewegingen en wordt ze de grootste en meest slagkrachtige militante organisatie van het land. Rond die periode zien we een graduele evolutie in het gebruik van geweld door Al Gamaa: een eerste stap in de verschuiving situeert zich rond 1991 wanneer Al Gamaa openlijk de oorlog aan het Egyptisch regime verklaart en zich als ondergrondse organisatie explicieter als zuivere terreurorganisatie opwerpt.⁸²² Ondanks de hevige repressie van het Moebarak regime intensifieert het geweld vanaf halfweg jaren '90, wat o.m. af te leiden valt uit de

⁸¹⁶ Zie: Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.80-81

⁸¹⁷ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.36

⁸¹⁸ *Ibid.*

⁸¹⁹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.137

⁸²⁰ GTD Search Results. Perpetrator: al-Gama'at al-Islamiyya, 260 incidents – alle aanslagen, behalve die op Sadat in 1981, vinden plaats na mei 1991.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=357>

⁸²¹ Zie o.m.: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.89

⁸²² Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, pp.39-40

internationalisering van het terrorisme. Die ontsporing van het geweld valt niet toevallig samen met de toevloed van terugkerende veteranen of 'Egyptische Afghanen'. Jeffrey Nedoroscik stelt dat Al Gamaa, historisch gezien, samengesteld is uit twee types van militanten: in eerste instantie worden leden lokaal gerekruteerd, vnl. uit de streek van de Opper Nijl. Een tweede en belangrijk type van leden zijn rekruten die naar Afghanistan trokken en nu *en masse* terugkeren naar hun thuisland.⁸²³

Mede onder impuls van de teruggekeerde Afghanistan veteranen gaat Al Gamaa zich vanaf 1991 manifesteren als terreurorganisatie, dit door terrorisme op te nemen in hun strategie en het als geprefereerde tactiek te gaan hanteren. De GTD databank tekent voor de periode 1991-1998 niet minder dan 259 incidenten op, die m.u.v. één incident allemaal in Egypte zelf plaatsvinden en bijna allen gericht zijn tegen Egyptische doelwitten.⁸²⁴ Al Gamaa opereert openlijk in de vallei van de Opper Nijl, waar het vanaf de vroege jaren '90 een erg actieve en dodelijke campagne voert tegen Koptische christenen, intellectuelen en prominente schrijvers.⁸²⁵ Die strijd tegen intellectuelen begon met de liquidatie in 1992 van Farag Foda, een seculier columnist, die in een artikel gesuggereerd had dat de jihadi's meer gedreven werden door seksuele frustratie dan politieke redenen. Ook de moordaanslag op Nobelprijswinnaar literatuur Naguib Mahfouz kan in deze context vermeld worden. Sjeik Omar Abdel Rahman had een fatwa tegen hem uitgevaardigd en in 1994 ontsnapte Mahfouz maar net aan de dood toen een militant hem een mes in de halsstreek plantte.⁸²⁶ De opstoot van geweld zou in totaal aan meer dan 1.000 mensen, waaronder vele burgers, het leven kosten.⁸²⁷

De eerste incidenten van internationaal terrorisme vinden plaats in 1995. Eerst is er een mislukte aanslag tegen president Hosni Moebarak op 26 juni 1995 in Addis Abeba.⁸²⁸ Bij de beschieting van de presidentiële autokaravaan van de luchthaven naar een vergadering van de Organisatie van de Afrikaanse Unie (OAU), komen twee bodyguards en vijf van de aanvallers om. De president zelf blijft ongedeerd. Diverse bronnen melden dat de aanslag vanuit Khartoum gepland was, dat de aanslag via Abu Hafs Al Masri en Ayman Al Zawahiri door Al Qaeda bekostigd was en dat de Soedanese regering betrokken was bij het

⁸²³ Nedoroscik, Jeffrey, Extremist Groups in Egypt. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.2, 2002, p.61

⁸²⁴ GTD Search Results. Perpetrator: al-Gama'at al-Islamiyya, 260 incidents.
Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=357>

⁸²⁵ Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.276

⁸²⁶ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.184

⁸²⁷ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.139

⁸²⁸ GTD Incident Summary: Addis Abeba, 26/06/1995.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199506260009>

smokkelen van de wapens.⁸²⁹ Het zou tot VN-sancties leiden, en indirect Bin Laden dwingen het land te verlaten.⁸³⁰

De aanslagen mogen onproductief genoemd worden, niet alleen omdat het doelwit gemist wordt, maar vooral omdat men de repressie tegen radicale elementen in Egypte gaat opvoeren. Het verharde en gewelddadige klimaat in Egypte valt dan niet enkel af te lezen aan Al Gamaa's activiteiten. Ook de toegenomen repressie en het counterterrorismebeleid van het Moebarak regime speelt een grote en erg aanwezige rol in de Egyptische maatschappij. De stelregel is dat de 'overheid geweld doorgaans met geweld bestrijdt'.⁸³¹ Na de reeks ophefmakende aanslagen in 1991-1992 belooft Moebarak de militante islamistische netwerken te 'vernietigen'. Het resulteert in massa arrestaties, brutale ondervragingspraktijken, de voortdurende observatie en intimidatie van vermeende militanten, en de introductie van een snelrechtstelsel in militaire tribunalen.⁸³²

3.1.3.3. 1996-1997: internationalisering van het terrorisme

Het is in het licht van deze gepolariseerde context dat de volgende verschuiving in het Egyptisch jihadisme geïnterpreteerd kan worden. Tegen halfweg jaren '90 zitten de meeste leiders in de cel en raakt Al Gamaa versplinterd in diverse kleine, vrij autonoom opererende cellen. Tegelijk moeten we de radicalisering van de lokale jihadi's toeschrijven aan de teruggekeerde Afghaanse veteranen die nu hun ervaring toepassen.⁸³³ Een kleine, radicale factie van Afghaanse veteranen binnen Al Gamaa, die zonder al te veel controle van bovenaf handelt, meent dat de islamitische revolutie voor eens en altijd bewerkstelligd kan worden door de campagne naar een nieuw niveau te heffen.⁸³⁴ Het vertaalt zich in een driest hoogtepunt van het geweld rond 1996-1997. Vanwege de doelwittenkeuze – de toeristische industrie – krijgt de campagne een internationale dimensie.

⁸²⁹ Zie: Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.213-215

Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.102

Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *The Age of Sacred Terror*. New York, Random House, 2002, pp.131-132

⁸³⁰ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.62

Zie: S/RES/1054 on the situation in Sudan (26/04/1996):

Via: <http://www.watsoninstitute.org/tfs/CD/1054.pdf>

⁸³¹ Nedoroscik, Jeffrey, *Extremist Groups in Egypt*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.2, 2002, p.49

⁸³² Zie bv.: Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.215

Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.102-103

⁸³³ Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.276

⁸³⁴ Vrij naar: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.39

Op 18 april 1996 opent een schutter het vuur op een groep Griekse toeristen bij het Europa Hotel in Giza (nabij Caïro). Er vallen 17 doden en 15 gewonden.⁸³⁵ Deze aanslag was gericht tegen Israëlsche toeristen en bedoeld als vergeldingsactie voor de bijzonder brutale Israëlsche *Grapes of Wrath* operatie tegen de Libanese Hezbollah die 210 doden (waarvan 160 burgers) tot gevolg had.⁸³⁶ De climax van het geweld was echter nog niet bereikt: in november 1997 openen minstens zes schutters het vuur bij de drukbezochte tempel van Hatshepsut in Luxor. Tijdens het daaropvolgende vuurgevecht van circa 45 minuten, komen in totaal 74 mensen om en raken er 24 ernstig gewond. O.l.v. de Afghaan Midhat Abdul Rahman gaan de aanvallers bijzonder baldadig te werk: ze dwingen toeristen op de knieën, schieten wild in het rond en maken nadien het werk met messen af.⁸³⁷

Het netto-effect is dat de populariteit van het islamisme een historisch dieptepunt bereikt. Gerges stelt dat geen enkel ander incident de Egyptische publieke opinie dermate tegen deze lokaal opererende jihadi's keerde.⁸³⁸ Niet alleen de middenklasse, ook de natuurlijke achterban (de lagere klasse) keert zich af van Al Gamaa. De meer gematigde elementen en leiders nemen vanuit de cel afstand van de gruweldaden en kondigen een eenzijdig staak-het-vuren aan. Het bestand wordt eind 1998 bekrachtigd door sjeik Al Rahman, eveneens opgesloten in de gevangenis.⁸³⁹ De meest radicale factie o.l.v. Mustafa Hamza en Rafai Ahmed Taha verblijft intussen in Afghanistan en wordt ingelijfd bij het WIF.⁸⁴⁰ Ayman Al Zawahiri probeert nog toenadering te zoeken, maar vangt bot bij de meer gematigde tak van Al Gamaa, zeker nadat hij de Luxor aanslag onthaalt als '*a major event /.../ in the offensive against the enemies of Islam*'.⁸⁴¹

3.1.4. Besluit: Egypte

Juist omdat de Egyptische ervaring nauw verbonden is met het ontstaan van Al Qaeda hebben we de geschiedenis en evolutie van het Egyptisch jihadisme grondiger beschreven dan we voor andere landen of regio's gaan doen. Egypte is in ontelbare opzichten de

⁸³⁵ GTD Incident Summary: Giza, 18/04/1996

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=199604180004> (10/01/2010)

⁸³⁶ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.106

⁸³⁷ GTD Incident Summary: Luxor, 17/11/1997

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=199711170011> (10/01/2010)

Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.107

⁸³⁸ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.153

⁸³⁹ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.109-110

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.216

⁸⁴⁰ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.256

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.154-155

⁸⁴¹ Via: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, cit. op p.78

bakermat van de politieke islam en blijkt vanuit diverse opzichten exemplarisch voor de evolutie van het islamisme, en meer specifiek voor het ontstaan van de jihadibeweging aan de rand van die beweging. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen beperken we ons hier tot de vraag naar de wisselwerking tussen het Egyptisch jihadisme en de opkomst van de mondiale jihadibeweging.

Ook deze vraag is te complex om deze in zijn volledigheid te beantwoorden. Specifiek voor de Egyptische ervaring en de ontplooiing van de mondiale jihadibeweging is de impact van het 'Egyptische contingent' op het ontstaan van Al Qaeda als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging. In een tweede sectie onderscheiden we een meer algemene dynamiek, nl. de ideologische tweespalt tussen de idee van de 'verre' vijand versus 'nabije' vijand. Deze illustreren we a.d.h.v. de uiteenlopende visie en evolutie van Tamzin Al Jihad en Al Gamaa.

3.1.4.1. *Het 'Egyptisch contingent'*

Naar het eind van de Afghaanse oorlog zijn het veelal Egyptische activisten die vanwege hun ideologische of technische expertise leidinggevende functies aangenomen hebben.⁸⁴² Met hun intellectuele en ideologische bagage staan ze immers bekend als het 'brein' of de 'denkers' onder de Afghaanse Arabieren. Burke duidt de komst van geharde activisten halfweg jaren '80 in Afghanistan als Mohammed Shawky Al Islambouli, Mohammed Atef en natuurlijk sjeik Omar Al Rahman en Ayman Al Zawahiri als een opmerkelijke sociale verschuiving onder de buitenlandse vrijwilligers: naast hun leiderschap is hun geradicaliseerde gedachtegoed bepalend voor het nieuwe, opkomende discours binnen de islamistische beweging.⁸⁴³

M.b. de relatie tussen Ayman Al Zawahiri en Osama Bin Laden wordt vaak genoemd als cruciaal voor het ontstaan van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging. Wat Ayman Al Zawahiri's precieze invloed op Bin Ladens denken is, blijft voer voor discussie maar algemeen wordt aangenomen dat deze verstrekkend is.⁸⁴⁴ Wij houden het bij Abdel Bari Atwan, die op basis van getuigenissen besluit: *".../ bin Laden and al-Zawahiri exerted equal amounts of influence over each other, but in different ways."*⁸⁴⁵ De alliantie tussen Bin Ladens geheime regiment en Al Zawahiri's organisatie eind jaren '90 onderstreept de verankerde invloed van het 'Egyptisch contingent' op Bin Laden en binnen Al Qaeda. Gerges omschrijft hun invloed als: *"The influence of Egyptians was not limited to the leaders, operators and lieutenants. It extended to the general direction of the organization and type and nature of its paramilitary operations."* Alle sleutelfuncties

⁸⁴² Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.56-57

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.138-143

⁸⁴³ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.72

⁸⁴⁴ Zie o.m.: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, p.14, 20

Benjamin, Daniel, Simon, Steven, The Age of Sacred Terror. New York, Random House, 2002, p.104

⁸⁴⁵ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, pp.78-79 – cit. op p.78

binnen de kernstructuur van Al Qaeda blijken inderdaad ingevuld door Egyptenaren; o.m. Abu Hafs Al Masri wordt ingehaald als leidende theoreticus, ook de militaire aanvoerder van Al Qaeda is een Egyptenaar. In die context wordt het moeilijk om onderscheid te maken tussen de leden van Al Qaeda en Tanzim: vanaf halfweg jaren '90 werken ze samen als één team.⁸⁴⁶

3.1.4.2. *Factiestrijd: ideologische tweespalt*

Het Egyptisch jihadisme wordt belichaamd door twee concurrerende en onderling verdeelde groeperingen: Al Gamaa en Tanzim Al Jihad. Die eerste ontstond als een semi-legale organisatie die de islamisering in navolging van de Moslimbroeders van onderuit wil bewerkstelligen. Al Gamaa groeit eind jaren '80 uit tot een grote volkspartij die erg populair is in de zuidelijke provincies van het land en enkele verarmde voorsteden (Embaba en Aim Shams) in Caïro. De Tanzim daarentegen was van bij het begin veeleer een elitaire voorhoedepartij die vooral in de hoofdstad aanhang had.⁸⁴⁷

Al Gamaa en Tanzim delen gelijkaardige doelstellingen, maar dat kan niet verhullen in hoeverre de twee organisaties verschillen in visie, rekrutering en strategie.⁸⁴⁸ De concurrentie en factiestrijd binnen de onplooierende Egyptische jihadibeweging reikt zelfs tot in Afghanistan. Tanzim en Al Gamaa zouden er eind jaren '80 concurrerende gasthuizen opzetten en aparte nieuwsbrieven publiceren die weinig meer tot doel hadden dan elkaar te belasteren.⁸⁴⁹ De Tanzim opereert begin jaren '90 vanuit trainingskampen in Pakistan en Soedan; ideologisch evolueert het gradueel naar de idee van de mondiale jihad. Hoewel Al Gamaa zich aanvankelijk meer op de islamisering van de Egyptische staat richt, ontspoot ook hun strijd wanneer ze rond 1992 een terreurcampagne lanceren, eerst tegen lokale vijanden en vervolgens ook westerse doelwitten (*supra*). Daarnaast zijn ook de rivaliserende opvattingen, de strijd om het leiderschap van de Egyptische jihadibeweging, de moeilijke relatie tussen de twee spilfiguren sjeik Rahman en Ayman Al Zawahiri, maar vooral de strategische divergentie eind jaren '90 (cfr. staakt-het-vuren) veelzeggend voor de verdeeldheid die het Egyptisch jihadisme beheerst.⁸⁵⁰

Met het oog op de meer algemene vraag naar de betekenis van de tweespalt voor de mondiale jihadibeweging keren we nog het best terug naar de strategische opvattingen van Faraj. Centraal binnen diens gedachtegoed is dat elke ware moslim eerst de

⁸⁴⁶ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.142 - cit. op p.142

⁸⁴⁷ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.41

Zie ook: Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.276

⁸⁴⁸ Voor een algemene schets van deze verdeeldheid en rivaliteit tussen Al Gamaa en de Egyptische Jihad, zie: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.99-100

⁸⁴⁹ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.138

⁸⁵⁰ Zie o.m.: *Ibid.*, p.57

Voor een duiding van Al Zawahiri's houding t.o.v. het uitroepen van een staakt-het-vuren, zie: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.155-158

binnenlandse, interne of nabije vijand (i.e. het Egyptisch regime) en pas dan de buitenlandse of verre vijanden van de islam moet bestrijden.⁸⁵¹ Hoewel ook Al Gamaa zich heel even ent op de strategie van de mondiale jihadi's (1996-1997), blijft het doorgaans trouw aan Farajs stelling dat de geloofsafvallige moslims de belangrijkste te bestrijden vijand zijn. Dan kiest de Tanzim, en m.b. Ayman Al Zawahiri, voor een heel andere koers. Hoewel het vernietigen van het Egyptische regime zijn primaire doelstelling blijft, gaat hij tegen eind jaren '90 volledig tegen Farajs voorschriften in. Met de aankondiging van het WIF wordt bevestigd dat voor Al Zawahiri 'de weg naar de bevrijding van Palestina nu langs Israël' verloopt.⁸⁵² Om de corrupte en onislamitische Arabische regimes te verslaan moet men de verre vijand, i.e. het Westen, aanvallen en bepleit hij nu de 'internationalisering' van de jihad.⁸⁵³ Daar waar Al Gamaa blijft zweren bij het verzet tegen het eigen regime, heeft Tanzim vanuit het buitenland naar manieren gezocht om de spiraal van geweld en repressie te overstijgen.⁸⁵⁴ Gerges is misschien het scherpst in zijn aanduiding van dit stratego-ideologische verschil tussen beide: *"Implicit in these questions is a utilitarian, rational calculation that differs from what doctrinaire jihadis, who view loss and gain in absolute religious terms"*.⁸⁵⁵

We onthouden dat Egypte een perfect voorbeeld vormt van het feit dat niet alle radicale elementen in de jihadibeweging in uniso denken en handelen. In tegenspraak met de idee dat deze radicale islamisten tijdens de jaren '80-'90 één blok vormen, blijken ze diep verdeeld naargelang hun sociale en regionale achtergrond en de verschillende charismatische figuren. Tegen het eind van de jaren '90 is Egyptische militante beweging verdeeld tussen een meerderheid van activisten die vrede wilden, en een kleine radicale minderheid die in het buitenland verbleef maar de strijd niet wilde staken.⁸⁵⁶

3.2. Case: Zuidoost-Azië

Zuidoost-Azië onderstreept de toenemende verstrengeling tussen regionaal opererende jihadi's en de opkomende mondiale jihadibeweging. Omdat zij illustratief zijn voor de uitbouw van de mondiale jihadibeweging beperken we ons voor wat volgt tot de opkomst van de twee grootste netwerken, de Filippijnse Abu Sayyaf Groep (hierna: ASG) en het Indonesische Jemaah Islamiyya (hierna: JI). We benaderen Zuidoost-Azië als één van de meest terreurgevoelige regio's, net o.w.v. het uiterst complexe kluwen aan onderlinge

⁸⁵¹ Zie: *Ibid.*, pp.10-11

⁸⁵² Vrij naar o.m.: *Ibid.*, p.13 – zie ook p.33: nochtans had Al Zawahiri in 1995 nog een pamflet geschreven, getiteld *'The Road to Jerusalem Goes Through Cairo'*, waarbij hij duidelijk verklaarde dat Jeruzalem niet bevrijd zou worden vooraleer het gevecht om Egypte gewonnen zou zijn.

⁸⁵³ Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, pp.16-17

⁸⁵⁴ Zie bv.: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.80

⁸⁵⁵ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.160

⁸⁵⁶ *Ibid.*, p.129, 153-154

Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.256

relaties. Desondanks is men voor de aanslagen van 11 september 2001 of deze die een jaar later een Bali plaatsvinden, weinig bewust van de dreiging die het islamisme vormt, en heeft men over het algemeen weinig notie van de groeiende contacten tussen de gevaarlijkste Zuidoost-Aziatische militanten.⁸⁵⁷

Hierna volgt een summiere situering van Zuidoost-Azië als brandhaard van islamistisch verzet (sectie 3.2.1.). Vervolgens duiden we vrij grondig het ontstaan van beide netwerken. Hoewel ASG en JI elk een uniek lange nationale traditie van verzet kennen en ontstaan zijn binnen de context van etno-religieuze spanningen, kaderen we hun ontstaan als een effect van de Afghaanse oorlog. O.m. de verstrengeling van contacten en de oorlogservaring zorgen voor een subtiele vermenging van ideologie en strategieën waardoor we, zeker in het geval van JI, mogen spreken van een duale agenda (secties 3.2.2. en 3.2.3).

3.2.1. Situering

Rohan Gunaratna laat geen twijfel bestaan over het feit dat Zuidoost-Azië sinds de vroege jaren '90 één van de belangrijkste brandhaarden van islamistisch verzet is. *"The shift in the center of gravity of terrorism from the Middle-East to the Asia-Pacific region was initiated in the early 1990s."*⁸⁵⁸ Alleen al op basis van de samenstelling van de populatie is de regio erg interessant als invloedszone en rekruteringsgebied voor militante bewegingen. In sommige Zuidoost-Aziatische staten maken moslims de meerderheid uit van de bevolking, en Indonesië heeft als land zelfs de grootste populatie moslims ter wereld.⁸⁵⁹ De 'Islam' speelt hoe dan ook een rol in deze maatschappijen en in elk van deze landen zien we legio expressies van islamisme bij diverse partijen, organisaties en verzetsbewegingen.⁸⁶⁰ Ook voor het Zuidoost-Aziatische voorbeeld geldt dat we niet heen kunnen om de lange voorgeschiedenis van verzet, geworteld in unieke en historisch gegroeide etno-religieuze grieven. De radicalisering van jihadinetwerken als de Pattani United Liberation Organisation (PULO) die in Maleisië en Thailand opereert, het Molukse Lashkar Jihad, de Abu Sayyaf Groep (ASG) en Jemaah Islamiyya (JI) vatten we hier expliciet op tegen de achtergrond van de Afghaanse oorlog en in wisselwerking met de opkomende mondiale jihadibeweging.

⁸⁵⁷ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.444

⁸⁵⁸ Gunaratna, Rohan, Terrorist Trends and Patterns in the Asia-Pacific Region. In: Tan, Andrew, Ramakhrisna, Kumar, (et al.), The New Terrorism: Anatomy, Trends and Counter Strategies. Singapore, Eastern University Press, 2002, cit. op p.129

⁸⁵⁹ Desker, Barry, Islam and Society in South-East Asia after 11 September. In: Australian Journal of International Affairs, volume 56, nr.3, 2002, p.383

⁸⁶⁰ Voor Indonesië, zie bv.: Ayoob, Mohammed, The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, pp.97-99, 101-103, 105-106

Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, pp.49-51

Voor een achtergrond bij de Filippijnen, zie bv.: Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.136-139

De regio diverse kent diverse vormen van nationaal verzet, die in het geval van Indonesië en de Filipijnen, teruggaan naar een koloniale afhankelijkheidsstrijd. Belangrijk om onthouden is dat deze verzetsbewegingen in vergelijking met Arabische islamistische beweging minder onder de invloed staan van het salafisme en wahabisme. Hierin kunnen we o.m wijzen op het ontstaan van de revolutionaire Darul Islam beweging.⁸⁶¹ D.M. Jones et al. verklaren in dat verband: *“/.../ long before the end of the Soviet occupation in Afghanistan, which is often seen as the first intimation of an Islamist internationale, Islamist thought was thinking and planning over the long term and conceiving its resistance as a single, unified global struggle that transcends local, state, and regional concerns.”*⁸⁶²

Anders gesteld kent de regio al lang voor de terugtrekking van het Sovjetleger een solide traditie van transnationaal denken en handelen. Kenmerkend is dat tal van uiteenlopende verzetsorganisaties al sinds de jaren '70, elk met een eigen agenda, actief zijn en ondanks diverse doelstellingen en strategieën veelal onderlinge contacten met elkaar onderhouden. Daarbij is het erg moeilijk om in te schatten of de relaties tussen deze talloze organisaties van divers allooi het product zijn van *ad hoc* initiatieven door lokale leiders of dat ze een reflectie zijn van richtlijnen die afkomstig zijn van het centrale leiderschap van de netwerken. Ook op de vraag of deze relaties permanent dan wel onderhevig zijn aan de uiteenlopende agenda's valt onmogelijk een sluitend antwoord te formuleren.⁸⁶³ Hoewel we het bestaan van deze onderlinge connecties en samenwerkingsverbanden erkennen, beperken we ons voor wat volgt tot het ontstaan en de activiteiten van de twee grootste jihadinetwerken, die het vaakst geassocieerd worden met Al Qaeda: de Abu Sayyaf Groep (ASG) en Jemaah Islamiyya (JI).

3.2.2. Abu Sayyaf Groep (ASG)

3.2.2.1. Ontstaan

Het ontstaan van ASG moeten we situeren in de context van de Moro rebellie. Wanneer de grootste verzetsorganisatie, het Moro National Liberation Front (MNLF), midden jaren '70 vredesgesprekken aanknoopt met Manilla, fragmenteert de islamitische verzetsbeweging.⁸⁶⁴ Het gevolg is een massieve rebellie tijdens de jaren '70, met sporadische opflakkingen van geweld tot de jaren '90. Dan biedt zich een volgende intensivering van het geweld aan en treedt in deze strijd voor islamitisch zelfbestuur de

⁸⁶¹ Voor de impact van de Darul Islam beweging in Indonesië, zie bv.: Desker, Barry, Islam and Society in South-East Asia after 11 September. In: Australian Journal of International Affairs, volume 56, nr.3, 2002, p.50

⁸⁶² Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, cit. op p.444

⁸⁶³ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.155-156

⁸⁶⁴ Zie: Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.138-139

islamitische splinterorganisatie Moro Islamic Liberation Front (MILF) op de voorgrond.⁸⁶⁵ Het voert in de vroege jaren '90 een ware uitputtingsslag met het militaire bewind van President Ferdinand Marcos, drijft deze tijdens het presidentschap van Joseph Estrada op, maar zal na het driest hoogtepunt van geweld in 1998 de onderhandelingen met de regering van president Gloria Arroyo aanknopen. Nog tijdens die gesprekken houden ze zich aan het unilaterale staakt-het-vuren dat door de overheid uitgevaardigd was.⁸⁶⁶

In die woelige context richt Abubakar Janjali begin jaren '90 de Abu Sayyaf Groep op als splinterbeweging. Deze islamitische geleerde had na de eerste golf van geweld tijdens de jaren '70 dissidenten van het MNLF rond zich geschaard en zou nu Filippijnen rekruteren die zij aan zij met de Afghaanse moedjahedien ten strijde getrokken waren.⁸⁶⁷ Ook hier zien we deze splintergroep ageren binnen de context van meer vreedzame initiatieven voor zelfbestuur, dit door zowel het MNLF als MILF. Respectievelijk in 1996 en 2001 bereiken het MNLF en MILF een broos bestand met de regering.⁸⁶⁸ Het resultaat is een autonome regio op Mindanao, maar de radicale kern rond Janjanali kan zich niet vinden in die graduele en gematigde koers. Veel meer dan dat men op gewelddadige wijze streeft naar onafhankelijkheid en de islamisering van het regionale bestuur, is niet geweten over de ideologie van ASG.⁸⁶⁹ Naar eigen zeggen ligt het in hun intentie om alle sectoren in de zuidelijk gelegen moslimregio's te verenigen in een onafhankelijk Bangsamoro en bieden ze zichzelf aan als enige alternatief voor een echte onafhankelijkheidsbeweging.⁸⁷⁰

3.2.2.2. *Contouren*

ASG laat voor het eerst van zich horen in augustus 1991 wanneer de groep de christelijke boekenwinkel MV Doulos bombardeert en vervolgens een Italiaanse priester en Duitse journalist vermoorden. De groep teistert de komende vier jaar de zuidelijke provincies Basilan, Zamboanga en Sulu en de gebieden in Maleisië met een golf van terreur die gekenmerkt wordt door extreme brutaliteiten en het moedwillig doden van burgers, vooral christenen. Anders dan de oude islamitische verzetsbewegingen beschouwt ASG iedereen die in de weg staat van de islamisering van de maatschappij als legitieme vijand.⁸⁷¹ Ook qua tactieken wijkt ASG af van het gekende patroon. Met de reeks

⁸⁶⁵ Zie: Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.445-446

⁸⁶⁶ Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, p.139

⁸⁶⁷ Zie o.m.: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.18
Voor een algemeen profiel van de Abu Sayyaf groep, zie: Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.21-24

⁸⁶⁸ Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.2

⁸⁶⁹ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, p.204

⁸⁷⁰ Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, p.131

⁸⁷¹ *Ibid.*, pp.131-132

moordaanslagen, gewapende overvallen, gijzelingen en onthoofdingen kan de groep niet verhullen dat het ook gedreven wordt door motieven van criminele aard.⁸⁷²

Tegen halfweg jaren '90 groeit de groep van een handvol militanten tot naar schatting 600 verzetslieden uit. Niettemin daalt het aantal incidenten gevoelig, mede als resultaat van het vredesbestand tussen de Filipijnse overheid en het MNLF⁸⁷³ en de niet-aflatende *search and destroy* operaties tegen ASG.⁸⁷⁴ Daarop lijkt ASG het geweer van schouder te wisselen: het gaat zich profileren als een terreurorganisatie met regionale ambities. De GTD tekent tussen 1994 en 2001 niet minder dan 76 incidenten op.⁸⁷⁵ In december 1994 haalt de terreurgroep het wereldnieuws wanneer men een bom laat ontploffen op een Filipijnse Boeing 747 van Manilla naar Tokio, en daarbij één Japanse passagier ombrengt.⁸⁷⁶ De 9/11 Commissie ziet de hand Ramzi Yousef achter de aanslag. Hetzelfde geldt voor het Bojinka plot – de verijdelde aanslag op paus Johannes II en plannen om lijnvliegtuigen te doen crashen op het CIA hoofdkwartier in Langley (Virginia) in 1995 – of de vermeende plannen om President Clinton te vermoorden tijdens een trip naar Manilla in 1994.⁸⁷⁷ ASG wordt met de vinger gewezen omdat het vermeende brein achter het complot, Ramzi Youssef, in ruil voor onderdak in de Filipijnen hen training en expertise aanbiedt in het gebruiken van gesofistikeerde explosieven en wapens.⁸⁷⁸

In 1998 wordt leider Janjali gedood door een actie van het Filipijnse leger AFP. Onder het leiderschap van zijn broer Khadaffy Janjali en Ghalib Andang raakt de organisatie uit koers.⁸⁷⁹ ASG specialiseert zich in het kidnappen van buitenlandse toeristen, piraterij en smokkeloperaties. Het voornaamste doel lijkt nu het binnenrijven van fondsen. Daarbij vergroot ASG zijn operaties op geografisch vlak en onderneemt het grootschalige gijzelingsacties tegen buitenlanders. In april 2000 komen ze met hun 'separatistische agenda' voor het eerst duidelijker onder de internationale aandacht wanneer ze met

⁸⁷² Zie o.m.: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.204

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.18

Cronin, Audrey, *How Al-Qaeda Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, p.31

Tan, Andrew, *Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.2, 2003, p.117

⁸⁷³ Nicksch, Larry, *Abu Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation*. In: *Library of Congress, CRS Report*, 25/01/2002, p.3

⁸⁷⁴ Filler, Alfredo, *The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, p.132

⁸⁷⁵ GTD Search Results. *Perpetrator: Abu Sayyaf Group, 126 incidents – 76 daarvan vinden plaats tussen 1994 en 2001*.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=276> (11/01/2010)

⁸⁷⁶ GTD Incident Summary: Japan, 11/12/1994.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199412110003>

Zie ook: Bruce, James, *Arab Veterans of the Afghan War*. In: *Jane's Intelligence Review*, volume 7, nr.4, 1995, pp.180-181

⁸⁷⁷ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.147

⁸⁷⁸ Zie: Tan, Andrew, *Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.2, 2003, p.117

⁸⁷⁹ *Ibid.*, vtn. 872

zwaar aangedreven speedboten het toeristische eiland Sipadan (Maleisië) aanvallen. Ze houden minstens 21 mensen gegijzeld, onder hen twaalf westerse toeristen.⁸⁸⁰ De gijzelaars worden naar Sulu overgebracht en vrijgelaten begin december 2000, nadat een losgeldsom van naar schatting 26 miljoen dollar uitbetaald is.⁸⁸¹ De aanval moet bewijzen dat de groep, ondanks militaire acties tegen hen en beweringen van de overheid dat ASG vernietigd is, capabel blijft om grootschalige terreuroperaties te ondernemen. Tevens wil men er mee demonstreren dat hun slagkracht verder reikt dan de basis in Basilan.⁸⁸²

Eén van de belangrijkste gevolgen van de brutale terreurcampagne tegen burgers, is dat de grotere verzetsbewegingen MNLF en MILF het jihadisme van ASG scherp gaan veroordelen. Elk op verschillende momenten hebben ze zichzelf gedistantieerd van de jihadi's.⁸⁸³

3.2.2.3. *Associatie met Al Qaeda*

Zoals gesteld raakt Zuidoost-Azië pas erkend als broeihaard van jihadisme na de aanslagen van 11 september. Het is dan dat de onderlinge verwevenheid tussen deze regionale netwerken en Al Qaeda duidelijk wordt en als effect van de Afghaanse oorlog begrepen wordt.⁸⁸⁴ In het rapport van de 9/11 Commissie staat ASG inderdaad omschreven als een met Al Qaeda geassocieerd netwerk en als bedreiging voor de hele regio.⁸⁸⁵

Het ontstaan van ASG en hun campagne in naam van de jihad geldt als een duidelijke expressie van de opkomst van de mondiale jihadibeweging. Deze organisatie is geworteld in de Moro rebellie, maar meer dan de andere verzetsgroepen geldt de ervaring in Afghanistan evenzeer als doorslaggevende factor. M.n. de onderlinge verstrengeling van contacten door de gedeelde ervaring in Afghanistan blijkt cruciaal, eerst voor het ontstaan van de organisatie, en vervolgens bij het verkrijgen van steun voor de lancering van de lokale jihad.⁸⁸⁶ O.m. de aanwezigheid van Ramzi Yousef in de Filippijnen wordt aangehaald als bewijs voor de diepaande relatie tussen deze strijders en kernfiguren

⁸⁸⁰ GTD Incident Summary: Sipadan, 24/04/2000

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200004240001>

Zie ook: Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, p.117

⁸⁸¹ Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.3

⁸⁸² Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, p.132

⁸⁸³ *Ibid.*

⁸⁸⁴ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.444

⁸⁸⁵ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.58

⁸⁸⁶ Zie o.m.: Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, p.116

binnen de mondiale jihadibeweging. Yousef duidden we eerder als een *terrorist entrepreneur* en het brein achter de eerste aanval op de WTC torens alsook andere (verijdelde) operaties als het Bojinka plot. Sinds 1994 verblijft hij in de Filipijnen waar hij samen met andere kernfiguren als Khalid Sheikh Mohammed militanten opleidt voor ASG. Tevens zet hij een operationele cel op in Manilla, maar nog voor hij tot actie kan overgaan, wordt zijn cel in 1995 ontdekt en opgerold.⁸⁸⁷

Over het effectieve belang van de relatie tussen ASG en de kern van de mondiale jihadibeweging lopen (zeker na die beginfase) de meningen uiteen. O.m. het Filipijnse leger laat het niet na om telkens weer te benadrukken dat er nog altijd een actieve relatie tussen de twee bestaat.⁸⁸⁸ Ook Jane's Intelligence of de 9/11 Commissie achten het 'zeer waarschijnlijk' dat ASG voor de reeks van internationale complotten halfweg jaren '90 rechtstreekse orders en operationele richtlijnen ontving vanwege Al Qaeda leiders.⁸⁸⁹ Aan de andere zijde bevinden zich experts als Jason Burke. ASG mag dan opgericht zijn door Afghaanse veteranen, de link met Osama Bin Laden is altijd hoogst oppervlakkig geweest.⁸⁹⁰ Zoveel lijkt ook de evolutie van ASG na de dood van zijn leider Janjali te bevestigen. Met zijn overlijden in 1998 verliest de groep het ideologische overwicht en degenereert het vanwege criminele activiteiten.⁸⁹¹ ASG wordt thans beter aanzien als een voor de Filipijnen te duchten criminele organisatie, gespecialiseerd in gewapende overvallen en in het verkrijgen van losgeld. Het bevestigt dat de groep zich uiteindelijk niet heeft ontwikkeld tot een hybride netwerk, dat zich ent op de ideologische agenda en strategieën van de mondiale jihadi's. De Filipijnse overheid zou in tegenspraak met het *Intelligence Report* van haar eigen leger overigens vermoedens uiten dat de daling van buitenlandse steun, en dan m.n. vanwege de mondiale jihadibeweging, mee aan de basis lag van ASG's veranderende strategie naar gijzelingen en acties voor losgeld.⁸⁹²

De reële impact van de wisselwerking tussen ASG en de ontluikende kern van de mondiale jihadibeweging staat samengevat bij D.M. Jones et al: *".../ by 1995 Osama bin Laden's own imprimatur on these Philippine extremist groups could be detected, not least in the fact that the loose, protoplasmic framework served as the model for Abu Sayyaf"*.⁸⁹³ Evenveel blijkt te gelden voor Jemaah Islamiyya (JI), dat zich i.t.t. ASG wel lijkt te gaan engageren voor een duale agenda.

⁸⁸⁷ Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.4

⁸⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁸⁹ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, pp.180-181

⁸⁹⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.18

⁸⁹¹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.157

⁸⁹² Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.4

⁸⁹³ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.447

3.2.3. Jemaah Islamiyya (JI)

Zoals gesteld wordt de ernst van de dreiging die uitgaat van het Indonesische JI pas duidelijk na de aanslagen van 11 september. Het oprollen van enkele lokale cellen van het regionaal vertakt jihadinetwerk begin 2002, maar vooral een reeks van bomaanslagen tegen hoogsymbolische doelwitten, bevestigt volgens diverse experts de consolidatie van de mondiale jihadibeweging, in de zin dat het demonstreert hoe Al Qaeda evolueert, zich uitspreidt en muteert tot een wijdere bedreiging.⁸⁹⁴ Dat zijn gebeurtenissen en tendensen die aan bod komen in hoofdstuk 6 (sectie 4.1.), hier beperken we ons tot het ontstaan van JI en de steile opgang van het netwerk in interactie met de opkomst van de mondiale jihadibeweging.

3.2.3.1. *Ontstaan*

Ideologisch ent de JI zich op de Darul Islam beweging die vanaf de late jaren '40 streeft naar een islamitisch Indonesië. Als dusdanig wordt de beweging de ideologische bron van radicalisering voor een hele generatie militante moslims. In essentie is het een verzetstraditie met een overwegend nationaal karakter, die desondanks aan de basis ligt voor latere, regionale ontwikkelingen.⁸⁹⁵ Eén paramilitaire organisatie die aan de beweging ontspruit is Kommando Jihad. De centrale figuren daarin zijn de spirituele leiders Abdullah Sungkar en Abu Bakar Bashir – de latere oprichters van JI. In 1978 worden beide mannen door het regime van Soeharto gearresteerd voor hun lidmaatschap in het subversieve Komando Jihad, waarop ze in 1985 naar Maleisië vluchten.⁸⁹⁶

Maleisië geldt tijdens en na de Afghaanse oorlog als broeihaard en ontmoetingszone voor gelijkgestemden om in contact met elkaar komen.⁸⁹⁷ Sungkar en Bashir komen er onder de invloed van de ideologie en strategie van het jihadisme naar het model van de Afghaanse oorlog. Niemand kan precies zeggen wanneer JI uiteindelijk opgericht wordt. Wat wel vaststaat, is dat Bashir en Sunkar tijdens hun ballingschap in Maleisië de basis voor JI leggen als een geheime kernorganisatie voor jihadinetwerken in de hele regio. Ze staan o.m. mee aan de wieg van de Kumpulan Mujahedin Malaysia (KMM), dat later bekend raakt als één van de vier regionale afdelingen (*mantiqi*) van JI (*infra*). Het expliciete doel is de realisatie van een kalifaat dat moslims verenigt in Singapore, Indonesië, Maleisië, Brunei, Zuid-Thailand en de zuidelijke gebieden van de Filippijnen. Om deze panislamitische doelstellingen te bereiken wordt het gebruik van geweld actief verdedigd.⁸⁹⁸ Bashir keert in 1999 terug naar Indonesië, een jaar nadat het seculiere

⁸⁹⁴ *Ibid.*, p.444

⁸⁹⁵ Singh, Bilveer, *The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia*. In: *Australian Journal of International Affairs*, volume 58, nr.1, 2004, p.50

⁸⁹⁶ Zie o.m.: Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, *Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.2, 2004, pp.333-334

⁸⁹⁷ Singh, Bilveer, *The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia*. In: *Australian Journal of International Affairs*, volume 58, nr.1, 2004, p.54,

⁸⁹⁸ Zie: MacDonald, Scott, Lemco, Jonathan, *Political Islam in Southeast Asia*. In: *Current History*, november 2002, p.391

Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.24-27

nationalistische 'Nieuwe Orde' regime van Soeharto ten val gebracht is na protesten van de islamistische groeperingen. De ineenstorting zou de uitbreiding van regionale en internationale connecties faciliteren. Geflankeerd door voormalige Afghaanse strijders (o.m. Jibril en Hambali), richt Bashir in 1999 de Maijli Maujahidin Indonesië (MMI) op. Dat platform moet de JI definitief heractiveren en in staat stellen de regionale contacten te onderhouden.⁸⁹⁹

Hoe kon de JI zich in een klein decennium opwerken tot potentieel het gevaarlijkste terreurnetwerk in de regio? Tal van factoren spelen een rol, maar binnen onze onderzoeksdoelstellingen concentreren we ons verder op de connecties en verwevenheid tussen en met de opkomende mondiale jihadibeweging.

3.2.3.2. Regionaal jihadinetwerk

Volgens de Singaporese overheid moet JI geïnterpreteerd worden als de kernorganisatie van een regionaal netwerk met vier afdelingen die samen het centrale commando uitmaken. *Maniqi ula* (één) ziet toe op Sumatra, Singapore, Maleisië en Zuid-Thailand; *mantiqi sani* (twee) op Java, Bali en Oost-Indonesië; *mantiqi salitz* (drie) op de Filippijnen, Kalimantan en Sulawesi, en *mantiqi robi* (vier) op ondergrondse activiteiten in Australië en Papua. Op een tweede niveau bevindt zich een kern van geharde en toegewijde jihadi's die nog eens georganiseerd zijn in kleinere eenheden. Eén voorbeeld is *Unit Khos* dat als speciaal team bestaat uit een netwerk van zelfmoordterroristen, en experts in bom- en moordaanslagen. JI werkt daarnaast nauw samen met radicale moslimactivisten. Voor Kumpulan Mujahedin Maleisië (KMM) ligt de connectie nogal voor de hand: de organisatie deelt met JI zowel haar oprichters, leiders Hambali en Bashir als de doelstelling van een regionaal kalifaat in de regio. Ook met het Molukse Laskar Jihad, Laskar Jundulla, ASG, Moro Islamic Liberation Front (MILF) en kleinere groeperingen in Myanmar, Zuid-Thailand (PULO) en Cambodja zou JI samenwerken.⁹⁰⁰ Opvallend is de poging van Bashir in 1999 om deze regionale krachten te bundelen in het MMI (*supra*). Bashir houdt staande dat de MMI fungeert als een religieuze organisatie, maar experts binnen en buiten Indonesië vermoeden dat het in realiteit dient als een paraplu-organisatie en dekmantel voor JI's politieke activiteiten.⁹⁰¹

JI wordt uniek genoemd omwille van zijn vermogen om diverse radicale lokale groeperingen met elkaar te verbinden. In dat opzicht doet JI sterk denken aan Al Qaeda's organisatorische driedelige, genetwerkte structuur van tijdens de opgangfase.⁹⁰² De ware

⁸⁹⁹ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.449-450

⁹⁰⁰ Via: Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, pp.54-55

⁹⁰¹ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.450

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.149

⁹⁰² *Ibid.*, p.151

omvang van JI's banden met lokale Zuidoost-Aziatische groeperingen blijft intussen moeilijk om vast te pinnen. Wat Swanström en Björnehed treffend duiden als JI's *non-structural structure* verklaart in elk geval mee waarom dit jihadinetwerk over een opmerkelijk recuperatievermogen zal blijken te beschikken.⁹⁰³ Zonder ons uit te kunnen spreken over de werkelijke hoedanigheid van de contacten impliceert de organisatorische structuur bovenal dat JI als netwerk over een enorme poule van rekruten beschikt die er op voorzien zijn te sterven voor de jihad.⁹⁰⁴ Diverse experts waarschuwen alweer voor een al te mechanisch beeld dat alle vormen van terrorisme of islamitisch activisme terug leidt naar JI (en uiteindelijk: Al Qaeda). JI manifesteert zich inderdaad als een regionaal netwerk, maar in realiteit is samenwerking veeleer incidenteel en *ad hoc* in plaats van permanent. Als stelregel geldt dat de JI een cruciale positie inneemt binnen de zich ontplooiende mondiale jihadibeweging, maar dat we het daarom nog niet mogen beschouwen als de '*master controller*' van alle terreuractiviteiten in de regio.⁹⁰⁵

3.2.3.3. Associatie met Al Qaeda

Als regionale basis voor de jihad doet JI op organisatorisch, maar ook op ideologisch vlak denken aan Al Qaeda.⁹⁰⁶ Met de aanslagen in Bali (okt. 2002) wendt het tevens de 'Al Qaeda standaard' aan, of strategie van het internationaal terrorisme en de tactiek van gecoördineerde aanvallen tegen westerse doelwitten. Hoewel er over de precieze natuur van de connectie tussen Al Qaeda en JI veel discussie bestaat, zal JI als 'regionale partner' van Al Qaeda in de mondiale jihad geduid worden, zo zien we straks in hoofdstuk 6.

Tijdens de jaren '90 bestaat er volgens diverse bronnen een zekere samenwerking tussen deze militanten en de kern van de opkomende mondiale jihadibeweging. Bashir en Sungkar zouden voor de uitbouw en realisatie van hun jihadiprojecten buitenlandse steun ontvangen tijdens hun ballingschap in Maleisië. Hoewel Bashir systematisch ontkend heeft enige connectie met Al Qaeda te hebben, menen Amerikaanse inlichtingendiensten dat zijn militanten tussen 1987 en 1991 getraind zijn in diverse Al Qaeda kampen. Daarnaast zien Amerikaanse inlichtingendiensten sterke aanwijzingen voor materiële en financiële steun.⁹⁰⁷ Het doet sommigen besluiten dat Al Qaeda een strategie van 'actieve coöptatie' voert in de regio: "*Given the ready-made contacts among ex-Afghan mujahidin and the general resurgence of Islam in Southeast Asia, it is not surprising that Bin Laden has turned his attention to building up this network in the region.*"⁹⁰⁸ Volgens de 9/11

⁹⁰³ Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.333

⁹⁰⁴ Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, pp.56-57

⁹⁰⁵ Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.334-335

⁹⁰⁶ Zie: Gunaratna, Rohan, Ideology in Terrorism and Counterterrorism: Lessons from combatting Al Qaeda and Al Jemaah Al Islamiyah in Southeast Asia. Swindon, Research & Assessment Branch, CSRC Discussion Paper, 2005, p.2

⁹⁰⁷ Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.334-335

⁹⁰⁸ Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, cit. op p124

Commissie zou spiritueel leider van JI, Bashir, tegen 1998 Bin Ladens voorstel accepteren om zich 'met Al Qaeda te allieren in de heilige strijd tegen de christenen en joden'.⁹⁰⁹

Wij beschouwen JI bovenal als een hybride netwerk omdat het zich sterk gaat enten op de ideologie van het mondiaal jihaditerrorisme. Het ontstaan van JI in het verlengde van de Afghaanse oorlog, vatten we op als een typische illustratie van hoe radicale ideologieën zich mengen en uiteindelijk convergeren. De Afghaanse ervaring zorgde ervoor dat deze militanten, die aanvankelijk minder onder de invloed van het wahabisme of salafistische ideeën zoals die van Faraj stonden, gaandeweg overnemen. M.n. de 'robuuste aanwezigheid van Al Qaeda beïnvloedt sinds begin jaren '90 de focus van JI', zo stelt Rohan Gunaratna. Hoewel JI een regionale groep is, heeft het exact dezelfde doelstellingen als Al Qaeda, i.e. het aanvallen van Amerikaanse doelwitten en die van zijn bondgenoten.⁹¹⁰ Vooral naar het einde van de jaren '90 toe propageert de JI een singulier concept van de jihad als een gewelddadige strijd en een verplichting voor elke ware moslim. Daarbij wordt de seculiere staat verworpen en koestert men een rotsvast geloof in terrorisme als de legitieme manier om moslims te verdedigen tegenover de vijand. Op regionaal niveau streeft men panislamitische idealen na die de politieke kaart van Zuidoost-Azië grondig moeten hertekenen tot een geïslamiseerd kalifaat (Daulah Islamiyya). Tegelijk onderschrijven ze de notie dat de jihad een oorlog is tegen de Verenigde Staten en het Westen.⁹¹¹

3.2.4. Besluit: Zuidoost-Azië

Zuidoost-Azië identificeerden we vanwege het uiterst complex kluwen aan onderlinge relaties en samenwerkingsverbanden als één van de meest terreurgevoelige gebieden ter wereld en als één van de regio's waar sinds de vroege jaren '90 pertinente evoluties voor de mondiale jihadibeweging plaatsvinden. Experts merken op dat zo goed als alle leidende figuren van militante islamitische verzetsbewegingen in de regio deelgenomen hebben aan de strijd in Afghanistan.⁹¹² Die ervaring in Afghanistan hadden een 'radicaliserend en emanciperend effect' op moslims, en betekenen een breuk voor de organisaties, het opereren en de ideologie van het islamistisch activisme in Zuidoost-Azië.⁹¹³ M.n. de operationele en financiële steun van kernfiguren binnen de opkomende mondiale jihadibeweging stellen hen in staat hun jihad daadwerkelijk naar het regionale niveau te tillen. De (wederkerige) loyaliteit tussen deze regionale militanten en mondiale jihadi's vertaalt zich tegen midden jaren '90 in de Filippijnen in een reeks van

⁹⁰⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.151

⁹¹⁰ Gunaratna, Rohan, Ideology in Terrorism and Counterterrorism: Lessons from combatting Al Qaeda and Al Jemaah Al Islamiyah in Southeast Asia. Swindon, Research & Assessment Branch, CSRC Discussion Paper, 2005, p.2

⁹¹¹ Ismail, Noor Huda, Kinship and Radicalisation Process in Jamaah Islamiyah's Transnational Terrorist Organisation. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.66

⁹¹² Via: Schwartz, Benjamin, America's Struggle Against the Wahabi/Neo-Salafi Movement. In: Orbis, volume 51, nr.1, 2007, p.9

⁹¹³ Vrij naar: Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.332

spectaculaire, geïnternationaliseerde terreuraanvallen, en in Indonesië leidt het tot het ontstaan van een regionaal hybride jihadinetwerk dat de doelstellingen van de mondiale jihad onderschrijft.

4. Lokaal opererende jihadinetwerken

Ook dit vierde luik draait rond de uitbouw van het mondiale jihadinetwerk en de vraag naar de manier waarop Al Qaeda zich opwerkte tot speerpunt van de mondiale jihadibeweging. Hier stellen we een genuanceerd en gevarieerd beeld voorop van de wisselwerking tussen de opkomende mondiale jihadibeweging en lokaal opererende netwerken. Het betreft uiteraard een bijzonder complex vraagstuk dat we hier vanuit een specifieke invalshoek benaderen. Met het oog op de vraag naar de opkomst van de mondiale golf van jihaditerrorisme, beperken we ons tot de impact van de diaspora van de Afghaanse veteranen.

In een eerste sectie lichten we de diaspora van de Afghaanse veteranen gedetailleerder toe, om ons in de twee daaropvolgende secties toe te leggen op de vraag naar hun impact bij de opkomst van de mondiale jihadibeweging. In sectie 4.2. schetsen we de toenemende verstrengeling onder impuls van de diaspora a.d.h.v. een niet-exhaustief doch breed overzicht van lokaal jihadi-activisme. Het vertrekpunt hierbij wordt gevormd door de activiteiten van lokaal opererende jihadinetwerken die door diverse bronnen geassocieerd worden met Al Qaeda.⁹¹⁴ Op basis hiervan komen we uit bij vier regio's waar Afghaanse veteranen zich in lokale conflicten mengen. Sectie 4.3. staat in het teken van de vraag naar de intensivering van bestaande conflicten door de komst van Afghaanse veteranen. Om de ongelijke impact te duiden, hanteren we de tweedeling tussen 'internalisering' en 'externalisering' van de krachten.⁹¹⁵ Tot besluit besteden we nog aandacht aan enkele minder manifeste patronen en richten we ons op de vraag of er daadwerkelijk een convergentie van strategieën en ideologie, aangestuurd door de harde kern van mondiale jihadi's heeft plaatsgevonden (sectie 4.4.).

4.1. Diaspora van Afghaanse veteranen

Er bestaan geen precieze statistieken van het aantal buitenlandse vrijwilligers dat tijdens de jaren '80 naar Afghanistan trok, en ook over hun bestemming na '89 zijn enkel ruwe

⁹¹⁴ Om een beeld te krijgen van de met 'Al Qaeda geassocieerde organisaties', hebben ons aanvankelijk gebaseerd op: TKB Related Groups. Terrorist Organization: Al Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreRelatedGroups.jps?groupID=6> (28/03/2008)

Daarnaast steunden we op: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.81-158

Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, 172p, pp.21-61

⁹¹⁵ Zie: Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.47-48

schattingen voor handen. Vast staat dat de meerderheid van buitenlandse vrijwilligers van Arabische afkomst was (vnl. uit Egypte, Algerije en Jemen) en dat slechts een kleine minderheid zich rond 1988-89 bij het geheime regiment van Osama Bin Laden, het latere Al Qaeda, aansloot.⁹¹⁶ Met het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 komt in april 1992 de val van het linkse regime van Mohammed Najibullah. De Afghaanse moedjahedien roepen de overwinning uit. Hierdoor wordt de aanwezigheid van de buitenlandse vrijwilligers – vanaf nu jihadi's genoemd omdat zij de jihad willen voortzetten – overbodig.⁹¹⁷ Volgens Dilip Hiro keren ongeveer 6.000 jihadiveteranen terug naar hun thuisland, een ander deel blijft achter in Afghaanse of Pakistaanse trainingskampen, nog een deel wordt uitgestuurd naar nieuwe, buitenlandse jihadifronten.⁹¹⁸

Wanneer de Pakistaanse overheid rond 1993 onder buitenlandse druk beslist de Arabische moedjahedien bureaus te sluiten en illegale buitenlandse strijders belooft te deporteren, komt een nieuwe migratiegolf van Afghaanse veteranen op gang en wordt het effect van de diaspora pas echt duidelijk. Het gros van de achtergebleven strijders staat voor een groot probleem, terugkeren naar hun land van oorsprong staat immers per definitie gelijk aan arrestatie, martelingen of de dood.⁹¹⁹ Wanneer de repressie in autoritaire regimes als Egypte en Algerije halfweg jaren '90 opgevoerd wordt, komt bijgevolg een volgende migratiestroom van een volgende generatie jihadi's op gang. Vonden zij begin jaren '90 onderdak in Soedan, dan trekken ze vanaf 1996 naar Afghanistan dat door de Taliban geleid wordt, en naar de trainingskampen die Al Qaeda er heeft opgezet.⁹²⁰ Onbedoeld staat de Afghaanse oorlog dan mee aan de wieg van een geprofessionaliseerde islamitische strijdmacht van jihadi's en *freelancers*, gewillig om de jihad verder te zetten.⁹²¹

Hierna poneren we dat hun komst tal van lokale, in oorsprong puur etnisch-nationalistische of etnisch-religieuze broeihaarden, intensificeert. Alvorens een overzicht te schetsen van de actieve, lokaal opererende jihadinetwerken moeten we twee stelregels in acht nemen. Ten eerste ageren deze radicale elementen binnen een opflakkerende traditie van islamistisch verzet en binnen de meer algemene tendens van het wereldwijde

⁹¹⁶ Zie o.m. de uiteenlopende cijfers bij: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.67 en Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.175

I.v.m. kleine minderheid, zie: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.41

⁹¹⁷ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.57

⁹¹⁸ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, 91

⁹¹⁹ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.16

⁹²⁰ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.46

⁹²¹ Zie o.m.: Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.84

islamitisch reveil.⁹²² Hun impact moeten we dan nuanceren. James Bruce meent: *"It is likely that there would have been Islamic eruptions whether there had been Arab veterans of the Afghan war or not. But what is undeniable is that these combat experienced zealots have given the fundamentalists a powerful arm that they would not otherwise have had."*⁹²³ Met het oog op de wisselwerking met de mondiale jihadibeweging strekt het daarbij tot de aanbeveling om te onthouden dat Al Qaeda zich pas tegen het eind van de jaren '90 manifesteert als speerpunt van de mondiale jihadibeweging en dat, los van retoriek, er geen 'jihadistische superstructuur' bestond met een scherp afgelijnd programma en leiderschap, representatief voor alle lokaal opererende en handelende jihadi's. Als stelregel geldt hier: *"There existed little operational thinking, let alone conceptualising about the primacy of engaging the far enemy, jihadism was a local not global phenomenon"*.⁹²⁴

4.2. Verstrengeling van de contacten: contouren

De diaspora van Afghaanse veteranen neemt nog het meest concreet vorm aan wanneer ze opduiken bij extreem radicale bewegingen en bijdragen tot de radicalisering en verdieping van bestaande conflicten. Doorgaans hebben deze verzetsbewegingen een lange voorgeschiedenis en zijn niet noodzakelijk een 'schepping' van de Afghaanse veteranen – het Algerijnse Groupe Islamique Armée (GIA) vormt hierin een notoire uitzondering.⁹²⁵ Tijdens de jaren '90 zien we deze verzetsgroepen de strategie van het terrorisme in hun werking opnemen en het conflict in toenemende mate kaderen als een heilige oorlog. Het evolueren van hun geweldcampagne valt samen met de opkomst van Al Qaeda als organisatie. Tegelijk moeten we onthouden dat er aanvankelijk weinig tot geen directe of substantiële banden tussen de twee bestaan.⁹²⁶

Hier illustreren we de toenemende verstrengeling tussen lokaal opererende jihadi's en de kern van de mondiale jihadibeweging a.d.h.v. een niet-exhaustief doch breed overzicht van jihadisme wereldwijd. Het uitgangspunt zijn de activiteiten van lokaal opererende jihadinetwerken, die door diverse bronnen geassocieerd worden met Al Qaeda.⁹²⁷ Op basis hiervan komen we uit bij vier regio's waar Afghaanse veteranen zich in lokale conflicten mengen.

⁹²² Voor een schets van de politieke condities die aan de basis lagen van de opmars van militante islamitische groepen, zie: Khashan, Hilal, *The New World Order and the Tempo of Militant Islam*. In: *British Journal of Middle Eastern Studies*, volume 24, nr.1, 1997, pp.5-24

Zie ook: Woltering, Robbert, *The roots of Islamist popularity*. In: *Third World Quarterly*, volume 23, nr.6, 2002, pp.1133-1143

⁹²³ Bruce, James, *Arab Veterans of the Afghan War*. In: *Jane's Intelligence Review*, volume 7, nr.4, 1995, cit. op p.175

⁹²⁴ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.29

⁹²⁵ Roy, Olivier, *De globalisering van de islam*. Amsterdam, Van Gennep, 2003, p.174

⁹²⁶ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.120

⁹²⁷ *Ibid.*, vtn.914

4.2.1. Noord- en Oost-Afrikaanse clusters

4.2.1.1. Hoorn van Afrika

Niet enkel Bin Ladens thuisland Saoedi-Arabië, maar ook zijn geboorteland Jemen en de nabijgelegen Hoorn van Afrika zijn natuurlijke uitvalsbases voor Al Qaeda. Daarnet zagen we inderdaad dat diverse experts de lancering van het eerste offensief tegen Amerikaanse doelwitten in deze regio situeren (zie: sectie 2.1.1.2.). Vnl. het Somalische Al Ittihad Al Islami (AIAI) en de Eritrean Islamic Jihad Movement (EIJM) worden in verband gebracht met Al Qaeda. Beide zijn tijdens de jaren '80 al door Afghaanse strijders opgericht. Tijdens de jaren '90 breidt de EIJM zich door coalitievorming van diverse bestaande bewegingen met Afghaanse veteranen uit en stationeert het zich in Khartoem. Van daaruit wordt campagne gevoerd, hoofdzakelijk in de westelijk gelegen gebieden van Eritrea. Tijdens de grensoorlog tussen Ethiopië en Eritrea (1998) raakt het EIJM ernstig gefragmenteerd. Dan heeft AIAI meer bewegingsruimte: na de val van het regime van Siad Barré in 1991 heeft het vrij spel in de Gedo regio, het grensgebied met Kenia en Ethiopië. In het wetteloze Somalië en mede dankzij steun uit Saoedi-Arabië en de Golfstaten bouwt het zich tegen halfweg jaren '90 uit tot een milite van minstens duizend strijders.⁹²⁸ Het lijkt zich te gaan inspireren op Al Qaeda wanneer het regionale ambities tussen 1995 en 1997 omzet in aanslagen tegen de Ethiopische hoofdstad Addis Abeba. Overigens blijft men geloven dat militanten van AIAI betrokken waren bij het *Black Hawk Down* incident (1993) in Mogadishu.⁹²⁹ In het nabijgelegen Jemen wordt het bestaan van het Islamic Army of Aden Abyan in 1998 ontdekt wanneer het in een reeks verklaringen oproept tot de omverwerping van de Jemenitische staat en steun betuigt aan Osama Bin Laden.⁹³⁰

Inlichtingendiensten en experts zijn sceptisch over de connectie tussen Al Qaeda en deze jihadinetwerken. Sluitende bewijzen voor samenwerkingsverbanden met de kern van de mondiale jihadibeweging zijn er niet,⁹³¹ en doorgaans worden ze geïnterpreteerd als puur lokaal opererende netwerken, en als ernstige te nemen bedreiging voor deze regimes. Vanwege de politieke instabiliteit enerzijds en als natuurlijke uitvalsbasis voor de mondiale jihadi's anderzijds, blijft de regio evenwel gevoelig voor jihadinetwerken en worden deze landen beschouwd als potentieel schuiloord of transitzone voor mondiale jihadi's.⁹³²

⁹²⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.131

⁹²⁹ *Ibid.*

Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.28-29

⁹³⁰ *Ibid.*, p.29

⁹³¹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.131-132

⁹³² Zie bv.: Von Hippel, Karin, *The Roots of Terrorism: Probing the Myths*. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.31-33

4.2.1.2. Maghreb

Dan lijken de lokaal opererende jihadinetwerken in de Maghreb een meer cruciale positie in te nemen binnen de mondiale jihadibeweging. We zagen eerder hoe het Egyptische Tanzim Al Jihad en zijn leider Ayman Al Zawahiri een unieke positie innemen binnen de opkomst van Al Qaeda. Bij de grootste Egyptische verzetsorganisatie Al Gamaa Al Islamiyya was de radicaliserende impact van Afghaanse veteranen op de lokaal ingezette strategieën dan weer onmiskenbaar.

- Algerije

Een aanzienlijk deel van de Afghaanse veteranen is afkomstig uit Algerije. Wanneer zij begin jaren '90 huiswaarts keren, komen ze terecht in wat door sommigen geboekstaafd wordt als het nieuwe zwaartepunt of de *main thrust* van de islamitische revolutie.⁹³³ Die verschuiving in de aard en van de intensiteit van het geweld na de komst van de Afghaanse Algerijnen situeren we straks meer in detail, hier beperken we ons tot de activiteiten van Algerijnse jihadinetwerken die vanwege de Afghaanse voetdruk met Al Qaeda geassocieerd worden: de Groupe Islamique Armée (GIA) en de Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC).

Rond 1992 organiseren de 'Afghaanse Algerijnen' zich eerst in het MIA (Mouvement Islamique Armée) en vervolgens in de Groupe Islamique Armée (GIA) (zie: sectie 4.3.2.). De GIA verkrijgt in geen tijd een kwalijke reputatie: de GTD noteert vanaf 1994 meer dan 170 incidenten, gericht tegen het Algerijnse regime, westerse doelwitten, maar vooral tegen burgers.⁹³⁴ Naar schatting 100.000 burgers komen om bij verrassingsaanvallen, sluipmoorden, bomaanslagen, raids en kidnappings.⁹³⁵ De gecoördineerde aanvallen in drie dorpen, 250km ten Zuidwesten van Algiers begin 1998, moeten de ergste in de geschiedenis van het land zijn. De gruweldaden in Haouch Sahraoui laten minstens 200 dorpelingen afgeslacht achter, sommige zijn onthoofd, andere dorpsbewoners zijn op staken in brand gestoken als 'waarschuwing naar anderen'.⁹³⁶ Het geweld verkrijgt rond 1994 een internationale dimensie wanneer ook westerse doelwitten gaat aanvallen. Vanaf 1994 had de GIA de inzet verhoogd met de aankondiging dat het buitenlanders zou gaan viseren: meer dan 100 *expats*, in hoofdzaak Europeanen, laten het leven. Incidenten zoals de vliegtuigkaping op de luchthaven van Algiers eind 1994 maken een pak minder slachtoffers dan de campagne in Algerije zelf, maar de aandacht van het Westen was er wel mee gewekt. In 1995 en 1996 valt de GIA Frankrijk ook op eigen bodem aan. GTD tekent

⁹³³ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.175

⁹³⁴ GTD Search Results. Perpetrator: Armed Islamic Group, 174 incidents between 1994 and 2005 – 157 daarvan vinden plaats tussen 1994 en 2001

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=301>

⁹³⁵ Zie o.m.: Cooley, John, Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism. Sterling, Pluto Press, 1999, p.192

⁹³⁶ GTD Incident Summary: Haouch Sahraoui, 11/01/1998

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199801110005>

Chalk, Peter, The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. In: Australian Journal of International Affairs, 1999, volume 53, nr.2, p.160

negen zo'n incidenten op.⁹³⁷ Doorgaans gaat het over over bomaanslagen, vnl. in Parijs (cfr. bomaanslag in de metro op 25 juli 1995, bij de Arc de Triomphe op 17/08/1995). In Lyon voorkomt men ternauwernood op 26 augustus 1995 een bomontploffing op een treinstel.⁹³⁸

De vermeende connectie tussen dit type veteranen en Al Qaeda situeert men thans niet zozeer bij de GIA, maar bij de GSPC dat rond 1998 de overhand neemt in het binnenlands conflict. Uit onvrede met de brutale campagne van de GIA, ontstaan halfweg jaren '90 enkele afscheuringsbewegingen. Eén dergelijke groepering wordt door de veteraan Hassan Hattab geleid. In september 1998 verlaat hij de GIA en doopt zijn organisatie formeel om tot de Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC). De GSPC is sinds 1996 als splinterbeweging actief in Algerije en voert in hoofdzaak een campagne tegen het Algerijnse regime. De 60 incidenten tussen 1998 en 2007 die door de GTD opgetekend staan, tonen dat de GSPC als tactiek bomaanslagen hanteert en het doelwit doorgaans Algerijnse veiligheidsdiensten zijn.⁹³⁹ Inlichtingendiensten vermoeden dat Bin Laden actieve steun bood bij de oprichting van de GSPC als alternatief voor het GIA, en dat het netwerk via haar leider logistieke en operationele steun ontving.⁹⁴⁰ Vanaf 2000 ontdekken o.m. Italiaanse en Franse politiediensten lokale cellen van de GSPC op het Europese vasteland. Wanneer de GSPC in 2003 formeel trouw zweert aan Bin Laden lijkt het de consolidatie van de mondiale jihadibeweging te bevestigen.⁹⁴¹ O.m. de activiteiten, de vertakking van het netwerk of de vraag naar de duale agenda van de GSPC en andere Maghrebijnse jihadinetwerken, komen aan bod in hoofdstuk 6 en 7.

- Marokko, Libië en Tunesië

De situatie in de landen tussen de twee voornaamste brandhaarden van jihadisme Egypte en Algerije is tijdens de jaren '90 minder acuut. Niettemin herbergen Libië, Tunesië en Marokko sinds halfweg jaren '90 militante bewegingen die zich inspireren op het model van de GSPC en de opkomende mondiale jihadibeweging. In Libië spelen teruggekeerde Afghaanse veteranen een prominente rol bij de oprichting van de Libische tak van salafistische jihadistrijders. De Al Jamaa Al Islamiyya Al Muqatilah of Libyan Islamic Fighting Group (LIFG) (°1995) van Abu Laith Al-Libi combineert twee strijdpunten: het verdrijven van Qadhafi en de oprichting van een islamitisch regime enerzijds, en contributie tot de mondiale jihadicampagne anderzijds. De LIFG heeft o.m. de verantwoordelijkheid opgeëist voor twee verijdelde aanslagen tegen Qadhafi (1996 en

⁹³⁷ Via: GTD Advanced Search: Armed Islamic Group (France), 9 incidents in France.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=301>

⁹³⁸ GTD Incident Summary: Paris, 25/07/1995

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=199507250011>;

GTD Incident Summary: Paris, 17/08/1995

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=199508170010>

⁹³⁹ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.125

GTD Search Results. Perpetrator: Salafist Group for Preaching and Fighting.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20403>

⁹⁴⁰ Zie o.m.: Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.31-32

⁹⁴¹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.75-76

1998) en richt de aanvallen verder tegen lokale veiligheidsdiensten in en rond Benghazi.⁹⁴²

In Marokko en Tunesië zien we aanvankelijk minder wisselwerking met de opkomst van de mondiale jihadibeweging. I.t.t. de Algerijnse of de Libische tak kan het ontstaan van de Jamaa Combattante Tunisienne (JCT) of de Groupe Islamique Combattant Marocaine (GICM) en Salafiya Jihadiyya minder geïnterpreteerd worden binnen een nationale verzetstraditie of als gevolg van de terugkeer van Afghaanse veteranen.⁹⁴³ Niettemin zouden beide netwerken eind jaren '90 de kern van de mondiale jihadibeweging om steun verzoeken, staan ze onderling in contact met de regionale jihadibeweging, blijkt het kader opgeleid en getraind in Afghaanse trainingskampen. Door inlichtingendiensten worden ze daarom geassocieerd met Al Qaeda.⁹⁴⁴ Al tijdens de jaren '90 (voor de GICM) of begin 2000 (voor de JCT) zijn er indicaties van jihadi-activiteiten (cfr. het GICM Manifesto in 1998 of het Asperge Dossier in België), maar die verwevenheid met de mondiale jihadibeweging of de duale agenda van deze Maghrebijnse netwerken zou pas na de aanslagen van 11 september duidelijk worden.⁹⁴⁵

4.2.2. Zuid-Azië

Een disproportioneel aandeel van de jihadinetwerken, geassocieerd met Al Qaeda, zijn in Zuid-Azië te situeren. Uniek aan de regio is de sterke aanwezigheid van het regionale Jumaat Al Tabligh. Deze zendelingsbeweging heeft zich sinds 1927 vanuit Pakistan over de hele wereld verspreid. De beweging is niet betrokken bij de mondiale terreurcampagne als dusdanig, maar spreidt sinds de late jaren '80 de boodschap van de Afghaanse jihad uit via de madrassa's en liefdadigheidsorganisaties.⁹⁴⁶ Tevens zou de Tabligh zich erg actief betonen in de rekrutering van buitenlandse vrijwillers.⁹⁴⁷ Ook deze regio geldt als natuurlijke uitvalsbasis voor de kern van de mondiale jihadibeweging. Net als de Hoorn van Afrika moeten we besluiten dat Zuid-Azië gevoelig is voor lokaal opererende jihadinetwerken die vooral op lokaal vlak actief zijn. Tegelijk geldt dat de regio (vnl. Afghanistan en Pakistan) beschouwd moet worden als potentieel schuiloord voor mondiale jihadi's.⁹⁴⁸

⁹⁴² *Ibid.* p.127

⁹⁴³ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.47

⁹⁴⁴ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.33-34

⁹⁴⁵ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.121

Voor meer over Maghrebijnse cellen die vanaf halfweg jaren '90 in West-Europa ontdekt worden, zie: Grignard, Alain, The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.87-91

⁹⁴⁶ Zie o.m.: Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.57

⁹⁴⁷ Zie: Cooley, John, Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism. Sterling, Pluto Press, 1999, pp.82-83

⁹⁴⁸ Zie bv.: Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, p.15

4.2.2.1. *Afghanistan*

De geschiedenis van Afghanistan indachtig zouden we kunnen besluiten dat zich hier het zwaartepunt van de mondiale jihadibeweging bevindt. Eerder al kwam de unieke relatie tussen Bin Laden en de Taliban aan bod. De alliantie met de Taliban stelt Bin Laden vanaf 1996 in staat 'om jihadi's op te leiden en indoctrineren, wapens te importeren, banden te smeden met gelijkgestemde organisaties, en om terreurcomplotten voor te bereiden en te overzien'.⁹⁴⁹ Vanuit het perspectief van de Taliban als 'jihadin netwerk' moeten we evenwel besluiten dat het uitsluitend gedreven is door lokale ambities. Tijdens de jaren '90 is de Taliban nog het meest gefixeerd op het behouden of heroveren van de politieke macht in Afghanistan.⁹⁵⁰ De toenemende criminalisering (cfr. drugshandel) geeft evenzeer aan dat de Taliban veeleer gesitueerd moet worden als een verzetsorganisatie die handelt vanuit lokale drijfveren (zie ook: Bijlage 2).⁹⁵¹

De Hizb-I Islami moeten we op een gelijkaardige manier interpreteren. Het wordt eind jaren '70 opgericht en werkt zich o.l.v. Gulbuddin Hikmatyar tijdens de oorlog in Afghanistan op tot één van de belangrijkste verzetsnetwerken in de coalitie van de Afghaanse moedjahedien.⁹⁵² Begin jaren '90 blijft Hikmatyar trainingskampen leiden en stuurt hij als voorstander van de uitbreiding van de jihad vrijwilligers uit naar andere jihadifronten. Volgens inlichtingendiensten deelt Hikmatyar een diepe band met Bin Laden, ook na 1996 wanneer de Taliban aan de macht komt en Hikmatyar zich verplicht ziet Kaboel te ontvluchten.⁹⁵³

4.2.2.2. *Pakistan en Kasjmier*

Ook Pakistan is een broeihaard van tal van lokaal opererende jihadin netwerken. Tijdens de jaren '90 zijn deze in hoofdzaak actief op het 'nieuwe' jihadifront Kasjmier. Doorgaans identificeert men een tiental netwerken, waarvan enkele een aanzienlijk deel buitenlandse vrijwilligers in de gelederen heeft. Het merendeel van deze 'externe' strijders is georganiseerd onder de auspiciën van de zeven belangrijkste groeperingen: Al Badr, Lashkar e-Taiba (LeT), Harakat ul-Mujahedeen (HuM), Harakat-ul-Jihad-Islami (HuJI), Jamaat-ul-Mujahideen (JuM), Jaish-e-Mohammed (JeM) en de Jammu and Kashmir Islamic Front (JKIF). Vooral bij de LeT, JeM en HuM wordt het kader uitgemaakt door voormalige

⁹⁴⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, cit. op p.66

⁹⁵⁰ Vrij naar: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003 p.108
GTD Search results. Perpetrator: Taliban, 653 incidents between 1995 and 2007 – de Taliban worden slechts een handvol terreurincidenten toegerekend in de periode voor 9/11, alle andere gevallen van terrorisme vinden plaats wanneer de Taliban van de macht verdreven is
Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=652>

⁹⁵¹ Voor een grondiger studie naar de 'misdaden' van de Taliban, zie o.m.: Drumbl, Mark, The Taliban's 'other' crimes. In: Third World Quarterly, volume 23, nr.6, 2002, pp.1121-1131

⁹⁵² Zie bv.: Nojomi, Neamatollah, The Rise of the Taliban in Afghanistan. Mass mobilisation, Civil War, and the Future of the Region. New York, Palgrave, 2002, pp.85-86

⁹⁵³ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.46

GTD Search Results. Perpetrator: Hizb-I-Islami, 15 incidents between 1988 and 2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=402>

‘Afghaanse veteranen’ – het is in die optiek dat men deze terreurgroepen banden met Al Qaeda toedicht.⁹⁵⁴

Deze groepen kennen een aparte ontstaansgeschiedenis, zijn organisatorisch onafhankelijk van elkaar en vertonen subtiele ideologische en theologische verschillen.⁹⁵⁵ Maar ook hier spreekt men op een zekere convergentie in middelen en doelstellingen. De oprichting van Laskar e-Taiba (LeT) is daarvan een mooie illustratie. Deze wordt eind jaren '90 opgericht als militaire arm van de Markaz Dawa Wal Irshad madrassa en volgt expliciet het discours van de jihad. Zoveel mag blijken uit het pamflet *'Why we are waging Jihad'*. Daarin propageert men o.m. de restauratie van de sharia over heel India en een nauw islamitisch fundamentalisme o.b.v. het wahabisme.⁹⁵⁶ Dankzij buitenlandse steun van o.m. Al Qaeda, maar vooral de Pakistaanse inlichtingendienst ISI, zou het LeT zich tot de meest dodelijke terreurorganisatie van de streek kronen.⁹⁵⁷ Meer algemeen wijst Irm Haleem op Al Qaeda's methode van expansie via infiltratie bij lokale en regionale extremistische verzetsbewegingen. Deze 'uitbreidingspolitiek' acht hij doorslaggevend voor de intensifiëring van het conflict rond Kasjmier: *"The ongoing Kashmir conflict has metamorphosed into a formidable insurgency that has attracted extremist groups from Pakistan and elements of Al-Qaeda."*⁹⁵⁸

Elk van deze netwerken expliciteert de jihadidoelstellingen in zowel lokale als regionale termen, en streeft een ideologische en operationele agenda na, die zowel panislamitisch als staatscentrisch gedefinieerd wordt. In de praktijk komt hun campagne evenwel neer op een verzetsstrijd, die gericht is op de realisatie van een fundamentalistische theocratische orde in Pakistan. Meer algemeen is de exploitatie van etno-religieuze spanningen in Kasjmier gericht op het uitlokken van een bredere religieuze revolutie in India.⁹⁵⁹

4.2.3. Centraal-Azië

Tijdens de jaren '90 lijkt nagenoeg elke republiek in Centraal-Azië, bevolkt door moslimminderheden, onderhevig aan pleidooien voor separatisme en moslimextremisme.

⁹⁵⁴ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.49

Haleem, Irm, *Micro Target, Macro Impact: The Resolution of the Kashmir Conflict as a Key to Shrinking Al-Qaeda's International Terrorist Network*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.1, 2004, p.21

⁹⁵⁵ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.84

⁹⁵⁶ *Ibid.*, p.82

⁹⁵⁷ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.49-50,

GTD Search Results. Perpetrator: Lashkar-e-Taiba, 90 incidents between 1999 en 2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20275>

⁹⁵⁸ Haleem, Irm, *Micro Target, Macro Impact: The Resolution of the Kashmir Conflict as a Key to Shrinking Al-Qaeda's International Terrorist Network*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.1, 2004, cit. op p.18

⁹⁵⁹ Zie: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.82-83

Het jihadisme slaat o.m. aan in de Chinese provincie Xinjiang. De Chinese Oeigoeren zochten al langer toenadering tot geloofsgenoten in buurlanden als Pakistan en Afghanistan en na de oorlog zouden separatistische rebellen er in kampen training krijgen. Tot een ware terreurcampagne is het tot nu toe niet gekomen, ook al omdat China elke haard van verzet hardhandig de kop indrukt.⁹⁶⁰ Het jihadiverzet in de Kaukasus en de Ferganavallei lijkt doorheen de diverse contacten vanuit het gedeelde verleden in Afghanistan beter georganiseerd te raken.

4.2.3.1. *Kaukasus*

Het jihadisme in de Kaukasus voedt zich aan een unieke, complexe voorgeschiedenis van diverse etnische conflicten, die tot de 19de eeuw teruggaan. Het conflict heeft ook hier een significante lokale dimensie.⁹⁶¹ Desondanks ligt onze focus op de rol van de Afghaanse veteranen en hun impact bij lokale verzetsbewegingen.

In augustus 1999 vallen Tsjetsjeense rebellen Dagestan binnen en lanceren een reeks van drie bomaanslagen op appartementsgebouwen in Rusland.⁹⁶² Daarop breekt een tweede fase aan in de oorlog tussen Rusland en Tsjetsjenië – dat al getroffen was door een burgeroorlog. O.m. de Islamic International Peacekeeping Brigade (IIPB) en Riyadus As Saliheen (RAS) worden met Al Qaeda en de ‘internationale jihadibeweging in Afghanistan’ geassocieerd. Het Amerikaanse State Department zet beide, samen met de Special Purpose Islamic Regiment (SPIR) rond 2003 formeel in de lijst van buitenlandse terreurorganisaties. Deze semi-gestructureerde jihadinetwerken zouden alle drie geleid worden door de Tsjetsjeense rebel en *warlord* Shamil Basayev en de Saoedi Ibn Al Khattab. Vooral het IIPB wordt genoemd als verantwoordelijk voor de bloederige opstand en de terreurcampagne eind jaren '90.⁹⁶³ In Tsjetsjenië zelf is de oorlog mogelijk nog intenser dan de eerste, en wordt hij nu bijna uitsluitend in religieuze termen gevoerd. De voornaamste doelstelling is de vernietiging van het Russische koloniale imperium, en de vestiging van een eenvormige moslimstaat op het territorium van Tsjetsjenië, Dagestan, Kabardino-Balkarië en de Tataren. Anders dan bij de vorige Tsjetsjeense milities reikt hun

⁹⁶⁰ Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, pp.189-190

Zie ook: Clarke, Michael, China's "War on Terror" in Xinjiang: Human Security and the Causes of Violent Uighur Separatism. In: Terrorism and Political Violence, Volume 20, nr.2, 2008, pp.271-301

⁹⁶¹ Voor een geopolitieke analyse, zie bv.: Ashour, Omar, Security, Oil, and Internal Politics: The Causes of the Russo-Chechen Conflicts. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 27, nr.2, 2004, pp.127-143

⁹⁶² GTD Incident Summaries: Moscow, 09/09/1999

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199909090002>

Moscow, 13/09/1999

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199909130003>,

Volgodonsk, 16/09/1999

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=199909160002>

⁹⁶³ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.44-45

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.106, 107-109

objectief dus verder dan de creatie van een onafhankelijk Tsjetsjenië.⁹⁶⁴ De agressieve aard van de campagne zorgt er ten andere voor dat de radicalen het overwicht nemen op meer gematigde krachten, zelfs in die mate dat het Tsjetsjeense nationalisme als politieke kracht nog weinig rol van betekenis speelt.⁹⁶⁵

Binnen het IIPB bv. zijn etnische Tsjetsjeense rebellen numeriek in de meerderheid, maar zet een klein contingent van Arabische vrijwilligers de ideologische en strategische lijnen uit. Opperbevelhebber Ibn Khattab trekt Arabische moedjahedien uit Afghanistan aan, en onderhoudt relaties met Osama Bin Laden en de mondiale jihadibeweging. Die connecties leveren de IIPB financiële, operationele en militaire hulp op. Het stelt hen in staat om trainingskampen op te zetten en er duizenden jonge Tsjetsjeense moslims klaar te stomen voor de jihad. Met het oog op de realisatie van één islamitisch staat in de Kaukasus worden andere militanten dan weer in Afghanistan getraind.⁹⁶⁶ De connectie met de internationale jihadibeweging in Afghanistan ligt dan bij financiële en ideologische steun vanwege Al Qaeda, dat het conflict in Tsjetsjenië ziet als *'as a laboratory for terrorists and guerrilla warfare against a conventional military power'*.⁹⁶⁷ Jane's Intelligence vermeldt Grozny dan weer als één van de belangrijkste transitzones voor Arabische veteranen van de Afghaanse oorlog.⁹⁶⁸

Ondanks de regionale slagkracht, het statuut van buitenlands jihadifront en het uitbreiden van de actieradius naar Rusland of de steun van Al Qaeda valt de brutale campagne van deze jihadi's uiteindelijk buiten de strategische en tactische opzet van de mondiale jihad. Deze opstandelingen ageren puur binnen de regionale context van het conflict met Rusland,⁹⁶⁹ en raken bovendien veeleer gekend voor hun gewelddadige en onwettige activiteiten, gaande van georganiseerde misdaad, grootschalige gijzelingsacties of aanslagen met autobommen in ware guerrillastijl.⁹⁷⁰

4.2.3.2. Ferganavallei

Ook de Ferganavallei raakt mede onder impuls van de diaspora van Afghaanse strijders tijdens de jaren '90 bekend als basis voor radicale islamitische militante bewegingen, die

⁹⁶⁴ *Ibid.*, pp.105-106

⁹⁶⁵ de Waal, Thomas, The North Caucasus: politics or war? In: OpenDemocracy, 07/09/2004, p.4

⁹⁶⁶ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.46

⁹⁶⁷ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.110-111 – cit. op p.111

⁹⁶⁸ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.180

⁹⁶⁹ Voor een grondige studie van het uiteenlopende counterterrorismebeleid in Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan, Turkmenistan en Oezbekistan, zie: Omelicheva, Mariya, Combating Terrorism in Central Asia: Explaining Differences in States' Responses to Terror. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.3, 2007, pp.369-393

⁹⁷⁰ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.106

Chalk, Peter, The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. In: Australian Journal of International Affairs, 1999, volume 53, nr.2, p.153

doorgaans, maar niet altijd, hardhandig onderdruk worden door de lokale overheden.⁹⁷¹ Een bijzonder geval is Hizb-ut-Tahrir Al Islami dat wereldwijd actief is, maar bijzondere populariteit geniet in Centraal-Azië en een sterke basis heeft in Groot-Brittannië – de meeste leden zijn etnische Oezbeken. Deze politieke beweging (°1953) streeft in de eerste plaats naar de implementatie van de pure islamitische doctrine en de creatie van een islamitisch kalifaat in Centraal Azië. De clandestiene sektarische beweging koestert echter panislamitische aspiraties en duidt de vereniging van de gehele *umma* in een unitair kalifaat aan als haar ultieme doel.⁹⁷² Naar eigen zeggen wenst de Hizb-ut Tahrir haar intenties gewelddoos te bereiken, o.m. doorheen de *dawa* praktijk. Desondanks blijft het een radicale organisatie waarvan het standpunt over het gebruik van geweld onduidelijk blijft. Men vermoedt dat de positie tegen het lanceren van de jihad een beslissing van tactische aard is en dat men een afwachtende houding aanneemt om deze te lanceren (cfr. *takfiri's*).⁹⁷³ Ondanks constant toezicht van diverse inlichtingendiensten lijkt de band met Al Qaeda hoogstens indirect, en vnl. ideologisch te zijn. Intussen wordt de beweging door de lokale overheden van Centraal-Azië consequent onderdrukt.⁹⁷⁴

Dan leunt het ontstaan en de evolutie van de Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) meer aan bij de manier waarop de mondiale jihadibeweging zich ontplooit. De IMU wordt in 1998, volgens o.m. Laqueur als gewapende arm van de Hizb-ut-Tahrir, opgericht door mollah Tahir Yuldashev en Afghaans veteraan Juma Khodjiev Namangani, die tot zijn dood in 2001 optreedt als hoofd van de militaire operaties.⁹⁷⁵ Het representeert een coalitie van militanten die hoofdzakelijk uit Oezbekistan en Tadzjikistan afkomstig zijn, en zich in Afghanistan schuilhouden. In essentie richt het zich tegen het seculiere, autoritaire regime van president Islam Karimov dat men wil vervangen door een islamitische staat.⁹⁷⁶ Tegelijk koestert men de langetermijn doelstelling van de oprichting van een transnationaal kalifaat over heel Centraal Azië, een gebied dat wel eens 'Turkistan' genoemd wordt. Deze theoretische islamistische staat moet delen omvatten van Oezbekistan, Kirgizië, Tadzjikistan, Kazachstan, Turkmenistan en de provincie Xinjiang in China.

De IMU opereert uiteindelijk nog het meest als een los gestructureerde verzameling van semi-autonome groeperingen die elk commando's opvolgen van individuele, regionaal

⁹⁷¹ Zie bv.: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.190

⁹⁷² Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.58-60

⁹⁷³ Meer bij: Karagiannis, Emmanuel, McCauley, Clark, *Hizb ut-Tahrir al-Islami: Evaluating the Threat Posed by a Radical Islamic Group That Remains Nonviolent*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 18, nr.2, 2006, pp.315-334

Roy, Olivier, *De globalisering van de islam*. Amsterdam, Van Gennep, 2003, pp.186-187

⁹⁷⁴ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.58-60

I.v.m. repressie, zie: Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation).

Via: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>

⁹⁷⁵ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.191

⁹⁷⁶ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.54

gestationeerde *hujras* (uitvoerende raden). Hoewel de doelstellingen van deze afdelingen gedefinieerd zijn in termen van de bredere agenda van de mondiale jihad, worden deze telkens gekarakteriseerd door een specifieke lokale blauwdruk die de belangen van de respectieve achterban moet verdedigen.⁹⁷⁷

De IMU wint pas aan slagkracht wanneer in buurland Afghanistan in 1996 de Taliban aan de macht komt (dat hen o.m. een toevluchtsoord aanbiedt). Het vormt een alliantie met de Taliban die hen veilig onderdak verleent en trainingskampen openstelt in ruil voor het verzorgen van de heroïnetrafiek tussen Afghanistan en Centraal-Azië.⁹⁷⁸ Amerikaanse inlichtingendiensten menen dat de contacten met Al Qaeda van rond diezelfde periode dateren. De IMU zou van Bin Laden cruciale operationele en logistieke steun krijgen, o.m. wapens, training, planningsadvies en financiële bijstand. Indicatief is het aantal significante aanslagen tussen 1998 en 2001.⁹⁷⁹ Het betreft o.m. een gecoördineerde actie met vijf simultane autobomontploffingen in Tasjkent (16 februari 1999), een massaal offensief tegen dorpelingen aan de grens met Tadzjikistan (augustus 2000), en een reeks van ontvoeringen van buitenlanders in Kirgizië (augustus 2000).⁹⁸⁰

Ook het uitvoerig netwerk van contacten met andere Centraal-Aziatische jihadinetwerken is vermeldenswaardig. Tijdens de jaren '90 staat het IMU leiderschap in contact met zowel Tsjetsjeense rebellen in Rusland en Dagestan, als de separatistische Oejgoeren in Xingjian. Namangani zou meegestreden hebben in de oorlog in Tadzjikistan (tot 1997) en vervolgens zijn basis van operaties en strijders verleggen naar Afghanistan.⁹⁸¹ Volgens de Oezbeekse inlichtingendienst is het voornaamste doel van deze samenwerking '*to facilitate the export of Islamic radicalism to the outer fringes of Central Asia as well as to establish networks that have played an indispensable role in the trafficking of Afghan heroin*'.⁹⁸² Alles in acht genomen dienen we de IMU vooral te begrijpen als een ernstig te nemen regionale dreiging. Financieel en logistiek gezien zijn ze meer afhankelijk van de drugstrafiek dan van Al Qaeda of de Taliban. Opereren doen ze binnen een lappendeken van etnische identiteiten waar loyaliteit aan de stam vaak boven religieuze engagementen staat. Hun campagne moet deze etnische groepen verenigen onder het universele

⁹⁷⁷ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.113

⁹⁷⁸ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.189-190

⁹⁷⁹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.114

⁹⁸⁰ GTD Search Results. Perpetrator: Islamic Movement of Uzbekistan, 5 incidents between 2000 en 2004. Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20223>

Zie ook: Omelicheva, Mariya, Combating Terrorism in Central Asia: Explaining Differences in States' Responses to Terror. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.3, 2007, p.376

⁹⁸¹ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.54

⁹⁸² Via: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, cit. op pp.114-115

Zie ook: Gsvosdev, Nikolas, Takeyh, Ray, Do Terrorist Networks Need a Home? In: The Washington Quarterly, volume 25, nr.3, 2002, p.99

gedachtegoed van de jihad, maar zij lijken daar niet beter in te slagen dan de Taliban in Afghanistan.⁹⁸³

4.2.4. Centraal-Europa: Bosnië

Tot slot moeten we nog de opmerkelijke aanwezigheid van buitenlandse strijders in de burgeroorlogen in Bosnië tussen 1992-1995 duiden. De burgeroorlog in Bosnië-Herzegovina die na het uitroepen van de onafhankelijkheid in 1992 losbarst, gaat de geschiedenis in als de eerste etnische genocide op Europees grondgebied sinds WOII. Het meest beruchte voorbeeld van deze zuiveringen moet Srebrenica zijn. In juli 1995 moorden Servische troepen er o.l.v. Ratko Mladic en onder het oog van het Westen naar schatting 8.000 moslims uit en deporteren er nog enkele duizenden andere. De Servische etnische zuiveringen worden al gauw geïnterpreteerd als christelijke kruistocht tegen moslims.⁹⁸⁴ Er ontstaat een enorme solidariteit binnen de moslimwereld voor de Bosniërs, vergelijkbaar met de lotsverbondenheid die voor de Palestijnen bestaat of de reacties die op de Sovjetbezetting van Afghanistan tijdens de jaren '80 kwamen.⁹⁸⁵

De kern van de mondiale jihadibeweging laat het niet na Bosnië uit te roepen tot nieuw lokaal jihadifront. Via liefdadigheidsorganisaties met wereldwijde vertakkingen zoals Al Kifah of de Internationale Islamic Relief Organisation (IIRO), worden nu fondsen geworfd en jihadi's gerekruteerd voor de heilige oorlog in Europa.⁹⁸⁶ Osama Bin Laden zal achteraf beweren dat hij een regiment van 5.000 strijders uitstuurde naar de Balkan.⁹⁸⁷ De Bosnische strijdmacht verwelkomt tijdens het drie jaar durende conflict uiteindelijk geen 5.000 maar naar schatting 500 à 1.000 vrijwilligers.⁹⁸⁸ Het contingent organiseert zich onder het leiderschap van veteranen als Abu Abdel Azziz en Sheikh Anwar Shaaban. Deze zetten twee centrale trainingskampen op: Mehurici in de buurt van Travnik, en één in Zenica. Deze zijn volledig geschoeid op het Afgaanse model: intense, agressieve rekrutering en training in zowel militaire als ideologische aangelegenheden.⁹⁸⁹ De nieuwe rekruten worden ondergebracht in een unit die bekend staat als de 'Guerilla's' en opereert

⁹⁸³ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.192

Babajanov, Bakhtiyar, Olcott, Martha, *The Terrorist Notebooks*. In: *Foreign Policy*, maart/april 2003, p.38

⁹⁸⁴ Zie o.m.: Kepel, Gilles, *Jihad. The Trail of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.236

Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, pp.201-202

⁹⁸⁵ Fuller, Graham, Lesser, Ian, *A Sense of Siege. The Geopolitics of Islam and the West*. Boulder, Westview Press, 1995, p.53

Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, pp.15-16

⁹⁸⁶ Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, pp.39-41

⁹⁸⁷ Zie: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, p.174

⁹⁸⁸ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.201

⁹⁸⁹ Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, p.24

binnen het derde korps van het Bosnische leger in Zenica. Daar worden ze in geen tijd berucht en gevreesd voor hun brutale aanpak en de terreur die ze zaaien. Ze worden o.m. beticht van de moord op de Britse hulpverlener Paul Goodall, eind januari 1994.⁹⁹⁰ Werden ze na de overwinning in Afghanistan onthaald als heilige vrijheidsstrijders, dan worden deze jihadi's berucht voor hun blind fanatisme en wreedheden in een burgeroorlog die zo al bloedig genoeg was.⁹⁹¹ De impact van de komst van deze buitenlandse vrijwilligers en hun potentieel radicaliserende impact op het bestaande conflict komt hierna aan bod, in sectie 4.3.1.

4.3. Intensivering van bestaande conflicten

Het opflakkeren van islamistisch verzet is in de meest algemene zin te wijten aan het islamitisch reveil na het einde van de Koude Oorlog, dat verder bouwt op de bestaande nationale verzetstradities. Als stelregel geldt dat etno-nationalistische en etno-religieuze breuklijnen aan de basis liggen van de confrontaties in Kasjmier, Tsjetsjenië of Algerije.⁹⁹² Deze particuliere lokale omstandigheden hebben we buiten beeld gelaten, maar erkennen we als achtergrondconditie. Binnen die context levert de komst van de Afghaanse veteranen levert een erg versnipperd en complex beeld op: de impact van de jihadi's op lokale conflicten, alsook de wisselwerking met de mondiale jihadibeweging blijkt erg oneven. De toevloed van de Afghaanse veteranen betekent nagenoeg overal een breuk in de aard van het conflict, maar de effecten lopen sterk uiteen.

Om te begrijpen hoe en waar Al Qaeda zich kon opwerken als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, duiden we summier de impact van de diaspora van Afghaanse strijders op lokaal vlak. Om dat gevarieerde beeld te duiden steunen we op Hugh Roberts die de opflakking van het jihadisme na 1992 interpreteert als de herschikking van 'jihadistrijdkrachten' van het oorspronkelijke front (Afghanistan) naar diverse buitenlandse fronten. De diaspora van Afghaanse veteranen deelt hij in o.b.v. de 'internalisering' van de krachten (cfr. Egypte, Algerije of Libië) enerzijds, en anderzijds gebieden als Bosnië, Kasjmier of Tsjetsjenië waar islamitische militante bewegingen zich gesterkt zien door de komst van buitenlandse – in hoofdzaak Arabische – vrijwilligers (externe fronten).⁹⁹³

4.3.1. Externalisering van de krachten

Kasjmier is maar één voorbeeld waar de toevloed van Afghaanse veteranen slechts een enkele factor is in de complexe transformatie van het geweld. Naast deze externe actoren,

⁹⁹⁰ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.180

⁹⁹¹ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.48

⁹⁹² Zie: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.19

⁹⁹³ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.47-48

moet voor elke studie van het conflict rond Kasjmier de geheel eigen interne dynamiek en de interstatelijke relaties tussen Pakistan en India ingeroepen worden. Over de relatieve impact van al deze diverse actoren, besluit Irm Haleem: *"Wherever the truth may lie, what is equally significant is that the Kashmiri insurgency is also an indigenous manoeuvre, one created and fomented by the Kashmir opposition to Indian rule"*.⁹⁹⁴ In Bosnië spelen deze Afghaanse Arabieren en hun milities dan weer een hoogst onderschikte rol en na de akkoorden van Dayton (1995) is hun impact helemaal uitgespeeld. De religieuze ijver en de fanatieke toewijding aan de heilige oorlog van de buitenlanders, valt niet in goede aarde bij de seculiere Bosnische moslims. In tegenstelling tot Afghanistan een decennium ervoor, of lokale strijdfronten als Egypte en Algerije, krijgt het fundamentalistisch beeld van de jihadi's weinig weerklank bij de lokale, soefistische moslims: het overgrote deel van de bevolking verkiest een seculiere affirmatie van hun nationale identiteit gebaseerd op religieuze overtuigingen, i.e. een meer democratische houding tegenover godsdienst.⁹⁹⁵ Bovendien mag de buitenlandse mobilisering voor de kwestie niet overdreven worden: de religieuze identificatie met de militante islam vertaalt zich in solidariteit met de Bosnische moslims, maar dat is veeleer in woord dan daad. Kepel spreekt in dit verband over de *'failure to graft jihad on Bosnia's civil war'*.⁹⁹⁶

In Kasjmier of Tsjetsjenië is de ideologische en strategische impact van de toegestroomde jihadi's groter maar ook hier moet de aansturing door de kern van de mondiale jihadibeweging genuanceerd worden. Deze brandhaarden blijven in essentie gekarakteriseerd door een mix van religieuze en etno-nationalistische motieven.⁹⁹⁷ De nettowinst voor de mondiale jihadibeweging lijkt niet zozeer de verspreiding van haar strategische en ideologische ideeën te zijn, maar veeleer te liggen in de beschikbaarheid van deze brandhaard als transitzone voor militanten en middelen. Nikolas Gsvosdev en Takeyh stellen een patroon vast waarbij deze radicale groepen controle nemen over bepaalde zones of districten om in alle vrijheid te kunnen opereren: *"/.../ Islamist fighters would arrive to partake in local wars, bringing them not only manpower, but much needed equipment and finances. Once on the ground they could exploit the chaos caused by the fighting to set up their operations."*⁹⁹⁸

Nemen we het voorbeeld van Bosnië. Dat zou in realiteit niet zozeer een nieuwe, lokaal front in de jihad zijn maar wel aangewend worden als toevluchtsoord en uitvalsbasis voor kernfiguren in de zich onplooierende mondiale jihadibeweging. Daarnaast bestaan indicaties dat de kern van de mondiale jihadibeweging via Bosnië zijn wapens smokkelt,

⁹⁹⁴ Haleem, Irm, Micro Target, Macro Impact: The Resolution of the Kasjmier Conflict as a Key to Shrinking Al-Qaeda's International Terrorist Network. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.1, 2004, cit. op p.25

⁹⁹⁵ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.202-203

Zie ook: Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.180

⁹⁹⁶ Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.236

⁹⁹⁷ Zie bv.: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, p.68

⁹⁹⁸ Gsvosdev, Nikolas, Takeyh, Ray, Do Terrorist Networks Need a Home? In: The Washington Quarterly, volume 25, nr.3, 2002, cit. op p.99

geld witwast en er systemen opzet voor valse papieren.⁹⁹⁹ Wanneer Osama Bin Laden in de herfst van 1992 zijn gezant Jamal Al Fadl van Soedan naar Zagreb stuurt dan is dat om te onderhandelen met de leiders van de buitenlandse vrijwilligers over het verkrijgen van Bosnische bedrijven, het aankopen van wapens en het uitbouwen van relaties met lokale banken. Evan Kohlmann besluit dat Bosnië door Al Qaeda gebruikt is als dekmantel voor de systematische infiltratie in Europa en het opzetten van een infrastructuur van slapercellen in Europa, of anders gesteld: diende als permanente basis voor terroristische operaties tegen westerse doelwitten.¹⁰⁰⁰

Deze brandhaarden mogen dan uitgeroepen zijn tot 'nieuw jihadifront', de veteranen vervullen er niet de glansrol die ze in Afghanistan gespeeld hebben. Integendeel: voor geen van deze gewapende conflicten speelt de komst van de buitenlandse vrijwilligers een doorslaggevende rol, en voor gevallen als Bosnië maar vooral Tsjetsjenië, geldt dat het criminele element gaat domineren op de jihad.¹⁰⁰¹ De invloed van het jihadisme, de toevloed van financiële middelen of operationele steun heeft wel degelijk een radicaliserend effect, maar niet in die mate dat het conflict er door beheerst raakt.

4.3.2. Internalisering van de krachten: Algerije

Algerije bekijken we grondiger omdat het, net als Egypte, illustratief is voor de wisselwerking tussen de opkomende mondiale jihadibeweging en lokaal opererende jihadinetwerken. Zag Egypte nog een beperkte campagne van jihaditerrorisme, dan moeten we voor Algerije stellen dat jihadi's zich manifesteren als de leidende actoren binnen een burgeroorlog die in een kleine tien jaar tussen 100-150.000 mensen het leven zou kosten.¹⁰⁰² Tevens doet de cyclus van terreur en repressie of de manier waarop deze Afghaanse veteranen, verenigd in de GIA, zich vergalopperen aan al te brutale en radicale tactieken denken aan de situatie van Al Gamaa tegen eind jaren '90; het toenemend belang van criminele doelstellingen doet dan weer denken aan ASG of de Tsjetsjeense opstandelingen.

⁹⁹⁹ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, pp.201-202

¹⁰⁰⁰ Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, pp.18-19

Ook na de aanslagen van 11 september blijft men hiervoor vrezen, zie bv.: Woehrel, Steven, *Islamic Terrorism and the Balkans*. CRS Report for Congress, 26/07/2005, 11p.

¹⁰⁰¹ Zie bv.: Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.186

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.106

¹⁰⁰² Cooley, John, *Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism*. Sterling, Pluto Press, 1999, p.192

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.153

Tegelijk is het geweld van gewapende groeperingen als de GIA en AIS (*Armée Islamique du Salut*) evenzeer in oppositie met elkaar en met de staat tot stand gekomen, zie: Hafez, Mohammed, *Armed Islamist Movements and Political Violence in Algeria*. In: *Middle East Journal*, volume 54, nr.4, 2000, p.572

Belangrijker binnen ons perspectief is de uitkomst van een versplinterde islamistische beweging, en de factiestrijd van de meest radicale elementen. Zonder deze complexe ervaring volledig uit de doeken te kunnen doen, schetsen we in wat volgt kort het ontstaan en de werking van de GIA en GSPC. Onze intentie hier is om de feitelijke wisselwerking met de opkomende mondiale jihadibeweging nauwgezet in te schatten.

4.3.2.1. *Groupe Islamique Armée (GIA)*

Algerije wordt in 1962 onafhankelijk na een bloederige en langdurige strijd tegen de koloniale macht Frankrijk. Die traditie van geweld, of de ideologie dat geweld gelegitimeerd én absoluut noodzakelijk is, maakt intrinsiek deel uit van de nationale verzetstraditie in Algerije.¹⁰⁰³ Voor een beter begrip van de ontsparing van het geweld in Algerije na 1991 kunnen we niet heen om de dramatische verschuivingen in het binnenlandse politieke veld. De directe aanleiding voor de escalatie van het geweld begin jaren '90 is de gefnuikte verkiezingsoverwinning van de (reformistische) islamistische partij Front Islamique du Salut (FIS) in 1991.¹⁰⁰⁴ Wanneer Liamine Zéroual in januari 1992 een militair regime installeert en de partij buiten de wet stelt, lanceert de radicale Mouvement Islamique Armée (MIA) een hevige, gewapende rebellie. MIA's leider, Mustapha Bouyali, was een doorwinterde veteraan uit zowel de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd (1954-62) als de Afghaanse oorlog. Zijn motivatie om in 1982 de MIA als guerrillabeweging op te richten is een complexe mengeling van islamitische, nationalistische en populistische impulsen, gecombineerd met de typische aversie tegen de civiele politici, en zeker deze met buitenlandse connecties. Hoewel de MIA aan de wieg staat van de dramatische verschuiving in het geweld wordt het vanaf 1992 naar de achtergrond gedrukt. Eén reden daarvoor is dat het minder dan andere organisaties in staat blijkt de krachten te bundelen tot een uniforme, eensgezinde beweging.¹⁰⁰⁵

De Afghaanse veteranen bundelen de krachten in de Groupe Islamique Armée (GIA), die het conflict als het ware kaapt en het 'jihadiseert'. Stonden de islamisten van het FIS en MIA een 'revolutionaire blauwdruk' van de Algerijnse staat voor, dan voert het GIA onder het mom van de jihad en de islamisering van het land een nietsontziende terreurcampagne over het hele land.¹⁰⁰⁶ De GIA past immers het 'Afghaanse model' toe, zowel in strategisch als ideologisch opzicht. Het onderscheidt zich van andere verzetsorganisaties door een extreem puristische houding: met hun ongebreideld geweld streven ze niet alleen naar de omverwerping van het seculiere regime, maar richten ze zich tegelijk op de gedwongen

¹⁰⁰³ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.47

¹⁰⁰⁴ Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.167-168

Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, p.200

¹⁰⁰⁵ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.46-47

¹⁰⁰⁶ Meer over het FIS en MIA, zie bv.: Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.164-175

islamisering van lokale gemeenschappen.¹⁰⁰⁷ Eerder zagen we hoe GIA hierdoor in geen tijd een kwalijke reputatie opbouwde: tussen 1993 en 1998 kwamen naar schatting 70,000 burgers om bij 'verrassingsaanvallen', sluipmoorden, bomaanslagen, raids en kidnappings eindigen.¹⁰⁰⁸

Jane's Intelligence ziet de 'jihad tegen Frankrijk' als een bevestiging van de ambitie van Afghaanse netwerken om hun campagne voor een islamitisch Algerije te internationaliseren.¹⁰⁰⁹ Experts als Kepel verklaren zich hier niet helemaal mee akkoord. Onderzoeksrapporten wijzen dan wel uit dat de reeks aanvallen in Frankrijk vanuit het buitenland georkestreerd zijn, maar de terroristen zelf blijken amateurs die in geen enkel opzicht in contact staan met de wereld van het 'professionele terrorisme'.¹⁰¹⁰ Ook Gerges meent niet dat het om een kwalitatieve verschuiving in de strategie gaat: Parijs wordt gevisieerd o.w.v. de logistieke en financiële steun aan de militaire junta in Algiers en om deze te doen afzien van elke interventie in de burgeroorlog. Hoe brutaal ook, deze internationale aanvallen dienden een beperkt doel en kunnen niet beschouwd worden als een signaal van een expansie van de jihad buiten de Algerijnse context om.¹⁰¹¹

Belangrijker om te onthouden is dat het islamistisch activisme compleet versplinterd raakt, zelfs in die mate dat de verschuiving en escalatie van het geweld evenzeer geïnterpreteerd moet worden als een indicatie van de hevige strijd *binnen* de Algerijnse verzetsbeweging. Tegenover de vaak beestachtige campagne van het GIA stelt de Algerijnse overheid een beleid van repressie dat niet minder hard is. Net als in Egypte gaat het hard tegen hard. De regering vecht minstens even meedogenloos terug: honderden, zo niet duizenden militanten verdwijnen spoorloos of worden zonder enige vorm van juridische verdediging geliquideerd of terechtgesteld.¹⁰¹² Algerije is dan '*a classical case of civil strife pitting the tyrannical wing of the military apparatus that suspended the constitutional process against a powerful popular movement that was radicalized and subjected to a formidable offensive of repression*'.¹⁰¹³ Het zet de GIA binnen eigen rangen sterk onder druk. Zowel van de meer gematigde islamistische beweging als uit radicale hoek komt er kritiek op de GIA. Bin Laden zou afstand nemen van de GIA, volgens Wright in een poging om een beter beeld van de jihad op te hangen. Hoewel hij

¹⁰⁰⁷ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.50

Zie ook: Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.190

¹⁰⁰⁸ Chalk, Peter, The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. In: Australian Journal of International Affairs, 1999, volume 53, nr.2, p.160

¹⁰⁰⁹ Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, p.175

¹⁰¹⁰ Kepel, Gilles, Jihad. The Trail of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.309-310

¹⁰¹¹ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.52

¹⁰¹² Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, p.200, 46

¹⁰¹³ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.52

hen aanvankelijk financieel steunde, zou hij deze rond halfweg jaren '90 volledig terugtrekken.¹⁰¹⁴

4.3.2.2. *Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC)*

Net als in Egypte is tegen eind jaren '90 de ruggengraat van het islamistisch verzet volledig gebroken. Meer gematigde islamistische verzetsbewegingen als het FIS knopen vredesgesprekken aan met de overheid en bereiken nog voor het nieuwe millennium een overeenkomst.¹⁰¹⁵ De Algerijnse ervaring vertoont gelijkaardige evoluties (cfr. vredesoverleg), maar toch is de uitkomst voor de jihadi's er enigszins anders. De GIA had er zo'n nietsontziende campagne gevoerd dat zelfs kernfiguren als Al Zawahiri zich hadden afgekeerd van de organisatie en hun praktijken.¹⁰¹⁶ Uit het puin van de GIA ontstaat een nieuwe groepering, de *Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat* (GSPC). Bij de oprichting stelt Hattab dat de GIA het ware pad van de jihad verlaten had, en dat hij met de GSPC wilde terugkeren naar de orthodoxe jihadidoctrine, die de *takfir* beperkt tot de 'ongelovige staat'. De strategie van het aanvallen van burgers veroordeelt hij scherp en aldus pleit hij voor een focus op overheids- en veiligheidsdiensten. Juist omdat de GSPC het aantal burgerdoden minimaal houdt, vervangt de GSPC tegen eind jaren '90 de GIA als grootste terreurorganisatie van het land.¹⁰¹⁷ Bij RAND vermoedt men dat het de verloren aanhang bij de bevolking kan terugwinnen, en aan sterkte wint, o.m. ook door het aanhalen van de relaties met buitenlandse sympathisanten (waaronder Bin Laden).¹⁰¹⁸ Gerges spreekt dat tegen. Volgens hem hadden deze jihadi's de strijd om de harten en geesten van de Algerijnen verloren, nog voor ze het onderspit delfden in de strijd tegen de lokale autoriteiten.¹⁰¹⁹

De GSPC vormt hoe dan ook een interessante illustratie voor de manier waarop een kleine minderheid van radicale jihadi's zich achter de idee van de mondiale jihad blijft scharen. De fusering van agenda's of het ontplooiën van duale loyaliteiten, de convergentie van ideologie en tactieken en de diepte van deze netwerken komen aan bod in hoofdstuk 6 (sectie 4.2.2.) en 7 (sectie 4.3.1.).

4.4. Besluit: uitbouw van de mondiale jihadibeweging

Tot besluit vatten we de impact van de diaspora van Afghaanse veteranen op de mondiale jihadibeweging samen. Het gevarieerde beeld dat we hierboven schetsten, laat ons toe te

¹⁰¹⁴ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.190

¹⁰¹⁵ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.153

¹⁰¹⁶ *Ibid.* p.190

¹⁰¹⁷ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.31

¹⁰¹⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.125-126

¹⁰¹⁹ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.153

bevestigen dat de Afghaanse oorlog weldegelijk een cruciale erfenis opleverde voor het welslagen van de uitbouw van een mondiale jihadibeweging en de mondialisering van het jihaditerrorisme. Hier vatten we hun invloed samen als de convergentie op ideologisch (de jihad) en strategisch vlak (jihaditerrorisme). Het hiervoor geschetste beeld leert ons echter tegelijk dat de impact van de diaspora van Afghaanse veteranen erg oneven was.

4.4.1. Convergentie op ideologisch en strategisch vlak

Gerges betwijfelt of de mondiale jihad zich zou gematerialiseerd hebben zonder de Afghaanse oorlog en de voortzetting ervan tijdens de jaren '90. M.n. de socialisering en mobilisatie van een generatie nieuwe strijders of de convergentie tussen nationale verzetsideologieën met de puriteinse en fundamentalistische opvattingen van de jihadi's, beïnvloedt het denkbeeld van een hele generatie strijders. Samengevat betekent de ervaring dat jihadi's doordrongen raken van gevoeligheden en ambities op mondiaal vlak.¹⁰²⁰ Al Qaeda teert als opkomende kernorganisatie binnen de mondiale jihadibeweging op die erfenis. James Bruce wijst in zijn Jane's Intelligence rapport (1995) Osama Bin Laden aan als de grootste financier en dé sleutelfiguur achter deze 'Afghaanse Internationale'.¹⁰²¹

We moeten er hoe dan ook van uitgaan dat de concrete connectie en de samenwerkingsverbanden tussen deze lokaal opererende jihadigroeperingen, de Afghaanse veteranen en Al Qaeda uiteenlopen en vaak ambigu zijn. Bij RAND stelt men: *"It is unclear, however, whether the more senior operatives were directly integrated into the Al Qaeda network or were merely exposed to and influenced by the movement's transnational jihadist ideas as a result of their common experience as Afghan 'alumni'".*¹⁰²² De vraag in hoeverre lokale jihadinetwerken beïnvloed, gesteund of gestuurd worden door de harde kern van mondiale jihadi's valt onmogelijk rechtlijnig te beantwoorden, wat vast staat is dat er substantiële aanwijzingen voor handen zijn dat de kern van de mondiale jihadibeweging in tal van deze netwerken infiltreerde en informele allianties met deze cellen en facties ging vormen. Na de Afghaanse oorlog blijft de regio als 'veilige basis' en militair opleidingscentrum fungeren. Het gevolg is dat zich uniformiserende tendensen op het strategische niveau voordoen, en dat terrorisme voor eerst in de geschiedenis 'een ware mondiale dimensie' verkrijgt.¹⁰²³

4.4.2. Impact bij lokaal opererende netwerken: *glocal terrorism*

Het blijft moeilijk om de concrete impact van de diaspora te veralgemenen of de precieze rol van het opkomende Al Qaeda te duiden. Al Qaeda voert een actieve politiek van

¹⁰²⁰ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.85, 54

¹⁰²¹ Bruce, James, *Arab Veterans of the Afghan War*. In: *Jane's Intelligence Review*, volume 7, nr.4, 1995, p.177

¹⁰²² Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, cit. op p.121

¹⁰²³ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.49

uitbreiding en alliantievorming met het oog op diverse doelstellingen.¹⁰²⁴ O.m. het verzekeren van schuiloorden, transitzones, maar vooral: het bewerkstelligen van de revolutie op lokaal niveau, het controleren van staten en deze islamiseren maken tijdens de jaren '90 deel uit van Al Qaeda's strategie. Simon en Benjamin menen: *"Holding a state, in their view, is the prelude to knocking over the dominoes in the world's secular Muslim regimes."*¹⁰²⁵

In geen van de voormelde broeihaarden herhalen de jihadi's het succes van Afghanistan. Meer dan de oprichting van kleine splintergroeperingen, die met variërend succes deelnemen aan de verzetsstrijd tegen de lokale overheid, kunnen de jihadi's niet voorleggen.¹⁰²⁶ Onder impuls van uitgestuurde veteranen of steun van Al Qaeda gaan tal van bestaande verzetsnetwerken zich tijdens de jaren '90 inderdaad profileren als lokaal opererende jihadinetwerken. Hoewel verzetsstrijders van Tsjetsjenië, over de Ferganavallei tot in China en Kasjmier de retoriek van het jihadisme overnemen, is het niet aannemelijk dat Bin Laden deze landen echt kan destabiliseren, vooral omdat het jihadisme niet aanslaat bij de overgrote meerderheid van de bevolking. Enige sympathie onder bepaalde lagen van de bevolking biedt een basis voor het kweken van rekruten of het plegen van aanslagen, maar toch moeten we deze netwerken doorgaans als lokale bedreigingen opvatten.¹⁰²⁷

We beschouwen dit terrorisme beter als *glocal* terrorisme, of geënt op de 'Al Qaeda doctrine', maar geworteld in specifieke lokale omstandigheden. Burke stelt daarover: *"Al Qaeda, or even bin Laden, may perform a specific function at specific times but Algerian, Chechen and Indonesian groups are rooted in specific local contingencies and causes."*¹⁰²⁸ Deze lokale netwerken concentreren zich op regionale of lokale doelstellingen, maar omdat zij dat doen als deel uitmakend van de losse mondiale jihadibeweging, constitueren ze samen genomen een 'grote collectieve bedreiging'.¹⁰²⁹ Het bevestigt alweer dat de mondiale jihadibeweging een brede, veelzijdige en verscheiden verzetsbeweging is, die veel verder reikt dan 'de daden van één man of één kleine organisatie'.¹⁰³⁰

¹⁰²⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.58

¹⁰²⁵ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, The Age of Sacred Terror. New York, Random House, 2002, cit. op p.135

¹⁰²⁶ Vrij naar: Cook, David, The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.1, 2003, p.31

¹⁰²⁷ Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, p.193

¹⁰²⁸ Zie: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, cit. op p.235 Meer algemeen onderstreept Walter Laqueur het belang van het 'lokale element' bij terreurcampagnes, zie: Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, pp.51-53

¹⁰²⁹ Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.7

Zie ook: Zie bv.: Rogers, Paul, The Prospects for Al-Qaida. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, pp.3-4

¹⁰³⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.235

In de komende hoofdstukken concentreren we ons louter nog op die kleine, radicale minderheid en kern van de mondiale jihadibeweging, die de idee van de mondiale jihad, ideologisch en/of strategisch omarmt. Jihadinetwerken in Centraal-Azië, het Midden-Oosten, de Hoorn van Afrika, Zuid-Azië vallen hierna verder buiten beeld. Toch moeten we deze landen en regio's als 'kernzones' van de mondiale jihadibeweging beschouwen. Niet zozeer omdat omdat ze de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme mee bepalen (ons onderzoeksonderwerp), maar omdat zij potentieel fungeren als schuiloord, rekruterings- of transitzone voor mondiale jihadi's.¹⁰³¹ Hetzij vanwege een instabiele politieke situatie (cfr. Afghanistan, Somalië), of doordat ze een natuurlijke uitvalsbasis voor de mondiale jihadi's vormen (cfr. Afghanistan, Pakistan, Jemen,...), zijn deze regio's bovenal gevoelig voor lokaal opererende jihadinetwerken. Hoewel deze verzetsbewegingen de retoriek van de mondiale jihad hanteren en in bepaalde gevallen nauw in contact staan met de kern van de mondiale jihadibeweging, blijft hun campagne – enkele uitzonderingen niet te na gesproken – beperkt tot de strijd tegen de 'nabije vijand'. Deze netwerken interageren met de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme, maar hun particuliere geweldcampagnes moeten op het regionale of lokale niveau bestudeerd worden.

5. Opkomst van het mondiale jihaditerrorisme: structurele tendensen

In de periode voorafgaand aan de aanslagen van 11 september 2001 wordt het terrorisme of de dreiging die uitgaat van de opkomende mondiale jihadibeweging onderschat, misbegrepen en zelfs over het hoofd gezien.¹⁰³² Typerend is dat wereldleiders als toenmalig Amerikaans president Bill Clinton herhaaldelijk op het toenemende gevaar van terrorisme hameren, maar over Osama Bin Laden of Al Qaeda zelden of nooit een woord reppen. Niet de toenemende verstrengeling van contacten binnen de opkomende mondiale jihadibeweging of de status van Bin Laden als bankier van het mondiale jihaditerrorisme, maar de potentiële dreiging van chemische, biologische of nucleaire aanvallen wordt telkens weer genoemd als de grootste uitdaging voor de toekomst.¹⁰³³ Van een publieke angstpsychose voor de organisatie of een discours rond 'jihaditerrorisme' is tijdens de opgangfase begin jaren '90 geen sprake. Het counterterrorismebeleid blijft beperkt en is *ad hoc* van opzet en impact. De periode na 1998 is kritiek in het vormen van het Amerikaanse beleid naar Bin Laden toe, maar resulteert niet in een alomvattende aanpak. Tot de aanslagen van 11 september zou er geen grondige evaluatie komen van Al Qaeda en de bedreiging die er van uitging.¹⁰³⁴

¹⁰³¹ Voor een overzicht van deze 'kernzones', zie: Hegghammer, Thomas, *Global Jihadism After the Iraq War*. In: *Middle East Journal*, volume 60, nr.1, 2006, p.15

¹⁰³² Zie: Bakker, Edwin, *Jihadi Terrorists in Europe and Global Salafi Jihadis*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.69

¹⁰³³ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.174

¹⁰³⁴ *Ibid.*, p.118

In tegenstrijd daarmee hebben we vastgesteld dat het terrorisme aan een opmars bezig was, en dat het in toenemende mate bij zou dragen aan de wanorde die het wereldsysteem sinds halfweg jaren '90 kenmerkt. Met de opkomst van het internationale jihaditerrorisme verkrijgt het fenomeen volgens sommigen voor het eerst zelfs een ware mondiale dimensie.¹⁰³⁵ Ondanks die proporties blijven Al Qaeda en de ontluikende jihadibeweging goeddeels uit de schijnwerpers en dat wijten we in het bijzonder aan de 'nieuwe' organisatorische, ideologische, tactische of strategische kenmerken, die mee helpen verklaren waarom de omvang en de aard van de dreiging zo lang onduidelijk bleef.

Ook onze grondige duiding van de opkomende mondiale jihadibeweging levert een erg gevarieerd en gefragmenteerd beeld op. Hierna vatten we de belangrijkste structurele tendensen voor die beweging samen. In sectie 5.1. presenteren we een gesimplificeerd beeld van de complexe organisatorische structuur van de mondiale jihadibeweging. Vanaf 1996 kan deze immers voorgesteld worden als een gelaagde beweging waarin drie niveaus terug te vinden zijn. Hierbij dienen we Al Qaeda als kernorganisatie of basis te duiden. Sectie 5.2. draait rond de strategische convergentie of de opkomst van het mondiaal jihaditerrorisme, en daarmee gepaard gaand: het ontstaan van de 'Al Qaeda standaard'. Tot slot moeten we een belangwekkende ideologische verschuiving explicieter duiden. De 'Al Qaeda doctrine' of de premisse dat de jihad gericht moet zijn tegen de verre vijand betekent immers een breuk met het verleden. In sectie 5.3. gaan we het ontstaan van de Al Qaeda doctrine na en duiden we deze als cruciaal voor de verdere evolutie van de mondiale jihadibeweging.

5.1. Organisatorisch: driedelige structuur

Elke schets van de mondiale jihadibeweging blijft inherent een ambigue en complexe aangelegenheid. Voor de opgangfase levert het overzicht van de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme een hoogst gevarieerd, complex en versnipperd beeld op. Vanaf halfweg jaren '90 mogen we spreken van een wereldwijde jihadibeweging die samengesteld is uit een onontwarbaar kluwen van netwerken met een enorme variëteit aan militanten die vanuit diverse motieven, achtergronden, ervaringen en cultuur én zich op onnoemelijk veel verschillende manieren engageren in de jihad.¹⁰³⁶ Voor de evolutie van de mondiale golf van het jihaditerrorisme worden doorgaans drie relevante niveaus onderkend. Hierna lichten we de tripartite structuur van de mondiale jihadibeweging toe (5.1.1.) en duiden we hierin Al Qaeda als basis of kernorganisatie (5.1.2.).

¹⁰³⁵ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.49

¹⁰³⁶ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.44

Zie ook: Cronin, Audrey Kurth, *How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, pp.32-34

Voor een uitgebreide typologie, zie: Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, pp.65-70

5.1.1. Mondiale jihadibeweging: drieledige structuur

Jason Burke deelt de mondiale jihadibeweging op in de 'kern' (Al Qaeda), het 'netwerk van netwerken' en sympathiserende groeperingen en militanten wereldwijd,¹⁰³⁷ daar waar Richard Clarke een behulpzaam concentrisch beeld schetst van de mondiale jihadibeweging met als kern Al Qaeda (400-2.000 militanten), met daarrond jihadinetwerken (50.000-200.000 militanten) en aan de buitenzijde jihadisympathisanten – een potentieel dat geschat wordt op 200 tot 500 miljoen mensen.¹⁰³⁸ Volgens Gunaratna bestaat de beweging uit *'a core base or bases, satellite terrorist cells worldwide, a conglomerate of Islamists political parties, and other largely independent terrorist groups that it draws on for offensive actions and other responsibilities'*.¹⁰³⁹ Deze drieledige structuur herhaalt zich op diverse niveaus. De brede onderverdeling tussen een harde kern, geassocieerde jihadinetwerken en de brede beweging van autonoom opererende sympathisanten met gelijkaardige doelstellingen stelden we eerder vast bij onze duiding van Al Qaeda als kernorganisatie, maar kan zich opnieuw herhalen op nationaal, regionaal of internationaal niveau (cfr.II).¹⁰⁴⁰

Onze structurele afbakening van de opkomst van mondiaal jihaditerrorisme bevestigt deze tripartite structuur. De specificiteit, verwevenheid en wisselwerking tussen deze verschillende types binnen de mondiale jihadibeweiging kwamen telkens uitvoerig ter sprake. We onthouden dat de mondiale jihadibeweging hoe dan ook allesbehalve een homogeen blok vormt, dat er rivaliteit tussen de jihadi's bestaat en dat we niet kunnen spreken van een 'jihadistische internationale'.¹⁰⁴¹ Binnen dit kluwen verwerft een extremistische minderheid, belichaamd door Al Qaeda, al dan niet via operationele en financiële steun, niettemin een mondiale invloed met een aanzienlijke potentiële groeimarge naar de toekomst toe.¹⁰⁴² Vanuit onze onderzoeksdoelstellingen zijn we geïnteresseerd in de precieze positie van die binnenste schil, de harde kern van de mondiale jihadibeweging. Of nog, zijn we op zoek naar antwoorden op de vraag waarom juist Al Qaeda zich binnen deze uiterst versnipperde beweging wist op te werken tot speerpunt, en in vergaande mate de ideologische en strategische lijnen zou gaan bepalen.

5.1.2. Al Qaeda als basis en voorhoede van de mondiale jihadibeweging

Hoewel Al Qaeda al halfweg jaren '80 geconceptualiseerd werd als 'basis' voor de voortzetting van de jihad, is het pas vanaf de tweede helft van de jaren '90 dat deze

¹⁰³⁷ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.127, 13-17

¹⁰³⁸ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.17

¹⁰³⁹ Gunaratna, Rohan, Inside Al Qaeda: Global Network of Terror. New York, Colombia University Press, 2002, p.73

¹⁰⁴⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.217

¹⁰⁴¹ Zie bv.: Roy, Olivier, The Failure of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 1994, pp.112-113

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.99 e.v.

¹⁰⁴² Pillar, Paul, A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.11

doelstelling geconcretiseerd wordt. Eerder zagen we dat Al Qaeda na 1996 van een geheim regiment naar een coherente terreurorganisatie evolueert. Pas wanneer Bin Laden en een kleine kern van mondiale jihadi's in het desolate Afghanistan onderdak verkrijgen bij de Taliban, beschikt men over de nodige bewegingsruimte om relatief ongestoord de solide paraplu-organisatie uit te bouwen die men altijd voor ogen had: een voorhoede voor het uitdragen van de jihad, die, als was het een multinational, intern een hoge organisatorische coherentie en tevens een wereldwijd bereik had.¹⁰⁴³ Bakker en Boer vatten die verschuiving mooi samen: was Al Qaeda tot halfweg jaren '90 niet meer dan een radicale voorhoede die de voortzetting van de jihad propageerde, dan kunnen we de organisatie tegen eind jaren '90 interpreteren als de basis van de mondiale jihadibeweging.¹⁰⁴⁴

Zoals we zagen spreiden de tentakels zich tijdens de jaren '90 van Afghanistan uit naar Zuidoost-Azië, Noord-Afrika, Centraal-Europa en Centraal-Azië. Aan de basis van de groei van de mondiale jihadibeweging ligt de diaspora van Afghaanse veteranen. Bin Laden teert op die erfenis. O.m. door een actieve financieringspolitiek zal hij erin slagen allianties te bouwen met gelijkgestemde groeperingen of lokale conflicten exploiteren.¹⁰⁴⁵ Voor de opkomstfase zien we inderdaad een toenemende verstrengeling binnen de ontluikende jihadibeweging plaatsvinden. Dat leidt tot diverse interacties en levert een matrix van relaties op waardoor van de jihadibeweging stilaan een mondiale bedreiging uitgaat.¹⁰⁴⁶

Van zijn kant staat Bin Laden met buitengewoon veel groeperingen en individuen in contact.¹⁰⁴⁷ Naast het feit dat hij zijn invloed weet uit te bouwen vanuit de hoedanigheid van financier van het internationaal terrorisme,¹⁰⁴⁸ kunnen we achteraf bekeken stellen dat zijn vooropgestelde strategie en doctrine van de jihad tegen eind jaren '90 door jihadinetwerken wereldwijd overgenomen worden. Op die 'Al Qaeda strategie' en 'Al Qaeda doctrine' komen we in de volgende twee secties terug, hier dienen we nog maar eens te benadrukken dat de mondiale jihadibeweging daarmee nog niet beschouwd kan worden als een homogene organisatie in de klassieke zin van het woord. Bin Laden kunnen we bv. niet als het brein achter alle mogelijke verzetshaarden en diverse manifestaties van jihadigeweld aanduiden. We onthouden dat de organisatorische structuur van de mondiale jihadibeweging of de positie van Al Qaeda elke poging voor een conventionele of mechanische omschrijving tart. Achter het 'merk' Al Qaeda gaan

¹⁰⁴³ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.28

¹⁰⁴⁴ Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, pp.11-12

¹⁰⁴⁵ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.58

¹⁰⁴⁶ Terminologie ontleend bij: Levitt, Matthew, *Untangling the Terror Web: Identifying and Counteracting the Phenomenon of Crossover Between Terrorist Groups*. In: *School of Advanced International Studies (SAIS) Review*, volume 24, nr.1, 2004, p.33

¹⁰⁴⁷ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.194

¹⁰⁴⁸ Via: Ball, Desmond, *Desperately seeking Bin Laden: The Intelligence Dimension of the War Against Terrorism*. Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, p.61

onnoemelijk veel diverse agenda's, onderlinge connecties, bronnen van invloed en gehanteerde modi operandi schuil.¹⁰⁴⁹ Al Qaeda kunnen we bv. niet louter opvatten als een coherente hiërarchische terroristische organisatie die een algemeen aanvaarde uniforme ideologie uitdraagt.¹⁰⁵⁰ Ook de aanname van een grenzeloze vermogen om projecten op mondiale schaal te orkestreren doorheen een gedisciplineerd kader, slapercellen en activisten wereldwijd, is misplaatst.¹⁰⁵¹ Zeker binnen de context van de consolidatiefase zullen we moeten weerstaan aan de verleiding om elk mogelijk incident of groepering in verband te brengen met Al Qaeda.

5.2. Strategisch innovatief

Nu we de mondiale jihadibeweging breder in kaart gebracht hebben is de dominante positie van Al Qaeda eind jaren '90 binnen de chaotische scene van het terrorisme en de brandhaarden wereldwijd des te opmerkelijker. Daarnaast blijft het frappant dat slechts een heel minieme radicale minderheid binnen deze context zich tegen eind jaren '90 op het voorfront weet te werken. Wright verklaart: *'Like a blowfish, Al Qaeda and Bin Laden made themselves appear larger than they actually were'*.¹⁰⁵² Binnen die context blijft het de vraag hoe Al Qaeda zich wist op te werken als dominante factor binnen het bredere islamitisch verzet, welke de reële slagkracht is. We kunnen hiervoor verwijzen naar wat wij duiden als de unieke 'Al Qaeda strategie' enerzijds en de 'Al Qaeda methodologie' anderzijds.

5.2.1. Mondiaal jihaditerrorisme: de 'Al Qaeda strategie'

De eerste aanvallen die we op naam van mondiale jihadi's schreven zijn het werk van *freelancers* en *terrorist entrepreneurs*, die al dan niet met medeweten van Bin Laden of diens naaste medewerkers gepland en uitgevoerd zijn.¹⁰⁵³ Het zou overdreven zijn al deze vroege voorvallen van jihaditerrorisme toe te schrijven aan Al Qaeda, maar, zo stelt de 9/11 Commissie, 'de significantie van de vele connecties kan niet genegeerd worden'.¹⁰⁵⁴ Parallel aan de toenemende verstrengeling binnen de mondiale jihadibeweging neemt het belang van Bin Laden als terroristenleider vanaf 1996 toe. De Oost-Afrikaanse operatie of de aanslag tegen de *USS Cole* dragen onmiskenbaar de stempel van wat bekend zou raken als de 'Al Qaeda standaard', zo stelden we eerder. Tegelijk zetten ze Al Qaeda op de kaart als terreurorganisatie, ondanks het feit dat Al Qaeda zelf maar een handvol succesvolle

¹⁰⁴⁹ Pillar, Paul, A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.11

¹⁰⁵⁰ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.29, 31

¹⁰⁵¹ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.207

¹⁰⁵² Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, cit. op p.270

¹⁰⁵³ Zie o.m.: Kegley, Charles, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.5

¹⁰⁵⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.59

aanvallen uitvoert voor 9/11.¹⁰⁵⁵ Een grondigere toelichting bij de 'Al Qaeda standaard' houden we dan ook voor de consolidatieperiode van het mondiaal jihaditerrorisme (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.).

5.2.2. Uitbouw van mondiaal jihadinetwerk: de 'Al Qaeda methodologie'

Na de unieke organisatorische uitbouw of de typische doelwittenkeuze en modus operandi van gelijktijdige aanslagen en het aanwenden van terrorisme *as a theatre*, dienen we te verwijzen naar tal van indicaties die staven dat Al Qaeda er wel degelijk op uit was zich op te werken tot de basis van een mondiale jihadibeweging. Al Qaeda is meer dan een organisatie, het is tevens een proces en het voornaamste kapitaal is gelegen bij het grote potentieel aan uitbreidingsmogelijkheden en *human capital*.¹⁰⁵⁶ Wij duiden die actieve politiek van uitbreiding als de 'Al Qaeda methodologie'. Deze bestaat er in gelijkgestemde groeperingen te beïnvloeden, motiveren, te kapitaliseren op bestaande spanningen, lokale jihadinetwerken te coöpteren en in sommige gevallen, er een front mee te vormen.¹⁰⁵⁷ De reeks van vroege aanvallen tegen westerse doelwitten, de Oost-Afrikaanse operatie in 1998 en de bevestiging van de oorlog tegen het Westen met de oprichting van het WIF, maar evengoed het kapitaliseren op lokale conflicten wijzen allen in dezelfde richting, nl. dat Bin Laden in de eerste plaats de verschillende islamitische verzetsgroepen, die zonder al te veel richting en coördinatie handelden, wilde verenigen onder zijn leiderschap en de banier van de mondiale jihad.¹⁰⁵⁸

Zelfs nu we Al Qaeda geduid hebben als kernorganisatie, de strategie en methodes toegelicht hebben, blijft het moeilijk om precies aan te geven wat Al Qaeda is. Roland Jacquard beschrijft de onduidelijkheden treffend: *"Is Osama bin Laden nu wel of niet de leider van een nevelige maar wijdivertakte terroristische moslimorganisatie? Of is hij eerder het soort van goeroe van een niet al te hecht georganiseerd verbond van extremisten? Of is hij, zoals vaak wordt gezegd, de bankier van het islamitisch terrorisme?"* Het blijven tot op vandaag vragen voor drukke speculatie. We houden het er voorlopig bij dat Bin Laden meer dan dit alles, maar tegelijk ook minder is. Hij is voor alles de vernieuwer van het panislamisme, een verzoener, iemand met talent om bij elkaar te brengen.¹⁰⁵⁹ Onder een essentieel religieuze banier is Bin Laden er in geslaagd een brede waaier van groepen bijeen te brengen en hen te scharen achter gedeelde, universele doelstellingen.¹⁰⁶⁰ Al Qaeda staat dan symbool voor de gemeenschappelijk strategie van het terrorisme en het

¹⁰⁵⁵ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.15

¹⁰⁵⁶ Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.4

¹⁰⁵⁷ Zie bv.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.58

¹⁰⁵⁸ *Ibid.*, p.56

Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.54

¹⁰⁵⁹ Jacquard, Roland, *In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk*. Amsterdam, Van Gennep, 2002, cit. op. p.166

¹⁰⁶⁰ Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.439

verleent aan de jihadi's wereldwijd een robuuster ideologisch kader van een eeuwigdurende heilige strijd tegen het Westen, en bij uitbreiding: alle ongelovigen.¹⁰⁶¹ Dat brengt ons bij het doorslaggevende belang van de graduele verschuiving in het vijandbeeld of de evolutie van de 'Al Qaeda doctrine', die de jihad tegen de 'verre vijand' op het voorplan stelt.

5.3. Ideologisch: paradigmaverschuiving

Aanhangers van fundamentalistische en radicale jihadidoctrines zoals gepropageerd door Bin Laden zijn verenigd in een totaal en globaal geloofssysteem dat een geünificeerde moslimgemeenschap vooropstelt, dat uiteindelijk alle moslims wereldwijd moet samenbrengen d.m.v. de 'jihad'. Letterlijk betekent 'jihad' de 'inspanning', 'strijd' of 'gelegitimeerde oorlog', maar het is een druk bediscussieerde term die doorheen de geschiedenis van de Islam op diverse manieren geïnterpreteerd is (zie: Bijlage 1). De versie van de 'jihad', zoals vertolkt door Al Zawahiri en Bin Laden leunt aan bij de politieke voorschriften zoals o.m. door Mohammed Faraj, Hassan Al Banna, Sayyid Qutb en Abul Maududi (oprichter van de machtigste Pakistaanse partij Jamiat Al Islami) geformuleerd.¹⁰⁶² Bij de meer radicale interpretaties van de 'jihad' zien we tal van tactische variaties en uiteenlopende klemtonen, maar doorgaans vertaalt het zich in een strategische visie waarbij het messianistisch ideaal bereikt moet worden door het ondernemen van een jihad tegen de (gepercipieerde) vijanden van de islam. Deze jihad moet tegelijk al deze vijanden verslaan en de islam zuiveren.¹⁰⁶³ Het resultaat is dat de Islam en de jihad gebruikt worden als substituut voor wat men doorgaans beschouwd als moderne en effectieve vormen van nationale en politieke mobilisatie.¹⁰⁶⁴

Uniek aan de 'Al Qaeda doctrine' is dat de definitie van de jihad als een individuele plicht gecombineerd wordt met collectieve wraak, en dat de eschatologische botsing tussen de westerse wereld en de moslimwereld centraal gesteld wordt.¹⁰⁶⁵ Het resulteert in een panislamitische, populistische en apocalyptische visie waarbij de vijand 'geëxternaliseerd' wordt. Het devies dat de Verenigde Staten en het Westen aangevallen moeten worden om de unificatie van de *umma* te bewerkstelligen, is frappant.¹⁰⁶⁶ Stond bij religieuze nationalisten islamisten en radicale, lokaal opererende jihadi's de strijd tegen het eigen autoritaire regime en de islamisering van de maatschappij voor op de oprichting van een

¹⁰⁶¹ Zie o.m.: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.79

Raphaëli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: *The Making of an Arch-Terrorist*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, pp.16-18

¹⁰⁶² John Esposito stelt dat het 'bijna onmogelijk is de invloed van die laatste drie te overdrijven', zie: Esposito, John, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. Oxford, Oxford University Press, 2002, p.50

¹⁰⁶³ Cook, David, *The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.1, 2003, p.32

¹⁰⁶⁴ Via: Taylor, Max, Elbushra, Mohamed, *Research Note: Hassan al-Turabi, Osama bin Laden, and Al Qaeda in Sudan*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 18, nr.3, 2006, p.459

¹⁰⁶⁵ Vrij naar: Hoffman, Bruce, *Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment*. Santa Monica, RAND Corporation, 2003, p.5

¹⁰⁶⁶ Cook, David, *The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.1, 2003, p.34

kalifaat, dan stelt een kleine kern van ware mondialisten dat die 'geïslamiseerde ruimte' en de ondergang van de 'nabije vijand' slechts bereikt kan worden door de aanval te richten op de beschermheer en bron van alle kwaad, de Verenigde Staten en bij uitbreiding het hele Westen.¹⁰⁶⁷

Het is een opmerkelijke verschuiving, die gradueel tot stand kwam (zie: sectie 5.3.1.). Misschien nog opvallender is dat we deze doctrine tijdens de jaren '90 overgenomen zagen door diverse segmenten binnen de bredere islamistische beweging (zie: sectie 5.3.2.).

5.3.1. Ontstaan van de 'Al Qaeda doctrine': graduele paradigmaverschuiving

Niemand vertolkt dit nieuwe mondiale paradigma meer dan Osama Bin Laden en Ayman Al Zawahiri. Doorgaans duidt men de 'Bin Laden-Zawahiri as' als de drijfveer achter de formele geboorte van Al Qaeda en de strategische beslissing om de jihad op mondiale schaal te lanceren.¹⁰⁶⁸ Toch was het Bin Laden en Al Zawahiri aanvankelijk om te doen de 'nabije' vijand te vernietigen. Zoveel bevestigen de vroege aanvallen in Saoedi-Arabië, maar vooral de acties van Tanzim Al Jihad in Egypte. Ook het fulmineren van Bin Laden tegen de stationering van Amerikaanse troepen in zijn thuisland Saoedi-Arabië kadert binnen de logica van de nabije vijand. De campagne toen was gericht op het verdrijven van de Amerikanen uit het heilige land van de twee moskeeën, maar vooral: het belichten van de hypocrisie van het Saoedische koningshuis.¹⁰⁶⁹

Dat beide het geweer van schouder wisselen, zien we bevestigd in 1998 wanneer twee Afrikaanse ambassades in Oost-Afrika het doelwit van een grootschalige aanval vormen. Naast de aperte doelstelling om de aandacht te vestigen op het bestaan van Al Qaeda, is het niet meteen duidelijk wat men er mee wilde bereiken.¹⁰⁷⁰ In combinatie met de publieke oorlogsverklaring van 1998 wordt de expliciete verruiming van het vijandbeeld duidelijker. De 'fatwa' die samen met de oprichting van het WIF (1998) de wereld wordt ingestuurd omvat een hernieuwde publieke oorlogsverklaring naar het Westen, en deze keer heel expliciet naar de Verenigde Staten toe.¹⁰⁷¹ Ook uit de memoires van Al Zawahiri, verschenen in december 2001, blijkt dat de hij de Verenigde Staten beschouwt als de grootste vijand van de islam. Dat mag een dramatische wijziging genoemd worden in zijn visie en wereldbeeld. Tot dan had Al Zawahiri immers altijd elke oproep van gelijkstemden tot regionalisering van de jihad verworpen.¹⁰⁷² Tijdens de jaren '80 was hij

¹⁰⁶⁷ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.31, 119

¹⁰⁶⁸ Zie bv.: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, p.20
Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, pp.78 e.v.

¹⁰⁶⁹ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.147

Zie ook: Taylor, Max, Elbushra, Mohamed, Research Note: Hassan al-Turabi, Osama bin Laden, and Al Qaeda in Sudan. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 18, nr.3, 2006, p.456

¹⁰⁷⁰ *Ibid.*, pp.87 e.v.

¹⁰⁷¹ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.158

¹⁰⁷² Zie o.m.: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.89-90

met zijn Tanzim Al Jihad één van de meest fervente verdedigers van een revolutie in Egypte – een lokale jihad die hij begin jaren '90 nog reactiveert. Niettemin was hij tegen eind jaren '90 tot de onvermijdelijke conclusie gekomen dat *'we must take the battle to the enemy to burn the hands of those who ignite fire in our countries'*. En gaat hij verder: *"It was no longer possible to keep the fight focused on the near enemy because the Zionist-Crusader alliance, led by the United States, will not allow Islamists to reach power anywhere in the Muslim world."*¹⁰⁷³ Met het oog op het gevecht dat 'niet beperkt mag worden tot één regio' roept hij de 'islamitische moedjahedien beweging' op de methodes en middelen te laten escaleren' en bij acties zoveel mogelijk schade en leed te berokkenen aan de vijand, de methode van het martelaarschap te hanteren, de doelwitten en het type van wapens zo uit te kiezen dat ze een impact hebben op de structuur van de vijand. Tot slot benadrukt hij nog eens dat het in deze oorlog niet zal volstaan om zich enkel op de nabije vijand te concentreren.¹⁰⁷⁴

5.3.2. Mondiale jihadibeweging: graduele en oneven overname

Hoewel hun invloed tijdens de jaren '90 aanzienlijke proporties aanneemt, moeten we ons versnipperde beeld van de mondiale jihadibeweging in acht nemen: het overgrote deel van de jihadi's blijft religieus-nationalistisch geïnspireerd. Onze schets bevestigt dat revolutionaire veranderingen binnen de eigen maatschappij het voornaamste doel blijven. Herinneren we ons het ontstaan van lokale vormen van jihadisme binnen bestaande conflicten. Sinds de late jaren '70 voerden islamistische militanten de strijd tegen pro-westerse regimes als Algerije of Egypte op, om in de tweede helft van de jaren '90 nagenoeg volledig in de kiem gesmoord te worden. Een 'kleine, doch kritische massa' sluit zich tegen het eind van de jaren '90 aan bij de idee van de 'verre vijand' en verlegt de focus naar wat ze duiden als de 'Alliantie van Zionisten-Kruisvaarders en hun medestanders'.¹⁰⁷⁵ Gerges concludeert dat in deze kringen tot eind jaren '90 bitter weinig nagedacht wordt over operationele aspecten, laat staan over het conceptualiseren van de 'verre vijand': jihadisme was tot eind jaren '90 een lokaal, geen mondiaal fenomeen.¹⁰⁷⁶ In die zin kan de mondiale jihadibeweging begrepen worden als een grensoverschrijdende militaire alliantie waarin nationale bevrijdigingsgroepen samen strijden tegen wat gezien wordt als de gemeenschappelijke imperiale dreiging.¹⁰⁷⁷

Ook bij wat wij duiden als hybride groeperingen gaat de vermenging van hun oorspronkelijk religieus-nationale agenda met de mondiale anti-westerse campagne niet noodzakelijk gepaard met een definitief engagement naar de mondiale terreurcampagne toe. Roy bevestigt dat er een 'supranationale autoriteit' opstaat, maar dat deze enkel

¹⁰⁷³ Via: *Ibid.* cit. op p.26

¹⁰⁷⁴ Via: Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, p.124

Zie ook: Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 14, nr.4, 2002, pp.16-18

¹⁰⁷⁵ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.3

¹⁰⁷⁶ *Ibid.*, pp.29-30

¹⁰⁷⁷ Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, p.104

ideologische richtsnoeren biedt, een deel van de financiering op zich neemt maar de organisatie van de terreur delegeert i.p.v. er het commando over te nemen.¹⁰⁷⁸ De binnenlandse agenda verdwijnt m.a.w. nooit volledig naar het achterplan. Een pertinente illustratie dat de invloed van de jihadi's en Afghaanse veteranen veelal partieel en ingegeven is door pragmatische redenen, is de campagne van het Egyptische Al Gamaa Al Islamiyya. Dat verkiest begin jaren '90 onder impuls van de Afghaanse veteranen terrorisme als strategie tegen het Egyptische regime maar raakt tegen het eind van de jaren '90 volledig verdeeld over de te volgen koers. Een radicale afscheuring sluit zich aan bij het WIF, terwijl de basisorganisatie het terrorisme afzweert, een staakt-het-vuren afkondigt en onderhandelingen aanknoopt met het Moebarak regime. Hoewel deze meer gematigde tak in de vroege jaren '90 opteerde voor het terrorisme, zijn ze nooit bereid geweest deel te nemen aan een 'heilige alliantie' tegen het Westen (zie: sectie 3.1.3.).

Het bewijst dat Al Qaeda niet de spreekbuis is voor alle jihadi's of militante islamitische organisaties.¹⁰⁷⁹ De radicaliserende invloed van de Afghaanse veteranen of de manoeuvres van de harde kern van mondiale jihadi's betekenen nog niet dat islamitische militanten (zelfs jihadi's) de doctrine en strategie van Al Qaeda volledig overnemen. Met de opkomst van de 'verre vijand' als vijand gaat de ideologie van het jihadisme zich in verschillende varianten ontwikkelen. Het is dus misleidend om te denken dat alle actoren binnen mondiale jihadibeweging vasthouden aan één enkele doctrine, zoals gepropageerd door Al Qaeda.¹⁰⁸⁰ Slechts een heel kleine, radicale minderheid, niet zelden obscure splintergroeperingen alliiëren zich openlijk met Al Qaeda. Toch betreft de paradigmaverschuiving van het lokale naar het mondiale niveau meer dan een conceptuele aangelegenheid en kan ze niet onderschat worden, zo onderstrepen de aanslagen van 11 september en de klaarblijkelijke consolidatie van de mondiale golf van jihaditerrorisme.

¹⁰⁷⁸ Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 1994, pp.112-113

¹⁰⁷⁹ Zie bv.: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.158, 160, meer algemeen: pp.99 e.v.

¹⁰⁸⁰ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.39-40

Hoofdstuk 6: Consolidatie van het mondiaal jihaditerrorisme (2001-2003)

1. Aanpak

De consolidatiefase van een terreurgolf duiden we als de periode waarin een terreurcampagne het meest efficiënt is in het verspreiden van angst en waarin verregaande maatregelen uitgelokt worden. Deze fase vangt aan wanneer de golf zich nadrukkelijker manifesteert, en de mondiale jihadibeweging een bredere navolging lijkt te krijgen, waardoor we enige ‘verzelfstandiging’ van de dreiging vaststellen. Vertrekkend van een chronologie van incidenten van mondiaal jihaditerrorisme wensen we tot een accurate beschrijving te komen van de evoluties die bij de mondiale golf van jihaditerrorisme samen deel uitmaken van dat proces. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen configureren we deze data opnieuw rond één preconditionie of katalysator, in dit geval de aanslagen van 11 september 2001 (hierna ook: 11 september of 9/11). Die aanpak moet ons opnieuw toelaten het niveau en de omvang van het mondiaal jihaditerrorisme te duiden, en meer algemeen een nauwkeurig beeld te verkrijgen van de dreiging die na 9/11 van de mondiale jihadibeweging uitgaat.

Dat brengt ons bij de periode 2001 t.e.m. 2003. De mondiale golf van het jihaditerrorisme zien we in het verlengde van de besproken tendensen voor de opgangfase nadrukkelijk pieken op 11 september 2001, en zich nadien kortstondig bestendigen. Enerzijds is er sprake van een ware angstpsychose die vergaande beleidsmaatregelen uitlokt, anderzijds zien we dat de dreiging zich verzelfstandigt. Onze aandacht kunnen we nu explicieter richten op de evolutie van Al Qaeda als kernorganisatie, en op deze segmenten die de Al Qaeda doctrine en standaard overnemen.

1.1. Data voor Al Qaeda

De *Global Terrorism Database* (GTD) rekent Al Qaeda tussen 1998 en 2007 een totaal van 94 aanslagen aan. Ongeveer de helft van deze aanslagen (47) vindt plaats in de korte tijdsspanne 2001-2003. Voor de gegeven periode telt de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) voor Al Qaeda 21 incidenten. In absolute termen lopen de gegevens over de activiteiten van Al Qaeda in onze *open sources* ver uiteen, in relatieve termen echter zien we bij beide

databanken een steile opmars van het aantal Al Qaeda incidenten, om vervolgens rond 2003 sterk te dalen.¹⁰⁸¹

O.w.v. de onvolkomenheden eigen aan dit type bronnen, gelden de data voor Al Qaeda incidenten uit beide *open sources* uiteraard opnieuw uitsluitend als uitgangspunt. Na de gekende terreuractiviteiten van Al Qaeda vormen de evoluties bij hybride jihadinetwerken een volgend aandachtspunt. Voor de identificatie van relevante structurele tendensen voor het jihaditerrorisme, kunnen we onze schets van de mondiale jihadibeweging beperkter opvatten dan we bij de opkomstfase deden. Toen stelden we immers vast dat de impact van de Afghaanse diaspora erg oneven was en dat slechts een heel kleine minderheid de Al Qaeda doctrine en strategie effectief overneemt, en gaven we aan enkel nog deze jihadinetwerken in rekening te brengen, die hybride tendensen tentoonspreiden of zich daadwerkelijk engageren in de mondiale jihad (zie: Hfdst.5, sectie 4.2.2.). We concentreren ons dan m.n. op deze regio's waar het potentieel voor de verdere mondialisering van de jihad het grootst is. Naast activiteiten van Al Qaeda als kernorganisatie duiden we m.b. de evoluties in de Maghreb en Zuidoost-Azië. Daar lijkt de Al Qaeda standaard en doctrine zich het duidelijkst te manifesteren.

1.2. Katalysator: 9/11 en de *Global War on Terror*

Een volgende richtlijn bij de duiding en interpretatie van de verdere evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme is het vooropgestelde postulaat dat de mondiale golf van jihaditerrorisme zich consolideert wanneer men 'met het terroristisch geweld er in slaagt een polarisering te veroorzaken, wanneer er m.a.w. heftige en repressieve tegenreacties komen'. Voor de consolideringsfase, die we moeten opvatten als een korte transitiefase, gaan we de verkregen data configureren vanuit de aanslagen van 11 september en de nasleep ervan. De veronderstelde consolidatie van het mondiaal jihaditerrorisme schetsen we rond de inspirerende impact van de Al Qaeda strategie en doctrine enerzijds, en rond de reacties die er tegen komen in de vorm van de *Global War on Terror* (GWOT) anderzijds. De meer algemene achtergrond, die we niet expliciet als 'preconditie' bestuderen, maar waar we wel rekening mee houden is de bredere, gepolariseerde omgeving die in de nasleep van 11 september ontstaat.

In hoofdstuk 4 gaven we aan dat we de golf van jihaditerrorisme vanaf deze fase uitdrukkelijker bestuderen als een dynamisch proces, of als een proces van actie en reactie. Hiertoe gaan we in een volgend luik de algemene contouren van het mondiaal jihaditerrorisme na, en besteden daarbij aandacht aan wat de geschiedenis zou ingaan als de ergste en dodelijkste aanslagen ooit op Amerikaanse bodem; vragen we ons af wat ze te betekenen hadden voor de koers van de mondiale jihadibeweging en achterhalen we na de reacties die ze uitlokten. Vervolgens bekijken we de contouren van de Al Qaeda

¹⁰⁸¹ GTD Advanced Search. Perpetrator: Al-Qa'ida, 47 incidents between 2001 and 2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jps?groupID=6> (28/03/2008)

activiteiten meer algemeen (luik 3), situeren we de activiteiten van de hybride jihadinetwerken (luik 4), om tot besluit de relevante structurele tendensen van deze fase voor de mondiale jihadibeweging op organisatorisch, strategisch en ideologisch vlak te preciseren.

2. De aanslagen van 11 september 2001

De details van de aanslagen van 11 september 2001 zijn intussen tot in het oneindige geanalyseerd en vanuit elke mogelijke hoek geïnterpreteerd. Thans blijven de meningen ver uiteen lopen, behalve misschien dat de aanslagen zonder precedent waren en in velerlei opzichten uniek zijn.¹⁰⁸² Indien we de publicaties, verslaggeving of beleidsuitspraken kort na 11 september er op na lezen, dan moeten we onomwonden besluiten dat met het terrorisme van Al Qaeda definitief een nieuw tijdperk aangebroken was. Eén van de basisassumpties was dat de aanslagen 'een fundamentele en permantente verandering in veiligheidsomgeving aankondigden'.¹⁰⁸³ Dat mag logisch genoemd worden, want geheel in overeenstemming met onze vaststellingen bij de evolutie van de terrorismestudies, zijn de aanslagen van 11 september overwegend vanuit strategisch en tactisch oogpunt geanalyseerd (zie: Hfdst.1, sectie 2.4.3.). In tegenstelling met die beleidsgerichte analyses gaan we de aanslagen en hun impact bestuderen in de context van de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme.

Bekeken in die optiek, vormen de aanslagen van 11 september inderdaad een cruciaal kantelmoment. Enerzijds moeten we ze interpreteren in het verlengde van of als historische uitkomst van de opkomst van de mondiale jihadibeweging zoals omschreven in hoofdstuk 5, anderzijds werken ze als katalysator de *precipitating events* in de hand die komen zouden. Hier staat de structurele betekenis van de aanslagen voorop, of de manier waarop ze de koers van de mondiale jihadibeweging verder bepalen. De historische duiding, of de omstandigheden waarbinnen de golf verder evolueert komen explicieter aan bod bij in hoofdstuk 7, wanneer we het potentieel verval van de golf situeren in de context van de nasleep van 11 september, of meer specifiek: onze data configureren rond de impact van de *Global War on Terror* (GWOT).

In een eerste sectie schetsten we de gebeurtenissen op operationeel, tactisch en strategisch vlak. Vervolgens moeten we vanwege onze dynamische aanpak de directe impact in acht nemen. Een volgende sectie staat dan volledig in het teken van de eerste reacties en beleidsmaatregelen die genomen zijn tegen Al Qaeda.

¹⁰⁸² Zie o.m.: Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304

Kegley, Charles, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.1-2

¹⁰⁸³ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.1

2.1. 9/11 nader beschouwd

Voor de korte chronologie of het duiden van de sleutelfiguren baseren we ons in vergaande mate op het lijvige rapport dat in juli 2004 afgeleverd werd door de 'National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States' (hierna: 9/11 Commissie).¹⁰⁸⁴ Het geeft o.m. een gedetailleerde schets van de manier waarop de aanslagen tot stand kwamen, wie de spilfiguren waren, wat de onderliggende mechanismen waren en hoe het team van zelfmoordterroristen uiteindelijk te werk ging. Deze informatie benaderen we niet kritiekloos, maar vanuit vanuit de weloverwogen redenering dat het rapport een beeld geeft van de manier waarop de Amerikanen de aanslagen interpreteren, en tegelijk de context schets van de genomen keuzes op het gebied van terrorismebestrijding.¹⁰⁸⁵

2.1.1. Dinsdag 11 september 2001: een summiere chronologie

Iedereen kan de dramatische beelden oproepen die zich voor het oog van de wereld afspeelden op dinsdag 11 september 2001. Het beeld van hoe twee vliegtuigen zich in het *World Trade Center* (WTC) boren, de gigantische explosies, de ineensstorting van beide torens, stofwolken door de straten van New York City, de gapende wonde in het Pentagon gebouw of *Ground Zero* en de trieste, metalen restanten van het WTC gebouw – het zijn maar enkele van de fragmenten van deze noodlottige dag die in het collectieve geheugen van zowat elke wereldburger gegrift staan. Uiteenlopende versies van de gebeurtenissen staan intussen uitvoerig gedocumenteerd in diverse rapporten of naslagwerken, en hoeven hier niet allemaal aan bod te komen of tot in het detail herhaald te worden.¹⁰⁸⁶

Voor de volledigheid geven we hier niettemin een summiere chronologie (de officiële versie) van de vier gecoördineerde zelfmoordacties die samen gekend staan als de 9/11 aanslagen.¹⁰⁸⁷ Op dinsdag 11 september 2001 heeft een team van 19 zelfmoordterroristen nauwelijks anderhalf uur de tijd nodig om met vier gekaapte passagiersvliegtuigen naar schatting 3.000 doden te maken en de hele wereld op haar grondvesten te doen daveren.¹⁰⁸⁸ Het eerste van vier gekaapte *Boeings*, vlucht AA11 van Boston op weg naar Los Angeles, boort zich om 8u46 in de noordelijke toren van het WTC te New York.¹⁰⁸⁹ Van

¹⁰⁸⁴ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, 585p.

Het volledige rapport is na te lezen via: <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>

¹⁰⁸⁵ Voor een kritische beschouwing, zie: Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.17-21

¹⁰⁸⁶ Een gedetailleerde chronologie van de gebeurtenissen is o.m. te vinden bij:

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.285-289

Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.300-305

Voor een impressie van de heersende sfeer van angst en vertwijfeling, zie bv.: Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.357-361

¹⁰⁸⁷ Voor een opsomming van enkele samenzweringstheorieën, zie: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First century. New York, Continuum, 2003, pp.155-157

¹⁰⁸⁸ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.306

¹⁰⁸⁹ GTD Incident Summary. New York City, 11/09/2001 (American Airlines Flight 11)

dan af zijn de gebeurtenissen live op alle grote zenders te volgen: miljoenen kijkers zien hoe een kwartier later een tweede vliegtuig aan kruissnelheid in de zuidelijke toren van het WTC terechtkomt.¹⁰⁹⁰ Dat bevestigt voor velen dat het eerste incident geen ongeval was. Wanneer om 9u40 de westelijke vleugel van het Pentagon gebouw door een vliegtuig geramd wordt,¹⁰⁹¹ staat na het economische symbool van de Amerikaanse grootmacht het militaire bolwerk in brand.

Intussen neemt de verwarring en ontredde toestand toe. De twee wolkenkrabbers storten tussen 10u en 10u30 als kaartenhuisjes in mekaar, wat Manhattan volledig in rookpluimen hult. Talloze vragen en onzekerheden houden de wereld in de ban: hoeveel mensen zitten in de gebouwen vast, wat is er precies gebeurd, wat staat er nog allemaal te gebeuren en wanneer zal deze nachtmerrie eindigen. Uit angst voor nog meer gekaapte vliegtuigen had de *Federal Aviation Federation* (FAA) het luchtruim om 9u45 volledig afgesloten. Het is de eerste keer in de geschiedenis dat dat ongepland gebeurt.¹⁰⁹² Een vierde, vermiste vlucht blijkt inderdaad in handen gevallen van kapers: vlucht UA93 stort na tussenkomst van passagiers neer in het rurale Shanksville (Pennsylvania). Verondersteld wordt dat het politieke hart – hetzij het monumentale *Capitol*, hetzij het Witte Huis in Washington D.C – het doelwit was.¹⁰⁹³

2.1.2. 1999-2001: operationele voorbereiding en sleutelfiguren

Toenmalig president George W. Bush bevestigt diezelfde avond wat commentatoren in de loop van de dag voorzichtig suggereren: achter deze ‘daad van oorlog’ zit één en dezelfde groep van ‘moslimterroristen’. Vier dagen later wordt bij monde van de president formeel bevestigd dat Osama Bin Laden en zijn terreurorganisatie Al Qaeda de voornaamste verdachten zijn. In de speech duidt hij Al Qaeda als een gevaarlijke terreurorganisatie die de VS al meerdere malen aangevallen had, en waarmee Amerika sinds de Oost-Afrikaanse operatie in 1998 mee ‘in oorlog’ verkeerde.¹⁰⁹⁴ De aanslagen van 11 september kwamen niettemin onverwacht, en ook het team van kapers was tot dusver van onder de radar van veiligheidsdiensten gebleven.¹⁰⁹⁵ Ook uit ons overzicht van de opkomst van het mondiaal

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200109110004>

¹⁰⁹⁰ GTD Incident Summary. New York City, 11/09/2001 (United Airlines Flight 175)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200109110005> (14/01/2010)

¹⁰⁹¹ GTD Incident Summary. Arlington, 11/09/2001 (American Airlines Flight 77)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200109110006>

¹⁰⁹² Zie: September 11, 2001 – FAA Responds.

Via: <http://www.faa.gov/Sept11portraits/chronology.cfm> (11/01/2010)

¹⁰⁹³ GTD Incident Summary. Shanksville, 11/09/2001 (United Airlines Flight 93)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200109110007>

Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.308

¹⁰⁹⁴ Statement by the President in His Address to the Nation. Washington DC, 11/09/2001.

Via: http://www.suite101.com/article.cfm/international_relations_new/79736

Bush, George, “We Are a Country Awakened to Danger and Called to Defend Freedom”. Speech before a Joint-Session of Congress, 20/09/2001

Via: <http://www.september11news.com/PresidentBushSpeech.htm>

¹⁰⁹⁵ Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.58

jihaditerrorisme was dit type jihaditerrorisme enigszins uit beeld gebleven. Niet een contingent van Afghaanse veteranen of onafhankelijk opererende *entrepreneurs*, maar een 'nieuwe generatie' jihaditerroristen treedt met de aanslagen van 11 september op de voorgrond.¹⁰⁹⁶

Anders gesteld liggen de gebeurtenissen in het verlengde van de opkomstfase en bevestigen ze de Al Qaeda standaard en doctrine. Hierna lichten we eerst de grondige voorbereidingscyclus toe a.d.h.v. de voornaamste sleutelfiguren, een tweede sectie staat in het teken van de daders zelf. Hun sociologisch profiel wijst uit dat een nieuwe generatie jihaditerroristen aangetreden is. Tot besluit stellen we de vraag in hoever 9/11 een kwalitatieve breuk betekent voor het mondiaal jihaditerrorisme.

2.1.2.1. Voorbereiding: sleutelfiguren

De 9/11 Commissie (die de gebeurtenissen doorheen een vrij enge en reductionistische lens bestudeert) benadrukt in haar rapport de doorslaggevende rol van enkele kernfiguren binnen de mondiale jihadibeweging. Het is een gedetailleerde neerslag van hoe Osama Bin Laden als leider van de mondiale jihadibeweging samen met enkele ondergeschikte 'commandanten' de simultane bomaanslagen op New York en Washington voorbereid en gecoördineerd heeft. De Commissie levert kortom een vrij mechanisch beeld af van de opeenvolgende fases in de planning, de leidende figuren, de *ups* en *downs* en de laatste momenten voor de uitvoering ervan.¹⁰⁹⁷ De politieke of historische context, alsook de manier waarop de mondiale jihadibeweging zich sinds een decennium ontplooid blijft grotendeels achterwege. Voor dit luik achten we het rapport dan vooral behulpzaam om de Amerikaanse interpretatie van de technische en operationele details van het complot of de verantwoordelijken voor de planning en uitvoering te duiden.

Uit het rapport komt Bin Laden als absolute leider naar voor. Het brein achter de aanslagen is Khalid Sheikh Mohammed (KSM), de oom van Ramzi Yousef (de bommenlegger bij de eerste WTC aanval in 1993). In het rapport wordt KSM geschetst als het prototype van de '*terrorist entrepreneur*' – een term die we eerder al hanteerden om de autonoom opererende jihadimilitanten mee aan te duiden die voor hun ideeën op zoek gaan naar de mensen en middelen, en tijdens de jaren '90 in toenemende mate bij Bin Laden terechtkomen.¹⁰⁹⁸ KSM zou in 1996 al zijn ambitieuze '*plains operation*' aan Bin Laden voorgelegd hebben, en kort na de Oost-Afrikaanse operatie de toestemming en de nodige operationele en financiële hulp van Bin Laden verkregen hebben. De concrete voorbereidingen van 11 september situeert men eind 1998 begin 1999. Vanaf dan staat

Zie ook: Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.6

¹⁰⁹⁶ Zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.49

Roy, Olivier, *De globalisering van de islam*. Amsterdam, Van Genneep, 2003, pp.177-178

¹⁰⁹⁷ Zie: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.16-17

¹⁰⁹⁸ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, pp.145 e.v.

Zie ook: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.233

de operatie onder toezicht van Bin Laden en KSM. Andere sleutelfiguren zijn Bin Ladens militaire commandant en vertrouwenspersoon Mohammed Atef (tevens brein achter de aanslag tegen de *USS Cole* in 2000) en Ramzi Binalshibh die als intermediair tussen Bin Laden en de kapers optreedt. Zij maken 'het kader en stuurgroep van de operatie compleet'.¹⁰⁹⁹ Opmerkelijk in dat verband is dat de 9/11 Commissie over Al Qaeda's tweede man Ayman Al Zawahiri nauwelijks een woord rept.¹¹⁰⁰ Voor zijn mogelijke rol bij de aanslagen van 11 september, maar ook voor wat betreft de uitbouw van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging meer algemeen, kunnen we niet terecht bij het anders erg gedetailleerde en lijvige rapport. Zonder alle details hier te kunnen aanhalen, onthouden we dat Bin Laden omschreven staat als een gedreven man met een missie en dat hij de aanslagen liever vroeg dan later zag plaatsvinden. Zo zou hij bij elke fase in het complot een rol van vitaal belang spelen. Hij wordt aangeduid als degene die individuen selecteert, een initiële lijst van potentiële doelwitten aanlegt en van bij het begin het financiële kostenplaatje dekt.¹¹⁰¹

Uiteindelijk worden vier teams zorgvuldig samengesteld. Een eerste cel rond Afghanistan veteranen Khalid Al Midhar, Nawaf Al Hazmi en Abu Bara Al Yemini wordt aanvankelijk klaargestoomd voor een missie in Azië, maar ingezet voor de missie tegen de Verenigde Staten.¹¹⁰² Belangrijker voor het slagen van de '*planes operation*' was de Hamburg cel rond Mohammed Atta, Ramzi Binalshibh, Marwan Al Sehhi en Ziad Jarrah.¹¹⁰³ I.t.t. de eerst geselecteerde groep zijn het jihadi's zonder enig verleden in Afghanistan of welk ander front ook, zijn zij voor hun komst naar Afghanistan eind jaren '90 geen vertrouwelingen van Bin Laden en maken zij geen deel uit van de harde kern van de mondiale jihadibeweging.¹¹⁰⁴

2.1.2.2. *Uitvoering: nieuwe generatie jihaditerroristen*

- Mohammed Atta

Atta wordt geduid als de aanvoerder en coördinator van de 19 zelfmoordterroristen. Bin Laden wijst Atef aan als emir of leider van de geheime missie en, nog volgens het rapport

¹⁰⁹⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.153-156

¹¹⁰⁰ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.18

¹¹⁰¹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.155, 156

¹¹⁰² Meer over het ontstaan en evolueren van de cel rond Khalid Al Midhar en Nawaf Al Hazmi, zie: *Ibid.*, pp.155-160

Zie ook: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.220 e.v.

¹¹⁰³ Meer over het ontstaan en evolueren van de Hamburg cel bij: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.160-172 Specifiek over Mohamed Atta's parcours, zie o.m. Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.214-217

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.41

¹¹⁰⁴ Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, p.238

Roy, Olivier, *De globalisering van de islam*. Amsterdam, Van Genneep, 2003, pp.177-178

van de 9/11 Commissie, zouden de twee tussen 1999-2001 in nauw contact met elkaar staan.¹¹⁰⁵ Opmerkelijk hier is dat zijn parcours sterk afwijkt van de duizenden Arabische vrijwilligers die hetzij zouden deelnemen aan de jihad in Afghanistan, hetzij zich zouden inzetten in de nieuwe fronten begin jaren '90.

Midden jaren '80, wanneer de oorlog in Afghanistan op een keerpunt staat, vat Atta zijn studies aan de ingenieursfaculteit van de universiteit in Cairo aan. In juli 1992 trekt hij als beursstudent naar de Technische Universiteit van Hamburg om er zijn opleiding te vervolmaken. Vanwege zijn technische opleiding wordt vermoed dat hij op jonge leeftijd in contact kwam met militante leden van de Moslimbroeders – die waren sinds de late jaren '70 sterk vertegenwoordigd in de Egyptische universiteiten.¹¹⁰⁶ Zijn initiële motivatie om zich in te zetten voor de jihad wordt doorgaans gezocht bij o.m. een studiebezoek naar Aleppo (Syrië) in 1995 of de terugkeer naar zijn thuisland Egypte in 1996. De westernisering, de corruptie en armoede zouden hem diep raken.¹¹⁰⁷ De weg naar een rigide en letterlijke interpretatie van de islam vindt hij evenwel in West-Europa. Van Atta en de andere leden van de Hamburg cel is intussen geweten dat zij elkaar ontmoetten in de Al Quds moskee. De figuur van prediker Mohammed Haydar Zammar moeten we dan evenzeer noemen in het radicaliseringsproces en de anti-Amerikaanse ingesteldheid van deze jihadi's.¹¹⁰⁸ Opmerkelijk wel is de afscheidsbrief die Atta achterlaat na de aanslagen van 11 september en een licht doet schijnen op de motivaties van de kapers. Hij blijkt er elementaire fouten te maken tegen zijn moedertaal (Egyptisch Arabisch) en wanneer hij de Koran citeert gaat het zelfs over flagrante fouten, die geen enkele korankenner zou maken. Walter Laqueur besluit dat de religieuze opleiding van deze generatie jihadi's beperkt blijft tot enkele elementaire citaten en verzen.¹¹⁰⁹ Atta's testament bevestigt dat de drijfveren veel minder geworteld zijn binnen de traditie, cultuur en het jargon van de salafistische islam. De jihadidoctrine wordt bijna volledig gereduceerd tot een populistische doctrine, die het gepercipieerde onrecht tegenover de moslims vertaalt naar een diepgewortelde haat t.o. het Westen.¹¹¹⁰

- Hamburg cel

Zonder hun afzonderlijke parcours in detail uit de doeken te kunnen doen, zien we bij de drie andere leden van de Hamburg cel, Ziad Jarrah, Marwan Al Sehhi en Ramzi Binalshibh, een vrij gelijklopend patroon. Hoewel afkomstig uit verschillende landen – resp. uit Jemen, de Verenigde Arabische Emiraten en Libanon – gaan deze studenten vanaf halfweg jaren '90 een hechte vriendengroep vormen. Vermoed wordt dat ze mekaar ontmoetten in

¹¹⁰⁵ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.166

¹¹⁰⁶ Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, p.309

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.138

¹¹⁰⁷ *Ibid.* pp.214-215

¹¹⁰⁸ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.164

¹¹⁰⁹ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, p.89

¹¹¹⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.217

de Al Quds moskee van de flamboyante Mohammed Haydar Zammar en dat de groep er een standvastig patroon ontwikkelt van socialisering, bidden en samenwerken.¹¹¹¹

Het beschikbare bewijsmateriaal wijst uit dat Atta en Jarrah eind november 1999 naar Karachi trekken en dat Shehhi en Binalshibh later dat jaar volgen. Elk van hen trekt naar Afghanistan met de bedoeling zich kandidaat te stellen voor de jihad in Tsjetsjenië. O.w.v. hun potentieel en technische capaciteiten raken ze uiteindelijk geselecteerd voor de mondiale jihad tegen het Westen. Wanneer ze vanuit het Khaldan kamp terugkeren naar Hamburg vormt het viertal de kern van een groep radicale moslims die in het grootste geheim geregeld samenkomen in een appartement in de Marienstrasse. Bij hun terugkeer naar Hamburg zouden Atta, Jarrah en Binalshibh overigens bewust afstand nemen van radicalen als Zammar, hun gedrag en voorkomen aanpassen, om aldus het functioneren van hun slapercel te vrijwaren (cfr. bij het volgen van vliegopleidingen in de VS).¹¹¹²

2.1.2.3. *Besluit: een breuk op organisatorisch vlak?*

- Continuïteit: Afghanistan als schuiloord

De aanslagen van 11 september zijn in diverse opzichten representatief voor de structurele evoluties zoals we die voor de opgangfase vaststelden. Elf september bevestigt het cruciale belang van Afghanistan als veilig toevluchtsoord. De terreuraanval op de Verenigde Staten is door de harde kern vanuit Afghanistan gepland en vervolgens uitgevoerd door militanten die training en indoctrinatie ondergaan hebben in Al Qaeda kampen.¹¹¹³ Naast de operationele vrijheid, moeten we hier opnieuw verwijzen naar de niet-aflatende toestroom van vrijwilligers. Ook na het einde van de oorlog en met het uitbarsten van islamitisch geweld wereldwijd blijft het een komen en gaan in de grensstreek tussen Afghanistan en Pakistan.¹¹¹⁴ Die nieuwkomers komen vaak terecht in Al Qaeda kampen, specifiek voor buitenlandse vrijwilligers. Kamp Khaldan haalden we eerder al aan als het typemodel van een Al Qaeda trainingskamp.¹¹¹⁵ Tegen het eind van de jaren '90, wanneer de nieuwe golf van vrijwilligers arriveert, gaat men deze infrastructuur nog uitbreiden. Zo zouden de leden van de Hamburg cel, die kwamen voor de intensieve militaire training en ideologische indoctrinatiecursus, naar het Al Farouq kamp sturen.¹¹¹⁶ Het team van *wannabe* jihadi's rond Atta trekt aanvankelijk als vrijwilliger de grensstreek tussen Afghanistan en Pakistan, expliciet met het oog op een deelname aan de heilige oorlog. Deze vier jihadi's vormen geen uitzondering in de zin dat

¹¹¹¹ Zie bv.: *Ibid.*, pp.217-219

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.159-160

¹¹¹² *Ibid.*, p.164-167

¹¹¹³ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.212

¹¹¹⁴ Zie bv.: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, pp.56-57

¹¹¹⁵ Kohlmann, Evan, Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network. Oxford, Berg, 2004, p.24

¹¹¹⁶ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.213

Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, pp.92-93

zij niet meteen een terreuroperatie voor ogen hadden, maar zich veeleer in de strijd wilden werpen op fronten als Tsjetsjenië, Kasjmier of op welk lokaal jihadifront ook.¹¹¹⁷

- Breuk: een nieuwe generatie jihaditerroristen

Zoals gesteld krijgt het selectief groepje een geavanceerde opleiding, gericht op terroristische acties in het Westen of op westerse doelwitten. Het parcours van deze jihadi's duidt dan op kwalitatieve verschuivingen en geldt als een indicatie voor de consolidering van mondiale jihadibeweging. Atta's radicaliseringspad naar de jihad wijst erop dat we met een nieuw soort strijders te maken hebben. Het mondiale jihaditerrorisme wordt hier gedragen door militanten die pas tijdens de jaren '90 begeistert geraakt zijn door de jihad. O.m. voor de daders van 11 september schetst Olivier Roy een bijzonder verhelderend sociologisch profiel. Doorgaans zijn het bekeerlingen die ware transnationalisten zijn, niet in hun geboorteland leven en een westerse nationaliteit bezitten, een moderne studie gevolgd hebben en een westerse jeugd gehad hebben, bijna allemaal, na persoonlijke ontmoetingen in een radicale moskee, in het Westen *born again muslims* geworden zijn, en ten slotte gebroken hebben met hun familie, hun land van herkomst en het gastland om zich bij een internationale broederschap aan te sluiten.¹¹¹⁸

Het betekent dat deze militanten i.t.t. de vorige generatie geen oorlogsverleden meetorsen en evenmin actief waren op lokale fronten. Juist zij worden de centrale spelers in het complot en wel vanwege hun technische opleiding, hun vertrouwde met de westerse wereld, het feit dat ze de Engelse taal machtig zijn, en over de nodige papieren beschikten om onopvallend door het Westen te kunnen reizen.¹¹¹⁹ Moest het eerder geselecteerde team nog de taal leren, dan volstond het voor de leden van de Hamburg cel om enkel nog te leren vliegen en de wil betonen om te sterven voor de jihad.¹¹²⁰

2.1.3. Tactisch en strategische bijzonderheden

Het inzetten van lijnvliegtuigen als massavernietigingswapens, de hoge dodentol, de branie om doelbewust te kiezen voor de destructie van zulke symbolen van macht: vanwege die uitzonderlijke kenmerken mag het logisch genoemd worden dat de operatie niets minder dan de status van 'exceptionele daad' verworven heeft. Dat men in termen van *voor* en *na* september spreekt, zegt genoeg.¹¹²¹ Gezien onze invalshoek kunnen we

¹¹¹⁷ Zie: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.165

¹¹¹⁸ Roy, Olivier, De globalisering van de islam. Amsterdam, Van Gennep, 2003, pp.178-179

Zie ook: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.49

¹¹¹⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.160

Zie ook: Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century. New York, Continuum, 2003, p.89

¹¹²⁰ Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.309

¹¹²¹ Zie bv. Der Derian, James, *In Terrorem: Before and After 9/11*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, 376p.

deze interpretaties niet stuk voor stuk opnoemen, evenmin kunnen we de analyses van de beleidsgerichte terrorismeliteratuur ten gronde analyseren of becommentariëren. Hierna volgt een zeer summiere neerslag van de discussie over de strategische en tactische bijzonderheden van 9/11. In een volgende sectie plaatsen we enkele kanttekeningen bij de tactische bijzonderheden.

2.1.3.1. 9/11: nieuw terrorisme?

O.m. gerenommeerde RAND auteurs als Bruce Hoffman en Brian Jenkins bepalen de toon van de discussie. Hoffman is representatief wanneer hij stelt: *"The enormity and sheer scale of the simultaneous suicide attacks on September 11 eclipsed anything previously seen in terrorism."* Als meest significante kenmerken noemt Hoffman daarbij de ambitieuze omvang en dimensies, de indrukwekkende coördinatie en synchronisatie, en de onwrikbare toewijding van de 19 vliegtuigkapers die gewillig zelfmoord pleegden, en met zich de passagiers en crew van de vier vliegtuigen, en ongeveer 3,000 personen in het WTC en het Pentagon mee de dood in sleurden. Alleen al op basis van dat ontstellend hoog aantal slachtoffers kennen de aanslagen van 11 september geen precedent.¹¹²²

Jenkins stelt dat de aanslagen alleen vragen opriepen over de toereikendheid van de Amerikaanse inlichtingendiensten en dat ze in de grond van de zaak het Amerikaanse gevoel van onkwetsbaarheid vernietigden. De aanslagen trokken ook alle conventionele wijsheden over terrorisme in vraag. Zo werd de dodelijkheid van terrorisme naar een nieuw niveau getild: de jihadi's waren er duidelijk op uit een catastrofe te veroorzaken, wat de langetermijntrend van de toenemende lethaliteit en efficiëntie van terrorisme en dit type willekeurige aanvallen bevestigde. Lag de dodental bij de ergste terreurincidenten in de jaren '70 in de rangorde van de tientallen, dan moesten we met 9/11 in termen van duizenden slachtoffers rekenen. Het doembeeld houdt hier niet mee op: *"9/11 involved an imaginative plan and they indicated a mindset that would not preclude the use of WMD."*¹¹²³

2.1.3.2. Kanttekeningen

Samengevat getuigden de aanslagen inderdaad van een nooit geziene militaire precisie en indrukwekkend waren in de uitmuntende uitvoering ervan.¹¹²⁴ Niettemin bekijken we de operatie ook op strategisch en tactisch vlak het liefst als het eindpunt en culminatie van de opgangsfase, en sluiten we ons in deze aan bij Burke wanneer die stelt: *"So in its means and*

Interessant is de bijdrage van Birkland die 9/11 becommentarieert als een *'focusing event'*, zie: Birkland, Thomas, "The World Changed Today": Agenda-Setting and Policy Change in the Wake of september 11 Terrorist Attacks. In: Review of Policy Research, volume 21, nr.2, 2004, pp.179-200

¹¹²² Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304 – cit. op p.303

¹¹²³ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, pp.6-7

¹¹²⁴ Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

its intentions, 9/11 was part of a process that had been underway for well over a decade".¹¹²⁵ Bekeken vanuit dat perspectief, zijn de aanslagen van 11 september de ultieme manifestatie van de 'Al 'Qaeda standaard' die de organisatie sinds 1996 hanteert en uitdraagt naar gelijkgestemde groeperingen. De eigenheden van die Al Qaeda standaard duiden we dan beter in een ruimer perspectief door ook andere Al Qaeda incidenten in acht te nemen (zie ook: sectie 5.2.). Bij de tactische bijzonderheden van 9/11, zoals gepresenteerd hiervoor, kunnen we dan alvast enkele kanttekeningen plaatsen.

Ten eerste zouden we samen met een pak commentatoren en beleidsmakers in de tactische eigenschappen van 11 september een bevestiging kunnen zien van de basisstellingen binnen het *New Age of Terrorism* debat. Dat voorspelt ons een gevaarlijker 'catastrofaal terrorisme' en houdt in vergaande mate rekening met het potentiële gebruik van *weapons of mass destruction* (WMD) of onconventionele wapens (zie: Hfdst.2, sectie 2.4.). In dat opzicht representeren de aanslagen van 11 september 2001 niet helemaal die vooropgestelde breuk met het 'oude' terrorisme. Zowel de tactiek van het kapen van vliegtuigen, zelfmoordaanslagen of het selecteren van hoogsymbolische Amerikaanse doelwitten kan bezwaarlijk nieuw genoemd worden. Het vernuft van de aanslagen van 11 september ligt niet bij de gehanteerde technieken op zich, wel bij de combinatie van oude methodes, de doorgedreven coördinatie en de zorgvuldige planning die eraan vooraf ging.¹¹²⁶

Wat de gedurfde en risicovolle doelwittenkeuze aangaat (i.e. harde en zachte doelwitten op Amerikaans grondgebied), dienen we ons te herinneren dat de mondiale jihadi's al vanaf de vroege jaren '90 een stijgende ambitie vertonen. Amerikaanse symbolen als het WTC of militaire installaties worden sindsdien geviseerd. De schaalvergroting van deze operaties moeten we niet in 2001 maar in 1998 situeren.¹¹²⁷ De planning van de ambitieuze *plains operation* past binnen het vrij klassieke *top-down* model dat toegepast werd bij de Oost-Afrikaanse operatie van 1998. Frappant wel is de relatief korte planningscyclus. Hoewel ideeën voor een 'aanslag met vliegtuigen' al halfweg 1996 aan bin Laden voorgelegd zijn, verkrijgt KSM pas tegen eind 1999 het fiat en, belangrijker, de operationele en financiële steun om de *plains operation* op poten te zetten. De voorbereiding van de meest grootschalige aanslag ooit nam dus al bij al ongeveer 20 maanden in beslag. Ter herinnering: de operationele planningscyclus bij het Oost-Afrikaanse complot omspande vier jaar.¹¹²⁸ De 9/11 Commissie wijt die snelheid aan het leiderschap dat Bin Laden en Atef aan de dag legden. Vooral het selecteren van de (meeste) kandidaten voor diepgaande trainingschema's, en het delegeren van taken aan

¹¹²⁵ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp. 211-212 – cit. op p.212

¹¹²⁶ Crenshaw, Martha, Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, p.160

Zie ook: Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, p.304, 307

¹¹²⁷ Zie bv.: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.211

¹¹²⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.64

de meest geschikte persoon (cfr. Atef als *emir*), worden genoemd als doorslaggevend voor het volslagen van de operatie.¹¹²⁹

Tot slot grijpt men het exploiteren van de moderne media door de jihadi's aan als een indicatie dat we op 11 september met een nieuw soort terrorisme geconfronteerd worden. Brigitte Nacos bv. argumenteert dat 9/11 een nieuw hoofdstuk opende in de annalen van 'terrorisme als communicatie', en dat o.b.v. de strategische keuzes die de planners naar methodes, doelwit, timing en omvang toe. Osama Bin Laden trekt met 9/11 zijn status als terroristenleider de hoogte in. Ze maken van hem een ongenaakbaar icoon wiens geopolitieke aspiraties en slagkracht onbegrensd zijn. Nog volgens Nacos realiseerden de architecten van 9/11 ongeziene opportuniteiten voor hun terroristische propaganda. Niet alleen verspreidden de aanslagen een ongeziene angstpsychose onder het westerse publiek, bovendien impliceerde de anti-westerse boodschap een bevestiging van Samuel Huntingtons botsing der beschavingen.¹¹³⁰ Van het fenomeen terrorisme is evenwel al langer geweten dat het van nature een psychologisch wapen is dat afhankelijk is van de mate waarin ze haar dreiging kan communiceren naar een breder publiek toe. De parallel tussen terrorisme en hun theater wordt sinds de jaren '70 getrokken (*terrorism as a theatre*) en sinds dan rekent men publiciteit tot een strategisch instrumentarium van de terrorist.¹¹³¹ Tegelijk moeten we er op wijzen dat Bin Laden al lang voor de aanslagen van 11 september consequent de strategie hanteert van 'terrorisme als communicatie' of 'terrorisme als theater'. Niettemin was het pas door de vijand op eigen bodem of het Amerikaanse *heartland* aan te vallen dat men zijn oorlogsverklaring ernstig neemt en er met gelijke munt op reageert door nu zelf de *War on Terrorism* uit te roepen.

Alles in acht genomen categoriseren we de aanslagen van 11 september nog het best als wat men aanduidt als een *spectacular*. Terroristische aanslagen van zulke epische proporties zijn gebeurtenissen die dan wel grote consequenties, doch een lage waarschijnlijkheid hebben. Vanuit die lage waarschijnlijkheid bekeken is het onverantwoord om verregaande conclusies te trekken op het vlak van internationaal terrorisme als dusdanig, of de bestrijding die er tegenover gesteld moet worden. Brian Jenkins formuleerde in 1999 volgende waarschuwing: "*This kind of analysis can degenerate into a fact-free scaffold of anxieties and arguments – dramatic, emotionally powerful, but analytically feeble*".¹¹³² Die vaststelling en waarschuwing ten spijt, zien we hierna dat de Amerikaanse terrorismebestrijding goeddeels vertrekt van de premissen van het *New Age of Terrorism* debat, waarbij men het nieuwe, te bestrijden jihaditerrorisme interpreteert als een asymmetrische vorm van oorlogsvoering. Het

¹¹²⁹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.166-167

¹¹³⁰ Nacos, Brigitte, The Terrorist Calculus behind 9-11: A Model for Future Terrorism?. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr1, 2003, pp.3-5, p.12

¹¹³¹ Zie o.m.: Wilkinson, Paul, Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response. London, Frank Cass, 2001, p.177

Whittaker, David, Terrorists and Terrorism in the Contemporary World. London, Routledge, 2004, pp.95-96

¹¹³² Gecit. uit: Jenkins, Brian, Testimony before the Subcommittee on National Security, Veterans Affairs, and International Relations, House Committee on Government Reform, 20/10/1999 – Jenkins had het in deze context over het gebruik van onconventionele wapens door terroristen.

gevolg is dat internationaal terrorisme sinds het Clinton tijdperk niet langer als een tactisch, maar strategisch probleem geëvalueerd wordt.¹¹³³

2.2. Reacties op en beleidsimpact van 9/11

Op 11 september 2001 doet een kleine groep terroristen waar de Sovjet-Unie t.t.v. de Koude Oorlog voor gevreesd werd, maar men nooit in geslaagd is: ze slaan toe in het hart van de VS en doden een groot aantal Amerikaanse staatsburgers. De brutaliteit van de onverhoedse aanval werd niet zelden vergeleken met de aanval op Pearl Harbor 60 jaar eerder, die de rechtstreekse aanleiding vormde voor de deelname van de Verenigde Staten aan de Tweede Wereldoorlog.¹¹³⁴ Het was dus vanzelfsprekend dat 9/11 heftige en emotionele reacties teweegbracht. In wat volgt schetsen we kort een beeld van de schok en de teneur van de reacties. Dit omdat we een naast een procesmatige aanpak (evolutie van de golf) tevens oog hebben voor de dynamische aspecten van die evolutie.

We beperken ons in deze evenwel slechts tot een greep van de talloze reacties die volgden, en wel in zover ze relevant zijn of een reflectie bieden van de manier waarop het 'nieuwe' terrorisme begrepen wordt en de uiteindelijk beleidsmaatregelen bepalen (sectie 2.2.1). Deze reacties interpreteren we vervolgens a.d.h.v. het algemeen gehanteerde referentiekader waarbij 9/11 opgevat wordt als een breukmoment voor de wereldordening (sectie 2.2.2.). De aanslagen hebben m.b. een strategische impact, wat o.m. af te leiden valt van de beleidsherschikkingen in de VS. Deze lichten we grondiger en voor zover relevant voor de evolutie van de mondiale golf van jihaditerorisme toe in sectie 2.2.3.

2.2.1. Eerste beleidsreacties

Op 11 september confronteert Al Qaeda de wereld met de kwetsbaarheid van de VS, en daarmee met de realiteiten van het post-Koude Oorlog tijdperk.¹¹³⁵ De WTC torens en het Pentagon stonden symbool voor de Amerikaanse economische en militaire hegemonie maar tegelijk symboliseerden ze het mondiale politieke, economische, militaire en culturele overwicht van het Westen, en de comparatieve marginalisering van het overgrote deel van de rest van de wereld.¹¹³⁶ Vanuit die hoek wordt 9/11 dan ook vaak geïnterpreteerd als een aanslag op 'onze' manier van leven en democratische vrijheden. De intensiteit van de reacties, de wereldwijde solidariteit aan de ene zijde, en het

¹¹³³ Zie o.m. Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism*. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.430

¹¹³⁴ Gorka, Sebestyén, *Invocation in Context*.

Via: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html>

¹¹³⁵ Zie: Cox, Michael, *Meanings of Victory: American Power after the Towers*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.152-153

¹¹³⁶ Hershberg, Eric, Moore, Eric, *Introduction: Place, Perspective, and Power –Interpreting September 11*. In: Hershberg, Eric, Moore, Eric, (et al.), *Critical Views of September 11. Analyses from Around the World*. New York, New Press, 2002, p.3

opduiken van complottheorieën of dansende moslims in het straatbeeld van de moslimwereld kunnen we hier uiteraard niet ten gronde duiden. Die hevige, doch uiteenlopende emotionele reacties – van woede, tot angst, en in sommige gevallen vreugde – onderstrepen de grote verwarring die er heerste over de *betekenis* van wat er precies gebeurd was. Hier beperken we ons tot de schok en het verrassingseffect die samen tot een onmiddellijke en bijna uniforme interpretatie van de gebeurtenissen leidde. Het officiële discours is er één van veroordeling en de nood aan vergelding en harde tegenmaatregelen.¹¹³⁷

Het massaterrorisme is het 'nieuwe' te bestrijden kwaad, zo spreekt de Britse leider Tony Blair nog de dag zelf. Dit soort aanvallen zijn '*perpetrated by fanatics, utterly indifferent to the sanctity of human life*'.¹¹³⁸ George W. Bush verwijst nog op de avond zelf naar de aanslagen als *acts of mass murder* en verklaart in één adem dat Amerika samen met zijn bondgenoten deze 'oorlog tegen het terrorisme' zal winnen.¹¹³⁹ Later die week schetst de president zijn landgenoten een beeld van deze nieuwe vijanden: "*It's an enemy that likes to hide and burrow in, and their network is extensive. There are no rules. It's barbaric behavior. They slit throats of women on airplanes in order to achieve an objective that is beyond comprehension. And they like to hit, and then they like to hide out.*"¹¹⁴⁰ Deze vijanden zullen opgespoord, en zo nodig geliquideerd worden. Daarbij zal geen onderscheid gemaakt worden tussen de terroristen en zij die hen onderdak bieden: "*Any person, organization, or government that supports, protects, or harbors terrorists is complicit in the murder of the innocent, and will be held to account*".¹¹⁴¹

De wereld reageert iets subtieler maar daarom niet minder ontzet. De solidariteit met de Verenigde Staten is navenant, zeker in het Westen. Zo roept de NAVO daags na de aanslagen (voor het eerst in haar geschiedenis) Artikel 5 in, de meest belangrijke clausule

¹¹³⁷ Der Derian, James, *In Terrorem: Before and After 9/11*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, p.104

Zie ook: Dalby, Simon, *Calling 911: Geopolitics, Security and America's New War*. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, p.76

Voor een meer algemene duiding van Amerikaanse reacties op terrorisme, zie: Cronin, Audrey, *Introduction: Meeting and Managing the Threat*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.1-2

¹¹³⁸ World shock over U.S. attacks. In: CNN, 11/09/2001.

Via: <http://web.archive.org/web/20010911202609/www.cnn.com/2001/WORLD/europe/09/11/trade.centre.reaction/>

¹¹³⁹ Statement by the President in His Address to the Nation. Washington DC, 11/09/2001.

Via: http://www.suite101.com/article.cfm/international_relations_new/79736

¹¹⁴⁰ Bush, George, 'There's no rules'. (17/09/2001).

Transcript via: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/17/gen.bush.transcript/>

Voor een kritische analyse en de implicaties voor de internationale orde, zie: Hurrell, Andrew, 'There Are No Rules' (George W. Bush): *International Order After September 11*. In: Martin, Gus, (et al.), *The New Era of Terrorism. Selected Readings*. London, Sage Publications, 2004, pp.205-218

¹¹⁴¹ Via: Black, Cofer, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism*. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.5.

in het NAVO Handvest. Deze zogenaamde *commitment clause* stipuleert dat indien een lidstaat aangevallen wordt, de andere NAVO leden deze naar best vermogen moeten bijstaan.¹¹⁴² Dat er wereldwijde bezorgdheid heerst over het internationale terrorisme mag blijken uit diverse resoluties, zoals Veiligheidsraad resoluties 1368 (12/09/2001) en 1373 (28/09/2001) van de Veiligheidsraad. De eerste resolutie houdt een unanieme veroordeling van de terreuraanvallen in en een oproep tot samenwerking. Hierin benadrukken de lidstaten hun *'readiness to take all necessary steps to respond to the terrorist attacks of 11 September 2001, and combat all forms of terrorism, in accordance with its responsibilities under the Charter of the United Nations'*.¹¹⁴³ Resolutie 1373 mag historisch genoemd worden, in de zin dat het een reeks van bindende, niet-militaire maatregelen stipuleert die lidstaten zullen aannemen om terrorisme te voorkomen en onderdrukken.¹¹⁴⁴ Op 1 oktober 2001 herhaalt toenmalige VN Secretaris-Generaal Kofi Annan de nood aan onmiddellijke, doorgedreven veranderingen in het counterterrorisme beleid van de Verenigde Naties: *"Out of evil can come good. Paradoxically, these vicious assaults on our common humanity have had the effect of reaffirming our common humanity. The task now is to build on that wave of human solidarity –to ensure that the momentum is not lost, to develop a broad, comprehensive and above all sustained strategy to combat terrorism and eradicate it from our world"*.¹¹⁴⁵ Uit de resoluties van de Verenigde Naties mag blijken dat na de aanslagen van 11 september een ongeziene consensus en bereidheid tot het gezamenlijk bestrijden van de terroristen bestaat. Zonder uitvoerig op de genomen maatregelen en beleidsaanpassingen te kunnen ingaan, kunnen we er hierbij op wijzen dat de Veiligheidsraad het beleid sinds 9/11 gedomineerd heeft ten koste van de Algemene Vergadering.¹¹⁴⁶

2.2.2. Referentiekader: 9/11 als breukmoment

Het algemene referentiekader bij het overgrote deel van de eerste reacties is dat de aanslagen een breuk betekenden voor de bestaande wereldorde. Men spreekt in termen

¹¹⁴² Gorka, Sebestyén, Invocation in Context.

Via: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html>

¹¹⁴³ S/RES/1363 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts (12/09/2001)

Via: [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement)

¹¹⁴⁴ S/RES/1373 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts (28/01/2001)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>

Zie ook: Weiss, Peter, Terrorism, Counterterrorism and International Law. In: Arab Studies, Quarterly, volume 24, nr.2&3, 2002, p.18

Rosand, Eric, Security Council Resolution 1373, The Counter-Terrorism Committee and the Fight Against Terrorism. In: The American Journal of International Law, volume 97, nr.2, 2003, pp.333-341

¹¹⁴⁵ Press Release SG/SM/7977, Secretary-General, Addressing Assembly on Terrorism, Calls for 'Immediate, Far-Reaching Changes' in UN Response to Terror. (01/10/2001)

Via: <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sgsm7977.doc.htm>

¹¹⁴⁶ Voor een meer uitgebreide duiding, zie bv.: Van de Voorde, Teun, Between Discourse and Reality. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. In: Lesage, Dries, Vercauteren, Pierre, (et al.), Contemporary Global Governance. Multipolarity vs New Discourses on Global Governance. Brussels, Peter Lang, 2009, pp.187-212

van voor en na 9/11; de aanslagen hadden definitief het post-Koude Oorlog tijdperk ten einde gebracht, en misschien luidde het wel een transformatie van de wereldorde in.¹¹⁴⁷

Het jaarrapport Strategic Survey 2001/2002 van het International Institute for Strategic Studies opent: *"For most of 2001, world affairs stumbled along, as they had for most of the post-Cold War nineties. /.../ The event transformed international affairs, international relations acquired a new clarity. While international security was cast into disarray, international relations acquired a new, if grimly realist, clarity"*. Nog op diezelfde pagina vragen de auteurs zich af of de mondialisering ten einde gekomen was met de aanslagen.¹¹⁴⁸ De (eerste) Golfoorlog was een 'definiërend' moment, 9/11 daarentegen een 'transformerende gebeurtenis'. Het post-Koude Oorlog tijdperk is er abrupt mee tot een einde gekomen en de aanslagen openden een nieuwe en spectaculaire fase in de herdefiniëring van de Westfaalse Orde. Nu sommige militante groepen niet alleen bereid, maar ook in staat zijn daden van massadestructie buiten de Clausewitziaanse zin om uit te voeren, staat het hele systeem op losse schroeven.¹¹⁴⁹ In het nieuwe era van apocalyptische confrontatie zal Al Qaeda mee aan de basis liggen van een complete transformatie van internationale en militaire relaties. Als die tendens van 'nieuw terrorisme' met eschatologische identiteiten en doelstellingen zich doorzet, dan zou men kunnen besluiten dat 11 september het startschot was van een Derde Wereldoorlog.¹¹⁵⁰ Iets minder dramatisch, maar niettemin frappant was dat uit diverse hoeken de de 'unipolaire wereldordening' – en daarmee de ordening van het wereldsysteem – in vraag gesteld werden.¹¹⁵¹

De eerste reacties op de spectaculaire aanvallen van 11 september 2001 waren logischerwijs heftig en bijwijlen erg emotioneel. In deze sluiten we ons aan bij Birkland, die 9/11 duidt als een *potential focusing event*, waarbij de emotionele retoriek bovenal aantoont dat de aanslagen geen alledaags fenomeen waren. Tegelijk wijst deze retoriek van 'alles is veranderd' veeleer op de verwachtingen van een reeks noodzakelijk geachte (beleids)wijzigingen en dus niet op een reële breuk met de status quo.¹¹⁵² De meeste van

¹¹⁴⁷ Zie o.m.: Hershberg, Eric, Moore, Eric, Introduction: Place, Perspective, and Power – Interpreting September 11. In: Hershberg, Eric, Moore, Eric, (et al.), Critical Views of September 11. Analyses from Around the World. New York, New Press, 2002, p.1

¹¹⁴⁸ The International Institute for Strategic Studies, Strategic Survey 2001/2002. Oxford, Oxford University Press, 2002, p.5

Zie ook: Lieven, Anatol, The Cold War is Finally Over. The True Significance of the Attacks. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.295-306

¹¹⁴⁹ Heisbourg, François, A European View. In: Heisbourg, François, (et al.), The War Against Terrorism and the Transformation of the World Order. ESF Working Papers, december 2001, pp.1-2

¹¹⁵⁰ Tow, William, Apocalypse Forever? International Relations Implications of 11 September. In: Australian Journal of Politics and History, volume 49, nr.3, p.316

¹¹⁵¹ Zie o.m.: Krauthammer, Charles, The Unipolar Moment Revisited. In: National Interest, volume 70, 2002, pp.5-17

Smith, Steve, The End of the Unipolar Movement? September 11 and the Future of World Order. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, pp.256-265

¹¹⁵² Birkland, Thomas, "The World Changed Today": Agenda-Setting and Policy Change in the Wake of september 11 Terrorist Attacks. In: Review of Policy Research, volume 21, nr.2, 2004, p.182

de reacties wijzen uit dat van 9/11 inderdaad verwacht werd dat het een duurzame en fundamentele impact zou hebben op de politieke agenda en het beheer van de mondiale veiligheid. Gemeenschappelijk aan de reacties is tevens de assumptie dat de VS zich in het epicentrum van deze mondiale transformatie bevinden: als de VS nooit nog hetzelfde zou zijn na de aanslagen, zo ging de redenering, dan zou hetzelfde gelden voor de rest van de wereld.¹¹⁵³ Zonder ons te willen uitspreken over die potentiële Nieuwe Wereldorde, mag uit het binnenlandse en buitenlandse veiligheidsbeleid van de Verenigde Staten blijken dat van Al Qaeda's dreiging – en dan zeker op de korte termijn bekeken – wel degelijk een strategische impact uitging die tot grondige beleidsherschikkingen geleid heeft.

2.2.3. Beleidsimpact: Verenigde Staten

Met de aanslagen van 11 september zien we de Amerikaanse publieke perceptie van 'terrorisme als een overzees probleem' drastisch wijzigen. Hoewel de Verenigde Staten al vaker het slachtoffer waren van grootschalige aanslagen, wordt terrorisme nu pas daadwerkelijk ervaren als een bedreiging voor de buitenlandse maar ook de binnenlandse veiligheid.¹¹⁵⁴ Het overgrote deel van het Amerikaanse publiek reageerde min of meer instinctief. Nu ze aangevallen waren, kon men niet anders dan zichzelf verdedigen en terug slaan.¹¹⁵⁵

De Bush administratie kan van de overweldigende steun en solidariteit dankbaar gebruik maken om de prioriteiten en aanpassingen in het Amerikaanse veiligheidsbeleid grondig te herschikken.¹¹⁵⁶ Raphael Perl is formeel: *"The tragic events of September 11 in New York, the Washington D.C. area, and Pennsylvania have dramatically re-energized the nation's focus and resolve on terrorism."*¹¹⁵⁷ De laatste grootmacht was dan niet op de knieën gedwongen door de terroristen, maar zou vanwege de perceptie van kwetsbaarheid wel vergaande maatregelen treffen, zowel in het binnen- en buitenlandbeleid, als op strategisch als tactisch niveau.

2.2.3.1. De lancering van de Global War on Terror (GWOT)

Voor de bestrijding van internationaal terrorisme hebben de Verenigde Staten, net als andere landen, altijd al een beroep gedaan op een gediversifieerde reeks van maatregelen gaande van diplomatie, internationale samenwerking, constructieve dialoogvoering, tot

Zie ook: Halliday, Fred, A New Global Configuration. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.235-236

¹¹⁵³ Hershberg, Eric, Moore, Eric, Introduction: Place, Perspective, and Power –Interpreting September 11. In: Hershberg, Eric, Moore, Eric, (et al.), *Critical Views of September 11. Analyses from Around the World*. New York, New Press, 2002, p.1

Zie ook: Frank, Thomas, What Happens Now? The United Nations after Iraq. In: *The American Journal of International Law*, volume 97, nr.3, 2003, pp.607-620

¹¹⁵⁴ Perl, Raphael, Terrorism, the Future, and U.S. Foreign Policy. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 11/04/2003, pp.2-3

¹¹⁵⁵ Laqueur, Walter, No End to War. *Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, Continuum, 2003, p.162

¹¹⁵⁶ Kupchan, Charles, Misreading September 11. In: *The National Interest*, 01/09/2002, p.1

¹¹⁵⁷ Perl, Raphael, Terrorism, the Future, and U.S. Foreign Policy. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 11/04/2003, p.i

economische sancties, geheime operaties (*covert action*), beschermende veiligheidsmaatregelen en militaire machtsuitoefening. Omdat het beleid tegen internationaal terrorisme van de late jaren '70 tot midden jaren '90 gericht was op het ontmoedigen en bestraffen van staatssponsors, werden sancties het vaakst ingeroepen.¹¹⁵⁸ Eén van de meest opvallende effecten van 9/11 is dat de Verenigde Staten zich eindelijk bewust worden van niet-conventionele bedreigingen tegen hun veiligheid.¹¹⁵⁹ De mondiale diplomatieke, militaire en economische inspanningen van de Bush administratie tegen Al Qaeda en zijn bondgenoten vertegenwoordigt een breuk met vroeger: niet het sanctioneren van staten maar de vernietiging en ontmanteling van onafhankelijke terroristische entiteiten zou thans voorop staan in het counterterrorismebeleid van de VS.¹¹⁶⁰

Als we het specifieke beleid naar Al Qaeda toe bekijken, dan mogen we evenzeer spreken van een breuk. Na de Oost-Afrikaanse operatie in 1998 vaardigt president Clinton diverse *Presidential Decision Directives* uit, maar die zijn op te vatten als 'vroege inspanningen'. Deze zijn kritisch voor de ontwikkeling van de beleidsvisie op Bin Laden, maar resulteren tot 9/11 niet in een formele aanpak of een welomijnd pakket van maatregelen.¹¹⁶¹ Dat verandert na 9/11. Op 20 september spreekt Bush het Congres toe waarin hij de Amerikaanse reactie op de aanvallen uiteenzet. Na vele speculaties roept hij Bin Laden en zijn terreurorganisatie Al Qaeda uit tot vijand van de VS, en hij legt aan hun beschermheren, de Taliban, een hele eisenbundel voor. Bush geeft meteen aan dat de oorlog tegen terrorisme anders zal zijn dan alle voorgaande conflicten. Om het mondiale terreurnetwerk te vernietigen moet de natie voorzien zijn op een lange campagne waarbij elk mogelijk middel aangewend wordt: diplomatie, *intelligence*, elk mogelijk legislatief instrument, financiële ingrepen en ten slotte elk denkbaar oorlogswapen. De missie en visie die Bush voorlegt klinkt kristalhelder: "*Any person, organisation, or government that supports, protects, or harbors terrorists is complicit in the murder of the innocent, and will be held to account*". Het betreft tenslotte geen inspanning van de Verenigde Staten alleen en in deze oorlog tegen het terrorisme moet elke natie in elke regio een keuze maken: "*Either you are with us, or you are with the terrorists*".¹¹⁶²

De *Global War on Terror* (GWOT) is gelanceerd. Hoewel de GWOT verder reikt dan de grootschalige militaire interventies in Afghanistan en later in Irak, zijn het deze operaties

¹¹⁵⁸ *Ibid.*, pp.4-5

¹¹⁵⁹ Kupchan, Charles, Misreading September 11. In: The National Interest, 01/09/2002, p.1
Zie bv.: Clark, Wesley, Waging the New War. What's Next for the U.S. Armed Forces. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.246 e.v.

¹¹⁶⁰ Perl, Raphael, Terrorism, the Future, and U.S. Foreign Policy. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 11/04/2003, p.5

¹¹⁶¹ National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.108, 118-119

Zie ook: Benjamin, Daniel, Simon, Steven, America and the New Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.442-443

¹¹⁶² Bush, George, "We Are a Country Awakened to Danger and Called to Defend Freedom". Speech before a Joint-Session of Congress, 20/09/2001

Via: <http://www.september11news.com/PresidentBushSpeech.htm>

die de hoeksteen uitmaken van het nieuwe Amerikaanse counterterrorismebeleid.¹¹⁶³ Bovendien kleuren ze de internationale context, en beïnvloeden de koers van de mondiale jihadibeweging verder mee. Niettemin geven we hierna, voor de volledigheid, een korte schets van het binnenlandse kader van de 'oorlog tegen het terrorisme' mee.

2.2.3.2. *Binnenlands luik: repressieve toets*

Voor het waarborgen van de binnenlandse veiligheid worden in geen tijd een hele reeks beleidsaanpassingen en herschikkingen van diensten aangekondigd. Het in mei 2002 opgestarte Department of Homeland Security staat voortaan in voor grenscontroles, consequentie management, en de coördinatie en implementatie van de *National Strategy to Combat Terrorism*; het National Office for Combating Terrorism blijft bevoegd voor bredere, internationale verantwoordelijkheden.¹¹⁶⁴

De meeste ophef ontstaat rond de legislatieve hervormingen, vervat in de USA Patriot Act enerzijds en de oprichting van een militair tribunaal en detentiecentrum op het Cubaanse eiland Guantanamo anderzijds.¹¹⁶⁵ Critici spreken van buitengewoon en discriminatoir gebruik van de ordehandhaving en beleidsmaatregelen die netelige vragen oproepen. De USA Patriot Act gaat in oktober 2001 van kracht en verleent aan wethandhavers vergaande bevoegdheden o.m. in het opsporen en onderzoeken van verdachte terroristen, controleren van geldstromen, of het vrijgeven van gevoelige buitenlandse inlichtingen.¹¹⁶⁶ Wat de USA Patriot Act aangaat, kunnen we stellen dat die van meet af aan controversieel was. Wong stelt dat bij elk stadium vragen opgeworpen kunnen worden. Ten eerste ging de wet in een recordtempo van kracht en wordt de normale legislatieve procedure van controle door het congres en de senaat niet gevolgd. Vervolgens wijzen de manier waarop de wet geïmplementeerd (cfr. geheimhouding) en manier waarop de wet ontvangen werd (vb. verzet van burgerrechtenorganisaties) op controverse.¹¹⁶⁷ Andere nieuwe wetten, zoals het onbeperkt vasthouden van verdachten op Guantanamo, botsen op gelijkaardig verzet en kritieken. We houden het erbij dat 'Guantanamo' doorgaans gezien wordt als een eerste, gecontesteerd symbool van de meedogenloze en unilaterale houding van de Amerikaanse administratie.¹¹⁶⁸ Guantanamo en de Patriot Act onderstrepen hiermee dat

¹¹⁶³ Zie: Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.5

¹¹⁶⁴ Department of Homeland Security, via: <http://www.dhs.gov/index.shtm>
National Security Council, via: <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>

¹¹⁶⁵ Meer informatie en de volledige wettekst van de USA PATRIOT Act is te vinden via: http://www.fincen.gov/statutes_regs/patriot/

Recente rapporten over het detentiecentrum op Guantanamo Bay en de Amerikaanse politiek daaromtrent, zijn o.m. te vinden bij Human Rights Watch via: <http://www.hrw.org/en/by-issue/publications/698> (14/01/2010)

¹¹⁶⁶ Perl, Raphael, Terrorism, the Future, and U.S. Foreign Policy. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 11/04/2003, p.13

¹¹⁶⁷ Wong, Kam, The USA PATRIOT Act: Some Unanswered Questions. In: International Journal of the Sociology of Law, volume 43, nr.1, p.4

¹¹⁶⁸ Weiss, Peter, Terrorism, Counterterrorism and International Law. In: Arab Studies, Quarterly, volume 24, nr.2&3, 2002, pp.18-19

in de oorlog tegen terrorisme veiligheid van meet af aan primeerde op democratische rechten en vrijheden. Beide vormen een schoolvoorbeeld van het dilemma dat zich stelt tussen het waarborgen van de democratie en het verzekeren van de veiligheid.¹¹⁶⁹

2.2.3.3. Buitenland luik: militaire toets

- *Operation Enduring Freedom* (OEF)

In het buitenlandbeleid – dat met de oorlog tegen terrorisme een sterke militaire component in zich draagt – zien we diezelfde vernauwde focus op het waarborgen van veiligheid terug. Bestond het antiterrorismebeleid tot dan toe overwegend uit ordehandhaving of inlichtingenwerk, dan behelst het nu ook een krachtige militaire antwoord. De aanslagen op 11 september liggen op die manier mee aan de basis van een ‘paradigmatische verschuiving’ naar het inzetten van militaire middelen tegen terrorisme. De oorlog tegen het terrorisme houdt in dat opzicht een opmerkelijke discontinuïteit in voor het Amerikaanse counterterrorismebeleid.¹¹⁷⁰

De oorlog tegen het terrorisme draait samengevat rond: *“Any person, organization, or government that supports, protects, or harbors terrorists is complicit in the murder of the innocent, and will be held to account.”* De topprioriteit daarbij is vernietiging van de ‘Al Qaeda organisatie’, geaffilieerde organisaties en degenen die hen steunen.¹¹⁷¹

In alliantie met o.m. de Britten valt het Amerikaans leger op 7 oktober 2001 Afghanistan binnen. Met *Operation Enduring Freedom* stelt men zich tot doel het Taliban regime – dat Bin Laden weigert uit te leveren – ten val te brengen en Al Qaeda’s toevluchtsoorden en trainingskampen te vernietigen (zie: Bijlage 2).¹¹⁷² Uiteindelijk bieden niet minder dan 136 landen diverse vormen van steun aan, gaande van vlucht- en landingsrechten tot het verlenen van accommodaties voor de Amerikaanse troepen. De NAVO roept artikel 5 van zijn handvest in en de Veiligheidsraad keurt met resolutie 1378 (14/11/2001) de militaire

Zie ook: Coleman, Mat, The Naming of ‘Terrorism’ and Evil ‘Outlaws’: Geopolitical Place-Making After 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, pp.96-97

Voor een discussie over de juridische status en de behandeling van de gevangenen op Guantanamo en het inzetten van militaire tribunalen, zie: Roberts, Adam, The Laws of War. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.202-210

¹¹⁶⁹ Zie: Wilkinson, Paul, Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response. London, Frank Cass, 2001, 255p.

¹¹⁷⁰ Hoyt, Timothy, Military Force. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.162, 179 – tussen 1983 en 2000 zetten de Verenigde Staten slechts drie keer (beperkte) militaire middelen in na terreuraanslagen, zie: p.164

¹¹⁷¹ Zie: Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.10 – cit. op p.10

¹¹⁷² Zie ook: Shultz, Richard, Dew, Andrea, Insurgents, Terrorists, and Militias. The Warriors of Contemporary Combat. New York, Columbia University Press, 2006, pp.183-186

Voor een uitgebreide duiding van de militaire operaties, zie: Hiro, Dilip, War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response. London, Routledge, 2002, pp.335-364

actie in Afghanistan goed.¹¹⁷³ Ondanks de wereldwijde solidariteit en de mogelijkheid om binnen VN of NAVO kader te opereren, verkiezen de VS de snelste oplossing: een door de Amerikanen geleide coalitie.¹¹⁷⁴ Die *coalition of the willing* brengt op nauwelijks een paar weken tijd het Taliban regime ten val en brengt de harde kern van Al Qaeda ernstige klappen toe. De vernietiging van Al Qaeda door een 'onthoofdingsstrategie' staat centraal. Bedoeling is om de moeilijk vindbare, afgezonderde schuilplaatsen van Al Qaeda op te sporen en de restanten van de organisatie te vernietigen. Het kader van Al Qaeda raakt met 70% uitgedund. Bin Laden, Al-Zawahiri en Taliban leider mollah Mohammed Omar slagen er evenwel in om te ontkomen.¹¹⁷⁵

Jason Burke meent dat de doelstellingen van de diverse offensieven van *Operation Enduring Freedom* na mei 2002 subtiel verbreed zijn. Terwijl de doelstellingen bij de operatie op Tora Bora nog expliciet waren (Bin Laden vinden en/of hem doden) spreken militaire planners nu veeleer van het 'ontzeggen' (*denial*) van schuilplaatsen aan de militanten. Hun job is Afghanistan 'Al Qaeda-vrij' maken en houden. Burke interpreteert het als een impliciete erkenning dat de operatie er niet in geslaagd is de harde kern van Al Qaeda uit te schakelen.¹¹⁷⁶ Het is een discussie die sinds de Irak invasie steeds heftiger woedt in de Verenigde Staten: stelt de GWOT de vrijwaring van radicale elementen in landen als Afghanistan en Irak voorop, of dient men zich te beperken tot de vernietiging van de terreurorganisatie Al Qaeda? De impact van de verbrede doelstellingen van de GWOT wordt pas echt voelbaar in een volgende fase van het mondiale jihaditerrorisme en komt bijgevolg aan bod in hoofdstuk 7; in dit hoofdstuk over de consolidatie van de mondiale jihadibeweging kunnen we ons beperken tot de impact van de strategie van onthoofding (*decapitation strategy*). De precieze gevolgen van *Operation Enduring Freedom* en de 'clean and sweep' operaties op Al Qaeda's organisatorische coherentie en de mate waarin ze het operationele tempo van Al Qaeda hebben ontwricht, is een punt dat we straks behandelen in sectie 3.2.2.

¹¹⁷³ S/RES/1378 on the situation in Afghanistan (14/11/2001) – houdt o.m. in dat het de 'internationale inspanningen om internationaal terrorisme uit te roeien steunt'.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/638/57/PDF/N0163857.pdf?OpenElement>
Zie ook: Ulfstein, Geir, Terrorism and the Use of Force. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, p.235

¹¹⁷⁴ Na de aanslagen van 11 september hebben de VS een politiek gevoerd waarbij ze aan multilaterale instellingen als de VN en NAVO de toestemming vragen om actie in het kader van de zelfverdediging, al dan niet i.s.m. coalitiepartners, te mogen ondernemen. Volgens Hurrell moeten we het interpreteren als een verbrede visie op 'zelfverdediging' van de Bush administratie, zie: Hurrell, Andrew, 'There Are No Rules' (George W. Bush): International Order After September 11. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, pp.206-207

¹¹⁷⁵ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.29-30
Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, pp.11-12

Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, pp.5-6

¹¹⁷⁶ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.230

- *The National Security Strategy* (NSS)

Hier duiden we nog kort de bredere context of onderliggende transformatie van het Amerikaanse buitenlandbeleid en veiligheidsparadigma. Deze wordt in juni 2002 aangekondigd. Bij een toespraak aan de West Point academie onderstreept president Bush er het onconventionele karakter van de te bestrijden vijand. In de oorlog tegen het terrorisme, zo verklaart hij, zijn defensieve maatregelen als afschrikking (*deterrence*) en *containment* noodzakelijk maar volstaan deze niet om zich te wapenen tegen deze nieuwe vorm van oorlogsvoeren.¹¹⁷⁷ De speech ligt mede aan de basis van de nieuwe *National Security Strategy* (NSS) van september 2002 waarin de president o.m. verklaart: “*Given the goals of rogue states and terrorists, the United States can no longer solely rely on a reactive posture as we have in the past. The inability to deter a potential attacker, the immediacy of today’s threats, and the magnitude of potential harm that could be caused by our adversaries’ choice of weapon, do not permit that option. We cannot let our enemies strike first.*”¹¹⁷⁸

Eén gevolg van 9/11 is dan dat het Amerikaanse veiligheidsbeleid omgevormd wordt rond de concepten van de ‘imminente dreiging’ en ‘preëemptieve actie’. Centraal staat het huwelijk tussen democratische vrede en het gebruik van preëemptieve macht.¹¹⁷⁹ Zonder dat paradigma hier verder nog te becommentariëren, betreft het een breder beleidskader dat de militaire interventies in Afghanistan (*post factum*), maar vooral de controversiële invasie van Irak (maart 2003) moet legitimeren en representeert aldus de verbrede invulling van de GWOT.¹¹⁸⁰ In de praktijk maken de VS bij hun counterterrorismebeleid op verschillende manieren gebruik van multilaterale instrumenten of werken ze op bilaterale basis samen met gelijkgestemde naties. De grondhouding evenwel is dat men niet wil wachten op de toestemming of een VN-mandaat om acties te ondernemen die nodig geacht worden om de veiligheid van de natie te garanderen.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁷ Via: Gaddis, John, A GRAND Strategy of Transformation. In: Foreign Policy, November/December 2002, p.50

Zie ook: Bailes, Alyson, Terrorism and the International Security Agenda since 2001. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), Combating Terrorism and It’s Implications for the Security Sector. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, p.13

¹¹⁷⁸ Voor een gedetailleerde duiding, zie: Chapter III ‘Strengthening Alliances to Defeat Global Terrorism and Work To Prevent Attacks Against Us and Our Friends’. The National Security Strategy, werd op 17/12/2002 uitgegeven door het Witte Huis en kan nagelezen worden via: <http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf>

Hierna: The National Security Strategy of the United States of America, 17/09/2002, cit. op p.15

¹¹⁷⁹ Zie o.m.: Dombrowski, Peter, Payne, Rodger, Global Debate and the Limits of the Bush Doctrine. In: International Studies Perspectives, volume 4, nr.4, 2003, p.397

Leffler, Melvyn, 9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy. In: International Affairs, volume 79, nr.5, 2003, p.1047

¹¹⁸⁰ Vrij naar: Crenshaw, Martha, Terrorism, Strategies, and Grand Strategies. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.85

¹¹⁸¹ *Ibid.*, p.86, 88

Bailes, Alyson, Terrorism and the International Security Agenda since 2001. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), Combating Terrorism and It’s Implications for the Security Sector. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, p.14

Voor wat volgt beperken we ons aangaande de GWOT tot de directe impact van *Operation Enduring Freedom* (zie o.m.: sectie 3.2.2.) en straks *Operation Iraqi Freedom* (zie: Hfdst.7, luik 3). Eerst duiden we evenwel nog de contouren van de Al Qaeda activiteiten tussen 2001 en 2003, en de hybride tendensen binnen de mondiale jihadibeweging.

3. Al Qaeda en mondiaal jihaditerrorisme

Volgens open bronnen is Al Qaeda tussen 2001 en 2003 het meest actief: de groep wordt afhankelijk van bron tot bron wereldwijd 20 à 40 aanslagen toegeschreven die samen ongeveer vierduizend doden maken.¹¹⁸² Uiteraard valt het overgrote deel van het onwezenlijk aantal slachtoffers op 11 september 2001. Dan vinden de ergste aanslagen in de geschiedenis plaats en komt internationaal terrorisme in één klap als beleidsthema in het centrum van ieders aandacht te staan.¹¹⁸³ Gezien de aanslagen zowat de contouren van deze golf van internationaal terrorisme bepaald hebben, en ze als katalysator de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme verder mee bepalen, besteedden we het vorige luik exclusief aan deze aanvallen. In deze periode verdwijnt Al Qaeda nauwelijks vanonder de radar. De aanslagen van 11 september beschouwen we als het culminatie- en kantelmoment voor de evolutie van de mondiale jihadibeweging. Om de structurele tendensen voor Al Qaeda als organisatie te identificeren, strekt het tot de aanbeveling de contouren van de incidenten en de evolutie van Al Qaeda als kernorganisatie voor de periode na 2001 na te gaan.

3.1. Contouren: aanslagen AQ 2001-2003

Was het samenstellen van een chronologie voor de opgangfase nog relatief rechtlijnig, dan blijkt een duiding van Al Qaeda incidenten in deze weinig evident. Voor de periode 2001-2003 blijkt het bijzonder moeilijk om Al Qaeda's aanslagen te isoleren, het blijkt zelfs onmogelijk het aantal aanslagen precies vast te stellen.¹¹⁸⁴ Het ontbreken van complete en definitieve informatie beschouwen we als een eerste indicatie van de onduidelijke en latente evoluties die Al Qaeda als organisatie doormaakt. Vooraleer we daar verdere uitspraken kunnen doen, bekijken we eerst de reeks van aanslagen die door de gangbare openbare bronnen en officiële documenten aan Al Qaeda toegeschreven worden. We vertrekken hierbij opnieuw van de data zoals verstrekt door de TKB en GTD. Die eerste databank noteert voor de periode 2001 en 2003 21 aanslagen, daar waar de GTD 41

Zie ook: Frank, Thomas, What Happens Now? The United Nations after Iraq. In: The American Journal of International Law, volume 97, nr.3, 2003, pp.618-620

¹¹⁸² GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Results.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

¹¹⁸³ Zie bv.: Bailes, Alyson, Terrorism and the International Security Agenda since 2001. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), Combating Terrorism and It's Implications for the Security Sector. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, pp.12-13

¹¹⁸⁴ Cronin, Audrey, Terrorist Attacks by Al Qaeda. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, p.5

incidenten documenteert.¹¹⁸⁵ De tendensen zijn niettemin dezelfde: Al Qaeda vertoont zich het meest actief in Saoedi-Arabië en lijkt er met de Amerikaans geleide invasie in Irak (maart 2003) een nieuw offensief te lanceren.

3.1.1. Al Qaeda incidenten in 2002

Na de schok van 11 september 2001, volgen de eerstkomende aanslagen pas in 2002. De TKB tekent drie voorvallen op: één in Djerba (Tunesië) en twee in Mombassa (Kenia). Op 11 april ontploft een gastank naast een historische synagoge in Djerba. Er vallen 15 slachtoffers. De aanslag wordt opgeëist door 'The Islamic Army for the Liberation of the Holy Sites', dat door de autoriteiten gelijkgeschakeld wordt met Al Qaeda.¹¹⁸⁶ In de GTD komt de aanslag niet voor, RAND schrijft het incident toe aan de Tunesische tak van de salafistische verzetsorganisatie.¹¹⁸⁷ Voor de gecoördineerde aanslag in Mombassa eind november 2002 zien we bij onze bronnen een grotere consensus over de verantwoordelijkheid van Al Qaeda. Een zelfmoordterrorist blaast zich op in het Paradise Hotel en maakt 13 slachtoffers onder de voornamelijk Israëliische toeristen. De poging om een Israëliische lijnvlucht neer te halen mislukt, maar Al Qaeda zal beide aanslagen opeisen als herinnering aan de 55ste verjaardag van de afscheiding van Palestina.¹¹⁸⁸ De Amerikaanse Congressional Research Service (CRS) voegt nog twee kleinschaligere aanslagen in Jemen (6 oktober, 1 dode) en Kuweit (8 oktober, 1 dode) toe.¹¹⁸⁹

Voor het jaar 2002 zal men evenwel meer dan voormelde incidenten, de aanslagen in het Balinese Kuta onthouden. Twee drukbezochte nachtclubs zijn op 12 oktober het toneel van de dodelijkste aanvallen na 11 september. Er komen 202 mensen om, vooral buitenlandse toeristen. Hoewel Al Qaeda steevast met de vinger gewezen wordt, wijst alles er op dat militanten van Jemaah Islamiyya (JI) verantwoordelijk zijn (zie: sectie 4.1.1.). JI verwerft er hoe dan ook de status mee van Al Qaeda afdeling in Zuidoost-Azië, een evolutie die we straks verder toelichten in sectie 4.1.

De GTD, die een ruimere aanpak hanteert, vermeldt tot slot nog een hele reeks van aanvallen die plaatsvinden Afghanistan en Pakistan.¹¹⁹⁰ Hoewel het onduidelijk is of ze het

¹¹⁸⁵ GTD Results. Perpetrator: Al-Qa'ida, 94 incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

Terrorist TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jsp?groupID=6> (28/03/2008)

¹¹⁸⁶ Al-Qaeda Attacked Religious Figures/Institutions Target (Apr.11, 2002, Tunisia).

Via: <http://tkb.org/Incident.jsp?incID=10218> (28/03/2008)

Zie ook: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, pp.180-181

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.233

¹¹⁸⁷ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.129-130

¹¹⁸⁸ GTD Incident Summary: Mombassa, 28/11/2002 (Paradise Hotel)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200211280003>

(Arkia airline) via

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200211280004>

¹¹⁸⁹ Cronin, Audrey, *Terrorist Attacks by Al Qaeda*. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, p.4

¹¹⁹⁰ GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida, 94 incidents.

werk van Al Qaeda dan wel de Taliban zijn, mogen we vermoeden dat ze minder dan voormelde incidenten bedoeld zijn op het verder verspreiden van een angstpsychose, maar eerder begrepen moeten worden als tegenreactie en verdedigingsactie op de Amerikaans geleide operaties in het kader van *Operation Enduring Freedom*.

3.1.2. 2003: een nieuw offensief?

In 2003 betoont Al Qaeda zich erg actief. Opmerkelijk is de klaarblijkelijke hergroepering van Al Qaeda in Saoedi-Arabië. De ergste in een reeks aanvallen op Saoedisch grondgebied vindt plaats op 12 mei 2003. Dan komen bij vier simultane bomaanslagen tegen westerse doelwitten in en rond Riyad 34 mensen om. Drie van de aanvallen zijn gericht tegen het luxueuze Vinnell Jadewel en Al Hamra wooncomplex die in hoofdzaak Amerikaanse staatsburgers huisvesten. Naast negen van de aanvallers komen ook Amerikaanse, Filipijnse en Jordaanse staatsburgers om het leven. Met negen Amerikaanse doden is het de meest dodelijkste buitenlandse anti-Amerikaanse aanval in jaren.¹¹⁹¹ Later dat jaar, op 8 november, vallen alweer 17 doden in de Saoedische hoofdstad bij een bomaanslag in een westerse villawijk. Vanwege de overeenkomsten met de aanslagen in mei wijzen de autoriteiten meteen in de richting van Al Qaeda, dat later inderdaad de verantwoordelijkheid opeist.¹¹⁹²

De aanslag op 5 augustus 2003 op het Marriott Hotel in Jakarta (Indonesië) zagen we enkel bij de TKB aan Al Qaeda toegeschreven – de GTD en officiële bronnen wijzen in de richting van JI (zie: sectie 4.1.1.).¹¹⁹³ Het profiel van de in Afghanistan getrainde daders, de doelwittenkeuze en timing – de aanslag kwam twee dagen voor het verdict zou vallen in de rechtszaak tegen enkele verdachten van de bomaanslagen in Bali (2002) – sluit nauw aan bij de ‘Al Qaeda standaard’. De aanslag wakkert bijgevolg de ongerustheid over de slagkracht van Al Qaeda en geassocieerde jihadinetwerken opnieuw aan.¹¹⁹⁴ Hetzelfde geldt voor de aanslag op 16 mei in Casablanca. Enkel de CRS vermeldt deze gecoördineerde actie op naam van Al Qaeda.¹¹⁹⁵ Beide incidenten duiden we uitvoeriger wanneer we de potentiële hybridisering van lokale jihadinetwerken in de Maghreb nagaan (zie: sectie 4.2.2.). Van een ernstig kaliber zijn ook de aanslagen in Istanbul eind 2003. Op

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

¹¹⁹¹ GTD Incident Summary: Riyadh, 21/05/2003 (Al-Jadawel).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305120006> en (Al Hamra) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305120008> en <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305120007>

¹¹⁹² GTD Incident Summary: Riyadh, 08/11/2003 (Muhaya housing complex)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200311080004>

¹¹⁹³ GTD Incident Summary: Kuta, 12/10/2002 (Paddy's Bar)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200210120004> en (Sari's Nightclub) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200210120004>

Zie ook.: Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.26

¹¹⁹⁴ -Qaeda Attacked Business Target (Aug.5, 2003, Indonesia).

Via: <http://tkb.org/Incident.jsp?incID=18621> (28/03/2008)

¹¹⁹⁵ Zie bv.: Cronin, Audrey, *Terrorist Attacks by Al Qaeda*. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, p.4

20 november, wordt Istanbul opgeschrikt door twee krachtige explosies. Het Britse en Israëlische consulaat, het hoofdkwartier van de Britse HSBC bank en het Metro City winkelcenter worden getroffen; minstens 28 mensen laten het leven en naar schatting 450 raken er gewond. Een tot nog toe ongekende groepering, de 'Brigades van Habu Hafz Al Masri' eist de aanslag op en beweert te opereren als lokale afdeling van Al Qaeda.¹¹⁹⁶

Ten slotte noteren de *open sources* (vooral GTD) na maart 2003 diverse aanslagen in Irak, Pakistan en Afghanistan op naam van Al Qaeda. Slechts voor een handvol incidenten bestaat de consensus dat zij het werk van Al Qaeda zijn. Het blijken niet toevallige incidenten te zijn die aanleunen bij de Al Qaeda standaard en die er op gericht zijn de slagkracht van de organisatie tentoon te spreiden. Eén zo'n aanslag die men toeschrijft aan Al Qaeda is de zelfmoordaanslag op 12 oktober bij het Baghdad Hotel. Daar verblijven vooral leden van de voorlopige regering (Iraqi Governing Council) en Amerikaanse burgers. Minstens acht mensen komen om en zo'n 35 raken er gewond.¹¹⁹⁷ Ook voor een eerdere eerdere, grootschalige zelfmoordaanslag tegen het VN kwartier (19/08/2003) valt de naam Al Qaeda. De aanslag laat 24 mensen dood achter, waaronder VN Commissaris voor de Mensenrechten Sergio Vieira de Mello. Het beweegt de VN ertoe al zijn diensten te ontbinden en het door chaos getroffen land te verlaten wegens te onveilig geworden voor het personeel. De aanslag wordt o.m. opgeëist door het lokaal opererende Monotheïsme en Jihad dat onder leiding staat van Abu Musab Al Zarqawi.¹¹⁹⁸ Binnen de context van de Irakinvastie en de daaropvolgende bezetting heerst de grootst mogelijke onduidelijkheid over de ware daad- en slagkracht van de jihadi's, de vermeende associatie met de mondiale jihadibeweging, of wat de eventuele verantwoordelijkheid van Al Qaeda voor de golf van terrorisme in Irak is – een onderwerp waar we in hoofdstuk 7 uitvoeriger op terugkomen.

3.2. Besluit: Al Qaeda in transitie

De aanvallen van 11 september hadden een radicale impact had op het denken en handelen van de wereld. De VS herschikken de beleidsprioriteiten, en hun nieuwe agenda wordt onvermijdelijk die van de wereld.¹¹⁹⁹ Tijdens de consolidatiefase blijft de angst en verontrusting t.a.v. terrorisme hoog, nog niet in het minst omdat de wereld opgeschrikt blijft door diverse incidenten, die vaker wel dan niet aan Al Qaeda toegeschreven werden.

¹¹⁹⁶ GTD Incident Summary: Istanbul, 20/11/2003

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=200311200006>

¹¹⁹⁷ GTD Incident Summary: Bagdad, 12/10/2003 (Bagdad Hotel).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=200310120001>

¹¹⁹⁸ GTD Incident Summary: Bagdad, 19/08/2003

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=200308190001>

Meer over Sergio Vieira de Mello en de aanslag op het VN hoofdkwartier, via: Sergio Vieira de Mello, United Nations High Commissioner for Human Rights (2002-2003).

Via: <http://www.unhcr.ch/html/hchr/cv.htm>

¹¹⁹⁹ Bailes, Alyson, Terrorism and the International Security Agenda since 2001. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), Combating Terrorism and It's Implications for the Security Sector. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, p.13

Hoewel deze aanslagen stuk voor stuk een pak minder spectaculair of dodelijker zijn dan 9/11, zorgt die hoge frequentie wel voor de impressie dat Al Qaeda altijd en overal kan toeslaan. Daarbij is het niet zozeer de hiervoor omschreven reeks van Al Qaeda activiteiten, maar enkele snel opeenvolgende, obscure incidenten die in het Westen plaatsvinden, die de angst voor een volgende catastrofe hoog houden. De zogenaamde *anthrax scare*, de arrestaties van *shoebomber* Richard Reed op 23 december 2001 of van José Padilla op 11 juni 2002, het ontdekken van een complot met ricine in Groot-Brittannië in januari 2003 of de reeks van willekeurige scherpschutteraanvallen in en rond Washington DC in oktober 2003, zijn maar enkele gebeurtenissen die de indruk scheppen van een niet-aflatende campagne.¹²⁰⁰ Het eerste en het laatst genoemde incident hebben overigens niets te maken met het jihaditerrorisme, laat staan met Al Qaeda of Bin Laden. Daarbij aansluitend, en belangrijker binnen onze onderzoeksopzet, zien we verderop hoe de meer 'geslaagde' acties, i.e. deze aanslagen die aanleunen bij de Al Qaeda standaard, niet het werk zijn van Al Qaeda zelf, maar van hybride netwerken.

Hier beperken we ons tot de slagkracht van Al Qaeda als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging. De stijging van het aantal Al Qaeda incidenten interpreteren we hierna als een strategisch manoeuvre om de illusie van alomtegenwoordigheid te scheppen (sectie 3.2.1.). Na de terugval op strategisch en tactisch vlak moeten we tevens verwijzen naar de directe impact van *Operation Enduring Freedom* op de organisatorische structuur van Al Qaeda (sectie 3.2.2.)

3.2.1. Strategisch: illusie van de alomtegenwoordigheid

Afgaand op de data zoals verstrekt door *open sources*, moeten we besluiten dat Al Qaeda tussen 2001 en 2003 één van de meest actieve periodes in haar geschiedenis doormaakt.¹²⁰¹ Tegelijk stellen we vast dat deze opmerkelijke stijging in kwantiteit niet gepaard gaat met kwaliteit. De reeks van incidenten benadrukt dat 11 september 2001 op strategisch en tactisch niveau een breuk, en zelfs keerpunt voor Al Qaeda als kernorganisatie voor de mondiale jihadibeweging betekent. Het lijkt er sterk op dat Al Qaeda met de feilloos uitgevoerde aanslagen van 9/11 een standaard gezet heeft waaraan het als terreurorganisatie sindsdien niet meer heeft kunnen tippen. Al Qaeda's terreurcampagne na 2001 suggereert dat de organisatie niet langer beschikt over de capaciteiten en expertise om complexe operaties voor te bereiden en te orkestreren.¹²⁰² Op tactisch niveau impliceert dat een verschuiving van gedetailleerde, grandioze schema's die 11 september en de Oost-Afrikaanse operatie zo karakteriseerden naar eenvoudige, utilitaire aanvallen. George Friedman beschouwt het als een indicatie dat Al Qaeda zijn

¹²⁰⁰ Zie bv.: Timeline: Al-Qaeda. In: BBC News, 22/04/2005.

Via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/7546355.stm (14/01/2010)

¹²⁰¹ Zie bv. ook: Rogers, Paul, The Prospects for Al-Qaida. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, p.2

¹²⁰² Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

Zie ook: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.5

Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.7

geloofwaardigheid als centrale actor in de 'oorlog' tussen de islam en het Westen hoog wilde houden.¹²⁰³ Hoewel de angst voor terrorisme, mede door de aanhoudende campagne en de voortdraaiende p.r.-machine, blijft pieken, moeten we besluiten dat deze aanslagen – zeker in vergelijking met 9/11 – nog maar een minieme politieke of strategische impact hadden.¹²⁰⁴

Bij RAND bevestigt men dat het 'post-9/11 Al Qaeda' operationeel evolueert en minder symbolische maar makkelijker trefbare doelwitten (*soft targets*) viseert en zich toenemend op de economische impact richt (cfr. de druk op luchtvaartindustrie).¹²⁰⁵ Fred Burton besluit dat Al Qaeda planners na 9/11 de wet van *less is more* aangenomen hebben. Daarmee keert de organisatie terug naar de manier van opereren tijdens de opgangfase. Want laten we wel wezen: 9/11 en de Oost-Afrikaanse operatie waren zowel in planning als uitvoering exceptioneel. Over het algemeen bekeken, is het overgrote deel van de Al Qaeda aanslagen uitgevoerd door lokale militanten, hoogstens met de steun van een operationele leider van Al Qaeda.¹²⁰⁶ Het verschil nu bij de snel opeenvolgende operaties is dat de kern i.t.t. vroeger minder geduld aan de dag lijkt te leggen, de aanslagen minder zorgvuldig voorbereid zijn en dat Al Qaeda haar toevlucht zoekt tot ongeschikte of weinig getrainde militanten.¹²⁰⁷

Binnen academische en beleidskringen klinkt het gaandeweg dat Al Qaeda als organisatie na 9/11 ernstig verzwakt raakt en dat die verstoring in Al Qaeda's operationele en strategische werking bij het succes van de talloze beleidsmaatregelen en militaire repressailles in het kader van de GWOT gelegd moet worden. Als we ons hierna beperken tot de directe impact van *Operation Enduring Freedom* op de organisatorische slagkracht van Al Qaeda, dan moeten we besluiten dat het beeld genuanceerder is.

3.2.2. Organisatorisch: Al Qaeda in transitie

Bij de opkomst van de mondiale jihadibeweging duiden we Al Qaeda als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging a.d.h.v. een vrij klassiek, hiërarchisch, gelaagd beeld waarbij Bin Laden als emir fungeert en handlangers als Zubayda of Atef als kaderleden. Evenzeer cruciaal voor de mondialisering van de jihad is de bewegingsvrijheid in het Afghanistan van de Taliban, waardoor men o.m. een solide infrastructuur kon uitbouwen of terreuroperaties op mondiale schaal kon orkestreren (zie: Hfdst.5, sectie 5.1.1.). Deze

¹²⁰³ Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

¹²⁰⁴ Zie ook: Mueller, John, Is There Still a Terrorist Threat?: The Myth of the Omnipresent Enemy. In: Foreign Affairs, september/oktober 2006, p.1

¹²⁰⁵ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.36-40

¹²⁰⁶ Burton, Fred, Attacking Into the Pyramid. In: Stratfor, 28/07/2005, pp.1-2

Zie ook: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.5

¹²⁰⁷ Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

Zie ook: Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.11

pre-9/11 structuur wordt nagenoeg vernietigd wanneer een Amerikaans geleide coalitie Afghanistan in oktober 2001 binnenvalt (zie: Bijlage 2).

Hoewel de militaire operaties in het kader van *Operation Enduring Freedom* thans nog altijd niet geslaagd zijn in het opsporen van de Al Qaeda's leiders Bin Laden en Al Zawahiri, mist de onthoofdingsstrategie zijn effect niet. Volgens officiële bronnen raakt het Al Qaeda kader in drie jaar met 70% uitgedund. Het kader wordt gedwongen te vluchten naar het onherbergzame grensgebied tussen Afghanistan en Pakistan, terwijl het middenkader en de jihadi's in lagere rangorde hun toevlucht zoeken tot diverse landen over de hele wereld. In meer dan 100 landen worden naar schatting 3.400 Al Qaeda terroristen opgesloten of gedood – een resultaat dat men toeschrijft aan de samenwerking tussen ordehandhavers en inlichtingendiensten van landen uit alle hoeken van de wereld.¹²⁰⁸ Als we hun doorslaggevende rol bij de voorbereiding van grootschalige aanslagen als 9/11 of de Oost-Afrikaanse operatie in herinnering brengen, dan kan de liquidatie of arrestatie van kaderfiguren als Mohammed Atef (11/2002), Abu Zubaydah (22/03/2002), Ramzi Binalshibh (11/02/2002) of Khalid Sheikh Mohammed (01/03/2003) niet anders dan nefaste effecten hebben op de operationele slagkracht van Al Qaeda.¹²⁰⁹ Het netto-effect van *Operation Enduring Freedom* is dat Al Qaeda de basis voor zijn unieke organisatorische concept van Al Qaeda kwijtspeelt. Naast het verlies van kernfiguren en manschappen moet het verlies van Afghanistan als *safe haven* genoemd worden. De fysieke schade die aan de infrastructuur van trainingskampen en toevluchtsoorden toegebracht wordt, beperkt de operationele slagkracht dermate dat planning en coördinatie voor grootschalige terreuracties zo goed als uitgesloten zijn.¹²¹⁰

De consensus is dat *Operation Enduring Freedom* instrumenteel was. Door het 'functioneel elimineren' van Al Qaeda's *safe haven* bij de Taliban raakt Al Qaeda's commando- en controlestructuur immers ernstig verzwakt.¹²¹¹ Bij het State Department klinkt het: "*The al-Qaeda organization has been gravely wounded, and forced to evolve in new ways to survive.*"¹²¹² Paul Pillar laat er geen twijfel over bestaan: "de gedisciplineerde, gecentraliseerde organisatie die verantwoordelijk was voor de aanslagen van 11 september bestaat niet meer".¹²¹³ Burke sluit zich hierbij aan: "*The nearest thing to al-Qaeda, as popularly understood, existed for a short period, between 1996 and 2001. Its base had been Afghanistan and what I had seen in Tora Bora were the final scenes of its destruction*". De operaties eind 2001 maakten een einde aan de concentratie van de

¹²⁰⁸ Black, Cofer, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism*. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.12

¹²⁰⁹ Vrij naar: Burton, Fred, *Attacking Into the Pyramid*. In: Stratfor, 28/07/2005, pp.1-2
Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.29 e.v.

¹²¹⁰ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.232

¹²¹¹ Hoyt, Timothy, *Military Force*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.174

¹²¹² Black, Cofer, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism*. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, cit. op p.13

¹²¹³ Pillar, Paul, *Counterterrorism after Al Qaeda*. In: *The Washington Quarterly*, volume 27, nr.3, cit. op p.101

militante jihadibeweging en haar infrastructuur in Afghanistan.¹²¹⁴ Thomas Hegghammer komt tot een gelijkaardig besluit: *“One might therefore say that the invasion of Afghanistan destroyed al-Qa’ida as an organisation in an analytically useful sense of the word.”*¹²¹⁵

De directe impact van *Operation Enduring Freedom* op de organisatorische structuur van Al Qaeda is dan vrij rechtlijnig. De indirecte impact, i.e. de invloed van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging of ‘Al Qaeda als proces’, valt moeilijker in te schatten.¹²¹⁶ Wat bv. te zeggen van de blijvende alomtegenwoordigheid en dreiging van Al Qaeda of van aanslagen zoals die in Bali (2002) of Casablanca (2003) en in een latere fase Madrid (2003) en Londen (2005), of hoe moeten we het ontstaan van lokale ‘Al Qaeda afdelingen’ in de Maghreb, Irak of Zuid-Oostazië interpreteren in deze context? Al Qaeda’s organisatorische structuur is vernietigd, maar de Al Qaeda standaard en de Al Qaeda doctrine blijven beklijven, zoveel maken deze incidenten en evoluties duidelijk. Vooraleer we in luik 5 een definitievere inschatting maken van de werking van Al Qaeda, bekijken we de hybride tensensen waarvan sprake.

4. Toenemende hybridisering?

Zopas gaven we de contouren en structurele tendensen weer voor de categorie van ‘ware mondialisten’, of specifieker: de aanslagen die volgens onze bronnen aan Al Qaeda toegeschreven worden. De dreiging die uitgaat van de mondiale jihadibeweging is daarmee verre van uitgeklaard. In vergelijking met de drie jaar voor 9/11 voeren met Al Qaeda geassocieerde netwerken tussen 2001 en 2003 dubbel zo vaak succesvolle en grootschalige aanslagen uit.¹²¹⁷ Niet het operationeel verzwakte Al Qaeda maar lokale of regionale jihadinetwerken zijn dan een erg belangrijke factor in het hoog houden van de angst en de verontrusting over de dreiging die van de mondiale jihadibeweging en Al Qaeda uitgaat. O.m. aanslagen zoals Bali (2002) en Casablanca (2003) worden dan geïnterpreteerd als bewijs dat de mondiale jihadibeweging zich consolideert.

Voor wat volgt, beperken we ons tot de activiteiten van deze jihadinetwerken die hybride tendensen vertonen. De voornaamste doelstelling is opnieuw een algemeen beeld te verkrijgen van de structurele tendensen die zich tijdens deze fase ontplooien en deze vervolgens te interpreteren binnen de bredere context van de nasleep van 11 september. Zoals aangekondigd kunnen we ons overzicht beperkter opvatten dan we bij de opkomstfase deden. Waar we voor de opkomstfase poneerden dat de diaspora van de Afghaanse veteranen cruciaal was voor de uitbouw van een mondiaal jihadinetwerk, dan

¹²¹⁴ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.231 – cit. op p.5

¹²¹⁵ Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, cit. op p.14

¹²¹⁶ Zie bv.: Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.11

¹²¹⁷ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.16

bekijken we nu op welke manier de mondiale jihadibeweging zich consolideert. Hierbij houden we rekening met de inspirerende impact van de aanslagen van 11 september 2001, alsook met de beleidsreacties die er op volgden.

Met het oog op deze onderzoeksdoelstellingen halen we de gebeurtenissen in Zuidoost-Azië en de Maghreb aan. Zonder hiermee te beweren dat we hiermee alle mogelijke tendensen voor de consolidatiefase bevatten, dragen de jihadinetwerken met een actief engagement in de mondiale jihad, meer dan elders, bij tot de impressie dat de mondiale golf van jihaditerrorisme zich consolideert. Rohan Gunaratna stelt in dit verband: *“The ideological transformation of local and regional jihad groups to emulate al Qaeda’s vision and mission of a global jihad is the most significant development in the post 9/11 environment.”*¹²¹⁸ Het Zuidoost-Aziatische Jemaah Islamiyya (JI) halen we aan als een bevestiging dat regionale jihadinetwerken de Al Qaeda doctrine en standaard overnemen. Het gevolg is dat Zuidoost-Azië aangewezen wordt als tweede front in de *Global War on Terror* (sectie 4.1.). Vanuit een heel andere achtergrond identificeerden we bij de opkomst van de mondiale jihadibeweging de Maghreb als een ‘terrorismegevoelige regio’. De actieve jihadinetwerken daar hanteren tevens de Al Qaeda standaard, maar belangrijker nog is de vaststelling dat de Maghreb potentieel een kweekvijver vormt voor de mondiale jihadibeweging (sectie 4.2.).

4.1. Zuidoost-Azië: slagkracht en tegenreacties

Zuidoost-Azië identificeerden we vanwege het uiterst complex kluwen aan onderlinge relaties en samenwerkingsverbanden als één van de meest terreurgevoelige gebieden ter wereld en als één van de regio’s waar sinds de vroege jaren ’90 pertinente evoluties voor de mondiale jihadibeweging plaatsvinden (zie: Hfdst.5, sectie 3.2.). Daarbij kwamen het ontstaan van de twee grootste jihadinetwerken (de Abu Sayyaf Groep (ASG) en Jemaah Islamiyya (JI)) in het verlengde van de Afghaanse oorlog, de verhouding en interactie met de mondiale jihadibeweging, de ideologische convergentie of de organisatorische *non-structuur* van JI aan bod. We onthouden dat beide netwerken als expressie gelden van de opkomst van de mondiale jihadibeweging in regionale kernzones. Meer dan bij de ASG vertaalt de ideologische convergentie zich bij de JI tegen het eind van de jaren ’90 in een slagkrachtig hybride jihadinetwerk. Vanwege de vermeende actieve politiek van coöptatie door de kern van de mondiale jihadibeweging, besluiten diverse experts dat JI geïnterpreteerd kan worden als een lokale partner van Al Qaeda.¹²¹⁹

Die opinie wordt bekrachtigd wanneer JI haar terreurcampagne met de aanslagen van Bali (oktober 2002) lanceert en daarmee de Al Qaeda standaard lijkt over te nemen. Deze

¹²¹⁸ Gunaratna, Rohan, *Terrorist Trends and Patterns in the Asia-Pacific Region*. In: Tan, Andrew, Ramakhrisna, Kumar, (et al.), *The New Terrorism: Anatomy, Trends and Counter Strategies*. Singapore, Eastern University Press, 2002, cit. op p.2

¹²¹⁹ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, *The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, p.151
Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.25

aanslagen, alsook de algemene contouren van JI's terreurcampagne komen aan bod in sectie 4.1.1. Dat men Zuidoost-Azië intussen als kernregio voor de mondiale jihadibeweging beschouwt, mag blijken uit het feit dat het kort na de aanslagen van 11 september uitgeroepen wordt als 'tweede front' in de GWOT. De regionale en internationale inspanningen tegen het mondiale jihaditerrorisme daar lichten we kort toe in sectie 4.1.2. Tot besluit gaan we in sectie 4.1.3. de betekenis van Zuidoost-Azië als kernzone voor de mondiale jihadibeweging en de reële wisselwerking ermee na.

4.1.1. Contouren: Jemaah Islamiyyah

Hoewel het militante Jemaah Islamiyya (JI) reeds begin jaren '90 opgericht is en sindsdien de gewelddadige jihad predikt en in toenemende mate geassocieerd wordt met kernfiguren binnen de mondiale jihadibeweging, lanceren deze jihadi's hun terreurcampagne pas eind jaren '90. De GTD situeert het eerste JI incident in 2002. Tussen 2002 en 2007 gaat het over 19 incidenten, waarvan er zeven plaatsvinden in 2002 en 2003.¹²²⁰

4.1.1.1. 2000-2002: JI zet de toon

In de literatuur wordt de start van JI's terreurcampagne eerder gesitueerd. De reeks van bomaanslagen tussen 2000 en 2002 zijn evenwel beperkt tot het grondgebied van Indonesië en zijn eerder etno-nationalistisch gekleurd. De JI treedt in 2000 op de voorgrond wanneer het lokale, symbolische doelwitten aanvalt (cfr. een moskee of de Filippijnse ambassadeurswoning) en door in elf steden op kerstavond een gecoördineerde actie van bomaanslagen uit te voeren. In 2001 gaat de organisatie op haar elan verder: in de zomer ontploffen in Jakarta bommen bij zowel diverse christelijke kerken als bij een winkelcentrum. In september 2002 wordt voor het eerst expliciet de aanval gelanceerd op een westers doelwit. Dan ontploft een granaat bij de Amerikaanse ambassade.¹²²¹

Belangrijk hierbij is dat er sprake is van een *spillover* effect: nagenoeg de hele regio wordt geconfronteerd met gelijkgestemde jihadinetwerken die elk op hun manier bijdragen tot de gepropageerde doelstelling van de islamisering van Zuidoost-Azië. In Maleisië wordt in 2000 een lokale tak van JI ontdekt wanneer na een mislukte bomaanslag op een winkelcentrum de Kumpulan Mujahedin Maleisië (KMM) opgerold wordt. Het netwerk blijkt verantwoordelijk voor een reeks overvallen, moorden en gijzelingen. Op de Molukken wijst men naar Laskar Jihad voor de escalatie van het geweld tussen christenen en moslims. Die organisatie was in 1999 opgericht nadat etnisch geweld was uitgebroken in Ambon en functioneert sindsdien als een socio-religieuze organisatie en militante jihadigroep. Het wordt geleid door Jafar Umar Talib, een kennis van Bin Laden uit de

¹²²⁰ GTD Search Results. Perpetrator: Jemaah Islamiya, 19 incidents between 2002 and 2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20241>

¹²²¹ Zie o.m.: Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, p.56

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.152

periode dat beide actief waren bij de Afghaanse moedjahedien.¹²²² De opflakking van politiek geweld valt te kaderen binnen aloude religieus-etnische spanningen, maar tijdens de consolidatiefase zien we niettemin een verschuiving plaatsvinden: sporadische en eerder kleinschalige bomaanslagen zijn in toenemende mate gericht tegen westerse doelwitten in de regionale hoofdsteden. Tegelijk wordt de interregionale verstrengeling van deze jihadi's bevestigd: voor de reeks van aanslagen in elf Indonesische steden (kerstdag 2000) worden naast Maleisische ook Filippijnse JI leden gearresteerd.¹²²³

4.1.1.2. 12 oktober 2002: Bali

Die verschuiving naar aanvallen tegen de 'verre vijand' ziet de wereld bevestigd met de gruwelijke aanslagen op het toeristische eiland Bali, nauwelijks een jaar na 9/11 (12/10/2002). Volgens Andrew Tan profileert JI er zich als handlangers van Al Qaeda mee en tegelijk houden de aanslagen een overtuigende waarschuwing in dat Zuidoost-Azië wel degelijk in de frontlinie van de mondiale jihad staat.¹²²⁴ De aanslagen zelf leunen dicht aan bij de Al Qaeda standaard: ze zijn gericht tegen westerlingen, het betreft een vrij complexe simultane operatie met krachtige bommen, ze zijn efficiënt en erg dodelijk. Die modus operandi doet de vraag rijzen over de reikwijdte van de contacten tussen JI en Al Qaeda.¹²²⁵ We houden deze vraag voor straks, hier duiden we nog kort de gebeurtenissen en de voorbereiding ervan.

Op 12 oktober 2002 laat een team van zelfmoordterroristen in het hart van het drukbezochte uitgangscentrum van Kuta Beach twee krachtige bommen quasi gelijktijdig ontploffen. Een eerste bom was achtergelaten bij Paddy's Bar, een tweede zit verstopt in een auto die geparkeerd staat aan de overkant van de straat bij de Sari Club. Beide ontploffen nagenoeg op hetzelfde moment, beide nachtclubs worden in geen tijd herschapen tot een waar inferno. Naar schatting 200 mensen laten het leven en meer dan 300 raken er gewond. Driekwart onder hen zijn buitenlandse toeristen, in hoofdzaak Australiërs. JI wordt bijna onmiddellijk met de vinger gewezen, en Al Qaeda zal de verantwoordelijkheid opeisen.¹²²⁶

Met Bali realiseert JI de dodelijkste terreuraanval in de geschiedenis van Indonesië, zo ook de meest spraakmakende sinds 11 september 2001. Inlichtingendiensten verklaren aanvankelijk dat Al Qaeda – via lokale militanten zoals Hambali – aan de aanslag gelinkt moet worden.¹²²⁷ Nader onderzoek wijst evenwel uit dat een lokale cel van ongeveer

¹²²² Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, pp.121, 123

¹²²³ *Ibid.* p.124

¹²²⁴ *Ibid.*, p.126

¹²²⁵ Zie o.m.: Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.26

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, pp.236-237

¹²²⁶ GTD Incident Summary: Kuta 12/10/2002. (Paddy's Bar) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200210120004> en (Sari Club) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200210120005>

¹²²⁷ Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, p.126

twalf Indonesische JI leden zowel de voorbereiding als uitvoering op zich namen. Geen van de daders was vóór hun actie in Bali betrokken bij enige vorm van terrorisme, en veiligheidsdiensten zijn formeel dat 'betreffende rekrutering, opleiding of planning het verband met Al Qaeda niet onweerlegbaar aangetoond kan worden'.¹²²⁸ Jason Burke stelt dat het niet uitgesloten kan worden dat Al Qaeda betrokken was in termen van de noodzakelijke praktische ondersteuning, maar benadrukt dat de aanslagen het werk waren van een 'zelfgemotiveerde' groep van individuen. Nog volgens Burke bestaat het team van zelfmoordterroristen: *".../ of largely young men who had no previous involvement in terrorism and were 'not' recruited, but came together on their own accord. They decided to go ahead with a campaign of violence directed at local Western targets in late September 2002, despite the opposition of more moderate senior figures within Jemaa Islamiyya."*¹²²⁹

4.1.1.3. 2002-2003: slagkracht

Opvallend wel is hoe JI zich na Bali zich erg slagkrachtig blijft betonen. Nog in oktober 2002 pleegt het een bomaanslag op het Amerikaanse consulaat in Densapar (Bali).¹²³⁰ Dat tegen 2003 nagenoeg alle sleutelfiguren gearresteerd dan wel geliquideerd zijn, kan JI blijkbaar weinig deren: in april dat jaar slaan de jihadi's toe tegen twee hoogsymbolische *hard targets* in Jakarta. Een eerste bomaanslag is gericht tegen een gebouw van de Verenigde Naties, zes dagen later is de Soekarno-Hatta International Airport aan de beurt.¹²³¹ Daar ontploft een kleine bom bij een Kentucky Fried Chicken restaurant. De mechaniek van de bom is dezelfde als bij de aanval tegen het VN bureau. De ravage is in beide gevallen beperkt en er wordt een handvol gewonden geteld. Woordvoerders van de lokale politie verklaren dat de aanvallers tot het JI netwerk behoren, en dat de aanvallen in april geïnterpreteerd moeten worden als represailles voor de lopende rechtszaken tegen een aantal JI leden (o.m. Bashir).¹²³² Dan is de aanval in Davao, ook al in april 2003, van een heel ander allooi. Op de luchthaven van deze Filippijnse grootstad laat een zelfmoordterrorist een bom ontploffen. Een Amerikaanse zendeling uit Iowa is één van de slachtoffers. De GTD wijst de actie toe aan JI, het Moro Islamic Front (MILF), en ASG. Die laatste eisen de aanslag op maar de Filippijnse overheid meent dat MILF en JI samen de aanslag uitgevoerd hebben.¹²³³

Zie ook: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.150-151

¹²²⁸ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.236

¹²²⁹ *Ibid.*, cit. op p.236

¹²³⁰ GTD Incident Summary: Densapar, 12/10/2002.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200210120006>

¹²³¹ Zie bv.: Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.334

Voor arrestaties vanaf 2003, zie: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.150

¹²³² GTD Incident Summary: Jakarta, 27/04/2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200304270001>

¹²³³ GTD Incident Summary: Davao, 04/03/2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200303040001>

In juli en augustus 2003 bewijst JI nog maar eens dat van het netwerk een te duchten dreiging blijft uitgaan. Van de gedurfde bomaanval tegen het parlement in Jakarta op 14 juli 2003 blijven de vermoedens groot dat deze het werk van JI militanten was. De targetkeuze, alsook het vernuft om de bom binnen in het gebouw te doen ontploffen wijzen in hun richting.¹²³⁴ Over de bomexplosie bij het J.W. Marriott Hotel twee weken later (05/08/2003) is de consensus over hun verantwoordelijkheid groter. JI zet een vrij krachtige bom in. Het gevolg is een ravage in de lobby en lagere verdiepingen van het westerse hotel: veertien mensen worden gedood en ongeveer 150 gewond. Niemand eist de ernstigste aanslag na Bali op, maar vanwege de timing – twee dagen voor het verdicht zou vallen in het proces tegen de vermeende daders van de aanslagen op Bali – wordt de actie in brede kringen toegeschreven aan JI.¹²³⁵

4.1.2. Reactie: Zuidoost-Azië als tweede front in de GWOT

Na de aanslagen van 11 september, maar vooral na die in Bali, groeit het bewustzijn dat er in de strijd tegen deze transnationale vormen van jihaditerrorisme interregionaal samengewerkt zal moeten worden. Naast de Filippijnen drukken Indonesië, Singapore of Maleisië kort na 9/11 hun onvoorwaardelijke steun voor de GWOT expliciet uit en kondigen aan dat lokale vormen van extremisme bestreden zullen worden.¹²³⁶ Algemeen beschouwd, betekenen de aanslagen van 11 september een belangrijke impuls voor het herzien van het lokale en regionale beleid tegen extremisme en terrorisme. De opleving van het regionale counterterrorismebeleid, o.m. in het kader van de ASEAN, valt hier buiten beeld.¹²³⁷

De regio werd al kort na de aanslagen van 11 september 2001 als een belangrijk front in 'front' in de *Global War on Terror* (GWOT) beschouwd.¹²³⁸ In oktober 2001 sturen de Verenigde Staten een groep van militaire waarnemers naar de Filippijnen om te situatie in te schatten, advies te verlenen en na te gaan in welke middelen het ontbreekt. Alles samen verleent president Bush 93 miljoen dollar aan militaire hulp, en hij biedt de Filippijnen directe militaire steun aan in de strijd tegen ASG. I.t.t. Afghanistan zou het Amerikaanse leger op Mindanao uiteindelijk geen directe maar een ondersteunende rol aannemen: 650 militaire adviseurs worden naar Mindanao gestuurd om training en advies te verstrekken aan het Filippijnse leger en de inlichtingendienst. Het Filippijnse counterterrorisme beleid

¹²³⁴ GTD Incident Summary: Jakarta, 14/07/2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200307140007>

¹²³⁵ GTD Incident Summary: Jakarta, 05/08/2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200308050001>

Zie ook: Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.334

¹²³⁶ *Ibid.*, pp.126-127

¹²³⁷ Zie bv. Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, pp.127-135

¹²³⁸ Zie: The International Institute for Strategic Studies, Strategic Survey 2001/2002. Oxford, Oxford University Press, 2002, p.297

blijft er dus één van militaire onderdrukking, maar nu dus met substantiële operationele en logistieke steun van het Amerikaanse leger.¹²³⁹

Dat na de Taliban niet JI, maar de ASG een voornaam doelwit vormt van de GWOT is markant in het licht van de evolutie van de mondiale jihadibeweging in deze regionale kernzone. Hoewel ASG als één van de eerste Zuidoost-Aziatische netwerken actieve banden smeedt met Al Qaeda, is de wisselwerking met de mondiale jihadibeweging tegen 2001 quasi onbestaand, zo zagen we eerder. Bij RAND klinkt het dat de Amerikaanse beslissing om steun te verlenen aan de Filippijnen in hun strijd tegen de ASG, gezocht moet worden bij die vroege link met Al Qaeda en als een reactie op de ASG campagne van grimmige kidnappings en onthoofdingen van Amerikaanse burgers.¹²⁴⁰ Niksch sluit zich hierbij aan maar voegt toe dat de beleidskeuze evenzeer begrepen moet worden als het antwoord op Filippijns president Arroyo's loyaliteit en onvoorwaardelijke steun aan de VS na de aanvallen van 11 september.¹²⁴¹ De verhoogde inspanningen en militaire druk op de ASG leiden ertoe dat het netwerk sterk beperkt werd in haar mogelijkheden, maar ze hebben minder impact op de werking en slagkracht van JI dat vooral op het regionale en lokale niveau aangepakt wordt.¹²⁴²

4.1.3. Besluit

Voor de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme achten we de gebeurtenissen in Indonesië relevanter. De ontplooiing van JI als kernorganisatie voor de regionale jihad en het actieve engagement in de mondiale jihad draagt bij tot de impressie dat de golf van jihaditerrorisme zich na 2001 consolideert. JI's campagne blijkt gericht op een grondige hertekening van de politieke kaart van Zuidoost-Azië tot een panislamitische staat (Daulah Islamiyya), en op hoger niveau wordt tevens de notie ingevuld dat hun campagne van terrorisme deel uitmaakt van een onbeperkte oorlog tegen de Verenigde Staten en het Westen.¹²⁴³ M.n. de aanslagen in Bali (oktober 2002) lijken de convergentie van ideologie en strategieën in de mondiale jihadibeweging te bevestigen.

Niet enkel de hoge frequentie aan aanslagen en modi operandi die aanleunen bij de Al Qaeda standaard, maar ook het grote recuperatievermogen van JI doet de gemoederen hoog op slaan.¹²⁴⁴ Eerder gaven we al aan hoe Zuidoost-Azië vanwege de nauwe verwevenheid tussen diverse netwerken, persoonlijke contacten en actieve relaties met de

¹²³⁹ Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.i

Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, pp.132-133

¹²⁴⁰ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.157

¹²⁴¹ Niksch, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, p.i

¹²⁴² Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.157

¹²⁴³ Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, p.55

¹²⁴⁴ Zie: Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.336-339

internationale jihadibeweging geboekstaafd staat als één van de meest terreurgevoelige regio's ter wereld. Wat JI in die context zo gevaarlijk maakt, wordt geduid door Bilveer Singh: *"In this connection, the JI has played a catalytic role in synergizing regional terrorism, especially in close collaboration with the Al Qaeda"*.¹²⁴⁵ JI wordt dan uniek genoemd door het vermogen om diverse radicale lokale groeperingen met elkaar te verbinden. In organisatorisch opzicht doet JI sterk denken aan Al Qaeda's organisatorische structuur van tijdens de opgangfase, tegelijk hanteert het een gelijkaardige methode van coöptatie en samenwerking.¹²⁴⁶ De regionale vertakkingen van de terreurorganisatie worden in januari 2002 pijnlijk duidelijk wanneer door de Singaporese regering bekend gemaakt wordt dat in het land dertien militanten, behorend tot het Indonesische JI, gearresteerd zijn.¹²⁴⁷ Het lijkt de argumenten dat Zuidoost-Azië zich consolideert als kernzone voor de mondiale jihadibeweging en dat JI daarbij als lokale partner van Al Qaeda optreedt, te sterken.

De reële wisselwerking en de verhouding tussen JI en de kern van de mondiale jihadibeweging is daarmee nog niet uitgeklaard. Ook voor JI geldt dat de precieze werking van de organisatie thans onduidelijk blijft: is het een lokale afdeling van Al Qaeda, werkt het er mee samen of opereert het autonoom en los van de mondiale jihadibeweging? Officiële bronnen stellen dat er talloze en goed gedocumenteerde bewijzen voor handen zijn voor de samenwerking van JI met Al Qaeda.¹²⁴⁸ Rekening houdend met de evolutie van Al Qaeda en de impact van de GWOT, is de natuur van de onderlinge verbanden na 2002 een open vraag, meent men bij RAND: *"Whether JI acts in full solidarity with al-Qaeda or continues to operate according to its own agenda is unclear."*¹²⁴⁹ Als we de activiteiten van het netwerk sinds 2002-2003 in acht nemen, dan zien we evenwel een duidelijk patroon: Al Qaeda is op geen enkele betekenisvolle manier nog betrokken bij de operaties van JI. Burke besluit: *"Indeed, as 2002 turned into 2003, the involvement of bin Laden and its associates seems to drop away entirely."*¹²⁵⁰ De interpretatie van Bakker en Boer sluit nog het meest aan bij onze vaststellingen i.v.m. de aanslagen van Bali. Zij duiden JI als een 'zelfuitgeroepen' regionaal filiaal van Al Qaeda. Het netwerk opereert onder het label Al Qaeda en de link met de kern van de mondiale jihadibeweging is indirect.¹²⁵¹

Wij blijven Zuidoost-Azië als een kernregio voor de mondiale golf van jihaditerrorisme beschouwen, maar moeten vaststellen dat uit de regio weinig 'ware mondialisten' ontstaan.

¹²⁴⁵ Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, cit. op p.54

¹²⁴⁶ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.151

¹²⁴⁷ Desker, Barry, Islam and Society in South-East Asia after 11 September. In: Australian Journal of International Affairs, volume 56, nr.3, 2002, p.391

¹²⁴⁸ Zie o.m.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.151

Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.24

¹²⁴⁹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.147, cit. op p.157

¹²⁵⁰ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, cit. op p.237

¹²⁵¹ Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.20

Omdat onze interesse uitgaat naar deze categorie jihadi's en de evolutie van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, valt Zuidoost-Azië hierna buiten ons blikveld.

4.2. Maghreb: slagkracht en impact van 9/11

Ook de Maghreb moeten we als een terreurgevoelige zone beschouwen. Binnen die context identificeren we deze jihadinetwerken die hybride tendensen tentoonspreiden, of de intentie betonen om de Al Qaeda doctrine te vertalen in een campagne die geschoeid is op de Al Qaeda standaard (sectie 4.2.1.). Vervolgens schetsen we de contouren van het Maghrebijnse jihaditerrorisme voor de periode 2001-2003 (sectie 4.2.2.). In een derde sectie staat hun organisatorische slagkracht en de vraag naar de reële wisselwerking met de kern van de mondiale jihadibeweging centraal (sectie 4.2.3.) Tot slot duiden we de impact van de aanslagen van 11 september op de werking van de jihadinetwerken in de regio meer algemeen en suggereren we al enkele aanknopingspunten voor de verdere evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme (sectie 4.2.4.).

4.2.1. Situering: Maghreb als terreurgevoelige regio

Bij de opkomstfase dienden we de regio met stip aan te duiden als een terreurgevoelige regio en als kernregio voor de ontplooiing van de mondiale jihadibeweging.¹²⁵² Het Noord-Afrikaanse terrorisme is altijd al moeilijk geweest om te duiden en te definiëren vanwege de unieke historische achtergronden, de verwevenheid van de talloze militante organisaties, diverse endogeen gegroeide vormen van islamisme, en meer algemeen de complexe geschiedenis van de conflicten, opstanden en ideologie van nationaal verzet waarbinnen deze groeperingen ageren. In hoofdstuk 5 zagen we dat het Maghrebijns jihadisme (met uitzondering van het Egyptische Tanzim Al Jihad) tot eind jaren '90 beschouwd moet worden als een lokaal, niet als een mondiaal fenomeen. In dat opzicht moesten we de escalerende geweldsituaties in Egypte en Algerije duiden. Vooral de situatie in dat laatste land haalden we aan als een dramatisch voorbeeld van de radicaliserende impact van de komst van Afghaanse veteranen, maar het illustreerde evenzeer hoezeer de lokale islamistische verzetsbeweging tegen het eind van de jaren '90 in een staat van *disarray, defeat and confusion* verkeerde.¹²⁵³ Voor beide landen zagen we dat het overgrote deel van de opstandelingen tegen eind jaren '90 opteert voor een gematigder koers: de grootste verzetsorganisaties (resp. Al Gamaa en FIS) knopen noodgedwongen verzoeningsgesprekken aan met hun regeringen.

Niettemin kiest binnen deze context een kleine, radicale minderheid voor de jihad tegen de verre vijand, en het is de evolutie van deze jihadinetwerken die we hier belichten. Omdat in het geval van Egypte die minderheid (Tanzim Al Jihad) opgaat in Al Qaeda¹²⁵⁴ en

¹²⁵² Zie: Hegghammer, Thomas, *Global Jihadism After the Iraq War*. In: *Middle East Journal*, volume 60, nr.1, 2006, p.15

¹²⁵³ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.130

¹²⁵⁴ Die alliantie wordt formeel aangekondigd bij de oprichting van het Wereld Islamitisch Front, zie bv.: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.159

als dusdanig geen rol van betekenis meer te spelen heeft vanuit het lokale front, laten we de ervaring in Egypte verder buiten beschouwing. Voor de vraag naar de consolidatie van de mondiale jihadibeweging moeten we ons concentreren op jihadinetwerken als de Algerijnse Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC), de Libyan Islamic Fighting Group (LIFG), de Jamaa Combattante Tunisienne (JCT), de Groupe Islamique Combattant Marocaine (GICM) of Salafiya Jihadiya.¹²⁵⁵ Deze zien pas eind jaren '90 het levenslicht en in het geval van die laatst genoemde netwerken geldt dat ze minder te interpreteren vallen binnen een traditie van nationaal verzet of als een direct gevolg van de thuiskomst van Afghaanse veteranen (zie: Hfdst.5, sectie 4.2.1.2.). Onze hypothese over de impact van de Afghaanse strijders bij de opgang van het jihaditerrorisme bleek minder valabel voor Marokko en Tunesië. Daar zagen we geen slagkrachtige *homegrown* jihadigroepen ontstaan, omdat in die landen (i.t.t. voormelde landen) nooit een militaire revolutie plaatsvond, minder civiele onrust heerst, maar ook doordat het deze landen ontbreekt aan een traditie van missionaire zendingsdrift.¹²⁵⁶ Het betreft dan een nieuwere generatie van jihadinetwerken die minder directe impact van de Afghaanse diaspora ondervinden. Juist in dat opzicht kunnen hun respectieve campagnes verhelderend zijn voor de manier waarop 11 september als katalysator op de mondiale jihadibeweging werkt.

4.2.2. Contouren

Indien we ons beperken tot deze incidenten, die aanleunen bij de Al Qaeda standaard, zijn deze opmerkelijk genoeg niet het werk van Algerijnse of Egyptische jihadinetwerken, maar van Tunesische en Marokkaanse militanten. Niet het gedoodverfde jihadifront Algerije, maar wel Tunesië en vervolgens Marokko, blijken het toneel van acties naar het model van Al Qaeda. Voor de volledigheid schetsen we niettemin summier de contouren van het jihadi-activisme in Algerije, om in een volgend luik de gebeurtenissen in Tunesië en Marokko te duiden.

4.2.2.1. Algerije

Uit de GTD databank mag blijken dat het geweld in Algerije ook na 2001 endemisch blijft. Na de GIA, lanceert nu ook de GSPC haar terreurcampagne. Van de 101 genoteerde incidenten voor de periode 2001-2003 worden er 25 genoteerd op naam van de GSPC.¹²⁵⁷ Het blijkt in deze weinig evident om een onderscheid te maken in de geweldcampagne van

¹²⁵⁵ Om een beeld te krijgen van de met 'Al Qaeda geassocieerde organisaties', hebben ons aanvankelijk gebaseerd op: Related Groups. Terrorist Organization: Al Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreRelatedGroups.jsps?groupID=6> (28/03/2008)

Daarnaast steunden we op o.m. op: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.119-131

Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.31-34

¹²⁵⁶ Zie: Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.47

¹²⁵⁷ GTD Advanced Search Results. Perpetrator: Salafist Group for Preaching and Fighting, 60 incidents – waarvan er 41 tussen 1999 en 2003 plaatsvinden.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20403>

de GIA en die van de GSPC. Hoewel de GSPC eind jaren '90 zich uit onvrede met de brutale geweldscampagne tegen burgers afscheurt van de GIA,¹²⁵⁸ hanteert het uiteindelijk gelijkaardige strategieën en put het uit eenzelfde repertoire van tactieken. Aanslagen als het vuurgevecht bij het restaurant in Baghlia (12/08/2002) zijn kleinschaliger maar worden met minstens even veel brutaliteit en wreedheid uitgevoerd. Hier doden GSPC militanten een burgerlijke veiligheidsagent en ontvoeren ze nog een andere – zijn lichaam wordt later levenloos teruggevonden, de keel overgesneden.¹²⁵⁹ Beide groeperingen viseren alle mogelijke vijanden van de islam, maar de GSPC lijkt zich te beperken tot overheidsdoelwitten en de Algerijnse veiligheidsdiensten. Vooral het leger en politie zijn het geprefereerde doelwit van deze jihadi's.¹²⁶⁰ De aanval in Theniet El Abed, begin 2003, is exemplarisch. Naar men aanneemt, lokken leden van de GSPC een militair konvooi in een hinderlaag en bij het daaropvolgende vuurgevecht komen 43 soldaten om het leven.¹²⁶¹

De regionale ambitie of de manier waarop de GSPC zich ent op de ideologie of de strategieën van de mondiale jihadibeweging van de GSPC valt niet meteen af te leiden uit de terreurcampagne, die vnl. de binnenlandse vijanden van de islam treft. Enkel de formele aankondiging van een alliantievorming met Al Qaeda in september 2003 onderstreept dat de GSPC zich aansluit bij de Al Qaeda doctrine en doet de speculaties van een potentieel strak georganiseerde 'Al Qaeda afdeling' in Noord-Afrika stijgen.¹²⁶² Hoewel de GSPC in 2003 de westerse pers haalt met o.m. hun sensationele ontvoering van 32 westerse toeristen, moeten we voor deze fase niettemin besluiten dat ook dit netwerk vooral te interpreteren valt binnen de nationale verzetstraditie.¹²⁶³ De connecties en vertakkingen van het netwerk in West-Europa (cfr. het oprollen van cellen in Frankrijk en Italië in 2000) bouwen bv. verder op het zorgvuldig opgebouwde GIA netwerk van militanten en fondsen. Bij de Century Foundation ziet men het als een indicatie dat Al Qaeda via de Europese contacten van de GSPC fondsen werft, rekruteert en militanten steunt. O.m. het 'ricinecomplot' zou via deze weg gesponsord zijn.¹²⁶⁴

Ondanks die regionale vertakkingen besluit Roberts dat bij de GSPC criminele activiteiten sinds 2003 de overhand hebben op de jihadidoelstellingen. Als algemene stelregel geldt

¹²⁵⁸ Zie o.m.: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.195
Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.51

¹²⁵⁹ GTD Incident Summary: Baghlia, 12/08/2002

Via <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200208120003>

¹²⁶⁰ Zie: GTD Search Results. Perpetrator: Salafist Group for Preaching and Fighting.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20403>

¹²⁶¹ GTD Incident Summary: Theniet El Abed, 04/01/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200301040001>

¹²⁶² Zie o.m.: Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.19

Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.32

¹²⁶³ Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.51-52

¹²⁶⁴ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.31

dat de relatie omgekeerd evenredig is met het aantal strategische opties van de GSPC, en de aankondiging van alliantievorming als teken van zwakte beschouwd kan worden. De GSPC mag zich dan nominaal verbinden aan de mondiale jihadibeweging en een gelijkaardige operationele stijl overnemen, de doelwitten en de campagne blijven essentieel intern.¹²⁶⁵

4.2.2.2. Overname van de Al Qaeda standaard: twee incidenten

Dan is de inspirerende impact die van 9/11 uitgaat, tastbaarder in Marokko, en in mindere mate in Tunesië, waar een nieuwere generatie van jihadimilitanten zich actiever engageert in de mondiale jihad. De TKB noteert in de regio twee gevallen van internationaal terrorisme voor jihadinetwerken, geassocieerd met Al Qaeda: de eerste vindt plaats in april 2002 tegen een synagoge in Djerba (Tunesië), de tweede in mei 2003 is de gecoördineerde actie tegen vijf westerse en Joodse doelwitten in Casablanca (Marokko).¹²⁶⁶ De aanslag in Djerba is volgens Jason Burke voorbereid Afghanistan. Leider van het complot is Zuhair Al Tubaita, die rond 2000-2001 naar Afghanistan getrokken was. Onderzoek zal tevens uitwijzen dat Al Tubaita enkele uren voor de aanslag telefonisch contact gehad zou hebben met een nummer van Khalid Sheikh Mohammed.¹²⁶⁷ Bij RAND schrijft men de aanslag toe aan het Tunesische JCT. Dat netwerk zou sinds de oprichting begin 2000 optreden als regionale spil in het voorzien van valse documenten, financiering, inlichtingen en andere logistieke ondersteuning voor jihadimilitanten. Daarnaast wordt JCT in toenemende mate in verband gebracht met diverse hoogsymbolische aanslagen en complotten die kaderen binnen de mondiale jihad. Daarbij dus de aanval in 2002, maar ook een verijdeld complot uit 2001 waarbij de Amerikaanse, Algerijnse en Tunesische ambassades in Rome gevisieerd worden.¹²⁶⁸

Een jaar later wordt Marokko getroffen. Vanwege de complexiteit, de doelwittenkeuze en de karakteristieke modus operandi betreft het alweer een aanslag waarbij tal van experts en veiligheidsdiensten de hand van Bin Laden en Al Qaeda zien.¹²⁶⁹ Op 16 mei 2003 blaast een team van in totaal veertien zelfmoordterroristen zich te midden van Casablanca bij vijf verschillende doelwitten op – hotel Farah dat vooral toeristen en zakenlui over de vloer krijgt, restaurant Positano (eigendom van een Marokkaanse Jood en gelegen rechtover het Belgische consulaat), het Joodse gemeenschapscentrum, een oud Joods kerkhof en een voormalig Spaans cultuurhuis. De krachtige explosies laten minstens 40 doden en 65

¹²⁶⁵ Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.51-52

¹²⁶⁶ Al-Qaeda Attacked Religious Figures/Institutions Target (Apr.11, 2002, Tunisia).

Via: <http://tkb.org/Incident.jsp?incID=10218> (28/03/2008)

Zie ook: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, pp.180-181

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.233

¹²⁶⁷ Ibid., pp.232-233

¹²⁶⁸ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.129-130

¹²⁶⁹ Cronin, Audrey, Terrorist Attacks by Al Qaeda. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, p.4

gewonden achter, onder hen de veertien zelfmoordterroristen die allen afkomstig zijn uit de directe nabijheid.¹²⁷⁰

In de periode voorafgaand aan de grootschaligere aanslagen in Djerba en Casablanca had men overigens al voor de hele regio een zorgwekkende stijging van het aantal terreurincidenten vastgesteld. Marokko bv. zag tussen 2001 en 2003 een toename van incidenten gaande van steekpartijen, aanvallen tegen Joden of toeristen, en afstraffingen van personen die de islam niet strikt opvolgden. Ten gevolge van dit type aanvallen loopt het aantal slachtoffers er in 2002 op tot 166. De reeks arrestaties vlak voor de aanslag in 2003 is evenzeer een aanwijzing voor de intensivering van terroristische activiteiten naar de culminatie van meer en dodelijkere tactieken.¹²⁷¹ Opmerkelijk bij de operatie in Casablanca was dat Marokkaanse militanten beroep deden op een zelfmoordcommando. Net als de reeks aanvallen in Saoedi-Arabië een paar dagen voordien, vertonen ze specifieke zorgwekkende karakteristieken die stuk voor stuk aanleunen bij de Al Qaeda standaard: grootschaligheid, selectie van hoogsymbolische, buitenlandse doelwitten, complexiteit van vijf gelijktijdige aanvallen en het inzetten van martelaren. De aanslagen in Casablanca doen experts vooral vrezen dat Al Qaeda, maar vooral de mondiale jihadibeweging zich met succes aan het hergroeperen was en ondanks (of misschien juist door) *Operation Enduring Freedom* en vanaf maart 2003, *Operation Iraqi Freedom*, aan kracht wist te winnen.¹²⁷²

4.2.3. Maghreb als kernregio voor de mondiale jihadibeweging

Zowel GICM als Salafiya Jihadiya identificeren zich volgens het State Department '*with the broader aim of reestablishing a transnational caliphate across the Maghreb and are part of a wider network of North African extremists who are prepared to work together with the international jihadist movement*'.¹²⁷³ Deze netwerken enten zich in elk geval op de Al Qaeda doctrine en betonen daarbij de wil en daadkracht om de Al Qaeda standaard te hanteren. De vraag rijst dan of Al Qaeda betrokken was bij deze incidenten en of ze lokale 'afdelingen' op de één of andere manier dirigeerde.

¹²⁷⁰ GTD Summary Report: Casablanca, 16/05/2003 (Jewish cemetery) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305160004> (Spanish club) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305160003> (Belgian consulate) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305160005> (Jewish cultural center) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305160006> (Hotel Farah) via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200305160007>

¹²⁷¹ Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.4, 2007, pp.575-576

¹²⁷² Zie bv.: Cronin, Audrey, Al Qaeda after the Iraq Conflict. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 23 May 2003, pp.1-2

¹²⁷³ Via: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, cit op p.121

De meningen over de werkelijke samenwerking met de harde kern van de mondiale jihadibeweging lopen nogal sterk uiteen: de Algerijnse en Franse autoriteiten blijven benadrukken dat Bin Laden Hassan Hattab financieel steunde bij het opzetten van het Algerijnse GSPC en dat die organisatie zich dankzij die steun wist uit te bouwen tot het belangrijkste en grootste netwerk van de Maghreb.¹²⁷⁴ Volgens de Marokkaanse regering werkten de twee grootste jihadinetwerken, GICM en Salafiya Jihadiya, dan weer pas vanaf 2003 nauwer met elkaar en Al Qaeda samen. Een jaar na de Casablanca aanvallen wijst Generaal Hamidou Laangiri, hoofd van de Marokkaanse veiligheidsdiensten, leden van GICM én Al Qaeda aan als verantwoordelijk, en verklaart hij dat het complot georganiseerd werd na een onderhoud met Al Qaeda's harde kern in Istanbul in januari 2003. Nog volgens de Marokkaanse autoriteiten behoorden de leden van het zelfmoordcommando tot *Assirat Al Mustaqim* (een cel die in direct contact met Al Qaeda zou staan) en Al Takfir Wal Hijra. Nog andere daders zouden lid geweest zijn van Salafiya Jihadiya en het Libische LIFG.¹²⁷⁵ Diezelfde inlichtingendiensten schatten het aantal leden dat in Al Qaeda kampen getraind is op 300.¹²⁷⁶

De consensus is evenwel dat de onduidelijkheid over de werking, natuur, structuur, de onderlinge contacten of de reikwijdte van de Maghrebijnse jihadinetwerken groot blijft. Sommigen duiden groeperingen als de GSPC, GICM of Salafiya Jihadiya dan ook liever als een 'label' voor een constellatie van verschillende, autonoom opererende groeperingen.¹²⁷⁷ Bij RAND besluit men dat de groep die verantwoordelijk was voor de aanslagen in Casablanca functioneerde als een soort van 'franchise' voor Al Qaeda of als een 'welwillende supporter': i.e. *"prepared to act on behalf of or otherwise support al-Qaeda when called to do so"*.¹²⁷⁸ Ondanks de talloze indicaties voor concrete samenwerkingsverbanden met Al Qaeda moeten we besluiten dat de Maghrebijnse jihadinetwerken zelfbedruipend zijn en lokaal opereren: *".../ the planning and executions for its operations, including the bombs in Casablanca, are largely homegrown."*¹²⁷⁹

4.2.4. Besluit: impact 9/11

Waar we bij de opkomst van de mondiale jihadibeweging poneerden dat de betrokkenheid van Afghaanse veteranen bestaande, lokale conflicten verdiepten en radicaliseerden, en op die manier bijgedragen hebben tot het ontstaan van lokale jihadinetwerken en de ontplooiing van uiteenlopende vormen van jihadi-activiteiten, dan gingen we hier de

¹²⁷⁴ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.195

Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.31

¹²⁷⁵ Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, Volume 19, nr.4, 2007, pp.581-582

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.123

¹²⁷⁶ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.33

¹²⁷⁷ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.119-120

¹²⁷⁸ *Ibid.*, cit. op p.121

¹²⁷⁹ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.33

inspirerende impact van de aanslagen van 11 september na. Voor de Maghreb moeten we besluiten dat de mondiale jihadibeweging zich nog het meest lijkt te consolideren bij een nieuwere generatie van jihadinetwerken. Meer dan bij de Algerijnse GSPC, kunnen we de radicaliserende impact van 9/11 aflezen aan de evolutie van jihadinetwerken als de GICM of Salafiya Jihadiya. Tot dusver hadden de Marokkaanse jihadi's bv. nooit gebruik gemaakt van de tactiek van de zelfmoordaanslag. Dat ze in mei 2003 wel martelaars inzetten, zien Alonso en Rey als een gevolg van de internationale context. Volgens hen lieten deze jihadi's zich beïnvloeden door de toenemende relevantie en frequentie van dit type aanvallen overal ter wereld, maar ook de spectaculaire natuur van 9/11 die een populariserende impact had voor het martelaarschap. Vanwege hun efficiëntie en psychologische impact gaat van deze gevallen telkens weer een hoge tactische impuls uit.¹²⁸⁰

Marokko vormt aldus maar één voorbeeld van hoe interne en externe factoren convergeren en hoe jihaditerrorisme onder impuls van 9/11 een zekere dualiteit vertoont. Alonso en Rey menen in deze: *"The endogenous evolution of Salafism in Morocco coupled with the stimulus provided by global jihadism have given rise to a complex dynamic between internal and external networks, to which increasingly more suicidal Moroccan youth have become attracted."*¹²⁸¹ De redenering gaat tevens op voor de andere jihadibewegingen in de regio. Hoewel de GSPC een minder reële bijdrage levert aan de consolidatie van het mondiaal jihaditerrorisme, is ook daar sprake van een zekere convergentie in termen van ideologie, methodologie en doelwitten. De zorgvuldige nadruk op lokale, post-koloniale en internationale doelwitten is volgens Jason Burke een interessant voorbeeld van de 'fusering van verschillende agenda's'. Anders gesteld ontwikkelen deze militanten duale loyaliteiten naar zowel hun binnenlandse doelstellingen als de mondiale jihadibeweging.¹²⁸² Een belangrijke opmerking hierbij is dat deze jihadi's met een binnenlandse campagne op weinig bijval van de lokale bevolking kunnen rekenen. Het gevolg is dat jihadi's zich terughoudend gaan opstellen voor terrorisme op eigen bodem en in plaats daarvan aansluiting zoeken bij de mondiale jihadibeweging.¹²⁸³

Meer algemeen werkt het jihaditerrorisme van Al Qaeda als inspiratie en draagt het als mobiliserende factor bij tot de verdere evolutie van deze netwerken als hybride variant. Voor deze regio, en dan vooral Marokko, is o.m. de interpretatie van Alonso en Reys is dan toepasselijk: *"In the aftermath of 9/11 and subsequent terrorist attacks by Al Qaeda and affiliated groups throughout the world, there was increased mobilisation of individuals willing to carry out terrorist attacks in general and suicide actions in particular."*¹²⁸⁴ Het lijkt er op dat de overname van de Al Qaeda doctrine tot het daadwerkelijk hanteren van de Al Qaeda standaard het sterkst is bij deze nieuwe generatie van jihadinetwerken. I.t.t.

¹²⁸⁰ Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.4, 2007, p.572

¹²⁸¹ *Ibid.*, cit. op p.580

¹²⁸² Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.194, 196, 198

¹²⁸³ Zie: Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadist Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.52

¹²⁸⁴ Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political violence, Volume 19, nr.4, 2007, cit. op p.571

de Algerijnse of de Libische tak van de salafistische verzetsbeweging kan het ontstaan van JCT of GICM minder geïnterpreteerd worden binnen een nationale verzetstraditie of als gevolg van de terugkeer van Afghaanse veteranen. Hugh Roberts merkt terecht op dat zij veeleer te interpreteren vallen binnen de context van de moslim diaspora in West-Europa, en dat ze pas echt aan sterkte winnen na 9/11 en uiteindelijk, wanneer de effecten van de GWOT zich laten gevoelen.¹²⁸⁵ Bekeken we voor deze fase de impact van 11 september 2001 als katalysator voor de evolutie van regionale jihadinetwerken, dan moeten we in een volgende fase de effecten van de GWOT in kaart brengen.

5. Consolidatie van de mondiale jihadibeweging: transitiefase

In dit hoofdstuk lag het in onze intentie om de contouren van de consolidatie van het mondiale jihaditerrorisme na te gaan. Een consolidatiefase omschreven we als de korte overgangperiode waarin een terreurcampagne het meest efficiënt is in het verspreiden van angst en waarin vergaande maatregelen uitgelokt worden. O.m. op basis van het aantal aan Al Qaeda toegekende incidenten situeerden we deze fase tussen 2001 en 2003. In die periode zien we de golf van het mondiaal jihaditerrorisme nadrukkelijk pieken op 11 september, en zich nadien bestendigen. Deze gebeurtenissen zien we gepaard gaan met een ware angstpsychose voor Al Qaeda en alle mogelijke vormen van jihaditerrorisme. In de literatuur zien we het vertaald in uitspraken als dat 'conventionele wijsheden' over terrorisme niet langer van toepassing zijn, en in bezorgdheden over de historische, unieke en particuliere kenmerken van Al Qaeda.¹²⁸⁶ Op het beleidsvlak zagen we het vertaald naar de lancering van de *Global War on Terror* tegen Al Qaeda. Anders gesteld wordt het internationaal terrorisme niet langer als een tactisch maar als strategisch probleem geïnterpreteerd en bestreden.¹²⁸⁷

Om de evolutie van de mondiale jihadibeweging preciezer te duiden, hebben we ons beperkt tot de contouren van het mondiaal jihaditerrorisme. Lokale vormen van jihadisme of het *glocale* jihaditerrorisme zijn buiten ons beeld en interpretatieveld gebleven. De nadrukkelijke piek in het mondiaal jihaditerrorisme, 9/11, duiden we in sectie 2.1. uitvoeriger als het culminatiepunt van de consolidatiefase en als kantelpunt voor de verdere evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme. We vatten de gebeurtenissen expliciet op als katalysator voor de klaarblijkelijke consolidatie van de

¹²⁸⁵ Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.47

¹²⁸⁶ Zie o.m.: Hoffman, Bruce, *Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304

Kegley, Charles, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.1-2

Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND, 2002, pp.6-7

¹²⁸⁷ Zie o.m. Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.430

mondiale jihadibeweging. Al Qaeda wordt na 9/11 als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging evenwel zo goed als vernietigd, wat haar operationele slagkracht gevoelig vermindert (zie: sectie 3.2.2.). In tegenspraak daarmee lijkt er van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging meer dan ooit een niet te stoppen en onvoorspelbare dreiging uit te gaan.

De aanslagen van 11 september 2001 genereren als kantelmoment en als katalysator enkele nieuwe kwalitatief nieuwe tendensen binnen de golf. In sectie 5.1. lichten we de organisatorische transformatie van de mondiale jihadibeweging toe. Sectie 5.2. bekijkt de strategische evolutie van Al Qaeda en zijn positie binnen de mondiale jihadibeweging. Daarna duiden we in sectie 5.3. de ideologische consolidatie van de mondiale jihadibeweging. Omdat de consolidatie van de mondiale jihadibeweging erg partieel en voor de meeste van deze kenmerken kortstondig is, duiden we ze hier als 'tendensen'. De bedoeling dan is na te gaan of onze vaststellingen zich in de volgende fase in het terreurproces doorzetten, of anders gesteld: of de kwalitatieve verschuivingen zich bestendigen tot nieuwe patronen voor de mondiale golf van jihaditerrorisme. Tot slot duiden we deze tendensen nog in een meer dynamische context: zowel de organisatorische als strategische verzwakking zijn een rechtstreeks gevolg van *Operation Enduring Freedom*, en ook de ideologische consolidatie is als effect te relateren aan de GWOT. In de besluitende sectie 5.4. speciëren we de GWOT m.a.w. als katalysator voor de verdere evolutie van de mondiale jihadibeweging.

5.1. Organisatorisch: fluïde en amorse beweging

De driedelige structuur die we voor de opgangfase identificeerden, kan na de aanslagen van 11 september niet volgehouden worden. Al Qaeda kon zich tegen eind jaren '90 opwerpen als kernorganisatie binnen een tripartite structuur dankzij zijn sterke infrastructuur, verstrengelde contacten en het naar voren schuiven van een unificerende ideologie. Robert Pape vat het resultaat van die organisatorische innovatie mooi samen en stelt dat Osama Bin Laden er in slaagde *'/.../ to reorient various local resistance movements away from their local grievances in the short term as to bring an accumulation of violence against their common enemy, the United States'*.¹²⁸⁸ De transformatie die zich op organisatorisch vlak onder impuls van *Operation Enduring Freedom* voltrekt, is er één van decentralisatie en versnippering, zo zagen we in sectie 3.2.2. De grootste troef die Al Qaeda in deze fase kan voorleggen, is de propagandawaarde van 11 september, het iconische statuut van Osama Bin Laden, het *human capital* of het oneindige reservoir aan potentiële rekruten en een virtueel ongelimiteerd aantal doelwitten.¹²⁸⁹

In plaats van min of meer verticale, formeel georganiseerde mondiale jihadibeweging functioneert de beweging nog meer dan in de voorgaande fase als een los netwerk

¹²⁸⁸ Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, cit. op p.117

¹²⁸⁹ Vrij naar: Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.4, 10

langsheen diverse horizontale netwerken van relaties tussen organisaties en personen, en waarbij initiatief in toenemende mate van onderuit komt. Dat is in principe niet inconsistent met Al Qaeda's filosofie, waarbij lokale initiatieven aangemoedigd worden.¹²⁹⁰ Radicale verzetsbewegingen in brandhaarden als Tsjetsjenië, Kasjmier en Centraal-Azië, maar vooral die in de Maghreb en Zuidoost-Azië moeten we dan blijven beschouwen als lokale bronnen van macht voor Bin Laden. Deze kernzones kunnen vroeg of laat bijdragen tot de operationele werking van de mondiale jihadibeweging. Mede doordat zij een een brede *alumni base* bieden, kan de kern voor de rekrutering of training potentieel teren op gelijkgestemde netwerken in de Maghreb, het Midden-Oosten (Saoedi-Arabië, Jemen), Centraal-Azië en Zuidoost-Azië.¹²⁹¹

De heterogeniteit van de mondiale jihadibeweging is oneindig. Ook in deze fase geldt dat achter het 'merk' Al Qaeda onnoemelijk veel diverse agenda's, onderlinge connecties, bronnen van invloed en gehanteerde modi operandi schuilgaan.¹²⁹² Van Al Qaeda, als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, blijft een te duchten bedreiging uitgaan omdat het als label gebruikt wordt door diverse terreurgroepen en als bron van inspiratie op nieuwe generaties van jihaditerroristen werkt.¹²⁹³ Gemeenschappelijk aan de diverse 'entiteiten' is hun gedeterritorialiseerd, niet-statelijk karakter, hun pragmatische houding (o.m. vermenging van diverse agenda's), hun niet-coherente en diffuse organisatorische structuur en wisselend ledenkorps, de capaciteit om snel te muteren en hun slagkracht en wil om te doden (i.t.t. symbolische daden).¹²⁹⁴ Raufer biedt ons niettemin een inzichtelijk, biologisch model: *"These Islamic cells appear like mushrooms after rain. They grow on the same ground. Their roots are mingled underground. All these mushrooms look more or less the same."*¹²⁹⁵

De vernietiging van de vrij hiërarchische commandostructuur van Al Qaeda als kernorganisatie betekent dat de mondiale jihadibeweging gedecentraliseerd raakt, en dat de dreiging die uitgaat er van uitgaat diffuser en almaar complexer wordt. Incidenten als de bomaanslagen op Bali of in Casablanca onderstrepen inderdaad het gestegen belang van lokale Al Qaeda afdelingen en cellen, die veelal geduid worden als 'franchise'

¹²⁹⁰ Vrij naar: *Ibid.*, p.12

McAllister, Brad, Al Qaeda and the Innovative Firm: Demythologizing the Network. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 27, nr.4, 2004, p.308

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.12

¹²⁹¹ Zie bv.: Jenkins, Brian, The Organisation Men. Anatomy of a Terrorist Attack. In: Hoge, James, Rose, Gideon, et al., *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, p.13

¹²⁹² Pillar, Paul, A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.11

¹²⁹³ Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.3

¹²⁹⁴ Zie bv.: Hoffman, Bruce, Lessons of 9/11. Testimony. Submitted for the Committee Record to the United States Joint September 11, 2001 Inquiry Staff of the House and Senate Select Committees on Intelligence, 08/10/2002, p.2

¹²⁹⁵ Raufer, Xavier, Al Qaeda: A Different Diagnosis. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.6, 2003, cit. op p.395

terreuraanvallen.¹²⁹⁶ Die transitie naar decentralisering en/of devolutie staat uiteraard organisatorisch vertaald in de literatuur. Betreffende de planning spreekt men voor de post-9/11 periode over 'franchising', of over Al Qaeda dat opereert als een multinationale of innovatieve onderneming (RAND, Cronin, McAllister)¹²⁹⁷, Osama bin Laden wordt dan weer geduid als de CEO aan het hoofd van *Terror Inc.* (Jenkins, Hoffman) of als transnationale revolutionaire leider (Katz, Chipman).¹²⁹⁸ Liever dan te impliceren dat Al Qaeda of Bin Laden actief betrokken waren bij of verantwoordelijk blijven voor alle mogelijke activiteiten van jihadisme, verkiezen we de zienswijze van bv. Pillar of Burke, die telkens weer benadrukken dat het zwaartepunt van de beweging niet per definitie bij Al Qaeda (de organisatie) ligt, maar bij het breder netwerk dat er mee geassocieerd wordt.¹²⁹⁹

Inzake de positie van Al Qaeda als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging wordt het steeds moeilijker om te bepalen hoe zijn strategie van uitbreiding en beïnvloeding precies werkt. De vraag m.b. is hoe de *non-structural* mondiale jihadibeweging opereert en waar Al Qaeda zich binnen deze fluïde, amorfe beweging positioneert.¹³⁰⁰

5.2. Strategisch

Met de aanslagen van 11 september 2001 lanceert Al Qaeda de jihad definitief op mondiale schaal, en benadrukt het zijn keuze voor een campagne van het internationaal terrorisme tegen de 'verre vijand'. De 'Al Qaeda standaard' van complexe, secuur gecoördineerde en *mass casualty* terrorisme tegen hoogsymbolische doelwitten lijkt er mee gevestigd te zijn. Niettemin zagen we eerder dat Al Qaeda er een standaard mee gezet lijkt te hebben die ze nadien zelf niet meer kan waarmaken. De aanslagen van 11 september werken, als katalysator, bovenal inspirerend op gelijkgestemde netwerken, zoveel bewijzen de gebeurtenissen in Bali (2002) of Casablanca (2003). Hierna duiden we

¹²⁹⁶ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.66-67

¹²⁹⁷ Zie bv.: *Ibid.*, p.66, 123

Cronin, Audrey, *How Al-Qaeda Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, pp.34-36

McAllister, Brad, *Al Qaeda and the Innovative Firm: Demythologizing the Network*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 27, nr.4, 2004, pp.297-319

¹²⁹⁸ Hoffman, Bruce, *The Leadership Secrets of Osama bin Laden. The Terrorist as CEO*. In: *The Atlantic Monthly*, april 2003, pp.26-27

Jenkins, Brian, *The Organisation Men. Anatomy of a Terrorist Attack*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, et al., *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.11-13

Katz, Mark, *Osama bin Laden as Transnational Revolutionary Leader*. In: *Current History*, volume 101, nr.652, 2002, pp.81-85

Chipman, Don, *Osama bin Laden and Guerrilla War*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.3, 2003, pp.163-170

¹²⁹⁹ Pillar, Paul, *A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.102
Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.131

¹³⁰⁰ Term ontleend bij Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, *Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.2, 2004, p.333

de Al Qaeda standaard meer definitief, en vragen we ons vervolgens af welke positie Al Qaeda na de aanslagen als terreurorganisatie inneemt in de mondiale jihadibeweging.

5.2.1. Mondiaal jihaditerrorisme: de 'Al Qaeda standaard'

Nader beschouwd zet Al Qaeda met 9/11 een standaard waaraan het als terreurorganisatie sindsdien niet meer kan tippen, zo toonden we aan in sectie 3.2.1. De strategische waarde van de golf van Al Qaeda aanslagen na 9/11 staat treffend geduid bij Friedman: *"What Al Qaeda demonstrates is that its available assets, particularly outside the Islamic world, lack the skill and sophistication to even close to the level of 9/11."*¹³⁰¹

De mondiale jihadibeweging is ook strategisch en tactisch gezien een uiterst complex en ambigu gegeven: niet alle met Al Qaeda geassocieerde netwerken hanteren terrorisme als voornaamste strategie. Integendeel, de modus operandi van gecoördineerde zelfmoordaanslagen lijkt eerder uitzondering dan regel te zijn. Met Al Qaeda geassocieerde netwerken als de GSPC bv. lijken veeleer gebruik te maken van guerrillatactieken als hinderlagen, vuurgevechten, moordaanslagen e.d.m. (zie: sectie 3.2.1.). Slechts een heel kleine minderheid blijkt de Al Qaeda doctrine te vertalen in een campagne van jihaditerrorisme geschoeid op de leest van de Al Qaeda standaard of aansluit bij wat men doorgaans percipieert als het Al Qaeda handelsmerk. Opmerkelijk ook is dat onze nadere studie van de contouren van het mondiaal jihaditerrorisme onderstreept dat Al Qaeda bij geen van de typische Al Qaeda aanslagen (cfr. Bali of Casablanca) op een betekenisvolle manier betrokken was bij de voorbereiding of uitvoering ervan, of zoals Burke besluit: *"Very few of these strikes involve the 'al-Qaeda hardcore' in any meaningful way."*¹³⁰²

Daarnet schetsten we een hoogst fluïde en amorf beeld op organisatorisch vlak, maar uiteindelijk moeten we i.v.m. strategieën en tactieken besluiten dat dé 'Al Qaeda standaard' niet bestaat, maar dat er slechts gewezen kan worden op karakteristieke elementen. Eén van de kenmerken van Al Qaeda is dat het i.t.t. andere dissidente groepen geen vaste stijl van aanvallen hanteert, maar dat het zich aanpast aan veranderende situaties.¹³⁰³ Al Qaeda operaties zijn niettemin uniek doordat ze zich onderscheiden in hun in innovativiteit, grootschaligheid, complexiteit (cfr. simultane aanvallen), en vergen een secure en geduldige voorbereiding. Ze vertonen een opmerkelijke brutaliteit in de zin dat *collateral damage* niet geschuwd wordt en ze niet-discriminatoir van aard zijn. Incidenten die het Al Qaeda handelsmerk dragen zijn doorgaans spectaculaire martelaarsoperaties, die gericht zijn op het hoogst mogelijk aantal slachtoffers, of zijn

¹³⁰¹ Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, cit. op p.4

¹³⁰² Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, cit. op p.237

¹³⁰³ Via: Lutz, Brenda, Lutz, James, Global Terrorism. London, Routledge, 2004, p.83

Zie ook: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.34-55

mass casualty attacks tegen hoogsymbolische westerse targets. Het primaire doel is om zo'n groot mogelijk schokeffect teweeg te brengen.¹³⁰⁴

De 'Al Qaeda standaard' is geen gefixeerd en tevens een hoogst subjectief gegeven. Niettemin zijn het deze kenmerken die telkens weer de hand van Al Qaeda doen vermoeden bij elk mogelijk incident van jihaditerrorisme, en die de 'organisatie' tijdens de consolidatieperiode een aanschijn van ongebreidelde slagkracht blijven verlenen. Bij Jenkins klinkt het: *"An attack that carries the al Qaeda brand, duly credited in the news media to Osama bin Laden, thus enhances his reputation. Each attack becomes a recruiting poster, demonstrating the power of al Qaeda's interpretation of Islam, attracting more recruits."*¹³⁰⁵

5.2.2. Strategische positie van Al Qaeda?

Bij de opkomst stelden we dat een extremistische minderheid, belichaamd door Al Qaeda, tegen eind jaren '90 al dan niet via operationele en financiële steun, een mondiale invloed verwerft met een aanzienlijke potentiële groeimarge naar de toekomst toe. Aan de basis van de expansie van de mondiale jihadibeweging lag een gedecentraliseerde tactiek (i.e. het exploiteren van lokale conflicten, jarenlange expertise en een infrastructuur of een actieve politiek van coöptatie).¹³⁰⁶ Die financiële of logistieke steun aan lokaal opererende netwerken tijdens de jaren '90 mag dan na de aanslagen van 11 september wegvallen of minderen, de status van kernorganisatie lijkt dankzij deze manifestatie van de Al Qaeda standaard voorlopig gehandhaafd te blijven. Zeker in 2002-2003 zien we de ongerustheid opnieuw stijgen: de reeks aanslagen in Saoedi-Arabië en Turkije, en de aanval tegen het Marriott Hotel in Jakarta deden omwille van de gestegen grootschaligheid, tactische innovaties en coördinatie opnieuw vragen rijzen over de eventuele heropleving van Al Qaeda's professionele en operationele capaciteiten.¹³⁰⁷ Anderzijds is de overname van de Al Qaeda standaard in het geval van JI en Salafiya Jihadiya verontrustend: de gecoördineerde, dodelijke incidenten daar leunen het dichtst aan bij de Al Qaeda

¹³⁰⁴ Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304

¹³⁰⁵ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, cit. op pp.5-6

¹³⁰⁶ Zie bv.: National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, p.58

Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia – The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.449

Haleem, Irm, Micro Target, Macro Impact: The Resolution of the Kasjmier Conflict as a Key to Shrinking Al-Qaeda's International Terrorist Network. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.1, 2004, p.18

¹³⁰⁷ Zie bv.: Cronin, Audrey, Al Qaeda after the Iraq Conflict. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 23 May 2003, p.1, 3

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.10

standaard, maar tegelijk manifesteert zich hier een patroon van 'homegrown' terrorisme.¹³⁰⁸

Meer concreet wordt het debat na 9/11 gedomineerd door de vraag of Al Qaeda verzwakt of versterkt uit de strijd gekomen is. Trekt Al Qaeda zich terug of moeten we er van uitgaan dat het de krachten aan het herbundelen is? Een constante in deze discussie is ook nu dat de onenigheid over wat Al Qaeda precies is groot blijft en dat Al Qaeda als organisatie en als fenomeen een slecht begrepen verschijnsel blijft.¹³⁰⁹ Een gemeenschappelijk uitgangspunt over de slagkracht of de strategische eigenheid van Al Qaeda is dat het als entiteit ook voortdurend evolueert en reageert op externe impulsen, dat het geen statisch gegeven is, maar als organische structuur zich aanpast aan veranderende omstandigheden. Eén raakpunt dan in de diverse analyses is dat er een scherpe organisatorische breuk te onderkennen valt in het Al Qaeda van voor en na 9/11, of dat de organisatie sinds het lanceren van de GWOT een (noodgedwongen) diepgaande transitie heeft doorgemaakt.¹³¹⁰ Hoewel deze invalshoeken meer inzichten verlenen in de structurele kenmerken van Al Qaeda, zien we ook bij dit type analyses geen rechtlijnig oordeel over het succes van de militaire operaties in het terugdringen van Al Qaeda als strategische bedreiging voor het Westen. Wat precies de aard en omvang van de dreiging is, blijft gehuld in de grootste onduidelijkheid. Meer specifiek lopen de meningen uiteen over de betekenis van deze versplintering, en wat het betekent voor de reële daad- en slagkracht van Al Qaeda.

5.2.2.1. *Sterk Al Qaeda: recuperatie en blijvende coöptatie*

Vooraanstaande terrorisme-experts als Bruce Hoffman en Brian Jenkins – en met hen de Amerikaanse administratie – geloven in een sterk Al Qaeda. Eén 'realistische assumptie' is dat '*al Qaeda will exploit all of its ability to cause catastrophic death and destruction – there will be no self-imposed limits to its violence*'.¹³¹¹ Met het hoge tempo van Al Qaeda aanslagen tussen 2001-2003, de divers gehanteerde tactieken en de uiteenlopende doelwitten betoont het post-9/11 Al Qaeda zichzelf als een opmerkelijk behendige,

¹³⁰⁸ Zie: Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.33

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.236

¹³⁰⁹ Hoffman, Bruce, *Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment*. Santa Monica, RAND Corporation, 2003, pp.3-4

Zie ook: Katzman, Kenneth, *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.11

¹³¹⁰ Zie o.m.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.29 e.v.

Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.228 e.v.

Pillar, Paul, *Counterterrorism after Al Qaeda*. In: The Washington Quarterly, volume 27, nr.3, pp.101-103

Black, Cofer, *The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism*. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.11, 12-13

Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. RAND Report, Santa Monica, 2002, pp.7-8, 10

¹³¹¹ Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.15

flexibele en adaptieve entiteit. Uitzonderlijk ook is de veerkracht van de organisatie. Deze verhoogt de aannemelijkheid dat er een post-Bin Laden Al Qaeda in de maak is. Al Qaeda's recuperatievermogen valt in deze fase niet zozeer af te leiden uit het aantal jihadi's dat al dan niet getraind wordt, maar uit het klaarblijkelijk vermogen om te blijven rekruteren, mobiliseren en motiveren van zowel effectieve als *would be* strijders, supporters en sympathisanten.¹³¹² Al Qaeda teert immers op een '*deep reservoir of hatred and a desire for revenge*'.¹³¹³ Samengevat liggen de mogelijkheid om snel te muteren, het gedeterritorialiseerd en hybride karakter of de pragmatische benadering aan de basis van de voortdurende en blijvende *killing power* van Al Qaeda.¹³¹⁴

De golf van aanslagen tussen 2001-2003 wordt binnen dit perspectief geïnterpreteerd als een operationele verschuiving waarbij Al Qaeda efficiënter gebruik maakt van losse netwerken en als het bewijs dat Al Qaeda beschikt over nieuwe toevluchtsoorden en/of trainingskampen. Bij RAND bv. klinkt het: "*The wave of terrorism in Morocco, Indonesia, Saudi Arabia, Turkey and elsewhere shows that al-Qaeda's "second generation" is still able to conduct effective attacks despite the loss of training bases in Afghanistan*".¹³¹⁵ Ambassadeur Cofer Black, coördinator voor counterterrorismen bij het State Department, sluit zich hierbij aan wanneer hij de vrees uit dat de reeks aanslagen een aanduiding zijn dat er een nieuwe kern van leiders opgestaan is. Tegelijk nuanceert hij: door de GWOT zijn er kritische lacunes ontstaan in Al Qaeda's leiderschapstructuur waardoor relatief onervaren terroristen grotere verantwoordelijkheden moesten opnemen. Dat resulteert dan weer in een gebrek aan een duidelijk strategische koers en operationele blunders. De aanslag op 8 november 2003 in Riyad bv. bleek vooral moslims te treffen en dat tijdens de ramadan. De actie mag een ramp genoemd worden voor Al Qaeda's publieke relaties.¹³¹⁶ Anderzijds wijst o.m. Paul Rogers er terecht op dat Al Qaeda al altijd een hoogst versnipperde entiteit was, en dat het in het verleden meermaals projecten droeg die onafhankelijk van de kern gepland en uitgevoerd werd (cfr. *entrepreneur terrorisme*).¹³¹⁷

5.2.2.2. Verzwakt Al Qaeda?

Dan lijken onze gegevens meer aan te leunen bij deze interpretatie die Al Qaeda's daad- en slagkracht na 2001 menen te zien afnemen. Al Qaeda blijft dan wel tot 2003 aan hoog tempo aanslagen plegen, het zijn telkens weer kleinschaligere, snel uitgevoerde en minder complexe incidenten (zie: sectie 3.1.). Grootschaligere incidenten als de gecoördineerde

¹³¹² *Ibid.*, pp.9-10

Hoffman, Bruce, Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.434-435, 430-431

¹³¹³ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, cit. op p.15

¹³¹⁴ Raufer, Xavier, Al Qaeda: A Different Diagnosis. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, p.392

¹³¹⁵ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.40-44 – cit. op pp.43-44

Zie ook: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.12

¹³¹⁶ Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.11

¹³¹⁷ Rogers, Paul, The prospects for Al-Qaeda. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, p.1

acties in Bali (2002) en Casablanca (2003) zijn dan weer zonder enige tussenkomst van het Al Qaeda kader tot stand gekomen.¹³¹⁸ Het uitgangspunt hier is evenzeer dat *Operation Enduring Freedom* wel degelijk instrumenteel was in het onderuit halen van Al Qaeda's controle en commando-apparaat, maar dat het counterterrorismebeleid mogelijk averechtse en onbedoelde consequenties met zich meebrengt. De argumentatie van een decentraliserende bedreiging is gelijkaardig maar men gaat niet uit van een actieve mobilisering van Al Qaeda als 'kernorganisatie', of men verlaat de assumptie dat Al Qaeda als kernorganisatie voldoende slagkrachtig is om actief te rekruteren, op te leiden, te mobiliseren of complotten te organiseren.

Paul Pillar bv. schat de decentralisering t.g.v. *Operation Enduring Freedom* negatief in voor de slagkracht van en sturing door Al Qaeda. Telkens weer benadrukt hij dat Al Qaeda niet langer de gedisciplineerde en gecentraliseerde organisatie was die de aanslagen van 11 september had voorbereid en uitgevoerd.¹³¹⁹ Ook Jason Burke haalden we eerder aan: "*The nearest thing to 'al-Qaeda', as popularly understood, existed for a short period, between 1996 and 2001.*"¹³²⁰ Deze experts menen dan dat Al Qaeda's actieve betrokkenheid bij rekrutering, planning, financiering of welke ondersteuning dan ook van de mondiale terreurcampagne na 2001 stelselmatig afneemt. Anders gesteld meent men dat het vernietigen van de schuiloorden en kampen in Afghanistan en de onthoofdingsstrategie de structurele coherentie en het operationele tempo van de organisatie volledig verstoord heeft.¹³²¹

Brad McAllister grijpt deze evolutie aan om de 'mythologie' rond de organisatorische slagkracht van Al Qaeda te ontcrachten. Vanuit strategisch perspectief kan 11 september niet anders dan als een blunder van formaat geïnterpreteerd worden. Hij licht toe: tot 11 september had Al Qaeda beroep gedaan op zowel horizontale als verticale besluitvormingsapparaten. Samen met het wegvallen van toevluchtsoorden betekent het gebrek aan leiderschap dat gelijkgestemde netwerken niet langer beroep zouden kunnen doen op de leiderschapskern met ingenieurs, experts in IT en management enerzijds, of van logistieke, financiële of operationele steun zouden kunnen genieten anderzijds. Het effect van 9/11, en dan vooral *Operation Enduring Freedom*, is dan ronduit catastrofaal: "*Al Qaeda's strategic decision to embark on campaigns of mass destruction effectively robbed it of this operational style.*" De slotsom luidt: "*Insofar as output goes, Al Qaeda is severely afflicted.*"¹³²² Friedman sluit zich hierbij aan: uit noodzaak wordt de operationele en

¹³¹⁸ Zie bv.: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.237
Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.33

¹³¹⁹ Pillar, Paul, *Counterterrorism after Al Qaeda*. In: *The Washington Quarterly*, volume 27, nr.3, p.101

¹³²⁰ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, cit. op p.5

¹³²¹ Via: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.29-30

¹³²² McAllister, Brad, *Al Qaeda and the Innovative Firm: Demythologizing the Network*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 27, nr.4, 2004, p.308 – cit. op pp.308-309, 313

tactische controle stelselmatig overgelaten aan het veld en zal Al Qaeda hoogstens nog in algemene richtlijnen voorzien.¹³²³

De keerzijde daarvan, wordt erkend door o.m. Paul Pillar. De decentralisatie en versnippering, of het organisatorisch vernietigen van Al Qaeda, betekenen nog niet dat van Al Qaeda geen dreiging meer uitgaat. In tegendeel, doordat de connecties binnen de mondiale jihadibeweging nu nog losser zijn, en onafhankelijker opereert van de kern, wordt het voor terrorismebestrijders moeilijker om de bedreiging correct in te schatten.¹³²⁴

5.3. Consolidatie van de Al Qaeda doctrine: Al Qaeda als *maxim*

Bin Ladens betrachtingen tijdens de jaren '90 om tot een geünificeerde mondiale jihadibeweging onder zijn leiderschap te komen,¹³²⁵ lijken na de aanslagen van 11 september bewaarheid te worden. De harde kern van de mondiale beweging bereikt eindelijk waar ze tijdens de jaren '90 naartoe gewerkt had. Al Qaeda positioneert zichzelf ermee als voorhoede voor een bredere revolutie of de mondiale jihad, en lijkt een zekere achterban te mobiliseren.¹³²⁶ De aanslagen van 11 september beschouwen we als een bevestiging van de eerder geduide paradigmaverschuiving van het lokale naar het mondiale niveau. Een kleine minderheid van lokale jihadinetwerken manifesteert zich uitdrukkelijker als actor in de 'oorlog tegen het Westen', wat afgeleid kan worden uit de aanslagen in Bali of die in Casablanca. Daarnaast blijven uiteraard tal van lokaal opererende jihadinetwerken – hier onvermeld – actief, en hoewel ze zich concentreren op de strijd tegen de nabije vijand, enten ook deze netwerken zich op de Al Qaeda doctrine (zie: Hfdst.5, sectie 4.2.2.).

Onze contouren in acht genomen, lijkt de mondiale jihadibeweging zich het sterkst op het ideologische niveau te consolideren. In de context van de organisatorische en strategische verzwakking van Al Qaeda evolueert Al Qaeda dan van basis of kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging naar de representatie van een methodologie en doctrine ervoor. Dat sluit aan bij de voorspelling van een 'leiderloze jihad' en de mondiale jihadibeweging als gedecentraliseerde dreiging.¹³²⁷ Voor wat volgt is Al Qaeda dan minder op te vatten als strategische voorhoede maar eerder als een *maxim* of de representatie van een voorschrift, wet, of een manier waarop de wereld bekeken wordt.¹³²⁸

¹³²³ Friedman, George, Al Qaeda as a Warfighting Enemy. In: Geopolitical Intelligence Report, 02/08/2005, pp.2-3

¹³²⁴ Pillar, Paul, Counterterrorism after Al Qaeda. In: The Washington Quarterly, volume 27, nr.3, pp.102-103

¹³²⁵ Laqueur, Walter, No End to War. Terrorism in the Twenty-First Century . New York, Continuum, 2003, pp.39-40

¹³²⁶ Conetta, Carl, Dyslocating Alcyoneus: How to Combat Al-Qaeda and the New Terrorism. Project on Defense Alternatives Briefing, memo nr.23, 25/06/2002.

¹³²⁷ De meest uitgewerkte analyse hiervan vinden we bij Mark Sageman, zie: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, 200p.

¹³²⁸ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.290

5.4. Besluit: GWOT als katalysator

Als we de eerste reacties na de aanslagen van 11 september in herinnering brengen, dan lijkt het alsof een volledige hertekening van de internationale veiligheidsstructuur in de maak was (zie: sectie 2.2.2.). Zonder dat we het debat ten gronde geduid en becommentarieerd hebben, is het duidelijk dat een kleine groep jihadi's met hun campagne van mondiaal jihaditerrorisme buitengewone politieke en strategische beleidsherschikkingen wist te forceren (zie: sectie 2.3.3.). Hoffman stelt daarover: "*In the post-9/11 environment, terrorism's power – to coerce and intimidate, to force changes in our normal behavior, and to influence our policies and affect how and on what we spend money – has increased enormously.*"¹³²⁹ Hierbij haalden we o.m. *Operation Enduring Freedom*, de Amerikaanse beleidsherschikkingen in hun binnenland- en buitenlandbeleid aan, en enkele regionale initiatieven in Zuidoost-Azië (zie: secties 2.3.3. en 4.1.2.).

Onze contouren wijzen uit dat Al Qaeda de rol van kernorganisatie en voorhoede van de mondiale jihadibeweging slechts gedeeltelijk consolideert. Op strategisch niveau raakt Al Qaeda als organisatie zodanig verzwakt dat het de campagne van mondiaal jihaditerrorisme niet langer zelf ten uitvoer kan brengen. Die organisatorische verzwakking van Al Qaeda na de aanslagen van 11 september duiden we als een direct gevolg van *Operation Enduring Freedom* en de 'onthoofdingsstrategie van de Amerikaans geleide *coalition of the willing*. De strategische impact en invloed op ideologisch niveau van Al Qaeda is minder rechtlijnig en moeilijker in te schatten.¹³³⁰ Hoewel de aanslagen van 11 september een zekere inspirerende impact hebben, hebben we geen systematische of consistente mondiale campagne vastgesteld, maar moeten we rekening houden met de opmars van het zogenaamde 'leiderloze verzet' dat slechts bij heel klein segment van de beweging zich vertaalt in een daadwerkelijk engagement in de mondiale jihad.

Daar staat tegenover dat Al Qaeda met de herschikking van het Amerikaanse buitenlandbeleid en het uitlokken van een oorlog op wereldschaal één van zijn belangrijkste doelstellingen bereikt (cfr. oorlogsverklaringen van 1996 en 1998). De organisatorische vernietiging van Al Qaeda of het verdrijven van de Taliban in 2001-2002 en het verlies van het belangrijkste schuiloord zijn op korte termijn desastreus voor Al Qaeda. Op langere termijn dienen we rekening te houden met Al Qaeda's doelstelling om als voorhoede te fungeren van een wereldwijde revolutie en heilige oorlog tussen het Westen en de moslimwereld. In die optiek ziet Al Qaeda zichzelf niet als de verliezer in de oorlog, maar stelt het zich als voorhoede centraal in de permanente confrontatie voor met het christendom, judaïsme en hindoeïsme.¹³³¹ Met het oog op de langetermijndoelstellingen van Al Qaeda kunnen de repressieve en militaire beleidskeuzes

Zie ook: Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, pp.12-14

¹³²⁹ Zie: Hoffman, Bruce, *Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.6, 2003, cit. op p.438

¹³³⁰ Zie bv.: Jenkins, Brian, *Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy*. RAND Report, Santa Monica, 2002, pp.9-10

¹³³¹ Zie bv.: Friedman, George, *Al Qaeda as a Warfighting Enemy*. In: *Geopolitical Intelligence Report*, 02/08/2005, p.2

niet anders dan inspelen op de doelstellingen van de kern van de mondiale jihadibeweging. Ze lijken er immers op uit te zijn de breuklijn tussen de staat en het volk te versterken, en hebben met het uitlokken van militaire acties een sociale instorting en de destabilisatie van landen voor ogen.¹³³² Volgens Brian Jenkins moeten we er rekening mee houden dat de Al Qaeda leiders 'anticipeerden op grootschalige militaire repressailles, om die vervolgens te kunnen aanwijzen als een aanval op de Islam'. Dat beeld kan duizenden bijkomende vrijwilligers inspireren, en de hele islamitische wereld in verzet doen komen tegen het Westen.¹³³³

Deze, meer diffuse en indirecte effecten van de oorlog tegen het terrorisme, of het zogenaamde 'Irakeffect', vormen een aandachtspunt in het komende hoofdstuk waarbij we *Operation Iraqi Freedom* als katalysator voor het potentiële verval van het mondiaal jihaditerrorisme bestuderen.¹³³⁴

¹³³² *Ibid.*, p.4

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.7

¹³³³ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.5

¹³³⁴ De notie van 'Irakeffect' is ontleend bij: Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, The Iraq Effect: War Has Increased Terrorism Sevenfold Worldwide. In: Mother Jones, 01/03/2007, 12p.

Hoofdstuk 7: Verval van het mondiaal jihaditerrorisme? (vanaf 2003/2004)

1. Aanpak

Het potentiële verval van het mondiaal jihaditerrorisme in de tijd afbakenen, is uiteraard een hachelijke onderneming. Enerzijds is het ongepast om een definitieve inschatting te maken van de dreiging die van de mondiale jihaditerroristen en Al Qaeda blijft uitgaan, anderzijds, en daarmee samenhangend, zien we dat uiteenlopende tendensen zich doorheen diverse momenten in de fasen van het terreurproces ontplooiën. Het onderscheid tussen opgang, consolidatie en potentiële neergang van het mondiale jihaditerrorisme is immers fluïde, en in diverse opzichten arbitrair. O.b.v. onze empirische gegevens en vaststellingen voor Al Qaeda als organisatie tijdens de ‘consolidatiefase’ menen we echter te mogen stellen dat we de mondiale golf van jihaditerrorisme vanaf 2003/2004 uitdrukkelijker kunnen bestuderen in het licht van de vraag naar indicaties van verval.

Voor wat volgt laten we het *glocal terrorism* of de lokaal opererende jihadinetwerken buiten beschouwing en concentreren we ons uitsluitend op de mondiale dimensie van de beweging. Concreet betekent het dat we nagaan hoe het leiderloze, mondiale jihaditerrorisme evolueert, en concentreren we ons op de vraag in hoeverre deze daadwerkelijk gestuurd wordt door een uniforme strategie en doctrine, i.e. mondiaal jihaditerrorisme tegen de verre vijand.

1.1. Data voor Al Qaeda

Als we ons uitsluitend zouden baseren op de data van de TKB dan komen we uit bij elf incidenten tussen begin 2004 en juli 2006, die samen iets meer dan vijftig doden tot gevolg hebben. Onze tweede, meer recente bron, loopt tot 2007. Bij de GTD vinden we gelijkaardige gegevens terug, maar daar interpreteert men de beschikbare gegevens ruimer: i.t.t. de TKB wijst GTD nog een hele reeks incidenten in o.m. Pakistan en Irak toe aan Al Qaeda.¹³³⁵ Beide chronologieën noteren op naam van Al Qaeda na 2001 voor Al

¹³³⁵ TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jsps?groupID=6> (28/03/2008)

GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029> (10/01/2010)

Qaeda hoe dan ook vnl. kleinschaligere en obscure aanslagen, of incidenten die nog weinig overeenstemmen met de pure Al Qaeda standaard (zie: Hfdst.6, sectie: 5.2.1.).

Aangaande de beperkingen i.v.m. onze *open sources* waarschuwd we eerder dat er ernstige beperkingen en mogelijke vertekeningen in acht genomen moeten worden. Wat Al Qaeda als 'organisatie' aangaat, moeten we er van uitgaan dat onze vaststellingen o.b.v. deze gegevens hoogst preliminair van aard zullen zijn. Overeenkomstig onze vaststelling van een 'verzelfstandiging' van de dreiging tijdens de consolidatieperiode en de waarschuwing van de toenemende decentralisering van de dreiging indachtig, mogen we stellen dat een chronologie van Al Qaeda incidenten niet volstaat om tot een representatieve schets te komen van de contouren van de mondiale golf van het jihaditerrorisme.

Hoe moeten we in de gegeven context het ontstaan van tal van regionale Al Qaeda 'afdelingen' dan opvatten? Bij de GTD vinden we niet minder dan zeven van die 'afdelingen' terug: Al Qaeda in Irak, Al Qaeda in de Levant en Egypte, Al Qaeda op het Arabische schiereiland (AQAP), Al Qaeda in het Land van de Islamitische Maghreb (AQIM), Al Qaeda in Jemen en tenslotte het obscure Al Qaeda Organisatie voor Jihad in Zweden.¹³³⁶ Onze conclusies voor de consolidatiefase suggereren uit dat deze mogelijk 'nominale' afdelingen representeren, en dat zij – zoals de GSPC – hoogstens enkele opportunistisch en punctuele linken onderhouden met kernfiguren binnen Al Qaeda (zie: Hfdst.6, sectie 4.2.2.1.). Ook hier moeten we ons bij voorbaat afvragen of de activiteiten van deze afdelingen representatief zijn voor de koers van de mondiale jihadibeweging. Een blik op de contouren van de activiteiten van deze jihadinetwerken leert dat deze niet noodzakelijk een vitale bijdrage leveren tot de mondiale jihad. Het omdopen van de GSPC tot Al Qaeda in het Land van de Islamitische Maghreb (2007) bv. verandert weinig aan onze vaststelling dat hun jihadicampagne te interpreteren valt binnen de nationale context en geschiedenis van de Algerijnse verzetstraditie, zo zien we in sectie 4.3.1. Het kan niet de bedoeling zijn om voor elk van deze 'afdelingen' de contouren tot in detail te bespreken. Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen moeten we nagaan waar de zwaartepunten zich bevinden voor de mondiale jihadibeweging en ons beperken tot deze regio's waar het jihaditerrorisme het meest bijval kent.

¹³³⁶ GTD Search Results. Perpetrator: Al Qa'ida in Irak.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20030>

Al Qa'ida in the Levant and Egypte, via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20031>

Al Qa'ida in the Arabian Peninsula, via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20032>

Al Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb, via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20033>

Al Qa'ida in Yemen, via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20496>

Al Qa'ida Organisation for Jihad in Sweden, via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20494>

Al Qa'ida in Lebanon, via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20493>

1.2. Katalysator: GWOT

Voor het configureren van deze data laten we ons in de fase tevens leiden door onze theoretische subhypothese, die het eventuele verval van de golf van mondiaal jihaditerrorisme situeert in het licht van de gepolariseerde context en de genomen beleidsmaatregelen. Poneerden we voor de opkomst dat de mondiale jihadibeweging sterk beïnvloed werd door de diaspora van Afghaanse veteranen, en beschouwden we 9/11 als een katalysator voor de consolidatie van de mondiale jihadibeweging, dan gaan we onze vaststellingen nauwer bestuderen in het licht van de effecten van de Amerikaanse beleidsreacties na 9/11. Tijdens de consolideringsfase duiden we het eerste militaire offensief in de Amerikaans geleide GWOT, *Operation Enduring Freedom*, en de directe impact ervan op de slagkracht van Al Qaeda. We besloten dat de effecten op de strategische werking en ideologische reikwijdte van Al Qaeda diffuser zijn en vooral pas voelbaar worden wanneer de GWOT met *Operation Iraqi Freedom* een versnelling hoger geschakeld wordt. Daarom dat we in een volgend hoofdstuk de voortzetting van de GWOT als katalysator bestuderen. We haalden eerder aan dat de doelstellingen van de 'oorlog tegen het terrorisme' subtiel verbreed geworden zijn (zie: Hfdst.6, sectie 2.2.3.3.).¹³³⁷ Was *Operation Enduring Freedom* gericht op de onthoofding van het leiderschap van Al Qaeda en het bestraffen van de Taliban voor het verlenen van onderdak, dan lijkt men nu een beleid te voeren tegen alle moslimlanden, zo stelt Pape. De GWOT is in deze fase niet alleen gericht op het ontzeggen van veilige toevluchtsoorden aan de jihaditerrorisme, maar op de 'moslim transformatie strategie' of het herschappen van het Midden-Oosten tot een nieuwe en betere versie.¹³³⁸

Dit hoofdstuk draait rond de vraag of de mondiale golf van jihaditerrorisme tekenen van verval vertoont. Daartoe gaan we in het volgend luik de contouren na van de incidenten zoals die voor Al Qaeda opgetekend staan. Een tweede luik situeren we explicieter in het licht van het 'Irakeffect'.¹³³⁹ In luik drie bekijken we de meer directe effecten: o.m. de positie van de jihaditerroristen in de burgeropstand, het potentieel voor *spillover* en Irak als 'nieuw jihadifront' komen aan bod. In luik 4 lichten we de meer 'pure' incidenten van mondiaal jihaditerrorisme toe en interpreteren ze als indirect effect van de GWOT. Aanslagen als Madrid (2004) en Londen (2005) wijzen daarbij op het fenomeen van *homegrown terrorisme*. We besluiten in luik 5 dat deze fase meer dan ooit gekenmerkt wordt door diverse dynamieken van onderuit. Hiermee lijken de structurele kenmerken zoals we ze identificeerden voor de consolidatiebeweging definitiever bevestigd te worden. Hoewel we slechts een partieel beeld schetsen - *glocal* terrorisme, of lokale vormen van jihadisme blijven buiten beeld - en het een complexe en erg gelaagde materie

¹³³⁷ Zie: Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.230

¹³³⁸ Pape, Robert, Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. New York, Random House Trade, 2005, p.241

Zie ook: Hoyt, Timothy, Military Force. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.176

¹³³⁹ De notie van 'Irakeffect' is ontleend bij: Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, The Iraq Effect: War Has Increased Terrorism Sevenfold Worldwide. In: Mother Jones, 01/03/2007, 12p.

betreft, gaat ons besluit dan in de richting dat de mondiale golf van jihaditerrorisme na 2003 diverse structurele indicaties van verval vertoont.

2. Na 2004: *wither* Al Qaeda?

We kunnen niet anders dan te herhalen dat het weinig evident is een betrouwbare en heldere chronologie op te stellen voor Al Qaeda incidenten. Voor de periode na 2004 geldt dat er bijzonder weinig overeenstemming te vinden is over welke incidenten toegeschreven kunnen worden aan Al Qaeda. Het feit dat de TKB tussen 2004 en 2006 elf incidenten rapporteert, daar waar de GTD voor diezelfde periode er driedubbel zoveel noteert (33 tussen 2004 en 2006), is veelzeggend.¹³⁴⁰ Een overzicht van de contouren van deze incidenten is dan slechts relevant om de strategische slagkracht van Al Qaeda als organisatie nauwkeuriger in te schatten, en belangrijker, een eerste inzicht te verkrijgen van de kernzones van de mondiale jihadibeweging.

2.1. Contouren

Hier vertrekken we vanuit de gecombineerde data van onze *open sources* en zoals verstrekt door diverse inlichtingendiensten. Omdat we de contouren van het mondiaal jihaditerrorisme in kaart willen brengen, beperken we ons tot deze campagnes en incidenten die het nauwst aanleunen bij de 'Al Qaeda standaard' (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.1.). Deze vinden tussen 2004-2007 plaats in drie landen: Saoedi-Arabië (2.1.2.), Egypte (2.1.3.) en Irak (2.1.4.). Opmerkelijk wel is dat deze incidenten van mondiaal jihaditerrorisme niet aan Al Qaeda, wel aan lokale afdelingen toegekend worden. De precieze relatie tussen deze actieve 'afdelingen' en Al Qaeda is onduidelijk en vormt een punt van aandacht. Voor de volledigheid, en om te onderstrepen dat Al Qaeda's zone van opereren sinds 2001 niet meteen aansluit bij de idee van een jihad tegen de verre vijand, vermelden we eerst de incidenten zoals die bij de GTD en TKB op naam van Al Qaeda gedocumenteerd staan (2.1.1.)

2.1.1. Al Qaeda: actief in de periferie van de moslimwereld

Afgaand op de gegevens voor de periode 2004-2007 kunnen we besluiten dat Al Qaeda zich vooral actief betoonde in het Midden-Oosten (Saoedi-Arabië, Irak) en Azië (Pakistan, Afghanistan). Daar gaat het doorgaans om grootschaligere aanvallen, gericht tegen de 'nabije vijand'.¹³⁴¹ De anomalie in de chronologieën voor Al Qaeda incidenten tussen 2004 en 2007 is een eerder obscuur incident dat in de zomer van 2007 plaatsvindt op Europese bodem. Eind juni rijden twee mannen in een met explosieven gevulde jeep in op de

¹³⁴⁰ TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jsps?groupID=6> (28/03/2008)

GTD Advanced Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents – 33 incidents between 2004 and 2007. Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

¹³⁴¹ *Ibid.*

grootste terminal van de luchthaven van het Schotse Glasgow. Twee mannen worden gevat, één ervan blijkt een dokter, de andere een luchthaveningenieur. Die laatste sterft in augustus t.g.v. zijn brandwonden. Verder raken ook een agent en een burger ernstig gewond. Volgens de GTD wordt de aanslag door niemand opgeëist maar zijn de daders 'naar verluidt' geassocieerd met Al Qaeda.¹³⁴²

Qua doelwittenkeuze, tactieken of modi operandi is er nog weinig binding met de jihad tegen de verre vijand. Er valt weinig lijn te trekken in de gehanteerde tactieken: in Pakistan en Afghanistan kadert het geweld binnen de lokale conflicten, wordt een breed repertorium van guerrillatactieken gehanteerd, en veruit het vaakst gevisieerd zijn vertegenwoordigers van het staatsbestel of ordediensten.¹³⁴³ Bij meer 'obscure' incidenten gaat het doorgaans over kleinschaligere incidenten, gericht tegen *soft targets*. Opmerkelijk is dat de *open sources* als de GTD i.t.t. vroeger melding maken van tal van Al Qaeda incidenten waarbij geen dodelijke slachtoffers geteld worden en de structurele schade aan gebouwen e.d.m. klein is.¹³⁴⁴ De incidenten die dichter aanleunen bij de Al Qaeda standaard van ophefmakende aanslagen tegen westerse doelwitten, staan bij onze *open sources* genoteerd bij enkele lokale afdelingen van Al Qaeda.

2.1.2. Al Qaeda op het Arabisch Schiereiland (AQAP)

Ondanks de arrestatiegolf en verscherpte veiligheidsmaatregelen na de golf van aanslagen in 2003 blijven westerse doelwitten in Saoedi-Arabië kwetsbaar voor de jihadi's. Na die golf van aanslagen was de Saoedische overheid er in geslaagd zowat het hele kader te arresteren of te liquideren en verder te infiltreren binnen de vier cellen, verantwoordelijk voor de reeks van aanslagen in 2003. Na het oprollen van die cellen zagen resterende, minder ervaren leden zich gedwongen hun toevlucht nemen tot een vijfde cel die binnen de repressieve context nooit volledig tot ontplooiing zou komen.¹³⁴⁵

Die cel noemt zichzelf Al Qaeda op het Arabisch schiereiland Arabian Peninsula (AQAP), en slaagt er in, om na een relatieve rust opnieuw hard toe te slaan. De TKB en GTD documenteren tussen mei en december vier incidenten. De dodelijkste aanslag vindt plaats in Khobar. Dat vormt eind mei 2004 het toneel van een gewapende slag en gijzelingsdrama die het leven kost aan 22 mensen, in hoofdzaak buitenlanders. AQAP eist per mail de verantwoordelijkheid later op en stelt dat het Khobar gebouw gevisieerd was o.w.v. de associatie met Halliburton, één van de grootste *contractors* in Irak.¹³⁴⁶ Later dat jaar viseren AQAP militanten nog twee keer diverse *hard targets*: op 7 december vallen minstens negen doden en vijf gewonden wanneer gewapende aanvallers het Amerikaanse

¹³⁴² GTD Incident Summary. Glasgow, 30/06/2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200706300003>

¹³⁴³ Zie: GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

¹³⁴⁴ *Ibid.*

¹³⁴⁵ Cordesman, Anthony, Obaid, Nawaf, Al-Qaeda in Saudi Arabia. Asymmetric Threats and Islamist Extremists. In: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 26/01/2005, pp.4-5

¹³⁴⁶ GTD Incident Summary: Al-Khubar, 29/05/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200405290002>

consulaat in Jeddah bestormen en het vervolgens vier uur bezetten.¹³⁴⁷ Nog diezelfde maand lanceren de jihaditerroristen in de hoofdstad een gecoördineerde actie met autobommen en raken ze slaags met de veiligheidsdiensten. Eén van de autobommen ontploft bij het ministerie van binnenlandse zaken, een ander team van martelaren vernietigt een nabijgelegen rekruteringscentrum. Bij de aanvallen komen acht mensen om en 90 raken er gewond.¹³⁴⁸ Cordesman en Obaid hanteren een ruimere aanpak dan onze *open sources*, hun chronologie omvat voor heel 2004 een kleine 30 Al Qaeda incidenten (o.m. schermutselingen met de politie, zelfmoordaanslagen, gijzelingsacties).¹³⁴⁹

Vielen er bij de campagne in 2003 veel burgerslachtoffers, dan stellen de jihadi's zich bij de terreurgolf in 2004 selectiever op en gaan ze uitdrukkelijker westerse werknemers en de olie-industrie viseren.¹³⁵⁰ Die reflex zien we al halfweg 2004 wanneer AQAP de bloedige en consistente bommencampagne gepaard laat gaan met een reeks snel opeenvolgende liquidaties van vnl. westerse werknemers. Op een week tijd worden twee Amerikanen vermoord. Kenneth Scroggs wordt op 13 juni op zijn parkeerplaats thuis van op afstand in de rug geschoten, het lot van de ontvoerde ingenieur Paul Johnson wordt 18 juni duidelijk wanneer de jihadi's in navolging van de Iraakse moedjahedien (*infra*) beeldmateriaal van zijn onthoofd en bebloed lichaam op het internet posten. AQAP eist beide moordaanslagen op, de eerste als vergelding voor de vermeende mishandeling van gevangen moslims, de tweede omdat de Saoedische overheid niet ingegaan was op de eis om gevangen militanten vrij te laten.¹³⁵¹ De moord op Paul Johnson is kwalitatief verschillend vanwege de gehanteerde tactiek. Ondanks de evidente verwijzing naar de brutale jihadicampagne van ontvoeringen en onthoofdingen in Irak, stelt Cordesman dat het incident tegelijk geïnterpreteerd moet worden binnen de context van de escalerende geweldscampagne, die gericht is op zowel het verdrijven van westerse werknemers uit Saoedi-Arabië, als op de destabilisering van de macht van het koningshuis. De keuze van Amerikaanse targets, moeten we interpreteren als pogingen om de spanningen, die na 9/11 tussen de VS en SA ontstaan zijn, te verdiepen.¹³⁵²

¹³⁴⁷ GTD Incident Summary: Jeddah, 07/12/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200412070001>

¹³⁴⁸ GTD Incident Summary: Riyadh, 29/12/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200412290001>

¹³⁴⁹ Chronologie van Al Qaeda aanslagen in Saoedi-Arabië (1995-2004): Cordesman, Anthony, Obaid, Nawaf, Al-Qaeda in Saudi Arabia. Asymmetric Threats and Islamist Extremists. In: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 26/01/2005, pp.6-8

¹³⁵⁰ Zie ook: Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Testimony (Ambassador Cofer Black) before the House International Relations Committee, Subcommittee on International Terrorism, Washington DC, 01/04/2004, p.2

¹³⁵¹ Voor de moord op Kenneth Scroggs, zie: GTD Incident Summary: Riyadh, 13/06/2004

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200406130001>

Onthoofding Johnson, zie: GTD Incident Summary: Riyadh, 18/06/2004

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200406180001>

(15/01/2010)

¹³⁵² Cordesman, Anthony, Obaid, Nawaf, Al-Qaeda in Saudi Arabia. Asymmetric Threats and Islamist Extremists. In: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 26/01/2005, p.8

Het laatst genoteerde incident voor AQAP betreft een mislukte zelfmoordaanslag in februari 2006 op de grootste olieraffinaderij ter wereld, het Aramco Abqaiq complex gelegen in de oostelijke provincie van het land. De twee martelaars en twee veiligheidsagenten komen om.¹³⁵³

Met uitzondering van de incidenten in december 2004 zijn alle aanvallen gericht op *low level* targets en hanteren de militanten eenvoudige tactieken en middelen (vb. vuurwapens i.p.v. bommen). Deze kenmerken bevestigen Cordesmans analyse dat de nieuwe AQAP cellen onvoldoende slagkracht bezitten om de campagne zorgvuldig te plannen. Volgens hem zijn de individuele incidenten heel waarschijnlijk uitgevoerd door weinig ervaren of ongetrainde militanten.¹³⁵⁴ De opflakking van de campagne in 2004 moet dan begrepen worden als een manoeuvre van het AQAP kader om de slag- en veerkracht van de lokale Al Qaeda afdeling tentoon te spreiden. Paul Rogers besluit dat Saoedi-Arabië zich in elk geval terug in het hart van Al Qaeda's strategie bevindt.¹³⁵⁵

2.1.3. Al Qaeda in Levant en Egypte

Egypte duiden we in hoofdstuk 5 als de bakermat voor de politieke islam en als cruciaal voor de opkomst van de mondiale jihadibeweging. De intensivering van het geweld na de komst van de Afghaanse veteranen enerzijds, en de dominante positie van het contingent Egyptische Afghanen binnen de kern van de mondiale jihadibeweging anderzijds, waren te onthouden als cruciaal bij de opkomst van het mondiaal jihaditerrorisme. Tegen eind jaren '90 zagen we dat een kleine radicale minderheid zich zou toeleggen op de mondiale jihad of het bestrijden van de verre vijand (zie: Hfdst.5, sectie 3.1.4.). Dat stemt overeen met de relatieve rust binnen Egypte sindsdien.

Niettemin wordt Egypte in 2004 en 2005 herinnerd aan zijn verleden als broeinest van jihadisme: een lokale afdeling van Al Qaeda lijkt een terreuroffensief tegen de toeristische industrie te lanceren. Het gaat o.m. over twee grootschalige aanvallen, één in oktober 2004 en één in juli 2005, die samen bekend staan als de Rode Zee bomaanslagen of *Red Sea bombings*. Begin oktober 2004 coördineert een groep militanten gelijktijdige bomaanslagen in Taba en Nuweiba, beide gelegen in de Sinaï woestijn. Een eerste autobom ontploft in het Hilton Hotel van Taba waar Joodse toeristen de laatste dag van de vakantie *Sukkot* vieren. Er zijn 34 doden en 160 gewonden.¹³⁵⁶ Ook bij de bomaanslagen nabij Nuweiba vormen zij het doelwit. Daar ontploffen in twee woestijndorpen Ras Shitan en Shitani twee autobommen. Drie Israëli's komen om.¹³⁵⁷ Een klein jaar later laten drie zelfmoordterroristen hun auto's ontploffen in de toeristische trekpleister Sharm El Sheikh.

¹³⁵³ GTD Incident Summary: Abqaiq, 24/02/2006

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200602240009>

¹³⁵⁴ *Ibid.*, pp.4-5

¹³⁵⁵ Rogers, Paul, The intelligence of al-Qaeda. In: OpenDemocracy, 24/06/2004, p.4

¹³⁵⁶ GTD Incident Summary: Taba, 07/10/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200410070002>

¹³⁵⁷ GTD Incident Summary: Nuweiba, 07/10/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200410070003>

Onder de 88 doden bevinden zich negen buitenlanders. I.t.t. de vorige aanslagen claimt Al Qaeda in de Levant en Egypte de verantwoordelijkheid op.¹³⁵⁸

Intussen blijft het onduidelijk wie precies achter de *Red Sea bombings* zat. De GTD schrijft het laatste incident op naam van Al Qaeda in de Levant en Egypte, maar stelt daarbij dat de verantwoordelijkheid niet formeel bevestigd is. De dodelijke reeks van aanslagen een jaar eerder staan bij GTD dan weer gedocumenteerd op naam van Al Gamaa Al Islamiyya.¹³⁵⁹ Diverse experts geven aan dat er weinig achterhaald is over de daders en de voorbereiding van de acties, maar besluiten dat de *Red Sea Bombings* vanwege de gelijkaardige modus operandi, de relatief gesofistikeerde bommen, zorgvuldige voorbereiding en targetselectie aan één en hetzelfde netwerk toegeschreven kunnen worden.¹³⁶⁰ De Egyptische veiligheidsdiensten hebben intussen altijd betoogd dat de terreurincidenten in 2004-2005 voorbereid en uitgevoerd zijn door kleine, binnenlandse groepjes.¹³⁶¹ Dat sluit aan bij de conclusie in de Strategic Forecast van 22 juni 2009. Hoewel ze naar alle waarschijnlijkheid het werk zijn van autonoom opererende cellen, sluiten de incidenten vanwege de grootschaligheid, de zorgvuldige coördinatie en doelwittenkeuze nauw aan bij de Al Qaeda standaard. Samengenomen lijken ze daardoor deel uit te maken van een nieuw offensief van Al Qaeda.¹³⁶²

2.1.4. Al Qaeda in Irak

De geweldspiraal waar Irak na de Amerikaans geleide militaire invasie op 20 maart 2003 in terechtkomt, de ontplooiing van de opstand rond 2004 en de unieke aard van het conflict maken het weinig evident om deze incidenten te abstraheren, die aan de mondiale jihadi's of Al Qaeda toegeschreven moeten worden. Van de door ons raadgepleegde databanken noteert enkel de GTD een hele reeks incidenten op naam van Al Qaeda. Daarnaast maakt het melding van de lokale afdeling Al Qaeda in Irak. Tussen 2004 en 2007 gaat het in het geval van Al Qaeda over 17 incidenten, Al Qaeda in Irak zou verantwoordelijk zijn voor 104 aanslagen.¹³⁶³ Bij dat laatste netwerk komt de figuur van Abu Musab Al Zarqawi nadrukkelijk in beeld. Die claimt met zijn jihadinetwerk, dat zich soms Jaish Al Taifa Al Hansoura, dan weer Jamaat Al Tawhid Al Jihad (Monotheïsme en Jihad) noemt, te opereren als lokale afdeling van Al Qaeda in Irak. Zijn precieze rol of de

¹³⁵⁸ GTD Incident Summary: Sharm el-Sheikh.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507230001>

Zie ook: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.129

¹³⁵⁹ GTD Incident Summary: Sharm el-Sheikh.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507230001>

GTD Incident Summary: Taba, 07/10/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200410070002>

¹³⁶⁰ Zie: Egyptian Red Sea Bombings. In: Strategic Forecasting, Alerts, 22/07/2005, pp.1-2

¹³⁶¹ Via: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.129

¹³⁶² Egyptian Red Sea Bombings. In: Strategic Forecasting, Alerts, 22/07/2005, p.1

¹³⁶³ GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida in Irak, 104 incidents between 2004 and 2007

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20030>

GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents between 1998 and 2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

speculatie dat hij aan het hoofd staat van een 'Al Qaeda afdeling' in Irak, duiden we hierna, o.m. in sectie 3.1.2. en 3.2.1.2.

Hier presenteren we een summiere chronologie van het jihaditerrorisme zoals we terugvinden bij de GTD voor Al Qaeda en Al Qaeda in Irak. Vanaf *Operation Iraqi Freedom* tot eind 2007 staan in de GTD voor Irak maar liefst 2785 incidenten van terrorisme opgetekend.¹³⁶⁴ Onze selectie beperkt zich tot deze activiteiten die toegeschreven zijn aan Al Qaeda en Al Qaeda in Irak. De contouren van het geweld die we hier schetsen vertegenwoordigen slechts een minieme fractie binnen de spiraal van geweld die Irak sinds 2003 teistert – daarom dat we hierna liever spreken over een preliminaire schets of impressie van het jihaditerrorisme in Irak. In deze stellen we dat de jihadi's in de beginfase van het conflict de toon mee bepalen (*infra*) en dat een schets van hun activiteiten ons een onvolledig, doch eerste beeld oplevert van de aard van hun campagne, de gehanteerde strategie en tactieken. Hoewel terroristen, geaffilieerd met of geïnspireerd zijn door Al Qaeda slechts een kleine minderheid uitmaken, vormen zij in deze aanvangsfase de grootste en meest onmiddellijke bedreiging. Ze zijn verantwoordelijk voor gruweldaden als ontvoeringen, onthoofdingen en zelfmoordaanslagen, gericht op de intimidatie van het publiek.¹³⁶⁵ De jihadi-activiteiten duiden we hier in termen van de doelwittenkeuze. Opmerkelijk is de gediversifieerde targetkeuze, de grootschaligheid van de acties, de efficiëntie en het hoge aantal doden.

2.1.4.1. Vertegenwoordigers van de westerse bezetter

De jihadi's worden in de eerste plaats gevreesd om hun virulente campagne tegen diverse symbolen en vertegenwoordigers van de westerse aanwezigheid. Dat het 'Al Qaeda' en geassocieerde militanten, met Al Zarqawi op kop, te doen is om de westerse bezetter het land uit te forceren wordt o.m. duidelijk met de hoogsymbolische aanslag op 17 maart 2004. Dan ontploft bij het Jabal Lebanon Hotel in Bagdad een kolossale autobom. Onder de 28 doden en 45 gewonden zijn heel wat westerse journalisten en aannemers, de zogenaamde *contractors*. Men wijst meteen in de richting van Al Qaeda militanten, ook al omdat er gebruik gemaakt is van een soortgelijke mix van explosieven als bij de zelfmoordaanslag op het VN hoofdkwartier het jaar voordien (19/08/2003).¹³⁶⁶

- 2004: golf van liquidaties en ontvoeringen

Met de golf van ontvoeringen en choquerende onthoofdingen vanaf de lente van 2004 onderstrepen de jihadi's hun opzet om de westerse aanwezigheid te dwarsbomen en Irak in chaos onder te dompelen.¹³⁶⁷ Eén van deze erg gemediatiseerde incidenten was de

¹³⁶⁴ GTD Search Result. Advanced Search: Iraq, 2785 incidents between 2003-3-1 and 2007-12-31. Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?country=95>

¹³⁶⁵ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.129

¹³⁶⁶ GTD Incident Summary: Baghdad, 17/03/2004 (Jalal Hotel).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200403170001>

GTD Incident Summary: Baghdad, 19/08/2003 (UN headquarters)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200308190001>

¹³⁶⁷ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

dood van Nicholas Berg. Deze Amerikaanse zakenman wordt rond 9 april gegijzeld en later onthoofd teruggevonden in Bagdad. De bijzonder wreedaardige liquidatie wordt 11 mei uitgezonden op het internet. In de video zijn vijf gemaskerde mannen te zien die verklaren dat het misbruik van Iraakse gevangenen door de bezetter gewroken moet worden. De video krijgt als titel *'Abu Musab al-Zarqawi shown slaughtering an American'* mee en wordt opgeëist door Monotheïsme en Jihad.¹³⁶⁸ Hierna volgt een hele reeks gelijkaardige gruweldaden elkaar in sneltempo op. O.m. het lot van de twee Bulgaarse truckchauffeurs Ivaylo Kepov en Georgi Lazov (juli 2004), de Japanner Shosei Koda (oktober 2004) of de twee Amerikaanse ingenieurs Eugene Armstrong en Jack Hensley en de Brit Kenneth Bigley (september 2004) staat bij de GTD gedocumenteerd bij diverse met Al Qaeda of Al Zarqawi geassocieerde jihadinetwerken.¹³⁶⁹ Elk van hen wordt na een ontvoering onthoofd teruggevonden. Beter loopt het af voor Simona Pari en Simona Torretta, twee humanitaire medewerkers bij het Italiaanse Intersos. Zij worden begin september ontvoerd door een groep die zegt uit loyaliteit aan Al Zarqawi te handelen. Onder internationale druk worden ze later die maand vrijgelaten.¹³⁷⁰

Met deze (en tal van hier onvermelde) choquerende liquidaties en ontvoeringen vestigen deze jihadi's wereldwijd de aandacht op de ontsporing van het geweld in Irak. Beeldmateriaal wordt breed uitgesmeerd op het internet, en specifieke eisen in ruil voor de vrijlating van gijzelaars maken duidelijk dat voor deze jihadi's het doel (verdrijving van het Amerikaanse leger) elk mogelijk middel heiligt. De ontsteltenis over zoveel brutaliteit en wreedheid gaat gepaard met een algehele ongerustheid over de potentieel nieuwe tactieken van de jihaditerroristen.¹³⁷¹ Binnen ons jargon kunnen we stellen dat de hardvochtige campagne de Al Qaeda standaard beïnvloedt en deze een nieuwe, wreedaardige dimensie verleent.

- 2004-2007: militaire bezetter als doelwit

Vanuit de vaststelling dat de jihadicampagne er op gericht is een eind te maken aan de westerse militaire bezetting, mogen we vermoeden dat de coalitiemacht o.l.v. het Amerikaanse leger een populair doelwit vormt van deze vermeende Al Qaeda militanten. De gegevens zoals verstrekt bij de GTD stroken niet helemaal met die assumptie. Slechts een heel kleine minderheid van de incidenten bij Al Qaeda of Al Qaeda in Irak zijn gericht tegen de westerse, militaire bezetter. Eén voorbeeld is de directe aanval van jihadimilitanten op Amerikaanse soldaten op 24 april 2004. Hoewel veel kleinschaliger

¹³⁶⁸ GTD Incident Summary: Baghdad, 09/05/2005 (Nick Berg).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200405090002>

¹³⁶⁹ GTD Incident Summary: Mosul, 08/07/2004 (Ivaylo Kepov and Georgi Lazov).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200407080002>

GTD Incident Summary: Baghdad, 16/09/2004 (Two Americans and K. Bigley).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200409160002>

GTD Incident Summary Baghdad, 27/10/2004 (Shosei Koda).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200410270002>

¹³⁷⁰ GTD Incident Summary Baghdad, 07/09/2004 (Simona Pari and Simona Torretta).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200409070001>

¹³⁷¹ I.v.m. de toename van zelfmoordaanslagen en het gebruik van IEDs, zie bv.: Cordesman, Anthony, *Iraq's Evolving Insurgency: The Nature of Attacks and Patterns and Cycles in the Conflict*. In: Center for Strategic and International Studies, 03/02/2006, p.ii

dan de meeste aanslagen tegen kandidaat-rekruten voor het Iraakse leger/politie (*infra*), valt meteen het tactisch vernuft van het incident op. In de buurt van Basra ondernemen vermeende Al Qaeda militanten een gecoördineerde actie waarbij drie Amerikaanse mariniers omkomen en er vier gewond raken. Abu Musab Al Zarqawi eist de aanslagen op in naam van Monotheïsme en Jihad.¹³⁷² Ook in 2005 en 2007 zou Al Qaeda nog gelijkaardige, hoog-symbolische *hard targets* viseren. M.n. met de aanslagen binnen de zwaar beveiligde groene zone van Baghdad lijken de jihadi's hun slagkracht tentoon te willen spreiden. Bij het laatst gedocumenteerde incident in maart 2007 vallen geen slachtoffers maar de keuze om een bom te laten ontploffen nabij een conferentie waar VN Secretaris-Generaal Ban Ki-Moon op dat moment spreekt, sluit aan bij de idee dat de jihadi's het conflict naar hun hand willen blijven zetten.¹³⁷³

2.1.4.2. Iraakse doelwitten

De campagne van de jihadi's beperkt zich evenwel niet tot het verdrijven van de westerse bezetter uit het land. Integendeel, Al Qaeda in Irak schrikt er niet voor terug Iraakse doelwitten aan te vallen. Afgaand op de contouren van hun activiteiten, blijken militanten de vertegenwoordigers van het nieuwe Iraakse veiligheids- en overheidsapparaat, maar ook gewone Iraakse burgers te beschouwen als vijanden van de islam en dus als legitieme doelwitten in de jihad (zie o.m. ook: sectie 3.3.1.).

- Sjiitische burgers

De gegevens van de GTD wijzen uit dat Al Qaeda en gerelateerde jihadinetwerken de sjiitische meerderheid niet ontzien. De eerste in een reeks van hoogsymbolische en dodelijke aanslagen vindt al plaats in augustus 2003. Nabij de tombe van Ali in Najaf komen meer dan honderd burgers om nadat een autobom tot ontploffing gebracht wordt. Onder de doden bevindt zich ayatollah Mohammed Al Hakim, een sjiitisch leider en hoofd van de *Supreme Assembly of the Islamic Revolution in Iraq* (SAIRI). Voor de aanslag worden vier Saoedi's berecht. Ze bekennen en verklaren in opdracht van Al Qaeda gehandeld te hebben.¹³⁷⁴ De campagne van de jihadi's tegen sjiitische burgerdoelwitten kunnen we meer algemeen samenvatten als: efficiënt, gesofistikeerd en dodelijk. Zo is er bv. de grootschalige actie van Al Qaeda terroristen op de heilige dag van Ashura in maart 2004. Zowel Baghdad als Karbala vormen het toneel van gecoördineerde acties tegen hoogsymbolische doelwitten. De zwaarste tol valt in Karbala bij vijf simultane aanvallen. Een eerste groep zelfmoordterroristen blaast zich op bij het drukbezochte bedevaartsoord en de heilige begraafplaats van imam Hussein, de volgende vier slaan toe in het centrum van Karbala. Daar vallen 110 doden en minstens 230 gewonden.¹³⁷⁵ Nog dezelfde dag dringen vier zelfmoordterroristen de veiligheidszone Bagdad binnen: drie zware bommen

¹³⁷² GTD Incident Profile: Basra, 24/04/2004

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200404240001>

¹³⁷³ GTD Incident Profile: Baghdad, 22/03/2007 (Ban Ki Moon)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200703220005>

¹³⁷⁴ GTD Incident Summary: Najaf, 29/08/2003.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200308290001>

¹³⁷⁵ GTD Incident Summary: Karbala, 02/03/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200403020001>

worden tot ontploffing gebracht, o.m. één bij de begraafplaats van imam Musa Al Kadham. De GTD maakt melding van 58 slachtoffers en 167 gewonden. Voor beide gecoördineerde acties wijzen Amerikaanse veiligheidsdiensten in de richting van Al Zarqawi.¹³⁷⁶ Het is maar één voorbeeld van dramatische incidenten die gericht zijn tegen de sjiitische meerderheid.¹³⁷⁷

- Vertegenwoordigers veiligheidsapparaat

Veruit het meest gevisieerd echter zijn kandidaat-rekruten voor het Iraakse leger of politie. Dat zijn niet zelden soennitische moslims, maar ook deze bevolkingsgroep wordt gezien als collaborerend met de overheid en uitgeroepen tot 'vijand van de islam'.¹³⁷⁸ De aanslag op 10 februari 2004 is exemplarisch. Een zelfmoordterrorist laat in Iskandariya (even buiten Bagdad) bij een rij rekruten voor het Iraakse leger een bomauto ontploffen. Minstens 70 van deze kandidaten komen om, een 150-tal raakt gewond.¹³⁷⁹ De aanslag op 21 april in Basra is gelijklopend. Bij de gecoördineerde aanval met vijf bomauto's tegen drie commissariaten en de politieschool van Basra komen zeker 74 mensen om het leven, ongeveer 100 raken er gewond. Hoewel geen enkele groep de aanslag opeist, dichten inlichtingendiensten vijf later gearresteerde verdachten connecties toe met Al Qaeda.¹³⁸⁰ Ook Baquba komt in het nieuws wanneer een minibus volgestouwd met explosieven door een zelfmoordterrorist tot ontploffing gebracht wordt bij een lange rij kandidaat-rekruten aan het Al Nadja politiestation. De dodentol ligt opnieuw hoog: er zijn 70 dodelijke slachtoffers en 56 gewonden – waarvan het overgrote deel burgers. Omdat zij al andere aanslagen in Baquba opgeëist hebben, verdenken officials aanhangers van Al Zarqawi die zich gegroepeerd hadden in Monotheïsme en Jihad.¹³⁸¹ De lijst van aanvallen tegen controleposten en rekruteringscentra is oneindeloos. Opvallend is dat de jihadimilitanten ook na 2004 erg actief blijven op dat front en dat zij naast de typische zelfmoordtactiek tevens gebruik gaan maken van mortieren, landmijnen en vuurwapens.¹³⁸²

¹³⁷⁶ GTD Incident Summary: Baghdad, 02/03/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200403020003>

¹³⁷⁷ Ook de preliminaire beoordeling van cijfermateriaal door M. Hafez bevestigt dat het overgrote deel zelfmoordaanvallen, uitgevoerd door jihadinetwerken, gericht zijn op sjiitische burgers en Iraakse veiligheidsdiensten, niet op de coalitiemacht, zie: Hafez, Mohammed, Suicide Terrorism in Iraq: A Preliminary Assessment of the Quantitative Data and Documentary Evidence. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 29, nr.6, 2006, pp.1-27

I.v.m. de *broadening scope* van gelegitimeerde doelwitten, zie bv.: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.101

¹³⁷⁸ *Ibid.*

¹³⁷⁹ GTD Incident Summary: Al-Iskandariya, 10/02/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200402100001>

¹³⁸⁰ GTD Incident Summary: Basra, 21/04/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200404210002>

¹³⁸¹ GTD Incident Summary: Baqubah, 28/07/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200407280003>

¹³⁸² Zie o.m.: GTD Incident Summary: Baqubah, 07/03/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200503070003>

GTD Incident Summary: Mosul, 05/08/2006.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200608050001>

GTD Incident Summary: Samarra, 24/08/2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200708240037>

- Vertegenwoordigers overheidsapparaat

Ten slotte zien we nog talloze moordaanslagen tegen Iraakse politieke leiders gedocumenteerd staan. In mei 2004 wordt het huis van de ondersecretaris van het Iraakse Ministerie van Binnenlandse Zaken aangevallen. Vijf burgers en de ondersecretaris komen om.¹³⁸³ Drie maand later, op 24 augustus, laten 'onbekende daders' binnen een half uur diverse bommen ontploffen. Hierbij worden de convooien van interim ministers Mishkat Moumin en Sami Al Mudhaffar gevisieerd. Geen van de bommen maakt slachtoffers. De aanslagen wordt opgeëist door Monotheïsme en Jihad.¹³⁸⁴ Aangaande dit type moordaanslagen lijken de jihadi's nog actiever vanaf 2005. In afzonderlijke incidenten komen o.m. de pro-Amerikaanse gouverneur van Baghdad Ali Al Haidiri (april 2005) en de burgemeester van het noordelijk gelegen Sulaiman Bek (juni 2007) om het leven.¹³⁸⁵

2.1.4.3. *Besluit: Al Qaeda in Irak*

Zoals gesteld lag het hier in onze intentie om een eerste beeld en impressie te schetsen van het jihaditerrorisme in Irak. We baseerden ons op de informatie zoals verstrekt door de GTD. De activiteiten, toegeschreven aan Al Qaeda en Al Zarqawi's jihadinewerk(en) – hier geïnterpreteerd als een 'Al Qaeda afdeling in Irak' – moeten we beschouwen als slechts een kleine, en hoogst onvolledige greep uit het geweld dat Irak sinds 2003/2004 in zijn greep houdt.

M.u.v. enkele sporadische, doch grootschalige incidenten in 2003, krijgt hun campagne vorm wanneer ze met een brutale reeks van liquidaties en aanslagen vertegenwoordigers of symbolen van de westerse aanwezigheid aanvallen. Zonder elk van deze gevallen in detail geduid te hebben, valt meteen de niets ontziende aard van het geweld op. Zelfmoordcommando's gaan er aanvankelijk bijzonder wreedaardig te werk, en betonen zich onverschillig t.o. mogelijke *collateral damage*.¹³⁸⁶ Vanwege de efficiënte tactieken (cfr. groot aantal doden), de spectaculaire natuur van de incidenten, het intensieve gebruik van communicatiestrategieën (cfr. internetvideo's) mogen we veronderstellen dat deze een zekere politico-strategische impact weten te genereren. Straks zien we inderdaad hoe zij rond 2004 de opstand in Irak domineren en aldus de toon van het conflict zetten. Vanaf 2005 zien we het zwaartepunt van de activiteiten verschuiven naar het type 'binnenlandse' aanvallen tegen politie, overheidsfiguren, sjiïeten en alle andere mogelijke 'vijanden van de islam' (zie: sectie 3.1.1.). Al Zarqawi heeft zijn reputatie als belangrijkste terrorist uiteindelijk vooral te danken aan het doden van Iraakse burgers en

¹³⁸³ GTD Incident Summary: Baghdad, 22/05/2004.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200405220001>

¹³⁸⁴ GTD Incident Summary: Bagdad, 24/08/2004 (Mishkat Moumin)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200408240003>
en (Sami Al Mudhaffar) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200408240004>

¹³⁸⁵ GTD Incident Summary: Hurriyah and Adil Districts, 04/01/2005 (Ali Al Haidiri).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200501040002>

GTD Incident Summary: Sulaiman Bek, 21/06/2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200706210001>

¹³⁸⁶ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.101

ordehandhavers; minder als de manipulator van een conflict met de Amerikanen. Afgaand op de activiteiten van zijn netwerken, zijn het vnl. sjiiitische moslims slachtoffer die slachtoffer zijn van de jihadicampagne.¹³⁸⁷

Onze preliminaire schets van het jihadisme in Irak suggereert dat militanten die onder de vlag van Al Qaeda opereren, zich gaandeweg ontplooiën als guerrillastrijders binnen een conflict dat geleidelijk aan alle kenmerken van een burgeroorlog draagt.¹³⁸⁸ Dat roept bijzonder pertinente vragen op naar de positie en doelstellingen van de jihadi's in Irak, het potentieel voor *spillover* of de operationele mogelijkheden, die Irak als front voor de mondiale jihad mogelijk biedt. Het zijn punten van aandacht die vanaf luik 3 aan bod komen, hier kunnen we er alvast op wijzen dat de jihadi-activiteiten na 2004 minder aansluiten bij wat wij duiden als de Al Qaeda standaard (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.1.).

2.2. Besluit

Uit voorgaande mag blijken dat het weinig evident is een betrouwbare chronologie samen te stellen voor de incidenten waar Al Qaeda ontegensprekelijk verantwoordelijk voor is. De gegevens, zoals verstrekt door de TKB en GTD, lopen ver uiteen en laten ons achter met een hoogst onbeslist en verwarrend beeld. Vandaar dat we i.v.m Al Qaeda's activiteiten als een terreurorganisatie nadrukkelijk spreken over de contouren, en dat we het in het geval van Irak zelfs over een 'impressie' van de jihadi-activiteiten hadden. Het grootste probleem bij de *open sources* is dat het niet geheel duidelijk is op basis van welke criteria een incident al dan niet toegeschreven wordt aan Al Qaeda of wat wij tot nog toe interpreterden als mondiaal georiënteerde jihadi's.¹³⁸⁹ Soms lijkt het te volstaan dat een incident één enkel element vertoont van de 'Al Qaeda standaard', i.e. de typische modus operandi of targetselectie, om deze of gene aanslag toe te schrijven aan Al Qaeda.

De meer grootschalige, gecoördineerde acties tegen de 'verre vijand' in Egypte en Saoedi-Arabië blijken het werk te zijn van lokale militanten waarvan de precieze connectie met de kern van de mondiale jihadibeweging of Al Qaeda hoogst onduidelijk is (*supra*). Dat de militanten in deze kernzones onder de vlag van Al Qaeda opereren, betekent evenmin dat deze van bovenaf geleid of gestuurd worden door een slagkrachtige kernorganisatie. Al Zarqawi en zijn moeilijke verhouding met de kern van de mondiale jihadibeweging zullen we in dat verband hierna aanhalen (zie o.m.: sectie 3.4.2.2.). Maar ook voor de AQAP en Al Qaeda in de Levant is het veilig om stellen dat deze afdelingen veeleer nominaal

¹³⁸⁷ Zie ook: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.267

¹³⁸⁸ Zie bv.: Steinberg, Guido, *The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.7

¹³⁸⁹ Zie bv. ook: Cronin, Audrey, *Terrorist Attacks by Al Qaeda*. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, p.5 – waarbij Cronin stelt dat het beeld na 9/11 complex geworden is en dat men niet beschikt over complete en betrouwbare cijfers en bronnen.

verbonden zijn met de kern van de mondiale jihadibeweging.¹³⁹⁰ AQAP bv. had tot 2004 met haar leider Yusuf Al Uyaire, een vertrouweling van Bin Laden, nog een reële connectie met de kern van de mondiale jihadibeweging. Hij en andere kaderleden worden in de loop van 2003-2004 evenwel één na één geliqueerd, dan wel opgesloten. Experts betwijfelen of het AQAP van rond halfweg 2004 dan nog geïnterpreteerd kan worden als 'erkende bondgenoot' van Al Qaeda.¹³⁹¹

Binnen deze context is het weinig verstandig om, louter o.b.v. deze gegevens, definitieve conclusies te trekken over de koers van het mondiaal jihaditerrorisme. We houden het er voorlopig bij dat de Al Qaeda's terreurcampagne sinds 2003/4 niet kan verhullen dat het ver van het panislamitische ideaal van een mondiale jihad opereert.

3. Irak: een nieuw jihadifront, een nieuw Afghanistan?

Met het oog op onze onderzoeksvragen moeten we ons beperken tot de internationale dimensie van het complexe conflict in Irak en de potentieel vitale wisselwerking met de mondiale jihadibeweging. Na een korte situering van *Operation Iraqi Freedom* en de daaropvolgende bezetting van Irak (sectie 3.1.) gaan we de specifieke positie na van de mondiale jihadi's binnen het geheel van de opstand die rond 2004 in Irak in alle hevigheid uitbreekt (secties 3.2. en 3.3.). In sectie 3.4. kunnen we dan genuanceerder antwoorden of de vrees of Irak als jihadifront een nieuw Afghanistan terecht is, en vervolgens in sectie 3.5. het nieuwe 'front' Irak nauwkeuriger duiden als katalysator voor het mondiaal jihaditerrorisme.

3.1. Situering

Na *Operation Enduring Freedom* in oktober 2001 schakelt de GWOT in maart 2003 een versnelling hoger met *Operation Iraqi Freedom*. Niet een VN missie zoals bij de Golfoorlog een decennium eerder, maar een Amerikaans geleide *Coalition of the Willing* (hierna: coalitiemacht) met o.m. 150.000 Amerikaanse troepen valt op 20 maart Irak binnen (zie: Bijlage 3). De conventionele militaire operatie duurde minder dan zes weken: er was weinig weerstand en de *shock and awe* campagne van massieve clusterbommen overweldigt het regime. De meest bescheiden cijfers schatten het aantal slachtoffers in Saddams leger op 45, bij het Amerikaans leger gaat het over 141 doden. Het aantal Iraakse burgerslachtoffers loopt tijdens deze eerste fase op tot minstens 7.000 doden.¹³⁹²

¹³⁹⁰ 'Nominale afdelingen' interpreteren we zoals geschetst voor de GSPC, zie: Hfdst.6, sectie 4.2.2.2. en: Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.51-52

¹³⁹¹ Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.18

¹³⁹² Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.198

President Bush verklaart op 1 mei 2003 de ‘grootschalige oorlogsoperatie’ voor geëindigd, Bagdad was al op 9 april gevallen. De Amerikanen en Britten leggen kort daarop een blauwdruk voor Irak voor waarbij zij zichzelf en hun bondgenoten identificeren als de ‘bezettende macht’ (*Coalition Provisional Authority, CPA*), en de totale controle over de inkomsten van de Iraakse oliebronnen naar zich toe trekken. Het document wordt op 22 mei goedgekeurd door de VN Veiligheidsraad. Voor een summiere chronologie van de belanghebbende gebeurtenissen (cfr. de gevangenneming van Saddam Hoessein op 13 december 2003 of diens executie op 30 december 2006), de relevante beleidsbeslissingen (cfr. overdracht van de macht naar de tijdelijke overgangsregering eind juni 2004) of meer details over de militaire aanpak (cfr. de *surge* in 2007) verwijzen we naar bijlage 3, hier willen we er slechts op duiden dat de Amerikaanse beleidskeuzes het politieke domein waarop de jihadi’s teren, bewust en onbewust vormen.¹³⁹³

Zonder deze beleidskeuzes *an sich* te kunnen bestuderen of ze ten gronde te becommentariëren, onthouden we nog dat *Operation Iraqi Freedom* als preëemptieve actie de verdere verruiming van de doelstellingen van de GWOT representeert (zie o.m.: sectie 1.2.). Nu de infrastructuur van Al Qaeda nagenoeg volledig vernietigd was, concentreerde men zich op een breder luik en kondigt zich na de invasie van Irak een ‘tweede, meer complexe fase van de oorlog’ aan.¹³⁹⁴ De expansie van de oorlog houdt o.m. in dat ‘*there will be a continuing need for concerted action to ensure that Iraq does not become a safe haven for terrorist groups, and to build enduring partnerships with capable institutions in Iraq and the broader region.*’¹³⁹⁵ Juist vanwege die brede en ambigue opzet, zal de lijn tussen counterterrorismen en *counterinsurgency* heel fijn worden, zo zien we verder. Als we naar de huidige situatie in Irak en Afghanistan kijken, is die zelfs betekenisloos geworden, zo stelt Anthony Cordesman.¹³⁹⁶

3.1.1. De opstand in Irak

Dat de eigenlijke oorlog in Irak pas na 1 mei 2003 begint, valt af te leiden uit de escalerende cijfers: in oktober 2005 is de dodentol aan Amerikaanse zijde opgelopen tot 2.015 slachtoffers; mensenrechtenorganisaties schatten het aantal burgerslachtoffers op 100.000 of meer.¹³⁹⁷ De gevolgen van de *Operation Iraqi Freedom* en de daaropvolgende bezetting zijn verstrekkend en uiteraard erg uiteenlopend. Hier beperken we ons tot de golf van jihaditerrorisme, die zich in Irak binnen de context van de ‘opstand’, het ‘verzet’ of de *insurgency* voltrekt. Hoewel niemand precies kan inschatten hoeveel jihadi’s er in het veld actief zijn of waren, of met zekerheid kan zeggen hoeveel bewegingen en cellen er bij

¹³⁹³ Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.29

¹³⁹⁴ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 2002, p.2, 17 e.v.

¹³⁹⁵ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, cit. op p.14

¹³⁹⁶ Cordesman, Anthony, The New “War on Terrorism”. In: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 05/01/2010, p.1

¹³⁹⁷ Zie: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa’ida. London, Saqi, 2006, p.213

de 'jihad in Irak' betrokken zijn, gaat men er van uit dat zij de aanvankelijke drijvende kracht achter de opstand vormden.¹³⁹⁸

Straks situeren we het losbarsten van de opstand eind 2003, begin 2004 (zie: sectie 3.1.1.). Het onderscheidende kenmerk van het verzet in Irak in vergelijking met conventionele opstanden, is dat het ontbreekt aan een duidelijk zwaartepunt en aan een hiërarchische commandostructuur. De opstand in Irak interpreteren we als een hoogst gedecentraliseerde vorm van oorlogsvoeren, of beter als '*a fusion of multiple actors many of whom are motivated by sectarian, ethnic and tribal interests as well as anti-occupational resistance*'.¹³⁹⁹ Sinds het begin van de opstand hebben op verschillende tijdstippen niet minder dan 35 groepen van divers allooi hun bestaan opgeëist en zich actief betoond doorheen uiteenlopende geweldscampagnes. Sommige bronnen (cfr. SITE) zetten het aantal op meer dan 100, maar doorgaans betreffen het *fronts* voor soennitische groepen of organisaties die meer seculier zijn en al dan niet geassocieerd zijn met de Baath.¹⁴⁰⁰ Zelfs als we ons beperken tot de soennitische zijde van het verzet, kunnen we niet spreken van een monolithische dreiging.¹⁴⁰¹ Zonder straks al deze diverse netwerken te kunnen duiden, moeten we structurele, ideologische en politieke verschillen onderkennen. Typisch wel aan de 'opstand' in Irak is hoe diverse actoren zich verenigen in de strijd tegen de gemeenschappelijke vijand. Op het hoogtepunt van het conflict (ca. 2004) ziet men de 'buitenlandse' jihadi's samenwerken met lokale nationalistische islamisten en zelfs met seculiere Baathisten. De opstand is dan volgens Hoffman een duidelijke manifestatie van een 'netwerkoorlog': "*The insurgency in Iraq is taking place in an ambiguous and constantly shifting environment, with constellations of cells and individuals gravitating toward one another /.../ and then dispersing, sometimes never to operate again.*"¹⁴⁰² Aangezien militaire strijdmachten zich conventioneel richten op de vernietiging van het *center of gravity*, of de ondermijning van de operationele efficiëntie van de vijand, mag het de nodige strategische complicaties scheppen.¹⁴⁰³

Binnen die complexe context concentreren wij ons op de positie van deze jihadi's die geassocieerd worden met Al Qaeda, de eventuele internationale dimensie van hun geweldcampagne en de wisselwerking met de mondiale jihadibeweging. Uiteraard is het

¹³⁹⁸ Zie bv.: Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.7

United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

¹³⁹⁹ Haseeb Humayoon, The Iraqization of Insurgency in Afghanistan. Centre for Conflict and Peace Studies Afghanistan, 12/07/2007, cit. op p.3

Zie ook: Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.260

¹⁴⁰⁰ Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.7

¹⁴⁰¹ Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, p.30

¹⁴⁰² Hoffman, Bruce, Plan of Attack. In: The Atlantic Online, July/August 2004, p.3

Zie ook: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.130

¹⁴⁰³ Hoyt, Timothy, Military Force. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.172

moeilijk om de precieze militaire slagkracht of impact van Al Qaeda in Irak in te schatten. Juist o.w.v. het gedecentraliseerde karakter mogen we op geen enkel moment veronderstellen dat de grootste groep van opstandelingen zich achter Al Qaeda schaart of dat de jihadi's het monopolie op het geweld bezitten. '*Al Qaeda in Iraq is just one component – the deadliest – in a highly complex military equation*', klinkt het bij Gerges.¹⁴⁰⁴ We zien later hoe deze actoren het begin van de opstand bepalen en de toon zetten. Vanwege onze invalshoek moeten we er ons dan rekenschap van geven dat tal van andere verzetsgroeperingen – seculiere, sjiitische, Koerdische of de nationalistisch geïnspireerde militante bewegingen alsook de rol en strategie van de Amerikaans geleide coalitiemacht of het nieuwe Iraakse leger – hetzij niet aan bod komen of ondervertegenwoordigd zijn in ons relaas.¹⁴⁰⁵ Daarbij moet nog onderstreept dat talloze pertinente politieke, sociale en economische aspecten aan en implicaties van de opstand in Irak noodgedwongen buiten beschouwing blijven.

3.1.2. Abu Musab Al Zarqawi

Eén van de elementen in de speech van Secretary of State Colin Powell voor de VN Veiligheidsraad op 5 februari 2003 was dat Al Zarqawi via het jihadinetwerk Ansar Al Islam (*infra*) de schakel vormt tussen Saddam Hoessein en Osama Bin Laden. Powell schetst er een beeld van Al Zarqawi als het geraffineerde meesterbrein achter een mogelijke nieuwe golf van aanslagen met biologische of chemische wapens.¹⁴⁰⁶ Eén van de argumenten om Irak binnen te vallen was de beschuldiging dat men onderdak verleende aan een dodelijke terroristisch netwerk dat aangevoerd werd door Abu Musab Al Zarqawi en geallieerd was met Al Qaeda.¹⁴⁰⁷

Na *Operation Iraqi Freedom* duidt men hem gaandeweg als de spilfiguur in de opstand of 'leider van het Al Qaeda verzet tegen de Amerikaans geleide bezetting in Irak'. Volgens het State Department vormen zijn netwerken de meest onmiddellijke bedreiging. Ze zijn verantwoordelijk voor de gruwelijke campagne van onthoofdingen en zelfmoordaanvallen in Irak, en dragen daarbij Al Qaeda's doelstellingen bij uit, i.e. het tot stand brengen van chaos in Irak en een basis leggen voor instabiliteit in de hele regio.¹⁴⁰⁸ Al Zarqawi zou zichzelf zien als potentieel leider van een verenigde islamitische strijdkracht in Irak en is volgens diverse experts bijzonder succesvol in het opruien van het verzet tegen de

¹⁴⁰⁴ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.260

Zie ook: Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: *Center for Strategic and International Studies*, 16/07/2007, pp.2-3

¹⁴⁰⁵ Meer over seculiere en sjiitische groepen, zie bv.: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, pp.206-209

¹⁴⁰⁶ Napoleon, Loretta, *Terreurlegende Al-Zarqawi*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, p.9

Joyner, James, *Iraq and Jihadist Terrorists: A Review Essay*. In: *Strategic Insights*, volume III, nr.7, 2004, p.4

¹⁴⁰⁷ Zie: Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.270

Phares, Walid, *Future Jihad. Terrorist Strategies against America*. New York, Palgrave Macmillan, 2005, p.208

¹⁴⁰⁸ United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

Amerikaanse interventie in Irak en in het rekruteren van jihadi's.¹⁴⁰⁹ Daarbij wijst men hem aan als een coördinator tussen diverse jihadinetwerken, die instaat voor de rotatie van Al Qaeda militanten tussen Zuid en Centraal-Azië en Noord-Irak. Zijn invloed reikt tot islamitische militanten elementen in het Midden-Oosten en Europa.¹⁴¹⁰ Loretta Napoleon stelt dat de CIA en het Witte Huis ons tot aan zijn dood in juni 2006 een beeld voorhouden van 'Al Zarqawi de barbaarse psychopaat en aanvoerder van een groep genadeloze terroristen. Hij is de ultieme schurk, een jihaditerrorist die met geweld een deel van Irak gekaapt heeft. Hij wordt genoemd als de 'adviseur' van de Londense zelfmoordterroristen, het brein achter aanslagen in Istanbul en Casablanca, en de drijvende kracht achter de bomaanslagen in Madrid. Van New York tot Londen en van Parijs tot Tokio, is Al Zarqawi het symbool van het on-Iraaks karakter van het verzet, en het nieuwe gezicht van de wereldwijde jihaditerreur'.¹⁴¹¹

Vanwege de complexe en diffuse aard is een rechtlijnig beeld over het centrale belang van Al Zarqawi binnen de opstand in Irak echter niet houdbaar. We moeten er rekening mee houden dat zijn positie van bij het begin, o.m. door de Amerikaanse bevelvoerders, overschat, uitvergroot en overdreven geworden is.¹⁴¹² Al Zarqawi mag zich dan in een tijdsbestek van slechts enkele jaren vanuit een obscure achtergrond opgewerkt hebben tot één van de meest prominente terroristenleiders in Irak, en zal tot aan zijn dood in juni 2006 in binnen deze context belangrijker zijn dan Bin Laden zelf¹⁴¹³, hier sluiten we ons liever aan bij het standpunt van Jason Burke: *".../ Al-Zarqawi was en is in verschillende opzichten van belang. Hij is een voorbeeld van de boemannen die het Westen in het leven heeft geroepen. Deze figuren met een macht van mythische proporties (Osama bin Laden behoort er ook toe) worden gezien als de oorzaak van de terroristische dreiging waarmee wij geconfronteerd worden. Al-Zarqawi is ook een voorbeeld van de gewoonte die deze boemannen hebben om uiteindelijk de rol te gaan vervullen die wij ze toedichten"*.¹⁴¹⁴

In die optiek moeten we de invloed van het centrale leiderschap van Al Qaeda op Al Zarqawi en zijn netwerk(en) in vraag stellen. Aannemelijker is het om aan te nemen dat deze opstandelingen onafhankelijk en los van Al Qaeda (de organisatie) opereren. Academici gaan doorgaans lijnrecht in tegen het beeld van Al Zarqawi als 'vennoot' of bondgenoot van Bin Laden en beargumenteren dat hij als Afghanistan veteraan eind jaren '90 misschien contact gehad heeft met Bin Laden, maar dat hij nooit *bayat* of eed aan Bin

¹⁴⁰⁹ Via: Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.8

¹⁴¹⁰ Zie bv.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.137

¹⁴¹¹ Zie: Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, p.21

¹⁴¹² Zie bv.: Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.259 e.v.

¹⁴¹³ Zie o.m.: Fielding, Nick, Voorwoord. In: Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, p.15

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.191

¹⁴¹⁴ Burke, Jason, Voorwoord. In: Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, cit. op. p.10

Laden aflegde, en zich toen veeleer als rivaal van de opkomende terroristenleider opstelde.¹⁴¹⁵

Al Zarqawi trekt sinds eind 2003 als leider van het jihadiverzet in Irak niettemin als geen ander figuur de aandacht van de wereld naar zich toe. Daarom ook dat onze aandacht hierna vrij exclusief uitgaat naar Al Zarqawi en de met hem geassocieerde jihadinetwerken. Tegelijk moeten we beseffen dat zijn positie binnen Irak en zijn reële militaire waarde punten van discussie vormen. Zonder zijn figuur en reputatie verder grondig te duiden of te becommentariëren moeten we er van uitgaan dat Al Zarqawi, net als Bin Laden of Al Qaeda, fungeert als een label voor het jihaditerrorisme en een symbool vormt in de oorlog tegen het Westen en de VS.

3.2. Jihaditerrorisme in Irak

Wanneer rond 2003-2004 het geweld in Irak nieuwe toppen scheert en het land afglijdt in een chaotische spiraal van geweld, wijzen de Amerikaanse administratie en bevelhebbers, alsook de Iraakse politieke leiders, unaniem in de richting van de jihadinetwerken en Al Zarqawi.¹⁴¹⁶ Zonder ons meteen uit te spreken over de specifieke rol en het belang van de jihadinetwerken voor de opstand in Irak, zetten we hier de gekende jihadinetwerken, actief in Irak en geassocieerd met Al Qaeda, op een rij. De bedoeling hierbij is na te gaan in welke mate of op welke manier ze zich engageren in de mondiale jihad. O.m. de rol van buitenlandse vrijwilligers, targetselectie, tactieken en het potentiële gevaar voor *spillover* vormen onze belangrijkste aandachtspunten.

3.2.1. Overzicht van 'jihadinetwerken'

Gecombineerd bronnenmateriaal wijst uit dat binnen de Iraakse opstand ontelbare bewegingen actief zijn, maar dat er slechts een drietal te categoriseren vallen als soennitische extremisten of jihadinetwerken die geassocieerd kunnen worden met Al Qaeda. Deze zijn Ansar Al Islam en Ansar Al Sunna, de Al Zarqawi jihadinetwerken en de paraplu-organisatie Mujahedin Shura Council.¹⁴¹⁷

Voor we deze summier duiden, zijn twee voorafgaande opmerkingen op hun plaats. Ten eerste betekent de aanwezigheid van deze jihadinetwerken nog niet dat zij een homogeen

¹⁴¹⁵ Over de onafhankelijke koers van Al Zarqawi en de moeizame relatie met Bin Laden, zie o.m.: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.254-258

Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.270

¹⁴¹⁶ Zie bv.: United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

¹⁴¹⁷ Zie o.m.: Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.34-42

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.135-146

Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, pp.3-5

blok vormen. Irak verschilt op dat vlak niet van andere conflicthaarden en broeihaarden van islamitisch verzet: ook hier moeten we er van uitgaan dat tal van gradaties bestaan inzake de internationale dimensie, of de mate waarin deze militanten zich daadwerkelijk inschrijven in de campagne van mondiaal jihaditerrorisme. De tweede voorafgaande opmerking klinkt evenzeer bekend: elk overzicht brengt ons hoe dan ook bij een versnipperd en onduidelijk beeld. Nu ontstaat na 2004 een zekere consensus over welke extremistische netwerken de belangrijkste zijn, maar over hun relatieve slagkracht, leiderschap, precieze omvang, lidmaatschap, hun werking en doelstellingen is er minder overeenstemming. Voor elk van de hierna vermelde jihadinetwerken geldt dat het zwaartepunt, het leiderschap of de hiërarchie onmogelijk achterhaald kunnen worden, en dat ze meer fungeren als constellatie dan als organisatie in de klassieke zin van het woord. In de praktijk handelen de jihadinetwerken nog het vaakst autonoom, maar werken ze soms tactisch samen. Door zich te associëren met de grotere jihadinetwerken als Al Qaeda in Irak verbloemen ze die realiteit en scheppen ze verwarring. Het zijn deze kenmerken van compartimentering, isolatie en onafhankelijkheid die het moeilijk maken een precieze inschatting te maken over de slagkracht en aard van deze jihadinetwerken.¹⁴¹⁸

Omdat het aan definitieve bewijslast ontbreekt, klinkt het dat Al Qaeda's invloed op deze netwerken gemanifesteerd wordt in de natuur van hun operationele profiel dat gericht is op goed getimede, secuur voorbereide en mediagenieke aanvallen, bedoeld om zoveel mogelijk slachtoffers te maken.¹⁴¹⁹ Deze netwerken lijken zich in variërende mate te enten op de Al Qaeda doctrine, maar in de praktijk overheersen korte termijn doelstellingen als de ontwrichting van de overgangsregering (*Iraqi Transitional Government*) of het ondermijnen van de inspanningen van de coalitie om Irak te unificeren. De algemene deler is dat elk van deze netwerken in de geest van de jihad de realisering van een islamitische staat in Irak nastreeft.¹⁴²⁰

3.2.1.1. *Ansar Al Islam en Ansar Al Sunna*

Zowel de ideologie als de activiteiten van Ansar Al Islam moeten begrepen worden tegen de achtergrond van het Koerdisch verzet in de regio. Het wordt rond december 2001 opgericht en streeft als regionaal salafistisch netwerk vanuit de autonome Koerdische zone in Irak naar de bevrijding en islamisering van Koerdistan. Als paraplu-organisatie verenigt het enkele kleinere groeperingen die zowel Iraakse Koerden als buitenlandse soennitische Arabieren in de gelederen hebben.¹⁴²¹ Verondersteld wordt dat leider mollah Krekar in ruil voor financiële steun na de val van het Talibanregime onderdak verleend heeft aan een contingent van Al Qaeda strijders. Al Zarqawi zou hij toegestaan hebben een

¹⁴¹⁸ Zie o.m.: Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, pp.8-9

Cordesman, Anthony, Iraq's Evolving Insurgency: The Nature of Attacks and Patterns and Cycles in the Conflict. In: Center for Strategic and International Studies, 03/02/2006, p.16

¹⁴¹⁹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.143

¹⁴²⁰ Cordesman, Anthony, Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, pp.2-4

¹⁴²¹ *Ibid.*, p.4

eigen kamp op te richten binnen de enclave en er – volgens de Amerikaanse inlichtingendiensten – chemische wapens te ontwikkelen.¹⁴²²

Dat vermeende samenwerkingsverband breekt de organisatie bij de invasie van Irak zuur op: hun trainingskampen en de dorpen die ze controleren vormen één van de eerste doelwitten van de *Operation Iraqi Freedom*.¹⁴²³ De bombardementen en luchtaanvallen op 21 maart 2003 vernietigen het hoofdkwartier nagenoeg volledig, ongeveer 200 van de naar schatting 500-700 leden komen om en de jacht op leider mollah Krekar is geopend. Na een periode van ballingschap in Noorwegen wordt hij in januari 2004 gearresteerd. Zowat het hele kader ziet zich gedwongen te vluchten naar buurland Iran.¹⁴²⁴ Ondanks die toegebrachte schade menen diverse experts dat juist onder impuls van *Operation Iraqi Freedom* en de daaropvolgende Amerikaanse bezetting een herschikking van de krachten en prioriteiten heeft plaatsgevonden. Streefde Ansar Al Islam vóór 2003 de realisering van een verenigd en islamitisch Koerdistan na, dan zou de groep zich sindsdien richten op de islamisering van Irak en de verdrijving van westerse troepen uit het land. Tegelijk zouden de GWOT operaties aan de basis liggen van de toevloed aan nieuwe leden, dit onder de vorm van buitenlandse vrijwilligers afkomstig uit Noord-Afrika, het Midden-Oosten, Centraal-Azië en Zuid-Azië.¹⁴²⁵

Deze koerswijziging zien we geconcretiseerd wanneer na de val van Saddam Hoessein in april 2003 o.m. Ansar Al Sunna opgericht wordt. Dat omschrijft zichzelf als een '*army of jihadists, scholars, and political and military experts*' en stelt zich de oprichting van een islamitische staat in Irak tot doel. Daartoe zal in de eerste plaats de westerse bezetter gevisieerd worden.¹⁴²⁶ Volgens sommigen betreft het louter een naamswijziging en valt het netwerk volledig samen met Ansar Al Islam, maar bij GTD worden beide als aparte entiteiten behandeld. Bij GTD staan voor Ansar Al Islam en Ansar Al Sunna samen 34 incidenten gedocumenteerd, vnl. tegen de westerse coalitie, leden van de Iraqi National Guard, de nieuwe Iraakse overheidsinstellingen of Koerdische politieke instituten.¹⁴²⁷ Relevant om te melden is dat overheidsbronnen toegeven dat het sinds 2004 hoogst onduidelijk wordt hoe sterk het contact met Al Qaeda nog is. Na februari 2004 voert het

¹⁴²² Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.38-39

¹⁴²³ Zie: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.189

¹⁴²⁴ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.38-39

¹⁴²⁵ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.139

¹⁴²⁶ Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, p.4

Zie ook: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.203

Kohlmann, Evan, *State of the Sunni Insurgency in Iraq: August 2007*. In: Nefa Foundation, augustus 2007, pp.22-23

¹⁴²⁷ GTD Advanced Search Results. Perpetrator: Ansar al-Sunna, 16 incidents between 2004 and 2005. Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20057>

GTD Search Results. Perpetrator: Ansar al-Islam: 18 incidents between 2002 and 2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20055>

geen significante aanslagen meer uit, verliest het aan prestige en mogelijk ook leden aan Al Zarqawi's netwerken.¹⁴²⁸

3.2.1.2. *Al Zarqawi netwerken: Al Qaeda afdeling in Irak?*

Doorgaans interpreteert men Jaish Al Taifa Al Hansoura (JTJ), beter gekend als Jamaat Al Tawhid Al Jihad (JTJ) of Monotheïsme en Jihad, als een afscheuring van Ansar Al Islam dat na de val van Saddam Hoessein muteerde en gefragmenteerd raakte in diverse groeperingen waarvan de samenstelling minder Koerdisch en meer Arabisch gekleurd was. JTJ beschouwt men als één van de zovele clusters van soennitische Arabische netwerken die in de late zomer van 2003 in de nasleep van *Operation Iraqi Freedom* ontstaan.¹⁴²⁹

JTJ leunt qua werkmethodes, targetselectie, operaties, samenstelling en ideologisch aan bij de 'Al Qaeda doctrine en standaard. Het zijn deze militanten die martelaarsoperaties introduceren in Irak, dat tot april 2003 op eigen bodem nooit eerder geconfronteerd was met zelfmoordaanslagen.¹⁴³⁰ Sinds het ontstaan is JTJ georganiseerd o.b.v. een celstructuur met onafhankelijk opererende cellen in steden, vnl. in Centraal- en Noord-Irak (cfr. Mosul, Bagdad, Fallujah en Ramadi).¹⁴³¹ Verder is er weinig bekend over de structuur, de organisatorische werking of de operationele slagkracht.¹⁴³² De grootschaligere en spectaculaire, choquerende aanslagen, ontvoeringen en onthoofdingen in 2004 zijn door GTD geduid onder diverse namen, i.e. cellen gelinkt aan Al Zarqawi, en behandelden we onder de sectie 'Al Qaeda in Irak' (zie: sectie 2.1.4.)¹⁴³³

Met de aankondiging van een alliantie met Bin Laden kroont Al Zarqawi zich in december 2004 formeel tot emir van de jihadi's en ondergaat JTJ een naamswijziging naar Tanzim Qaedat Al Jihad fi Bilad Al Rafidayn of Al Qaeda Organisation in the Land of the Two Rivers,

¹⁴²⁸ Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.39

¹⁴²⁹ Zie bv.: Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.140

Hoewel hun ideologie en doelstellingen gelijklopend zijn, menen diverse experts dat de Al Zarqawi netwerken geen deel uitmaken van de paraplu organisatie Ansar Al Sunna, zie bv.: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.203

Overigens opereert deze radicale minderheid onder tal van namen, vandaar dat we over 'Al Zarqawi netwerken' spreken, zie bv. bij: Cordesman, Anthony, *Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact*. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.4

¹⁴³⁰ Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, p.248

¹⁴³¹ Zie o.m.: Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, p.35

¹⁴³² Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.267-268

¹⁴³³ GTD Search Results. Perpetrator: Tawhid and Jihad, 16 incidents in 2004 – de aanslagen in 2003 staan op naam van Al Qaeda, 'unknown' en een enkele keer op 'Armed Vanguard of a Second Mohammed Army' (aanval tegen het VN hoofdkwartier, augustus 2003)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200408240003>

kortweg gekend als 'Al Qaeda in Irak'.¹⁴³⁴ Bin Ladens goedkeuring van de nieuwe alliantie doet volgens Gerges alle twijfels over de aanwezigheid van Al Qaeda in Irak verdwijnen. Tegelijk bevestigt het dat de kern van de mondiale jihadibeweging Irak ziet als een uniek en historisch front in de jihad.¹⁴³⁵ Het betekent evenwel niet dat Al Zarqawi de Al Qaeda doctrine en methodologie voor de mondiale jihad opvolgt. In tegendeel, het zwaartepunt van zijn campagne ligt bij de bestrijding van de 'nabije' vijanden van de islam.¹⁴³⁶

Zoals eerder gesteld moeten we ook dit jihadinetwerk interpreteren als autonoom opererend, eerder dan als van bovenaf gestuurd of operationeel gesteund door de kern van de mondiale jihadibeweging. Belangrijker zijn de connecties die Al Zarqawi sinds de late jaren '90 in de regio, in Europa en de Kaukasus uitbouwde en hem in staat stellen vrijwilligers aan te trekken en fondsen te verzamelen over het hele Midden-Oosten. De verstrengeling zorgt ervoor dat jihadicellen heel wat niet-Iraakse Arabieren bevatten en dat netwerken evenzeer aangewend worden om rekruten en geld via vnl. Syrië in Iran het land binnen te sluizen.¹⁴³⁷ Al van in de herfst 2003 was Al Zarqawi daardoor al *de facto* uitgegroeid tot emir van de buitenlandse vrijwilligers in Irak.¹⁴³⁸

3.2.1.3. *Mujahedin Shura Council*

Een laatste relevante, met Al Qaeda geassocieerde 'entiteit' is de paraplu-organisatie Mujahedin Shura Council (MSC) die in januari 2006 opgericht wordt. Deze moet begrepen worden als een poging om de krachten van de jihadinetwerken te bundelen. Als we mogen afgaan op de bijhorende verklaring betreft het een samensmelting van zes militante bewegingen, waaronder Al Zarqawi's Al Qaeda Organization in the Land of the Two Rivers en het voormelde JTJ. Zo goed als alle propaganda en verklaringen lopen sindsdien via de mediavleugel van het MSC en elke jihadi-aanslag wordt nu opgeëist in naam van deze 'Iraakse moedjahedien'.¹⁴³⁹ Onderzoek van het CSIS wijst uit dat de grootste netwerken inderdaad los verbonden zijn met de MSC, maar dat het reële bestaan van de overleggraad twijfelachtig is.¹⁴⁴⁰ MSC's opvolger Islamic State of Iraq (ISI) wordt in juli 2007 op een

¹⁴³⁴ Zie o.m.: Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, p.8

Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.17

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.205

¹⁴³⁵ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.257-258

¹⁴³⁶ Zie ook: Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.21

Hafez, Mohammed, Martyrdom Mythology in Iraq: How Jihadist Frame Suicide Terrorism in Videos and Biographies. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.1, 2007, p.96

¹⁴³⁷ Clarke, Richard, (et al.), Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action. New York, The Century Foundation Press, 2004, pp.34-36

¹⁴³⁸ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, pp.197-198

¹⁴³⁹ Zie: Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.25

Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, pp.3-4

¹⁴⁴⁰ Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.8

persconferentie van het Amerikaans leger omschreven als niets meer dan ‘a virtual organisation in cyberspace, created for propaganda reasons by Al-Qaeda’.¹⁴⁴¹

Opmerkelijk wel is dat Al Zarqawi een stap terug zet en niet het leiderschap opeist in de Raad, maar het emirschap aan de Irakees Abdallah Bin Rashid Al Baghdadi laat. RAND ziet het als een indicatie van het verminderde publieke profiel van zijn figuur en netwerken.¹⁴⁴² Na de dood van Al Zarqawi, zes maanden later, gaat zijn netwerk op in de Mujahedin. In oktober 2006 wordt het herdoopt tot Islamic State of Iraq, beter gekend als ISI Al Qaeda. Cordesman omschrijft die zet als ‘a likely attempt to gain local support for a group that has a large contingent of non-Iraqi fighters’.¹⁴⁴³ Tegelijk is het een manoeuvre om de soennitische elementen, die weigeren zich bij deze moedjahedien aan te sluiten, te isoleren.¹⁴⁴⁴

3.2.2. Directe *spillover*?

Eén aspect die de vrees voor een dergelijke geünificeerde, slagkrachtige organisatie aanwakkert, is het potentiële gevaar voor *spillover* effecten, of internationaal terrorisme als een *blowback* effect van de Irakoorlog.¹⁴⁴⁵ Een uitgelekt CIA rapport van juni 2005 waarschuwt dat Iraakse en buitenlandse strijders een breed palet aan vaardigheden ontwikkelden waardoor de opstand in Irak een generatie zou voortbrengen, die uitgerust zou zijn met vaardigheden die hen gevaarlijker maken dan de strijders uit Afghanistan tijdens de jaren '80 en '90. De kans op destabilisatie in de buurlanden achtte men erg reëel: “De dreiging zou kunnen toenemen als deze strijders zich beginnen te verspreiden, hetzij terug naar andere moslimlanden of, in toenemende mate, terug naar Europa, /.../.”¹⁴⁴⁶ Uiteraard betreft het een hoogst complex vraagstuk waarvan we hier maar één aspect bekijken. In een volgend luik over de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) komen we terug op Irak als inspiratie voor jihadi's wereldwijd, hier beperken we ons tot het directe *spillover* effect van de bezetting. Met ‘directe’ *spillover* effecten doelen we op mogelijke terreuractiviteiten door ‘Iraakse veteranen’ of naar huis teruggekeerde moedjahedien.¹⁴⁴⁷

Een eerste bron van ongerustheid is de mogelijke oprichting van jihadinetwerken buiten Irak. Brian Fishman bv. meent dat er robuust bewijsmateriaal bestaat dat Al Zarqawi

¹⁴⁴¹ Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, p.6

¹⁴⁴² *Ibid.*

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.140-141

¹⁴⁴³ Cordesman, Anthony, Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, p.3

¹⁴⁴⁴ Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, p.4

¹⁴⁴⁵ Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, Al Qaeda in Iraq: Self-Fulfilling Prophecy. In: Mother Jones, 18/10/2007, p.19

¹⁴⁴⁶ Via: Fielding, Nick, Voorwoord. In: Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, cit. op p.15

¹⁴⁴⁷ Vrij naar: Tonessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.543

plannen koesterde om de jihad uit te breiden buiten Irak. Hij verwijst hierbij naar Jordaanse bronnen die stellen dat Al Zarqawi sinds de opstand naar schatting 300 jihadi's ondergebracht heeft in trainingskampen buiten Irak.¹⁴⁴⁸ Het in Libanon gevestigde Fatah Al Islam is zo'n voorbeeld. Dat wordt in november 2006 opgericht in het Palestijnse vluchtelingenkamp Nahr Al Barid. Meer recente studies nuanceren: slechts een heel kleine minderheid van de rekruten blijkt ervaring opgedaan te hebben in Irak. Het effect van de oorlog bij organisaties als Fatah Al Islam beperkt zich tot het bieden van inspiratie voor tactieken en als een mobiliserende factor voor de overname van de salafistische jihadi-ideologie zoals die gepropageerd wordt door Al Qaeda in Irak.¹⁴⁴⁹

I.v.m. incidenten die buiten Irak om plaatsvinden maar gepleegd zouden zijn door in Irak ingezette jihadi's, komen de eerder geduide 'Rode Zee' aanslagen van 2004 in beeld. In sectie 2.1.3. duidden we ze op naam van Al Qaeda in de Levant en Egypte, andere bronnen menen dat ze het werk zijn van een groep die zichzelf Battalion of the Martyr Abdullah Azzam (TKB) of Abdullah Azzam Brigades (GTD) noemt, dat als Al Qaeda afdeling ontstaan zou zijn in Irak en zich concentreert op buitenlandse operaties.¹⁴⁵⁰ Van een heel andere orde zijn de raketaanvallen die in augustus 2005 vanuit het Jordaanse Aqaba op de *USS Ashland* en de *USS Kearsage* afgevuurd worden. De raketten missen hun bedoelde target, en twee raketten komen in de Israëlische havenstad Eilat terecht. Door de afwijkende modus operandi en targetselectie is het evenwel goed mogelijk dat niet het Bataljon maar een andere, autonoom opererende jihadicel de aanslag pleegde. De aanslag wordt bv. tevens opgeëist door Al Zarqawi's Al Qaeda in Irak. De arrestanten zijn uiteindelijk een bonte mengeling van militanten afkomstig uit Irak, Egypte, Syrië en Jordanië.¹⁴⁵¹ Het enige concrete en minder dubieuze voorval van directe *spillover* van de Irakoorlog is de aanslag op 9 november 2005 in Amman (Jordanië) waar bij een gecoördineerde actie van zelfmoordaanslagen tegen drie westerse hotels zo'n 60 mensen om het leven komen en meer dan 100 gewond raken. De zelfmoordcommando's blijken uitgestuurd te zijn door Al Qaeda in Irak. Opmerkelijk is dat zich onder de zelfmoordterroristen Iraakse mannen en vrouwen bevinden. Bij het Days Inn hotel bv. doet één van de zelfmoordterroristen vergezeld van 'zijn echtgenote' een bom ontploffen tijdens een trouwfeest.¹⁴⁵²

¹⁴⁴⁸ Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.26

¹⁴⁴⁹ Tonessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.557

GTD Search Result. Perpetrator: Fatah, 1 incident (16/12/2005).

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20161>

¹⁴⁵⁰ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.14

GTD Search Result. Perpetrator: Abdullah Azzam Brigades, 1 incident (19/08/2005)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20005>

¹⁴⁵¹ GTD Incident Summary: Aqaba, 19/08/2005

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200508190002>

¹⁴⁵² GTD Incident Summary: 9/11/2005 (Radisson Hotel)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200511090002>

en (Days Inn Hotel) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200511090004>

en (Grand Hyatt Hotel) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200511090003>

Al bij al blijkt de directe *spillover* eerder beperkt en kunnen we thans niet spreken van een in Irak opgeleid legioen jihadi's dat naar analogie van de Afghaanse veteranen begin jaren '90 op mondiale schaal toeslaat. Dat slechts één incident duidelijk als een rechtsreeks uitvloeisel van de Irakoorlog beschreven staat, doet ons voorlopig besluiten dat de in Irak getrainde buitenlandse vrijwilligers zich in hoofdzaak engageren voor de jihad in Irak, en niet klaargestoomd worden voor een nieuw offensief in de mondiale jihad. Het doet vermoeden dat de impact van de Irakoorlog op de mondiale jihadibeweging hoofdzakelijk indirect van aard zal zijn. Uiteraard is het een punt waar we in volgende secties uitvoeriger terug dienen te komen. Niet zonder eerst de slagkracht en positie van de jihadinetwerken binnen de opstand in Irak te preciseren.

3.3. Situering van de jihadicampagne binnen de opstand Irak

Met een mythisch leidersfiguur als Al Zarqawi en de instroom van buitenlandse vrijwilligers – die goeddeels verantwoordelijk zijn voor de zelfmoordaanslagen tijdens 2004 en 2005– wordt lange tijd betoogd dat de opstand geregisseerd en beheerst werd door de jihadi's. De extremistische jihadinetwerken worden kortom gezien als de drijfveer achter de opstand, of vanwege de tendens om de meest extreme campagne te voeren toch op zijn minst als de meest problematische actoren binnen het conflict.¹⁴⁵³

Om zoveel te onderschrijven, volstaat een opsomming van deze organisaties, hun doeleinden en de eventuele internationale dimensie ervan uiteraard niet. De 'opstand' of het verzet in Irak omschreven we eerder immers als een hoogst gedecentraliseerd conflict waarin een hele reeks aan diverse actoren actief zijn en waarbij het ontbreekt aan duidelijke commandostructuren (zie: sectie 3.1.1.). Bijzonder behulpzaam dan om de impact van de jihadinetwerken op het verloop van de opstand nauwkeuriger te situeren, is de losse chronologische indeling van Guido Steinberg.¹⁴⁵⁴ Hij onderscheidt vanaf begin 2004 drie afzonderlijke fasen in de aard van het geweld, dit o.b.v. de dominerende actoren (3.3.1.). Hieruit blijkt dat de jihadinetwerken tijdens de beginfase van de opstand het conflict domineren, maar dat zij vanaf de zomer van 2005 in de verdrukking zijn gekomen (3.3.2.).

3.3.1. Fasen in de opstand

Voor de positie van de jihadinetwerken in de opstand blijkt m.n. de periode tussen 2004 en de lente van 2006 van belang. De periode van maart 2003 tot eind 2003 hebben wij

Zie ook: Cordesman, Anthony, *Iraq's Evolving Insurgency: The Nature of Attacks and Patterns and Cycles in the Conflict*. In: Center for Strategic and International Studies, 03/02/2006, pp.11-12

¹⁴⁵³ Zie o.m.: Zie o.m.: Cordesman, Anthony, *Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact*. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.7

United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

¹⁴⁵⁴ Steinberg, Guido, *The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.7

geïnterpreteerd als de periode van de 'invasie' en valt buiten de opstand. Tijdens *Operation Iraqi Freedom* komen de tekenen van verzet hoofdzakelijk uit de hoek van militanten, loyaal aan de voortvluchtige Saddam Hoessein. Steinberg duidt deze periode als de Baathistische fase met Jaish Muhammed als de dominante groep.¹⁴⁵⁵ Deze verenigt zich met brigades als het General Command of the Iraqi Armed Resistance en de Brigade van Omar uiteindelijk in de seculiere paraplu-organisatie National Council of Resistance (NCR). Hun strategie valt te omschrijven als een klassieke guerrillastrijd waarbij militaire doelwitten geviserd worden met granaat- en mortieraanvallen, *roadside* bommen en een zeldzame luchtaanval.¹⁴⁵⁶ Ook de periode na de lente van 2006 laten we hier buiten beschouwing. Hoewel er trends op dat moment nog niet definitief zijn, sluiten we ons aan bij Steinberg die stelt dat de opstand in toenemende mate de karakteristieken van een sektarisch burgerconflict aangenomen heeft.¹⁴⁵⁷

3.3.1.1. *Begin 2004: de Al Zarqawi of jihadifase*

Het eigenlijke begin van de eerste fase van de opstand in Irak moeten we anderhalf jaar na de val van het Iraakse regime situeren: vanaf begin 2004 tot aan de zomer van 2005 spreekt Steinbeck van de Al Zarqawi fase of de periode waarbij de jihaditerroristen het conflict naar hun hand zetten.¹⁴⁵⁸ Hoewel een eerste reeks van zelfmoordaanslagen al in 2003 plaatsvond, waren deze tot begin 2004 veeleer sporadisch. Dat verandert wanneer de jihadi's met een consistente campagne van spectaculair terrorisme, gijzelingsacties en een doordachte p.r.-strategie er in slagen een opstand te ontketen. M.n. Al Zarqawi's JTJ raakt gekatapulteerd naar de voorgrond van de opstand.¹⁴⁵⁹ Dat de jihadinetwerken tijdens deze periode tot de machtigste actoren van het land behoren valt ook af te leiden uit het feit dat ze de controle nemen over steden als Fallujah tussen maart/april 2004 en november 2005. Het zal tot één van de hevigste gevechten in het post-invasie tijdperk in Irak leiden.¹⁴⁶⁰ Niet toevallig zijn de jihadi's deze periode het meest succesvol in het forceren van allianties met lokale moedjahedien en zelfs meer nationalistische bewegingen als de Islamic Army in Iraq.¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁵ *Ibid.*, p.7

¹⁴⁵⁶ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.207

¹⁴⁵⁷ Steinberg, Guido, *The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.7

¹⁴⁵⁸ *Ibid.*, p.7

¹⁴⁵⁹ Zie bv.: Cordesman, Anthony, *Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact*. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.7

¹⁴⁶⁰ Zie: Tonnessen, Truls Hallberg, *Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis*. In: *Terrorism and Political Violence*, 2008, volume 20, nr.4, p.552

Meer over de gevechten en de beperkte impact op de opstand van de Fallujah operatie van het Amerikaans leger, zie: Rogers, Paul, *Iraq in the mirror of Fallujah*. In: *OpenDemocracy*, 21/07/2005, pp.2-3

Voor een grondigere duiding over het offensief in november 2004 en een interessante analyse van de 'polarisatie tussen de bezetter en de bevolking', zie: Fontan, Victoria, *Polarization Between Occupier and Occupied in Post-Saddam Iraq: Colonial Humiliation and the Formation of Political Violence*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 18, nr.2, 2006, pp.217-238

¹⁴⁶¹ Zie: Hoffman, Bruce, *Plan of Attack*. In: *The Atlantic Online*, July/August 2004, p.1

Zie ook: Cordesman, Anthony, *Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact*. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.9, 12

Belangrijker echter is dat het zwaartepunt van de geweldcampagne zich verlegt naar de binnenlandse vijanden van de islam. Zoveel wezen de contouren van hun activiteiten (*supra*) uit en zien we bevestigd door Mohammed Hafez. Op basis van een gelijkaardige analyse voegt hij er nog aan toe dat de opstandelingen gebruik maken van een hele waaier aan tactieken en deze inzetten tegen een brede reeks van doelwitten. De meest dodelijke tactieken zijn geïmproviseerde explosieven (de IEDs), en zelfmoordaanslagen met autobommen. Hierbij vallen ze vnl. sjiitische burgers en Iraakse veiligheidsdiensten aan, maar ‘collaborateurs’ (cfr. vertalers of arbeiders) worden eveneens geviséerd. De strategische logica achter de brede *target range* en het expansieve geweld ‘*is intended to create widespread insecurity among the public, engender sectarian polarization, and produce economic collapse*’.¹⁴⁶² M.n. in het uitlokken van een sektarisch conflict zijn de jihadinetwerken succesvol: de opstand vertoont stilaan alle kenmerken van een burgeroorlog, te meer omdat sjiitische islamisten zich verenigen in verschillende slagkrachtige milities. O.m. de volgelingen van de populistische geestelijke leider Moqtada Al Sadr hadden zich juni 2003 verenigd in het Mahdi Leger dat uitgroeit tot een anti-sektarische, goed georganiseerde anti-bezettingsbeweging.¹⁴⁶³ Aanvankelijk hadden soennieten en sjiieten zich verenigd in de strijd tegen de bezetter (cfr. het gevecht om Fallujah in april en november 2004), maar vanwege Al Zarqawi’s virulente anti-sjiitische campagne blijft die sektarische eenheid niet duren. De jihadi’s lijken integendeel in hun opzet te slagen om een sektarisch burgerconflict uit te lokken. Sjiitische islamisten infiltreren na de installatie van de overgangsregering o.l.v. eerste minister Ibrahim Al Jafaari (april 2005) in het politiekorps en gedragen zich als ware doodseskaders in en om Bagdad. In wat bekend zou worden als de *Triangle of Death* worden duizenden soennieten geëxecuteerd door deze ‘politie-eenheden’ en paramilitaire organisaties als de Al Badr Brigade.¹⁴⁶⁴

Vanuit het standpunt van de jihadi’s lokt het door hen beoogde sektarische conflict uiteindelijk averechtse effecten uit. Het toekomstperspectief voor de jihadi’s ziet er na de lente van 2005 alsmar grimmiger uit, zo zien we in een volgende sectie. In de gegeven situatie waren het niet de jihadinetwerken die van de spanningen profiteerden, wel de meer doelgerichte nationalistische organisaties die aan invloed wonnen bij de bevolking en in de opstand.¹⁴⁶⁵

3.3.1.2. Tweede fase: hergroepering van nationalistische soennitische militanten

Voor de periode tussen de lente van 2005 en de lente van 2006 onderscheidt Steinberg een nieuwe fase in de opstand. De idee van de mondiale jihad moet het stilaan helemaal

¹⁴⁶² Hafez, Mohammed, Martyrdom Mythology in Iraq: How Jihadist Frame Suicide Terrorism in Videos and Biographies. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.1, 2007, pp.96-97 –cit. op p.97

¹⁴⁶³ Zie: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa’ida. London, Saqi, 2006, pp.208-209

¹⁴⁶⁴ *Ibid.*

Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, pp.16-17

¹⁴⁶⁵ *Ibid.*

afleggen tegen vernauwde, nationalistische doelstellingen wanneer nationalistische islamisten of lokale moedjahedin, verenigd in organisaties als de Islamic Army in Iraq en de 1920 Revolutionary Brigade, rond de lente van 2005 op de voorgrond treden.¹⁴⁶⁶

Nemen we de Islamic Army in Iraq. Dat heeft voor een groot deel voormalige Iraakse militairen in de gelederen en groeit in deze periode uit tot de belangrijkste en grootste militante beweging in de opstand. Met een gemengde ideologie richt de organisatie zich met een eerder klassieke guerrillastrijd op de westerse bezetter, op Iraakse bondgenoten en op de eliminatie van sjiiitische en Iraanse invloed. Zeker in het begin van de opstand is het weinig evident een duidelijk onderscheid te maken met actieve jihadi-elementen in de opstand, ook al omdat dit type lokale verzetsgroepen tactisch samenwerkt met de jihadinetwerken – Cordesman interpreteert ze dan ook als soennitische extremisten of jihadinetwerken¹⁴⁶⁷ – wij beschouwen deze in navolging van Steinberg als ‘islamistische nationalist’. De nationalistische paraplu-organisatie 1920 Revolutionary Brigades die rond 2006 op de voorgrond treedt, zit op eenzelfde lijn. Ook zij streven op gewelddadige wijze naar een Irak zonder bezetter om in de plaats daarvan een nationale regering te installeren die de islamitische waarden uitdraagt.¹⁴⁶⁸

Dit type van verzetsbewegingen is inderdaad religieus geïnspireerd, maar heeft naar eigen zeggen geen ‘buitenlandse vrijwilligers’ in de gelederen en hanteert een meer patriottistische toon. Hun doelstellingen zijn pragmatischer en beperken zich expliciet zich tot de islamisering van Irak. Hoewel ook zij terrorisme in hun strategie opnemen, moeten we hun campagne meer algemeen duiden als een klassieke guerrillastrijd, gericht tegen sjiiitische milities en het Iraakse veiligheidsapparaat.¹⁴⁶⁹ Die pragmatiek trekt zich door op het tactische niveau: deze militanten staan doorgaans afkerig van zelfmoordacties en ze verkiezen meer conventionele middelen van aanvallen.¹⁴⁷⁰ Opmerkelijk aan deze opstandelingen is dat zij vanaf 2005 publiekelijk afstand nemen van de jihadinetwerken en dat zij integendeel aansluiting zoeken bij het politieke proces, en zichzelf wensen te presenteren als potentiële onderhandelingspartner (zie: sectie 3.3.2.2.)

3.3.2. Iraakse moedjahedien: eerder beperkte rol

Begin 2007 beklemtoont Ayman Al Zawahiri nog maar eens het belang van Irak als front in de mondiale jihad. In een boodschap die op 12 februari verspreid wordt, zegt hij dat ‘de toekomst van de Islam en de mondiale jihad beslist zal worden in dat land en Afghanistan. Als de moedjahedien er de Amerikanen kan verslaan, dan is de triomf in andere landen

¹⁴⁶⁶ *Ibid.*, p.7

¹⁴⁶⁷ Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.9, 12

¹⁴⁶⁸ Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.10

¹⁴⁶⁹ Cordesman, Anthony, Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, p.4

Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, p.10

¹⁴⁷⁰ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.100

verzekerd.¹⁴⁷¹ Het ruimere perspectief onderstreept evenwel dat de 'Iraakse moedjahedien' tegen dan grotendeels in de marge van het conflict opereren. Hun overwicht was slechts van korte duur, m.n. tussen 2004 en tot ergens halfweg 2006 zetten ze de toon van het conflict met een niets ontziende, consistente terreurcampagne tegen de westerse bezetter en slagen ze erin sektarische spanningen aan te wakkeren. Sindsdien boeten ze echter aan belang in. Meer algemeen beschouwd maakt Al Qaeda in Irak een klein deel uit van de wijdere opstand.¹⁴⁷² Dat de rol van de 'Iraakse moedjahedien' al bij al beperkt was, kan in de eerste plaats aangetoond worden o.b.v. enkele objectieve maatstaven. Belangrijker nog is de vaststelling dat de jihadi's vanaf 2005 van langs alle kanten onder druk zijn komen te staan.

3.3.2.1. Objectieve maatstaven

Vooreerst kan opgemerkt worden dat de zogenaamde 'jihadifase' vrij laat op gang komt. Hoewel ze al in augustus 2003 een spectaculaire aanval uitvoeren op het VN hoofdkwartier in Baghdad (*supra*), zijn deze militanten pas anderhalf jaar na de Amerikaans geleide invasie in Irak voldoende georganiseerd om een stelselmatige campagne te voeren en de opstand naar hun hand te zetten. Het geeft volgens Truls Hallsberg Tonnesson aan dat de rekrutering en opleiding voor zelfmoordterroristen allesbehalve van een leien dakje liep. In sectie 3.4.1. zien we inderdaad dat de nieuwe frontlinie in de 'mondiale jihad' niet de ontvankelijke context bood die sommigen verwachtten. I.t.t. Afghanistan kan de 'Iraakse moedjahedien' bv. niet genieten van relatief veilige toevluchtsoorden, permanente trainingskampen of steun van buitenaf.¹⁴⁷³

Daarbij moeten we onderstrepen dat de 'jihadifase' van relatief korte duur is: tegen de zomer van 2005 wordt het conflict goeddeels beheerst door de spanningen tussen paramilitaire sjiitische milities enerzijds en soennitische, nationaal georiënteerde islamistische organisaties anderzijds. Uiteraard is het gevaar dat van de jihadinetwerken uitgaat dan allesbehalve volledig geweken: er blijft een radicale minderheid actief in Irak en, indien gedwongen, zullen ze zich verspreiden naar nieuwe fronten of gebieden om andere actieve jihadinetwerken te verwoegen.¹⁴⁷⁴ We mogen daarbij niet vergeten dat juist zij mee aan de basis liggen van het provoceren van een sektarisch getinte burgeroorlog tussen sjiieten en soennieten. Intussen zijn ze in de marge actief blijven opereren, en mogen we er van uitgaan dat het nog steeds in hun intentie ligt de oorspronkelijke doelstellingen te realiseren, i.e. hun activiteiten te verruimen naar de nabije buurlanden

¹⁴⁷¹ Raman, B., Jihadi Intifada. Questions and Answers. In: International Terrorism Monitor, paper nr.188, 14/07/2007, p.1

¹⁴⁷² Zie o.m.: Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.6

¹⁴⁷³ Tonnesson, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, 2008, volume 20, nr.4, p.549

¹⁴⁷⁴ Zie bv.: Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, p.4, 7

en indien mogelijk, verder dan dat.¹⁴⁷⁵ In plaats daarvan concentreren de jihadi's zich (noodgedwongen?) op de bestrijding van de 'binnenlandse vijanden' van de Islam. Een overzicht van statements in 2007 bevestigt dat nog slechts een heel kleine minderheid van de jihadi's zich toelegt op het verdrijven van Amerikaanse troepen of de coalitiemacht, en het merendeel van de soennitische opstandelingen in plaats daarvan de grootste prioriteit is gaan verlenen aan de strijd met sjiiitische militieën.¹⁴⁷⁶

Ten slotte mag het in het licht van de ophef die ze veroorzaken, opmerkelijk genoemd worden dat experts het aantal buitenlandse jihadi's aan de lage kant inschatten. Bij de golf van zelfmoordacties tussen 2004-2005 is het overgrote deel jong en afkomstig uit het buitenland,¹⁴⁷⁷ maar zelfs voor die fase van de opstand kan men van de jihadinetwerken geenszins stellen dat ze 'buitenlands' zijn. Voor Al Qaeda in Irak geven diverse beleidsdocumenten aan dat het voor 90 à 95% is samengesteld uit Irakezen.¹⁴⁷⁸ Algemene cijfers lopen sterk uiteen, maar tijdens de piek van het jihadigeweld zet men bij RAND het aantal buitenlandse vrijwilligers tussen minder dan 1.000 tot maximum 3.000 (op een totaal van naar schatting 30.000 opstandelingen). Hoewel hun nationaliteit moeilijk te bepalen valt, is het merendeel afkomstig uit Egypte, Algerije, Jordanië, Soedan, Jemen, Libië, Libanon en Saoedi-Arabië.¹⁴⁷⁹ Volgens Saoedische inlichtingendiensten zijn ze vooral uit Algerije, Syrië en Jemen afkomstig. Een studie van Christopher Hewitt en Jessica Moore geeft dan weer aan dat Saoedi-Arabië, Syrië en Egypte de meeste buitenlandse vrijwilligers aanlevert.¹⁴⁸⁰

Het enige waar min of meer consensus over bestaat is dat de grensstreek tussen Syrië en Irak courant gebruikt werd als transitzone.¹⁴⁸¹ Tegen halfweg 2007 droogt de stroom aan buitenlandse vrijwilligers daar op. Tonnesson verwijst hiervoor naar de strengere grenscontroles, maar suggereert tegelijk dat Irak de status van 'jihadmagneet' stilaan verliest.¹⁴⁸²

¹⁴⁷⁵ Steinberg, Guido, *The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.6

¹⁴⁷⁶ Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, p.6

Zie ook: Al-Shishani, Murad Batal, *The Salafi-Jihadist Movement in Iraq: Recruitment Methods and Arab Volunteers*. In: *Terrorism Monitor*, volume 3, nr.23, 2p.

¹⁴⁷⁷ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.100

Zie ook: Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, p.246

¹⁴⁷⁸ Zie bv.: Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, p.3

¹⁴⁷⁹ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, p.143

¹⁴⁸⁰ Hewitt, Christopher, Kelly-Moore, Jessica, *Foreign Fighters in Iraq: A Cross-National Analysis of Jihadism*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.2, 2009, p.212

¹⁴⁸¹ Zie bv.: United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.131

¹⁴⁸² Tonnessen, Truls Hallberg, *Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis*. In: *Terrorism and Political Violence*, 2008, volume 20, nr.4, pp.557

3.3.2.2. *Staan sinds zomer 2005 in de verdediging*

Belangrijker nog dan voorgaande objectieve maatstaven is onze vaststelling dat de jihadi's sinds de lente van 2005 in de verdediging gedrukt worden. De druk komt niet alleen van de voortdurende repressie door de coalitiemacht of de Iraakse veiligheidsdiensten, of de vijandigheden met sjiietische milities, maar evengoed vanwege het feit dat Irak minder ontvankelijk bleek voor de idee van een jihad dan vaak aangenomen wordt.¹⁴⁸³ Dat blijkt vandaag uit de bijna unanieme verwerping van het terrorisme van Al Qaeda in Irak door de Irakezen: een poll in 2009 wijst uit dat 98% van de burgers (soennieten en sjiieten) de Al Qaeda aanvallen op burgers 'onacceptabel' acht, en 97% verwerpt de inspanningen van de militanten om buitenlandse vrijwilligers te rekruteren.¹⁴⁸⁴ Anders gesteld heeft Al Qaeda in Irak gefaald als voorhoedepartij of in het radicaliseren van soennitische Irakezen.¹⁴⁸⁵ Opmerkelijk is dat het in de aanloop naar de Amerikaans gesteunde nationale verkiezingen in december 2005 tot een breuk, en uiteindelijk, tot conflicten met de nationalistische islamisten en de soennitische stammen.¹⁴⁸⁶

- Nationalistische islamisten/lokale 'moedjahedien'

Eén van de belangrijkste redenen voor het verlies aan invloed is de gedaalde steun vanwege de soennitische bevolking en de nationalistisch georiënteerde islamisten of lokale moedjahedien. Hoewel de buitenlandse vrijwilligers nooit echt populair waren bij de lokale burgers, wisten de jihadi's mede door de steun van en/of occasionele tactische samenwerking met enkele invloedrijke stamhoofden, lokaal opererende soennitische militanten en zelfs het meer seculiere NCR de opstand in Irak tot 2005 te domineren.¹⁴⁸⁷

Vanaf de tweede fase komt het echter openlijk tot een botsing tussen de mondiaal geïnspireerde jihadi's en de nationale verzetsgroepen. Aan de basis van die breuk liggen de verschillende posities betreffende het geschikte politieke proces voor het nieuwe Irak enerzijds, en de onenigheid over gelegitimeerde doelwitten anderzijds. Het zijn verschillen in benadering die in de aanloop naar de algemene verkiezing op 15 december 2005 goed duidelijk worden.¹⁴⁸⁸ Al Zarqawi had de 'democratie' en de overgangsregering tot één van de belangrijkste vijanden in de jihadicampagne uitgeroepen. In tegenstrijd daarmee zouden de grote nationalistische islamistische bewegingen in de aanloop naar de verkiezingen oproepen tot een staakt-het-vuren. Om het soennitische electoraat toe te laten op een veilige manier te laten stemmen, kondigen ze aan zich te weerhouden van

¹⁴⁸³ Zie: Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.260-261

¹⁴⁸⁴ Gerges, Fawaz, *Al-Qaeda today: a movement at crossroads*. In: *OpenDemocracy*, 14/05/2009, p.2

¹⁴⁸⁵ Fishman, Brian, *After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq*. In: *The Washington Quarterly*, volume 29, nr.4, 2006, p.26

¹⁴⁸⁶ United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, pp.14, 130-131

¹⁴⁸⁷ Vrij naar: Tonessen, Truls Hallberg, *Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.4, 2008, pp.555-556
Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, pp.207-208

¹⁴⁸⁸ United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.130

aanvallen tegen kiezers en stembureaus.¹⁴⁸⁹ Al Qaeda in Irak, dat alle deelnemers aan het politiek proces aanwijst als vijanden van de islam, riposteert. Duizenden burgers, zowel sjiïeten als soennieten, laten het leven. Al Zarqawi verdedigt de aanvallen op o.m. soennitische stammen en verzetsbewegingen in mei 2005 wanneer hij stelt: *“the shedding of blood /.../ is allowed in order to avoid the greater evil of disrupting jihad.”*¹⁴⁹⁰

Na de gebeurtenissen in Ramadi in 2006 slaat de relatie helemaal om: zowel het Islamic Army in Irak als de 1920 Revolution Brigade nemen volledig afstand van de jihadi's. In een reeks van verschillende verklaringen worden de doelstellingen aangescherpt, alsook welke doelwitten er gelegitimeerd zijn. De strijd moest gericht zijn tegen de bezetter en het Iraakse overheidsapparaat, niet tegen burgers. Maar één voorbeeld is een gezamenlijke verklaring in februari 2006 die een krachtige veroordeling inhoudt van de aanval op het heiligdom Askariya in Samarra.¹⁴⁹¹ De belangrijkste verzetsbewegingen gaan zich verenigen in de paraplu-organisatie Reformation and Jihad Front (RJF), dat zich als een gematigde rivaal van Islamic State of Iraq (ISI in Irak, zie sectie 3.2.1.3.) opstelt. Begin mei 2007 verklaart men in het oprichtingshandvest de jihad volgens de wetten van Allah na te streven, i.e. *‘focusing on the need to safeguard the wealth and lives of innocent Muslims, avoiding the pitfalls of fanaticism, and the adoption of realistic goals that are in tune with the present geopolitical circumstances’*.¹⁴⁹²

- Stamhoofden

De positie van de jihadi's raakt verder verzwakt wanneer de invloedrijke lokale tribale leiders of stamhoofden zich roeren. Tonnesson situeert de omslag van de houding van stamhoofden rond 2005 wanneer de *sahwa* of 'ontwakingsbeweging' ontstaat. Achterliggend is de voormelde veranderende houding van de soennieten n.a.v. de verkiezingen van december 2005. Als uitweg voor het bloedige conflict met de sjiïeten – dat ze de buitenlandse vrijwilligers verwijten te hebben veroorzaakt – betonen meer en meer tribale leiders zich voorstander van gesprekken met de Amerikanen en van een deelname aan het politieke proces.¹⁴⁹³

De aversie voor de 'buitenlandse strijders' en Al Zarqawi netwerken is dermate groot dat verschillende stammen zich in militias organiseren en gaan samenwerken met de Iraakse veiligheidsdiensten. In ruil voor geld en wapens zijn militias als de Al Anbar Revenge Brigade zich binnen hun respectieve tribale gebied gaan organiseren tegen de

¹⁴⁸⁹ Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, pp.17-18

¹⁴⁹⁰ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, cit. op p.224

¹⁴⁹¹ Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.18

¹⁴⁹² Via: Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq. In: Nefa Foundation, augustus, 2007, cit. op p.15

Zie ook: Bakier, Abdul Hameed, Islamic Front for Iraq Resistance Brigadier Refutes al-Qaeda's Approach to Combating U.S. Occupation. In: Terrorism Focus, volume 5, nr.28, 1p.

¹⁴⁹³ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.556

‘moedjahedien’. Zo zouden ze de jihadi’s letterlijk naar de rand van het conflict drijven. Vooral in de provincie Al Anbar, die sinds 2004 het meest getroffen werd door het jihaditerrorisme, boeken deze militie succes.¹⁴⁹⁴ Statistieken, vrijgegeven door de Iraq Coalition Count, bevestigen dat dit bolwerk van jihadisme verruild is geworden voor de oosterse provincies Salah Al Din en Dyala, en uiteindelijk Bagdad. Terwijl Al Anbar in 2006 nog de dodelijkste provincie was, tekent men daar vanaf 2007 een sterke daling van dodelijke slachtoffers op. De cijfers voor Bagdad en Dyala vertonen een omgekeerde beweging. Meer recente data indiceren ten slotte dat de jihadi’s nog noordelijker, naar de provincie Ninewah, gevlucht zijn.¹⁴⁹⁵

Voor Irak betekent de blijvende aanwezigheid van de jihadi’s hoe dan ook een bijkomende complicatie voor de politieke toekomst van het land. Ze blijven zich met alle geweld verzetten tegen de ‘democratie’, bestempelen deze als heidens en streven in de plaats daarvan naar een salafistische islamitische staat.¹⁴⁹⁶ Binnen onze onderzoeksdoelstellingen moet onze interesse – meer dan hun specifieke positie in Irak of het aanwakken van het sektarisch conflict – uitgaan de implicaties van Irak voor de verdere evolutie van de mondiale jihadibeweging. Eén pertinente vraag is of de Irak als front, net als Afghanistan, een kweekvijver en trainingsveld vormt voor een nieuwe generatie mondiale jihadi’s.

3.4. Irak: een nieuw Afghanistan?

Naar analogie met de Sovjetinvasie in Afghanistan tijdens de jaren ‘80 brengt de invasie en de daaropvolgende bezetting van Irak een stroom van buitenlandse vrijwilligers naar het ‘nieuwe’ front op gang (zie: sectie 3.3.2.) Dat brengt de vrees met zich mee dat Irak als uitgelezen front in de mondiale jihad de voedingsbodem en trainingsopportuniteiten zou bieden voor de opkomst van een hele nieuwe generatie mondiaal georiënteerde jihadi’s.¹⁴⁹⁷ Het bezette Irak zou als een front Afghanistan vervangen als ‘kweekvijver’ voor een volgende generatie van jihaditerroristen die er militaire expertise en persoonlijke relaties kunnen opbouwen doorheen de oorlogs- en trainingservaring.¹⁴⁹⁸ Zo poneert ook Tonnesen: *“Just as the Soviet occupation of Afghanistan attracted scores of Arab and Muslim volunteers, the occupation of Iraq has drawn thousands of foreign fighters,*

¹⁴⁹⁴ Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, p.18

¹⁴⁹⁵ Via: Tonessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.556

¹⁴⁹⁶ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa’ida. London, Saqi, 2006, p.210

¹⁴⁹⁷ Zie o.m.: Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.11

United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.13

¹⁴⁹⁸ Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, p.11

*and created a fertile learning and training environment for a new generation of global-minded jihadis".*¹⁴⁹⁹

Tot de herfst van 2006 lijkt het er inderdaad op dat er in Irak, als magneet voor jihadi's wereldwijd, een nieuwe 'moedjahedien' opgestaan was. Buitenlandse vrijwilligers voerden zij aan zij met lokale opstandelingen een heftige en brutale campagne tegen buitenlanders in 2004 en verlegden vervolgens – aanvankelijk met succes – de focus op het uitlokken van een sektarische burgeroorlog. Uiteraard is het thans en in het licht van de voortdurende chaos in Irak prematuur om te besluiten dat van de jihadi's geen enkele bedreiging meer uitgaat. Medio 2007 publiceert het Witte Huis een *Benchmark Assessment* over de situatie in Irak. Hoewel jihadinetwerken dan nog slechts verantwoordelijk zijn voor 15% van het geweld, blijft men voorzichtig: *"While AQI [Al Qaeda in Irak] may not account for most of the violence in Iraq, it is the organization responsible for the highest profile attacks, which serve as a primary accelerant to the underlying sectarian conflict."*¹⁵⁰⁰

Daarnet belichtten we de precaire situatie van de jihadi's op intern vlak, hier is het de bedoeling om de interactie met de mondiale jihadibeweging of een eerste deel van de externe dimensie van dit vraagstuk na te gaan.

3.4.1. Operationeel: Irak als *training ground*

Diverse experts menen dat de VS met de invasie en bezetting van Irak een perfecte oefengrond of *training ground* gecreëerd hebben voor Al Qaeda en gelijkgestemde jihadinetwerken of individuele *would be* jihadi's. In het uitgelekte CIA rapport begin januari 2005 klinkt het zonder meer: *"Iraq has replaced Afghanistan as the training ground, a recruitment ground for the next generation of 'professionalized' terrorists."*¹⁵⁰¹ Ook in de academische literatuur klinkt het stellig, o.m. bij Atwan: *"/.../ one thing is certain: the invasion of Iraq has ensured and greatly strengthened, encouraged and invigorated al-Qa'ida's acquired the safe haven and training ground it so desperately needed, /.../."*¹⁵⁰² Hoffman waarschuwt intussen dat de bezetting 'nieuwe operationele mogelijkheden' voor Al Qaeda schept.¹⁵⁰³

Uit voorgaande blijkt evenwel dat de jihadi's langs alle kanten onder grote druk staan, en hun campagne sinds 2006 vanuit de verdediging voeren. Al deze tegenkanting kan niet anders dan nefaste implicaties hebben voor de werking en slagkracht van de 'Iraakse moedjahedien'. Hierna bekijken we de voor- en nadelen van Irak als oefenterrein en duiden we meer algemeen de geponeerde stelling van Irak als nieuw Afghanistan.

¹⁴⁹⁹ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, 2008, volume 20, nr.4, cit. op p.543

¹⁵⁰⁰ Via: Cordesman, Anthony, Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007, cit. op p.7

¹⁵⁰¹ Via: Priest, Dana, Iraq New Terror Breeding Ground. In: Washington Post, 14/01/2005

¹⁵⁰² Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, cit. op p.218

¹⁵⁰³ Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, pp.6-8

3.4.1.1. Irak als 'training ground': nadelen

Er mag dan wel sprake zijn van een zekere instroom van buitenlandse vrijwilligers, de trainingsfaciliteiten en de mogelijkheden om zich te organiseren zijn vanuit dat standpunt gevoelig beperkter dan in Afghanistan twee decennia terug. I.t.t. Afghanistan heeft men zich in Irak grotendeels verplicht gezien terug te vallen op 'mobiele kampen' zodat men niet gedetecteerd wordt door de coalitiemacht of de Iraakse veiligheidsdiensten. De uiterst mobiele kampen van Ansar Al Islam in Noord-Irak, en later het Rawah kamp of het Al Qaqa kamp (beide in de Al Anbar provincie) zijn vrij snel ontdekt en vernietigd.¹⁵⁰⁴ Met uitzondering van de korte periode tussen 2003 en 2005 vinden de moedjahedien nergens nog in het overwegend open woestijnlandschap van Irak een veilig toevluchtsoord waar ze bescherming van de lokale bevolking genieten of trainingskampen kunnen opzetten, zo stelt Michael Knights. Het nijpende gebrek aan veilige en stabiele toevluchtsoorden en de nood aan 'operationele veiligheid' is lang gecompenseerd geweest door zogenaamde *safe houses*.¹⁵⁰⁵ Hoewel deze een ideale basis vormen voor de socialisering en indoctrinatie van rekruten, meent Tonnessen dat de operationele training in Irak vooral op papier bestaat. Nieuwe rekruten worden anders gesteld het veld ingestuurd zonder ooit een vuurwapen bediend te hebben en de eigenlijke ervaring van het vechten zelf is de belangrijkste vorm van training. Tonnessen besluit: "*The jihadi training in Iraq seems to have been a kind of interaction between the actual training and the implementation of the training on the battlefield*". Ten slotte zouden verschillende van de buitenlandse vrijwilligers getraind geweest zijn in het buitenland, voor het merendeel in Palestijnse vluchtelingenkampen in Libanon en Syrië.¹⁵⁰⁶ Frappant wel is dat recente studies uitwijzen dat het overgrote deel van deze buitenlandse strijders voor hun komst naar Irak of naburige landen geen jihadi's waren, maar 'geradicaliseerd waren door de oorlog'.¹⁵⁰⁷

3.4.1.2. Irak: een nieuw Afghanistan?

De precieze impact van de Amerikaanse troepenopdrijving in augustus 2007, de zogenaamde *surge*, kunnen we hier niet nagaan. Niettemin is het jihadigeweld volgens de statistieken van de Islamic State of Iraq in de Al Anbar provincie sindsdien verder gedaald.¹⁵⁰⁸ Het verlies van Al Anbar als veilig toevluchtsoord betekent volgens ingewijden een enorme tegenslag, zelfs in die mate dat de situatie van de jihadi's in de loop van 2007-2008, operationeel bekeken, precair geworden is.¹⁵⁰⁹ Bij het State Department had men al in 2006 bevestigd dat Irak geen *safe haven* in de ware zin van het woord is, maar dat terreurgroepen, zoals Al Qaeda en extremistische sjiitische bewegingen, het land

¹⁵⁰⁴ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, pp.549-550

¹⁵⁰⁵ Knights, Michael, Neumann, Brooke, A New Afghanistan? Exploring the Iraqi jihadist training ground. In: Jane's Intelligence, 02/06/2006

¹⁵⁰⁶ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, pp.553, 550-551 – cit. op p.553

¹⁵⁰⁷ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.206

¹⁵⁰⁸ Via: Rogers, Paul, Iraq after the Surge. In: International Security Monthly Briefing, Oxford Research Group, August 2007, p.2

¹⁵⁰⁹ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, p.556

wel als een potentieel toevluchtsoord zien en er op gebrand blijven om de grijze zones in het land te blijven exploiteren.¹⁵¹⁰

We onthouden dat het belang van Irak als front in de mondiale jihad daalt vanwege de bemoeilijkte toegang tot Irak en het gebrek aan stabiele trainingszones. Ook het feit dat alle aspecten aan de Iraakse jihad in het geheim of *covert* georganiseerd moeten worden, draagt daar toe bij.¹⁵¹¹ O.m. Tonnesson noemt dan niet de opleiding van jihadi's in Irak, maar de proliferatie van tactieken als één van de belangrijkste consequenties van Irak. Door de massieve verspreiding van video-opnames via het internet zijn het type brutale zelfmoordaanslagen, onthoofdingen en het intensief gebruik van zogenaamde *Improvised Explosive Devices* (IEDs) verspreid geraakt naar andere conflictzones.¹⁵¹² Maar één voorbeeld is Algerije waar de GSPC zijn campagne opvoert in de aanloop naar het referendum over het *Charter on Peace and National Reconciliation* dat eind september 2005 plaatsvindt. Het State Department meent dat de GSPC militanten geleerd hadden uit Irak: om zoveel mogelijk burgerslachtoffers te vermijden worden hoofdzakelijk IEDs gebruikt. Tussen augustus en oktober 2005 komen bij diverse aanslagen en directe confrontaties met de Algerijnse ordediensten meer dan 118 agenten en 110 terroristen om het leven (zie: sectie 4.2.1.1.).¹⁵¹³

In dat verband is het vooral de groeiende populariteit van Afghanistan als buitenlands front voor buitenlandse strijders dat verontrusting opwekt. Tal van indicaties wijzen er op dat de jihad in Afghanistan intussen populairder geworden is dan in Irak.¹⁵¹⁴ Hierbij moeten we niet alleen verwijzen naar de proliferatie van tactieken en de inspiratie die mogelijk uitgaat van de jihadicampagne in Irak, maar moet misschien nog meer de nefaste impact van de door de jihadi's uitgelokte burgeroorlog ingeroepen worden. Tonnesson ziet tal van indicaties dat militanten de jihad in Afghanistan beschouwen als de meer 'pure' jihad, te meer omdat deze minder verstrengeld is met een sektarisch conflict of minder bepaald wordt door spanningen tussen moslims.¹⁵¹⁵ Paul Rogers duidt het als een '*blowback from the Iraqi theatre*'. De instroom van buitenlandse strijders in de grensstreek tussen Pakistan en Afghanistan is sinds 2006-2007 spectaculair toegenomen, er raken meer en meer gevallen gekend van opstandelingen die heen en weer reizen tussen Irak en Afghanistan, de Taliban heeft zich hernieuwd en gehergroepeerd en tactisch gezien bedienen buitenlandse vrijwilligers en deze neo-Taliban zich van meer

¹⁵¹⁰ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.21

¹⁵¹¹ Knights, Michael, Neumann, Brooke, A new Afghanistan? Exploring the Iraqi jihadist training ground. In: Jane's Intelligence, 02/06/2006

¹⁵¹² Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, 2008, volume 20, nr.4, p.557

¹⁵¹³ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.127

Zie ook: Burton, Fred, Stewart, Scott, Algeria: Taking the Pulse of AQIM. In: Stratfor, 24/06/2009, pp.1-3

¹⁵¹⁴ Haseeb Humayoon, The Iraqization of Insurgency in Afghanistan. Centre for Conflict and Peace Studies Afghanistan, 12/07/2007, 8p.

Rogers, Paul, Al-Qaeda's afterlife. In: OpenDemocracy, 30/05/2008, 2p.

¹⁵¹⁵ Tonnessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, 2008, volume 20, nr.4, p.557

gesofistikeerde middelen en wapens. Samen met het hanteren van gelijkaardige tactieken waarschuwen verschillende commentatoren daarom voor de 'Irakisering' van de opstand in Afghanistan.¹⁵¹⁶

3.4.2. Ambivalente verhouding met Al Qaeda

Met het oog op de koers van de mondiale jihadibeweging zijn vooral de ideologische verdeeldheid en strategische dilemma's over de te volgen koers opmerkelijk. De Irakoorlog heeft een zekere graad aan onenigheid zowel in Irak als binnen de mondiale jihadibeweging veroorzaakt.¹⁵¹⁷ Al Zarqawi's strategieën lokken weerstand op: zowel de vraag naar gelegitimeerde doelwitten, als de efficiëntie van de ingezette middelen hebben tot nieuwe dilemma's en debatten geleid.¹⁵¹⁸

De vraag is dan waarom eind 2004 een formele alliantie en de oprichting van Al Qaeda in Irak aangekondigd wordt. Zowel Abdel Bari Atwan als Fawaz Gerges duiden het als het einde van de rivaliteit tussen Bin Laden en Al Zarqawi. Hoewel Bin Laden zich in het verleden altijd afkerig betoonde van geweld tegen moslims, zou hij er van overtuigd geraakt zijn dat Al Zarqawi's strategie in Irak correct en legitiem was.¹⁵¹⁹ Dat neemt niet weg dat we de alliantie moeten benaderen als een verstandhoudinghuwelijk, één dat uit noodzaak en o.w.v. pragmatische redenen tot stand kwam.¹⁵²⁰ Brian Fishman bv. duidt de relatie als een functie van strategisch opportunisme: *“/.../ the relationship with Al Qaeda was a function of strategic convenience, rather than doctrinal agreement.”* Hij merkt daarbij terecht op dat de Al Zarqawi's conceptie van de jihad gevoelig verschilde met die van de kern van de mondiale jihadibeweging. De Amerikaans geleide invasie in Irak minimaliseerde het contrast van die ideologische botsing en ligt aan de basis van de ongelimiteerde mogelijkheden voor samenwerking met Al Qaeda op het Iraakse front.¹⁵²¹ Bin Laden zag van zijn kant de alliantie allicht als een unieke en historische mogelijkheid om via Al Zarqawi de confrontatie met de Verenigde Staten uit te breiden, en zich als verdediger van bezette Arabische gebieden op te werpen, en op die manier Al Qaeda en de

¹⁵¹⁶ Haseeb Humayoon, The Iraqization of Insurgency in Afghanistan. Centre for Conflict and Peace Studies Afghanistan, 12/07/2007, pp.1-2

Rogers, Paul, Between Iraq and Afghanistan. In: OpenDemocracy, 08/06/2005, p.3

¹⁵¹⁷ Zie ook: Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.20

¹⁵¹⁸ Voor een uitgebreide discussie over de 'nieuwe debatten en onenigheden', zie: Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, pp.24-31

¹⁵¹⁹ Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.101

Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.257-258

¹⁵²⁰ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.63-64

Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.66

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, pp.205-206

¹⁵²¹ Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, p.19, 21

mondiale jihad levendig te houden.¹⁵²² Tegen 2006 komen er echter ambivalente tekens die er op wijzen dat de mondiale jihadibeweging niet als één blok achter Al Zarqawi en diens campagne in Irak staat. Zoveel mag blijken uit Al Zawahiri's communiqué dat in de zomer van 2005 verspreid werd. Daarin bekritiseert hij Al Zarqawi's strategie tegen de sjiïeten en stelt dat deze de jihadi's afleidt van de belangrijkste vijand, de Verenigde Staten.¹⁵²³ Tegelijk beseft de tweede man van Al Qaeda de bevolking op die manier vervreemdt van de jihadi's: *"It does not appear that the mujahedin, much less Al Qaeda in the Land of the Two Rivers, will lay claim to governance without the Iraqi people"*.¹⁵²⁴

Zonder ons in het breed gevoerde ideologische debat binnen de mondiale jihadibeweging te kunnen storten, komt het er samengevat op neer dat Al Zarqawi en de nieuwe generatie jongere, lager opgeleide en minder politiek gemotiveerde strijders geduid en beschouwd worden als ondermijnend voor het gezag van oudere leiders als Osama Bin Laden en Al Zawahiri.¹⁵²⁵ Wij besluiten dat de voorgestelde strategie in Irak veraf staat van hun oorspronkelijke salafi-jihadistische basisidee waarbij de *umma* van gelovige moslims verenigd is in de heilige strijd tegen externe bedreigingen en vijanden.¹⁵²⁶

3.5. Besluit: het 'Irakeffect' nader geduid

Irak geldt tussen 2003 en 2006 uiteindelijk als een microkosmos van de mondiale jihadibeweging. Veel van de tendensen die we er vastgesteld hebben, zullen deze fase van de mondiale golf van jihaditerrorisme verder bepalen en zullen vermoedelijk karakteristiek zijn voor het komende activisme.¹⁵²⁷ Voor deze piekperiode geldt evenwel dat Irak nooit helemaal dat veilige toevluchtsoord of trainingsoord voor de jihadi's vormt, of toch niet uitgegroeid is tot een nieuw Afghanistan. We stellen integendeel vast dat de invloed van de jihadi's op het Iraakse front zelf daalt, dat de omstandigheden voor het voeren van de jihad weinig ontvankelijk zijn, dat de stroom van buitenlandse vrijwilligers tegen 2007 opdroogt en dat directe *spillover* incidenten veeleer sporadisch en beperkt gebleven zijn.

De impact van de Irakoorklog op de koers van de mondiale jihadibeweging is dan veeleer van indirecte aard. Sageman duidt Irak als het nieuwe *'rallying point'* voor de mondiale jihadibeweging en ook Rogers wijst er op dat de Amerikaanse aanwezigheid in Irak Al

¹⁵²² Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.258-259, 266

¹⁵²³ Fishman, Brian, *After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq*. In: *The Washington Quarterly*, volume 29, nr.4, 2006, p.23

¹⁵²⁴ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, cit. op pp.144-145

¹⁵²⁵ Zie: Burke, Jason, Voorwoord. In: *Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, p.12

Zie ook: Cordesman, Anthony, *Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida*. In: *Center for Strategic and International Studies*, 16/07/2007, p.3

¹⁵²⁶ Hegghammer, Thomas, *Global Jihadism After the Iraq War*. In: *Middle East Journal*, volume 60, nr.1, 2006, pp.26-27

¹⁵²⁷ Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.269

Qaeda een nieuwe achterban tot stand brengt.¹⁵²⁸ Atwan sluit zich hierbij aan en stelt in verband met de invasie van Irak dat het 'tienduizenden jihadi's en potentiële jihadi's activeerde over de hele wereld en dat zij in staat zijn het type van vernietigend geweld te produceren dat we gezien en veroordeeld hebben in New York, Madri, Londen, en elders'.¹⁵²⁹

Hierna beschouwen we Irak als een voor de mondiale jihadibeweging veelbelovend front in de zin dat het Al Qaeda een nieuwe adem en ideologische slagkracht verleent, op een moment dat zij organisatorisch en strategisch versnipperd geraakt is.¹⁵³⁰ Irak geldt dan niet zozeer als 'trainingsveld' maar eerder als *recruiting device*.¹⁵³¹ Al Qaeda wendt Irak aan om zoveel mogelijk moslims te radicaliseren en hen te motiveren om op welke manier dan ook deel te nemen aan de mondiale jihad.¹⁵³² Dat er tijdens die periode sterke impulsen uitgaan van de oorlog en dat deze potentieel katalyserende effecten heeft op het mondiaal jihaditerrorisme, bewijzen o.m. de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005). Hierna bekijken we in welke mate die redenering opgaat, en belangrijker: hoe we deze en andere incidenten kunnen interpreteren met het oog op de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme en slagkracht van de mondiale jihadibeweging.

4. Doelwit Europa

Met de aanslagen van 11 september 2001 was duidelijk geworden dat mondiale jihaditerroristen West-Europa rond 1998 zijn gaan gebruiken als 'lanceringsplatform'. Van de Hamburgcel, die onder leiding stond van Mohammed Atta, zagen we eerder dat leden gerekruteerd en geïndoctrineerd waren in Duitsland, om vervolgens in Afghanistan een doorgedreven training te vervolmaken (zie: Hfdst.6, sectie 2.1.2.3.).¹⁵³³ Volgens Javier Jordan en Luisa Boix gebruikt Al Qaeda de aanwezigheid van moslims om zich te verschuilen, nieuwe leden te rekruteren en hulp te verkrijgen. Volgens hen is er substantieel bewijs dat Al Qaeda er in geslaagd is zichzelf in deze minderheidssectoren in Europa en de VS te vestigen.¹⁵³⁴

Mede in het licht van die penetratie van Al Qaeda en de consolidering van jihadinetwerken in de nabijgelegen Maghreb en Levant, moet in toenemende mate rekening gehouden

¹⁵²⁸ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.91

Rogers, Paul, *The intelligence of al-Qaeda*. In: *OpenDemocracy*, 24/06/2004, p.5

¹⁵²⁹ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.218

¹⁵³⁰ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.251

¹⁵³¹ Terminologie ontleend bij Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.264, 268

¹⁵³² United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.13

¹⁵³³ Meer over het ontstaan van de Hamburg cel, o.m. bij: *National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report*. 22/05/2004, pp.163-165

¹⁵³⁴ Boix, Luisa, Jordan, Javier, *Al-Qaeda and Western Islam*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.1, p.1

worden met het scenario waarbij West-Europa niet alleen gebruikt wordt als logistieke of rekruteringsbasis voor de jihad in Irak, Afghanistan of Tsjetsjenië, maar een doelwit vormt in de mondiale jihad.¹⁵³⁵ Het is pas wanneer de opstand in Irak rond 2004 met de jihadifase een culminatiepunt bereikt, dat cellen in het hart van Europa toeslaan. De aanslagen in Madrid (11/03/2004) en Londen (07/07/2005) zullen de geschiedenis ingaan als de zwaarste sinds de tweede wereldoorlog op West-Europese bodem.

In sectie 4.1. luik duiden we de contouren van de jihadi-incidenten in Europa sinds 2004, en besteden we extra aandacht aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005): wie er verantwoordelijk was, wat hun onderliggende motieven waren en hoe de aanslagen tot stand kwamen. De daders van deze incidenten blijken alweer een nieuwe 'generatie' van jihadimilitanten te representeren. Hoewel hun achtergrond, specifieke beweegredenen en sociologisch profiel uiteenloopt, spreekt men over een 'nieuw' fenomeen, nl. het *homegrown terrorism* of zelfgemotiveerde en zelfgeradicaliseerde jihadi's.¹⁵³⁶ In secties 4.2. en 4.3. lichten we deze tendensen toe en trachten we tot een algemene kenschets te komen van de onderliggende dynamieken voor wat misschien een kwalitatieve wijziging van het jihaditerrorisme is. Sectie 4.2. beperkt zich tot een omschrijving van deze bonte mengeling jihadi's en de manier waarop zij hun training krijgen. In 4.3. gaan we de connectie met de Maghreb na, of de vraag in hoeverre de regio als kweekvijver voor deze nieuwe generatie van jihaditerroristen fungeert. Dat alles moet ons toelaten om in onze besluitende sectie 4.4. de interactie met en de impact op de koers van de mondiale jihadibeweging in te schatten.

4.1. Contouren: mondiaal jihaditerrorisme

West-Europa vormt vanaf 2004 het toneel van een reeks incidenten en twee grootschalige aanslagen die meer dan alle andere gevallen van jihaditerrorisme aansluiten bij wat wij geduid hebben als de 'Al Qaeda standaard' en 'doctrine'. De meest concrete aanknopingspunten zijn de aanslagen in Spanje (maart 2004) en in het Verenigd Koninkrijk (juli 2005). Deze worden telkens opgeëist in naam van de schimmige organisatie Abu Hafs Al Masri Brigade.¹⁵³⁷ Vanwege speculaties dat de aanslagen in Madrid en die in Londen georkestreerd waren door een zekere Abu Musab Al Suri – weinig bekend in het Westen, maar als Afghanistan veteraan al minstens een decennium actief

¹⁵³⁵ Zie bv: Laqueur, Walter, *The Terrorism to Come*. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, pp.51-58

¹⁵³⁶ United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.123

Zie: Bakker, Edwin, *Jihadi Terrorists in Europe and Global Salafi Jihadis*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.69

Voor een grondige duiding van het fenomeen, zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.133-135

¹⁵³⁷ GTD Search Results. Perpetrator: Abu Hafs al-Masri Brigades, 11 incidents between 2003 and 2005 – waaronder de aanslagen in Madrid (11/03/2004) en de aanslagen in Londen op 21 juli 2005. De eerste aanslagen in Londen (07/07/2005) staan genoteerd op naam van de 'Secret Organization of al-Qa'ida in Europe'.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20007>

binnen de mondiale jihadibeweging – wordt de Brigade snel geportretteerd als een goed geoliede Al Qaeda afdeling in Europa. Al Suri duidt men aan als het meesterbrein achter tal van operaties en als leider over een groot netwerk van slapercellen over heel West-Europa.¹⁵³⁸ Hier sluiten we ons aan bij Cruickshank en Ali die stellen dat Al Suri's betrokkenheid allicht van indirecte aard was. Door zijn belang als strategisch denker en 'online' leraar is het aannemelijker dat deze jihadi's zijn visie en richtlijnen kenden en opvolgden, dan dat hij operationeel bij deze complotten betrokken zou zijn.¹⁵³⁹

Zowel Spanje als het Verenigd Koninkrijk worden voor één keer niet getroffen door etnisch-separatistische of nationalistische terroristen, maar door jihaditerroristen die hen als prominent lid van de coalitiemacht in Irak willen treffen. Bovenal versterken de aanvallen het gevoel dat Europa niet immuun is voor de jihadi's en zijn ze een reflectie van de beslistheid, daadkracht en halsstarrigheid van een hele reeks actoren die zich achter de vlag van Al Qaeda en de mondiale jihad geschaard hebben. Dat doen ook talloze andere daaraan gerelateerde gebeurtenissen zoals het oplopend aantal arrestanten of het bekend raken van mislukte en verijdelde complotten.

4.1.1. Algemene contouren

Gegevens over het aantal arrestaties bewijzen dat de dreiging voor de Europese lidstaten reëel geacht moet worden en onderstrepen dat het jihadisme al langer gedijt in West-Europa. Vooral in Frankrijk, België, Nederland, Italië en het Verenigd Koninkrijk worden tal van jihadicellen opgerold en arrestaties verricht. De reeks van arrestaties, verijdelde complotten en voorbeelden van 'imminente' dreigingen is schier eindeloos en is gedetailleerder na te lezen in de jaarlijkse *Country Reports on Terrorism* van het State Department en de rapporten van Europol over de terrorismesituatie voor de Europese Unie.¹⁵⁴⁰

Eén zo'n cluster van arrestaties volgt op het onderzoek naar de aanslagen van Madrid. In Spanje zelf leidt het in 2004-2005 tot de arrestatie van 110 verdachten, waarvan er uiteindelijk 30 berecht worden. Imad Eddin Barakat Yarkas wordt er van beschuldigd de leider te zijn van de lokale 'Al Qaeda cel' en wordt in september 2005 tot 27 jaar veroordeeld.¹⁵⁴¹ Opmerkelijk ook is dat speurders n.a.v. de aanslagen bewijzen tot in Italië, Frankrijk en België vinden voor het bestaan van een wijdverspreid transnationaal

¹⁵³⁸ Zie: Brynjar, Lia, The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile. In: *Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks*. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, p.39

¹⁵³⁹ Vrij naar: Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, pp.10-11

Zie ook: Brynjar, Lia, The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile. In: *Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks*. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.47-48

¹⁵⁴⁰ De jaarlijkse *Country Reports* van het US State Department zijn te raadplegen via: <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/>

Europol rapporten over de 'terrorisme situatie en trends' zijn te vinden op: <http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language>

¹⁵⁴¹ United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.116

logistiek netwerk. Vanwege de talloze directe en indirecte contacten wordt hier het Marokkaanse Groupe Islamique Combattant Marocaine (GICM) genoemd. Zowel in Italië als in België worden cellen opgerold die op de één of andere manier verband houden met de aanslagen in Madrid.¹⁵⁴² In België komt het in 2005 tot een proces tegen dertien GICM leden. Ook de veroordeling van o.m. Nizar Trabelsi (september 2003) of de arrestatie van veertien militanten, gearresteerd voor hun betrokkenheid bij de zelfmoordaanslag in Irak van de Luikse Muriel Degauque op 9 november 2005, houdt de jihadidreiging in het hart van Europa levendig.¹⁵⁴³ Nieuws over verijdelde complotten horen we o.m. vanuit het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Duitsland waarbij jihadi's er op uit waren zoveel mogelijk willekeurige slachtoffers te maken.¹⁵⁴⁴ In Duitsland gaat het over mislukte aanslagen op treintoestellen, in het Verenigd Koninkrijk stond een zelfmoordcommando in de steigers om vliegtuigen te doen ontploffen tussen het VK en de VS.¹⁵⁴⁵ De meest recente aanslag op Europese bodem die formeel aan Al Qaeda wordt toegekend vindt plaats in 2007, en vermeldde we eerder. Het betreft een vrij obscure en amateuristische aanval op de luchthaven van Glasgow eind juni waarbij één van de daders sterft, en twee mensen gewond raken. Volgens de GTD wordt de aanslag door niemand opgeëist maar zijn de daders 'naar verluidt' geassocieerd met Al Qaeda.¹⁵⁴⁶

Al deze incidenten samen doen de ongerustheid stijgen over de aanwezigheid van een 'Europese moedjahedien' bestaande uit een 'constellatie van individuen en groepen die opereren zonder een uniforme strategie maar zich allen engageren voor de mondiale jihad'.¹⁵⁴⁷ Naast al deze indicaties voor het bestaan van een transnationaal jihadinetwerk in Europa had men met o.m. de moord op Theo van Gogh in 2004 nog een subtiel verschillende tendens vastgesteld. De feiten zijn gekend: begin november 2004 wordt de filmmaker onder vuur genomen door Mohammad Bouyeri die daarop een dreigbrief op het dode lichaam achterlaat, gericht aan de politica Ayaan Hirsi Ali (voor haar rol in *Submission*, van Goghs controversiële film over het misbruik en onderdrukking van moslimvrouwen). Nadien volgen via het internet nog bedreigingen aan het adres van de rechtse en controversiële politicus Geert Wilders.¹⁵⁴⁸

¹⁵⁴² *Ibid.*, (België) pp.89-90, (Italië) pp.106-107, (Frankrijk) pp.106-107, (GICM) p.119, 142

Zie ook: Bakker, Edwin, *Jihadi Terrorists in Europe and Global Salafi Jihadis*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.73-74

¹⁵⁴³ Zie: Grignard, Alain, *The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.89, 92

¹⁵⁴⁴ Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, p.11, 14, 10

¹⁵⁴⁵ Nesser, Petter, *How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes?* In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.248

¹⁵⁴⁶ GTD Incident Summary: Glasgow, 30/06/2007.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtid=200706300003>

¹⁵⁴⁷ Europol, *Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report (TE-SAT)*. October 2003 – 17th October 2004. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2004, p.34

¹⁵⁴⁸ Zie: Nesser, Petter, *How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes?* In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.246

Uit de processen – één tegen Bouyeri en één tegen de ‘Hofstadgroep’ – leren we dat Bouyeri bij de moord op van Gogh op zichzelf handelde en deel uitmaakt van een losse ‘zelfgeradicaliseerde’ en ‘zelfgemotiveerde’ groep jonge 3de generatiemoslims die het Ministerie van Openbare Zaken voordien al aangeduid had als de Hofstadgroep. Deze cel staat door diezelfde dienst omschreven als autonoom en in hoofdzaak ‘*homegrown*’.¹⁵⁴⁹ Bouyeri wordt aangeduid als de leider en ronselaar. Samen met Radwan Al Issa zou hij via het internet en via moskeeën jonge moslims in Amsterdam en Den Haag rekruteren en radicaliseren.¹⁵⁵⁰ De leden zouden hoogstens contacten gehad hebben met militanten in Europa en Noord-Afrika en vnl. geïnspireerd zijn door de ‘Londonistan’ predikers en hun volgelingen. Tevens zou Bouyeri, die opgroeide in Amsterdam tussen Marokkaanse en Turkse immigranten, een oprechte bezorgdheid betoond hebben voor de situatie van moslimimmigranten in Nederland en de situatie van moslims in de wereld meer algemeen. Experts menen dat de dood van zijn moeder een enorme impact had op zijn persoonlijkheid. De aanslagen van 11 september zouden hem inspireren, de invasie en bezetting in Irak hem radicaliseren. Het onderzoek wijst tot slot uit dat deze groep nog meer liquidaties van politici en bomaanslagen in Nederland (cfr. Schiphol) plande.¹⁵⁵¹ In tegenstelling tot gerechtelijke onderzoeken in Italië, België, Frankrijk of Spanje wijst men hier eerder op de stijging van onafhankelijk opererende, zelfbedruipende en diffuse radicale jihadicellen die geïnspireerd worden door dezelfde ideologie en op hun manier wensen bij te dragen tot de mondiale jihad.¹⁵⁵²

4.1.2. Madrid (11/03/2004)

4.1.2.1. De aanslag

Dat de eerste aanval op westerse bodem sinds 9/11 tevens bekend staat als ‘M11’ mag er van getuigen dat de jihadi’s er een nieuwe mijlpaal neerzetten. De feiten behoren intussen tot de collectieve Europese geschiedenis: bij tien gecoördineerde, quasi gelijktijdige bomaanslagen op het openbaar systeem tijdens de ochtendspits laten 191 mensen het leven, en raken er naar schatting 1800 gewond.¹⁵⁵³ De eerste drie bommen ontploffen rond 7u39 nabij het Atocha station, een belangrijk aanknopingspunt voor metro’s en pendeltreinen. Daar activeren terroristen bij het binnenrijden van de trein van op afstand en met gsm’s zware bommen die ze in het derde, vierde en zesde rijtuig in rugzakken achtergelaten hadden. Hier vallen de eerste 34 doden. Simultaan laat men op ongeveer

¹⁵⁴⁹ *Ibid.*

Zie ook: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.110

¹⁵⁵⁰ Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.17-18

¹⁵⁵¹ Nesser, Petter, How did Europe’s Global Jihadi’s Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.246

I.v.m. Irak als ‘*prime motivation*’ voor dit type incidenten, zie ook: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.139

¹⁵⁵² Europol, Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report (TE-SAT). October 2003 – 17th October 2004. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2004, p.36

¹⁵⁵³ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.271

500 meter van het station in een andere trein volgens dezelfde werkwijze bommen afgaan: er komen 59 mensen om. De dodelijkste aanval vindt nauwelijks twee minuten later (7u41) plaats in het El Pozo station. Minstens 70 mensen laten het leven wanneer ook daar bommen in diverse treinstellen van op afstand tot ontploffing gebracht worden. Eén minuut later explodeert de laatste bom op een trein die op dat moment het Santa Eugenia station passeert. Met nog eens 17 slachtoffers komt de teller op een drieste 191 doden te staan. Kort na de aanslagen vindt de politie rugzakken terug die nog meer bommen blijken te bevatten, zowel in Atocha als El Pozo laten ze deze gecontroleerd ontploffen.¹⁵⁵⁴

Toenmalige premier José María Aznar beschuldigt vrijwel automatisch de Baskische afscheidingsbeweging Euskadi ta Askatasuna (ETA), maar via de telefoontoestellen raken Spaanse autoriteiten snel een groep jihadimilitanten op het spoor. Hun verantwoordelijkheid lijkt kort daarop bevestigd wanneer het schimmige Abu Hafs Al Masri Brigade de aanslagen in naam van Al Qaeda opeist en ze motiveert als antwoord op de deelname van Spanje aan de Amerikaans geleide invasie in Irak.¹⁵⁵⁵ De timing van de aanvallen was gericht op de specifieke politieke kortetermijndoelstelling om de verkiezingen te beïnvloeden en de terugtrekking van de Spaanse troepen uit Irak te verzekeren.¹⁵⁵⁶ Een tweede factor en bijkomende aangevoerde bron van motivatie was repressie tegen militante activisten in Spanje in de nasleep van 9/11. De timing van M11 onderstreept hoe dan ook dat Spanje bewust als symbolisch doelwit uitgekozen was: ze vinden nauwelijks drie dagen plaats voor de Spanjaarden naar de stembus trekken. Intussen wordt aangenomen dat de jihaditerroristen met hun actie de parlamentsverkiezingen wisten te manipuleren. Tot M11 wordt zittend president Aznar nog een voorsprong in de peilingen voorspeld, maar uiteindelijk wint de socialist José Luis Rodríguez Zapatero – die had de terugtrekking van de troepen beloofd.¹⁵⁵⁷

4.1.2.2. Madrid cel

Dankzij het gerechtelijk onderzoek is de cel in Madrid intussen vrij goed gedocumenteerd. Onder de arrestanten bevinden zich vooral Marokkanen, maar ook Indiërs, Syriërs en Spanjaarden. De gsm's leiden de politie naar Leganés (een buitenwijk ten zuiden van Madrid), maar bij aankomst blazen de verdachten het appartement en zichzelf op.¹⁵⁵⁸ Ben Abdelajid Al Fakhet, de 'Tunesiër', wordt doorgaans gezien als de leider of *entrepreneur* en

¹⁵⁵⁴ GTD Incident Summary: Madrid, 11/03/2004 (Atocha)

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200403110007>
en (Atocha) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200403110001>
en (El Pozo) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200403110003>
en (Santa Eugenia) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200403110004>

¹⁵⁵⁵ *Ibid.*

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp120-121

¹⁵⁵⁶ Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.271

¹⁵⁵⁷ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p. 122

¹⁵⁵⁸ Zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.87-88

operationele leider van het complot. Hij woonde sinds 1994 in Spanje en zou tijdens een persoonlijke crisis bekeerd zijn tot de islam en vervolgens radicaliseren. De invasie in Irak en Spanjes deelname in de coalitiemacht raken hem naar verluidt dermate dat hij contact zoekt met Marokkaanse militanten en een aanval in Spanje voorstelt. Liefst had hij hiervoor ervaren militanten ingezet, maar er wordt hem verteld lokaal te rekruteren.¹⁵⁵⁹ De charismatische Fakhret weet zijn contacten onder Spaanse jihadinetwerken te exploreren, stelt rond november 2003 de cel samen en neemt vervolgens de leiding over de voorbereiding en training van de leden. De cel bestaat uit 'moedjahedien' die in Spanje zelf gerekruteerd zijn, ook de fondsen zijn hoofdzakelijk in Spanje geworven, vnl. afkomstig uit de verkoop van narcotica en gestolen wagens.¹⁵⁶⁰ Ook de naam van Abu Musab Al Suri valt. Hij werd sinds december 2001 door de Spaanse autoriteiten gezocht, o.m. voor zijn vermeende hulp aan de daders van 11 september. O.m. in het Spaanse onderzoeksrapport en een Brits onderzoek naar M11 wordt hij geduid als het 'meesterbrein' en als 'intermediair figuur'. Hij zou vanuit Afghanistan naar Spanje afgereisd zijn om aan de leden van de Madrid cel verdere instructies te geven. Niettemin blijft zijn precieze betrokkenheid bij de operatie onduidelijk.¹⁵⁶¹

De Madridcel is niet van bovenaf georganiseerd, maar kunnen we zien als het resultaat van een reeks overlappingsen en hoogst informele contacten tussen militanten in de Maghreb en Zuidwest-Europa.¹⁵⁶² Het onderzoek wijst uiteindelijk op een netwerk waarvan de tentakels zich over heel Europa uitspreiden. In het kader van de naspeuringen worden nog verdachten gearresteerd in o.m. Italië, Frankrijk en België (*supra*). De daders zouden geregeld in contact gestaan hebben met o.m. figuren uit de invloedrijke 'Londonistan crowd', nog een andere Al Qaeda cel in Madrid (de Abu Dahda cel) en meest verontrustend, leden van het Marokkaanse GICM.¹⁵⁶³ Bij State Department verklaart men dan weer dat de daders in contact zouden staan met de verdachten van de aanslagen in Casablanca van een jaar eerder.¹⁵⁶⁴ Niettemin is het duidelijk dat er weinig of geen sturing was door Bin Laden of andere leden uit de harde kern van de mondiale jihadibeweging. Tijdens het vijf maanden durende proces (maart-juli 2007) vindt men nergens een connectie met Al Qaeda of de kern van de mondiale jihadibeweging.¹⁵⁶⁵ Men besluit dat de cel het best

¹⁵⁵⁹ Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, p.17

¹⁵⁶⁰ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.244

¹⁵⁶¹ Brynjar, Lia, The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, p.48

Zie ook: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.106

¹⁵⁶² Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.272

¹⁵⁶³ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.243-244

¹⁵⁶⁴ Black, Cofer, The Characteristics, Causes and Controls of the New Global Terrorism. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, p.10

¹⁵⁶⁵ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.272
Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.129

omschreven wordt als *homegrown*: geïnspireerd door Al Qaeda, maar slechts indirect verbonden aan Al Qaeda vanwege de nauwe band met Marokkaanse jihadinetwerken.¹⁵⁶⁶

4.1.3. Londen (07/07/2005 en 21/07/2005)

4.1.3.1. Aanslagen

Anderhalf jaar nadien is de belangrijkste bondgenoot van de Verenigde Staten in de GWOT het doelwit. Op 7 juli 2005 worden de Londenars geconfronteerd met het jihaditerrorisme wanneer jihaditerroristen tijdens de ochtendspits (alweer) het publieke transportnet viseren. De vier bomaanslagen – drie in de Londense *Underground* en één op een dubbeldekkerbus – die meer dan 50 doden en 700 gewonden achterlaten, blijken het werk van geboren en getogen Britten, elk met buitenlandse wortels weliswaar. Drie van de vier hebben een Pakistaanse achtergrond, één zelfmoordterrorist was afkomstig uit Jamaica. De bom van omstreeks 8u50 op de Piccadillylijn tussen Russel Square en Kings Cross was tot ontploffing gebracht door Germain Lindsay, de Jamaicaanse Brit. Door de kracht van de explosie worden twee metrostellen verwoest en valt het grootste aantal slachtoffers (26).¹⁵⁶⁷ De tweede bom die rond datzelfde tijdstip ontploft op de Liverpool Street-Aldgate lijn, blijkt geactiveerd te zijn door Shehzad Tanweer, afkomstig uit Leeds.¹⁵⁶⁸ Voor de derde bom die op trein 216 tussen Edgware Road station en Paddington explodeert, wordt Mohammed Sidique Khan geïdentificeerd als dader.¹⁵⁶⁹ De laatste explosie komt een uur later. Volgens het oorspronkelijk plan had 18-jarige Hasib Hussein zichzelf ook moeten opblazen in de metro, maar omdat hij intussen vastgeraakt was in het verkeer, doet hij dat op de dubbeldekkerbus waarop hij zich bevindt. Ook hier is de dodentol hoog: dertien mensen worden mee de dood in gesleurd.¹⁵⁷⁰

Terwijl Groot-Brittannië zich probeert te verzoenen met de vaststelling dat het bloedbad op 7 juli het werk was van eigen burgers, probeert een andere cel nauwelijks twee weken later (21/07/2005) alweer toe te slaan in hartje Londen. De GTD wijst de gecoördineerde actie van vier bomaanslagen toe aan de Abu Hafs Al Masri Brigade. In tegenstelling tot de aanvallen op 7 juli vallen er geen gewonden.¹⁵⁷¹ Niettemin is de schade, en dan vooral op psychologisch vlak, groot.

¹⁵⁶⁶ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.243-244

¹⁵⁶⁷ GTD Incident Summary: Kings Cross Subway Station, 07/07/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507070002>

¹⁵⁶⁸ GTD Incident Summary: Liverpool Street Station, 07/07/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507070001>

¹⁵⁶⁹ GTD Incident Summary: Edgware Road Subway Station, 07/07/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507070003>

¹⁵⁷⁰ GTD Incident Summary: Tavistock Square, 07/07/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507070004>

¹⁵⁷¹ GTD Incident Summary: Warren Street Station, 21/07/2005.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507210002>

en (The Oval Station) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507210006>

en (Sheperd's Bush Station) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200507210007> en

4.1.3.2. De Londense cellen

Het onderzoek naar de aanslagen op 7 juli levert niet veel meer op dan dat deze vier mannen wel degelijk degenen waren die de zelfmoordacties met – tactisch gesproken – eenvoudige bommen uitvoerden. Geen van de vier was voordien uitdrukkelijk onder de aandacht gekomen van de veiligheidsdiensten. Het is meteen ook één van de redenen waarom zij er in slagen om uitgerekend op de openingsdag van de G8 hun operatie te volbrengen.¹⁵⁷² Het falen van de anders zo competente Britse inlichtingendiensten om de aanslag te verijdelen en de groep te identificeren, heeft volgens Rogers alles te maken met *'the viability, vigour and persistence of the range of groups linked under the "al-Qaida" banner'*.¹⁵⁷³

Mohammed Siddique Khan wordt geïdentificeerd als de oprichter van de jihadicel en *entrepreneur* in het complot. Hij zou de andere drie gerekruteerd hebben en is de enige waarvan vaststaat dat hij voor militaire training naar een kamp in Pakistan trok.¹⁵⁷⁴ Deze leraar staat voor zijn politiek activisme voor de onafhankelijkheid van Kasjmier onder toezicht van de Britse inlichtingendiensten, maar in zijn omgeving ziet men hem als een 'vaderfiguur' voor de lokale jeugd. De rekrutering van de andere leden van de cel is een raadsel. Geen van de drie waren religieuze of politieke activisten. Shehzad Tanweer bv. wordt omschreven als een knappe, intelligente en succesvolle atleet die droomde van een professionele sportcarrière. Volgens familie in Pakistan raakte Tanweer geïnspireerd door de aanslagen van 11 september, en moet zijn daad gezien worden als een reactie tegen het Britse beleid in Kasjmier, Irak en Afghanistan.¹⁵⁷⁵ Een videoboodschap die achtergelaten wordt door Khan suggereert dat de cel zich op zijn minst affilieert met de doelstellingen van Al Qaeda.¹⁵⁷⁶

Dat er tal van paden naar de jihad in Europa zijn¹⁵⁷⁷, toont de samenstelling en organisatie van de zogenaamde '21 juli cel', die nauwelijks twee weken later toeslaat. Deze keer zijn het geen Pakistaanse Britten die zich voor de kar van de jihad spannen, maar een groep van Oost-Afrikaanse immigranten die in de vroege jaren '90 hun land ontvlucht waren voor oorlog en hongersnoden. Het onderzoek wijst Muktar Said Ibrahim aan als hoofdverdachte van het complot. Hij zou de groep van vier jihadi's, allen afkomstig uit

en (Hackney Area) via:

<http://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200507210008>

¹⁵⁷² Burton, Fred, The London Bombings: Clues and mysteries. In: Strategic Forecasting, Terrorism Intelligence Report, 12/07/2005, pp.2-3

¹⁵⁷³ Rogers, Paul, The London bombs in the wider war. In: OpenDemocracy, 08/07/2005, p.2

¹⁵⁷⁴ Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 30, nr.1, 2007, p.10

Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.18-19

¹⁵⁷⁵ *Ibid.*, p.19

¹⁵⁷⁶ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.124

¹⁵⁷⁷ Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, p.19

Eritrea en Somalië, geleid hebben en het complot gecoördineerd hebben. Zijn levensloop is exemplarisch voor dit type jihadi's. Ibrahim was in 1992 vanuit Eritrea als 14-jarige in het Verenigd Koninkrijk terechtgekomen waar hij snel in de gevangenis terecht zou komen voor diefstal. Volgens mediaberichten zou hij daar bekeerd en geradicaliseerd zijn en zijn leven omgegooid hebben. In 2003 krijgt hij het Brits staatsburgerschap. Hoe de leden van de 21 juli cel elkaar ontmoetten is thans nog onzeker, maar het onderzoek suggereert dat de beruchte Finsbury Park moskee een rol speelde in hun radicaliseringproces. Met Al Qaeda zou geen van de verdachten contacten gehad hebben.¹⁵⁷⁸ Nog volgens bekentenissen van de in Rome gearresteerde daders was het niet de bedoeling mensen te doden, maar de Londenaren schrik aan te jagen.¹⁵⁷⁹

4.1.4. Besluit: jihaditerrorisme in Europa

De aanslagen in Madrid en Londen en tal van verijdelde complotten wijzen er op dat de jihaditerroristen er wel degelijk op uit zijn spectaculaire acties te ondernemen met het oog op zoveel mogelijk slachtoffers en de grootst mogelijke aandacht. Beide aanslagen waren uiterst destructief en suggereren een zorgvuldige planning door militanten met toegang tot financiële middelen en *safe houses*, en een zekere technische bagage.¹⁵⁸⁰ Beide aanslagen zijn uniek te noemen vanwege het feit dat ze gericht waren tegen Europese burgers op West-Europese bodem. Zowel in Spanje als in het VK viseren ze het openbaar vervoer tijdens de drukke ochtendspits. In beide gevallen was de timing ook politiek bekeken hoogst symbolisch en gericht op het bereiken van maximale internationale impact: in Madrid stonden de nationale verkiezingen voor de deur; de aanslagen in Londen vonden luttele uren voor de opening van een G8 bijeenkomst in Glenaeles (Schotland) plaats en één dag na de aankondiging dat Londen verkozen was tot gaststad voor de Olympische Spelen van 2012.¹⁵⁸¹

Ook al vanwege de Al Qaeda signatuur en omdat bv. de feiten in Londen opgeëist worden door de tot dan onbekende 'Secret Organization of Al Qaeda in Europe', wijst men als vanzelfsprekend in de richting van Osama Bin Laden en zijn netwerk. Bij het type grootschalige aanslagen als Madrid en Londen valt de naam van de voortvluchtige Spaanse Syriër en Afghaans veteraan Mustafa Setmariam Nasar, ofwel Abu Musab Al Suri. Door diverse rollen aan te nemen binnen de mondiale jihadibeweging werkte deze zich na 9/11 hoog op binnen de rangen van de mondiale jihadibeweging. Net als Al Zarqawi cultiveert hij zijn Europese connecties zorgvuldig en zou hij zich als ronselaar van jihadi's in Europa opwerpen.¹⁵⁸² Vanuit die hoedanigheid suggereert men dat hij de aanslagen in Madrid en

¹⁵⁷⁸ Sullivan, Kevin, From Refugee to Thug to Suspect in Londen Plot. In: Washington Post, 04/08/2005.

Lyall, Sarah, In Britain, Migrants Took a New Path: To Terrorism. In: Washington Post, 28/07/2005

¹⁵⁷⁹ Napoleon, Loretta, Terreurlegende Al-Zarqawi. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, p.20

¹⁵⁸⁰ Rogers, Paul, The London bombs in the wider war. In: OpenDemocracy, 07/08/2005, p.1

¹⁵⁸¹ I.v.m. Madrid zie bv.: Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.271

I.v.m. Londen, zie: Burton, Fred, The London Bombings: Clues and mysteries. In: Strategic Forecasting, Terrorism Intelligence Report, 12/07/2005, p.1

¹⁵⁸² Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.106, 197

Londen mee georkestreerd en gestuurd heeft en wordt hij (vooral in de pers) geduid als de leider van de Europese afdeling van Al Qaeda. O.m. zijn internetboodschap *Message to the British and European peoples and governments after the bombings of July 2005*) ligt mee aan de basis van die veronderstelling.¹⁵⁸³ Wanneer Al Suri in december 2005 gearresteerd wordt is dat een grote doorbraak voor de terrorismebestrijders. De mondiale jihadibeweging is er immers één van haar belangrijkste strategisch denkers mee kwijt.¹⁵⁸⁴

Deze incidenten sluiten meer dan elders aan bij de Al Qaeda standaard en doctrine. Met grootschalige, choquerende aanslagen op westerse bodem willen deze jihadi's zich expliciet in naam van een universele moslimgemeenschap wreken voor de situatie en de positie van moslims in de wereld (cfr. Palestijnen of Irakezen). Daarmee engageren ze zich in de mondiale strijd tegen alle vijanden van de islam, die moslims van Irak tot Palestina, Afghanistan, Tsjetsjenië of Kasjmier onderdrukken.¹⁵⁸⁵ De aanvallen in Madrid en Londen suggereren dat een minimum aan gecentraliseerde besluitvorming in uitzonderlijke gevallen nog functioneert, maar globaler bekeken lijkt het er op dat de werking van de mondiale jihadibeweging enorm gedegradeerd geraakt is. Burke interpreteert het als een verdere '*progression down the scale*'. I.t.t. de grootschalige Al Qaeda aanslagen zoals de Oost-Afrikaanse operatie in 1998, 11 september 2001 of de aanslag op de *USS Cole* representeren Londen en Madrid, maar vooral de moord op van Gogh de kwalitatieve trend naar onafhankelijk opererende jihadi's. Hoewel de mondiale jihadibeweging nog samengehouden wordt door een universele ideologie en een bepaalde visie op de wereld, is ze operationeel bekeken gefragmenteerder dan ooit.¹⁵⁸⁶

De terroristen van Madrid en Londen noemen zichzelf 'moedjahedien' of jihadi's, inspireren zich op de Al Qaeda doctrine, maar directe en tastbare organisatorische verbanden met de kern van de mondiale jihadibeweging zijn er niet te vinden.¹⁵⁸⁷ Beide aanvallen en tal van andere incidenten impliceren dan een verontrustende vaststelling, nl. dat Europa, en bij uitbreiding het Westen, nu potentieel het toneel vormt voor een nieuwe generatie van *homegrown* terroristen.

¹⁵⁸³ Al Suri heeft volgens Paul Cruickshank en M.H. Ali sinds de late jaren '80 vooral als strategisch denker invloed gehad op de koers van Al Qaeda, zie: Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, pp.2-9

Ook Brynjar benadrukt zijn rol als '*pen-jihadist*' en wijst op zijn intellectuele bijdrage: Brynjar, Lia, The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile. In: *Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks*. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.39-40

¹⁵⁸⁴ Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, pp.1-2, 7, 11

¹⁵⁸⁵ Zie bv.: Zubaida, Sami, The London bombs: Iraq or the "rage of Islam"? In: *OpenDemocracy*, 03/08/2005, p.2

¹⁵⁸⁶ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.272

¹⁵⁸⁷ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.234

4.2. *Homegrown* terrorisme

Wat intussen algemeen geduid staat als de nieuwe generatie van *homegrown* terroristen, moeten we interpreteren als een bonte mengeling van activisten die vanuit diverse achtergronden, motivaties en met diverse gradaties van operationele autonomie handelen. Deze 'nieuwe' generatie extremisten, die soms zelfgerekruteerd en zelfgeradicaliseerd zijn, valt moeilijk te categoriseren. Er bestaat geen standaardprofiel.¹⁵⁸⁸ Deze informele groepjes of cellen die ontstaan na 9/11 of de invasie in Irak verschillen in grootte en slagkracht, daarnaast staat de geografische spreiding van hun operaties, de uiteenlopende doelwittenkeuze, de leeftijd van de leden of hun geografische achtergrond een eenduiding inzicht in de weg.¹⁵⁸⁹ In dit luik lichten we het profiel van deze nieuwe generatie van *homegrown* terroristen toe (sectie 4.2.1.) en gaan vervolgens, ter illustratie, de manier na waarop deze jihadi's opereren en hun training verwerven (sectie 4.2.2.).

4.2.1. Nieuwe generatie jihaditerroristen?

Voor hun sociologisch profiel kunnen we o.m. verwijzen naar de empirische studie van Edwin Bakker. Zijn analyse o.b.v. diverse gegevens ('biografieën') voor meer 242 'Europese jihadi's' wijst uit dat het merendeel immigranten zijn van eerste, tweede dan wel derde generatie. Qua geografische achtergrond is een duidelijke meerderheid afkomstig uit Arabische landen, en opvallend vaak uit Noord-Afrika (vnl. Algerije en Marokko).¹⁵⁹⁰ De cellen worden gewoonlijk gedomineerd door één nationaliteit. Heel vaak zijn de leden zelfs uit één en dezelfde streek afkomstig. De Hofstadgroep was samengesteld met jongeren uit de havenstad Al Hoceima in Marokko, bijna alle leden van de Madridcel komen uit dezelfde stad (Tetouan) en nagenoeg elke arrestant in het VK is een immigrant van de tweede generatie uit het Mirpur district in het bezette Kasjmier.¹⁵⁹¹

Inzake hun ervaring en training wijzen analyses uit dat sommigen onder hen getraind zijn in Pakistan of Afghanistan (cfr. Londen) terwijl anderen zich in Europa of Noord-Afrika voorbereidden (cfr. Madrid) of geheel autonoom handelden (cfr. moord op van Gogh). Sommige onder de activisten lijken slechts minimaal getraind, terwijl anderen een substantieel niveau van training verworven hebben.¹⁵⁹² Operationeel bekeken, werpen deze zelfgerekruteerde militanten zich op als *freelance operators*. De toegang tot gesofistikeerde wapens of explosieven is bij hen beperkter dan bij jihadi's die in

¹⁵⁸⁸ Bakker, Edwin, Jihadi terrorists in Europe. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.2, December 2006, p.45

¹⁵⁸⁹ Voor een duiding van de notie '*homegrown terrorism*' zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.133-136

¹⁵⁹⁰ Bakker, Edwin, Jihadi terrorists in Europe. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.2, December 2006, p.45

¹⁵⁹¹ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.84-85

¹⁵⁹² Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.243

Voor Londen cel: United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.124

conflictgebieden actief zijn. Eens ze het radicale beeld van de mondiale jihad geaccepteerd hebben, engageren ze zich in het vinden van mensen en middelen om hun eigen heilige oorlog te lanceren.¹⁵⁹³ Opmerkelijk ook is dat de cellen organisatorisch op de leest van de mondiale jihadibeweging geschoeid zijn. Volgens Nesser bevat een typische cel een *entrepreneur*, diens *protégé*, en daarnaast nog *misfits* en *outcasts*. De werking en samenstelling van de Madridcel, Londencel of de Hofstadgroep doen sterk denken aan de Hamburgcel, met dat verschil dat de sturing van bovenaf minimaal of niet bestaand is. De rekrutering bv. is in handen van de *entrepreneur* en de *protégé* en is niet zelden gebaseerd op algemene richtlijnen uit brochures en internetartikels. Daardoor verloopt het proces doorgaans minder gesystematiseerd dan vroeger het geval was.¹⁵⁹⁴ Dat sluit aan bij de resultaten van de studie van Bakker, die suggereren dat voor de Europese context de term 'zelfradicalisering' en 'zelfrekrutering' toepasselijker is. Individuen radicaliseren zonder tussenkomst van buitenaf, maar in het land waar we ze wonen, vaak met vrienden of familieleden.¹⁵⁹⁵ Opmerkelijk wel is de rol van oudere figuren die doorgaans meer religieuze kennis hebben dan de tweede en derde generatie immigranten. In het geval van de Hofstadgroep noemt Sageman de bekeerling Al Issa als cruciaal voor het aanmoedigen van de jongere leden om lokale operaties uit te voeren.¹⁵⁹⁶

De algemene deler bij deze nieuwe generatie situeert zich op het ideologische niveau. De gedeelde doelstelling is hun engagement in de mondiale jihad. Het leidt geen twijfel dat de bezetting in Irak het potentiële aantal van jihadi's vergroot heeft en dat deze gebeurtenissen geduid moeten worden als de voornaamste drijfveer van deze zelfverklaarde moedjahedin. Paul Rogers bv. stelt daarover: "*What makes Iraq so potent is not just the raw facts but how they can be expanded, manipulated and developed into much wider conspirational frameworks.*"¹⁵⁹⁷ Meer algemeen mogen we stellen dat de groepen, cellen of individuen actief in Europa geïnspireerd zijn door het mondiale jihaditerrorisme van Al Qaeda of gelijkgestemde groepen. Hun activiteiten en communiqués bevestigen dat zij handelen volgens Al Qaeda's doctrine van de mondiale jihad tegen de Verenigde Staten en geallieerde naties.¹⁵⁹⁸ De meer specifieke drijfveren of bronnen van radicalisering van deze jihadi's lopen ver uiteen, wat ook logisch is, gezien zij relatief ver van de kern af staan.¹⁵⁹⁹ Naast het Verenigd Koninkrijk, Spanje of Nederland worden evengoed Frankrijk (voor het bannen van hoofddoeken op school) of Denemarken (voor de controversie rond

¹⁵⁹³ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.276

¹⁵⁹⁴ Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.11-12

¹⁵⁹⁵ Bakker, Edwin, Jihadi terrorists in Europe. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.2, December 2006, p.56

¹⁵⁹⁶ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.79

¹⁵⁹⁷ Rogers, Paul, Al-Qaida's new generation. In: OpenDemocracy, 13/07/2005, cit. op p.2

Zie bv. ook: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.138

¹⁵⁹⁸ Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, p.12

¹⁵⁹⁹ Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.70

de cartoons over Mohammed) in diverse communiqués nadrukkelijk als vijanden van de islam en legitiem doelwit in de jihad omschreven.¹⁶⁰⁰

Bij dit alles moeten we ons afvragen of dit *homegrown terrorism* een kwalitatieve verschuiving voor het mondiaal jihaditerrorisme representeert. Sageman stelt dat het op zich geen nieuw fenomeen betreft: *“The dynamic of self-organized networks and their radicalization in the host country in the third wave is the same as it was in the second wave before 9/11.”* Het pad naar radicalisering bij deze netwerken verschilt niet met vroeger. Wel geldt dat het contact met de ‘Al Qaeda kern’ en de mogelijkheden tot samenwerkingsverbanden met gevestigde netwerken beperkter geworden zijn.¹⁶⁰¹ Het lijkt er inderdaad op dat nagenoeg alle aspecten aan dit *homegrown terrorism* gekenmerkt zijn door een dynamiek van onderuit. Deze militanten zijn immers in toenemende mate ‘zelfgerekruteerd’, ‘zelfgeradicaliseerd’, en ‘zelfgetraind’ binnen Europa.¹⁶⁰² Om deze *bottom-up* dynamiek nader te duiden, bekijken we de manier waarop deze jihadi’s hun expertise opgedaan hebben.

4.2.2. Illustratie: ‘self-training’

Zopas besloten we dat de jihadi’s in Europa vrijwel geheel autonoom te werk gaan, dat de connectie met de harde kern onbestaand is en dat ze hoogstens informele contacten met andere jihadinetwerken (cfr. GICM of GSPC) onderhouden. O.m. Sageman stelt dat het overgrote deel van deze nieuwe generatie *by default* zelfgetraind is.¹⁶⁰³ De vraag is dan hoe deze jihadi’s de nodige inspiratie en ervaring opdoen om complotten voor te bereiden en uit te voeren in de lijn van de Al Qaeda standaard en methodologie. Hoewel er een zekere lacune bestaat in de kennis over de manier waarop de training en voorbereiding van jihaditerroristen heeft plaatsgevonden na de invasie van Afghanistan in oktober 2001,¹⁶⁰⁴ en wij hier niet de complete aanloop en voorbereidingscyclus na kunnen vertellen, wordt hierbij vaak verwezen naar het internet als virtueel trainingsveld.

4.2.2.1. Internet als virtueel trainingsveld?

Het Amerikaanse State Department omschrijft het internet als een ‘virtuele *safe haven*’: *“Terrorists exploit electronic infrastructure such as the Internet, global media, and satellite communications for recruitment, training, planning, resource transfer, and intelligence*

¹⁶⁰⁰ Europol, Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report (TE-SAT). October 2003 – 17th October 2004. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2004, p.4

¹⁶⁰¹ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.133-134 –cit. op p.134

¹⁶⁰² Zie bv.: Nesser, Petter, How did Europe’s Global Jihadi’s Obtain Training for their Militant Causes? In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.234
United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.13

¹⁶⁰³ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.140

¹⁶⁰⁴ Nesser, Petter, How did Europe’s Global Jihadi’s Obtain Training for their Militant Causes? In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, p.235

collection between and among terrorists and terrorist groups."¹⁶⁰⁵ Andere experts gaan verder en stellen dat het internet cruciaal geworden is voor de training, planning en logistiek, of samengevat: dat Al Qaeda cyberspace aanwendt als een legitieme gevechtszone. In die optiek zou Al Qaeda het eerste 'webgestuurde guerrilla netwerk' zijn. Verwijzend naar de propagandaslag van Al Zarqawi in Irak stelt Atwan: *"It is no exaggeration to state that the Internet is the single most important factor in transforming largely local jihadi concerns and activities into the truly global network that al-Qa'ida has become today."*¹⁶⁰⁶

Voor het jihaditerrorisme in Europa moeten we wijzen op enkele indicaties die bevestigen dat de operationele cellen zich voor de organisatie en voorbereiding van complotten en aanslagen laten inspireren door diverse types van jihadipublicaties op het internet.¹⁶⁰⁷ Na de aanslagen van Madrid en Londen besluiten diverse experts dat deze via het internet georkestreerd zijn.¹⁶⁰⁸ Bij verdachten van de aanslagen in Madrid worden immers stapels ideologische, strategische en tactische teksten teruggevonden, alsook audiovisueel materiaal, gedownload van het internet. Maar één voorbeeld is *The Series of Preparation for Struggle* dat verspreid werd door het Global Islamic Media Front. In opeenvolgende publicaties worden er o.m. algemene richtlijnen gegeven voor het voeren van een guerrilla oorlog, en i.v.m. veiligheid, organisatie, wapens en explosieven.¹⁶⁰⁹ Nesser meent dat de cel rond Serjame Ben Abdelmajid Fakhel wel degelijk tactieken en strategieën hanteerde die in deze 'handboeken' aanbevolen worden. M.n. de timing van de aanslagen, vlak voor de Spaanse verkiezingen of de genomen veiligheidsmaatregelen komen volgens hem recht uit een strategisch document uit de reeks.¹⁶¹⁰

Het internet geldt dan als het eerste en voornaamste aanknopingspunt en toegang tot propaganda, ideologische doctrines, strategisch en operationeel advies. De vernietiging van de trainingskampen in Afghanistan heeft de nieuwe generatie immers een gestructureerde training ontnomen en in plaats daarvan moet men improviseren. Daarover stelt Nesser: *"Typically, the 2nd generation of activists initiates preliminary, improvised terrorist training inside Europe, but then goes to other regions in order to obtain more advanced training."*¹⁶¹¹ Uiteraard moeten we ook hier gradaties in onderkennen. De Madrid- en Londencellen hadden zekere contacten met figuren en netwerken binnen de mondiale jihadibeweging, daar waar de Hofstadgroep volledig autonoom stond en

¹⁶⁰⁵ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, cit. op p.17

¹⁶⁰⁶ Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.122 – cit.op. p.124

¹⁶⁰⁷ Vbn. bij: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.110

¹⁶⁰⁸ Zie: Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.147

Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.113

¹⁶⁰⁹ Stenersen, Anne, *The Internet: A Virtual Training Camp?* In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, pp.222-223

¹⁶¹⁰ Nesser, Petter, *How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes?* In: *Terrorism and Political Violence*, volume 20, nr.2, 2008, pp.244-245

¹⁶¹¹ *Ibid.*, p.241, 235-236

handelde. Die laatste groep is dan meer amateuristisch en meer *homegrown* dan de voornoemde cellen.¹⁶¹²

4.2.2.2. Beperkingen aan 'self-training'

De rol van het internet mag evenwel niet overschat worden. Anne Stenersens meent dat het beeld van het internet als een virtueel trainingskamp (in het geval van de Europese jihadi's) misleidend is. Haar onderzoek naar de op het web gepubliceerde handboeken en video's met technische en tactische onderwerpen voor de jihad wijst uit dat deze doorgaans door zelfgeradicaliseerde sympathisanten aangeboden en geraadpleegd worden. Deze 'online experts' blijken weinig of geen ervaring in de praktijk of het veld te bezitten. Ze besluit dat de kern van de mondiale jihadibeweging tot nog toe opvallend weinig georganiseerde inspanningen geleverd heeft om de volgelingen via het internet op te leiden. De rol van het internet strekt dan niet veel verder dan de functie als 'bibliotheek'.¹⁶¹³

Ook andere experts betonen zich sceptisch over het belang van de online instructiedocumenten en beargumenteren dat ze geen volwaardig substituut vormen voor persoonlijke training in terroristische kampen. Nesser concludeert dat de nood aan een werkelijke training blijft bestaan. Jihadimilitanten blijven er – veel meer doorgaans aangenomen wordt – op gebrand om '*real-life military training in jihadi combat zones*' te krijgen.¹⁶¹⁴ De activiteiten van de Hofstadgroep vormen een treffende illustratie. Het proces maakt duidelijk hoe de leden via radicale fora en chatrooms communiceerden en andere jonge moslims inspireerden en hen aanmoedigden om fysisch lid te worden van de groep.¹⁶¹⁵ Wat de training aangaat steunde de cel o.m. op het document '*How can I train myself for Jihad*' dat volgens voormalig lid van de groep Bilal L. afkomstig was uit de trainingskampen in Afghanistan. Daarin wordt potentiële jihadi's geadviseerd schietoefeningen en wapens via legale weg te verwerven. Niettemin bleek de geduldige aanpak niet weggelegd voor de meeste leden van de Hofstadgroep. Eén van de redenen waarom de Hofstadgroep al rond 2003 onder de aandacht komt, was de poging van een lid om in Tsjetsjenië aan de jihad deel te nemen – hij werd gevat aan de grens met Oekraïne. De poging van twee andere militanten, Jason Walters en Ismail Aknikh, om trainingskampen in Pakistan binnen te raken, komen eveneens onder de aandacht van de veiligheidsdiensten.¹⁶¹⁶

¹⁶¹² Zie: Cruickshank, Paul, Hage Ali, Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 30, nr.1, 2007, p.10

¹⁶¹³ Stenersen, Anne, The Internet: A Virtual Training Camp? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.215-216, 217, 230, 231

¹⁶¹⁴ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.241, 249

Zie ook: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.113, 142

¹⁶¹⁵ Zie: *Ibid.*, p.110

¹⁶¹⁶ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.246-247

Opmerkelijk genoeg verwijst men naar trainingsfaciliteiten in Pakistan en Afghanistan, en niet naar Irak¹⁶¹⁷ dat na de invasie algemeen beschouwd is als het belangrijkste front in de mondiale jihad. Gekoppeld aan onze bevindingen is dit misschien niet meer dan logisch: ook in Irak zijn de trainingsfaciliteiten beperkt en zagen we dat het militaire aspect van de opleiding veelal gelimiteerd is tot de zogenaamde 'papier training' (zie: sectie 3.4.1.). Intussen lijkt het er op dat het internet vooral aangewend wordt om basisvaardigheden en kennis op te doen, om dan een echte training te volgen.¹⁶¹⁸ Enkel een heel kleine minderheid van de zelfgerekruteerde militanten uiteindelijk in om in echte trainingskampen terecht te komen of contacten te leggen met de kern van de jihadiweging. De risico's die gepaard gaan met zo'n overzeese training zijn niet min: intussen zijn de jihadifronten en gebieden waar jihadi's getraind worden gekend bij veiligheidsdiensten en worden de bewegingen in die richting nauwlettender gescreend. Slechts een handvol van deze zelfgerekruteerde militanten slaagt in hun opzet.¹⁶¹⁹ Nesser voegt toe: "*The urge for real-life training constitute a dilemma and a weak spot for Europe's 2nd generation of global jihadis.*"¹⁶²⁰

Het verklaart allemaal mee waarom sinds 2003 zoveel jihadicellen opgerold raken of beraamde aanslagen vrijdeld worden (*supra*). Activisten die contact zoeken met de gekende jihadicellen binnen Europa of naar Pakistan/Afghanistan afzakken voor militaire training, stellen zichzelf bloot aan veiligheidsrisico's. De cellen die 'uit het niets komen' en het internet als voornaamste trainingsplatform aanwenden, falen doorgaans door hun lage niveau aan professionalisme.¹⁶²¹ Gevaarlijker wordt het wanneer deze groepen contact leggen met een getrainde militant en bv. een ervaren bommenmaker inschakelen, zoals het geval was bij de eerste aanslagen in Londen in 2005 en bij het vrijdeldde Britse complot om diverse vliegtuigen op te blazen boven de Atlantische oceaan (augustus 2007).¹⁶²² Samengevat vervult het internet vele doelstellingen en wordt het op verschillende wijzen door de jihadi's aangewend waardoor we in zekere zin mogen spreken over de *cyber jihad*. Het internet is dan toenemend belangrijk als een mondiaal forum voor communicatie, ideologie, rekrutering, training en logistiek.¹⁶²³ Aangaande training fungeert het echter complementair aan de meer traditionele manieren van

¹⁶¹⁷ *Ibid.*, p.243

Zie ook: Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, pp.22-23

¹⁶¹⁸ Stenersen, Anne, The Internet: A Virtual Training Camp? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.225

¹⁶¹⁹ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.133

¹⁶²⁰ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.250

¹⁶²¹ *Ibid.*

Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.140-141, 143

¹⁶²² *Ibid.*, pp.140-148

Zie ook: Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, p.21

¹⁶²³ Een meer algemene beschouwingen over de rol van het internet voor de mondiale jihadibeweging en Al Qaeda is o.m. te vinden bij: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, pp.120-149

training en opleiding. Het is slechts in het geval van *homegrown* terrorisme waar militanten niet altijd beschikken over de nodige contacten of het reizen naar buitenlandse trainingskampen onmogelijk dan wel te risicovol is, dat het fungeert als een substituuut voor de *real life* training.¹⁶²⁴

4.3. Interactie met de mondiale jihadibeweging: Maghreb als kweekgrond?

Tot hier toe hebben we Europa als doelwit van de jihadi's en het fenomeen van het *homegrown* terrorisme in hoofdzaak als een intern gegeven geduid. Binnen de context van onze onderzoekszet moeten we evenwel tevens de bredere dimensie en de externe aspecten aan deze potentieel kwalitatieve nieuwe trend voor het mondiaal jihaditerrorisme nagaan. De band tussen de Europese jihadi's en de kern van de mondiale jihadibeweging is nagenoeg onbestaande, en de contacten onderling zijn beperkt: *"Disconnected from one another, each of these existing or newly formed networks is basically on its own."*¹⁶²⁵ De vergaande autonomie betekent dat nog niet dat zij op geen enkele manier te verbinden zijn met de mondiale jihadibeweging. Daarnet zagen we hoe zij zich voor hun operaties inspireren op de aanslagen van 11 september of hoe zij verder radicaliseerden en tot actie overgingen n.a.v. de Amerikaans geleide Irak invasie en bezetting. Concreter gesproken duiden we zonet de potentiële contacten tussen meer solide jihadinetwerken en de 'nieuwe' generatie van jihaditerroristen als een gevaarlijke evolutie binnen de mondiale jihadibeweging.¹⁶²⁶ De hulp bv. van meer ervaren militanten en technische experts aan de Madrid en Londen cel waren een sleutelement in het doen slagen van de operaties.¹⁶²⁷

M.n. de Maghreb, en vnl. Marokko, wordt in dit verband genoemd als een 'kweekvijver' voor de nieuwe generatie van mondiale jihaditerroristen.¹⁶²⁸ Hierna gaan we na in hoeverre die stelling klopt door de externe verstrengeling van de meer gevestigde jihadinetwerken in de Maghreb te duiden. We zijn uiteraard opnieuw in hoofdzaak geïnteresseerd in de internationale ambities bij de lokale verzetsnetwerken. In sectie 4.3.1. leidt het tot een genuanceerd beeld waarbij de relaties tussen dit type netwerken en de kern van de mondiale jihadibeweging gekarakteriseerd is door verschillende niveaus van autonomie, en deze groeperingen diverse gradaties vertonen qua raffinement en motivaties.¹⁶²⁹ In sectie 4.3.2. gaan we de betekenis van de Maghreb als kernzone voor de

¹⁶²⁴ Zie: Stenersen, Anne, The Internet: A Virtual Training Camp? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.230-231

¹⁶²⁵ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.133-134 –cit. op p.133

¹⁶²⁶ *Ibid.*, p.143

¹⁶²⁷ Op dat vlak voldoen zij niet geheel aan Al Suri's voorschriften van een 'geïndividualiseerd terrorisme', zie: Cruickshank, Paul, Hage Ali, Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 30, nr.1, 2007, p.10

¹⁶²⁸ Zie o.m.: Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, Volume 19, nr.4, 2007, p.579

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.123-124

¹⁶²⁹ Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, p.21

mondiale jihadibeweging na en situeren we het ontstaan van deze 'post-Afghaanse netwerken' in het verlengde van de Irakoorlog.¹⁶³⁰

4.3.1. Jihadinetwerken in de Maghreb: interne en externe verstrengeling

Bij de opkomstfase en consolidatie van het mondiale jihaditerrorisme identificeerden we de Maghreb als één van de brandpunten en cruciale regio's voor de evolutie van het mondiaal jihaditerrorisme. Intern, of binnen de regio zelf, zagen we hoe diverse jihadinetwerken, al dan niet beïnvloed door een lokale verzetstraditie, ontstonden na de terugkeer van de Afghaanse veteranen. Vooral in Algerije en in Egypte vertaalde zich dat tijdens de jaren '90 in een geïntensiverde geweldscampagne. In Marokko – dat veel minder een voorgeschiedenis van lokaal verzet met zich mee torst – consolideren de jihadinetwerken zich pas na de aanslagen van 11 september. Na de drieste gecoördineerde aanslag in Casablanca van 2003 wordt Marokko nu naast Egypte en Algerije genoemd als een brandpunt voor jihaditerrorisme of als een kweekvijver voor potentiële terroristen.¹⁶³¹

De toenemende verstrengeling tussen de Maghrebijnse netwerken alsook de vraag naar de concrete connectie met de kern van de mondiale jihadibeweging valt onmogelijk eenduidig te beantwoorden. We onthouden dat er weinig geweten is over de precieze werking, natuur, structuur, onderlinge contacten of reikwijdte van de Maghrebijnse jihadinetwerken.¹⁶³² Sommigen duiden groeperingen als de GSPC, GICM of Salafiya Jihadiyya dan ook liever als een 'label' voor een constellatie van verschillende, autonoom opererende groeperingen.¹⁶³³

4.3.1.1. GSPC en Al Qaeda Organisatie in de Maghreb (AQIM)

Na de aanslagen van 11 september 2001 hadden experts al meermaals de vrees geuit dat Osama Bin Laden via spilfiguren als Hassan Hattab of organisaties als de GSPC het internationale jihadinetwerk verder hoopte uit te bouwen in West-Europa. Deze figuren hebben immers, al dan niet vanwege een gedeelde voorgeschiedenis in Afghanistan of in het Algerijnse burgerconflict, het potentieel om door te dringen in diverse netwerken en gemeenschappen.¹⁶³⁴ Via de GIA erft de GSPC inderdaad een diepgeworteld netwerk van militanten in Frankrijk en uit een hele reeks van arrestaties mag blijken dat de diverse Maghrebijnse netwerken actief rekruteren en sympathisanten hebben in het Verenigd Koninkrijk, Italië, Duitsland, Spanje en België. Tijdens 2001 waren al verschillende GSPC

¹⁶³⁰ Voor het ontstaan van dit type netwerken, zie Hfdst.6, sectie 4.2.4. Een goede duiding van de nieuwe generatie van jihadinetwerken is tevens te vinden bij Grignard, zie: Grignard, Alain, *The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.90-91

¹⁶³¹ Zie: Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, *The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco*. In: *Terrorism and Political Violence*, Volume 19, nr.4, 2007, pp.572, 579-580

¹⁶³² United States Department of State, *Country Reports on Terrorism 2005*. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.45

¹⁶³³ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), *Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement*. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.119-120

¹⁶³⁴ Zie: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, pp.196-197

activisten gearresteerd in Europa en wordt een dozijn cellen opgerold. In zowel Milaan als Madrid worden Egyptenaren, Tunesiërs en Algerijnen opgepakt vanwege hun betrokkenheid bij het jihadin netwerk. Ze zijn in het bezit van valse paspoorten en worden ervan beschuldigd rekruten door te sluizen naar trainingskampen in Afghanistan. In datzelfde jaar wordt een goed georganiseerde cel van drie Algerijnen ingerekend in Straatsburg voor het plannen van een bomaanslag op de kerstmarkt.¹⁶³⁵

De naamsverandering van de GSPC naar de Al Qaeda Organisatie in de Maghreb volgt nadat de leiders al in 2003 een eed van trouw gezworen hadden. De erkenning van Al Qaeda in de Maghreb (AQIM) als afdeling van Al Qaeda komt uiteindelijk in september 2006 wanneer Al Zawahiri publiekelijk de alliantievorming goedkeurt en deze lokale afdeling verklaart te steunen in hun jihad tegen de Franse en Amerikaanse belangen in het land.¹⁶³⁶ Hierop lijkt AQIM zijn tactieken en propaganda te modelleren naar Al Qaeda. Zo onderneemt het enkele zelfmoordaanslagen en *mass casualty* aanvallen, en dreigt men westerse doelwitten in Algerije te zullen aanvallen en het veld van opereren uit te breiden naar Europa.¹⁶³⁷ Als we de campagne van AQIM evenwel in zijn geheel bekijken, dan moeten we besluiten dat deze jihadi's in praktijk binnen de Algerijnse nationale verzetstraditie blijven denken en handelen. In 2007 worden in de GTD dertien incidenten opgetekend, die allen plaats vinden in Algerije.¹⁶³⁸ Ondanks de deelname Libische en Marokkaanse jihadleiders, is van een uitbreiding van de activiteiten naar Marokko of Libië geen sprake. Bij Stratfor besluit men dat AQIM ook op dat vlak een 'Algerijns gebaseerd' fenomeen blijft.¹⁶³⁹

Het lijkt er sterk op dat we deze alliantie het best interpreteren als een typisch verstandhoudinghuwelijk (cfr. Al Qaeda in Irak). De toenadering van de GSPC tot Al Qaeda is een reactie op de dalende slagkracht en populariteit van het netwerk rond 2005/6, zo stelt o.m. het State Department vast.¹⁶⁴⁰ Door de naamswijziging en enkele gerichte aanvallen heeft AQIM een massieve internationale publiciteit verkregen (cfr. de annulatie van de Dakar rally in 2008), maar verder zijn er weinig indicaties dat AQIM consistent deelneemt aan een bredere jihad tegen het Westen.¹⁶⁴¹

4.3.1.2. GICM als 'post-Afghaans netwerk'

Opmerkelijk genoeg zit de internationale dimensie van het Europese *homegrown* terrorisme minder vervat bij geformaliseerde Al Qaeda afdelingen, maar komt deze eerder

¹⁶³⁵ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.197

¹⁶³⁶ Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.19

¹⁶³⁷ Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, p.21, 24

¹⁶³⁸ GTD Search Result. Perpetrator: Al-Qa'da in the Lands of the Islamic Maghreb, 13 incidents for 2007. Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20033>

¹⁶³⁹ Burton, Fred, Stewart, Scott, Algeria: Taking the Pulse of AQIM. In: Stratfor, 24/06/2009, p.3

¹⁶⁴⁰ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.127

¹⁶⁴¹ Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, p.24

tot uiting door informele contacten met ervaren Maghrebijnse jihadi's en netwerken als het GICM of Salafiya Jihadiyya. Eén treffende illustratie voor de manier waarop de jihadi's in deze fase opereren, is dan niet zozeer AQIM, maar het Marokkaanse GICM, dat o.m. in verband gebracht wordt met de aanslagen in Madrid (2004).¹⁶⁴² Kort na de golf van aanslagen in Casablanca in 2003 was GICM leider Abdelaziz Benyaich gearresteerd in Spanje waarop hij vervolgens betrokken blijkt bij een geplande gecoördineerde aanval tegen Amerikaanse schepen in de Golf van Gibraltar, tegen toeristenbussen onderweg van Rabat naar Casablanca, en op een café in Marrakech. RAND besluit dat de groep functioneerde als een soort van 'franchise' voor Al Qaeda of als een 'welwillende supporter': i.e. "*prepared to act on behalf of or otherwise support al-Qaeda when called to do so*".¹⁶⁴³

De Amerikaanse geleide Irakoerlog en de daaropvolgende bezetting van het land brengt een heel nieuwe dimensie met zich mee, wat de netwerken nog complexer dan voorheen maakt. Sinds de invasie focust de GICM zich o.m. op het steunen van de jihadi's in de opstand in Irak, daarnaast onderhoudt het dus contacten met Europese jihadi's.¹⁶⁴⁴ Grignard duidt op een nieuw type van 'post-Afghaanse netwerken'. In vergelijking met vroegere netwerken, representeren deze een vervolmaking in termen van ideologie en nationale aspiraties, vermengd met een mondiale visie. Het zogenaamde Asperge dossier rond GICM militanten in België vormt hiervan een goede illustratie. Daarin wordt de GICM karakteriseerd als 'polymorf'. Na *Operation Enduring Freedom* past het zich aan door verschillende cellen over heel Europa op te starten. Opmerkelijk ook is dat deze structuren tevens in staat zijn om vrijwilligers naar nieuwe jihadifronten als Irak door te sluizen. Onderzoek wijst uit dat de GICM te verbinden valt met netwerken in Irak en Saoedi-Arabië, alsook aan de Madrid cel, de Hofstadgroep en opkomende jihadinetwerken in Marokko zelf.¹⁶⁴⁵

4.3.2. Maghreb: kernzone

West-Europa ligt vanwege de nabijheid en de moslimdiaspora hoe dan ook binnen het gezichtsveld van de jihadi's. De operaties in Afghanistan en Irak verstoren de werkwijze van deze jihadi's, maar verhinderen niet dat zij actief blijven. Integendeel, de meer recente golf van arrestaties (*supra*) wijst uit dat Maghrebijnse jihadi's – vooral van Marokkaanse, Algerijnse of Tunesische origine – zich op Europese bodem nog actiever gaan betonen in

¹⁶⁴² Zie o.m.: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.142

Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, Volume 19, nr.4, 2007, pp.580-581

¹⁶⁴³ Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.) Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, pp.122-124 – cit. op p.124

¹⁶⁴⁴ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.244

¹⁶⁴⁵ Grignard, Alain, The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation. In: Coolsaet, Rik, (et al), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.91

I.v.m. rekrutering door Noord-Afrikaanse cellen voor de jihad in Irak, zie bv.: Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, pp.20-21

de mondiale campagne en een ernstig te nemen bedreiging vormen.¹⁶⁴⁶ Samengevat brengt de Irakoorlog een heel nieuwe generatie van structuren met zich mee waarbij bekeerlingen zich mengen met zij die meer ervaring hebben met de jihad, onafhankelijk van hun land van origine. Operationeel, tactisch of strategisch gezien zijn deze militanten niet noodzakelijk in verband te brengen met de kern van de mondiale jihadibeweging. Deze '*heterocliete* netwerken' hebben wel degelijk internationale gevolgen. De oorlog in Irak brengt verschillende generaties van militanten immers met elkaar in contact en betekent een belangrijke impuls doordat nieuwe vectoren van frustratie samenvallen met oudere.¹⁶⁴⁷

Het lijkt er op dat de jihadi's zich na de mislukte binnenlandse campagnes in Egypte en Algerije terughoudend zijn blijven betonen voor terrorisme op eigen bodem, maar in toenemende mate betrokken raken bij de mondiale jihadibeweging. O.m. zien we ze zich inspannen in de rekrutering voor de mondiale jihad en het opzetten van cellen.¹⁶⁴⁸ De lange lijst van arrestaties en vrijdelde complotten maar vooral de geslaagde, grootschalige incidenten (cfr. Madrid, 2004) wijzen er hoe dan ook op dat de toenemende verstrengeling in de Maghreb en op het Europese vasteland het potentieel inhoudt voor toenemende professionalisering en meer gesofistikeerde, dodelijkere aanslagen. De regio wordt sinds de aanslagen van 11 september niet toevallig in één adem met het Midden-Oosten een '*primary concern*' in de GWOT genoemd. Uiteraard zijn er de nationale inspanningen van Europese landen als België, Spanje, Frankrijk of Italië, interne hervormingen in landen als Algerije of Marokko alsook regionale inspanningen in de schoot van o.m. de Afrikaanse Unie. De Verenigde Staten roepen begin 2005 het Trans-Sahara Counterterrorism Initiative (TSCTI) expliciet in het leven vanuit de vrees voor de expansie van deze transnationale jihadinetwerken. Het is ruimer opgevat in de zin dat zuidelijker gelegen landen als Nigeria, Soedan en Mali bij het initiatief betrokken zijn en doordat het een veelzijdige en meerjarige strategie omvat. De verbetering van de slagkracht van het regionale counterterrorismebeleid is het voornaamste doel, dit o.m. door het institutionaliseren van de samenwerking tussen de regionale veiligheidsdiensten, het promoten van democratisch bestuur en het aanhalen van de bilaterale militaire banden met de Verenigde Staten.¹⁶⁴⁹

¹⁶⁴⁶ Zie: Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, pp.17-18

United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.19

¹⁶⁴⁷ Grignard, Alain, The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation. In: Coolsaet, Rik, (et al.) Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.91

¹⁶⁴⁸ Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, Volume 19, nr.4, 2007, pp.579-580

¹⁶⁴⁹ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, pp.126, 46-47

5. Verval van de mondiale jihadibeweging?

De contouren voor de periode vanaf 2004 bevestigen dat Al Qaeda als *maxim* of methodologie fungeert. Al Qaeda omvat elementen van een beweging, een geloofssysteem, een franchise en representeert een zeer informele cluster van netwerken. De mondiale jihadibeweging is dan erg versnipperd en heeft relatief weinig interne interconnecties.¹⁶⁵⁰ Al Qaeda devolueert definitiever naar een meer gedecentraliseerde beweging met lokale afdelingen of 'franchises', waarbij weinig tot geen directe controle uitgeoefend wordt over de cellen, maar er onderlinge verbanden kunnen bestaan tussen verzetsbewegingen en er nog altijd enige convergentie kan zijn van doelstellingen.¹⁶⁵¹ Mede hierdoor is het onmogelijk om in te schatten welke dreiging er precies uitgaat van de mondiale jihadibeweging. Meest recent waren er o.m. in oktober en december 2009 nog de grootschalige bomaanslagen in Bagdad, die opgeëist werden door ISI Iraq, en een vrijdelde aanslag op een lijnvlucht tussen Nederland en de Verenigde Staten door een zelfverklaarde Al Qaeda militant, die beweert instructies opgevolgd te hebben van een lokale Al Qaeda cel in Jemen.¹⁶⁵² De situatie in kernzones als Irak, Pakistan en Afghanistan, blijft intussen hoogst explosief – volgens Paul Rogers is de chaos dermate groot dat Al Qaeda er opnieuw volledig operationeel is en beschikt over een brede waaier aan faciliteiten.¹⁶⁵³

Onze studie beperkt zich tot het mondiaal jihaditerrorisme en de vraag of het Al Qaeda model (i.e. de doctrine en de standaard) op zijn retour is. Wanneer we de contouren algemener bekijken, dan blijkt internationaal terrorisme al bij al schaars en kan er niet gesproken worden van een consistente campagne van jihaditerrorisme tegen de 'verre' vijand. Ook Marc Sageman, die gericht op zoek ging naar gegevens over terreurcomplotten tegen het Westen, besluit dat de huidige indruk van een 'opflakkering van Al Qaeda' in het Westen elke empirische basis mist.¹⁶⁵⁴ Strategisch beschouwd, heeft het mondiale jihaditerrorisme zich allesbehalve geconsolideerd. Het is niet Al Qaeda, die als voorhoede rekruteert, maar een heel kleine minderheid van radicalen die zichzelf rekruteert, organiseert en hoogstens informele contacten onderhoudt met meer

¹⁶⁵⁰ Zie: Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, p.3.

¹⁶⁵¹ Vrij naar: Cronin, Audrey, Introduction: Meeting and Managing the Threat. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.2

¹⁶⁵² I.v.m. de aanslagen in oktober en december, zie: Nyst, Carly, Baghdad bombs kill 155. In: OpenDemocracy, 26/10/2009, p.1 en Belet, Dries, Coordinated bombing ravage heart of Baghdad. In: OpenDemocracy, 08/12/2009, p.1

I.v.m. de vrijdelde aanslag op de vlucht naar Detroit, zie: Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, p.3 en: Hoffman, Bruce, Al-Qaida has a new strategy. Obama needs one, too. In: Washington Post, 10/01/2010, p.5

¹⁶⁵³ Rogers, Paul, Al-Qaida's new terrain. In: OpenDemocracy, 13/09/2006, p.4

Zie ook: MacArthur-Seal, Daniel-Joseph, Links between the Taliban and al Qaeda have grown stronger. In: OpenDemocracy, 24/11/2009, 7p.

¹⁶⁵⁴ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaida: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.6

gevestigde, regionale netwerken. De incidenten en nagenoeg alle aspecten, eigen aan het mondiale jihaditerrorisme, worden beheerst door dynamieken van onderuit.¹⁶⁵⁵

De impact van de GWOT is dan tweeledig. Enerzijds is de mondiale jihadibeweging er op strategisch en organisatorisch vlak ernstig ontwricht door geraakt, anderzijds stellen we vast dat net deze beleidskeuzes diverse diffuse en indirecte effecten met zich meebrengen. Samengevat heeft *Operation Iraqi Freedom* aan Al Qaeda extra zuurstof verleend en betekent de westerse bezetting een bijkomende bron van motivatie. Meer nog, Al Qaeda verwelkomt Amerikaanse militaire acties met open armen omdat deze het wereldbeeld van de voortdurende strijd tussen het Westen en de moslimwereld versterken en een nieuwe generatie van jihadi's inspireren.¹⁶⁵⁶ Deze diffuse effecten, maar eenvoudigweg ook de aard van Al Qaeda's strategie van terrorisme, zorgen er voor dat we achter blijven met een gevarieerd en chaotisch beeld van een veelzijdige en onvoorspelbare bedreiging,¹⁶⁵⁷ zelfs wanneer we – zoals we hier gedaan hebben – enkel de mondiale dimensie in kaart brengen. Desondanks bevestigen onze empirische gegevens de tendensen op organisatorisch en strategisch vlak zoals we ze bij de korte transitiefase vaststelden (zie: Hfdst.6, luik 5). Daarbij moeten we nu ook wijzen op enkele indicaties van verval op het ideologische niveau.

5.1. Strategisch: leiderloos jihadisme

Onze contouren komen overeen met Hegghammers conclusie dat het oude Al Qaeda netwerk opgesplitst is in vijf regionaal te definiëren clusters met zwaartepunten in Irak, Saoedi-Arabië, Afghanistan/Pakistan, Zuidoost-Azië en Europa/Noord-Afrika.¹⁶⁵⁸ Sinds 2004 hebben we nog slechts een handvol incidenten opgetekend die aanleunen bij de 'Al Qaeda standaard'. De aanslagen in Londen, Madrid of de *Red Sea bombings* dragen elk de signatuur van Al Qaeda, maar beantwoorden niet volledig aan de standaard zoals die gezet is met aanslagen als 9/11 of het Oost-Afrikaans complot van 1998.¹⁶⁵⁹ Opvallend ook is dat de aanslagen die aan Al Qaeda toegekend worden doorgaans plaatsvinden in de periferie van de de moslimwereld (zie: sectie 2.1.).

Het argument dat Al Qaeda symbool staat voor het 'leiderloze jihadisme' wordt bevestigd, maar nog steeds is het de vraag wat het betekent voor de slagkracht van Al Qaeda. Hoewel

¹⁶⁵⁵ Zie o.m.: Zie bv.Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.234
United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.13

¹⁶⁵⁶ Zie o.m.: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.7

Rogers, Paul, The Prospects for Al-Qaida. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, p.2

¹⁶⁵⁷ Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.271

¹⁶⁵⁸ Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, p.15

Zie ook: Phares, Walid, Future Jihad. Terrorist Strategies against America. New York, Palgrave Macmillan, 2005, p.202

¹⁶⁵⁹ Zie bv.: Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, pp.271-272

niemand in het licht van de strategische onduidelijkheden inzake de mondiale jihad (cfr. front Irak) of kwalitatieve verschuivingen als het *homegrown* nog durft beweren dat de kern van Al Qaeda nog een campagne van internationaal terrorisme van bovenaf dirigeert, kan het omgekeerde – dat Al Qaeda volledig vernietigd zou zijn – evenmin beweerd worden. De tweespalt ligt logischer wijs in het verlengde van de discussie over het leiderloos terrorisme zoals die reeds tijdens de consolidatiefase aan bod kwam (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.2.). De consensus is dat Al Qaeda geëvolueerd is van een organisatie die t.t.v. het verblijf in Afghanistan beschikte over een eigen bureaucratie, een duidelijke hiërarchie en modus operandi naar een ideologische paraplu-organisatie voor losse jihadicellen die verspreid zitten over de hele wereld.¹⁶⁶⁰ De discussie heerst dan over de vraag wat er nog rest van Al Qaeda als ‘organisatie’, alsook de vraag of de gedecentraliseerde strategie een bewuste zet is van bovenaf.

5.1.1. Sterk Al Qaeda

Aan de ene zijde van het spectrum zijn er deze experts die ook het *homegrown* terrorisme beschouwen als een consistente, opzettelijke langetermijnstrategie van de harde kern van de mondiale jihadibeweging en het als een bewijs zien voor de horizontale expansie van Al Qaeda. Walid Phares bv. meent dat het centrale commando van Al Qaeda van kracht blijft. Osama Bin Laden handhaaft zijn symbolische leiderschap, terwijl Al Zawahiri het dagelijkse bestuur op zich blijft nemen.¹⁶⁶¹ Kohlman sluit zich hierbij aan wanneer hij de waarde van het *homegrown* terrorisme interpreteert. Hij spreekt de stelling tegen dat Al Qaeda niet langer als organisatie, maar slechts als ideologie werkt. Al Qaeda bestaat wel degelijk als organisatie en los daarvan, als ideologie. De strategie van propaganda en het aanwenden van het wereldwijde web steunt op een ‘verrassend georganiseerde methodologie’, gericht op het inspireren en motiveren van jihadi’s wereldwijd. Het argument dat de *homegrown* cellen onderbemand, slecht uitgerust of onvoldoende gecoördineerd zijn, moet volgens hem bijgesteld worden wanneer we de rol van de *entrepreneurs* die zich in talloze westerse steden schuilhouden in acht nemen, want zo stelt hij: “*While homegrown cells may frequently suffer from a marked lack of sophistication and fizzle out, al Qaeda only needs a handful of such cells to survive for it to achieve its larger mission.*”¹⁶⁶²

De visie van Cruickshank en Hage Ali sluit hierbij aan. Zij beschouwen het nieuwe Al Qaeda niet als een spontane evolutie, maar gebaseerd op een bewuste strategie. In deze schuiven zij de figuur van Abu Musab Al Suri naar voor die omschreven staat als de ‘voornaamste architect’ van Al Qaeda’s post 9/11 structuur en hiërarchie. Deze voormalig

¹⁶⁶⁰ Cruickshank, Paul, Hage Ali, Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 30, nr.1, 2007, pp.1-2

Zie bv.: United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, p.12

¹⁶⁶¹ Phares, Walid, Future Jihad. Terrorist Strategies against America. New York, Palgrave Macmillan, 2005, p.201

¹⁶⁶² Kohlmann, Evan, “Homegrown” Terrorists: Theory and Cases in the War on Terror’s Newest Front. In: The Annals of the American Academy of Political and Social Science, volume 618, nr.1, 2008, p.107, 103 – cit. op p.97

Afghaanse veteraan wiens ideeën vooral via het internet verspreid geraakt zijn, zou volgens hen mee aan de basis liggen van de transformatie van Al Qaeda als 'kwetsbare, hiërarchische organisatie' naar een 'veerkrachtige, gedecentraliseerde beweging'.¹⁶⁶³ Daar komt uiteindelijk ook de meer algemene stelling van Bruce Hoffman op neer. Als adaptieve en veerkrachtige organisatie hanteert Al Qaeda telkens weer nieuwe strategieën, die de inspelen op de sterkte van de netwerkstructuur en moeten compenseren voor de numerieke zwakte. Met een bewuste strategie van asymmetrische tactieken regenereert het en hervindt het telkens weer zijn vitaliteit. Nog volgens Hoffman is Al Qaeda met succes overgeschakeld van een strategie van grootschalige en directe aanvallen tegen de Verenigde Staten, naar een gecombineerde aanpak, die hij omschrijft als een opportunistische aanpak van '*a death by a thousand cuts*'.¹⁶⁶⁴

5.1.2. Verzwakt Al Qaeda

In het licht van onze bevindingen zijn we geneigd ons aan te sluiten bij de idee dat Al Qaeda gaandeweg en door de toenemende externe én interne druk verzwakt geraakt is als een organisatie en netwerk, en zijn sterkte nu uitsluitend nog baseert op haar hoedanigheid als ideologische gemeenschap.¹⁶⁶⁵ De 'oude' kern leeft ondergedoken in West-Pakistan en staat onder zware druk, dat terwijl de bredere beweging blijft evolueren en een eigen dynamiek ontwikkelt.¹⁶⁶⁶

Wat Al Qaeda altijd uniek en sterker gemaakt heeft dan andere terreurorganisaties is de flexibiliteit van zijn methodologie en de brede waaier aan doelstellingen.¹⁶⁶⁷ Zowel de strategische verwarring inzake front Irak en de kwalitatieve verschuivingen als het *homegrown* terrorisme zijn en blijven evenwel tekenen van de ultieme versplintering van de mondiale jihadibeweging. Op zich is het *homegrown* terrorisme niet nieuw, meer nog: historisch bekeken vormt het de impliciete norm voor de werking van het jihaditerrorisme. Het verschil in deze context is de richting van de terreurdynamiek: de aansluiting met de harde kern is onbestaand, en het initiatief komt van onderaf, nergens nog van bovenaf.¹⁶⁶⁸

Zo'n totaal verlies van operationele controle betekent een ernstige bedreiging voor de levensvatbaarheid van Al Qaeda als organisatie. De kern van de beweging beschikt niet over operationele controle van elementen, die zichzelf Al Qaeda noemen. Dat kan niet

¹⁶⁶³ Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 30, nr.1, 2007, pp.1-2

Meer of Al Suri bij: Brynjar, Lia, Architect of Global Jihad. The Life of Al-Qaida Strategist Abu Mus'ab Al-Suri. New York, Columbia University Press, 2008, 256p.

¹⁶⁶⁴ Vrij naar: Hoffman, Bruce, Al-Qaeda has a new strategy. Obama needs one, too. In: Washington Post, 10/01/2010, p.1, 2

¹⁶⁶⁵ Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, p.237

¹⁶⁶⁶ Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, p.3.

Friedman, George, The Jihadist Strategic Dilemma. In: Stratfor, 07/12/2009, p.3

¹⁶⁶⁷ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.233, 144

¹⁶⁶⁸ Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.134

anders dan ondermijnend werken voor de integriteit van de mondiale jihadibeweging, zo stelt o.m. Brad McAllister. Bekeken vanuit het perspectief van Al Qaeda als een genetwerkte organisatie, is de basisvereiste dat er een minimum aan leiderschap is op strategisch en ideologisch vlak. De natuur van de meest recente aanvallen onderstrepen evenwel dat innovatie plaats heeft moeten ruimen voor defensieve strategieën. Het geroemde 'leiderloos verzet' is in die optiek een '*child of necessity*'.¹⁶⁶⁹ Ook Cronins analyse sluit nauw aan bij onze bevindingen. Zij duidt het netwerk van nieuwe groepen als een 'pot-pourri' van lokale organisaties, die zonder sturing of goedkeuring van de kern opereren. Al Qaeda heeft dan nooit de totale controle gehad over al die elementen, maar de meer recente acties, die in naam van Al Qaeda ondernomen worden, werken niet zelden tegen de vooropgestelde agenda, of brengen de organisatie in diskrediet (cfr. Al Zarqawi).¹⁶⁷⁰

Al Qaeda heeft tot noe toe niet de definitieve 'nekslag' gekregen die de Amerikanen met hun oorlog voorstelden. Aangezien wij Al Qaeda liever interpreteren als een 'proces', en niet als een welomlijnde terreurorganisatie in de strikte zin van het woord, is die zienswijze o.i. overigens weinig relevant.¹⁶⁷¹ Belangrijker is dat Al Qaeda of de 'oude' kern veroordeeld lijkt te zijn tot een overlevingsstrategie. De – tot dusver niet bijzonder succesvolle – jihad in Irak vormt o.i. maar één reflectie van die verdedigingsstrategie. In plaats van de middelen nog tegen de verre vijand in te zetten, worden de schaarse middelen nu bijna nog uitsluitend ingezet op het lokale niveau.¹⁶⁷²

5.2. Ideologisch: Al Qaeda doctrine

De komst van de nieuwe generatie jihaditerroristen gaat gepaard met nieuwe leiderschapsfiguren, die lijken te concurreren met de oude kern en de mondiale jihadibeweging eerder verder verdelen. We zagen eerder hoe Al Zarqawi met zijn meer radicale campagne van geweld tegen een bredere waaier van targets (o.m. sjiieten) voor een twijfelachtige houding zorgde bij Al Zawahiri en Bin Laden (zie: sectie 3.4.2.). Door zich openlijk te alliiëren met de Iraakse moedjahedien, heeft Al Qaeda zijn mondiale aanwezigheid en impact dan wel versterkt, tegelijk brengen de wreedaardige campagne van geweld en de verbreding van de gelegitimeerde doelwittenkeuze (cfr. sjiieten) de kern van de mondiale jihadibeweging in diskrediet. Het jihadisme staat nu nog meer voor indiscriminatoire en zinloze gruweldaden tegen alle mogelijke vijanden van de islam.¹⁶⁷³

¹⁶⁶⁹ McAllister, Brad, Al Qaeda and the Innovative Firm: Demythologizing the Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 27, nr.4, 2004, p.309

¹⁶⁷⁰ Cronin, Audrey, Al-Qaida: end of the beginning. In: OpenDemocracy, 09/11/2007, p.2

¹⁶⁷¹ Zie ook: Cordesman, Anthony, The New "War on Terrorism". In: Center for Strategic and International Studies, 05/01/2010, p.1

Ook vanuit meer algemeen en historisch perspectief geldt dat '*er geen finale overwinning kan zijn in het gevecht tegen terrorisme*', zie bv.: Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, p.58

¹⁶⁷² Friedman, George, The Jihadist Strategic Dilemma. In: Stratfor, 07/12/2009, p.3.

¹⁶⁷³ I.v.m. de verbrede visie op gelegitimeerde doelwitten en de gestegen brutaliteit van het jihadisme onder impuls van Al Zarqawi's campagne in Irak, zie o.m.: Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, p.87, 101

In deze context lijkt Al Suri's boek *The Call to Global Islamic Resistance* te voorzien in duidelijkere richtlijnen voor de mondiale jihadi's: hierin duidt hij de organisatie van zelfgeorganiseerde clandestiene netwerken als de toekomstige strategie voor de mondiale jihadibeweging. Het Europese jihadisme volgt dat model en legt meteen de sterkte (het aanpassingsvermogen en overleven) en zwakte (gebrek aan richting en politieke doelstellingen) van de mondiale jihadibeweging bloot.¹⁶⁷⁴ Hier moeten we spreken van een versnippering op doctrinair niveau. Al Suri bepleit immers het 'individuele terrorisme'.¹⁶⁷⁵ Al Qaeda's doelen blijven beklijven en bieden nog steeds een unieke en dwingende visie, maar de doctrine is in toenemende vermengd geraakt met persoonlijke, populistische en meer radicale interpretaties. De nieuwe generatie van jihadi's bedient zichzelf van enkele universele elementen van de Al Qaeda doctrine, maar construeert uiteindelijk een geheel op eigen maat gesneden, persoonlijke, radicale en extremistische ideologie.¹⁶⁷⁶ Audry Kurth Cronin, die patronen van verval bij terreurorganisaties bestudeerde, wijst er op dat de mondiale jihadibeweging mede hierdoor nog meer getekend wordt door tal van diepgewortelde bestaande breuklijnen die kunnen uitbarsten in bittere argumenten. Meer concreet overheerst thans het gebrek aan eenheid binnen de mondiale jihadibeweging, en wordt deze in tegendeel gekenmerkt door ideologische onenigheden. Dit alles, besluit ze kan 'gemakkelijk leiden tot de neergang van de beweging'.¹⁶⁷⁷

5.3. Tot besluit

De hier vastgestelde verzwakking van de jihadi's op het Iraakse front, de dynamieken van onderuit, de strategische dilemma's of de onduidelijkheden op ideologisch vlak of qua leiderschap betekent nog niet dat we definitieve conclusies kunnen trekken over Al Qaeda als organisatie, laat staan over de mondiale jihadibeweging in zijn geheel. Daarvoor is het in de eerste plaats te vroeg, en ten tweede mogen we de aard van het fenomeen terrorisme niet vergeten. Bewegingen en organisaties als Al Qaeda opereren in de lange termijn en zien zichzelf verwikkeld in een 'eeuwigdurende' en 'totale oorlog' met de vijand. Typerend

Ook Al Suri heeft bijgedragen tot de 'exceptioneel wijde' conceptie van gelegitimeerde doelwitten in de jihad, zie: Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, p.7

¹⁶⁷⁴ Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.144

Atwan, Abdel Bari, *The Secret History of Al-Qa'ida*. London, Saqi, 2006, p.224

Een beknopte duiding van de visie op het oorlogsvoeren in *The Call for Global Islamic Resistance*, is te vinden bij: Brynjar, Lia, *The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile*. In: *Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks*. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.51-53

¹⁶⁷⁵ *Ibid.*, pp.52-53

Cruickshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, pp.8-9

¹⁶⁷⁶ Zie bv. voor Mohammed Boyeri: Peters, Rudolph, *Dutch Extremist Islamism: Van Gogh's Murderer and His Ideas*. Coolsaet, Rik, (et al.) *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. In: Hampshire, Ashgate, 2008, p.115

¹⁶⁷⁷ Cronin, Audrey, *Al-Qaida: end of the beginning*. In: *OpenDemocracy*, 09/11/2007, pp.2-3.

aan Al Qaeda als terreurorganisatie en beweging is dan dat het een generationele dreiging representeert.¹⁶⁷⁸

Al Qaeda is als organisatie sinds de aanslagen van 11 september 2001 zo goed als vernietigd geraakt, maar tegelijk moeten we er rekening mee houden dat de organisatie zich in het verleden altijd al flexibel heeft opgesteld en zich heeft weten aan te passen aan veranderende omstandigheden. Onze vaststellingen wijzen in de richting dat Al Qaeda zijn leiderschap over de mondiale jihadibeweging verliest. Op tactisch en strategisch niveau lijkt het thans nog weinig concrete invloed uit te oefenen. Als organisatie hanteert het immers noodgedwongen een overlevingsstrategie en beperkt de invloed zich tot perifere gebieden. Wat de slagkracht van de mondiale jihadibeweging aangaat, is het beeld veel dubbelzinniger. De recente aandacht voor Jemen als schuiloord en trainingsgebied na de vrijdelde aanslag van de Nigeriaan Umar Abdulmuttalab op een lijnvliegtuig tussen Amsterdam en Detroit, en diens vermeende connecties met Somalische militanten; of de grootschalige aanslagen in Bagdad, hebben de ongerustheid over Al Qaeda gevoelig doen opflakkeren.¹⁶⁷⁹

Juist daarom dat het belangrijk is de empirie en het bredere beeld voor ogen te houden. Een nuchtere kijk leert dat deze incidenten sporadisch blijven. Het jihaditerrorisme van Al Qaeda representeert niet de grootschalige, coherente strategische bedreiging, maar staat voor een typische '*self-defeating*' strategie van een kleine minderheid die nauwelijks nog aansluiting vindt bij de bredere verzetsbeweging.¹⁶⁸⁰

Nu hebben we de 'subgolf' van het mondiaal jihaditerrorisme slechts partieel bestudeerd, i.e. vanuit een beperkte invalshoek van voorafbepaalde katalysatoren of *precipitating events*, en met het oog op de positie van Al Qaeda als kernorganisatie. Ook binnen deze context blijft netelig om definitieve uitspraken te doen. In het besluitend hoofdstuk 8 gaan we daarom onze onderzoeksresultaten synthetiseren, dit vanuit kennistheoretisch, empirisch en analytisch oogpunt.

¹⁶⁷⁸ Zie bv.: Rogers, Paul, Al-Qaida's new terrain. In: OpenDemocracy, 13/09/2006, p.3.

¹⁶⁷⁹ Zie bv.: Hoffman, Bruce, Al-Qaeda has a new strategy. Obama needs one, too. In: Washington Post, 10/01/2010, p.5

¹⁶⁸⁰ De notie '*self-defeating strategie*' is afkomstig uit: Friedman, George, The Jihadist Strategic Dilemma. In: Stratfor, 07/12/2009, p.3

BESLUIT

**De mondiale golf van jihaditerrorisme en het verklarend onderzoek naar
terrorisme**

Hoofdstuk 8: Besluit

De mondiale golf van jihaditerrorisme en het verklarend onderzoek naar terrorisme

1. Inleiding

Doorgaans is men er van bewust dat informatie over de oorzaken van terrorisme gefragmenteerd en vaak misleidend is, maar toch blijven het publiek, commentatoren en beleidsmakers zich noodgedwongen baseren op hun intuïtie, impliciete waarden en assumpties over het verschijnsel.¹⁶⁸¹ Ondanks oproepen door huidige en voormalige bewindslieden dat terrorisme bij de wortels aangepakt moet worden, kan niet met wetenschappelijke precisie aangetoond worden waarom mondiale golven van terrorisme ontstaan, welke mechanismes verklaren waarom de wereld juist nu geconfronteerd wordt met deze bedreiging of hoe de campagne verder zal evolueren.

De centrale opzet van voorliggende scriptie was om de hedendaagse golf van jihaditerrorisme te duiden en interpreteren. Concreter lag onze ambitie bij het achterhalen van consistente patronen die samengaan met het ontstaan, evolueren en ten slotte verdwijnen van deze grootschalige campagne of mondiale golf van terrorisme. Hierbij richtten we ons niet zozeer de gronddoorzaken zelf, maar vooral op de manier waarop deze campagne *veroorzaakt* werd, zich (kortstondig) kon consolideren en vervolgens indicaties vertoonde van verval. Eén van de belangrijkste aandachtspunten hierbij was de positie van Al Qaeda binnen de mondiale jihadibeweging, en hoe we al Qaeda als terreurorganisatie en als speerpunt van de mondiale jihadibeweging moeten inschatten.

De opzet van dit besluitende hoofdstuk is om de resultaten van onze casestudie te koppelen aan de inzichten die we verkregen bij de exploratie van het kennisveld. We

¹⁶⁸¹ Zie o.m.: Sederberg, Peter, *Terrorist Myths. Illusion, Rhetoric and Reality*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, pp.v-vi

Merari, Ariel, *Academic Research and Government Policy on Terrorism*. In: *Terrorism and Political Violence*, 1991, volume 3, nr 1, p.94

Ranstorp, Magnus, *Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities*. In: *Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction*. London, Routledge, 2006, 300p. p.7

Zie ook: Davis, Paul Bradley, *American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.147

hebben we de golf van het jihaditerrorisme immers slechts partieel bestudeerd, i.e. vanuit een beperkte invalshoek van voorafbepaalde katalysatoren of *precipitating events*, en met het oog op de positie van Al Qaeda als kernorganisatie. In dit besluitende hoofdstuk synthetiseren we onze resultaten over de mondiale golf van jihaditerrorisme, dit achtereenvolgens vanuit kennistheoretisch (luik 2), empirisch (luik 3) en analytisch standpunt (luik 4). Tegelijk suggereren we daarbij enkele pistes voor verder onderzoek.

2. Kennistheoretische beschouwingen

Het eerste deel van voorliggende scriptie was er op gericht de kennisevolutie van de 'terrorismestudies' na te gaan, en daarbij te achterhalen hoe het verschijnsel onderzocht, geduid en verklaard kan worden. Daartoe hebben we ons in hoofdstuk 2 over de status quaestionis van het kennisveld gebogen en in hoofdstuk 3 gewezen op de implicaties voor onze onderzoeksstrategie. In hoofdstuk 4 hebben we onze onderzoeksstrategie ontvouwd door o.m. de centrale methodologie (casestrategie) en centrale noties te duiden.

Zonder hier op elk van deze thema's in te gaan, hebben we moeten vaststellen dat gelijk welke doorlichting van de literatuur leert dat de kennis over terrorisme al bij al beperkt gebleven is.¹⁶⁸² Doordat het duiden, begrijpen en verklaren van de caleidoscoop van de verschillende vormen van terrorisme een complexe academische oefening inhoudt, zijn de diverse aspecten van het onderzoeksveld blijven steken in het 'embryonale stadium'.¹⁶⁸³ Het gevolg is dat het fenomeen tot op zekere hoogte 'onverklaard' gebleven is, en dat het veld gekenmerkt blijft door een '*poverty of general explanations*'.¹⁶⁸⁴ We besloten dat de term 'terrorismestudies' in deze context misplaatst is, want om een waardig subveld binnen de sociale wetenschappen te vormen, is het '*necessary to build new avenues of knowledge and identify new directions in research which are basic and usually sound praxis /.../*'.¹⁶⁸⁵

¹⁶⁸² Zie o.m.: Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.2-3

Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, pp.3-6, 133-134

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, p.347

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.546

¹⁶⁸³ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.10

¹⁶⁸⁴ Guelke, Adrian, The Age of Terrorism and the International Political System. London, IB Tauris Publishers, 1995, p.35

¹⁶⁸⁵ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, cit. op p.4

Hierna vatten we onze aanpak voor de studie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme summier samen (sectie 2.1.), duiden vervolgens de voornaamste beperkingen van onze onderzoeksstrategie, waarna we nog even stil staan bij de belangrijker uitdagingen voor verder onderzoek (sectie 2.2.).

2.1. Aanpak

De ontoereikende stand van zaken inzake het verklarend onderzoek of beperkingen eigen aan systematische studies naar terrorisme, hebben ons niet de ambitie ontnomen om de mondiale golf van jihaditerrorisme op een meer systematische wijze te duiden, te interpreteren en te analyseren. Onze uitvoerige status quaestionis (Hfdst.2) en de daaruit voortvloeiende beperkingen, intrinsiek aan politiekwetenschappelijk onderzoek naar terrorisme, hebben tot een verfijning van onze onderzoeksvraag, doelstellingen en ambities geleid (Hfdst.3). Kennistheoretisch beschouwd komt het er voor elke analist op neer dat bepaalde beperkingen en risico's, die gepaard gaan met het systematische onderzoek naar terrorisme, onvermijdelijk zijn en nooit geheel overstegen kunnen worden.

We houden het er bij dat de beperkingen van die aard zijn dat er weinig over het jihaditerrorisme gezegd kan worden dat onomstotelijk vast staat. Vanuit politiekwetenschappelijk oogpunt blijft het hoe dan ook een gevoelige en complexe materie waarbij zowat elke uitspraak in vraag gesteld kan worden.¹⁶⁸⁶ Bij onze betrachting naar verklaringen voor het verschijnsel, hebben we daarom Walter Laqueur's waarschuwing indachtig gehouden: *"There should be no illusions about what can be discovered about the origins and character of terrorism: all that can be established is that terrorism is more likely to occur in certain circumstances than in others and that in some conditions it cannot take root at all."*¹⁶⁸⁷

Onze specifieke onderzoeksstrategie kwam uitvoerig aan bod in hoofdstuk 4. Hier wensen we nog te benadrukken dat we geopteerd hebben voor een aanpak die misschien geen baanbrekende, dan toch betrouwbare resultaten oplevert. Omdat onze interesse uitging naar de *veroorzaking* van de mondiale golf van jihaditerrorisme, kozen we voor de casestrategie, die ons moest toelaten de context waarbinnen de golf zich ontplooipte in rekening te brengen, en dat tegelijk als een dynamisch proces van actie en tegenreactie op te vatten. Een exacte determinatie van oorzaak en gevolg, of het relatieve belang van de diverse in ons onderzoeksmodel opgenomen factoren, stelden we hierbij niet voorop. Onze resultaten over de evolutie van het mondiaal jihaditerrorisme zijn per definitie een weergave van noodzakelijke, maar op zich niet doorslaggevende condities en factoren. Met het oog op de beperkte theoretische basis, hebben we een onderzoeksstrategie gehanteerd, die methodologisch geschoeid is op een sterk afgezwakte vorm van het

¹⁶⁸⁶ Vrij naar: Der Derian, James, *In Terrorem: Before and After 9/11*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, p.101

¹⁶⁸⁷ Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, cit. op p.148

‘causale model van de eerste generatie’ bij uitstek (i.e. *The Causes of Terrorism* van Martha Crenshaw), conceptueel en inhoudelijk leunden we dichterbij David Rapoport's model van de vier mondiale golven van terrorisme.¹⁶⁸⁸

2.2. Beperkingen en uitdagingen bij het verklarend onderzoek

Uiteraard kunnen we niet pretenderen dat onze casestudie naar de evolutie van de mondiale golf van jihadistisme alle geïdentificeerde problemen overstegen hebben. De datagerelateerde beperkingen bespraken we afdoend in hoofdstuk 3 en 4. Zonder dat altijd met evenveel woorden te duiden of becommentariëren, hebben we het beschikbare bronnenmateriaal zo bewust en kritisch als mogelijk benaderd. De beperkingen op theoretisch, methodologisch en conceptueel niveau zijn evenmin volledig te overstijgen en situeren we hier specifiek naar onze onderzoeksvraag en -doelstellingen toe.

2.2.1. Beperkte theoretische basis: veralgemeenbaarheid

In hoofdstuk 2 en 3 besloten we dat het de ‘terrorismestudies’ ontbreekt aan ‘*grand theories*’ of een ‘*comprehensive*’ theorie die het fenomeen bevat in al zijn aspecten (zie o.m.: Hfdst.3, sectie 1.1.) Dat mag logisch genoemd worden, gezien de complexiteit en de variëteit van het onderzoeksobject. Problematisch evenwel is dat beschrijvende studies domineren op het meer fundamentele, verklarende onderzoek. Het gevolg is dat rivaliserende verklaringen naast mekaar bestaan, maar dat geen enkele in brede kring aanvaard is. De studie naar terrorisme kan kortom beschouwd worden als een theoretisch ‘verarmd’ veld dat nood heeft aan een bredere theoretische basis, precisie en cumulativiteit van de bevindingen (zie o.m. Hfdst.2, sectie 3.2.).

Het deed ons in opteren voor de casestrategie, nl. een gedisciplineerd-configuratieve casestudie van de mondiale golf van jihadistisme. Bij dit type casestudie identificeert de analist patronen in termen van algemene theoretische postulaten. Doordat de nadruk ligt op de interpretatie van een historisch belangrijke case, dragen deze analyses slechts in beperkte mate bij tot theoretische ontwikkeling.¹⁶⁸⁹ Daarbij zijn we grotendeels op analytisch-inductieve manier te werk moeten gaan, mede doordat de basis voor deductie smal is. Het impliceert dat we in gevoelige mate beperkt geworden zijn door de problematische kloof tussen veralgemening en detail. Typisch aan casestudies naar

¹⁶⁸⁸ Zie: Crenshaw, Martha, *The Causes of Terrorism*. In: *Comparative Politics*, volume 13, nr.4, juli 1981, pp.379-399

De notie van ‘causaal model van de eerste generatie’ is ontleend bij: Ross, Jeffrey, *Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model*. In: *Journal of Peace Research*, 1993, volume 30, nr.3, p.326

Rapoport, David, *The Four Waves of Rebel Terror and September*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52

¹⁶⁸⁹ Voor een definitie van de gedisciplineerd-configuratieve casestudie, zie o.m.: George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, pp.74-75

Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, pp.148-149

campagnes van terrorisme of specifieke terreurorganisaties, is dat de focus op het verschijnsel terrorisme vervangen raakt door meer specifieke aandachtspunten binnen de gegeven case.¹⁶⁹⁰ Ook onze resultaten lijken niet meteen extrapoleerbaar naar andere gevallen van terrorisme, en evenmin verwachtten we theoretische inzichten voor het fenomeen terrorisme te bekomen. Een comparatief analytisch model, geschoeid op een hiërarchische rangorde van veroorzakende condities, kan uitkomst bieden, maar achtten we niet haalbaar (zie Hfdst.2, sectie 3.2.).

2.2.2. Methodologisch: geïntegreerd kader?

In plaats daarvan hebben we het jihaditerrorisme vanuit een vernauwde onderzoekslens, nl. binnen een revolutionaire context van actie en reactie, benaderd en geïnterpreteerd. Terreurcampagnes behelzen een dynamisch proces, waarbij effecten diffuus zijn en evolueren door de tijd. Het geweld zelf beïnvloedt het toekomstige terrorisme, en ook de reacties die er tegenovergesteld worden.¹⁶⁹¹ Zowel oorzaken, gevolgen en de manifestaties van het terrorisme zelf kunnen slechts begrepen worden in termen van interactie tussen politieke actoren, op specifieke momenten in de geschiedenis.¹⁶⁹²

Eén van de grotere moeilijkheden ligt in het bevatten van de interactie tussen het geweld en de reacties die er op volgen. Voorafgaand stelden we dat deze aandachtspunten, apart genomen, geen adequaat antwoord bieden op de vraag hoe en waarom een terreurcampagne tot stand komt en verder evolueert. Daarbij komt dat het afzonderlijk bestuderen, of analytisch afbakenen van de verscheidene facetten de realiteit enig geweld aandoet. Het is niet mogelijk elk van de verschillende factoren strikt afzonderlijk te bestuderen, ook al omdat oorzaak, gevolg en effect veelal door elkaar lopen.

Bij onze casestudie hebben we ons laten leiden door onze werkdefinities en enkele vooraf en theoretisch bepaalde subhypotheses of postulaten. We leunen in deze aan bij Bjorgo, die stelt dat elke '*root cause approach*' pas nuttig is wanneer we ons concentreren op de onmiddellijke oorzaken en omstandigheden die specifieke campagnes van terrorisme motiveren en faciliteren.¹⁶⁹³ De empirische resultaten voor de opkomst van de mondiale golf hebben we geconfigureerd rond de uiteenlopende gevolgen van de Afghaanse oorlog; de consolidatie en het eventuele verval stonden explicieter in het teken van de dynamische eigenheid van terrorisme en bestudeerden we in het licht van de effecten van het terrorisme zelf (cfr. 9/11) en de *Global War on Terror*. Die vooraf bepaalde

¹⁶⁹⁰ Zie: Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.14

¹⁶⁹¹ Zie bv.: Crenshaw, Martha, Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism. In: Crenshaw, Martha, et al, Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.1-37, p.6

Fromkin, David, The Strategy of Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 53, nr.4, 1975, p.689

¹⁶⁹² Zie o.m.: Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

¹⁶⁹³ Bjorgo, Tore, Conclusions. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005 p.262

katalysatoren hebben de context voor het jihaditerrorisme nauwkeuriger afgebakend, maar zorgen uiteraard voor een beperkt blikveld.

De opheldering van de specifieke band tussen het voorkomen van terrorisme en de historische setting, eist dat meer factoren, i.e. zowel sociale, politieke als economische condities, in kaart gebracht zijn.¹⁶⁹⁴ Een compleet geïntegreerd onderzoekskader mag onhaalbaar zijn, maar een gerichte analyse van de evolutie van het jihaditerrorisme als transnationaal i.p.v. revolutionair terrorisme is realistisch. Interpretaties die het jihaditerrorisme duiden als een uitwas van de mondialisering zijn legio, maar doorgaans blijft het over clusters van argumenten gaan waarbij geen onderscheid gemaakt wordt in het type van veroorzakende factoren.¹⁶⁹⁵

Straks duiden we hoe het golvenmodel van David Rapoport een uitkomst kan bieden (sectie 4.2.). Hoewel de systemische invloeden op de evolutie van moderne golven van terrorisme waardevolle aanknopingspunten aanreiken om tot meer veralgemenend inzichten te komen, moeten we hier benadrukken dat het model zelf, de terrorismeliteratuur of de antecedenten ervan (cfr. macrotheorieën over politiek geweld) geen duidelijke aanwijzingen bieden in de manier waarop systemische invloeden als oorlogen, versnellingen in de mondialisering, veranderende technologieën, et cetera gepreciseerd kunnen worden.¹⁶⁹⁶

2.2.3. Conceptueel: 'revolutionair terrorisme'

Ook hier geldt dat de spanningsboog tussen zin voor veralgemening en detail (i.e. empirische toepasbaarheid) moeilijk te overstijgen valt. Wij hebben o.w.v. eerder vermelde obstakels geopteerd voor werkdefinities, of concepten die empirisch gezien nuttig zijn.¹⁶⁹⁷ De centrale notie van 'jihaditerrorisme' hebben we in hoofdstuk 4 gedefinieerd a.d.h.v. de gangbare term van 'revolutionair terrorisme'.¹⁶⁹⁸ Tegelijk hebben we de notie duidelijker moeten omschrijven, dit door kenmerken van het mondiale jihaditerrorisme af te leiden uit de empirie.

Onze resultaten zouden dan tot op zekere hoogte vergelijkbaar moeten zijn met andere, grootschalige campagnes van 'revolutionair terrorisme'. Uiteraard komt hier opnieuw het

¹⁶⁹⁴ Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, p.3

¹⁶⁹⁵ Die problematiek is een oud zeer in de terrorismestudies, zie o.m.: Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, 1981, p.380 Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, p.319

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, p.546

¹⁶⁹⁶ Rasler, Karen, Thompson, William, Looking for Waves of Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, volume 21, nr.1, 2009, p.39

¹⁶⁹⁷ Zie: Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, p.329

¹⁶⁹⁸ Zie o.m.: Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.37
Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, p.384

‘golvenmodel’ van David Rapoport in beeld, waarbij meteen enkele opvallende parallellen met eerdere grootschalige campagnes van terrorisme te onderkennen zijn. Vooral met het anarchistisch terrorisme op het eind van de 19de eeuw kunnen we bijna instinctief analogieën onderscheiden. In sectie 4.2. reflecteren we over de mogelijkheden van die onderzoekspiste en benadering. We moeten hoe dan ook bescheiden blijven: de bestaande theorieën en hypothesen voor revolutionair terrorisme zijn thans te weinig systematisch aan empirische analyses onderworpen om onze resultaten te mogen veralgemenen.¹⁶⁹⁹ Daartoe is de theoretische basis voor het concept te wankel. Het ontbreken van een analytisch bruikbaar concept voor terrorisme is een pijnpunt dat in de literatuur voldoende aangehaald, bestudeerd en becommentarieerd wordt. De invloed van het ontbreken van een erkende en algemeen gehanteerde definitie voor terrorisme, of ‘revolutionair terrorisme’, kan niet in deze niet onderschat worden en moet bij het meer fundamentele onderzoek naar het verschijnsel een punt van aandacht blijven.

3. Empirische resultaten

Deel II van voorliggende scriptie was in de eerste plaats gericht op het in kaart brengen van de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Ons o.m. baserend op de beschikbare gegevensreeksen voor de activiteiten van de ‘mondiale jihaditerroristen’ en Al Qaeda, hebben we achtereenvolgens de opkomst (Hfdst.5), de consolidatie (Hfdst.6) en het potentiële verval van de golf (Hfdst.7) geduid. Dat we zo grondig te werk zijn gegaan, doet denken aan Marc Sagemans verontschuldiging bij diens getuigenis over Al Qaeda en de manier waarop de bedreiging ingeschat kan worden. Ten overstaan van Commissie Buitenlandse Zaken van de Amerikaanse Senaat verklaarde hij eind 2009: *“I’m sorry to have been so lengthy in the presentation of the survey, but the devil is in the empirical details to escape another round of hysterical rhetoric so common in the discussion of global neo-jihadi terrorism.”*¹⁷⁰⁰

Het in kaart brengen van de ‘mondiale jihad’ (i.e. de incidenten van terrorisme en de evolutie van de mondiale jihadibeweging) vormde één van onze centrale doelstellingen, maar het mag duidelijk zijn dat dit een buitengewoon complexe en ambigue aangelegenheid is. Het beeld van de jihadibeweging is enorm gecompliceerd, met ontelbare en dooreenlopende connecties die moeilijk te ontwarren vallen, en talloze bronnen van invloed die onduidelijk zijn. Daarbij is deze beweging zeer heterogeen: een ‘standaard’ jihaditerrorist of groep bestaat niet.¹⁷⁰¹ Wij gingen m.n. de evolutie van het ‘Al

¹⁶⁹⁹ Er zijn natuurlijk uitzonderingen, bv. Martha Crenshaws analyse van het revolutionaire terrorisme in de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd bood relevante aanknopingspunten, zie: Crenshaw, Martha Hutchinson, *The Concept of Revolutionary Terrorism*. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 16, nr.3, 1972, pp.383-396

¹⁷⁰⁰ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.16

¹⁷⁰¹ Zie o.m. ook: Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, zie o.m. p.235, 244-245

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, zie o.m. op p.27

Qaedaïsme' of de 'Al Qaedaïsering' van de mondiale jihadibeweging na.¹⁷⁰² De voornaamste aandachtspunten bij deze omstandige duiding waren de evolutie op organisatorisch, strategisch en ideologisch vlak en de mate waarin de 'Al Qaeda standaard' en 'Al Qaeda' doctrine van een jihad tegen de verre vijand overgenomen zijn. Voor de opeenvolgende fasen van het terreurproces kwamen we tot een erg gevarieerd beeld voor de evolutie van het jihaditerrorisme enerzijds, en de staat van de mondiale jihadibeweging anderzijds. Alle tendensen aanhalen op de diverse niveaus kan niet de bedoeling zijn. Liever synthetiseren we de empirische resultaten, dit keer niet zozeer vanuit de tijdsindeling maar vanuit de diverse actoren en de gevarieerde manier waarop zij bijdragen tot de mondiale golf van het jihaditerrorisme.

3.1. Resultaten

Vooraleer we onze resultaten hier synthetiseren zijn nog twee, onderling verbonden, opmerkingen op hun plaats. Vooreerst, moeten we wijzen op de opmerkelijke kloof tussen retoriek of de heersende perceptie van een goed geoliede en slagkrachtige mondiale jihadibeweging, waarvan Al Qaeda het speerpunt vormt. Dit type van 'ware jihadi's' vormt een kritische, doch zeer kleine minderheid binnen de mondiale jihadibeweging. Osama Bin Laden is een 'periferische speler' en staat met zijn radicale beweging aan de rand van de bredere islamistische beweging.¹⁷⁰³ Bij Roy klinkt het dat Al Qaeda als 'organisatie' in de marge handelt en opereert in 'elke mogelijke zin van het woord'.¹⁷⁰⁴

Juist doordat het over een minderheid van personen en activiteiten binnen een bredere dynamiek gaat, is het vanuit sociaalwetenschappelijk oogpunt moeilijk te preciseren waarom het mondiale jihaditerrorisme bij die kleine minderheid in zwang raakte en sommige actoren tot op vandaag doet overgaan op actie.¹⁷⁰⁵ Daarom ook dat we uiteindelijk niet over 'consistente patronen' voor de evolutie van Al Qaeda spraken, maar ons beperkt hebben tot het onderscheiden van structurele tendensen. Binnen het geheel van inzichten over de koers van de mondiale jihadibeweging, vatten we hierna we onze empirische resultaten samen, eerst voor de werking van Al Qaeda als organisatie (sectie 3.1.1.) en vervolgens voor de impact van Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging (sectie 3.1.2.). Binnen het gevarieerde beeld weerhouden m.a.w. enkel de

¹⁷⁰² Termen ontleend bij: Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, 95p.

Roy, Olivier, Al-Qaeda: A True Global Movement. In: Coolsaet, Rik, et al, Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.113

¹⁷⁰³ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, p.3

Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.5

¹⁷⁰⁴ Roy, Olivier, Al-Qaeda: A True Global Movement. In: Coolsaet, Rik, et al, Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, p.11

¹⁷⁰⁵ Dat geldt evenzeer voor het onderzoek naar terrorisme in het algemeen. We hebben immers niet te maken met massabewegingen, maar kleine –soms heel kleine – groeperingen van mensen waarbij de connectie met de bredere beweging niet altijd te achterhalen valt, zie bv.: Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, p.53

mondiale dimensie van de bedreiging, en halen we aan waar en hoe jihadi's zich engageerden voor de mondiale jihad.

3.1.1. Mondiaal jihaditerrorisme: Al Qaeda en *entrepreneurs*

In deze sectie beperken we ons tot de resultaten aangaande Al Qaeda als organisatie. Omdat we de opgang, consolidatie en het potentiële verval van de golf van jihaditerrorisme in eerste instantie bepaald hebben a.d.h.v. de incidenten die voor de categorie van 'ware mondialisten' opgetekend staan, halen we de contouren hierna summier aan. Omdat cijfers nooit het volledige verhaal over terrorisme vertellen, bekijken we tevens de organisatorische, strategische en ideologische evolutie van Al Qaeda als kernorganisatie en basis voor de mondiale jihadibeweging.

3.1.1.1. Contouren

Vertrekkend van twee open bronnen, de *Global Terrorism Database* (GTD) en de *Terrorism Knowledge Base* (TKB), situeerden we de opkomst van Al Qaeda als kernorganisatie van de mondiale jihadibeweging tussen 1992 en 2001.¹⁷⁰⁶ In hoofdstuk 5 duiden we vanaf 1992 enkele sporadische incidenten die we als 'voorlopers' van het mondiale jihaditerrorisme beschreven. Pas in 1998, met het Oost-Afrikaans complot, lanceert Al Qaeda zijn mondiale terreurcampagne of oorlog tegen de Verenigde Staten en het Westen. Voor de gehele periode is de inbreng van *freelancers* of '*terrorist entrepreneurs*' opmerkelijk. Zij opereren los van het opkomende Al Qaeda, maar zijn degene die de toon bepalen voor wat komen zou.¹⁷⁰⁷

Op 11 september 2001 beleeft Al Qaeda als terreurorganisatie zijn hoogtepunt. De oorlog tegen het Westen wordt in het hart van Amerika ten uitvoer gebracht en Osama Bin Laden wordt vrijwel meteen erna erkend als één van de grootste vijanden van het Westen. De dag zelf verklaart president George Bush de oorlog met de terroristen en zij die de jihaditerroristen onderdak verlenen. Nog geen maand later is met *Operation Enduring Freedom* de *Global War on Terrorism* gelanceerd (zie: Hfdst.6, sectie: 2.2.3.3.). In hoofdstuk 6 zagen we dat Al Qaeda zich na 11 september erg actief blijft betonen. Afhankelijk van bron tot bron zou het tussen 2001 en 2003 wereldwijd 20 tot 50 aanvallen uitvoeren.

Nader beschouwd, blijkt het om een kortstondige consolidatieperiode en, in velerlei opzichten, een transitiefase te gaan. Aan Al Qaeda kunnen na 2001 enkel nog kleinschalige operaties toegeschreven worden, die vooral in de periferie van de moslimwereld plaatsvinden. Deze blijken zelden expliciet gericht zijn tegen de westerse vijand, en het overgrote deel van de slachtoffers zijn moslims. Ook tactisch beschouwd stroken deze

¹⁷⁰⁶ GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029>

TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jspx?groupID=6> (28/03/2008)

¹⁷⁰⁷ Meer over '*terrorist entrepreneurs*', zie o.m. National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, pp.145 e.v.

weinig gesofistikeerde aanvallen niet meteen met wat wij omschreven als de 'Al Qaeda standaard' (zie: Hfdst.6, sectie 5.2.1.).

We besloten dat Al Qaeda er als organisatie vooral de impressie van alomtegenwoordigheid mee wil wekken.¹⁷⁰⁸ Bij grootschalige incidenten, die kenmerken van de Al Qaeda standaard in zich dragen (cfr. Bali in 2002 of Casablanca in 2003), blijkt Al Qaeda zelden of nooit op een 'betekenisvolle manier' betrokken te zijn.¹⁷⁰⁹ Niet het operationeel verzwakte Al Qaeda, maar autonoom opererende lokale of regionale jihadinetwerken zijn in deze periode een erg belangrijke factor in het handhaven van de angst voor en de verontrusting over Al Qaeda en de mondiale jihadibeweging. Zo bekeken zet het verval van Al Qaeda als organisatie zich meteen na de aanslagen van 11 september in. De scherpe daling in het aantal aanslagen rond 2003/2004 bevestigt dat de organisatie niet langer beschikt over de capaciteiten en expertise om complexe operaties voor te bereiden en te orkestreren.¹⁷¹⁰

Dat betekent nog niet dat van de categorie van 'ware mondialisten' geen dreiging meer uitgaat. Zoveel onderstreept onze schets van de contouren van het jihaditerrorisme in hoofdstuk 7, toen o.m. de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) aan bod kwamen (sectie 4.1.). Een meer gerichte studie van Marc Sageman leert dat voor de periode 1993 t.e.m. 2008 ongeveer 60 incidenten toegeschreven kunnen worden aan '*globalist jihadi's*', maar dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen de harde kern van Al Qaeda, met Al Qaeda geaffiliëerde netwerken, en individuen of cellen die zich laten inspireren door Al Qaeda. Voor het mondiale jihaditerrorisme geldt in de gegeven periode dat die laatste categorie, de *freelancers* of *terrorist entrepreneurs*, verantwoordelijk is voor het merendeel van de aanslagen (54%). Opmerkelijk wel is dat het aandeel van deze *freelancers* in het mondiale jihaditerrorisme sinds 2004 gevoelig gestegen is. Tussen 2004 en 2008 blijken zij in 78 procent van de gevallen verantwoordelijk voor het mondiale jihaditerrorisme¹⁷¹¹ – hetgeen overeenstemt met onze gegevens over het verloop van de incidenten van mondiaal jihaditerrorisme, en tevens gereflecteerd wordt in de structurele evolutie van Al Qaeda als organisatie.

3.1.1.2. Structurele evoluties

In hoofdstuk 5 zagen we hoe Al Qaeda tussen 1996 en 2001 als organisatie zijn 'gouden tijdperk' beleeft.¹⁷¹² Bin Laden is dan niet enkel meer de financier van het mondiaal

¹⁷⁰⁸ Zie ook: Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

Mueller, John, Is There Still a Terrorist Threat?: The Myth of the Omnipresent Enemy. In: Foreign Affairs, september/oktober 2006, p.1

¹⁷⁰⁹ Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, p.236

¹⁷¹⁰ Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, p.4

¹⁷¹¹ Sageman, Mark, Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.6

¹⁷¹² De notie van 'gouden tijdperk' voor de opkomst van Al Qaeda wordt gebruikt bij: Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.43-46

terrorisme, maar verwerft in toenemende mate krediet als actieve terroristenleider en gaat bijgevolg de agenda meer bepalen. Het is in die periode dat Bin Laden het meest succesvol is in de realisatie van zijn mondiale ambities, i.e. het voeren van een oorlog tegen het Westen, met een reeks van complexe en grootschalige aanslagen tegen hoogsymbolische doelwitten, het unificeren van de versplinterde jihadibeweging, dit o.m. met een universele terreurdoctrine van Al Qaeda en een actieve politiek van coöptatie. Opzienbarende en choquerende acties tegen hoogsymbolische westerse doelwitten zijn sinds eind jaren '90 het handelsmerk van de terreurorganisatie. Operationeel gaat men meer riskante strategieën inzetten zoals meerdere, gelijktijdig opererende zelfmoordcommando's. M.n. de grootschaligheid, de opmerkelijke graad aan coördinatie, technologisch vernuft en de symbolische timing en targetkeuze waarbij *collateral damage* (i.e. burgerslachtoffers) niet geschuwd wordt, hebben we aangewezen als indicaties van de karakteristieke Al Qaeda standaard.

Bin Ladens betrachtingen tijdens de jaren '90 het leiderschap te verwerven over de versnipperde mondiale jihadibeweging, lijken na de aanslagen van 11 september bewaarheid te worden. Al Qaeda positioneert zich als voorhoede voor een bredere revolutie of de mondiale jihad, en lijkt een zekere achterban te mobiliseren. Hoewel de aanslagen van 11 september in diverse opzichten een hoogtepunt betekenen voor Al Qaeda, en deze bv. nog een hele tijd als inspiratiebron doorwerken en het leiderschap in de mondiale jihadibeweging handhaaft, tekent Bin Laden er tegelijk het doodvonnis van zijn terreurorganisatie mee (zie: Hfdst.6, sectie 3.2.). De effecten van de onthoofdingstrategie in het eerste offensief van de *Global War on Terror* zijn verstrekkend, en als organisatie lijkt Al Qaeda sindsdien op een overlevingsstrategie aangewezen. Hoewel de impact van de invasie in Irak dubbelzinniger is, hebben we ook hier een nefaste impact vastgesteld: na de organisatorische versnippering en een dalende strategische sturing, staat het leiderschap van Al Qaeda nu ook op ideologisch vlak onder druk (zie o.m.: Hfdst.7, sectie 5.2.).

Al Qaeda is als organisatie sinds de aanslagen van 11 september 2001 zo goed als vernietigd, maar tegelijk moeten we er rekening mee houden dat de organisatie zich in het verleden altijd al flexibel heeft opgesteld en zich heeft weten aan te passen aan veranderende omstandigheden. Thans is meer dan drie kwart van de incidenten het mondiaal jihaditerrorisme het werk van autonoom opererende jihaditerroristen.¹⁷¹³ Die sporadische incidenten bevestigen dat van Al Qaeda nog een zekere inspirerende invloed uitgaat, maar betekent voor Al Qaeda of het 'Al Qaedaïsme' uiteindelijk een '*progression down the scale*': het betreft immers een heel kleine groep van militanten die zichzelf rekruteert, opleidt en naar middelen zoekt.¹⁷¹⁴ In hoofdstuk 7 hebben we de nieuwe generatie van mondiale jihaditerroristen afdoend gesitueerd als *homegrown* terroristen, en daarbij besloten dat de mondiale golf van jihaditerrorisme in toenemende mate gekenmerkt is door diverse dynamieken van onderuit. In uitzonderlijke gevallen, zoals de

¹⁷¹³ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.6

¹⁷¹⁴ Zie: Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.272

aanslagen van Madrid (2004) en Londen (2005) of meer recent de mislukte aanslag die gedirigeerd zou zijn vanuit Jemen (2009), functioneert nog een minimum aan gecentraliseerde besluitvorming, maar globaler bekeken moeten we de werking van de mondiale beweging omschrijven als 'ernstig gedegradeerd'.

De contouren voor de periode vanaf 2004 bevestigen dat Al Qaeda als *maxim* fungeert.¹⁷¹⁵ Al Qaeda omvat elementen van een beweging, een geloofssysteem, een franchise en representeert een zeer informele cluster van netwerken. De mondiale jihadibeweging is dan erg versnipperd en heeft relatief weinig interne interconnecties.¹⁷¹⁶ De laatste incidenten van mondiaal jihaditerrorisme zijn het werk van individuele terroristen of autonoom opererende cellen die voor hun missie weinig tot geen contacten hebben met Al Qaeda of de gevestigde jihadinetwerken.¹⁷¹⁷ Hierdoor is het onmogelijk om definitief in te schatten welke dreiging er precies uitgaat van de mondiale jihadibeweging.

We besloten niettemin dat Al Qaeda zijn leiderschap over de mondiale jihadibeweging verliest. Om zoveel te kunnen besluiten, hebben we een breder perspectief gehanteerd en zijn we tevens de evoluties binnen de mondiale jihadibeweging nagegaan. Juist omdat de mondiale jihadibeweging niet enkel gedragen is door Al Qaeda als terreurorganisatie, maar tevens bepaald geworden is door de werking van Al Qaeda als een proces, bekijken we hierna summier de 'kleine, doch kritische minderheid' van lokaal en regionaal opererende jihadinetwerken, die zich de voorbije twee decennia daadwerkelijk geëngageerd hebben in de mondiale jihad.¹⁷¹⁸

3.1.2. Al Qaeda als speerpunt van de mondiale jihadibeweging

Naast de aandacht voor Al Qaeda als terreurorganisatie, wilden we in Deel II tevens de invloed van Al Qaeda op de mondiale jihadibeweging nauwkeuriger duiden. Eén van de belangrijkste organisatorische innovaties van Bin Laden is dat hij er tegen het eind van de jaren '90 in slaagde *'to reorient various local resistance movements away from their local grievances in the short term as to bring an accumulation of violence against their common enemy, the United States'*.¹⁷¹⁹

Het jihadisme, zoals belichaamd door het opkomende Al Qaeda, kent vanaf halfweg jaren '90 weerklank in de moslimwereld. Het gevolg is dat bestaande conflicten verdiepen en radicaliseren. Tegelijk moeten we er alweer op wijzen dat de mondiale jihadibeweging erg heterogeen is en gekenmerkt is door enorm veel verschillende gradaties, zeker wat betreft de overname van de 'Al Qaeda standaard' en de 'Al Qaeda doctrine' (i.e. het 'Al Qaeda

¹⁷¹⁵ *Ibid.*, p.290

Zie ook: Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.12

¹⁷¹⁶ Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, p.3.

¹⁷¹⁷ Pape, Robert, Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. New York, Random House Trade, 2005, p.238

¹⁷¹⁸ Gerges, Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, p.3

¹⁷¹⁹ Pape, Robert, Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. New York, Random House Trade, 2005, cit. op p.117

model'). Als we naar onze vaststellingen kijken, moeten we, geheel in strijd met de courante perceptie na 9/11, besluiten dat slechts een heel minieme minderheid van deze militante jihadinetwerken zich daadwerkelijk engageert in de mondiale jihad. Dat wordt ook bevestigd door de cijfers van Sageman. Over de periode 1993-2008 is een kwart van de incidenten van mondiaal jihaditerrorisme het werk van met Al Qaeda geassocieerde of door Al Qaeda gesteunde jihadinetwerken. Voor de periode 2004-2008 gaat het slechts over twee uit 33 gedocumenteerd incidenten.¹⁷²⁰ Met het oog op onze onderzoeksdoelstellingen is het gevarieerde beeld niettemin van belang, dit o.w.v. de vraag naar waar de zwaartepunten van de mondiale golf van het jihaditerrorisme bevinden, of meer specifiek: hoe we de dreiging die van het 'Al Qaedaïsme' uitgaat, kunnen opvatten.

3.1.2.1. *Al Qaeda als voorhoede en basis voor de mondiale jihadibeweging*

Afgaand op de empirische data moeten we besluiten dat de impact van Al Qaeda als basis en voorhoede voor de mondiale jihadibeweging niet alleen erg oneven, maar al bij al kortstondig is. Afgaand op de cijfers moeten we besluiten dat nationale en regionale verzetsorganisaties het meest gehoor geven aan Bin Ladens oproep tot deelname aan de mondiale jihad tussen halfweg jaren '90 en 2003. In die periode lijkt het jihadisme naar het model van Afghanistan de norm, en een kleine minderheid betoont zich bereid om zich te engageren voor de mondiale jihad.¹⁷²¹

Het jihadisme kent de meeste bijval in de opkomst en consolidatieperiode en komt het op diverse manieren en op verschillende niveaus aan de oppervlakte. In hoofdstuk 5, of voor de opgang van de mondiale golf van jihaditerrorisme, konden we van een wereldwijde jihad spreken in de zin dat tijdens de jaren '90 bestaande, lokale conflicten 'gejihadiseerd' raken, dit onder impuls van de diaspora van Afghaanse veteranen. Het hernemen van de heilige oorlog in Bosnië, Kasjmier, Tsjetsjenië of de Ferganavallei moet, na Afghanistan, een nieuwe triomf betekenen voor het jihadisme (zie: Hfdst.5, sectie 4.1. en 4.3.). Het meest op de spits gedreven is de strijd voor de islamisering in Algerije: daar draait het uit op een burgeroorlog die het leven kost aan honderdduizenden Algerijnen (zie: Hfdst.5, sectie 4.3.2.).

Niettemin hebben we in navolging van o.m. Fawaz Gerges besloten dat Al Qaeda deze 'lokale jihadifronten' nergens dermate heeft gedomineerd dat de centrale actoren hun lokale doelstellingen definitief verruilen voor een campagne tegen de verre vijand. Slechts bij een heel klein segment van jihadi's geldt dat zij zich transformeerden in '*a new breed of transnationalist jihadis led by Al Qaeda*'.¹⁷²² Er is dus, ondanks de oprichting van het Wereld Islamitisch Front, geen sprake van een 'jihadistische superstructuur' die de mondiale jihadibeweging bijeenhoudt.

¹⁷²⁰ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, pp.5-6

¹⁷²¹ Zie ook: *Ibid*, p.5

¹⁷²² Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.31

De beweging naar het mondiaal jihadisme betreft dan een zeer graduele evolutie en het is pas tegen eind jaren '90 dat die verschuiving zich duidelijker gaat manifesteren.¹⁷²³ Zo hebben we 'hybride' tendensen vastgesteld, dit vnl. in de Maghreb en Zuidoost-Azië. Tijdens de jaren '90 wordt vooral in Egypte en de Filipijnen de 'verre vijand' geïdoleerd en schakelt men uitdrukkelijker terrorisme in als de centrale strategie in de lokale verzetscampagnes – hetgeen wij in retrospect, en gezien de connecties met Al Qaeda, beschouwen als vroege indicaties van een convergentie in strategieën, tactieken en geloofsovertuigingen (zie: Hfdst.5, 3.1. en 3.2.). Met de aanslagen van 11 september positioneert Al Qaeda zich als leider van die versnipperde beweging, en lijkt Al Qaeda te kunnen gaan kapitaliseren op zijn actieve politiek van coöptatie en steun aan lokaal opererende jihadinetwerken. De grootschalige, gecoördineerde actie op Bali in oktober 2002 door Jemaah Islamiyya was maar één van de meer dramatische voorbeelden van hoe regionale organisaties zich, al dan niet met de steun van Al Qaeda, toeleggen op de heilige oorlog tegen de vijand (zie: Hfdst.6, sectie 4.1.). Ook in de Maghreb broeit het: na Algerije en Egypte krijgen Marokko en Tunesië te kampen met geweld vanwege de jihadi's die een retoriek hanteren van het mondiaal jihadisme (zie: Hfdst.6, sectie 4.2.).

Samen met de aanhoudende campagne van Al Qaeda en tal van *freelancers* lijkt het alsof lokale militanten zich wereldwijd verenigd hebben achter de vlag van de mondiale jihad. Het schept allemaal de impressie dat Bin Laden aan het hoofd staat van een geünificeerde en wereldwijde islamitische internationale. We besloten dat Bin Laden meer dan dit alles, maar tegelijk ook minder was. Hij is voor alles de vernieuwer van het panislamisme, een verzoener, iemand met talent om bij elkaar te brengen.¹⁷²⁴

Nader beschouwd, of wanneer we de gegevens in beeld brengen, gaapt er een brede kloof tussen retoriek en daad. Hoewel conflicten na 9/11 vaker gerationaliseerd worden binnen de retoriek van de mondiale jihad, legt het overgrote deel van de jihadinetwerken zich uitsluitend toe op hun lokale of regionale vijand.¹⁷²⁵ Bin Laden en Al Zawahiri representeren een radicale minoriteit binnen een zeer brede beweging, maar zijn bijzonder succesvol in hun strategie die een impressie schept van alomtegenwoordigheid. Wat voor de opkomstfase geldt, is in het licht van de gegevens evenzeer van toepassing: *"Al Qaeda is like a blowfish, Al Qaeda and Bin Laden made themselves appear larger than they actually were"*.¹⁷²⁶

¹⁷²³ Zie o.m. Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.37

¹⁷²⁴ Jacquard, Roland, *In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk*. Amsterdam, Van Gennep, 2002, p.16

Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *America and the New Terrorism*. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, p.439

¹⁷²⁵ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.5

¹⁷²⁶ Wright, Lawrence. *The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York, Alfred A. Knopf, 2006, cit. op p.270

3.1.2.2. *Al Qaeda als 'maxim'*

Daarnet stelden we dat Al Qaeda als organisatie na de aanslagen van 11 september zo goed als vernietigd geraakt is. Niettemin presenteert men er een aantrekkelijk model voor de mondiale jihad mee, en wordt deze door een kleine minderheid van regionaal gebaseerde organisaties overgenomen. Globaal bekeken, verwerpt het overgrote deel van de verzetsbewegingen de nieuwe ideologie en strategie van het internationaal terrorisme.¹⁷²⁷ Sinds 2004 zijn deze organisaties nog slechts voor 2 uit de 33 gedocumenteerde incidenten van mondiaal jihaditerrorisme verantwoordelijk.¹⁷²⁸ Dat betekent zoveel als dat de mondiale golf van jihaditerrorisme thans gedragen wordt door autonoom opererende cellen en individuen. In die optiek klopt het beeld van een leiderloos verzet dat van Al Qaeda uit blijft gaan.

Het Al Qaeda model beklijft nog, maar zoals eerder gesteld, zijn het nu enkel nog autonome *homegrown* cellen of individuen, die verstoken van duidelijke strategische en ideologische richtlijnen, en belangrijker: operationele steun vanwege de kern, de jihad naar eigen goeddunken ten uitvoer brengen.¹⁷²⁹ Grootschaligere incidenten als Madrid (2004) en Londen (2005) en, meer recent, het vrijdelde complot in Detroit (2009) onderstrepen evenwel dat het model nog steeds op enige aanhang kan rekenen, en dat, indien geradicaliseerde individuen, contacten vinden met het type van post-Afghaanse jihadinetwerken (cfr. GICM of AQAP) zij weldegelijk een bedreiging vormen.¹⁷³⁰ Belangrijk om onthouden dan is dat deze 'mondiale jihadi's' sinds de aanslagen van 11 september een tactische, en geen consistente, strategische bedreiging vormen; te meer omdat zij niet (zoals tijdens de 'gouden jaren') terecht kunnen bij de kern van de mondiale jihadibeweging en evenmin gehoor vinden bij de gevestigde en meer slagkrachtige jihadinetwerken. Deze hebben zich immers in zo goed als alle kernzones, al dan niet publiekelijk, afgekeerd van het Al Qaeda model.¹⁷³¹

3.2. Suggesties voor verder onderzoek

Met Deel II wilden we in de eerste plaats de mondiale golf van jihaditerrorisme grondig schetsen, of tegemoet komen aan de vraag naar een systematische analyse van Al Qaeda en het daaraan gerelateerde terrorisme. Voor elke fase van de terreurgolf bleek het geen sinecure om een betrouwbare, doch duidelijke tendensen te ontwaren. Hierbij kunnen we wijzen op twee, bijna vanzelfsprekende, pijnpunten die elke systematische studie naar het

¹⁷²⁷ Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.161. Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, p.42

¹⁷²⁸ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.6

¹⁷²⁹ Zie bv.: Cronin, Audrey, *Al-Qaida: end of the beginning*. In: *OpenDemocracy*, 09/11/2007, p.2

¹⁷³⁰ Zie: Sageman, Marc, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, pp.142-143

¹⁷³¹ I.v.m. Irak zie: Bakier, Abdul Hameed, *Islamic Front for Iraq Resistance Brigadier Refutes al-Qaeda's Approach to Combating U.S. Occupation*. In: *Terrorism Focus*, volume 5, nr.28, 1p.

Kohlmann, Evan, *State of the Sunni Insurgency in Iraq*. In: *Nefa Foundation*, augustus, 2007, p.15

jihaditerrorisme bemoeilijken en als dusdanig uitdagingen representeren voor verdere onderzoekspanningen. Het gaat over het gebrek aan betrouwbaar en consistent datamateriaal enerzijds (sectie 3.2.1.), en het ontbreken van een geïkt jargon voor dit type terroristen anderzijds (3.2.2.)

3.2.1. Datagerelateerde uitdagingen

Omdat wij de contouren van de mondiale golf van jihaditerrorisme in beeld wilden brengen, zijn we vertrokken van empirisch datamateriaal, verkregen o.b.v. de *Terrorism Knowledge Base* (TKB) en de *Global Terrorism Database* (GTD).¹⁷³² Beide hebben we in hoofdstuk 3 geduid als een online of *open source*, ook de bijhorende gebreken aan dit type van bronmateriaal werden er besproken (zie: Hfdst.3, sectie 4.2.). In het licht van de hier gehanteerde onderzoeksstrategie en onze doelstellingen zijn minstens twee opmerkingen aan de orde.

De terrorismestudies in het algemeen krijgen vaak de kritiek dat te weinig systematische empirische studies ondernomen worden.¹⁷³³ Ook onze analyse naar het mondiale jihaditerrorisme kan slechts ten dele opgevat worden als een empirische studie, in de zin dat de gegevens uit de TKB en GTD slechts als vertrekpunt aangewend werden – dit o.w.v. onze onderzoeksdoelstellingen, maar tevens omdat we de datareeksen te inconsistent bevonden om er vergaande conclusies aan te koppelen. In die zin moeten we er op wijzen dat de TKB en GTD in absolute cijfers sterk uiteenlopen. De TKB is in maart 2008 daarenboven offline gehaald waardoor de precieze verhouding tussen de gegevens niet duidelijk is. Voegen we daarbij de recente empirische studie van Marc Sageman en we zitten met drie *samples* waarvan niet geheel duidelijk is hoe en waarom de gegevens uiteenlopen.¹⁷³⁴

De vraag naar meer consistente en betrouwbare data rond diverse aspecten van het verschijnsel terrorisme is allesbehalve nieuw, en specifieke beperkingen liggen aan de basis van deze situatie - dewelke we hier niet gaan duiden. Ranstorp meent dat we van vandaag de dag beschikken over 'een oceaan van signalen en informatie over terrorisme wereldwijd, maar dat het basisprobleem i.v.m. betrouwbare informatie nog steeds

¹⁷³² Global Terrorism Database, via: <http://www.start.umd.edu/gtd/>
Terrorism Knowledge Base: via: <http://tkb.org/> (28/03/2008)

¹⁷³³ Zie o.m.: LaFree, Gary, Dugan, Laura, *Introducing the Global Terrorism Database*. In: *Terrorism and Political Violence*, Volume 19, nr.2, 2007, p.183
Gurr, Ted Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How It Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.115-116

¹⁷³⁴ Sageman, Mark, *Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond*. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, p.5
GTD Search Results. Perpetrator: Al-Qa'ida. 94 Incidents.

Via: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=20029> (10/01/2010)

TKB Group Profile. Terrorist Organisation: Al-Qaeda.

Via: <http://tkb.org/MoreGroupIncidents.jps?groupID=6> (28/03/2008)

hetzelfde gebleven is'.¹⁷³⁵ Het mag benadrukken hoezeer eerder aangehaalde studies naar inconsistenties in databanken nodig zijn. Niettemin is daar thans weinig onderzoek naar verricht, zo stellen LaFree en Dugan. De vraag of deze databanken weldegelijk dezelfde gebeurtenissen meten, blijft aldus onbeantwoord.¹⁷³⁶

3.2.2. Conceptuele uitdagingen

Dat brengt ons bij een volgende, doorslaggevende beperking bij het systematisch onderzoek naar jihaditerrorisme. Databanken hanteren uiteenlopende definities en criteria om een incident aan te wijzen als een incident van 'internationaal terrorisme'. Daarbij is het de vraag in hoeverre onze definitie van jihaditerrorisme (als revolutionair terrorisme), overeenstemt met incidenten die bv. aan Al Qaeda toegewezen zijn. De GTD bv. heeft op naam van Al Qaeda consequent incidenten genoteerd, die plaatsvinden in perifere gebieden als Pakistan, Afghanistan en Irak. Dit terwijl wij deze incidenten minder opvatten als gevallen van 'mondiaal jihaditerrorisme', dan als kaderend binnen een lokale context. Andere incidenten, die in de literatuur geduid staan als 'mondiaal jihaditerrorisme', hebben we dan weer niet teruggevonden in de databanken, omdat zij niet aan Al Qaeda of gelijkgestemde groeperingen toegekend zijn, of verloren gaan doordat ze gepleegd zijn door 'onbekende' of 'religieuze organisaties'. Met het oog op het belang van *freelancers* en *homegrown* cellen en individuen moet de bruikbaarheid van gegevensreeksen bij dit type studies evenzeer in vraag gesteld worden.

Specifieker voor onze onderzoeksdoelstellingen werkt het ontbreken van een duidelijk en wijd gebruikt of algemeen conceptueel kader voor de diverse vormen van het militante islamisme beperkend. Hierdoor dreigt elke onderzoeker te verzwelgen in '*the swamp of analytical confusion surrounding the use of words such as 'Islamic fundamentalists' or 'Islamic radicals'*'.¹⁷³⁷ Intussen mag dankzij baanbrekende studies over de evolutie van de beweging sinds de jaren '70 een grote vooruitgang geboekt zijn inzake het conceptuele onderscheid voor de diverse vormen van het militant islamisme,¹⁷³⁸ voor de diverse varianten van het jihadisme geldt dat empirische studies schaars zijn en het conceptuele grondwerk bijgevolg in de kinderschoenen staat.

¹⁷³⁵ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.6

¹⁷³⁶ Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, Building a Global Terrorism Database. University of Maryland, mei 2006, p.3, 26-27

¹⁷³⁷ Denoeux, Guilain, The Forgotten Swamp: Navigating Political Islam. In: Middle East Policy, volume 9, nr.2, 2002, cit. op p.56

Zie ook: Ayoob, Mohammed, The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, p.ix

Cook, David, The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.1, 2003, pp.31-32

¹⁷³⁸ Zie bv.: Kepel, Gilles, Jihad. The trail of political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, 454p.

Roy, Olivier, The Failure of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 1994, 238p.

Eickelman, Dale, Piscatory, James, Muslim Politics. Princeton, Princeton University Press, 2004, 235p.

Voor onze studie naar de mondiale golf van jihaditerrorisme hanteerden we de termen 'mondiaal jihaditerrorisme', 'hybride jihadinetwerken' en 'lokaal georiënteerde' jihadinetwerken om een onderscheid te maken in de doelstellingen en de mate van engagement in de mondiale jihad. De mondiale jihadibeweging vatten we op als het geheel aan deze actoren, cellen, organisaties en netwerken, die, hetzij op lokaal, regionaal of mondiaal vlak, gewapend en met diverse vormen van politiek geweld de jihad opnemen of een campagne voeren tegen de nabije dan wel verre vijanden van de islam. Vanwege de heterogeniteit schuilt er uiteraard altijd een gevaar voor reductionisme, maar het feit dat het ontbreekt aan een robuust conceptueel kader, helpt de onderzoeker niet vooruit. Termen als mondiale jihadi's, nationale jihadi's, islamisten, radicale moslims worden thans door elkaar gebruikt, en blijven in se artificiële constructies die vaak meer verhullen dan ze onthullen. In deze is het imperatief dat de concepten die in discussies gebruikt worden volledig begrepen worden in hun complexiteit en ramificaties.¹⁷³⁹ Van meet af aan hebben we daarom gesteld dat de mondiale jihadibeweging complex is, en dat deze in de praktijk gekenmerkt wordt door tal van ambigüiteiten.

4. Analytische resultaten

Deel II hebben opgevat als een empirische studie die tegelijk analytische inzichten moest opleveren over de opkomst, de consolidatie en het eventuele verval van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Naast de organisatorische, strategische en ideologische tendensen binnen de mondiale jihadibeweging, hebben we de revolutionaire en dynamische context waarbinnen het jihaditerrorisme zich ontplooid, in acht genomen. Daarbij hebben we tevens oog gehad voor de evolutie op ideologisch vlak, of de manier waarop de Al Qaeda doctrine tot stand kwam en de mate waarin deze navolging kende. Om de uitkomst van het mondiaal jihaditerrorisme nauwkeuriger te interpreteren, is vooral de werking van Al Qaeda als proces interessant om na te gaan waar en waarom de 'Al Qaeda standaard' en 'doctrine' navolging kende. De resultaten van deze aanpak vatten we summier samen in sectie 4.1. Met het oog op verder onderzoek naar het jihaditerrorisme, suggereren we in een volgende sectie 4.2. enkele pistes die o.i. de kennisevolutie over het mondiale jihaditerrorisme, en meer algemene inzichten voor het verschijnsel van internationaal terrorisme kunnen bevorderen.

4.1. Resultaten

Stond de empirische dimensie van onze studie in het teken van een zo betrouwbaar mogelijke schets van de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme, dan waren onze analytische doelstellingen er op gericht om de vastgestelde tendensen te kaderen binnen de revolutionaire en dynamische context. Uit het brede en erg versnipperde beeld weerhouden we hier enkel de tendensen naar de overname van het Al Qaeda model toe, of

¹⁷³⁹ Denoeux, Guilain, The Forgotten Swamp: Navigating Political Islam. In: Middle East Policy, volume 9, nr.2, 2002, p.56 – cit. op p.56

beperken we ons tot deze broeihaarden waar mondiale jihaditerrorisme van Al Qaeda zich het sterkst tentoonspreidde en navolging kende. Hierna splitsen we die resultaten uiteen voor de opkomst en kortstondige consolidatie (sectie 4.1.1.) en het potentiële verval van de mondiale golf van jihaditerrorisme (sectie 4.1.2.)

4.1.1. Opkomst: revolutionaire context

Onze bevindingen in hoofdstuk 5 wijzen uit dat Al Qaeda zich tegen eind van de jaren '90 manifesteert als speerpunt van de mondiale jihadibeweging, enerzijds door lokale conflicten te manipuleren, en anderzijds door zich als voorhoede in de permanente confrontatie met het Westen op te werpen. Na de aanslagen van 11 september lijkt het er op dat dit Al Qaeda model van een jihad of een campagne van terrorisme tegen hetzij de nabije, hetzij verre vijand bij elk van deze brandhaarden ingang gevonden heeft (zie o.m.: Hfdst.6, sectie 4).

In deze is het belangrijk het gevarieerde beeld dat we in Deel II schetsten voor ogen te houden: de Afghaanse veteranen zijn niet overal even succesvol en op het lokale niveau lijkt hun rol tegen het eind van de jaren '90 zo goed als overal uitgespeeld. Uiteindelijk hebben we in slechts twee regio's hybride tendensen vastgesteld, namelijk de Maghreb en Zuidoost-Azië. Voor beide geldt dat zij hetzij vanwege de 'zendingsdrift' naar Afghanistan of vanwege de nabijheid een sterke connectie hadden met de Afghaanse oorlog. Hierbij moeten we nagaan welke bijkomende factoren de revolutionaire context van de komst van de Afghaanse veteranen versterkt kunnen hebben. De beweging naar het 'Al Qaedaïsme' toe blijkt er sterker door de aanwezigheid van de stevige traditie van nationaal verzet, en meer bepaald daar waar verzetsbewegingen zich gefnuikt zien in het ontketenen van de vooropgestelde revolutionaire veranderingen.¹⁷⁴⁰ Zoveel suggereren de hybride tendensen die we voor Zuidoost-Azië (sectie 4.1.1.2.) en de Maghreb (sectie 4.1.1.3.) vastgesteld hebben.

4.1.1.1. *Tradities van nationaal verzet*

Voor Zuidoost-Azië geldt dat de historische aanwezigheid van de Darul Islambeweging en de sterk verankerde traditie van transnationaal denken en handelen evenzeer heeft bijgedragen tot de overname van het Al Qaeda model. De verstrengeling van contacten, de convergentie van strategieën en ideologie kan immers gedijen in een al bestaande revolutionaire context.¹⁷⁴¹ Hoewel Zuidoost-Azië thans een kernzone blijft voor de mondiale jihadibeweging, moeten we besluiten dat de overname van het Al Qaeda model, maar vooral de terreurcampagnes en verzetsbewegingen daar geheel binnen die regionale

¹⁷⁴⁰ De notie van 'Al Qaedaïsme' is ontleend bij: Roy, Olivier, *Al-Qaeda: A True Global Movement*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, p.113

Bakker, Edwin, Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal*. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, 95p.

¹⁷⁴¹ Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, *Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network*. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.6, 2003, p.444

context te kaderen vallen. Dat geldt m.n. voor het Zuid-Aziatische kruisvat Kasjmier, maar evengoed voor Abu Sayyaf op Filippijnen die zich tegen het eind van de jaren '90 zich met het oog op fondsenwerving veeleer inlaat met criminele praktijken (zie: Hfdst.6, sectie 4.1.3.).¹⁷⁴²

Jemaah Islamyyiah blijft een uniek geval: de connectie met de kern van de mondiale jihadibeweging is historisch en vanuit de ervaring van Afghanistan gegroeid, en deze terroristen hebben enkele keer getoond dat zij de 'zaak' van de mondiale jihadibeweging dienen. De cel verantwoordelijk voor de aanslagen in Bali was grotendeels *homegrown*, maar Al Qaeda zou betrokken geweest zijn in termen van praktische bijstand aan deze zelfgemotiveerde groepering.¹⁷⁴³ Zuidoost- en Zuid-Azië blijven intussen erg gevoelig aan terrorisme, maar de meer recente incidenten lijken minder gerationaliseerd te worden in termen van de mondiale jihad.

4.1.1.2. *'Implosie' van de politieke islam*

De beweging naar het 'Al Qaedaïsme' lijkt sterker aanwezig in de Maghreb. Tijdens de jaren '90 is m.n. de impact van de terugkerende Afghanen voelbaar in Egypte en Algerije – niet toevallig landen die een aanzienlijke bijdrage geleverd hadden aan de 'Afghaanse moedjahedien'. Tegen het eind van de oorlog keren deze doorgewinterde strijders terug naar het thuisland, klaar om de jihad tegen de 'nabije' vijand verder te zetten en de revolutie thuis te ontketen.

We hoeven hier niet tot in detail te herhalen hoe het in Algerije tot een ware burgeroorlog kwam, of het in Egypte in een staat van beleg eindigde. We besloten in hoofdstuk 5 dat de jihadi's in die landen het meest succesvol waren, juist doordat ze essentiële elementen van de nationale, complexe ideologische verzetstraditie tegen de eigen staat, of het regime aan de macht wisten te hermobiliseren.¹⁷⁴⁴ Anders gesteld leidde het falen van de meer gematigde politieke islamisten om verder dan de lokale, parochiale belangen te kijken tot een vacuüm, dat Osama Bin Laden met zijn universele en populistische boodschap kortstondig wist te exploiteren.¹⁷⁴⁵ Samengevat valt de opkomst van Al Qaeda en de mondialisering van het AL Qaeda model samen met het falen of de implosie van de politieke islam (Kepel, Roy), de 'entropie van de nationale verzetsbewegingen' of meer algemeen: een op de spits gedreven interne strijd binnen de moslimwereld (Gerges).¹⁷⁴⁶ Gerges stelt daarover: *"In the second half of the 1990s the rise of Osama bin Laden as an*

¹⁷⁴² I.v.m. ASG en criminaliteit, zie o.m.: Cronin, Audrey, *How Al-Qaeda Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, p.31

Tan, Andrew, *Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 15, nr.2, 2003, p.117

¹⁷⁴³ Burke, Jason, *Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, IB Tauris, 2003, p.236

¹⁷⁴⁴ Zie: Roberts, Hugh, *Logics of Jihadi Violence in North Africa*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.44-45

¹⁷⁴⁵ Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.150

¹⁷⁴⁶ Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, 454p.

Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 1994, 238p. Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p.24, 1

international start among jihadis coincided with the declining fortune of religious nationalists, who suffered a crushing military defeat at home."¹⁷⁴⁷ Al Qaeda is dan bijzonder succesvol in het exploiteren van wat in essentie een conflict, in sommige gevallen zelfs burgeroorlog, is binnen de moslimwereld.¹⁷⁴⁸

Juist doordat zij faalden in hun revoluties tegen de 'nabije' vijand, zou een deel van deze militante bewegingen de idee van een heilige oorlog tegen de 'verre' vijand als uitkomst omarmen. In Egypte zien we het gevestigde Al Gamaa Al Islamiyya (Al Gamaa) rond halfweg jaren '90 de strategie van het terrorisme tegen de 'verre vijand' opnemen. In Algerije is het de Groupe Islamique Armée (GIA) die het geweer van schouder wisselt door de aloude, koloniale vijand Frankrijk op eigen bodem aan te vallen. In beide gevallen zal tegen eind jaren '90 – wanneer deze verzetsgroepen zo goed als helemaal verslagen zijn en in een staat van totale vertwijfeling verkeren¹⁷⁴⁹ – een geradicaliseerde minderheid zich definitiever engageren voor de mondiale jihad. Zoveel bevestigen de deelname van de factie rond Mustafa Hamza en Rafai Ahmed Tafa (Al Gamaa) aan het Wereld Islamitisch Front (WIF)¹⁷⁵⁰, of de oprichting eind jaren '90 in Algerije van de Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC) en hun formele aankondiging van een alliantievorming met Al Qaeda in 2003.¹⁷⁵¹

Bekeken binnen de bredere context van de implosie van de politieke islam wordt duidelijker hoezeer de keuze voor jihaditerrorisme op eigen bodem, en al zeker het engagement in de mondiale jihad, indicaties van zwakte zijn, of een bevestiging van Martha Crenshaws hypothese dat terrorisme pas ingeschakeld wordt wanneer een kleine voorhoede faalt in het ontketenen van de revolutie.¹⁷⁵² Tegelijk maakt het duidelijk hoezeer de mondiale jihadibeweging verdeeld is, en dan vooral over de vraag of de jihad tegen de nabije dan wel verre vijand gevoerd moet worden. Het merendeel verkiest de doelstellingen na te streven op kortere termijn, en tegen de 'nabije' nationale vijand.

4.1.2. Verval: dynamische context van actie en reactie

Hoewel we in Deel II uitgekomen zijn bij diverse indicaties van verval van de mondiale golf van jihaditerrorisme, moesten we nagaan waar en waarom de boodschap van een jihad tegen de 'verre' vijand beklijft. Zoals gesteld is Al Qaeda als organisatie in november 2001 nagenoeg vernietigd geraakt, en heeft het zijn '*safe haven*' in Afghanistan moeten verruilen

¹⁷⁴⁷ *Ibid.*, cit. op p.151

¹⁷⁴⁸ Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups. In: International Security, volume 31, nr.1, 2006, p.46

¹⁷⁴⁹ Fawaz, The Far Enemy: Why Jihad went Global. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, cit. op p.130

¹⁷⁵⁰ Zie o.m.: Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, p.256

¹⁷⁵¹ Zie o.m.: Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, p.19

¹⁷⁵² Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, juli 1981, p.384

Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, pp.394-395

voor kleinere toevluchtsoorden.¹⁷⁵³ Die operationele verzwakking heeft er tevens toe geleid dat zijn zones van invloed en potentiële bronnen van macht verspreid geraakt zijn. De belangrijkste van deze invloedszones zijn Irak, het Arabische schiereiland (m.n. Saoedi-Arabië, Jemen, Somalië), Afghanistan en Pakistan, Europa en Noord-Afrika.¹⁷⁵⁴

4.1.2.1. Irak: impact?

Om de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme te bevatten, hebben we gewezen op de inspirerende en motiverende effecten die aanvankelijk uitgingen van de aanslagen van 11 september. Belangrijkere en duurzamere effecten moeten evenwel gekoppeld worden aan de invasie van Irak (maart 2003), de daaropvolgende bezetting en opstand die rond 2004 en in alle hevigheid losbrak. Al Qaeda roept Irak uit als het belangrijkste front in de mondiale jihad en lijkt daarmee terug te grijpen naar de strategie van het manipuleren of 'jihadiseren' van lokale conflicten. In een boodschap, verspreid op 12 februari 2007, verklaart Al Zawahiri dat Irak en Afghanistan als jihadifronten de prioriteit hebben. De overwinning in de landen is cruciaal om de weg te plaveien naar de ultieme triomf van de Islam. Landen die hij daarbij vermeldt zijn: Palestina, Libanon, Somalië, Algerije en Tsjetsjenië. Somalië omschrijft hij als de zuidelijke en Algerije als de westelijke baken van de Islam.¹⁷⁵⁵

Zoals eerder geduid, boeken de jihaditerroristen, m.n. die rond Abu Al Zarqawi, weinig succes, en moeten we er rekening mee houden dat de positie van Al Qaeda binnen de mondiale jihadibeweging er verder mee verzwakt geraakt is. Belangrijker hier, is de andere kant van de medaille of de vaststelling dat de Amerikaans geleide invasie in Irak een nieuw revolutionair perspectief aanreikte in de permanente confrontatie en eeuwigdurende oorlog die Al Qaeda altijd al voorop gestaan heeft. Het zogenaamde 'Irakeffect' mag evenwel niet overdreven worden: wij besloten in hoofdstuk 7 dat de directe *spillover* beperkt blijft, en dat Irak niet zozeer als 'trainingsveld' maar als '*recruiting device*' aangewend wordt.¹⁷⁵⁶ De belangrijkste bijdrage van de Irakoerlog is dat het ideologische beeld van de universele islamitische gemeenschap in oorlog met christenen en joden, versterkt wordt. Op die manier werkt de invasie en de aanwezigheid van westerse troepen als een inspiratie en krachtige bron van motivatie voor een nieuwe generatie van mondiaal georiënteerde jihaditerroristen, en kan het als instabiele zone in staan voor de rekrutering en training van strijders (zie: sectie 3.5.).

¹⁷⁵³ Rogers, Paul, The Prospects for Al-Qaida. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, p.2

Zie ook: Manikkalingam, Ram, Policzer, Pablo, Al-Qaeda: from centre to periphery. In: OpenDemocracy, 09/10/2007, p.3

¹⁷⁵⁴ Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, p.15

¹⁷⁵⁵ Via: Raman, B., Jihadi Intifada. Questions and Answers. In: International Terrorism Monitor, paper nr.188, 14/07/2007, p.1

¹⁷⁵⁶ De notie 'Irak effect' is ontleend bij: Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, The Iraq Effect: War Has Increased Terrorism Sevenfold Worldwide. In: Mother Jones, 01/03/2007, 12p.

4.1.2.2. *Al Qaeda: perifere zones van invloed*

De impact van de Irakoorklog op de evolutie van de mondiale jihadibeweging kan thans onmogelijk definitief ingeschat worden. Hierna zouden we opnieuw het gevarieerde beeld in kunnen roepen, en bijkomende condities identificeren die verklaren waarom en hoe het mondiaal jihaditerrorisme blijft beklijven. De *homegrown cellen* in West-Europa en tal van vrijdelde complotten en opgerolde cellen houden evenzeer verband met de diaspora van moslims in Europa en de integratieproblematiek.¹⁷⁵⁷ Voor de mondiale golf van jihaditerrorisme moeten we er echter op wijzen dat deze militanten onderstrepen hoezeer Al Qaeda nu ook de ideologische controle over de mondiale jihadibeweging verloren is. Het Al Qaeda model motiveert deze individuen, maar deze kleine minderheid handelt volledig autonoom. Ook hun denkbeeld heeft nog weinig te maken met het ideaal van geïslamiseerde samenlevingen of de hereniging van de *umma*, maar lijkt nu uitsluitend nog gebaseerd op een diepgewortelde haat tegen het Westen. Deze generatie ontbreekt het aan religieuze kennis, is minder opgeleid en hanteren een geïndividualiseerde, gedegradeerde, gepopulariseerde versie van de Al Qaeda doctrine.¹⁷⁵⁸ Gevaarlijk wordt het wanneer deze jonge generatie in contact komt met meer slagkrachtige individuen, die over de nodige expertise of contacten beschikken. In dat opzicht heeft de Maghreb, en dan m.n. Marokko, zich opgeworpen als een potentiële kweekgrond voor de nieuwe types van netwerken (cfr. post-Afghaanse netwerken) en volgende generaties van jihaditerroristen.¹⁷⁵⁹

In dat verband moeten we wijzen op tal van kleinere, natuurlijke invloedsszones die de voorbije jaren ontvankelijk blijven voor dit type van post-Afghaanse netwerken en in bepaalde omstandigheden bronnen van invloed en macht voor het jihadisme aanreiken.¹⁷⁶⁰ In hoofdstuk 7 haalden we daartoe het voorbeeld van de interactie tussen deze jihadi's en de Maghreb aan (sectie 4.3.). Jemen vormt intussen een meer recent en treffend voorbeeld van hoe instabiele conflictzones telkens weer als bron van macht voor Al Qaeda kunnen fungeren. Dat ontvangt intussen steun van o.m. Saoedi-Arabië en de Verenigde Staten voor de strijd tegen Al Qaeda omdat het als 'falende staat' kwetsbaar is voor de invloed van jihadi's.¹⁷⁶¹ Dit Jemen vormt de perfecte bodem voor de jihadisten die

¹⁷⁵⁷ Zie o.m. Jordan en Boix, die argumenteren dat de immigratieproblematiek geen directe oorzaak is, maar dat Al Qaeda wel heeft kunnen profiteren van de aanwezigheid van islamitische gemeenschappen in het Westen: Boix, Luisa, Jordan, Javier, *Al-Qaeda and Western Islam*. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 16, nr.1, p.2,

Zie ook: Bakker, Edwin, *Jihadi Terrorists in Europe and Global Salafi Jihadis*. In: Coolsaet, Rik, et al, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.103-104, 106-107

Laqueur, Walter, *The Terrorism to Come*. In: *Policy Review*, nr.126, augustus/september 2004, pp.56-57

¹⁷⁵⁸ Burke, Jason, *Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.283

¹⁷⁵⁹ Voor een duiding van deze 'post-Afghaanse netwerken', zie: Grignard, Alain, *The Islamist Networks in Belgium: Between Nationalism and Globalisation*. In: Coolsaet, Rik, (et al.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.85-93

¹⁷⁶⁰ Zie o.m.: Manikkalingam, Ram, Policzer, Pablo, *Al-Qaeda: from centre to periphery*. In: *OpenDemocracy*, 09/10/2007, p.3

¹⁷⁶¹ Zie: Whitaker, Josephine, *Yemini foreign ministers rejects US intervention in al-Qaeda fight*. In: *OpenDemocracy*, 01/07/2010, p.1

zich graag 'Al Qaeda op het Arabische Schiereiland' noemen. Het betreft een gerevitaliseerde versie van het AQAP dat zich aanvankelijk toelagde op de lokale jihad in Saoedi-Arabië (zie o.m.: Hfdst.7, sectie 2.1.2.), maar onder druk is uitgeweken naar buurland Jemen, alwaar het vrijelijker kan opereren, zelfs in die mate dat men er *entrepeneurs* als Umar Abdulmuttalab daar zou opleidt en steunt.¹⁷⁶² Sinds de aanslagen van 11 september zijn er tal van aanslagen in naam van Al Qaeda gepleegd en hebben autonome cellen naar de middelen gezocht voor hun jihad. Aanvallen zijn kleinschaliger geworden, maar het patroon van deze sporadische aanvallen, biedt geen basis om de toekomst te kunnen voorspellen.¹⁷⁶³

Hier kunnen we opnieuw de metafoor aanhalen van Raufer: *"These Islamic cells appear like mushrooms after rain, they grow on the same ground, their roots are mingled underground, all these mushrooms look more or less the same."*¹⁷⁶⁴ Zolang de hier aangehaalde patronen zich herhalen, zullen militanten deelnemen aan de permanente confrontatie tussen de islam en alle vijanden van de islam. Het verschil met twee decennia geleden evenwel, is dat het Al Qaeda model heel wat aan invloed verloren is, en het ook als proces ernstige tekenen van 'degradatie' vertoont.¹⁷⁶⁵

4.1.2.3. Zelfvernietigende natuur

De mondiale golf van het jihaditerrorisme en het Al Qaeda model vormen geen uitzondering in de geschiedenis van het terrorisme: zowel op lokaal als mondiaal vlak representeert het een *'self-defeating strategy'*. Friedman stelt terecht: *"Continued sporadic and ineffective action by jihadists achieves nothing and generates forces with which it can't cope."*¹⁷⁶⁶ Anders gesteld speelt o.m. de radicale natuur van de campagne, en vooral de tweespalt van de doctrine van jihad tegen de nabije versus dichte vijand, Al Qaeda en de mondiale jihadibeweging parten. Alleen al die typische eigenheden aan het terrorisme van Al Qaeda, doet Cronin besluiten: *".../ the al-Qaida movement can undermine itself, if it is given help."*¹⁷⁶⁷

Aangaande campagnes van revolutionair terrorisme is vermeldenswaardig dat Paul Wilkinson al in 1979 tot de slotsom kwam dat internationaal terrorisme pas enige

¹⁷⁶² Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, pp.1-2

¹⁷⁶³ Cronin, Audrey, Conclusion: Toward an Effective Strategy. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.288

¹⁷⁶⁴ Raufer, Xavier, Al Qaeda: A Different Diagnosis. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, volume 26, nr.6, 2003, cit. op p.395

Zie ook: Bakker, Edwin, Boer, Leen, Al-Qaida vijf jaar na '9/11'. *Vulkaan of veenbrand?* In: *Internationale Spectator*, volume 60, nr.9, p.420

¹⁷⁶⁵ Zie: Burke, Jason, Al-Qaida. *The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, p.272

¹⁷⁶⁶ Zie: Friedman, George, The Jihadist Strategic Dilemma. In: *Stratfor*, 07/12/2009, pp.3 e.v. – cit. op p.4

¹⁷⁶⁷ Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. *The Decline and Demise of Terrorist Groups*. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, cit op p.44

navolging kent wanneer terrorisme in de thuisbasis te riskant geworden is.¹⁷⁶⁸ Merari van zijn kant stelt in 1993 dat nationalistische doelstellingen altijd de meer krachtige motiverende factor vormt in de keuze voor de strategie van terrorisme.¹⁷⁶⁹ Dat sluit aan bij de analyse van Laqueur. Het jihaditerrorisme monopoliseert dan wel al onze aandacht, en het is misschien niet over zijn hoogtepunt heen, maar het is niet waarschijnlijk dat het de 'religieus-nationalistische vurigheid' tot in de eeuwigheid blijft branden. Hierbij haalt hij het fenomeen aan dat in Egypte bekend staat als '*salafi burnout*'. Hij besluit: "*Like all other movements in history, messianic groups are subject to routinization, to circulation of generations, to changing political circumstances, and to sudden or gradual changes in the intensity of religious belief.*"¹⁷⁷⁰

Specifieker en in het licht van onze bevindingen moeten we wijzen op de delicate balans tussen actie en reactie. Hoewel terrorisme een politieke daad van geweld vormt, moet het antwoord altijd een afweging inhouden van de mogelijke politieke effecten. Dit representeert een groot probleem inzake strategie, of in de afweging tussen de doelstellingen en de beschikbare middelen.¹⁷⁷¹ De harde lijn in Irak en Afghanistan, die in concreto neerkomt op een militaire bezettingen door vreemde (i.e. westerse en Amerikaanse) legers, brengt hoe dan ook contraproductieve effecten met zich mee. De strategie van onthoofding (cfr. OEF) was nog instrumenteel in de zin dat het Al Qaeda als organisatie zo goed als vernietigd geraakt is. De verbreding van de GWOT naar politico-militaire doelstellingen (cfr. invasie van Irak en de *muslim transformation strategy*¹⁷⁷²) of steun aan 'corrupte regimes' als Saoedi-Arabië kan enkel inwerken op de heersende perceptie en het ideologisch beeld van een oorlog tegen de moslimwereld, en als dusdanig in de kaart spelen van Al Qaeda.¹⁷⁷³

Zoveel bevestigt de meer gerichte empirische studie van Robert Pape naar het mondiale zelfmoordterrorisme van Al Qaeda. Opmerkelijk is dat in de gegeven tijdspanne 79 procent van deze martelaars afkomstig is uit vier landen: nl. uit landen die hetzij bezet worden door het Amerikaanse leger, hetzij door bondgenoten van de Verenigde Staten. De implosie van de politieke islam blijkt een motiverende factor in de keuze om deel te nemen aan de jihad, maar de rol van de Verenigde Staten als militaire grootmacht speelt bij de keuze voor deelname tot de mondiale jihad evenzeer een doorslaggevende rol.¹⁷⁷⁴ Zonder de Amerikaanse nadruk op het inzetten van militaire middelen verder te

¹⁷⁶⁸ Wilkinson, Paul, Terrorist Movements. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, p.109

¹⁷⁶⁹ Merari, Ariel, Terrorism as a Strategy of Insurgency. In: Terrorism and Political Violence, volume 5, nr.4, 1993, p.238

¹⁷⁷⁰ Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, p.53 - cit. op p.53

¹⁷⁷¹ Hoyt, Timothy, Military Force. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.162

¹⁷⁷² Pape, Robert, Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. New York, Random House Trade, 2005, p.241

Zie bv. ook: Dalacoura, Katerina, US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 september 2001: a critique. In: International Affairs, volume 81, nr.5, 2005, pp.963-979

¹⁷⁷³ Zie o.m.: Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, p.7

¹⁷⁷⁴ *Ibid.*, p.112, 116, 125

becommentariëren, kan het massaal inzetten van militaire overmacht zonder oog te hebben voor bredere politieke processen en situaties, niets anders dan uitdraaien op mislukking.¹⁷⁷⁵ Terrorisme is uiteindelijk een politieke daad, en moet beantwoord worden met een geïntegreerd politiek beleid.¹⁷⁷⁶

4.2. Suggesties voor verder onderzoek

Na enkele algemene suggesties betreffende het theoretische en empirische onderzoek, zijn ook op analytisch vlak de uitdagingen legio. Wij hebben met het oog op de betrouwbaarheid van onze resultaten en de haalbaarheid van onze aanpak slechts een beperkte invalshoek gehanteerd. Daardoor zijn tal van beïnvloedende factoren en condities slechts in de marge aan bod gekomen en diverse factoren buiten beeld gebleven. Een grondige contextanalyse van welke campagne van internationaal terrorisme ook, blijft per definitie een moeilijke evenwichtsoefening tussen rekening houden met de eigenheden van het fenomeen terrorisme enerzijds, en anderzijds te bepalen hoe de gebeurtenissen binnen de gegeven 'context' systematisch geanalyseerd kunnen worden. In Deel I besloten we dat de 'multicausale' aanpak de voorkeur verdient, maar dat het, vanwege de eigenheden van het fenomeen, de onderzoeker ontbreekt aan robuuste theoretische en methodologische kaders. Twee modellen, nl. dat van Martha Crenshaw en David Rapoport, hebben we als vertrekpunt aangenomen voor onze 'beperkte contextanalyse' van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Deze hebben we op een specifieke manier benaderd, zo ook hebben we enkele kanttekeningen en beperkingen geïdentificeerd (zie: Hfdst.2, sectie 3.3.).¹⁷⁷⁷

Hier suggereren we twee brede pistes voor verder onderzoek. Wij hebben slechts een deel van Rapoport's vierde golf bestudeerd door de mondiale golf van het jihaditerrorisme te duiden als een subgolf van de vierde religieuze golf. Een geïntegreerd perspectief, waarbij onze resultaten binnen die vierde golf bestudeerd wordt, kan bijkomende resultaten opleveren (sectie 4.2.1.). Een geheel andere aanpak, die tot meer algemene inzichten voor het gegeven van mondiale golven van terrorisme kan leiden, is een duiding van onze resultaten binnen het historisch perspectief of het vier golven model van Rapoport (sectie 4.2.2.).

¹⁷⁷⁵ Zie o.m.: Burke, Jason, Al-Qaeda. The True Story of Radical Islam. London, Penguin Group, 2004, p.268

Crenshaw, Martha, Terrorism, Strategies, and Grand Strategies. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.90

¹⁷⁷⁶ Zie bv.: Cronin, Audrey, Conclusion. Toward an Effective Grand Strategy. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.285

¹⁷⁷⁷ Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, juli 1981, pp.379-399

Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52

4.2.1. Rapoport: Jihaditerrorisme als subgolf

4.2.1.1. *Bijkomende contextfactoren, specifiek voor de moderne golf van religieus terrorisme*

In Deel II hebben we ons geconcentreerd op de evolutie van de mondiale golf van jihaditerrorisme. Aldus hebben we de huidige ‘saillante’ of dominante actoren die bepalend zijn en vorm geven aan de golf van religieus terrorisme op zichzelf geduid en geïnterpreteerd. Eén kritiek immers is dat het golvenmodel te statisch en algemeen opgevat is om de context waarbinnen specifieke terreurorganisaties en -processen als Al Qaeda ontstaan en evolueren te bevatten.¹⁷⁷⁸ Daarom hebben we ons beperkt tot een nauwere invalshoek waarbij enkele katalysatoren en *precipitating events* historische aanknopingspunten aanleveren voor een beter begrip van de evolutie van het jihaditerrorisme.

Eén logische manier om het blikveld te verruimen en meer beïnvloedende en veroorzakende factoren uitdrukkelijker in beeld te laten komen, is om deze subgolf binnen het breder perspectief van deze vierde golf te situeren en bestuderen.

Rapoport stelt dat welbepaalde politieke gebeurtenissen, die gekaderd zijn in de islam, het einde betekenden voor de derde moderne golf van terrorisme, en tegelijk de aanleiding zijn voor de vierde golf. Het zijn deze gebeurtenissen die eerst de ontvankelijke omstandigheden schiepen voor het ontstaan van tal van succesvolle religieuze terreurorganisaties, en vervolgens mee de condities bepaalden en de golf van religieus terrorisme wereldwijd mee beïnvloed hebben.¹⁷⁷⁹ Specifiek voor Al Qaeda hebben wij de impact en nasleep van de oorlog in Afghanistan in rekening gebracht. Rapoport haalt naast de ‘ongeprovoceerde’ invasie van de Sovjets van Afghanistan voor 1979 nog twee historische feiten aan: het begin van een nieuwe islamitische eeuw en de start van de Iraanse revolutie.¹⁷⁸⁰ De verdrijving van de sjah uit Iran en vergaande impact van de revolutie, die daarop door ayatollah Khomeini ontketend werd, is grondig en vanuit diverse perspectieven bestudeerd geworden.¹⁷⁸¹ De meedogenloze onderdrukking van

¹⁷⁷⁸ Kaplan, Jeffrey, *The Fifth Wave: The New Tribalism?* In: *Terrorism and Political Violence*, 2007, volume 19, nr.4, pp.545-546

¹⁷⁷⁹ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.61

Zie ook: Rapoport, David, *Comparing Militant Fundamentalist Movements and Groups*. In: Appleby, Scott, Marty, (et al.), *Martin, Fundamentalisms and the State*. Chicago, University of Chicago Press, 1993, pp.429-461

¹⁷⁸⁰ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.61

¹⁷⁸¹ Een summierende, kritische beschouwing over de literatuur is te vinden bij: Khashan, Hilal, *The New World Order and the Tempo of Militant Islam*. In: *British Journal of Middle Eastern Studies*, volume 24, nr.1, 1997, pp.7-8

Een algemene duiding van Khomeini's revolutie en de impact ervan, is o.m. te vinden bij: Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.106-135

alle oppositie door de sjah had voor een vacuüm gezorgd, en een radicale factie van geestelijken rond Khomeini kon zich opwerpen als de voornaamste, zo niet enig, alternatief voor het repressieve regime van de sjah. Mohammed Ayoob bv. duidt de Iraanse revolutie als hét symbool voor de opleving van de politieke islam, en de vernieuwde boodschap van verzet tegen buitenlandse onderdrukking, zowel in de politieke, culturele als economische sfeer: *“The Islamic Republic of Iran, despite its Shia heritage that sets it somewhat apart from the Sunni majority, has best epitomized this phenomenon in recent times.”*¹⁷⁸²

De revolutie die een geïslamiseerd Iran o.b.v. een verenigde *umma* moest realiseren, zou de relaties tussen moslims voorgoed wijzigen, zo ook die tussen de Islam en de rest van de wereld. Zo beperkte de impact zich niet tot sjiiitische terreurorganisaties in Irak, Saoedi-Arabië, Koeweit of Libanon.¹⁷⁸³ Rapoport wijst er op dat het soennitisch verzet besmet raakt en rond 1979 opflakkert. Wat de lokale oorzaken ook zijn, het is opmerkelijk dat moslims in 1979 de Grote Moskee in Mekka bestormen, en dat de moslimwereld, vooral de Maghreb en Zuidoost-Azië, nieuwe, meer militante vormen van soennitisch verzet zien opduiken. De Iraanse revolutie verleende tevens een nieuwe adem aan militante bewegingen als de Moslimbroeders in Egypte of de Darul Islam beweging in Zuidoost-Azië.¹⁷⁸⁴ Daarbij had Iran de Verenigde Staten in 1979 aangewezen als de ‘Grote Satan’. Het impliceert dat islamitische terreurgroeperingen zich van meet af aan richtten op het vernietigen van Amerikaanse doelwitten – aanvankelijk vnl. militaire installaties en specifiek gericht op de terugtrekking van Amerikaanse troepen uit het Midden-Oosten (cfr. Libanon, Somalië). Al Qaeda doet dat een decennium later, vrijwel meteen nadat het Sovjetleger zich in 1989 terugtrekt uit Afghanistan.¹⁷⁸⁵

Dat Al Qaeda’s doelstellingen en populistische boodschap om de moslimwereld te bevrijden van het juk van de Amerikanen en het Westen, zo’n navolging kennen, of dat Al

Voor een comparatieve analyse, zie: Halliday, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation*. London, IB Tauris, 2003, pp.42-75

¹⁷⁸² Ayoob, Mohammed, *The future of political islam: the importance of external variables*. In: *International Affairs*, volume 81, nr.5, 2005, p.957

Ayoob, Mohammed, *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, cit. op p.10

¹⁷⁸³ Bovendien zou de Iraanse revolutie tot ‘rivaliteit’ leiden met Saoedi-Arabië dat hoopte dat zijn puriteins wahabisme de overhand zou krijgen op de sjiiitische revolutionaire visie, zie o.m.: Schwartz, Benjamin, *America’s Struggle Against the Wahabi/Neo-Salafi Movement*. In: *Orbis*, volume 51, nr.1, 2007, p.8

Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, pp.71-72

¹⁷⁸⁴ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.62

Voor een grondige duiding van de bezetting van de moskee in Mekka, zie: Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, pp.135-143

¹⁷⁸⁵ Rapoport, David, *Modern Terror: The Four Waves*. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.63-64

Voor een duiding van de impact van de Iraanse revolutie op de toename van religieus terrorisme, zie: O’Balance, Edgar, *Islamic Fundamentalist Terrorism, 1979-95. The Iranian Connection*. London, Macmillan Press Ltd., 1997, 228p.

Qaeda in staat is om op mondiale schaal te rekruteren, motiveren en inspireren, is niet uniek of nieuw te noemen, maar zit verankerd binnen een historische evolutie die in essentie terug te voeren valt naar de Iraanse revolutie van 1979. Anders gesteld biedt de Iraanse revolutie, net als de Afghaanse oorlog, belangrijk aanknopingspunten voor de verspreiding, versterking en internationalisering van de politieke islam en militante vormen van de islam – een context waar Al Qaeda als hoogst geradicaliseerde, slagkrachtige en gedegenereerde variant aan ontsproot.

4.2.1.2. *Bijkomende contextfactoren, algemeen voor moderne golven van terrorisme*

Een volgende kritiek op Rapoports model is de ongeverifieerde aanname van een mondiale *zeitgeist* die tot het ontstaan leidt van individuele terreurbewegingen.¹⁷⁸⁶ Nochtans biedt juist deze mondiale context tal van interessante en valabele aanknopingspunten om de mondiale golf van religieus terrorisme, en aldus jihaditerrorisme, nauwkeuriger te situeren. Op het systemische, meer algemener niveau komen tal van andere 'clusters' van argumenten in beeld, cfr. de vaak gehoorde verklaringen voor 11 september 2001, die we in hoofdstuk 1 aanhaalden. Het kan geen toeval genoemd worden dat een minuscule, maar harde kern van jihadi's er tijdens de jaren '90 in slaagt hun agenda op te dringen aan een grotere beweging van islamitische militanten, conflicten te verdiepen en te radicaliseren. Net zoals andere mondiale golven van terrorisme, vinden de opkomst van het jihaditerrorisme noch de diaspora van Afghaanse veteranen plaats in een vacuüm, maar zijn ze beïnvloed door de omwentelingen in het wereldsysteem.

Het vaakst aangehaald zijn het einde van de Koude Oorlog en het bipolaire tijdperk, die resulteerden in dramatische transformaties in en van het internationale systeem en van de politieke relaties. Hoewel deze in eerste instantie overtuigend positief waren, werd tegelijk en in toenemende mate de hoop op een era van vrede en stabiliteit de kop ingedrukt toen een scala van 'nieuwe' veiligheidsproblemen aan de oppervlakte kwamen.¹⁷⁸⁷ Deze zogenaamde *grey area phenomena* vormden een bedreiging voor zowel nationale als internationale veiligheid en stabiliteit, en waren i.t.t. tot oude bedreigingen gekenmerkt door de centrale rol van niet-statelijke actoren en niet-gouvernementele processen en organisaties.¹⁷⁸⁸ Interstatelijke conflicten waren in de Nieuwe Wereldorde gedaald, maar in het post-Koude Oorlog landschap was een ingewikkeld beeld van interne

¹⁷⁸⁶ Kaplan, Jeffrey, *The Fifth Wave: The New Tribalism?* In: *Terrorism and Political Violence*, 2007, volume 19, nr.4, pp.545-546

¹⁷⁸⁷ Zie bv.: Chalk, Peter, *Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. London, Macmillan Press Ltd., 2000, p.1
Weiss, Thomas, Hayes Holgate, Laura, *Opportunities and Obstacles for Collective Security after the Cold War*. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), *Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security*. Oxford, Oxford University Press, 1993, p.258
Brown, Michael, (et al.), *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*. Cambridge, MIT Press, 2004, pp.xi-xii

¹⁷⁸⁸ Chalk, Peter, *Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. London, Macmillan Press Ltd., 2000, p.2
Zie ook: Kaldor, Mary, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge, Polity Press, 1999, pp.1-11

conflicten waarbij de voornaamste actoren niet langer staten maar opstandelingen, huurlingen, warlords, guerrilla's of terroristen waren.¹⁷⁸⁹ Een overkoepelende conditie die vaak aangehaald wordt, is de versnelling van de mondialisering. Voor de opstoot van internationaal jihaditerrorisme is het logischerwijs de 'donkere zijde' van de mondialisering, of wat Mary Kaldor duidt als 'regressieve mondialisering'.¹⁷⁹⁰ Zowel de utopische doelstellingen als de asymmetrische middelen van het jihaditerrorisme vallen te interpreteren binnen de context van diverse processen van integratie en desintegratie die samen de mondialisering uitmaken. De opkomst van jihaditerrorisme kan aldus zonder meer begrepen worden als verbonden met tal van andere, distinctieve uitdagingen van het post-Koude Oorlog tijdperk.

De hevige uitbarsting van etno-nationalistische en etno-religieuze burgeropstanden wereldwijd was maar één van de zovele indicaties dat bedreigingen voor de nationale veiligheid van individuele staten niet langer te definiëren waren in conventionele termen; terrorisme maar één veruiterlijking van de complexere veiligheidssituatie. Tegelijk zette de opstoot van identitaire ressentimenten deze subnationale gemeenschapsconflicten kracht bij en ressorteerde het effecten die voelbaar werden op mondiale schaal.¹⁷⁹¹ De verscherping en verdieping van etnische, religieuze en nationalistische kloven was het resultaat.¹⁷⁹² Voor regio's in transitie, waar de Islam als een morele kracht een sterke en positieve rol had kunnen spelen in hervormingen, geldt dat de jihad binnen de context van opflakkerende identitaire kwesties het uitgelezen mobiliserings-, rekruterings- en bindmiddel vormde.¹⁷⁹³ Zo blijkt o.m. uit onze bevindingen dat de islamitische wereld grotendeels gefnuikt blijft van de democratiseringsgolf die begin jaren '90 aan velen de hoop gaf op een vrijere wereld. Onze vaststelling van hevige repressie suggereert dat de herleving van religieuze sentimenten daar zelden of te weinig door het bestel gehonoreerd worden. Een extreem voorbeeld was Algerije waar het Islamitische Front Islamique du Salut (FIS) lokale verkiezingen won, om vervolgens hardhandig onderdrukt te worden (zie: Hfdst.5, sectie 4.3.2.).¹⁷⁹⁴

Deze bredere context biedt nog meer valabele argumenten en invalshoeken, die verklaringen aanreiken voor de opkomst van mondiaal jihaditerrorisme. Het probleem evenwel is hoe deze argumenten gestaafd kunnen worden – bredere evoluties zoals het einde van de Koude Oorlog, de identiteitspolitiek of het islamitisch reveil hebben niet

¹⁷⁸⁹ Klare, Michael, Waging postindustrial warfare on the global battlefield. In: Current History, December 2001, p.434

¹⁷⁹⁰ Kaldor, Mary, Terrorism as regressive globalisation. In: OpenDemocracy, 25-09-2003, 11p.

¹⁷⁹¹ Chalk, Peter, Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security. London, Macmillan Press Ltd., 2000, p.4

¹⁷⁹² Zie: Chalk, Peter, The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. In: Australian Journal of International Affairs, 1999, Vol.53, nr.2, pp.153-154

Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict resolution of terrorist conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, p.331

¹⁷⁹³ Ismail, Noor Huda, Kinship and Radicalisation Process in Jamaah Islamiyah's Transnational Terrorist Organisation. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.65

Kepel, Gilles, Jihad. The trail of political Islam. London, IB Tauris Publishers, 2002, p.9

¹⁷⁹⁴ Zie o.m.: *Ibid.*, pp.158-175

overall tot een omarming van Al Qaeda's doctrine en strategie van mondiaal jihaditerrorisme geleid.

4.2.2. Rapoport: analogieën met historische golven

Eén manier om tot meer betrouwbare, en verifieerbare resultaten te komen zijn comparatieve onderzoeksmodellen. In deze biedt het historische model van Rapoport enige aanknopingspunten en een mogelijke uitkomst. In Deel I hebben we beperkingen en resultaten van diens model afdoend gehoord, hier houden we het bij een summiere duiding van de mogelijkheden die deze aanpak biedt.

Hierbij moeten we nogmaals benadrukken dat de vaststellingen van een historische 'golfdynamiek' in het modern terrorisme, niet betekent dat hieruit een alles-genererende dynamiek gepuurd kan worden voor het ontstaan, dan wel verdwijnen van deze campagnes. Mede doordat de theoretische en methodologische en conceptuele basis bij het onderzoek naar terrorisme smal is, blijft het moeilijk onweerlegbare patronen bij de evolutie van terrorismegolven te detecteren. De basisvoorwaarde is hoe dan ook dat inzichten van een casestudie niet ondoordacht geëxtrapoleerd mogen worden naar de talloze uiteenlopende omstandigheden waarbinnen mondiale golven van terrorisme zich ontplooiën.¹⁷⁹⁵ Analogieën tussen de hedendaagse golf en historische golven zijn in de literatuur niettemin legio.

4.2.2.1. *Opkomst van golven van terrorisme*

Voor de opkomst van de mondiale golf van anarchistisch terrorisme wordt vaak aangehaald en vergeleken met de huidige golf. Hierbij beschouwt men de anarchistische campagne van 'propaganda door de daad' als cruciaal om het 'moderne' terrorisme beter te bevatten.¹⁷⁹⁶ Hedendaagse vormen worden er sinds de jaren '70 mee vergeleken, en dan vooral in de gehanteerde tactieken, strategieën en de onderliggende terreurdoctrine.

Voor de huidige golf worden minstens zes overeenkomsten genoemd: nl. het feit dat zowel de anarchistische terroristen als jihaditerroristen actie over ideologie prefereren, zich doelbewust richten op het verzet tegen een 'opdringerige vreemde orde', ze pragmatische doelstellingen missen, zowel staten als het wereldsysteem aanvallen, geweld een doel op zich is, en ze opereren in gedecentraliseerde, semi-autonome cellen.¹⁷⁹⁷ Aangaande gehanteerde tactieken blijkt sinds de moord op Alexander II uiteindelijk weinig veranderd, maar moderne technologieën bieden aan terroristen thans meer mogelijkheden. De schaal van het effect is evenredig met de graad van interdependentie

¹⁷⁹⁵ Zie: Cronin, Audrey, Sources of Contemporary Terrorism. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.21

¹⁷⁹⁶ Gearson, John, The Nature of Modern terrorism. In: Freedman, Lawrence, (et. al), Superterrorism. Policy Responses. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.10-11

¹⁷⁹⁷ Jensen, Richard Bach, Nineteenth Century Anarchist Terrorism: How Comparable to the Terrorism of al-Qaeda? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, p.589

gestegen.¹⁷⁹⁸ Ook op het einde van de 19de eeuw waren aanslagen het werk van ongeorganiseerde, autonoom opererende cellen, en heerste in het Westen een diepgaande angst voor wat gepercipieerd werd als een machtig, geolied internationaal terreurnetwerk. Opmerkelijk nog is dat het slechts een heel kleine minderheid binnen een erg gevarieerde beweging was die tot daden individuele terrorisme overging of zich daadwerkelijk engageerde voor de doctrine van de 'propaganda door de daad'.¹⁷⁹⁹

Diverse experts duiden de opkomst van het anarchistisch terrorisme in de ontluikende democratische West-Europese landen als samenvallend met de gefaalde revoluties van 1848 – hetgeen aansluit bij ons theoretische postulaat en onze resultaten van de doorbraak van het mondiale jihaditerrorisme als samenvallend met het falen van de politieke islam. Walter Laqueur meent dat die politieke evoluties het concept terrorisme een nieuwe *impetus* gaven. De gebeurtenissen in 1848-1851 in de ontluikende democratieën hadden duidelijk het complete bankroet van het gangbare economische en politieke revolutionaire denken aangetoond.¹⁸⁰⁰ Vanuit die teleurstelling ontstaan nieuwe ideeën en strategieën voor het realiseren van de beoogde transformaties van het centrale gezag, en bij uitbreiding de omwenteling van de heersende status quo. James Joll duidt de revoluties van 1848 als doorslaggevend voor het radicaliserende wereldbeeld van aanvankelijk geweldloze anarchistische denkers als Proudhon – het zou hen kortstondig doen aanleunen bij de gewelddadige, nihilistische versie van het anarchisme zoals gepredikt door Bakoenin en Nechaev.¹⁸⁰¹ Hun invloed reikt tot ver buiten Rusland, en vertaalt zich als een nihilistische variant van het anarchisme vanaf 1870 in diverse wraakacties en individuele daden van terreur, vooral in Frankrijk, Italië, Oostenrijk, Spanje en de Verenigde Staten.¹⁸⁰²

Uiteraard zou het mooi zijn deze parallellen en analogieën na te gaan voor de andere historische golven van 'modern' terrorisme. Daartoe moet evenwel aan tal van voorwaarden voldaan worden, die te verstrekkend zijn om stuk voor stuk op te noemen. Het volstaat te stellen dat de invalshoek van 'revolutionair terrorisme' als gevolg van gefnuikte revoluties duidelijk historische aanknopingspunten aanreikt bij de opkomst van grootschalige golven van terrorisme. Eén veelbelovende piste dan voor verder onderzoek zijn empirische studies naar variaties in de manier waarop deze historische golf zich ontplooidde, of na te gaan waar en hoe de kernorganisatie of geradicaliseerde doctrine bij een kleine minderheid van een bredere beweging aansloeg.

¹⁷⁹⁸ Banker, Leon, Miller, Bowman, Out-Inventing the Terrorist. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, p.13

Merari, Ariel, Terrorism as a Strategy of Insurgency. In: Terrorism and Political Violence, volume 5, nr.4, 1993, p.231

¹⁷⁹⁹ Coolsaet, Rik, De geschiedenis van de wereld van morgen. Leuven, Van Halewyck, 2008, pp.232-233

¹⁸⁰⁰ Laqueur, Walter, A History of Terrorism. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, p.26

¹⁸⁰¹ Joll, James, The Anarchists. London, Methuen & Co Ltd., 1964, pp.71-72

¹⁸⁰² Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, p.68, 78

4.2.2.2. *Verval van golven van terrorisme*

Rapoports model suggereert dat de levenscyclus van een golf 45 jaar duurt. Dat impliceert dat de golf van religieus terrorisme, en daarmee de huidige subgolf van jihaditerrorisme, zou verdwijnen rond 2025. Eén kritiek dan is dat de golventheorie onvoldoende onderbouwd is om zo'n projecties te maken, en dat het binnen de gestegen complexe anarchie van het wereldsysteem naar alle waarschijnlijkheid de levensduur van een cyclus onderschat.¹⁸⁰³ Een volgende kritiek houdt verband met het feit dat het model te statisch is opgevat om het ontstaan, en dus ook het verdwijnen van terreurorganisaties als dragend element van de golf te bepalen. Rapoport lijkt de lacune te beseffen: "*No matter what happens with Al Qaeda, this wave will continue but for how long is uncertain.*"¹⁸⁰⁴

Voor het verval van de moderne golven van terrorisme is de aanknoping met de literatuur zo mogelijks nog beperkter dan deze die gericht is op het verklarend van de opkomst van terrorisme. Audrey Kurth Cronin stelt in dat verband: "*/.../ the substantial history of how terrorism declines and ceases has not been analyzed for its potential relevance to al-Qaida.*"¹⁸⁰⁵ Hier betekent het dat in de literatuur voor de opkomst van Al Qaeda tal van analogieën en parallellen met historische cases te vinden zijn, maar dat dit minder het geval is voor inzichten over het verdwijnen van golven van terrorisme. Nochtans kunnen deze interessante aanknopingspunten aanleveren over de manier waarop terrorisme in het verleden verdween, en bijgevolg: hoe het aangepakt kan worden.

Eén uitzondering is Rik Coolhaet wanneer hij wijst op de zelfvernietigende natuur van het anarchistisch terrorisme en het doorslaggevende belang om gepaste alternatieven t.o. hun campagne aan te reiken. Voor het verdwijnen van het westerse anarchistisch terrorisme verwijst hij naar het uitzichtloos karakter van dit terrorisme en naar het feit dat een 'alternatieve weg werd gevonden om de arbeidersklasse een stem te geven. De georganiseerde arbeidersbeweging en de vakbonden oefenden tussen 1895 en 1914 een enorme aantrekkingskracht uit op anarchisten. Deze boden immers een veel betere uitweg uit de uitzichtloze marginaliteit van de arbeidersklasse dan de terroristische bommencampagne. Het socialisme schonk aan de arbeider een gevoel van eigenwaarde en identiteit en daarmee een eigen, volwaardige plaats in de samenleving. In tegenstelling tot het anarchisme was het een invloedrijke en legale beweging, waardoor de individuele arbeider niet langer alleen stond tegenover de samenleving. De legale en constitutionele weg bleek efficiënter dan de propaganda door de daad in het afdwingen van politieke rechten, sociale hervormingen en economische verbeteringen. In de constitutionele regimes raakte het anarchistische terrorisme daardoor zijn voedingsbodem en daarmee ook elke hoop op legitimiteit kwijt. Het was via deze weg van geleidelijke evolutie dat de

¹⁸⁰³ Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, (et al.), Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, p.11

¹⁸⁰⁴ Rapoport, David, Modern Terror: The Four Waves. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, p.67

¹⁸⁰⁵ Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups. In: International Security, Volume 31, nr.1, 2006, p.9

destijds gevreesde en geminachte arbeidersklasse langzaam haar rechtmatige plaats afdwong in het politieke en het maatschappelijke bestel en de arbeider ophield een tweederangsburger, een paria, te zijn'.¹⁸⁰⁶

Nog zo'n expert die het belang van analogieën met historische gevallen van terrorisme onderkent, is dus Audrey Kurth Cronin. Om na te gaan hoe terrorisme in het verleden eindigde, ondernam zij een grondige literatuurstudie en kwam uit bij zeven bredere verklaringen, of kritiek geachte elementen: o.m. het stokken van het doorgeven van de revolutie naar volgende generaties, de transitie naar tot het politiek proces of het inzetten van militaire macht of repressie van terreurorganisaties hebben in het 'moderne era' tot het eind van diverse terreurorganisaties geleid.¹⁸⁰⁷ Ze presenteert hiermee enkele waardevolle hypothesen die grondiger uitgewerkt en onderzocht kunnen worden voor de hedendaagse golf van jihaditerrorisme. Ook zij besluit dat Al Qaeda er in essentie een 'zelfvernietigende' strategie op nahoudt en dat het van cruciaal belang is er op gepaste wijze op te reageren, i.e. een goede balans vinden tussen onder- en overreacties. Maar, besluit ze: *"Terrorism, like war, never ends, however, individual campaigns and the groups that wage them always do."*¹⁸⁰⁸

¹⁸⁰⁶ Coolsaet, Rik, De mythe Al-Qaeda. Terrorismen als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Van Halewyck, 2004, p.44-45 - deze these wordt tevens uitgewerkt in "La chasse aux anarchistes aux alentours de 1900", dat in 2010 verschijnt in het naslagwerk 'Francesco Ferrer' (o.v.), ed. Anne Morelli.

¹⁸⁰⁷ Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups. In: International Security, Volume 31, nr.1, 2006, pp.22-23, 25-26,

¹⁸⁰⁸ *Ibid.*, cit. op p.48

Bijlage 1: Begrippenlijst: militante strekkingen binnen de islam

Dawa

Met dawa – letterlijk ‘oproep tot de Islam’ – doelt men doorgaans op de vreedzame activiteiten, die er op gericht zijn zoveel mogelijk moslims actief te laten belijden.

Deobandisme

Het deobandisme is oorspronkelijk afkomstig uit India, waar de beweging zich afzijdig hield van politiek en de nadruk legde op de strikte naleving van oude teksten. Het is een puriteinse variant op het salafisme, en wordt verspreid via Indiase en Pakistaanse madrassa's.

Islamisme

Een stroming binnen de islam die er naar streeft de samenleving een weerspiegeling te laten zijn van hetgeen volgens haar in de oorspronkelijke bronnen van de islam – de Koran en de soenna – staat vermeld. Het islamisme voorziet in een alomvattende kritiek op de bestaande orde, daagt het uit en wil het veranderen. De islamistische beweging staat aldus een politieke agenda voor, en kiest voor de verwezenlijking daarvan voor gewelddadige, niet-gewelddadige en democratische variant. De islamistische beweging is erg heterogeen, en een minderheid voert een gewapende strijd.

Islamitisch fundamentalisme

Is een brede term om de stroming aan te duiden waarbij een letterlijke lezing van islamitische heilige geschriften, in een sociaal en intellectueel isolement, gekoppeld zijn aan een onverdraagzame houding t.o.v. niet gelovigen. Islamitisch fundamentalisme wordt vaak geportretteerd als inherent militant, maar bevat als beweging een oneindige variëteit aan organisaties en bewegingen, die de islam benaderen als een totale manier van leven en een visie van de islam aanhangen van bepaalde islamitische schriften die zij interpreteren als onfeilbaar. Voor het militante islamitisch fundamentalisme hanteren wij de term ‘islamisme’.

Islamitische neofundamentalisme

Is een geradicaliseerde versie van het islamitisch fundamentalisme, die ontstond in de jaren '80 en zich manifesteerde tijdens de jaren '90. Neofundamentalisten leggen meer de nadruk op ‘deugden’ en ‘puurheid’, hebben een minder exclusieve focus op politiek of hanteren andere benaderingen, cfr. meer rigide visies op vrouwen en de sharia. Het ideaal is de realisatie van een ware islamitische maatschappij. Politieke actie wordt gezien als maar één van de middelen naar morele en spirituele hervorming. Het wahabisme, zoals het zich sinds de late jaren '70 ontplooidde, of de Taliban, zijn voorbeelden dit neofundamentalisme.

Jihad,

Betekent ‘inspanning’, ‘strijd’ of ‘gelegitimeerde oorlog’ en is doorheen de geschiedenis van de Islam op diverse manieren geïnterpreteerd. Het is één van de meer bediscussieerde termen die veel verschillende betekenissen op verschillende momenten gehad heeft. De jihad maakt geen deel uit van de ‘vijf pijlers van de Islam’, maar wordt gezien als plicht van elk individu in geval de *umma* bedreigd wordt. Traditioneel ligt de nadruk op de ‘*greater jihad*’, wat de strijd tegen de eigen, innerlijke verlokkingen betekent. Daartegenover staat de ‘*lesser jihad*’, die verband houdt met de gewapende strijd. Als een model van oorlog staat de jihad gelijk aan de totale overgave aan de strijd, en verschilt het als oorlogsmodel met guerrilla of conventionele oorlog, in de zin dat het een ethische en religieuze plicht is, en niet verwijst naar voorgeschreven concepten van tactiek of

strategie. 'De Jihad' is doorgaans een verwijzing naar de oorlog tegen de Sovjet-Unie in Afghanistan.

Jihadisme

Extremistische ideologie waarin de verheerlijking van de gewelddadige jihad centraal staat. Mengvorm van diverse radicale strekkingen, wordt ook 'salafistisch jihadisme' genoemd vanwege de strikte en literalistische interpretatie van de Koran. Jihadisme gebruiken we tevens om het geheel aan campagnes van politiek geweld van de jihadibeweging mee aan te duiden

Moedjahedien

Betekent letterlijk: heilige strijders, zij die de jihad ten uitvoer brengen. De Afghaanse moedjahedien is die het meest gekende voorbeeld.

Salafisme

Een brede stroming binnen de islam die een letterlijke terugkeer bepleit naar de 'zuivere islam' uit de begintijd van de islam. Het is een puriteinse, vrij radicale strekking binnen het soennisme en wijst op een variëteit aan bewegingen die verlangen naar een islamitische opleving en een herstel van de oorspronkelijke autoriteit van de islam, i.p.v. moderne interpretaties van de islam. De bekendste versies zijn het wahabisme en het deobandisme. Het overgrote deel van de jihadibeweging hangt een geradicaliseerde versie aan van het salafisme, vaak vermengd met elementen uit het wahabisme, deobandi of takfiribeweging.

Soennisme en sjiisme

De moslimwereld is erg divers maar wordt doorgaans opgedeeld tussen het soennisme en sjiisme. Soennieten en sjieten zijn enkele generaties na de profeet Mohammed uiteengegaan over de vraag naar de rechtmatige autoriteit voor de gemeenschap van moslims (*umma*). De meerderheid van moslims zijn soennieten, worden vaak 'orthodox' genoemd. De eerste vier kaliefen zien zij als de 'rechtgeaarden'. Sjieten maken tot 15 procent van de moslims uit en geloven dat de profeet Mohammed zijn schoonzoon Ali en nakomelingen aangeduid heeft als de echte leiders van de *umma*. Sjieten geloven in de onfeilbaarheid van imams als spirituele leiders. Zij maken in Irak, Iran, Bahrein en Azerbeidjan de meerderheid uit.

Takfiribeweging

Takfir is de praktijk van excommunicatie van moslims, waarvan de condities in de klassieke islamitische leer druk bestudeerd geworden zijn. In de moderne context, gaat het over radicale splinterbewegingen die hele gemeenschappen van moslims beschuldigen van afvalligheid.

Taliban

Het woord *talib* wordt in Afghanistan al eeuwen gebruikt voor een 'zwervende geestelijke'. De religieuze wortels van de Taliban gaan terug naar het wahabisme. Vanwege de banden met de Pakistaanse madrasa's is hun ideologie tevens vermengd met het deobandisme, maar algemeen gesproken is het een extreme manifestatie van neofundamentalisme. De nadruk ligt op een letterlijke interpretatie van de Koran, wat tijdens de jaren '90 tot een rigide morele orde leidde. De Taliban representeert hiermee een fenomeen dat elke categorisering tart, en het product is van een unieke omgeving (zie: Bijlage 2).

Wahabisme

Het wahabisme is een puriteinse religieuze doctrine die in de 18de eeuw in Saoedi-Arabië uitgedragen werd door de evangelist Mohammed Abd Al Wahab, en in het begin van de 20^e eeuw de officiële ideologie van Saoedi-Arabië werd. Het wijst op een strikte en letterlijke

interpretatie van de Koran. Het wahabisme draagt moslims op te leven zoals omschreven in de *hadith*, geweld als legitiem middel om deze doelstelling te bereiken wordt ontmoedigd. Wahabieten accepteren geen scheiding tussen politiek en religie, militante wahabieten richten zich op de verovering van de staat en deze te gebruiken voor religieuze doelstellingen. Deze soennitische puriteinse beweging heeft een enorme impact gehad op het 'islamtisch reveil'.

Bijlage 2: Afghanistan

Summiere chronologie van relevante gebeurtenissen

1979-1989: Sovjet-Afghaanse oorlog:

12/1979-02/1980: Sovjet invasie

Het Sovjetleger valt in eind 1979 Afghanistan binnen met de bedoeling het Afghaanse leger en de regering o.l.v. de People's Democratic Party of Afghanistan (PDPA) te ondersteunen. Eén van de eerste wapenfeiten is de liquidatie van zittend president Amin, en het aan de macht brengen van het pro-Russisch regime van Babrak Karmal. Door de zwakte van het Afghaanse leger en het gebrek aan loyaliteit naar het centrale regime toe, is het Russische leger tegen februari 1980 bij zowat alle grotere operaties betrokken. De tegenpartij, de Afghaanse moedjahedien, hanteert aanvankelijk conventionele tactieken, maar verruilen deze in hun strijd t.o. het massief aanwezige Sovjetleger als sneer door een strategie van asymmetrische aanvallen en tactieken. In deze eerste fase van het de oorlog wordt het Sovjetleger wel duizend keer verschalkt op autowegen of bergpassen.

02/1980-04/1985: Opbouw van Sovjettroepen en offensieve grondoorlog

Daarop drijft Moskou de troepen op en voert het een nietsontziende grondoorlog, ook tegen de rurale bevolking die er van verdacht wordt de moedjahedin te steunen en als verklaring gezien werd voor het succes van de Afghaanse vijanden. Het antwoord van de Russen is het viseren van de bevolking op het platteland en brutale search and destroy acties om zo de basis van de moedjahedin uit te roeien. De strategie leidt uiteindelijk vooral contraproductieve tot resultaten: op dat moment steunt de bevolking de oprukkende moedjahedin evenwel hoogstens op passieve wijze. Het verlenen van actieve steun zou pas de norm worden vanaf halfweg jaren '80.

04/1985-04/1988: Onderhandelingen voor terugtrekking

Tegen 1985 zijn bijna 120.000 Russische troepen in Afghanistan gestationeerd en is Afghanistan een natie van vluchtelingen: meer dan zeven miljoen mensen, vooral op het platteland, zijn op de vlucht. Moskou komt tot het besef dat het conflict, ondanks de militaire overmacht en veelvuldige wijzigingen in de militaire strategieën, in een patstelling zit. Geheel volgens de logica van de Koude Oorlog, voorziet het Amerikaanse CIA in 1986 de moedjahedien van Amerikaanse Stinger raketten, wat hen in staat stelt het conflict gevoelig te laten escaleren. Diverse experts menen dat deze doorslaggevend waren in de strategische overwinning, en dat de inzet van de raketten m.n. de politieke wil van Moskou negatief beïnvloed heeft om in het conflict betrokken te blijven. De regimewissel in het Kremlin en het feit dat de oorlog weinig populair was bij de Russen worden tevens genoemd als factoren in de beslissing om zich terug te trekken uit het Afghaanse moeras en de aankondiging van een 'nationaal verzoeningsplan' voor Afghanistan. Rond de tafel in Genève zitten de Afghaanse president en secretaris-generaal van de PDPA Mohammed Nadjibullah en Sovjetleider Mikhail Gorbachev. De Akkoorden van Genève worden op 14 april 1988 getekend. Deze regelen o.m. de terugtrekking van de Sovjettroepen en de terugkeer van Afghaanse vluchtelingen uit Pakistan. Verder bevat het een eenzijdig bestand afgekondigd maar de moedjahedien negeren het bestand en weigeren gesprekken aan te knopen.

04/1986-02/1989: *Operation Magistral* en terugtrekking

Het door Moskou gesteunde Afghaanse regime knoopt de onderhandelingen met de moedjahedien aan begin 1987. Het Rode Leger plant zijn terugtrekking maar niet zonder de ambitie om nog één keer een grootst conventioneel militair succes te boeken. In november 1987 wordt Operatie Magistraal gelanceerd wat de Sovjets de verhoopte conventionele overwinning oplevert, zij het dat deze kortstondig van duur is. Op operationeel niveau was de actie succesvol: het Rode Leger brengt de moedjahedien een

zware slag toe maar zal slechts twaalf dagen de controle houden over de strategische verbindingsweg naar Khost.

Het Sovjetleger trekt zich in twee fases terug: de eerste helft van de troepen verlaat Afghanistan tussen april en Augustus 1988, de rest tussen november 1988 en februari 1989.

In 1987 krijgt Afghanistan nieuwe grondwet gekregen die het islamitische karakter van het regime onderstreept. De Democratische republiek Afghanistan wordt omgedoopt tot Republiek Afghanistan.

1989-2001: Burgeroorlogen en Taliban aan de macht

1989-1992: machtsvacuüm

Na de terugtrekking van het Sovjetleger slaagt de moedjahedien in een sterk centraal gezag of regime op de been te brengen. Ze slagen er m.a.w. niet in het machtsvacuüm te vullen. Nominaal staat in 1989 Kaboel o.l.v. president Mohammed Najibullah en de PDPA, of de communistische partij die door Moskou gesteund wordt.

1992-1994: Burhannudin Rabbani

Intussen breiden de verzetsleiders binnen de moedjahedien hun invloed uit en richten ze in Pakistan een voorlopige regering voor Afghanistan op. Het resultaat is de Pakistan Overeenkomst van 1992 dat stipuleerde dat de macht gedeeld zou worden door de voormalige verzetsleiders. Binnen de moedjahedin grijpt meer gematigde factie rond Burhannudin Rabbani naar de macht. Eind juni 1992 wordt hij president, Gulbuddin Hekmatyar wordt premier en Ahmad Shah Massoud wordt minister van defensie. Niet kort komt het tot conflicten, treedt Hekmatyar af neemt hij met zijn Noordelijke Alliantie de wapens op tegen de regering Rabbani. De Oezbeekse generaal Dostum sluit zich bij dat verzet aan. Rabbani is niet in staat de gewapende milities te verenigen die sinds het vertrek van de Sovjets het land de facto leidden, het gevolg is een voortdurende strijd om de controle van de grote steden van het land. Nu de diverse facties binnen de moedjahedien zelf in oorlog verkeren, zijn het zij die dood en verderf onder de burgerbevolking zaaien. Tegen eind 1993 zijn naar schatting 25.000 mensen, het merendeel burgers, omgekomen.

1994-1996: Taliban

Het is in die context dat de Taliban o.l.v. mollah Mohammed Omar rond 1994 een snelle opmars maakt. Wanneer zij in 1994 een grote voorraad wapens in handen krijgen, zijn ze niet langer één van de gewapende groepen van het land, maar worden ze de dominante politieke macht en heeft Afghanistan er een nieuwe militaire strijdmacht bij. In oktober 1994 veroveren ze Kandahar. Tussen 1994 en 1996 worden nog twee belangrijke steden veroverd en gecontroleerd: Herat en Jalalabad. In april van 1996 roept mollah Omar zich tot de emir van gelovigen uit. Daarop sluit Hekmatyar een pact met Rabbani maar het verhindert niet dat Kaboel eind september 1996 veroverd wordt en de Rabbani regering gedwongen wordt naar het noorden te vluchten. Voormalig president Najibullah, die in Kaboel woonde, heeft minder geluk: hij wordt op bijzonder wreedaardige wijze in het openbaar geëxecuteerd.

Hoewel de Taliban ontstond als een *backlash* tegen de wetteloosheid en chaos in het land, wordt hun politieke agenda duidelijk wanneer in die steden nieuwe, fundamentalistische wetten uitgevaardigd worden. Het heeft ernstige gevolgen voor de polarisering van religie en tribale macht in Afghanistan: de Taliban wordt enkel gesteund door de soennitische en pashtun bevolking. Tegen 1999 is de Taliban er – mede dankzij Saoedische en Pakistaanse steun, vanwege inkomsten uit de opiumhandel en financiële en operationele steun van Osama Bin Laden – in geslaagd de meeste van de rivaliserende moedjahedien facties terug

te drijven in hun tribale gebieden en de controle over de steden van Afghanistan te behouden. Vooral Massoud blijft vanuit de Pansjir Vallei tot aan zijn dood op 9 september 2001 (die volgens sommigen gearrangeerd zou zijn door Bin Laden) een te duchten tegenstander. Taliban controleert tussen 1996 en 2001 alle grote steden en voert een bijzonder repressief beleid.

Eind augustus 1998 wordt Afghanistan voor een eerste keer door de Amerikaanse luchtmacht gebombardeerd als vergelding voor de aanslagen eerder die maand tegen twee ambassades in Oost-Afrika. Het betreffen gerichte aanvallen tegen vermeende schuilplaatsen en trainingszones van Osama Bin Laden en Al Qaeda.

Na 9/11: *Operation Enduring Freedom* en wederopbouw

Oktober 2001: OEF

Wanneer de Verenigde Staten op 11 september 2001 door Osama Bin Laden aangevallen worden, eist toenmalig president George Bush dat de Taliban hetzij Bin Laden uitlevert, hetzij de 'consequenties ondergaat' (20/09/2001). De volgende dag al weigert de Taliban, argumenterend dat de VS de intentie hebben 'oorlog te voeren tegen moslims en de Afghanen. Daarop roept president Bush de oorlog tegen het terrorisme uit, kondigt op 7 oktober 2001 het eerste militaire offensief aan. De eerste fase van *Operation Enduring Freedom* (OEF) moet Al Qaeda raken in zijn vrijplaats, de leiders opsporen en de organisatie kortom vernietigen. Ondanks de luchtmachtcampagne van gerichte bombardementen blijven nummer één en twee van Al Qaeda, Osama Bin Laden en Ayman Al Zawahiri, uit handen van de Amerikanen die het geweer van schouder wisselen: het gebruik van *Special Operations Forces* (SOF) wordt uitgebreid, het Pentagon tekent een oorlogsplan uit voor de verwijdering van de Taliban van de macht en men besliste om nauwer met de Noordelijke Alliantie te gaan samenwerken. De tweede fase van OEF betekent dat de Taliban uitdrukkelijker bestreden wordt, dit door een synchronisatie van Amerikaanse luchtmacht, het steunen van de Noordelijke Alliantie en het inzetten van SOF. Het resultaat is dat de infrastructuur van Al Qaeda nagenoeg volledig vernietigd is en dat de Taliban tegen 7 december hun bolwerk in Kandahar ontvlucht.

Proces van wederopbouw

Volgende uitdaging, die veel moeilijker blijkt, is het proces van wederopbouw en *nation-building* die het land terug naar de situatie van voor de jaren '90 brengt. M.n. de tribale structuur en de heropleving van de politiek van *warlords* speelt de Amerikanen en de NAVO coalitie parten. Eind 2001 vindt in Bonn een internationale conferentie plaats waar Hamid Karzai ten nadele van Rabbani aangewezen wordt als interim president.

Op 14 december 2003 komt de *loya jirga*, (of het Afgaanse parlement) voor het eerst bijeen om zich o.m. zich onder meer over de nieuwe Afgaanse grondwet te buigen. Een belangrijke mijlpaal zijn de eerste democratische verkiezingen in het post-Taliban Afghanistan eind 2004. Interim-president Hamid Karzai wordt met grote meerderheid verkozen, een nieuwe grondwet gaat van kracht en het land wordt herdoopt tot de Islamitische Republiek Afghanistan. In augustus 2009 wordt Karzai, overigens niet zonder controverse en verdachte omstandigheden, herkozen tot president.

Intussen heeft de Taliban relaties gesmeed met verschillende Afgaanse, maar ook Pakistaanse, tribale leiders en komt deze daarmee terug in de positie die het mogelijk maakt te rekruteren, te trainen en een groeiende strijdmacht uit te bouwen. De opmars van deze neo-Taliban doet de Amerikanen het zwaartepunt van de GWOT opnieuw verleggen naar Afghanistan. Op 27 maart 2009 kondigt president Barack Obama de 'nieuwe strategie voor Pakistan en Afghanistan aan. Die houdt o.m. een troepenversterking van de Amerikaanse strijdmachten in.

Bijlage 3: Irak

Summiere chronologie van relevante gebeurtenissen

1990: Tweede Golfoorlog invasie van Koeweit en internationale boycot

Irak valt Koeweit in augustus 1990 binnen. Na een bezetting van bijna zeven maanden wordt het Iraakse leger verdreven door geallieerde VN strijdkrachten, geleid door het Amerikaanse leger met *Operation Desert Storm*. De oorlog eindigt op 11 april 1991 met een door de VS onderhandeld staakt-het-vuren met Irak. De VS en bondgenoten voeren nadien een beleid van *containment* naar Irak toe.

Na de bevrijding van Koeweit eist de VN Veiligheidsraad dat Irak zijn (vermeende) massavernietigingswapens en lange-afstandsraketten vernietigt. Hoewel wapeninspecteurs geen verboden wapens vinden, worden internationale economische sancties opgelegd. Intussen nemen de VS, Frankrijk, en het Verenigd Koninkrijk de controle over het luchtruim in het noorden en zuiden van Irak. Frankrijk trekt zich terug wanneer de VS en het V.K. bombardementen uitvoeren in de *no fly zones* (cfr. *Operation Desert Fox*). Met de *Iraq Liberation Act* is het verdrijven van het Hoessein regime in oktober 1998 de officiële beleidslijn in de Amerikaanse buitenlandpolitiek.

Vanaf 2003: Irakoorlog

2002: aanloop

Toenmalig president George Bush en premier Tony Blair argumenteren al in de loop van 2002 dat de oorlog tegen Irak noodzakelijk is om Irak te ontwapenen van massavernietigingswapens, om de steun van Saddam Hussein aan terroristen te stoppen, en om het Iraakse volk te bevrijden.

22/10 het Amerikaanse Congres keurt de *Joint Resolution to Authorize the Use of United States Armed Forces Against Iraq* goed. De resolutie bekracht de president 'to use any means necessary' against Iraq

08/11 De VN Veiligheidsraad neemt in november 2002 resolutie 1441 aan die Irak de laatste kans biedt om te ontwapenen, en een missie van inspecteurs naar Irak steurt onder het mandaat van UNMOVIC en het IAEA. Die staan respectievelijk onder leiding van Hans Blix en Mohamed El Baradei.

13/11 Saddam Hoessein aanvaardt de resolutie en laat hiermee de inspecteurs toe in Irak.

2003: *Operation Iraqi Freedom* en opstand

05/02 US Secretary of State Colin Powell staat de VN Veiligheidsraad te woord. De Amerikaanse administratie stelt dat het systeem van internationale inspecties niet naar behoren werkt, en presenteert bewijzen voor o.m. de actieve productie van chemische en biologische wapens, de banden tussen het Hoessein regime en Al Qaeda. Dat alles noodzaakt tot het inzetten van 'preëemptieve macht'. Tot een VN Veiligheidsraad resolutie die de invasie van Irak moet autoriseren komt het niet, o.m. omdat men een veto van Frankrijk en Rusland vreest. In plaats daarvan komt er een door de VS geleide *Coalition of the Willing*.

20/03/2003 – 01/05/2003: *Operation Iraqi Freedom*. De invasie wordt geleid door de Verenigde Staten en voorzien in het overgrote deel van troepen binnen de *Coalition of the willing*. Deze bestaat tijdens deze eerste fase van invasie uit vier landen: de VS en het Verenigd Koninkrijk, en kleinere regimenten uit Australië, Denemarken en Polen. Bij de volgende fase van bezetting raken zo'n 36 landen betrokken.

19/03 De eigenlijke invasie wordt voorafgegaan door een luchtaanval op het Iraakse presidentiële paleis.

- 20/03 Het land wordt vanuit het zuiden binnengevallen. Doel is om de Basra provincie en belangrijker steden als Nasiriyah en de omliggende olievelden in handen te krijgen. Tegelijk wordt een massieve campagne van luchtbombardementen over het hele land gevoerd.
- 26/03 De landcampagne gaat nu ook in het noorden van start. Samen met Koerdische rebellen wordt hevig strijd geleverd tegen het Iraakse leger, maar eens het noordelijk deel van het land beveiligd is, ligt de weg naar het centrum van het land open.
- 09/02 De coalitiemacht verovert en bezet Bagdad. Kirkuk valt op 10 april, Tikrit op 15 april. Saddam Hoessein en de leidende figuren slaan op de vlucht nu het land zo goed als bezet is door de coalitiemacht.
- 01/05 President George Bush verklaart het einde van *Operation Iraqi Freedom*.
- 21/04 Installatie van de *Coalition Provisional Authority* (CPA)
- 13/12 Saddam Hoessein wordt in de buurt van Tikrit gevangen genomen.

2004: onrust in de soennitische driehiek

- 03/02 De CIA geeft toe dat er voor de invasie in Irak geen 'imminent gevaar' door massavernietingswapens
- 04/04 *Operation Vigilante Resolve* gaat van start en is een eerste offensief om Fallujah te heroveren op de opstandelingen. Op 10 april roepen de Amerikaanse troepen een unilateraal staakt het vuren uit, en op 29 april kondigen ze aan dat ze de macht overdragen aan het Iraakse leger.
- 28/04 Ontbinding van de CPA en overdracht van de macht naar de *Iraqi Interim Government*. Allawi wordt premier.
- 07/11 Met *Operation Phantom Fury* lanceert het Amerikaans leger een nieuwe aanval op Fallujah, dat opnieuw in handen gevallen is van de opstandelingen. Het wordt één van de bloedigste offensieven in de oorlog tot dusver.

2005: verkiezingen

- 27/01 Een eerste verkiezingronde voor het *Iraqi National Assembly* vindt plaats. De Verenigde Iraakse alliantie wint met nipte meerderheid
- 06/04 Jalal Talabani wordt verkozen tot de president van het parlement
- 28/08 Het parlement ondertekent de tekst van de voorgestelde nieuwe grondwet
- 13/10 Over heel Irak wordt een referendum georganiseerd over de nieuwe grondwet
- 19/10 Het proces tegen Saddam Hoessein gaat van start. Hij wordt aangeklaagd voor misdaden tegen de menselijkheid.
- 30/11 Het Witte Huis publiceert het nieuwe beleidsdocument '*National Strategy for Victory in Iraq*'.
- 15/12 Start van de parlementsverkiezingen. Religieuze partijen winnen tot 80 procent van de stemmen.

Na 2006

- 07/06/2006 Abu Musab Al Zarqawi komt om het leven door een Amerikaanse luchtaanval.
- 30/12/2006 Saddam Hoessein wordt opgehangen.
- 10/01/2007 President Bush kondigt de nieuwe strategie van de *surge* die o.m. een troepenversterking van 20.000 soldaten inhoudt.
- 29/06/2009 Amerikaanse troepen trekken zich terug uit Baghdad. De voorziene datum van volledige terugtrekking is 31/12/2011

Bibliografie van geraadpleegde werken

Monografieën en naslagwerken

Alexander, Yonah, Gleason, John, (et al.) Behavioural and Quantitative Perspectives On Terrorism. New York, Pergamon Press, 1981, 396p.

Armstrong, Karen, Was it Inevitable? Islam through History, In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.53-70

Arquilla, John, Ronfeldt, David, (et al.), Networks and Netwars: The Future of terror, Crime, and Militancy. Santa Monica, Rand Corporation, 2001, 375p. (via: www.rand.org)

Arquilla, John, Ronfeldt, David, Zanini, Michele, Networks, Netwar, and Information-Age Terrorism. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), Countering the New Terrorism. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.39-84 (via: www.rand.org)

Atwan, Abdel Bari, The Secret History of Al-Qa'ida. London, Saqi, 2006, 256p.

Avrich, Paul, Anarchist portraits. Princeton, Princeton University Press, 1988, 316p.

Ayoob, Mohammed, The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World. Ann Arbor, University of Michigan Press, 2008, 213p.

Bady, Thomas, Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.21-38

Bailes, Alyson, Terrorism and the International Security Agenda since 2001. In: Ebnöter, Anja, Hansson, Mats, Winkler, Theodor, (et al.), Combating Terrorism and It's Implications for the Security Sector. Vällingby, Elanders Gotab [Stockholm, Swedish National Defence College], 2005, pp.12-25

Bakker, Edwin, Jihadi terrorists in Europe. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.2, December 2006, 74p.

Bakker, Edwin, Jihadi Terrorists in Europe and Global Salafi Jihadis. In: Coolsaet, Rik, et al, Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.69-84

Bakker, Edwin, Boer, Leen, The evolution of Al-Qaedaism. Ideology, terrorists and appeal. Den Haag, Clingendael Security Paper, nr.4, 2007, 95p.

Ball, Desmond, Desperately Seeking Bin Laden: The Intelligence Dimension of the War Against Terrorism. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), Worlds in Collision. Terror and the future of global order. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.60-73

Banker, Leon, Miller, Bowman, Out-Inventing the Terrorist. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, pp.3-42

- Barber, Benjamin, Democracy and Terror in the Era of Jihad vs. McWorld. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.245-262
- Bearden, Milton, Graveyard of Empires. Afghanistan's Treacherous Peaks. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.83-95
- Benjamin, Daniel, Simon, Steven, America and the New Terrorism. In: O'Day, Alan, et al, *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.429-445
- Benjamin, Daniel, Simon, Steven, *The Age of Sacred Terror*. New York, Random House, 2002, 490p.
- Billiet, Jaak, Cycli in het empirisch onderzoek. In: Billiet, Jaak, Waeye, Hans, (et al.), *Een samenleving onderzocht*. Antwerpen, De Boeck, 2003, pp.33-64
- Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, pp.269p.
- Blin, Arnaud, Chaliand, Gérard, Zélotes et Assassins. In: Blin, Arnaud, Chaliand, Gérard, (et al.), *Histoire du terrorisme. De l'Antiquité à Al Qaida*. Paris, Bayard, 2004, pp.59-86
- Booth, Ken, Dunne, Tim, *Worlds in Collision*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.1-26
- Botz, Gerhard, Political Violence, Its Forms and Strategies in the First Austrian Republic. In: Hirschfeld, Gerhard, Mommsen, Wolfgang, (et al.), *Social Protest, Violence & Terror in Nineteenth- & Twentieth Century Europe*. London, Berg Publishers Ltd., 1982, pp.300-329
- Brunn, Stanley, 11 September and Its Aftermath: Introduction. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, pp.1-15
- Brynjar, Lia, Architect of Global Jihad. The Life of Al-Qaida Strategist Abu Mus'ab Al-Suri. New York, Columbia University Press, 2008, 256p.
- Burke, Jason, Al-Qaeda. Casting a Shadow of Terror. London, IB Tauris, 2003, 292p. [Verschijnt in licht gewijzigde en geüpdate versie als: Burke, Jason, Al-Qaeda. *The True Story of Radical Islam*. London, Penguin Group, 2004, 355p.
- Burke, Jason, Voorwoord. In: Napoleon, Loretta, *Terreurlegende Al-Zarqawi*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, pp.9-12
- Carlton, David, The Future of Political Substate Violence. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Westview Press, 1979, pp.175-197
- Clarke, Richard, (et al.), *Defeating the Jihadists. A Blueprint for Action*. New York, The Century Foundation Press, 2004, 172p.

Chalk, Peter, Al Qaeda and Its Links to Terrorist Groups in Asia. In: Tan, Andrew, Ramakhrisna, Kumar, (et al.), The New Terrorism: Anatomy, Trends and Counter Strategies. Singapore, Eastern University Press, 2002, pp.107-128

Chalk, Peter, Non-Military Security and Global order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security. London, Macmillan Press Ltd., 2000, 222p.

Clark, Wesley, Waging the New War. What's Next for the U.S. Armed Forces. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.241-253

Coleman, Mat, The Naming of 'Terrorism' and Evil 'Outlaws': Geopolitical Place-Making After 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, pp.87-104

Cooley, John, Unholy Wars. Afghanistan, America, and International Terrorism. Sterling, Pluto Press, 1999, 276p.

Coolsaet, Rik, De mythe Al-Qaeda. Terrorisme als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Van Halewyck, 2004, 112p.

Coolsaet, Rik, De geschiedenis van de wereld van morgen. Leuven, Van Halewyck, 2008, 320p.

Coolsaet, Rik, Introduction. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.1-4

Coolsaet, Rik, Van de Voorde, Teun, Jihadi Terrorism: Perception and Reality in Perspective. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.13-24

Coolsaet, Rik, Van de Voorde Teun: brug tussen perceptie en realiteit. In: Vrede en Veiligheid, volume 35, nr.2, pp.109-107

Corbin, Jane, Al Qaeda. Het terreurnetwerk van Osama bin Laden. Antwerpen, Manteau, 2002, 285p.

Cordes, Bonnie, Jenkins, Brian, Kellen, Konrad, (et al.), A Conceptual Framework of Analysing Terrorist Groups. In: Santa Monica, RAND Corporation, 1985, 131p. (via: www.rand.org)

Cox, Michael, Meanings of Victory: American Power after the Towers. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), Worlds in Collision. Terror and the future of global order. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.152-171

Crenshaw, Martha, Current Research on Terrorism: The Academic Perspective. In: O'Day, Alan, (et al.), Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.347-357

Crenshaw Martha, Introduction: Reflections on the Effects of Terrorism. In: Crenshaw, Martha, et al, Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.1-37

Crenshaw, Martha, Questions to Be Answered, Research to Be Done, Knowledge to Be Applied. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.247-260

Crenshaw, Martha, Terrorism, Strategies, and Grand Strategies. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.74-93

Crenshaw, Martha, The Logic of Terrorism: Terrorist Behaviour as a Product of Strategic Choice. In: Reich, Walter, (et al.), *Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.7-24

Crenshaw, Martha, The Subjective Reality of the Terrorist: Ideological and Psychological factors in Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.12-46

Crenshaw, Martha, Thoughts On Relating Terrorism to Historical Contexts. In: Crenshaw, Martha, (et al.), *Terrorism in context*. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.3-25

Crenshaw, Martha, Why is America the Primary Target? Terrorism as a Globalized Civil War. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.160-173

Cronin, Audrey, Behind the Curve: Globalisation and International Terrorism, pp.448-476. In: Brown, Michael, (et al.), *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*. Cambridge, MIT Press, 2004, pp.448-476

Cronin, Audrey, Introduction: Meeting and Managing the Threat. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.1-16

Cronin, Audrey, Sources of Contemporary Terrorism. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.19-45

Cronin, Audrey, Conclusion. Toward an Effective Grand Strategy. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.285-299

Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. London, Sage Publications, 1998, 248p.

Dalby, Simon, Calling 911: Geopolitics, Security and America's New War. In: Brunn, Stanley, (et al.), *11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror*. London, Frank Cass, 2004, pp.61-86

Davis, Paul Bradley, American Experiences and the Contemporary Perception of Terrorism. In: O'Day, Alan, (et al.), *Dimensions of Terrorism. The International Library of Essays in Terrorism*. Aldershot, Ashgate, 2004, pp.127-149

Der Derian, James, *In Terrorem: Before and After 9/11*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.101-117

Dewitt, David, Introduction: The New Global Order and Challenges of International Security. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), *Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security*. Oxford, Oxford University Press, 1993, pp.1-10

Doran, Michael, Somebody Else's Civil War. Ideology, Rage, and the Assault on America. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.31-52

Eckstein, Harry, Case Study and Theory in Political Science. In: Greenstein, Fred, Polsby, Nelso, (et al.), *Handbook of Political Science*. Reading, Addison-Wesley Educational Publishers, 1975, pp.79-138

Eickelman, Dale, Piscatory, James, Muslim Politics. Princeton, Princeton University Press, 2004, 235p.

Fielding, Nick, Voorwoord. In: Napoleon, Loretta, *Terreurlegende Al-Zarqawi*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, pp.13-15

Flemming, Peter, Stohl, Michael, Schmid, Alex, The Theoretical Utility of Terrorism: Lessons and Opportunities. In: Stohl, Michael, (et al.), *The Politics of Terrorism*. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.153-196

Fouad, The Uneasy Empire. Pax Americana in the Middle East. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.15-30

Fukuyama, Francis, History and September 11. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.27-36

Fuller, Graham, Lesser, Ian, A Sense of Siege. The Geopolitics of Islam and the West. Boulder, Westview Press, 1995, 193p.

Gal-Or, Noemi, International Cooperation to Suppress Terrorism. Kent, Croom Helm Ltd., 1985, 390p.

Gause III, Gregory, The Kingdom in the Middle. Saudi Arabia's Double Game. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.109-122

Gearson, John, The Nature of Modern Terrorism. In: Freedman, Lawrence, (et al.), *Superterrorism. Policy Responses*. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.7-24

Gearty, Conor, (et al.), *Terrorism*. Aldershot, Dartmouth, 1996, 579p.

Gerges, Fawaz, *The Far Enemy: Why Jihad went Global*. Cambridge, Cambridge University Press, 345p.

Griset, Pamala, Mahan, Sue, *Terrorism in Perspective*. London, Sage Publications, 2003, 391p.

Guelke, Adrian, *The Age of Terrorism and the International Political System*. London, IB Tauris Publishers, 1995, 230p.

Gurr, Ted Robert, *Why Men Rebel*. Princeton, Princeton University Press, 1971, 438p.

George, Alexander, Bennett, Andrew, *Case studies and Theory Development in Social Studies*. Cambridge, MIT Press, 2005, 331p.

Goodin, Robert, *What's Wrong With Terrorism?*. Cambridge, Polity Press, 2006, 246p.

Gunaratna, Rohan, *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. New York, Colombia University Press, 2002, 240p.

Gunaratna, Rohan, *Terrorist Trends and Patterns in the Asia-Pacific Region*. In: Tan, Andrew, Ramakhrisna, Kumar, (et al.), *The New Terrorism: Anatomy, Trends and Counter Strategies*. Singapore, Eastern University Press, 2002, pp.129-156

Gunning, Jeroen, *Social Movement Theory and the Study of Terrorism*. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), *Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda*. New York, Routledge, 2009, pp.156-178

Gurr, Ted Robert, *Empirical Research on Terrorism: The State of the Art and How it Might Be Improved*. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), *Current Perspectives on International Terrorism*. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.115-154

Gurr, Ted, Robert, *Some Characteristics of Political Terrorism in the 1960s*. In: Stohl, Michael, (et al.), *The Politics of Terrorism*. New York, Marcel Dekker, 1988, pp.31-58

Hafez, Mohamed, Wiktorowicz, Quintan, *Violence as Contention in the Egyptian Islamic Movement*. In: Wiktorowicz, Quintan, (et al.), *Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach*. Bloomington, Indiana University Press, 2003, pp.61-88

Halliday, Fred, *A New Global Configuration*. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), *Worlds in Collision. Terror and the future of global order*. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.235-241

Halliday, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation*. London, IB Tauris, 2003, 255p.

Hershberg, Eric, Moore, Eric, *Introduction: Place, Perspective, and Power –Interpreting September 11*. In: Hershberg, Eric, Moore, Eric, (et al.), *Critical Views of September 11. Analyses from Around the World*. New York, New Press, 2002, pp.1-19

Hewitt, Christopher, *Understanding Terrorism in America. From the Klan to Al Qaeda*. London, Routledge, 2003, 154p.

Hiro, Dilip, *War Without End. The rise of Islamist terrorism and global response*. London, Routledge, 2002, 512p.

Hobsbawn, Eric, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*. New York, W.W. Norton & Company, 1964, 202p.

Hoffman, Bruce, *Inside Terrorism*. New York, Columbia University Press, 1998, 288p.

Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), Countering the New Terrorism. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, 176p. (via: www.rand.org)

Hoffman, Bruce, Terrorism Trends and Prospects. In: Hoffman, Bruce, Lesser, Ian, Jenkins, Brian, (et al.), Countering the New Terrorism. Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp.7-38 (via: www.rand.org)

Hoge, James, Rose, Gideon, Introduction. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen? Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.ix-xiv

Horgan, John, The Social and Psychological Characteristics of Terrorism and Terrorists. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005, pp.44-53

Horowitz, Irving, The Routinization of Terrorism and Its Unanticipated Consequences. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism, Legitimacy, and Power. The Consequences of Political Violence. Middletown, Wesleyan University Press, 1983, pp.38-51

Hoyt, Timothy, Military Force. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.162-185

Howel, Llewlyn, Is the New Global Terrorism a Clash of Civilisations? Evaluating Terrorism's Multiple Sources. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.173-184

Huntington, Samuel, Political Order in Changing Societies. New Haven, Yale University Press, 1968, 488p.

Hurrell, Andrew, 'There Are No Rules' (George W. Bush): International Order After September 11. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, pp.205-218

Ismail, Noor Huda, Kinship and Radicalisation Process in Jamaah Islamiyah's Transnational Terrorist Organisation. In: Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.55-67

Jacquard, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Van Gennep, 2002, 332p.

Jenkins, Brian, Future Trends in International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.246-266

Jenkins, Brian, The New Age of Terrorism. In: Kamien, David, (et al.), The McGraw-Hill Homeland Security Handbook. The definite guide for law enforcement, EMT and all other security professionals. New York, McGraw-Hill Companies, 2006, pp.117-130 (via: www.rand.org)

Jenkins, Brian, The Organisation Men. Anatomy of a Terrorist Attack. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), How Did This Happen?. Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.2-14

Joll, James, The Anarchists. London, Methuen & Co Ltd., 1964, 303p.

Juergensmeyer, Mark, (et al.), *Violence and the Sacred in the Modern world*. London, Frank Cass and Company Limited, 1992, 155p.

Kaldor, Mary, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge, Polity Press, 1999, 192p.

Kegley, Charles, *International Terrorism: Characteristics, Causes and Controls*. New York, Palgrave MacMillan, 1990, 286p.

Keohane, Robert, Nye, Joseph, Introduction. In: Donahue, Johan, Nye, Joseph, *Governance in a Globalizing World*. Washington DC, Brookings Institution Press, 2000, pp.1-44

Kepel, Gilles, *Jihad. The trail of political Islam*. London, IB Tauris Publishers, 2002, 454p.

Klare, Michael, *The New Face of Combat: Terrorism and Irregular Warfare in the 21st Century*. In: Kegley, Charles, (et al.), *The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls*. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.27-35

Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe. The Afghan-Bosnian Network*. Oxford, Berg, 2004, 288p.

Kupperman, Robert, Trent, Darrel, *Terrorism. Threat, Reality, Response*. Stanford, Stanford University Press, 1979, 450p.

Kusnher, Harvey, *The New Terrorism*. In: Kushner, Harvey, (et al.), *The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*. London, Sage Publications, 1998, pp.3-20

Knutson, Jeanne, *Social and Psychodynamic Pressures Towards a Negative Identity: The Case of an American Revolutionary Terrorist*. In: Alexander, Yonah, Gleason, John, (et al.), *Behavioral and Quantitative Perspectives On Terrorism*. New York, Pergamon Press, 1981, pp.105-150

Landes, David, Tilly, Charles, (et al.), *History as Social Science. The Behavioral and Social Science Survey*. Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1971, 152p.

Laqueur, Walter, *A History of Terrorism*. New Brunswick, Transaction Publishers, 2002, 267p. [eerder verschenen als: Laqueur, Walter, *Terrorisme*. Baarn, In den Toren, 1978, 278p.

Laqueur, Walter, *No End to War. Terrorism in the Twenty-First century*. New York, Continuum, 2003, 288p.

Lawrence, Bruce, (et al.), *Messages to the World. Statements of Osama Bin Laden*. London, Verso, 2005, 292p.

Lieven, Anatol, *The Cold War is Finally Over. The True Significance of the Attacks*. In: Hoge, James, Rose, Gideon, (et al.), *How Did This Happen?* Oxford, PublicAffairs, 2001, pp.295-306

Livingston, Marius, (et al.), *International Terrorism in the Contemporary World*. London, Greenwood Press, 1978, 522p.

Lorenz, Chris, *De constructie van het verleden. Een inleiding in the theorie van de geschiedenis*. Boom, Amsterdam Meppel, 1998, 399p.

- Lutz, Brenda, Lutz, James, *Global Terrorism*. London, Routledge, 2004, 289p.
- Lyttelton, Adrian, *Facism and Violence in Post-War Italy: Political Strategy and Social Conflict*. In: Hirschfeld, Gerhard, Mommsen, Wolfgang, (et al.), *Social Protest, Violence & Terror in Nineteenth- & Twentieth Century Europe*. London, Berg Publishers Ltd., 1982, pp.257-274
- Maleckova, Jitka, *Impoverished Terrorists: Stereotype or Reality?* In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, pp.33-43
- Martin, Gus, (et al.), *The New Era of Terrorism. Selected Readings*. London, Sage Publications, 2004, 291p.
- McWilliams, Wayne, Piotrowski, *The World Since 1945. A History of International Relations*. London, Lynne Rienner Publishers, 1997, 618p.
- Merari, Ariel, *Social, Organizational and Psychological Factors in Suicide Terrorism*. In: Bjorgo, Tore, (et al.), *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London, Routledge, 2005, pp.70-86
- Mickolus, Edward, Heyman, Edward, *ITERATE: Monitoring Transnational Terrorism*. In: Alexander, Yonah, Gleason, John, (et al.), *Behavioral and Quantitative Perspectives On Terrorism*. New York, Pergamon Press, 1981, pp.153-175
- Mohsen, Ashraf, *Challenges of the Terrorist Phenomenon in the Twenty-First Century*. In: Das, Dilip, Kratoski, Peter, (et al.), *Meeting the Challenges of Global Terrorism. Prevention, Control, and Recovery*. Lanham, Lexington Books, 2003, pp.117-130
- Morland, David, *Demanding the Impossible? Human Nature and Politics in Nineteenth-Century Social Anarchism*. London, Cassell, 1997, 214p.
- Napoleon, Loretta, *Terreurlegende Al-Zarqawi*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 2005, 260p.
- Nojomi, Neamatollah, *The Rise of the Taliban in Afghanistan. Mass mobilisation, Civil War, and the Future of the Region*. New York, Palgrave, 2002, 260p.
- Onwudiwe, Ihekwoaba, *The Globalization of Terrorism*. Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2001, 171p.
- O'Sullivan, Noel, (et al.), *Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence*. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, 232p.
- Peters, B.Guy, *Comparative Politics. Theory and Methods*. New York, Palgrave, 1998, 262p.
- Phares, Walid, *Future Jihad. Terrorist Strategies against America*. New York, Palgrave Macmillan, 2005, 310p.
- Pape, Robert, *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York, Random House Trade, 2005, 353p.

Peters, Rudolph, Dutch Extremist Islamism: Van Gogh's Murderer and His Ideas. Coolsaet, Rik, (et al.) Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. In: Hampshire, Ashgate, 2008, pp.115-127

Peters, Rudolph, Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader. Princeton, Markus Wiener, 2005, 222p.

Pillar, Paul, A Global Assessment of the Threat in the Post al-Qaeda era. Coolsaet, Rik, (et al.), Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.7-12

Provizer, Norman, Defining Terrorism. In: Slann, Martin, Schechterman, Bernard, (et al.), Multidimensional Terrorism. Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1987, 138p.

Rabasa, Angel, Chalk, Peter, Cragin, Kim, (et al.), Beyond al-Qaeda. The Global Jihadist Movement. Santa Monica, RAND Corporation, 2006, 186p. (te raadplegen via: www.rand.org)

Ranstorp, Magnus, Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities. In: Ranstorp, Magnus, et al., Mapping Terrorism Research. State of the Art, Gaps and Future Direction. London, Routledge, 2006, pp.2-24. (te raadplegen via: <http://www.fhs.se/upload/Forskning/centrumbildningar/cats/mapping-terrorism-research.pdf>)

Ranstorp, Magnus, Mapping Terrorism Studies after 9/11. An Academic Field of Old Problems and New Prospects. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda. New York, Routledge, 2009, pp.13-33

Rapoport, David, Comparing Militant Fundamentalist Movements and Groups. In: Appleby, Scott, Marty, (et al.), Martin, Fundamentalisms and the State. Chicago, University of Chicago Press, 1993, pp.429-461

Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.36-52 [ook verschenen als: Rapoport, David, Modern Terror: The Four Waves. In: Cronin, Audrey, Ludes, James, (et al.), Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy. Washington DC, Georgetown University Press, 2004, pp.46-73]

Reich, Walter, Understanding Terrorist Behaviour: The Limits and Opportunities of Psychological Inquiry. In: Reich, Walter, (et al.), Origins of terrorism. Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, 1998, pp.261-279

Roberts, Hugh, Logics of Jihadi Violence in North Africa. In: Coolsaet, Rik, et al, Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.39-53

Rogers, Paul, Losing Control. Global Security in the Twenty-First Century. London, Pluto Press, 2000, 164p.

Rosenau, James, Distant Proximities. Dynamics beyond Globalisation. Princeton, Princeton University Press, 2003, 480p.

- Roy, Olivier, Al-Qaeda: A True Global Movement. In: Coolsaet, Rik, et al, Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe. Hampshire, Ashgate, 2008, pp.109-114.
- Roy, Olivier, De globalisering van de islam. Amsterdam, Van Gennep, 2003, 215p.
- Roy, Olivier, The Failure of Political Islam. London, IB Tauris Publishers, 1994, 238p.
- Sageman, Marc, Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008, 200p.
- Schmid, Alex, Goals and Objectives of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.47-87
- Schmid, Alex, Jongman, Albert, Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data bases and Literature. Amsterdam, Transaction Books, 1984, 585p.
- Sederberg, Peter, Terrorist myths. Illusion, rhetoric and reality. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1989, 294p.
- Shultz, Richard, Dew, Andrea, Insurgents, Terrorists, and Militias. The Warriors of Contemporary Combat. New York, Columbia University Press, 2006, 316p.
- Silke, Andrew, Contemporary Terrorism Studies. In: Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Smyth, Marie, (et al.), Critical Terrorism Studies. A New Research Agenda. New York, Routledge, 2009, 288p. pp.34-48
- Simon, Jeffrey, The Terrorist Trap. America's experience with terrorism. Bloomington, Indiana University Press, 2001, 464p.
- Sinai, Joshua, A Conceptual Framework for Resolving Terrorism's Causes. In: Bjorgo, Tore, (et al.), Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward. London, Routledge, 2005, pp.215-222
- Slater, Robert, Stohl, Michael, Introduction: Towards a Better Understanding of International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.1-11
- Smith, Steve, The End of the Unipolar Movement? September 11 and the Future of World Order. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, pp.256-265
- Smith, Steve, Unanswered Questions. In: Booth, Ken, Dunne, Tim, (et al.), Worlds in Collision. Terror and the Future of Global Order. New York, Palgrave Macmillan, 2002, pp.48-59
- Stern, Jessica, The Ultimate Terrorists. Cambridge, Harvard University Press, 2001, 224p.
- Stohl, Michael, The Mystery of the New Global Terrorism: Old Myths, New Realities? In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.84-91

Taylor, Jonathan, Jasparo, Chris, Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September. In: Brunn, Stanley, (et al.), 11 September and Its Aftermath. The Geopolitics of Terror. London, Frank Cass, 2004, p.235

Ternon, Yves, Le terrorisme russe (1878-1908). In: Blin, Arnaud, Chaliand, Gérard, (et al.), Histoire du terrorisme. De l'Antiquité à Al Qaida. Paris, Bayard, 2004, pp.145-188

The International Institute for Strategic Studies, Strategic Survey 2001/2002. Oxford, Oxford University Press, 2002, 366p.

Thornton, Thomas, Terror as a Weapon of Political Agitation. In: Eckstein, Harry, (et al.), Internal War. London, The Free Press of Glencoe, 1964, pp.71-99

Tuman, Joseph, Communicating Terror. The Rhetorical Dimensions of Terrorism. London, Sage Publications, 2009, 240p.

Van de Voorde, Teun, Between Discourse and Reality. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. In: Lesage, Dries, Vercauteren, Pierre, (et al.), Contemporary Global Governance. Multipolarity vs New Discourses on Global Governance. Brussels, Peter Lang, 2009, pp.187-212

Von Hippel, Karin, The Roots of Terrorism: Probing the Myths. In: Freedman, Lawrence, (et al.), Superterrorism. Policy Responses. Oxford, Blackwell Publishing, 2002, pp.25-39

Waege, Hans, Operationaliseren. In: Billiet, Jaak, Waege, Hans, (et al.), Een samenleving onderzocht. Antwerpen, De Boeck, 2003, pp.87-156

Weiss, Thomas, Hayes Holgate, Laura, Opportunities and Obstacles for Collective Security after the Cold War. In: Dewitt, David, Haglund, David, Kirton, John, (et al.), Building a New Global Order. Emerging Trends in International Security. Oxford, Oxford University Press, 1993, pp.258-283

Whittaker, David, Terrorists and Terrorism in the Contemporary World. London, Routledge, 2004, 172p.

Wieviorka, Michel, Terrorism in the Context of Academic Research. In: Crenshaw, Martha, (et al.), Terrorism in Context. Pennsylvania, The Pennsylvania University Press, 1995, pp.597-606

Wilkinson, Paul, Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law. In: O'Sullivan, Noel, (et al.), Terrorism, Ideology & Revolution. The Origins of Modern Violence. Brighton, Wheatsheaf Books, 1986, pp.205-224

Wilkinson, Paul, Political Terrorism. London, MacMillan Press Ltd., 1974, 160p.

Wilkinson, Paul, Social Scientific Theory and Civil Violence. In: Alexander, Yonah, Carlton, David, Wilkinson, Paul, (et al.), Terrorism: Theory and Practice. Boulder, Westview Press, 1979, pp.45-72

Wilkinson, Paul, Support Mechanisms in International Terrorism. In: Slater, Robert, Stohl, Michael, (et al.), Current Perspectives on International Terrorism. London, Macmillan Press Ltd., 1988, pp.88-114

Wilkinson, Paul, Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response. London, Frank Cass, 2001, 255p.

Wilkinson, Paul, Why Modern Terrorism? Differentiating Types and Distinguishing Ideological Motivations. In: Kegley, Charles, (et al.), The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls. New Jersey, Pearson Education, 2003, pp.106-138

Wright, Lawrence. The Looming Tower. Al-Qaeda and the Road to 9/11. New York, Alfred A. Knopf, 2006, pp.357-361

Zinam, Oleg, Terrorism and Violence in the Light of a Theory of Discontent and Frustration. In: Livingston, Marius, (et al.), International Terrorism in the Contemporary World. London, Greenwood Press, 1978, pp.240-268

Artikels

Ainsworth, Paul, (et al.), Case Study in the Contemporary World of Research: Using notions of Purpose, Place, Process and Product to Develop Some Principles for Practice. In: International Journal of Social Research Methodology, 2000, volume 3, nr.1, pp.49-61

Alexander, Yonah, Terrorism, the Media, and the Police. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, pp.101-113

Alonso, Rogelio, Rey, Marcos García, The Evolution of Jihadist Terrorism in Morocco. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.4, 2007, pp.571-592

Ashour, Omar, Security, Oil, and Internal Politics: The Causes of the Russo-Chechen Conflicts. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 27, nr.2, 2004, pp.127-143

Ayoob, Mohammed, The future of political islam: the importance of external variables. In: International Affairs, volume 81, nr.5, 2005, pp.951-961

Babajanov, Bakhtiyar, Olcott, Martha, The Terrorist Notebooks. In: Foreign Policy, maart/april 2003, pp.30-40

Bach Jensen, Richard, The United States, International Policing and the War against Anarchist Terrorism, 1900-1914. In: Terrorism and Political Violence, Vol.13, nr.1, spring 2001, pp.15-46

Bakker, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, volume 58, nr.11, november 2004, pp.542-547

Bakker, Edwin, Boer, Leen, Al-Qaida vijf jaar na '9/11'. Vulkaan of veenbrand? In: Internationale Spectator, volume 60, nr.9, pp.419-425

Bankoff, Gregg, Regions of Risk: Western Discourses on Terrorism and the Significance of Islam. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.413-428

Birkland, Thomas, "The World Changed Today": Agenda-Setting and Policy Change in the Wake of september 11 Terrorist Attacks. In: Review of Policy Research, volume 21, nr.2, 2004, pp.179-200

Blaydes, Lisa, Rubin, Lawrence, Ideological Reorientation and Counterterrorism: Confronting Militant Islam in Egypt. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, pp.461-479

Boix, Luisa, Jordan, Javier, Al-Qaeda and Western Islam. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.1, pp.1-16

Brannan, David, Esler, Philip, Strindberg, N.T. Anders, Talking to "Terrorists": Towards an Independent Analytical Framework for the Study of Violent Substate Violence. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.1, 2001, pp.3-24

Bruce, James, Arab Veterans of the Afghan War. In: Jane's Intelligence Review, volume 7, nr.4, 1995, pp.175-182

Cassese, Antonio, The International Community's "Legal" Response to Terrorism. In: International and Comparative Law Quarterly, volume 38, nr.3, 1989, pp.589-608

Chalk, Peter, The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. In: Australian Journal of International Affairs, 1999, volume 53, nr.2, pp.151-167

Charters, David, Something Old, Something New...? Al Qaeda, Jihadism, and Fascism. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.1, 2007, pp.65-93

Chipman, Don, Osama bin Laden and Guerrilla War. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.3, 2003, pp.163-170

Clarke, Michael, China's "War on Terror" in Xinjiang: Human Security and the Causes of Violent Uighur Separatism. In: Terrorism and Political Violence, Volume 20, nr.2, 2008, pp.271-301

Coady, C.A.J., The Morality of Terrorism. In: Philosophy, volume 60, nr.231, 1985, pp.47-69

Cook, David, The Recovery of Radical Islam in the Wake of the Defeat of the Taliban. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.1, 2003, pp.31-56

Crelinsten, Ronald, Analysing Terrorism and Counter-terrorism: A Communication Model. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.2, summer 2002, pp.77-122

Crenshaw, Martha, Counterterrorism Policy and the Political Process. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, pp.329-337

Crenshaw, Martha, The Debate over "New" vs. "Old" Terrorism. In: Studies in Global Justice, volume 4, 2008, pp.117-136

Crenshaw, Martha, The Causes of Terrorism. In: Comparative Politics, volume 13, nr.4, juli 1981, pp.379-399

Crenshaw, Martha Hutchinson, The Concept of Revolutionary Terrorism. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 16, nr.3, 1972, pp.383-396

Crenshaw, Martha, The Politics of Terrorism [review article]. In: The American Political Science Review, volume 73, nr.4, 1979, pp.1197-1198

Crenshaw, Martha, The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century. In: Political Psychology, volume 21, nr.2, 2001, pp.405-420

Crenshaw, Martha, Why America? The Globalisation of Civil War. In: Current History, december 2001, pp.425-437

- Cronin, Audrey Kurth, How Al-Qaida Ends. The Decline and Demise of Terrorist Groups. In: *International Security*, volume 31, nr.1, 2006, pp.7-48
- Cruikshank, Paul, Hage, Ali Mohannad, Abu Musab Al Suri: Architect of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 30, nr.1, 2007, pp.1-14
- Cutter, Jennifer, Webb, Jennifer, The Geography of U.S. Terrorist Incidents, 1970-2004. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 21, nr.3, 2009, pp.428-449
- Dalacoura, Katerina, US democracy promotion in the Arab Middle East since 11 september 2001: a critique. In: *International Affairs*, volume 81, nr.5, 2005, pp.963-979
- Davies, James, Toward a Theory of Revolution. In: *American Sociological Review*, volume 27, nr.1, 1962, pp.5-19
- Denoeux, Guilain, The Forgotten Swamp: Navigating Political Islam. In: *Middle East Policy*, volume 9, nr.2, 2002, pp.56-81
- Desker, Barry, Islam and Society in South-East Asia after 11 September. In: *Australian Journal of International Affairs*, volume 56, nr.3, 2002, pp.383-394
- Dombrowski, Peter, Payne, Rodger, Global Debate and the Limits of the Bush Doctrine. In: *International Studies Perspectives*, volume 4, nr.4, 2003, pp.395-394
- Dorff, Robert, Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned?. In: *International Studies Perspective*, volume 6, 2005, pp.20-34
- Drake, C.J.M., The Role of Ideology in Terrorists' Target Selection. In: *Terrorism and Political Violence*, volume 10, nr.2, 1998, pp.53-85
- Dugard, John, International Terrorism: Problems of Definition. In: *International Affairs*, volume 50, nr.1, 1974, pp.67-81
- Duyvesteyn, Isabelle, How New is the New Terrorism. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, volume 27, nr.5, 2004, pp.439-454
- Eckstein, Harry, On the Etiology of Internal Wars. In: *History and Theory*, volume 4, nr.2, 1965, pp.133-163
- Enders, Walter, Sandler, Todd, Is Transnational Terrorism Becoming More Threatening? In: *Journal of Conflict Resolution*, volume 44, nr.3, 2000, pp.307-332
- Enders, Walter, Sandler, Todd, Patterns of Transnational Terrorism, 1970-1999: Alternative Time-Series Estimates. In: *International Studies Quarterly*, volume 46, nr.2, 2002, pp.145-65
- Enders, Walter, Sandler, Todd, Transnational Terrorism in the Post-Cold War Era. In: *International Studies Quarterly*, volume 43, nr.1, 1999, pp.145-167
- Esposito, John, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. Oxford, Oxford University Press, 2002, 208p.
- Feierabend, Ivo, Feierabend, Rosalind, Aggressive Behaviour within Polities, 1948-1962: A Cross-National Study. In: *The Journal of Conflict Resolution*, volume 10, nr.3, 1966, pp.249-271

Filler, Alfredo, The Abu Sayyaf Group: A Growing Menace to Civil Society. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.131-162

Fishman, Brian, After Zarqawi: The Dilemmas and Future of Al Qaeda in Iraq. In: The Washington Quarterly, volume 29, nr.4, 2006, pp.19-32

Fontan, Victoria, Polarization Between Occupier and Occupied in Post-Saddam Iraq: Colonial Humiliation and the Formation of Political Violence. In: Terrorism and Political Violence, volume 18, nr.2, 2006, pp.217-238

Frank, Thomas, What Happens Now? The United Nations after Iraq. In: The American Journal of International Law, volume 97, nr.3, 2003, pp.607-620

Fromkin, David, The Strategy of Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 53, nr.4, 1975, pp.683-698

Gaddis, John, A GRAND Strategy of Transformation. In: Foreign Policy, november/december 2002, pp.50-57

Gentry, Caron, The Relationship Between New Social Movement Theory and Terrorism Studies: the Role of Leadership, Membership, Ideology and Gender. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.274-293

Gibbs, Jack, Conceptualisation of Terrorism. In: American Sociological Review, volume 54, nr.3, 1989, pp.329-340

Gordon, Avishag, Terrorism Dissertations and the Evolution of a Speciality: An Analysis of Meta-Information. In: Terrorism and Political Violence, volume 11, nr.2, pp.141-142

Gordon, Avishag, The Effect of Database and Website Inconsistency on the Terrorism Field's Delineation. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 27, nr.2, 2004, pp.79-88

Grob-Fitzgibbon, Benjamin, What is Terrorism? Redefining a Phenomenon in Time of War. In: Peace & Change, volume 30, nr.2, 2005, pp.231-246

Gurr, Ted Robert, The Revolution. Social-Change Nexus: Some Old Theories and New Hypotheses. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.359-392

Gurr, Ted, Ross, Jeffrey, Why Terrorism Subsides: A Comparative Study of Canada and the United States. In: Comparative Politics, volume 21, nr.4, 1989, pp.405-426

Gsvosdev, Nikolas, Takeyh, Ray, Do Terrorist Networks Need a Home? In: The Washington Quarterly, volume 25, nr.3, 2002, pp.87-108

Hafez, Mohammed, Armed Islamist Movements and Political Violence in Algeria. In: Middle East Journal, volume 54, nr.4, 2000, pp.572-591

Hafez, Mohammed, Suicide Terrorism in Iraq: A Preliminary Assessment of the Quantitative Data and Documentary Evidence. In: Studies in Conflict & Terrorism, volume 29, nr.6, 2006, pp.1-27

Hafez, Mohammed, Martyrdom Mythology in Iraq: How Jihadist Frame Suicide Terrorism in Videos and Biographies. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.1, 2007, pp.95-115

Haleem, Irm, Micro Target, Macro Impact: The Resolution of the Kasjmir Conflict as a Key to Shrinking Al-Qaeda's International Terrorist Network. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.1, 2004, pp.18-47

Hamilton, James, Hamilton, Lawrence, Dynamics of Terrorism. In: International Studies Quarterly, volume 27, nr.1, 1983, pp.39-54

Hegghammer, Thomas, Global Jihadism After the Iraq War. In: Middle East Journal, volume 60, nr.1, 2006, pp.11-32

Heisbourg, François, A European View. In: Heisbourg, François, (et al.), The War Against Terrorism and the Transformation of the World Order. ESF Working Papers, december 2001, pp.1-7

Heller, Agnes, 9/11, or Modernity and Terror. In: Constellations, volume 9, nr.1, 2002, pp.55-58

Hewitt, Christopher, Kelly-Moore, Jessica, Foreign Fighters in Iraq: A Cross-National Analysis of Jihadism. In: Terrorism and Political Violence, volume 21, nr.2, 2009, pp.211-220

Heyman, Edward, Mickolus, Edward, Observations on "Why Violence Spreads". In: International Studies Quarterly, volume 24, nr.2, 1980, pp.299-305

Hills, Alice, Responding to Catastrophic Terrorism. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.4, 2002, pp.245-261

Hoffman, Bruce, Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.5, 2002, pp.303-304

Hoffman, Bruce, Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.429-442

Huntington, Samuel, The Change to Change: Modernisation, Development, and Politics. In: Comparative Politics, volume 3, nr.3, 1971, pp.283-322

Huntington, Samuel, The Clash of Civilizations? In: Foreign Affairs, volume 72, nr.3, 1993, pp.22-29

Hurwitz, Leon, Contemporary Approaches to Political Stability. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.449-463

Ismail, Salwa, Being Muslim: Islam, Islamism and Identity Politics. In: Government and Opposition, volume 39, nr.4, pp.614-631

Iviansky, Ze'ev, Individual Terror: Concept and Typology. In: Journal of Contemporary History, volume 12, nr.1, 1977, pp.43-63

Jenkins, Brian, Defense Against Terrorism. In: Political Science Quarterly, volume 101, nr.5, 1986, pp.773-786

Jenkins, Brian Michael, Terrorism and Beyond: A 21st Century Perspective. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, pp.321-337

Jones, David, Smith, Michael, Weeding, Mark, Looking for the Pattern: Al Qaeda in Southeast Asia –The Genealogy of a Terror Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.443-457

Joyner, James, Iraq and Jihadist Terrorists: A Review Essay. In: Strategic Insights, volume III, nr.7, 2004, 9p.

Juergensmeyer, Mark, The Worldwide Rise of Religious Nationalism. In: Journal of International Affairs, volume 50, nr.1, 1996, pp.1-12

Kaplan, Jeffrey, The Fifth Wave: The New Tribalism? In: Terrorism and Political Violence, 2007, volume 19, nr.4, pp.545-570

Karagiannis, Emmanuel, McCauley, Clark, Hizb ut-Tahrir al-Islami: Evaluating the Threat Posed by a Radical Islamic Group That Remains Nonviolent. In: Terrorism and Political Violence, volume 18, nr.2, 2006, pp.315-334

Katz, Mark, Osama bin Laden as Transnational Revolutionary Leader. In: Current History, volume 101, nr.652, 2002, pp.81-85

Keely, Robert, Trying to Define Terrorism. In: Middle East Policy, volume 9, nr.1, 2002, pp.33-39

Khashan, Hilal, The New World Order and the Tempo of Militant Islam. In: British Journal of Middle Eastern Studies, volume 24, nr.1, 1997, pp.5-24

Klare, Michael, Waging Postindustrial Warfare on the Global Battlefield. In: Current History, december 2001, pp.433-437

Kochanek, Stanley, Introduction: Perspectives on the Study of Revolution and Social Change. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.313-319

Kohlmann, Evan, "Homegrown" Terrorists: Theory and Cases in the War on Terror's Newest Front. In: The Annals of the American Academy of Political and Social Science, volume 618, nr.1, 2008, pp.95-109

Krauthammer, Charles, The Unipolar Moment Revisited. In: National Interest, nr. 70, 2002, pp.5-17

LaFree, Gary, Dugan, Laura, Introducing the Global Terrorism Database. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.2, 2007, pp.181-204

Laqueur, Walter, Post-Modern Terrorism. In: Foreign Affairs, volume 96, nr.5, 1996, pp.24-36

Laqueur, Walter, The Terrorism to Come. In: Policy Review, nr.126, augustus/september 2004, pp.49-64

Leffler, Melvyn, 9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy. In: International Affairs, volume 79, nr.5, 2003, pp.1045-1063

Levitt, Matthew, Untangling the Terror Web: Identifying and Counteracting the Phenomenon of Crossover Between Terrorist Groups. In: School of Advanced International Studies (SAIS) Review, volume 24, nr.1, 2004, pp.33-48

- Lewy, Guenter, Historical Data in Comparative Political Analysis. A Note on Some Problems of Theory. In: Comparative Politics, volume 1, nr.1, 1968, pp.103-110
- Lewis, Bernard, The Roots of Muslim Rage. In: Policy, volume 17, nr.4, 2001, pp.17-26
- Lewy, Guenter, Historical Data in Comparative Political Analysis. A Note on Some Problems of Theory. In: Comparative Politics, volume 1, nr.1, 1968, pp.103-110
- Lijphart, Arend, Comparative Politics and the Comparative Method. In: The American Political Science Review, 1971, volume 65, nr.3, pp.682-693
- MacDonald, Scott, Lemco, Jonathan, Political Islam in Southeast Asia. In: Current History, november 2002, pp.388-392
- Masters, Daniel, The Origins of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?. In: Terrorism and Political Violence, Volume 20, nr.3, 2008, pp.396-414
- Mayer, Jean-François, Cults, Violence and Religious Terrorism: An International Perspective. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.1, 2001, pp.361-376
- McAllister, Brad, Al Qaeda and the Innovative Firm: Demythologizing the Network. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 27, nr.4, 2004, pp.297-319
- Merari, Ariel, Academic Research and Government Policy on Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, 1991, volume 3, nr 1, pp.88-102
- Merari, Ariel, Terrorism as a Strategy of Insurgency. In: Terrorism and Political Violence, volume 5, nr.4, 1993, pp.213-251
- Mickolus, Edward, How Do We Know We're Winning the War Against Terrorists? Issues in Measurement. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.3, 2002, pp.151-160
- Midlarsky, Manus, Crenshaw, Martha, Yoshida, Fumihiko, Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism. In: International Studies Quarterly, volume 24, nr.2, 1980, pp.262-298
- Midlarsky, Manus, Tanter, Raymond, A Theory of Revolution. In: The Journal of Conflict Resolution, volume 11, nr.3, 1967, pp.264-280
- Mitchell, Clyde, Case and Situation Analysis. In: Sociological Review, volume 31, nr.2, 1983, pp.186-211
- Moghdadam, Assaf, Mayhem, Myth, and Martyrdom: The Shi'a Conception of Jihad. In: Terrorism and Political Terrorism, volume 19, nr.1, pp.125-143
- Mockaitis, Thomas, Conclusion: The Future of Terrorism Studies. In: Small Wars & Insurgencies, volume 14, nr.1, 2003, pp.207-212
- Nacos, Brigitte, The Terrorist Calculus behind 9-11: A Model for Future Terrorism?. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr1, 2003, pp.1-16
- Nedoroscik, Jeffrey, Extremist Groups in Egypt. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.2, 2002, pp.47-76

Nesser, Petter, How did Europe's Global Jihadi's Obtain Training for their Militant Causes? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.234-256

Newman, Edward, Weak States, State Failure, and Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.4, 2007, pp.463-488

O'Balance, Edgar, Islamic Fundamentalist Terrorism, 1979-95. The Iranian Connection. London, Macmillan Press Ltd., 1997, 228p.

Omelicheva, Mariya, Combating Terrorism in Central Asia: Explaining Differences in States' Responses to Terror. In: Terrorism and Political Violence, volume 19, nr.3, 2007, pp.369-393

Palfy, Arpad, Weapon System Selection and Mass-Casualty Outcomes. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, pp.81-95

Parachini, John, Comparing Motives and Outcomes of Mass Casualty Terrorism Involving Conventional and Unconventional Weapons. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 24, nr.5, 2001, pp.389-406

Pillar, Paul, Counterterrorism after Al Qaeda. In: The Washington Quarterly, volume 27, nr.3, pp.101-113

Post, Jerrold, Ruby, Keven, Shaw, Eric, The Radical Group in Context: 1. An integrated Framework for the Analysis of Group Risk for Terrorism. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 25, nr.2, 2002, pp.73-100

Price, Edward, The Strategy and Tactics of Revolutionary Terrorism. In: Comparative Studies in Society and History, volume 19, nr.1, 1977, pp.52-66

Prins, Gwyn, The Four-Stroke Cycle in Security Studies. In: International Affairs, volume 74, nr.5, 1998, pp.794-795

Quillen, Chris, Terrorism with Weapons of Mass Destruction: The Congressional Response. In: Terrorism and Political Violence, volume 13, nr.1, 2001, pp.47-65

Raphaeli, Nimrod, Ayman Muhammed Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch-Terrorist. In: Terrorism and Political Violence, volume 14, nr.4, 2002, pp.1-22

Rapoport, David, Fear and Trembling: Terror in Three Religious Traditions. In: American Political Science Review, 1984, volume 78, nr.3, pp.658-677

Rapoport, David, The Four Waves of Rebel Terror and September 11. In: Current History, december 2001, pp.419-425

Rasler, Karen, Thompson, William, Looking for Waves of Terrorism. In: Terrorism and Political Violence, volume 21, nr.1, 2009, pp.28-41

Raufer, Xavier, Al Qaeda: A Different Diagnosis. In: Studies in Conflict and Terrorism, volume 26, nr.6, 2003, pp.391-398

Reid, Edna, Evolution of a Body of Knowledge: An Analysis of Terrorism Research. In: Information Processing & Management, volume 33, nr.1, 1997, pp.91-106

- Rodin, David, Terrorism without Intention. In: Ethics, volume 114, nr.4, Symposium on Terrorism, War, and Justice, 2004, pp.752-771
- Rosand, Eric, Security Council Resolution 1373, The Counter-Terrorism Committee and the Fight Against Terrorism. In: The American Journal of International Law, volume 97, nr.2, 2003, pp.333-341
- Ross, Jeffrey, Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: Journal of Peace Research, 1993, volume 30, nr.3, pp.317-329
- Ruby, Charles, The Definition of Terrorism. In: Analyses of Social Issues and Public Policy, volume 2, nr.1, 2002, pp.9-14
- Ruggiero, Vincenzo, Terrorism: Cloning the Enemy. In: International Journal of the Sociology of Law, volume 31, nr.1, 2003, pp.1-12
- Rustow, Dankwart, Modernisation and Comparative Politics: Prospects in Research and Theory. In: Comparative Politics, volume 1, nr.1, 1968, pp.37-51
- Sandler, Todd, Tschirhart, John, Cauley, Jon, A Theoretical Analysis of Transnational Terrorism. In: The American Political Science Review, volume 77, nr.1, 1983, pp.36-54
- Sartori, Giovanni, Concept Misformation in Comparative Politics. In: The American Political Science Review, volume 64, nr.4, 1970, pp.1033-1053
- Schultz, Richard, Vogt, Andreas, It's War! Fighting Post-11 September Global Terrorism Through a Doctrine of Preemption. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.1, 2003, pp.1-30
- Seifert, Jeffrey, Data Mining and the Search for Security: Challenges for Connecting the Dots and Databases. In: Government Information Quarterly, volume 21, nr.4, 2004, pp.461-480
- Shultz, Richard, Conceptualising Political Terrorism: A Typology. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, pp.7-15
- Singh, Bilveer, The Challenge of Militant Islam and Terrorism in Indonesia. In: Australian Journal of International Affairs, volume 58, nr.1, 2004, pp.47-68
- Sloan, Stephen, International Terrorism: Academic Quest, Operational Art and Policy Implications. In: Journal of International Affairs, volume 32, nr.1, 1978, pp.1-5
- Stenersen, Anne, The Internet: A Virtual Training Camp? In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.2, 2008, pp.215-233
- Stoecker Randy, Evaluating and Rethinking the Case Study. In: The Sociological Review, volume 39, nr.1, 1991, pp.88-112
- Swanström, Niklas, Björnehed, Emma, Conflict Resolution of Terrorist Conflicts in Southeast Asia. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.328-249
- Schwartz, Benjamin, America's Struggle Against the Wahabi/Neo-Salafi Movement. In: Orbis, volume 51, nr.1, 2007, pp.1-22

Tan, Andrew, Southeast Asia as the 'Second Front' in the War Against Terrorism: Evaluating the Threat and Responses. In: Terrorism and Political Violence, volume 15, nr.2, 2003, pp.115-124

Taylor, Max, Elbushra, Mohamed, Research Note: Hassan al-Turabi, Osama bin Laden, and Al Qaeda in Sudan. In: Terrorism and Political Violence, volume 18, nr.3, 2006, pp.449-464

Teichman, Jenny, How to Define Terrorism. In: Philosophy, volume 64, nr.250, 1989, pp.505-517

Tilly, Charles, Does Modernisation Breed Violence?. In: Comparative Politics, volume 5, nr.3, 1973, pp.425-447

Tonessen, Truls Hallberg, Training on a Battlefield: Iraq as a Training Ground for Global Jihadis. In: Terrorism and Political Violence, volume 20, nr.4, 2008, pp.543-562

Tow, William, Apocalypse Forever? International Relations Implications of 11 September. In: Australian Journal of Politics and History, volume 49, nr.3, pp.314-325

Tucker, David, What is New about the New Terrorism and How Dangerous is It? In: Terrorism and Political Violence, volume 13, nr.3, 2001, pp.1-14

Ulfstein, Geir, Terrorism and the Use of Force. In: Martin, Gus, (et al.), The New Era of Terrorism. Selected Readings. London, Sage Publications, 2004, pp.233-242

Van de Voorde, Teun, Terrorisme in de context van academisch onderzoek: Een leeg concept? In: Ethiek en Maatschappij, volume 9, nr.3, pp.34-49

Van Leeuwen, Marianne, Catastrofaal terrorisme en niet-conventionele wapens. In: Internationale Spectator, volume 56, nr.1, januari 2002, pp.3-7

Verschuren, Piet, Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities. In: International Journal of Social Research Methodology, 2003, volume 6, nr.3, pp.121-139

Waldron, Jeremy, Terrorism and the Uses of Terror. In: Journal of Ethics, volume 8, nr.1, 2004, pp.5-35

Weiss, Peter, Terrorism, Counterterrorism and International Law. In: Arab Studies, Quarterly, volume 24, nr.2&3, 2002, pp.11-24

Wilkinson, Paul, Can a State be 'Terrorist'? In: International Affairs, volume 57, nr.3, 1981, pp.467-472

Woltering, Robbert, The roots of Islamist popularity. In: Third World Quarterly, volume 23, nr.6, 2002, pp.1133-1143

Wong, Kam, The USA PATRIOT Act: Some Unanswered Questions. In: International Journal of the Sociology of Law, volume 43, nr.1, pp.1-41

Woolley, John, Using Media-based Data in Studies of Politics. In: American Journal of Political Science, volume 44, nr.1, January 2000, pp.156-174

Zimmerman, John, Sayyid Qutb's Influence on the 11 September Attacks. In: Terrorism and Political Violence, volume 16, nr.2, 2004, pp.222-252

Internetbronnen

Alle internetbronnen zijn, tenzij anders vermeld, voor een laatste keer in de loop van januari 2010 voor een laatste keer geraadpleegd. Voor een toelichting bij het gebruik van de *open sources* TKB en GTD, zie: Hfdst.4, luik.4

Artikels, opiniestukken, proceedings e.d.m.

Al-Shishani, Murad Batal, The Salafi-Jihadist Movement in Iraq: Recruitment Methods and Arab Volunteers. In: Terrorism Monitor, volume 3, nr.23, 2p. (via: www.jameston.org)

Bakier, Abdul Hameed, Islamic Front for Iraq Resistance Brigadier Refutes al-Qaeda's Approach to Combating U.S. Occupation. In: Terrorism Focus, volume 5, nr.28, 1p. (via: www.jameston.org)

Belet, Dries, Coordinated bombing ravage heart of Baghdad. In: OpenDemocracy, 08/12/2009, 4p. (via: www.opendemocracy.net)

Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, Al Qaeda in Iraq: Self-Fulfilling Prophecy. In: Mother Jones, 18/10/2007, 20p. (via: www.motherjones.com)

Burgess, Mark, A Brief History of Terrorism. In: Center for Defence Information, 02/07/2004, 7p. (via: www.cdi.org)

Bergen, Peter, Cruickshank, Paul, The Iraq Effect: War Has Increased Terrorism Sevenfold Worldwide. In: Mother Jones, 01/03/2007, 12p. (via: <http://motherjones.com>)

Burton, Fred, Attacking Into the Pyramid. In: Stratfor, 28/07/2005, 4p. (via: www.stratfor.com)

Burton, Fred, The London Bombings: Clues and mysteries. In: Strategic Forecasting, Terrorism Intelligence Report, 12/07/2005, 5p. (via: www.stratfor.com)

Burton, Fred, Stewart, Scott, Algeria: Taking the Pulse of AQIM. In: Stratfor, 24/06/2009, 4p. (via: www.stratfor.com)

Brynjar, Lia, The al-Qaida Strategist Abu Mus'ab al-Suri: A Profile. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.39-53
Via: http://www.mil.no/multimedia/archive/00077/Paths_to_global_jiha_77735a.pdf

Conetta, Carl, Dyslocating Alcyoneus: How to Combat Al-Qaeda and the New Terrorism. Project on Defense Alternatives Briefing, memo nr.23, 25/06/2002. (via: <http://old.911digitalarchive.org>)

Cordesman, Anthony, Iraq's Evolving Insurgency: The Nature of Attacks and Patterns and Cycles in the Conflict. In: Center for Strategic and International Studies, 03/02/2006, 61p. (via: <http://csis.org>)

Cordesman, Anthony, Iraqi's Sunni Insurgents: Looking Beyond Al Qa'ida. In: Center for Strategic and International Studies, 16/07/2007 (via: <http://csis.org>)

Cordesman, Anthony, The New "War on Terrorism". In: Center for Strategic and International Studies, 05/01/2010, 6p. (via: <http://csis.org>)

Cordesman, Anthony, Zarqawi's Death: Temporary "Victory" or Lasting Impact. In: Center for Strategic and International Studies, 08/06/2006, 14p. (via: <http://csis.org>)

Cordesman, Anthony, Obaid, Nawaf, Al-Qaeda in Saudi Arabia. Asymmetric Threats and Islamist Extremists. In: Center for Strategic and International Studies, 26/01/2005, 25p. (via: <http://csis.org>)

Cronin, Audrey, Al-Qaida: end of the beginning. In: OpenDemocracy, 09/11/2007, 4p. (via: www.opendemocracy.net)

de Waal, Thomas, The North Caucasus: politics or war? In: OpenDemocracy, 07/09/2004, 4p (via: www.opendemocracy.net)

Egyptian Red Sea Bombings. In: Strategic Forecasting, Alerts, 22/07/2005, 2p. (via: www.stratfor.com)

Friedman, George, Al Qaeda's Global Campaign: Tet Offensive or Battle of the Bulge? In: Geopolitical Intelligence Report, 26/07/2005, 5p. (via: www.stratfor.com)

Friedman, George, Al Qaeda as a Warfighting Enemy. In: Geopolitical Intelligence Report, 02/08/2005, 4p. (via: www.stratfor.com)

Friedman, George, The Jihadist Strategic Dilemma. In: Stratfor, 07/12/2009, 5p. (via: www.stratfor.com)

Gerges, Fawaz, Al-Qaeda today: a movement at crossroads. In: OpenDemocracy, 14/05/2009, 7p. (via: www.opendemocracy.net)

Gorka, Sebestyén, Invocation in Context. Via: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html>

Gunaratna, Rohan, Ideology in Terrorism and Counterterrorism: Lessons from combatting Al Qaeda and Al Jemaah Al Islamiyah in Southeast Asia. Swindon, Research & Assessment Branch, CSRC Discussion Paper, 2005, 29p. Via: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9C-BE1E-2C24-A6A8C7060233&lng=en&id=44015>

Haseeb Humayoon, The Iraqization of Insurgency in Afghanistan. Centre for Conflict and Peace Studies Afghanistan, 12/07/2007, 8p. Via: <http://caps.af/Doc/CAPS-Iraqization-Insurgency-Afghanistan21ju07.pdf>

Hoffman, Bruce, Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative. RAND Paper, 1993, 14p. (via: www.rand.org)

Hoffman, Bruce, Plan of Attack. In: The Atlantic Online, July/August 2004. (via: <http://www.theatlantic.com>)

- Hoffman, Bruce, The Leadership Secrets of Osama bin Laden. The Terrorist as CEO. In: The Atlantic Monthly, april 2003. (via: <http://www.theatlantic.com>)
- Homer-Dixon, Thomas, The Rise of Complex Terrorism. In: Foreign Policy, januari/februari 2002, 8p. (via: www.foreignpolicy.com of www.homerdixon.com)
- Homer-Dixon, Thomas, We Ignore Misery at Our Peril. In: Toronto Globe and Mail, 26/09/2001, 2p. (via: www.homerdixon.com)
- Houghton, Brian, Terrorism Knowledge Base: A Eulogy (2004-2008). In: Perspectives on Terrorism, volume II, nr.7.
http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php?option=com_rokzine&view=article&id=52
- Johnson, Chalmers, Blowback. In: The Nation, 15/10/2001.
(via: <http://www.thenation.com>)
- Kaldor, Mary, Terrorism as regressive globalisation. In: OpenDemocracy, 24/09/2003, 11p. (via: www.opendemocracy.net)
- Knights, Michael, Neumann, Brooke, A New Afghanistan? Exploring the Iraqi jihadist training ground. In: Jane's Intelligence, 02/06/2006 (via: www.janes.com) [non-subscriber extract]
- Kohlmann, Evan, State of the Sunni Insurgency in Iraq: August 2007. In: Nefa Foundation, augustus 2007, 32p. (via: www.nefafoundation.org)
- Kupchan, Charles, Misreading September 11. In: The National Interest, 01/09/2002.
Via: <http://www.cfr.org/publication.html?id=4829>
- MacArthur-Seal, Daniel-Joseph, Links between the Taliban and al Qaeda have grown stronger. In: OpenDemocracy, 24/11/2009, 7p. (via: www.opendemocracy.net)
- Manikkalingam, Ram, Policzer, Pablo, Al-Qaeda: from centre to periphery. In: OpenDemocracy, 09/10/2007, 5p. (via: www.opendemocracy.net)
- Mueller, John, Is There Still a Terrorist Threat?: The Myth of the Omnipresent Enemy. In: Foreign Affairs, september/oktober 2006, 4p. (via: www.foreignaffairs.com)
- Nesser, Peter, Jihad in Europe: Recruitment for terrorist cells in Europe. In: Paths to Global Jihad: Radicalisation and Recruitment to Terror Networks. Proceedings from a FFI Seminar, Oslo, 15/03/2006, pp.17-18
Via: http://www.mil.no/multimedia/archive/00077/Paths_to_global_jiha_77735a.pdf
- Nyst, Carly, Baghdad bombs kill 155. In: OpenDemocracy, 26/10/2009, 3p.
- Raman, B., Jihadi Intifada. Questions and Answers. In: International Terrorism Monitor, paper nr.188, 14/07/2007, 4p.
Via: <http://www.southasiaanalysis.org/%5Cpapers22%5Cpaper2135.html>
- Radu, Michael, The Futile Search for "Root Causes" of Terrorism. In: Foreign Policy Research Institute, 23/04/2002 (via: www.fpri.org)

Rogers, Paul, Al-Qaeda's afterlife. In: OpenDemocracy, 30/05/2008, 2p.
(via: www.opendemocracy.org)

Rogers, Paul, Al-Qaida's new generation. In: OpenDemocracy, 13/07/2005, 3p.
(via: www.opendemocracy.net)

Rogers, Paul, Al-Qaida's new terrain. In: OpenDemocracy, 13/09/2006, 4p.
(via: www.opendemocracy.net)

Rogers, Paul, Al-Qaida: the Yemen factor. In: OpenDemocracy, 02/01/2010, 4p.
(via: www.opendemocracy.net)

Rogers, Paul, Between Iraq and Afghanistan. In: OpenDemocracy, 08/06/2005, 4p.

Rogers, Paul, Iraq after the Surge. In: International Security Monthly Briefing, Oxford Research Group, August 2007, p.2 (via: www.oxfordresearchgroup.org.uk)

Rogers, Paul, Iraq in the mirror of Fallujah. In: OpenDemocracy, 21/07/2005, 4p.
(via: www.opendemocracy.net)

Rogers, Paul, The intelligence of al-Qaeda. In: OpenDemocracy, 24/06/2004, 5p.
(via: www.opendemocracy.org)

Rogers, Paul, The London bombs in the wider war. In: OpenDemocracy, 08/07/2005, 3p.
(via: www.opendemocracy.org)

Rogers, Paul, The Prospects for Al-Qaida. In: OpenDemocracy, 15/01/2003, 4p.
(via: www.opendemocracy.net)

Steinberg, Guido, The Iraqi Insurgency. Actors, Strategies, and Structures. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, december 2006, 29p.

Via: http://www.swp-berlin.org/en/common/get_document.php?asset_id=3560

Whitaker, Josephine, Yemini foreign ministers rejects US intervention in al-Qaeda fight. In: OpenDemocracy, 01/07/2010, 4p. (via: www.opendemocracy.net)

Zubaida, Sami, The London bombs: Iraq or the "rage of Islam"? In: OpenDemocracy, 03/08/2005, 5p. (via: www.opendemocracy.org)

Onderzoeksrapporten

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Jaarverslag AIVD 2007. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 96p. (via: www.aivd.nl)

Algemene Inlichtingen - en Veiligheidsdienst. Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radical islam tegen de democratische rechtsorde. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004, 61p. (via: www.aivd.nl)

Blanchard, Christopher, Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology. In: CRS Report for Congress, 16/11/2004, 21p. (via: <http://fas.org/>)

Blanchard, Christopher, Islam: Sunnis and Shiites. In: CRS Report for Congress, 10/02/2005, 6p. (via: www.fas.org)

Brynjar, Lia, Skjolberg, Katja, Why Terrorism Occurs – A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism. Kjeller, Forsvarets Forskningsinstitut (FFI), Norwegian Defence Research Establishment (FFI), Kjeller, 2000, 41p.

Via: <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2000/02769.pdf>

Cordes, Bronnie, Hoffman, Bruce, Jenkins, Brian, (et al.), Trends in International Terrorism, 1982 and 1983. RAND Report, 1984, 71p. (via: www.rand.org)

Cronin, Audrey, Terrorist Attacks by Al Qaeda. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 31/03/2004, 5p. (via: www.fas.org)

Dugan, Laura, LaFree Gary, Fogg, Heather, Building a Global Terrorism Database. University of Maryland, mei 2006, 199p. (Eindrapport van onderzoeksproject bij The National Institute of Justice, US Department of Justice).

Via: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/214260.pdf>

Europol, TE-SAT 2008, EU Terrorism Situation and Trend Report. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2008, 51p.

Via: http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TESAT2008.pdf

Europol, Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report (TE-SAT). October 2003 – 17th October 2004. Den Haag, Europol Corporate Communications, 2004, 44p.

Via: <http://www.statewatch.org/news/2005/mar/europol-terrorism-rep-2003-4.pdf>

Fowler, William Warner, Terrorism Data Bases: A Comparison of Missions, Methods and Systems. RAND Report, Santa Monica, March 1981, 42p. (via: www.rand.org)

Hoffman, Bruce, Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment. Santa Monica, RAND Corporation, 2003, 17p. (via: www.rand.org)

Jenkins, Brian, Countering Al Qaeda: An Appreciation of the Situation and Suggestions for Strategy. RAND Report, Santa Monica, 2002, 35p. (www.rand.org)

Jenkins, Brian, International Terrorism: The Other World War. Santa Monica, RAND, Report Prepared for the United States Air Force, november 1985, 50p. (via: www.rand.org)

Katzman, Kenneth, Al Qaeda: Profile and Threat Assessment. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 17/08/2008, 11p. (via: <http://fas.org>)

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, Overview of the Enemy. Staff Statement No.15, 16/05/2004, 12p.

Via: http://govinfo.library.unt.edu/911/staff_statements/staff_statement_15.pdf

National Commission on Terrorist Attacks Upon The United States, The 9/11 Commission Report. 22/05/2004, 585p.

Via: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>

Niksich, Larry, Aby Sayyaf: Target of Philippine-U.S. Anti-Terrorism Cooperation. In: Library of Congress, CRS Report, 25/01/2002, 9p.

Via: <http://www.fas.org/sgp/crs/terror/RL31265.pdf>

Perl, Raphael, Terrorism, the Future, and U.S. Foreign Policy. In: The Library of Congress, CRS Report for Congress, 11/04/2003, 16p.
(via: www.fas.org)

United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2005. United States Department of State Publication, Washington DC, April 2006, 262p.
Via: <http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf>

Woehrel, Steven, Islamic Terrorism and the Balkans. CRS Report for Congress, 26/07/2005, 11p. Via: <http://www.fas.org/sgp/crs/terror/RL33012.pdf>

Beleidsverklaringen en getuigenissen

Black, Cofer, Al-Qaeda: The Threat to the United States And Its Allies. Washington, US Printing Office, 01/04/2004, 32p. [Hearing before the Subcommittee on International Terrorism, Nonproliferation and Human Rights of the Committee on International Relations, House of Representatives, One Hundred Eighth Congress, Second Session.]
Via: <http://www.foreignaffairs.house.gov/archives/108/92869.pdf>

Bush, George, Statement by the President in His Address to the Nation. Washington DC, 11/09/2001.
Via: http://www.suite101.com/article.cfm/international_relations_new/79736

Bush, George, 'There's no rules'. (17/09/2001).
Transcript via: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/17/gen.bush.transcript/>

Bush, George, "We Are a Country Awakened to Danger and Called to Defend Freedom". Speech before a Joint-Session of Congress, 20/09/2001
Via: <http://www.september11news.com/PresidentBushSpeech.htm>

Hoffman, Bruce, Lessons of 9/11. Santa Monica, RAND Corporation, 08/10/2002, 26p. Testimony submitted for the Committee Record to the United States Joint September 11, 2001 Inquiry Staff of the House and Senate Select Committees on Intelligence.
(via: www.rand.org)

Jenkins, Brian, Testimony before the Subcommittee on National Security, Veterans Affairs, and International Relations, House Committee on Government Reform, 20/10/1999.
http://www.globalsecurity.org/security/library/congress/1999_h/991020-test_5.htm

Sageman, Mark, Confronting al-Qaeda: Understanding the Threat in Pakistan and Beyond. Testimony to the Senate Foreign Relations Committee, 07/10/2009, 20p.
Via: <http://www.fpri.org/transcripts/20091007.Sageman.ConfrontingalQaeda.pdf>

The National Security Strategy. White House, 17/12/2002, 31p.
Via: <http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf>

Krantenartikels

Krantencommentaren over de aanslagen van 11 september en de reacties er op, zijn te vinden via de archieven van: <http://www.september11news.com/>

Hoffman, Bruce, Al-Qaeda has a new strategy. Obama needs one, too. In: Washington Post, 10/01/2010, 5p. (via: www.washingtonpost.com)

Lyall, Sarah, In Britain, Migrants Took a New Path: To Terrorism. In: Washington Post, 28/07/2005 (via: www.washingtonpost.com)

Nous sommes tous Américains. In: Le Monde, 13/09/2001, p.1. (via: www.lemonde.fr)

Priest, Dana, Iraq New Terror Breeding Ground. In: Washington Post, 14/01/2005 (via: www.washingtonpost.com)

Raman, B., When terrorism numbers don't add up. In: Asia Times Online, 25/05/2005
Via: http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/GE05Ak02.html

Sullivan, Kevin, From Refugee to Thug to Suspect in Londen Plot. In: Washington Post, 04/08/2005.

Timeline: Al-Qaeda. In: BBC News, 22/04/2005.
Via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/7546355.stm

World shock over U.S. attacks. In: CNN, 11/09/2001.
Via: <http://web.archive.org/web/20010911202609/www.cnn.com/2001/WORLD/europe/09/11/trade.centre.reaction/>

Varia

Department of Homeland Security, via: <http://www.dhs.gov/index.shtm>

De jaarlijkse *Country Reports* van het US State Department zijn te raadplegen via: <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/>

Europol rapporten over de 'terrorisme situatie en trends' zijn te vinden op: <http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=>

FBI Ten Most Wanted Fugitives.
Via: <http://www.fbi.gov/wanted/topten/fugitives/laden.htm>

National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT). About us.
Via: <http://www.mipt.org/about>

National Security Council, via: <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>

Press Release SG/SM/7977, Secretary-General, Addressing Assembly on Terrorism, Calls for 'Immediate, Far-Reaching Changes' in UN Response to Terror. (01/10/2001)
Via: <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sgsm7977.doc.htm>

RAND Terrorism and Homeland Security.
Via: http://www.rand.org/research_areas/terrorism/

September 11, 2001 – FAA Responds.

Via: <http://www.faa.gov/Sept11portraits/chronology.cfm>

S/RES/1054 on the situation in Sudan (26/04/1996):

Via: <http://www.watsoninstitute.org/tfs/CD/1054.pdf>

S/RES/1333 on the Situation in Afghanistan (19/12/2000)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>

S/RES/1363 on the Situation in Afghanistan (30/07/2001)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement>

S/RES/1368 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts (12/09/2001)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>

S/RES/1373 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts (28/01/2001)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>

S/RES/1378 on the situation in Afghanistan (14/11/2001)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/638/57/PDF/N0163857.pdf?OpenElement>

De volledige wettekst van en meer informatie over de USA PATRIOT Act is te vinden via:

http://www.fincen.gov/statutes_regs/patriot/

Meer over Sergio Vieira de Mello en de aanslag op het VN hoofdkwartier, via: Sergio Vieira de Mello, United Nations High Commissioner for Human Rights (2002-2003). Via:

<http://www.unhchr.ch/html/hchr/cv.htm>

Recente rapporten over het detentiecentrum op Guantanamo Bay en de Amerikaanse politiek daaromtrent, zijn o.m. te vinden bij:

<http://www.hrw.org/en/by-issue/publications/698>

I.v.m. repressie van de Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation).

Via: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>